

Bunca varlık var iken...

İskender Pala 2005.11.17

Şair diyor ki;

Sûrette nazar eyler isen sen ile ben var

Ammâ ki hakikatte ne sen var u ne ben var

Varlık!.. Varlık iddiası!.. Varlık bilinci ve varlığa hükmetme... Belki de insan olmanın imtihan alanı; hayatın anlamı. "Sen-ben" kavgasının ve kaygusunun arkasında hakikatte "sen" ve "ben" zamirlerinin olmadığını düşünebilmek, kişinin kendisini bu anlayışa göre nizam ve intizama sokması, çelikten bir mengeneyle sıkıştırılmak gibi bir şey... Ve beyninize saplanan kıymık kıymık sorular:

- Sen kimsin?
- Hakikat ne?
- Vücut ne ve onu nasıl anlayabilirsin?
- Âlemdeki yerin ne?
- Neden her şey zıddıyla yaratılmış?
- Mümkün nedir, ya mecaz?
- Bildiğin şeyin salt bilgi olduğundan emin misin?
- Ömrün neden çok kısa da evrendeki zaman neden bu kadar uzun?
- Aklın evreni anlamaya neden yetmiyor?
- Ayna ne ve neden varlığın yalnızca suretini yansıtıyor?
- Nice sultanlar, nice dilberler neden toprakta?
- Mutluluk ne; ya elem?
- Bülbül neden hiç güle kavuşamıyor?

Sorular... Sorular... Her saniyede yüzlerce, binlerce kez çoğaltılabilecek ve her defasında cevapsız kalacak sorular... Aklın bunca bilgi düzeyiyle acizliğinin görülmesi ve insanın çaresizliği. Bu çaresizliktir ki arayışların ardından saldırganlıklar, kibirler ve aykırılıkları getirip insanı mutsuz eder. Her yönelişin bir çırpınıyla sonuçlandığı varlık iddiasından kurtulamadıkça da insanın huzur bulması imkansız. Yunus'un o muhteşem dizesinde dediği gibi:

Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı

Varlık o kadar derinden yakalamış, eteğini o derece çekiştirmekte ki, insan kendini onun üstünde veya dışında hayal bile edemez durumda.

Ömer Hayyam bir rubaisinde "Ezelin sırlarını ne sen bilebilirsin, ne de ben. Ne sen okuyabilirsin bu muammayı, ne de ben. Perdenin arkasında senden de benden de birer dedikodu (vehim, bahis) mevcut ama perde düştüğü vakit ne sen kalıcısın ortada, ne de ben!" der. Eflatun'un insanın gerçeğini anlatabilmek için kullandığı mağara istiaresi gibi. Ona göre insan bir mağarada, kapıya sırtını dönmüş, eli kolu bağlı, başı sabitlenmiş olarak durmakta ve mağaranın önünden gelip geçenlerin gölgeleri, ışığın nispeti ölçüsünde mağara duvarına yansımakta, böylece oturan kişi de hayatı, o gördüğü gölgelere bakarak güya anlamakta, algılamakta ve böylece yaşadığını hissetmektedir. Başını döndürüp bakamadığı için de varlığın gerçeğini hiçbir zaman görememekte, olayların hakikatine hiçbir vakit vâkıf olamamakta, sen-ben iddiasında vehimlerle, hayallerle oyalanıp durmaktadır. Öte yandan anlaması gereken asıl mesele bütün o çaresizliklerin de, bütün o iradesizliklerin de, hatta bütün gönül darlıkları ve içinden çıkılmaz sorular yumağının da serriştesinin, aslında bir teslimiyetin ucunda düğümlü olduğu gerçeğidir. Tutup ucundan çekivermek yeterli. Bunun içinde galiba bütün öteki soruları içine alan son bir soru var:

- Nereye gidiyorsun be hey!..

Tos vuran kadı

Eski zamanlarda tos vuran bir kadı yaşarmış. Külâh biçimine soktuğu bir kalpağa, yiğitlik alameti olan koç boynuzlarından iki adedini taktırmış ve sanki tolga gibi kullanmaya, mahkeme sırasında haksızlığını gördüğü adamların üzerine hamle ederek tos vurmaya başlamış. Zamanın hükümdarı bunu haber alınca kadıya kızmış ve huzuruna çağırtmış. Konuşma sırasında kadı, Efendimiz, demiş, lütfen bir gün mahkemeyi teşrif edip kulunuzu izleyiniz. Eğer hak vermezseniz cezama razıyım.

Hükümdar ertesi gün kadı'nın evine gitmiş ve duruşma makamı olarak kullandığı salonun bitişiğindeki odadan mahkemeyi dinlemeye başlamış.

Dava konusu, birinin diğerinden 100 altın lira alacağı iddiası imiş. Kadı davalıya sormuş:

İddiaya ne diyorsun, borçlu musun?

Evet kadı hazretleri, doğrudur; bu ağaya 100 lira borcum var. Yalnız bu parayı şimdilik ödeyecek kudretim yok.

Davacı iyi kalpli bir adam olsa gerek kadı yüzüne bakınca yumuşamış:

Ödesin de kadı efendi, nasıl öderse razıyım. İsterse takside bağlasın.

Bu sefer kadı davalıya dönmüş:

Ayda on altın lira verebilir misin?

İmkânı yok, on altın veremem.

Beş altın?

Onu da veremem kadı hazretleri.

Peki bir altına ne dersin?

Davalı düşünmüş düşünmüş ve nihayet büyük bir fedakarlık gibi şu teklifte bulunmuş: Kadı hazretleri yılda üç kuruş verebilirim. Ancak alacaklıyı hapsetmenizi isterim. Çünkü elime para geçince alacaklımı bulamazsam belki harca yiveririm.

Perde arkasında bütün konuşmaları dinlemekte olan hükümdar hiddetle kadiya seslenmiş:

Artık tos vuracak mısın; yoksa ben vurayım mı?!..

BERCESTE

Der çeşm-i muhakkıkân çe zîbâ vü çe zîşt
Menzilgeh-i âşıkân çe dûzah çe bihişt
Pûşîden-i bîdilân çe atlas çe pelâs
Zîr-i ser-i âşıkân çe bâlîn ü çe hişt

Ömer Hayyam

(Hakikat avcılarının nazarında güzel de birdir, çirkin de. Hakikî âşıkların durağı cennet de olsa fark etmez, cehennem de... Dizginlerini sevgiliye bırakanlar, atlas giyinseler ne, yahut yırtık aba; hakikatte âşıkların başları altında kuştüyü yastık da bulunsa hoştur, kerpiç de...)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Halk resmi

İskender Pala 2007.10.09

Onlara resim gözüyle bakmayız nedense. Güzel sanatlar fakültelerinin ders konuları arasına da girmezler genellikle. Kimi kahve duvarlarında solmuş, sararmış, tozlanmış; kimi taşbaskısı bir kitabın sayfaları arasında.

Bir hattatın yazısındaki leylek veya bir gemidir o. Bazen bir gergefin ortasında, iki minarenin arasında, bir camın altında, bir ilmihal kitabında... Büyü için yapılanlar, hırz niyetine çizilenler, tılsım diye taşınanlar... Kimi geometrik, kimi pastoral... Aslında sanat tarihinin önemli bir dalı iken nedense pek ilgi görmezler işte. Halk resmi deyip geçeriz onlara. Oysa modern sanatlara pekala ışık tutabilir, atalarımızın hayalhanelerindeki dünya, renk, desen ve şekilleri bize gösterebilir, en yeni ressamlarımıza en eski ilhamlardan demetler sunabilirler. Evet, perspektifleri yoktur, oranları biraz gerçek dışıdır, bir çınar ağacıyla bir adam aynı boyda görülebilir veya gözyaşından denizlerde gemiler yüzmektedir... Ama onlar bizim büyükannelerimizin, ulu dedelerimizin yüreklerinden damıtılıp şekil bulmuş masum duyguların eserleri değil midir?! Bir zamanlar köyden kente neredeyse bütün kahve duvarlarında yer bulmuş o meşhur Enver Bey (sonradan Paşa) ile Resneli Niyazi'nin Timsal-i Hürriyet motifini göz ardı edebilir miyiz? Eğer öyle yaparsak tarih de yazamayız, sosyoloji tarihi de. Hele o nesle "Mader-i Hürriyet" in zincirlerinden çözülme sahnesinin renklendirilmiş bir nüshası ne çok şey anlatıp durmuştur? Saçı sakalı birbirine karışmış bir Namık Kemal portresi yahut Fatih'in atını denize sürdüğü anın resmini göz önüne getiriniz. Ya halkın devam ettiği esnaf kahvelerindeki Kan Kalesi Cengi, Veysel Karani, elinde Zülfekar Hazret-i Ali veya yarısı yılan yarısı insan Şahmeran resimlerine ne demeli?!.. Sahilde bir denizci kahvesindeki Nuh Tufanı resmi mutlaka kısas-ı enbiyadan kopyadır. Kışla yakınında Mahmudiye veya Sultaniye resmi yakın dönem harp hüznlerinin hatırasına hürmetle seyredilir. Kahveci biraz rindce ise duvarında elbette deniz kızları ile tulumbacılar, leventler falan bulunacaktır. Hemen kahvehane girişindeki fotoğrafçı da "s" harflerini ters yazdığı "İstanbul Hatırası" mihrabiye fotoğrafı dekoruna elbette zıplamış bir balık ile bir çıpa resmi koymayı ihmal etmeyecektir.

Kitaplardaki halk resimleri ise bambaşkadır. Taşbasması olarak hazırlanan Leyla ile Mecnun, Arzu ile Kamber, Elif ile Mahmut, Ferhat ile Şirin ve ille de Kerem ile Aslı... "Aldı Kerem" alt başlığıyla girilen bir güzelleme yahut koşmadan sonra saz çalan bir karakalem çizim ve altında mutlaka bir not: "Kerem'in Aslı'ya sitem ettiğinin resmidir." Sanki bu alt yazı olmasa biz onun resim olduğunu anlamayacağız!... Dinî kitaplara gelince. Onlardaki hayal zenginliği başka hiçbir halk resminde yoktur. Hani şöyle akıllara durgunluk verecek fizik ötesi çizimlerdir onlar. Kevser havuzu, Cennet, İsrail'in suru, kaynayıp duran cehennem, Mekke veya Medine resimleri. Peygamberlerin yüzlerinin ya hiç çizilmediği veya bir örtüyle örtüldüğü nice dinî sahneler. Kiliselerin duvarlarındaki pitoreskler ile Hristiyan sanat tarihini dolduran İncil sahnelerinin yer aldığı bilcümle tasvirler, Müslümanların beyaz, kâfirlerin siyah resmedildiği bu kitap resimleri yanında hayalden yoksun kalır. Ramazan mevsiminde resmi ışıkla yapan, iki minare arasına bazen dalıp çıkan balıklar veya Galata Köprüsü'nde yürüyen atlı araba bile çizen mahyacılar. Hele onlar ne müthiş birer sanatkârdır!.. Galiba at arabalarının veya kamyonlarının kasalarına hâlâ resim çizdiren adamlar onların torunlarıdır.

Hattatların yazıyla çizdikleri resimler mi? Onlar halk resminin en itibar gören rafine eserleri. Besmele'den leylekler, Ayetü'l-Kürsi'den kayıklar, Ashab-ı Kehf isimlerinden çark-ı felekler, hadislerden tutiler (papağan), güller, laleler... Her biri sembolik anlamlar ifade eden nice istifler, hat şaheserleri...

Cam altı resimleri biraz daha şanslı çıktı. Artık sergileri açılacak kadar kıymetlenmeye başladılar. Camiler, ibrikler, Süleyman Nebi'nin mührü gibi çizimlerin yer aldığı bu resimler tam bir zenaat kârıdır. Cam üzerine siyah boya ile çizilir ve araları rengarenk yaldızlarla doldurulur.

Karagöz resimleri mi? Onlar başlı başına bir sanatın ilgi alanında yüzyıllarca yaşamış, deve, gergedan veya manda derilerinde sayısız surete bürünüp Osmanlı insanının tipolojisini anlatıp durmuşlardı. Modern çağda öyle itibar görmeye başladılar ki artık turistik resimler ve sahte minyatürler de deri üzerine çizilmeye başlandı... Üstelik de eski görünümü verilerek... Hani belki anlamayan birisine on yedinci yüzyıldan kaldığı söylenilebilsin...

Bütün bu kadar halk resmi içinde bir de trajedinin saltanatı vardır: Ah mine'l-aşk. Ah aşkın elinden "He'nin iki gözü iki çeşme"

Keşke yeni Münif Fehim'lerimiz olsa da bunları yeniden üretse.

İLAHİ AŞK

Adamın biri derdinden ağlayıp sızlanıyordu. Ünlü şeyhlerden Şiblî onun halini gördü, ağlamasının sebebini sordu.

- Güzelliği canıma can katan, ömrümü artıran bir sevgilim vardı. Geçenlerde öldü, şimdi ayrılığı beni de öldürüyor.

- Mademki sevgili hasretiyle yanıp tutuşuyorsun yeni bir sevgili bul kendine. Ama dikkat et, bu sefer âşık olduğun sevgili ölmüş olmasın, ölenlerden olmasın.

Berceste:

Her ne denlû çok yaşarsa bir kişi

Âkıbet ölmekdürür anın işi

Süleyman Çelebi

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yusuf ile Züleyha; Zeynep ile Kamil

İskender Pala 2007.10.16

Arapkir'de, 1808 yılında doğduğunda, adını Yusuf koyan annesi yahut babası, kaderinin de Hz. Yusuf'a benzeyeceğini bilemezlerdi elbette. Küçük yaşında yetim kalması işin başlangıcı oldu.

Amcası Bozok sancak mutasarrıfı Osman Paşa onu yanına alıp öğrenim ve eğitimiyle ilgilendi. İstanbul'da yeğenine en iyi hocalardan ders aldırıldı, onu büyük oğlu Nurettin'den ayrı tutmadı. 21 yaşındayken Divan-ı Hümayun Kalemî'ne katip olarak verildiği gece Yusuf bir rüya gördü. Rüyasında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa ile bir çimenlikte oturuyordu. Sonra paşa yanından kalkıp gitti. Ama o da ne, paşa enfiye kutusunu unutmuştu. Yusuf kutuyu aldı, doğruca Mısır sarayına... Emaneti içeri gönderip geri döndüğü sırada peşinden gelen adam onu tekrar saraya götürüp paşanın huzuruna çıkardı. Paşa bu dürüst davranışından pek memnun olduğunu ve mükafat olarak kutuyu kendine bağışladığını söyledi. Kamil o sırada uyandı. Rüyadan etkilenmişti, aklından çıkaramıyordu. Nihayet birkaç gün sonra bir muabbire (rüya yorumcusuna) yol uğrattı. Yorumcu Mısır'a gitmesini, talihinin kendisini orada karşılayacağını söylüyordu.

O yıllarda Mısır'a gitmek... Osmanlı ile Mısır arasındaki sorunlar bir yandan, yolculuk tehlikeleri diğer yandan... Bu bir macera demekti. Nihayet dayanamadı, önceden kaptanıyla pazarlık edip anlaştığı bir yelkenliye binmek üzere bir gece Üsküdar Ayazma'dan sandal ile Kız Kulesi'ne süzülüyordu.

Yusuf, Mısır'daydı... Garipti, kimsesizdi, yoksuldu. Nice çarelere başvurdu ama bahtı açılmıyordu. Nihayet Mehmet Ali Paşa'ya bir arzuhal döşendi ki neredeyse edebi şaheser. Paşa dilekçenin sahibini çağırttı, iki saat konuştular ve sonunda; "Sana" dedi Paşa, "Mısır hazinesinin katipliğini veriyorum!" Zeki, becerikli, dürüst ve çalışkandı ve rüyanın tabiri çıkmıştı. Yusuf, Mısır hazinesini yönetiyordu. Ayrıca Fransızca çalışıyor, ilim yolunda ilerliyordu. Vali Paşa'dan ardı ardına rütbeler ve taltifler aldı. Otuzlu yaşların ortalarına geldiğinde albaylığa yükselmişti. Bir akşam vali onu huzuruna çağırıp "Kerem ve mürüvvet bakımından bana çok benzeyen üçüncü kızım Zeynep'i sana nikahlıyorum oğlum!" deyiverdi. Nikahtan sonra olanlar oldu. Bütün hıdiv ailesi ve Mısır sarayı bu evliliğe karşı çıktılar. İlla boşanacaklardı, başka türlü olamazdı. Kim oluyordu bu Yusuf Efendi? Hıdiv ailesine yabancı birini damat almak olur muydu vs. vs. Ortalık yatışsın diye Mehmet Ali Paşa onu bir vazifeyle İstanbul'a gönderdi. Yıllardan 1845 idi. Sultan Abdülmecid, kızı Adile Sultan'ı evlendiriyordu ve Yusuf Kamil Bey, bizzat sultana Mehmet Ali Paşa'nın tebriklerini ve hediyelerini sunacaktı. Aralarında sıcak bir dostluk oluştu. Abdülmecid onu Mirimiranlık rütbesine yükseltti. Mısır'a döndüğünde bütün kayınbiraderler ile Mısır'ın ileri gelen ayan, eşraf ve devletlularını kendisine cephe almış buldu. İşin kötü yanı Mehmet Ali Paşa'da da bunama alametleri baş göstermiş, yerine İbrahim Paşa halef seçilmiş, Abbas Paşa vali olmuştu. Kendisine dış bileyenler bu fırsatı değerlendirmekten geri durmadılar. Asvan'a sürgüne giderken kendisine Zeynep Hanım'ı talak-ı selase ile boşaması için bizzat vali tarafından yazılan belgeyi imzalamadan geri dönemeyeceği ve sonunda zindan yolu görüneceği bildirilmişti. Asvan'da hastalandı ve hekim istedi. "Koskoca Napolyon'a bile hapsoldüğü vakit hekim vermemişlerdi; o ne yüzle hekim istiyor; varsın boşanma senedini imzalasın!" yazılı mektubu aldığı gün eşi Zeynep Hanım'dan da bir çift terlik hediye gelmişti. O gece, terliğin astarında gizli mektubun aşk dolu satırlarını okumakla teselli buldu.

Sürgündeki üçüncü ayın sonunda sadrazam Mustafa Reşit Paşa'ya bir arıza yazıp gönderdi. Konu Abdülmecid'e intikal ettirildiğinde sultan çok öfkeleni ve Mısır valisi Abbas Paşa'ya "Bizzat Asvan'a gidip Kamil Paşa'yı salimen ve muazzezen Dersaadet'e gönderesin!" diye buyrultu gönderdi. 1849 yılında Yusuf yurduna döndü. Çile dönemi bitmiş, ama Züleyha ile henüz buluşmamıştı. Kendi hanımıyla ikinci kez evlenmenin yollarını aradı. Reşit Paşa "Zeynep Hanım mektubunda durup dinlenmeden feryat etmekte olduğunu yazıyor." dedi padişaha ve hemen o gün, hac farızasını ifa etmek üzere Zeynep Hanım'a izin tezkiresi verilmesini emreden Abdülaziz imzalı bir ferman, Mısır valisine doğru yola çıktı. Hac bahaneydi. Rota Şam, Beyrut ve deniz yoluyla İstanbul oldu. Sadrazam Reşit Paşa kaç yıllık evli damadın, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey de yaşı kırka dayanmış taze gelinin şahidi oldular, Üsküdar'daki yalıda Yusuf ile Zeliha'ya güröl güröl bir tecdid-i nikah olundu.

Geçen gün, Kadıköy-Bağlarbaşı yolu üzerindeki Zeynep-Kamil Hastanesi'nin önünden geçerken hatırladım bütün bunları.

LEYLA'YI ARAYAN MECNUN

Birisi yollarda Mecnun'a rastlamıştı; dertli dertli yoldaki toprakları eşeliyor, sanki bir şey arıyordu. O adam sordu:

- A deli, böyle ne arıyorsun?!..

- Leyla'yı arıyorum.

Adam şaşırdı:

- Hayret, Leyla topraklarda ne gezer, öylesine parlak bir inci toprağa düşer mi?

- Ben neresi olsa ararım, belki bir an gelir, onu bir yerde buluveririm.

[BERCESTE]

Kim ki korkmaz Hak'tan ondan korkar erbâb-ı ukûl

Her ne isterse yapar Hak'tan hırâsân olmayan

(Akıllı kişiler, Allah korkusu olmayandan korkarlar; çünkü Allah'tan korkmayanın yapmayacağı şey yoktur.)

Ziya Paşa

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Söz ola...

İskender Pala 2007.10.23

Sözün ayağa düşmediği zamanlarda, hani Yunus'un "Söz ola kese savaşı/Söz ola kestire başı" buyurduğu o çağlarda, bilhassa politik konular ve devletlerarası meselelerin halledilmesinde savaşlar, mücadeleler,

antlaşmalar, yazılar, belgeler kadar söze de itibar olunur, konuşma üslubu ve imalarına hayli önem verilirdi.

Devlet adamlarının sözü en iyi bilenlerden seçilmesi, şiirden anlaması, zeki ve hazırcevap olması o devirlerin genel kabullerinden idi. Bilhassa devlet itibarını koruma adına taşı geddiğine koyan insanlar o sözleriyle birlikte tarihe geçerler ve menkıbeleri nesilden nesile aktarılır dururdu. Yazık ki çağımız insanı bu ruhu yavaş yavaş kaybediyor. Değişen dünya siyasetinin ibreleri başka sürtüşme alanları bulmuş kendine. Buna rağmen zaman zaman bir siyasinin ağzından şöyle devlet itibarını yüceltir bir söz duymanın, reel-politik olmasa da, ruhumuza ne derece iyi geldiğini inkar edemeyiz. Eskiden sözünüzün kalitesi devletinize itibar katardı; şimdi devletinizin itibarı sözünüze değer katıyor. Eskiden söz düellosunda üstün gelmek kılıçların üstünlüğünden daha etkiliydi, şimdi sözünüzü elinizde tuttuğunuz kılıcın gücü ölçüsünde söylemeye mahkûmsunuz. Velhasıl hile icad oldu, üslup bozuldu. Bize de eski zaman sözlerini hatırlamak düştü:

Kanuni zamanındayız. Yavuz Selim'in Şah İsmail ile Çaldıran'da yaptığı savaşın hatıraları hâlâ insanların zihinlerinde. İsmail'in savaş meydanında bırakıp kaçtığı güzeller güzeli Taçlı Hatun, sırf Şah'ı tahkir için, çiçek bozuğu bir yüze sahip olan Tacizade Cafer Çelebi ile evliliğinin yükünü çekmekte.

Kanuni, İran-Osmanlı ilişkileri belki düzeler umuduyla Şah'ın elçisi İmamkulu Han'ı kabul edecekti. Elçi büyük bir ihtişam ve tantana içinde Üsküdar'a ulaştı. Şemsi Paşa kendisine mihmandarlık yapıyordu. İlk görüşmeden sonra atbaşı ilerlemekteydiler. Elçi çok özenip gelmişti ama Şemsi Paşa'nın hazırlattığı tören birliğini görünce gözleri kamaştı. Boylu poslu Türk askeri baştan başa sırma ve ipekler içindeydi. Atlarının koşumları bile göz alıyordu. İmamkulu'nun şaşkınlığı gitgide kıskançlığa ve kendi askerine karşı komplekse dönüştü. Nefsini tatmin için Şemsi Paşa'yı iğnelemek istedi:

- Bunlar ne acayip süslü askerler, sanki düğün alayı gibi.

Paşa'nın cevabı tam da İmamkulu'nun hak ettiği biçimde geldi:

- Evet, Taçlı Hatun'u Şah İsmail'den alan düğün alayı bu idi.

İslam tarihinde ünlüdür; Hz. Ömer Bizans imparatoruna bir elçi göndermiş, elçi çok iyi karşılanmış, saygı gösterilmişti. Resmi görevler haricinde Bizans'ın rahipleriyle de sohbetler ediyor, tartışıyordu. Yine bir seferinde rahiplerden biri sırf elçiye hakaret maksadıyla Efendimiz'in zevceleri Hz. Aişe'den uzun uzun bahsetti ve sonunda sözü ifk hadisesine getirip iğnesini batırdı:

- Kendilerine olan iftira ne olmaz şeydi değil mi?

Rahibin kötü maksadı ortadaydı. Elçi misliyle mukabele için cevabı yapıştırdı:

- Evet, tıpkı Hz. Meryem'e olan iftira gibi.

DEVLET İTİBARI

Keçecizade Fuat Paşa, Sultan Abdülaziz'in ünlü Paris gezisinde onun yaveri ve tercümanı olarak görev yapmaktaydı. Birkaç lisan konuşur, şiirden anlar, sözü bilir, devlet protokolü ve uluslararası ilişkilerde uzman zeki birisiydi. Abdülaziz, II. Napolyon'un şeref konuğu idi ve birlikte sergiyi gezeceklerdi. Sultan belirlenen saatte hazırlanmış, faytonuna binmek üzere konukevinin bahçesine inmişti. Ne ki sarayda bir hareketlilik görünmüyordu. Fuat Paşa ev sahibinin yaveriyle buluşmak ve durumu haber vermek üzere büyük salona girdiğinde Napolyon'u, terzilerine bağırıp çağırırken buldu. Yok pantolonunun şeridi, yok şapkasının kalıbı,

huysuzlanmaktaydı. Yaver, Fuat Paşa ile görüştüktan sonra Napolyon'un yanına gitti ve sultanın kendilerini beklemekte bulunduğunu kulağına fısıldadı. Napolyon terzilere öfkesini yaverinden çıkartırcasına bağırıdı.

- Beklesin p.....nk! İşte hazırlanıyoruz.

Bu söz ağzından çıktığı anda kral, salonun kapı tarafında Fuat Paşa'yı gördü. Paşa oralı olmaz gibi davrandı. İçinden "Bunun hesabı görüle!" diyordu.

Beklediği fırsat çok geçmeden ayağına geliverdi. Napolyon iki dakika içinde alı al, moru mor, etrafındaki adamları defedip salon kapısına yönelerek "Aman konuğumuzu bekletmeyelim!" diye diye gelip Fuat Paşa'nın koluna girmişti. Tam kapıdan çıkacakları sırada paşanın kulağına eğilip samimi bir eda ile sordu:

- Paşa hazretleri, az evvel bir halt ettik, bunu haşmetmeaba duyurmazsınız değil mi?!..

Paşanın cevabı devlet itibarını yerden kaldırmakla kalmadı, taşı da gedğine koydu:

- Aman majesteleri, istirham ederim, onun sizin hakkınızda söylediklerini size duyuruyor muyum ki sizin söylediğinizi ona duyurayım.

[BERCESTE]

Kendi derdim kor elin derdine ağlar gezerim

Lâlenin dağı gülün ateşi yandırdı beni

(Kendi derdim kora dönmüş iken (veya kendi derdimi bırakır da) elin derdine ağlayıp gezerim. Lâlenin bağrındaki dağlama yarası ile gülün (rengindeki) ateşidir beni yandıran.)

Nevres-i Kadîm

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nerdesin ey şiir?

İskender Pala 2007.10.30

Doğu geleneğidir, hükümdarlar başta olmak üzere vezirler, şeyhülislam, paşalar vb. devlet erkanı çoklukla şair olurlardı. Çünkü o vakitlerin eğitim süreci şiirle yoğrulurdu.

Mamafih doğu medreselerinde şiirin usul ve yöntemi, hiçbir zaman bir dersin adı veya konusu olmamıştır. Aruz gibi ritm ve ahenk unsurları ile ilm-i kafiye gibi bazı dersler ise hocasının bulunup bulunamamasına bağlı olarak zaman zaman müfredata konulmuştur. Bu dersler şiirin nasıl söylendiğini öğretmezlerdi. Ancak medreseden mezun olan öğrenciler daima şiirle içli dışlı olur, şiir yazmasalar bile iyi bir şiir okuyucusu ve şair hamisi konumunda ömürlerini sürdürürlerdi. Osmanlı medreselerinde yabancı dil (Arapça ve Farsça) eğitimi genelde manzum parçalar içeren metinler üzerinden (msl. Gülistan) yürütülür ve manzum Türkçe-Farsça

(Mesela Tuhfe-i Vehbî) veya Türkçe-Arapça sözlükler (msl. Nuhbe-i Vehbî) kullanılırdı. Birer kolej statüsündeki medrese başlangıç sınıflarında manzum sözlükler çok pratik dil öğrenme vasıtaları idi. Bunlarda her beyit 5-6 kelimenin iki dildeki karşılıklarını ihtiva eder, sözgelimi bir beyit ezberlediğinizde yabancı dilden beş kelimeyi birden ezberlemiş olurdunuz. Manzum (vezinli ve kafiyeli) sözlerin ezberlenmeye elverişli oluşu dildeki kelime öğrenimini kolaylaştırır ve öğrencinin daha küçük yaştan itibaren kulağının şiirle dolmasını sağlardı. Ayrıca eskiden şiir çok yüksekte durduğu ve şairler de toplumun itibarlı kişileri arasında sayıldığı için öğrenciler şiir ezberlemeyi ve konuşmalarını beyitlerle süslemeyi tercih ederlerdi. Devlet hizmetine yönelik eğitim veren saray mektebi Enderun'da da keza sözü güzel söyleme amacıyla şiir dersleri müfredata alınırdı. Padişahların sabah kahvaltılarında sonra Enderun'daki Hasoda'da bazı hattat, musıkîşinas, şair, bilgin ve nakkaşlarla sohbette bulunma geleneği olsun, divan toplantılarında incelikli söz ve derin nüktelerle siyaset ve politika tatbiki olsun, devletluların da şiire aşına bulunmalarını gerektirir, belki bu görevler için entelektüel kimlik ile şair kimliğini birbirinde içinde mezc eden kişiler tercih olunurdu.

Osmanlı'da devlet adamlarının şiire bu derece ya(t)kın olmalarıdır ki divan şiirinin sanki bir üst zümre edebiyatı gibi gösterilmesine fırsat vermiş, birilerinin onu halktan uzak göstermelerine delil olarak kullanılmıştır. Oysa divan şairleri içinde sarayı bütün ömrü boyunca hiç görmeyen nice bezzaz, demirci, ipekçi, çakşırı, şekerçi, çiftçi, tüccar vs. vardır. Zaten Divan şairleri istatistiğinde saraylılar % 2 etmiyor, sarayla ilişkide olanlar da %12'den ziyade değil. Ancak şu kadarını söylemeliyiz; eski toplumumuzda mürekkep yalamış olan hemen herkes şiiri bilirdi ve o vakitler "Çocuklarınıza şiir öğretiniz. Muhakkak ki şiir, lisanı geliştirir ve cesaret verir." düsturu geçerliliğini korurdu. Nitekim Tanzimat döneminden itibaren de bu gelenek revaçta olmuş, Osmanlı'nın hatırı sayılır sadrazamlarından çoğu gazel veya kasideler yazan şairler arasında sayılagelmişlerdir. Koca Ragıp Paşa, Kemalpaşazade, Rami Mehmet Paşa veya Şemsi Paşa gibi divan sahibi eski sadrazamların ise sayısına bereket. Devlet kapısında başka görevlerde bulunan şairleri ise saymaya güç yetmez.

Merak etmedeyim, acaba TBMM çatısı altında şimdi kaç şairimiz var?!..

TEFERRUATİ ADAMLARIMIZ KONUŞSUN

Eski zamanlarda doğunun hükümdarları, vezirleri, elçileri vs. görüşmelerinde söze şiirle başlar, şiirle bitirirlermiş. Bu, hoş geldin makamında bir şiirden, maksat ve meramı mecazen ifade eden manzumelere, olup bitenleri sembollerle anlatan beyitlerden, "artık gidiniz" manasına gelebilecek imalı mısralara kadar iki tarafın müktesebatındaki söz varlığını gösterir ve asıl politik mücadele bu entelektüel alanda meydana gelirmiş. Şimdi anlatacağım anekdot, edebiyat muhitlerinde tekrarlanıp duran hikâyelerdendir. Maalesef kaynağını bilen yok. Ben de aradım, ama bulamadım. Buna rağmen uydurma olduğunu da zannetmiyorum.

Efendim, vaktiyle Tebriz'de İran elçisiyle Türk elçisi mühim devlet işlerini görüşmek üzere bir otağda buluşmuşlar. Söze şiirle başlayan İran elçisine inat Türk elçisi daha müstesna şiirlerle cevaplar vermiş. Konuşma ve sohbet o hale gelmiş ki iki taraftan hiçbirisi şiir dışında bir söz tekellüm etmemiş. Maksat ve merama uygun beyitleri, resmî bir görüşme ortamında, hale uygun düşecek ve konunun akışını bozmayacak şekilde ardı ardına sıralamak öyle her babayığit şairin de işi değildir üstelik. Halk şairlerinin atışmaları veya lebdeğmezleri bunun yanında muhallebi çocuklarına oyuncak olabilir. Düşünsenize, politik görüşlerinizi, muhataba itirazlarınızı, anlaşma veya sulh konusunu beyitlerle ima ederek toplantıyı kırıp dökmeden sonuçlandıracaksınız. İşte bu iki elçi tam üç saat kendi heyetlerinin huzurunda müzakereyi Acem dilinden şiirlerle yapmışlar ve en sonda, toplantının tek nesir cümlesini İran elçisi söylemiş. Tercümesi şöyle:

- Teşekkür ederim sayın elçi, teferruatî adamlarımız kayda geçirsinler artık!.

BERCESTE

Eski eş'ârda durbîn ile ma'nâ görülür

Yeni eş'ârda ma'nâ diye külfet yoktur

(Eski şairlerin beyitlerinde mânâ çokook derinlerde, ancak dürbün ile görülebilir. Yeni şiirlerde ise mânâ diye bir kaygı hiç kalmamış.)

Şair Eşref

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gönül yarasına ok üstüne ok

İskender Pala 2007.11.06

Bir şair düşünün, bir tek gazeliyle bütün edebiyat tarihlerinde, bütün antolojilerde adı anılmış, o gazeli yüzyıllar boyunca sayısız insan tarafından ezberlenmiş, pek çok şairin gıpta ve övgüsünü almış, benzerleri yazılmış, ama ne evvelkilerden, ne de sonrakilerden onu geçebilen olmuş bulunsun.

Bahsettiğimiz şiir ki, -hani Allah korusun- Türk milletinin bütün şiir kitapları yansa, bütün şairleri unutulsa, yine de bir zamanlar çok muhteşem bir edebiyat yaratmış olduğuna, tek başına delil olarak yetecek manzumelerden biridir.

Üstad Yahya Kemal "Edebiyâta Dâir" adlı kitabında der ki: "Nedîm Dîvânı'nda bir kasîde vardır, müjgân üstüne, hicrân üstüne, ummân üstüne kafiyele ve redifleriyle âdetâ akar. Nedîm, kafiyele teng edinceye kadar pür-gûluk ettikten (kafiye bulamayacak derecede çok şey söyledikten) sonra birdenbire coşar ve kasîde içinde gazel-serâlaşır ve bu girizgâha düşer;

Râsih'in bu matla'ın tazmîn idüp sâkî-i kilik

Nukl sundu çekdigim sahbâ-yı irfân üstüne

ve Râsih'in beytiyle gazel'i açar. Âh o ne beyittir ya Rabbi! Çekik gözlerin uzun kirpikleri birbirine girift olarak süzülüşü bir eski Türk meclisinde eski Türk gazel-serâsı nasıl bağrından vurulur ve nasıl hazzın bütün nüktesiyle yalvarır: "Süzme çeşmin gelmesin müjgan müjgan üstüne..."

Nedîm gibi bir şairi bir gazeliyle sermest edecek kadar güzel bir rûh sâhibi olan bu Râsih kimdir? Şiirde şân ve şerefe teşne olan şairlerimizden biri, ismini Nedîm'in kasidesinde zikrolunurken görseydi başı dönerdi değil mi?"

Üstad haklıdır; eğer Râsih, kendi adına bunca şiirler yazıldığını bilseydi herhalde ömrünü o haz ile mest yaşardı. Eser dedikleri şey herhalde böyle olsa gerek.

Attila İlhan, "Hangi Edebiyat"ında aynı gazel için "Râsih'in ünlü gazeli, Türk şiirinin geleneksel ahengini en tumturaklı şekilde hissettiren görkemli gazellerindendir; ilk defa 1943'te mi, 44'te mi ne, okuyup çarpılmışım. Ya Rabbi ne yaman bir sestî o!?.." demekten kendini alamaz.

Tezkire ve şiir mecmualarında Rasih'in bu ünlü şiirine 37 şair tarafından yazılmış 45 benzer şiir kayıtlıdır. Bu kafiye ve vezindeki ilk şiir de Cem Sultan'a aittir. Bunların hepsi birbirine nazire (aynı vezin ve kafiye de benzer şiir) olup Rasih'in dizeleri kendisinden öncekileri aşmış, kendinden sonrakiler tarafından ise hiç aşılamamıştır. "Etmîşiz canan ile peyman peyman üstüne / Sevmeyiz dünyada biz canan canan üstüne" diyen Fennî gibi bu sahada şahane ve parlak beyitler ortaya koyanlar ve hatta "Doldurup parmaklığa insân insân üstüne / Pîr ü bernâ bağırsır efgân efgân üstüne" diye başlayan nefis tehziller (tehzil, aynı vezin ve kafiye de alaycı şiir demek olup bu beyitle başlayan tehzil, Yolcu imzasıyla İkdâm gazetesinde, devrin İDO'su sayılan Şirket-i Hayriye vapurlarından İntizam için yazılmıştır) meydana getirilmişse de şiirlerinin tamamında aynı derecede başarılı beş beyti yan yana getirebilen Rasih'ten başka bir şair maalesef çıkmamıştır. Ondan daha usta, ondan daha şöhretli şairlerin yine pek müstesna şiirleri vardır; ama bu vezin, bu kafiye ve bu konuda elhak Rasih'in ağız şeker çiğnemıştır.

Hezâr gıpta sana, nur içinde yat Rasih Efendi!..

GAZEL

Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne

Urma zahm-ı sîneme peykân peykân üstüne

Rîze-i elmâs eker her açtığı zahma o şûh

Lutfu var olsun eder ihsân ihsân üstüne

Dilde gam var şimdilik lutfeyle gelme ey sürûr

Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstüne

Yârdan mehcûr iken düşdük diyâr-ı gurbete

Dehr gösterdi yine hicrân hicrân üstüne

Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler hakkına

Eylemişler Râsih'e bühtân bühtân üstüne

Ey sevgili! Gözlerini süzme ki, kirpik kirpik üstüne gelmesin; böylece bağrında (gönlümde) açtığın yaraya ok üstüne ok atmış olma (üst üste kirpikler; üst üste ok demektir).

Sevgili, açtığı her yaraya elmas tozu ekiyor. Lutfu var olsun; (aşıkına) ihsan üstüne ihsanda bulunuyor (Sevgilinin birinci ihsanı aşıkının bağrında açtığı yara, ikinci ihsanı da o yaranın kapanmasını engelleyen elmas tozudur).

Ey sevinç; gönlümde gam var, şimdilik lutfeyle sen gelme. Çünkü bir evde misafir üstüne misafir uygun düşmez (gam gibi değerli bir misafir var iken sevinci ağırlamak mümkün değildir ki!).

Sevgiliden ayrı kalmıştık, bir de gurbetlere düştük. Felek bize hicran üstüne hicran gösterdi vesselam (birinci hicran sevgilinin ayrılık azabı, ikincisi de gurbet elemidir).

Rasih için "Hem içki içmez, hem güzel sevmez!" demişler. Zavallıya iftira üstüne iftira atmışlar (İçki de içer, güzel de sever).

[BERCESTE]

Bir tek gazel bıraksa yeter bir gazel-serâ

Her beyti olmalı ancak beytül-gazel gibi

(Bir gazel ustası gökkubbede güzel bir tek gazel bıraksa kafidir; yeter ki o gazelin her beyti için "En güzel beyit işte bu!" denilsin.)

Yahya Kemal

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ölüm ötesi aşk

İskender Pala 2007.11.13

Edebiyatımızın üç Seyranî'si vardır. Edirneli (Rumelili), Ispartalı ve Kayserili. En ünlüleri bu sonuncusu olup lirik şiirleri vardır. Hayatı menkıbelerle örülmüş bu adam çok derin ama o derecede hazin bir hayat yaşamıştır.

O kadar ki ölümünden bir gün evvel evinde yiyecek bir şey bulamayınca bir asma yaprağını koparıp mangaldaki küle batırarak yiyecek, sonra da; "Ey nefis, ballar börekler yedin de adam olmadın, şu küllemeyi ye bakalım, belki adam olursun!" diye iç geçirecek derecede hazin. "Hak yoluna gidenlerin / Asa olsam ellerine / Er pir vasfın edenlerin / Kurban olsam dillerine" dizeleriyle başlayan semai onundur ve orada yürek yakan iki dize söyler:

(Bir üstada olsam çırak

Bir olurdu yakın ırak)

Kemiğimi yapsa tarak

Yar zülfünün tellerine

Şu son iki dizeyi bir an durup gözlerinizi yumarak düşünün. Şöyle bir manzara göreceksiniz: Bir âşık var. Sevgilinin hasretiyle aşk şehidi olmak üzere. Ve içinden şöyle geçiriyor: "Keşke ben öldükten sonra kemiğimden bir tarak yapsalar da onu sevgiliye sunsalar. Böylece hasretiyle can verdiğim zülfün tellerine dokunabilir, kokusunu alabilirim."

Şu anda pek çoğunuzun Fuzulî'nin Su Kasidesi'ndeki o ünlü beytini hatırladığınızı biliyorum. Hani ne diyordu üstad:

Dest-bûsı ârzûsuyla ölürsem dostlar

Kuze eylen toprağım sunun anınla yare su

"Dostlarım!.. Eğer sevgilinin elini öpme arzusuyla, o ele hasret çeke çeke ölecek olursam; mezarımın toprağından bir kase yapıp onunla sevgilime su ikram edin!.."

Fuzulî'nin dizeleri bir na'ttan alınmadır. Seyranî'ninkiler ise bir nefesten. O halde Seyranî'nin zülüften kastı tasavvufi bir remiz olmalıdır. Nitekim zülf sufiler lisanında "Hakk'ın zatı ve kühü"nü karşılar. Karanlık (zülûf) nasıl mechul ise Hakk'ın zatı da öyle mechuldür. Öte yandan zülûf (saç) kesret bakımından masıvayı, sınırsız varlık ve taayyünü temsil eder ki; hakikisi bir güzelin yüzünü örttüğü gibi mecazîsi de Bir'in zatını örter. Bu durumda Seyranî'nin varlık adına çevresini kuşatan cümle eşyada o Bir'in kokusunu alma ve vuslat umuduyla hasretler çektiğini, bu hasretle can vermek üzere olduğunu vehmedebiliriz. Çünkü ancak bu durumdaki bir kişi "Kemiğimi yapsa tarak / Yar zülfünün tellerine" diyebilir. Kemik tarak zülfün telleri arasına girince insan için gizli olan sırlar açılacak, belki masıvanın suretinden geçilip siretine erilebilecek.

Eski şiirimizin mana derinliği hemen bütün şairlere buna benzer çılgınlık attırmış, pek çok şair ölümden sonra devam edecek bir aşkın özlemini dile getirmişlerdir. İşte bir başkasının, Edirneli Celilî'nin vasiyyeti. Daha trajik ve daha beşeri... İnsanın içini boşaltıp kederle dolduracak derecede de tesirli:

Öldükte bu ben hasteyi eşk ile yusunlar

Cânâne güzar ettiği yollarda kosunlar

Yani ki şöyle demek oluyor: "Umudum o ki, öldüğüm vakit beni gözyaşları ile yıkasınlar ve mezarımı sevgilinin gelip geçtiği yollar üzerine yapsınlar (ta ki öldükten sonra da onun kokusunu alabileyim, onu görüp hasret giderebileyim)." Bu beyitte iki husus var ki şair, zihinlerdeki karşılığını okuyucuya bırakmış. Birincisi "eşk ile (gözyaşı ile)" ifadesidir ki bize "Hangi gözyaşı; şairin bizzat kendi gözyaşları mı; yoksa ona üzülenlerin gözyaşları mı?" diye sordurtur. Eğer şairin gözyaşı ise onun sevgili hasretiyle ağlamaktan dolayı öldüğünü anlarız; yok ardından ağlayan dostların gözyaşları ise o vakit de bu derece muhteşem bir âşkın dünyadan gidişine ağlayan diğer âşıklardan, belki rakiplerden bahsettiğini görürüz. İkinci husus şairin mezarını sevgilinin yolları üzerinde istemesidir ki bu da bize "ölen birinin dünyada bırakıp gittiklerinin hayatına girip girmediği" sorusunu sordurtur. Şairin istediği, mezarı üzerinde otlar, çiçekler, göz göz nergisler, kulak kulak güllerin bitmesi ve onlarla sevgiliyi seyredip kokusunu duyabilmesidir. Bir tenasuh talebi gibi görünen bu ifade aslında zavallı şairin aşkının büyüklüğüne, ölümden sonra da sevgiliye tutkunluğunun devam edeceğine dair bir taahhüde delalet eder ki fevkalade zarif ve şairane bir hayaldir.

SEYRANÎ ARADIM ONU HER YERDE

Seyranî, yaşadığı dönemde bazılarınca "Velî", bazılarınca "Sarhoş", bazılarınca "Deli" gibi lakaplarla anılmış, velilikle meczupluk arasında bir bilgelik sürerek ölmüştür. Hakkında pek çok rivayet, menkıbe ve hikaye anlatılmıştır. Rahmetli Hasan Ali Kasır'ın "Seyranî" isimli kitabında bunların hemen tamamı derlenmiştir (İstanbul 2001). İşte bir tanesi:

"Bir gün gözleri artık görmez olan bir dostu Seyranî'ye:

- Aah baba, artık bende dünyayı görececek göz yok, demiş

Cevap:

- Üzülme gayrı, dünyada da görülecek yüz kalmadı zaten!..

BERCESTE

Âlemde bir devir dönüyor amma

Devr-i İngiliz mi Firenk mi bilmem

Halli âsân değil müşkil muamma

Zulm-i zâlim göğe direk mi bilmem

(Dünyada bir devir (zaman, çark, dolap) dönüyor ama; İngiliz düzeni mi, ecnebî düzeni mi kestiremiyorum. Çözmesi çok zor, karmakarışık bir muamma bu... Anlayamıyorum; zalimin zulmü sanki göğe direk kesildi!..)

Seyranî (ö. 1866)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Babillilerin sohbeti

İskender Pala 2007.11.20

Eskilerin sık kullandıkları bir kavram vardır: Muhavere-i tebabüliye. Yani Babillilerin konuşması, Babil sohbeti. Hıristiyanî bir rivayete göre Nuh'un tufandan sonraki çocukları tanrılık iddiasında bulununca Babil'de bunu temsil edecek bir kule yaptırmaya başlarlar. Kule, insanoğlunun bir tür kibir savaşının göstergesidir.

İnşaatta, sayıları milyonlarla ifade edilen köle çalışmaktadır. Son kata gelindiğinde, Allah herkesin dilini başkalaştırır. Yani herkes yalnızca kendisinin bildiği bir dille konuşmaya başlar. Böylece hiç kimse bir diğerini anlamaz olur. Tabii ortalık birden karışır. Herkesin durmadan konuştuğu ama hiç kimsenin anlamadığı milyonlarca lisan... Allah'ın kibirli insanoğlunu ikazı...

Muhavere-i tebabüliye'nin küçük bir örneğini modern zamanların kokteyllerinde görebilirsiniz. Üç kişi bir öbek, onlara sırtını dönmüş dört kişi bir başka öbek, onların arkasında diğer insan öbekleri... Hepsi ayrı bir konuda konuşmaktalar. Güya bir tür sohbet... Bazen dört kişiden ikisi karşılıklı bir konu görüşürken, diğer ikisi de ayrı bir konuda laflayarak kelimelerin ve seslerin birbiriyle çarpıştığı, kesişip döküldüğü bir sohbet... Oysa Doğu kültüründe sohbet ciddi bir iştir. Çünkü orada her kafadan bir ses çıkmaz. Bilenler konuşup bilmeyenler dinler. Buna meclis denir. Meclisler bir tür eğitim ortamıdır, oradan irfan devşirilir.

Meclislerde kokteyllerin aksine halka olunup yan yana oturulur. Mevki ve makam sırasına göre baş köşeden kapı eşiğine kadar insanların rütbe rütbe halkalandığı üdeba ve zürefa meclisleri ise neredeyse bir estetik boyuttur. Okuma yazma oranının %3-5 olduğu çağlar için buralardaki sohbetler tam bir entelektüel oturum olup sosyal hayatı dönüştürdü.

Meclislerin sırrı oturuş düzenindeydi. Herkesin yüzünü görebilecek bir halka oluşturmak müspet enerji adına da, sohbet adabı için de çok önemlidir çünkü. Tekkelerdeki ayinlerde, yer sofralarında, musafahalarda vb. hep aynı biçimde olan bu halkalanma bir tür ortak hayat, ortak akıl, ortak enerjidir ki sözü de, ilhamı da, yemeği de bereketlendirir. Böylesine bir mecliste taşkınlık olmaz, sohbet esnasında şaka da yapılsa, yeri gelip fıkra da anlatılsa herkesin edebi yerinde kalır. Daha da önemlisi konu herkese hitap eder ve aynı konu etrafında

açılımlar ortaya çıkar. Kürsüde müderris (profesör, doçent) olan bir zatın mihrapta vaiz, kahvede halk adamı olduğu çağlarda meclisler her üç katmanın harmanlanarak zihinlere yansıdığı oturumlar sayılırdı. Üstelik aynı adamın tekkede mürşid olduğu zamanlar da vardır ki Yunus üstadın söylediği "Erenlerin sohbeti arttırır marifeti" müjdesi ve arkasından "Cahilleri sohbetten her dem süresim gelir" arzusu böyle bir ortamı anlatır. Böyle sohbetin cahilliği bilgi azlığından değil edep azlığındandır ki eskiler buna nadanlık derler. Hani "Nâdân ile sohbet etmek güçtür bilene / Çünkü nadan ne gelirse söyler diline" meseline anlatıldığı gibi.

Sohbet kelimesi sözlüklerde "iki veya daha ziyade insan arasındaki dostane hasbihal"i karşılar. Kökeninde "arkadaşlık etme, birlikte bulunma (sahabe)" anlamı vardır. Yoksa Fuzulî'nin,

Berk-i âhım gökyüzün

tutmuş sirişkim yeryüzün

Sohbetimden hem vuhûş

etmiş teneffür hem tuyûr

dediği vahşet ortaya çıkar ki "ahının şimşeği gökyüzünü, gözlerinin yaşı da yeryüzünü tutmuş birisinin arkadaşlığından kurtların ve kuşların köşe bucak saklanıp kaçmaları" söz konusu iken ne sohbet, ne de karşılıklı etkileşim mümkün olabilir. Hele işin tasavvufi boyutunda bir mürşid huzurundaki ârifane halleşme hiç kendini göstermez.

Şimdi bir de kokteyl ortamlarını düşününüz. Herkesin birbirine sırtını döndüğü, bazen hiç tanımadığı insanlar ile aynı çatı altında nezaketen ve menfaate dayalı konuşmalar yaptığı, nezaketen yüzüne gülümseyip arkasını döner dönmez diğeriyle onu çekiştirdiği bu ayak üstü arkadaşlık, nasıl bir dostluğa ve ne gibi bir müspet iletişime kapı aralayabilir ki?!.. Sohbetteki ortak enerjinin bir kokteylde bulunması nasıl beklenebilir?!.. Zaten kokteyl, "çeşitli içkilerin karıştırılması sonucu elde edilen içki" demektir ki galiba bu tür toplantılara sohbetten ziyade pek çeşitli konuların ve dillerin söyleşildiği kakafoni demek daha doğru olur.

Yazık!.. Sohbet geleneğini kaybedince irfanımızı yitirdik. Öyle ya, bir mefhumun adını değiştirdiğiniz an muhteva da kendiliğinden çekilip gider.

BERCESTE

İftirâk-ı sohbet-i yârâne döymez gönlümüz

İhtirâk-ı âteş-i hicrâna döymez gönlümüz

(Gönlümüz dostların sohbetinden ayrı kalmaya dayanamadığı gibi; ayrılık ateşinin yakıcılığına da dayanamıyor.)

Aşkî (ö.1574)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sultan Abdülhamid'in fotoğraf merakı

Sultan Abdülhamid, henüz televizyonun veya belgesellerin icat edilmediği zamanlarda dünyayı ve içinde olup bitenleri öğrenmek, politikasını da buna göre yönlendirmek için çağının en gelişmiş teknoloji aleti olan fotoğraf makinesini kullanmış, başta kendi toprakları olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinin, ülkesinin, şehrinin, kasabasının fotoğraflarını çekirtmişti.

En son İstanbul'a dair bir albümü İBB Kültür AŞ ve IRCICA işbirliğiyle basılan ünlü Yıldız fotoğraf koleksiyonu işte o fotoğraflardan oluşur.

Sultan Abdülhamid çektiirdiği bütün fotoğrafları inceler, işine yarayacakları seçer, şehirleri ve ülkeleri fotoğraflarından tahlil eder, ona göre de politika oluşturur, bilhassa olaylara ait fotoğrafları da el altında bulundurur gerektiği zaman kullanırmış. Yıllarboyu Tarih dergisinde Servet-i Fünun'un ünlü sahibi Ahmed İhsan'ın (Toksöz) anılarından derlenerek yayınlanan bilgilere göre padişah zaman zaman dergiye konulmak kaydıyla idare merkezine resimler gönderirmiş. Alt yazılarını da bizzat padişahın yazdığı bu resimleri okuyucular dergide görüp "dam başında saksağan" kabilinden bir şey anlamasa da asıl görmesi gerekenler görünce çok şey anlamış olurlar şüphesiz. Ahmed İhsan Bey resimlerin sırasını alt yazılarına göre şöyle veriyor:

1. Paris'te bir tramvayın, ana caddelerden birinde gangsterler tarafından durdurulup içindeki bütün yolcuların soyulmaları
2. Paris'te azılı bir gangsterin bir emniyet görevlisini öldürmesi
3. Papa'nın -kendisi bir kafes içinde bulunduğu halde- dinî bir töreni yönetmesi
4. Amerika'da siyah-beyaz kavgası: Beyazların zencilere karşı reva gördükleri zalimce yapılmış bir linç

Resimlerin yayınlanış zamanlarına göre mesajlarının da şöyle olduğu tahmin olunabilir:

1. Trakya'da asayişin, düzeninden çıktığı bir zamanda, Çerkezköy civarında bir haydut, nasılsa bir yolunu bulup İstanbul-Paris trenini soymuştur. Bu olay üzerine bazı yabancı devletler Türkiye'yi kötöleme ve karalama kampanyasına girişmişler, insan hakları, evrensel hukuk vs. derken işi Türkiye'de can ve mal güvenliğinin olmadığı noktasına kadar vardırırmışlar. Sultan Abdülhamid'e göre Paris'teki tren soygunu buna mükemmel bir cevaptı, hem de şehrin göbeğinde...

2. Bir dönem sultanın hassa ordusuna mensup subaylardan bazıları ile saraya yakın sivil ve asker paşalar işi azıtmışlar, Beyoğlu batakhanelerinde olay çıkartır sonra da saraya mensup olduklarını söyleyerek dokunulmazlık zırhına bürünür olmuşlardır. İçlerinde asayiş koruma görevlilerine silah çekenler bile çıkan bu kolluk güçlerinin haddi aşan hadiseleri tekrarlanır olunca bilhassa buralara devam eden yabancılar tedirgin olmuşlar, homurdanmaya başlamışlar, bunu elçilikleri vasıtasıyla Bâbiâli'ye ve sultana karşı bir tehdit gibi kullanmışlardır. Sultan Abdülhamid'in Paris'te emniyet görevlisini öldüren gangster fotoğrafından sonra İstanbul'daki elçiliklerin sesi kesilmiş, ortalık düzelmiştir.

3. Bilindiği gibi Abdülhamid, Çırağan Sarayı baskınından sonra Yıldız'da oturmaya başlamış ve gerekmedikçe pek dışarı da çıkmamıştır. Bazı yabancı devletler ile bunların Türkiye'deki uzantıları bunu korktuğu yolunda yorumlamışlar, Batılı gazeteler dedikodu konusu yapmaya, hatta "Osmanlı hükümdarı kendi eliyle kendisini bir kafese kapatmış durumdadır" diye başlıklar bile atmaya başladılar. İşte Sultan Abdülhamid'in gazete idarehanesine gönderdiği, kafes içinden ayin yöneten papa resmi bunlara "Gerçek kafes hangisiymiş görün!" şeklinde bir cevap amacına yöneliktir.

4. Sarayda nadir olan hadiselerden biri de kişisel kavgalardır. Yıldız'a taşınıldıktan sonra iki siyahi harem ağası kavga etmişler ve maalesef iş cinayetle sonuçlanmıştır. Abdülhamid buna fevkalade üzölmüş, kendi burnunun dibinde böyle bir cür'eti cezalandırmak üzere suçluyu yakalattırıp Beşiktaş meydanında astırmıştır. Bu hadiseden sonra malum Batılı gazeteler ile Amerikan basını sultanın üzerine hücum etmişler, olayı şişirip "Türkiye'de siyahlar öldürölüyor" demeye getirmişlerdi. Sultan bu haberleri hazırlayanların, o günlerde Filistin'i kendisinden rüşvetle almaya çalışıp da red cevabı alan Yahudiler olduğunu biliyor, onlar üzerinden Amerika'ya bir mesaj vermeye çalışıyordu. Eh, buna da siyahî bir Amerikalının linç edilme sahnesinden güzel cevap olmazdı herhalde!.

[LEYLA ADI ANILINCA]

Bir hac kervanı Mecnun'un yurdu olan çöllerden geçiyordu. Mecnun'u görünce saygıyla durdular ve birisi sordu:

- A yok, yoksul âşık, a dillere destan deli, Leyla hakkında ne biliyorsun?

Adamın sorusu biter bitmez Mecnun yere yığılıp kaldı. Neden sonra onu gül sularıyla ayıltabildiler. Gözlerini açınca soru sorana dedi ki:

- Haydi, bir kere daha Leyla de!.. Leyla hem soru, hem cevaptır. Her soruya Leyla cevabı elvermez mi? Ne kadar mânâ incisi delinse yine de Leyla'nın adı kadar değerli değildir. Leyla'nın adını andın mı, cihan içinde cihanlarca sır söyledin demektir. Her an "Leyla" deme imkânım varken başka bir adı anmam küfürdür bana.

[BERCESTE]

Tecrübe ehli bunu böyle bilir

Kim ki çok söyleye ol çok yanılır

Atayî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İntizar!.. İntizar!..

İskender Pala 2007.12.04

Urfalı hikmet şairi Nabî'nin (Ö.1712) bir beyti vardır. Buyurur ki:

Çekdik o denlü sâgar-ı ümmîde intizâr

Bezme gelince duhter-i rez mû-sefîd olur

Ümit kadehinin yolunu öylesine uzun zamandır beklemedeyiz ki, meclise gelinceye kadar asma kızının saçları ağaracak.

Bir insanın umutla bekleyişindeki uzunluğu ve o süre içindeki çaresizliğini anlatan bu beyitte Nabî Efendi seçkin bir mübalağa yapıyor ve neredeyse bir ömür boyu yolu gözlenen bir sevgiliden, bir umuttan

bahsediyor. Üzümün kızına vurgun olan şair, onun yolunu gözlerken ihtiyarlıyor ve hiç ulaşamadığı, hiç gelmeyen sevgiliye nihayet saçları ağarınca sahip oluyor. Elbette âşık için bu da bir şeydir; amma "Ba'de harâbi'l-Basra" deyimi de boşa uydurulmamıştır.

Beytin dünyasına biraz daha girmek için söylemeliyiz ki bir meclis kurulup da o meclise revnak veren şarap gecikince mecliste nasıl bir sıklet hasıl olduğunu erbabı bilir. Bunu İlahî aşk mânâsında düşünürseniz mecliste mürşidin sözlerinden kendi nasibine düşen halavet ve ilhamı bir müjde niyetine almayı bekleyen bir kişinin, sohbetin başlamasını nasıl arzu ile beklediğini göz önüne getirmeniz gerekir. Yani meyhanede şarap bekleyen ile tekkede İlahî aşk ilhamı bekleyen iki kişinin bekleyişleri arasında da, mestlikleri ve sarhoşlukları arasında da bir aynılık vardır. Belki tek fark, sarhoş olduktan sonraki görüştedir. İlahî aşk ile sarhoş olan ikiyi bir görürken, şarap sarhoşu biri iki görür.

Beyitte mû-sefid olmak (saçı ağarmak) eylemiyle alakalı da bir telmih söz konusu edilmiştir. Rivayete göre Hz. İsa nefesiyle ölüleri dirilterek mucize gösterir ve insanları hak dine davet edermiş. Bir gün müşrikler Şam'da kendisinden yine bir mucize göstermesini ve bir ölüyü diriltmesini istemişler. O da kabul edip kimi diri görmek istediklerini sormuş. Hz. Nuh'un oğullarından Sam'ın mezarının Şam'da olduğunu bilen müşrikler Sam'ı diriltmesini istemişler. Hep birlikte kabrin başına gidildiğinde Hz. İsa, "-Kum yâ Sam (Kalk ey Sam)!" diye çağırmış. Derhal mezar yarılıp içinden saç sakalı bembeyaz olmuş heybetli bir adam çıkmış. Müşrikler inat edip, "Bunun Sam olduğunu nereden bilelim?" diye sorduklarında Hz. İsa Sam'a dönüp, "Ey Sam! Sizin zamanınızda saç ve sakal ağarması âdetten değildi. Senin saçların neden bembeyaz?" diye sormuş. Cevap: "Saçım ve sakalım beyaz mı? Buna ben de hayret ederim. Meğer ki sen 'Kalk ey Sam!' deyince kıyamet koptu da hesap için mahşer yerine çağırılıyorum sanarak çok korktum. Muhtemeldir ki bu korkuyla ağarmış olsun!"

İmdi, asmanın kızının da meclise gelmekten ürkmesinin ilk sebebi meclistekilerin itibarlı kişiler oluşu; ikinci sebebi de bu meclisi yine bir toplanma (haşr) yeri saymasından olmalıdır. Çünkü üzümün kızının suçu hesaba gelmez. Dehşetle saçının ağarması da bu korkunun içinde bulunmasındandır.

DAĞ BAŞINI DUMAN ALMIŞ

Selim Sırrı Tarcan iki yıllık beden eğitimi öğretimi için gittiği İsveç'ten gelirken sırf müzik merakıyla, Felix Korling'in bestesi olan "Tre Trallade Jantor (Şakıyan üç genç kız)" adlı şarkının notalarını da getirir.

Nuruosmaniye Erkek Öğretmen Okulu'ndan meslektaşı olan öğretmen ve şair Ali Ulvi Elöve'den, bu güfteye Türkçe bir marş sözü yazmasını ister. Yıllardan 1916'dır. İstanbul işgal altındadır ve Türk gençlerinin hem spor hem de umumi yürüyüşlerde söylemesi için bir "beden terbiyesi" marşına ihtiyaç görülmüş, bunun için Umum Osmanlı Genç Dernekleri Teşkili Hakkında İlk Kanun çıkartılmıştır. Tüzüğü'nün 12. maddesinde "Dernek gençleri yürüyüş halinde merbut şarkıyı terennüm edecekler" denilerek ek'te Ali Ulvi Bey'in şu sözlerine yer verilmiştir:

Dağ başını duman almış

Gümüş dere durmaz akar

Güneş ufuktan şimdi doğar

Yürüyelim arkadaşlar

Sesimizi yer, gök, su dinlesin

Sert adımlarla her yer inlesin

Bu gök, deniz, nerede var

Nerede bu dağlar, taşlar

Bu ağaçlar, güzel kuşlar

Yürüyelim arkadaşlar

Sesimizi yer, gök, su dinlesin

Sert adımlarla her yer inlesin

Aradan yıllar geçer. 1955'te İsveç'ten bir kız jimnastik ekibi İstanbul'a gelir. Spor ve Sergi Sarayı'nda yaptıkları gösteriyi piyano eşliğinde söyledikleri bir şarkıyla bitirirler: Tre Trallade Jantor. O sırada salondaki bütün izleyiciler ayağa kalkıp "Dağ başını duman almış" sözleriyle besteye katılırlar. İki dilde aynı terennümün heyecan verici bir manzara oluşturduğunu bir düşünün. Maamafih. İsveç'çe şarkı güftesi biraz hafif meşrep bir hikâyeyi anlatsa bile.

Beden Terbiyesi Marşı benim çocukluğumda ilk mektepte öğretilir ve koro halinde yürüyüşlerde söylenirdi. Evin en küçüğüne sordum, bilmiyordu.

[BERCESTE]

Hem yakarsın berk-i şimşîr-i sitemle âlemi

Hem yine dersin ser-i kûyumda efgân olmasın

(Hem sitem kılıcının yıldırımıyla (sitem dolu yakıcı sözler ederek) âlemi yakıyorsun; hem de dönüp mahalleimde çılgılık istemem diyorsun (biçare âşıkların) bu yanıştan dolayı feryad etmesinler de ne yapsınlar?)

Laedrî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kılıcımızın yaltırığı

İskender Pala 2007.12.11

Yavuz Sultan Selim, devlet işlerinde düzenli ve programlı hareket eder, istişareyi önemser, vezirlerinin söylediklerini dinler ve kararını öyle verir, karar verdikten sonra da asla dönmezmiş.

Onun zamanında kılık kıyafete düşkünlük, gösterişe kapı aralayan binalar inşası, saltanat tantanası vs. bir kenara itilip yerine tam devlet-i ebed-müddet anlayışına uygun bir ruh imarı başarılmıştır. Tabii bunun için başta kendisi olmak üzere bütün devletlilerde sade bir hayat yaşama tavrı öne çıkmıştı.

Günlerden birinde Venedik elçisi Antonio Justiniani'ye huzura kabul izni verilmişti. Sadrazam ve devlet erkânı bu ziyaretten hoşnud olmayacaklardı. Çünkü hem sultanın, hem de kendilerinin kılıkları pek perişandı. Venedik elçisinin onları bu halde görmesi devlet itibarını düşürecekti. Ama bunu sultana kim söyleyebilirdi? Devir, sultanın disiplin ve celalinden korkanların "İnşallah Yavuz Selim'e vezir olursun!" cümlesini beddua diye

söyledikleri devirlerdi. Nihayet Hersekzade Ahmet Paşa bütün cesaretini toplayıp meseleyi hünkara açtı. O da itiraz etmedi ve "Pek doğru söylersin lala, cümle yeni esvaplar giyile!" buyurdu.

Elçinin geleceği gün Kubbealtı'nda divan toplantısı vardı. Vezirler toplantıyı bitirip hep birlikte sultanın yanına arz odasına geçtiler. İçeri girmeleriyle donup kalmaları bir oldu. Meğer sultan yeni hiçbir şey giymemişti. Yalnız elinde bir kılıç vardı ve tahtında otururken onunla oynuyor, pencereden vuran güneşin ışıkları kılıçta yaltırıklar oluşturup odayı dolduruyordu. Kimse hiçbir şey söyleyemedi. Nihayet elçinin geldiği bildirildi ve huzura kabul edildi. Adam kapı kenarında durup namesini takdim etti ve tercüman vasıtasıyla hükümdarın sorularını cevaplandırdı. Konuşma esnasında da hükümdar elindeki kılıçtan yansıyan parıltıları ara ara muhatabının gözüne doğru tutmaktaydı. Konuşma bitince elçinin gitmesine izin verildi. Ardından sultan Hersekzade'ye seslendi:

- Ahmet, var elçi beye sor, ağzını ara... Acep bizi nasıl bulmuşlar?!..

Hersekzade emir baş üze deyip çıktı. Odada çıt çıkmıyordu. Nihayet paşa geri döndüğü vakit heyecan doruktaydı.

- Sordun mu Ahmet?

- Beli saadetlü hünkarım! "Kılıcının parıltısı öyle gözümü aldı ki kendilerini göremedim bile", dediler.

Yavuz gülümsedi ve ayağa kalkıp parmağıyla basamaktaki kılıcı gösterdi:

- Kılıcımız parladıkça düşmanın gözü ondan ayrılıp bizi göremez. Ama Allah esirgesin, bir gün paslanır da yaltırlanmazsa düşman bizi görmek değil, bir de tepeden bakar.

[YAVUZ'UN TEK KÜPESİ]

Yavuz'un resimlerini çizenlerden çoğu onu burma pala bıyıklı ve tek kulağında küpe ile çizerler. Pala bıyıklar ile Yavuz'un tarihî kimliği arasında zihinlerde hemen bir bağ kuruluvermesi insanlara bu resimleri hoş gösterir. Eh, durum böyle olunca kulağındaki küpeye de bir efsane uydurulmasında ne mahzur olabilir ki?!.. Hani kutsal toprakları aldığı zaman oradaki idarecilerin kullandığı Hakimü'l-Haremeyn (Kutsal beldelerin hakimi) sıfatını uygun görmeyip kendini Hadimü'l-Haremeyn (Kutsal beldelerin hizmetkârı) ilan etmiştir ya, buna bir ilave de halk yapmış ve orada gördüğü kulağı küpeli siyahi köleleri örnek alarak kulağına küpe taktırdığını ve bununla kendisini din uğrunda bir köle mesabesinde telakki ettiğini imaya yöneldiğini uydurmuştur. Oysa Yavuz'un minyatürlerinde hiçbir zaman pala bıyık veya küpe yoktur. Tarihî bilgiler onun kişiliğinde sadelikten yana olduğunu ve giyiminde de çok sade tercihlerde bulunduğunu söylerler. Nitekim Topkapı Sarayı'ndaki en sade kaftan onundur. Mısır seferi dönüşünde Edirne'de kendisini karşılayan tek şehzadesi Süleyman'ın süslü elbiselerini görünce ona, "Bre oğul, sen böyle giyinirsen anan ne giyecek!" diye ikazda bulunması da bunu pekiştiren bir tarihî gerçektir. Keza aynı seferden gelişinde İstanbul'a gireceği sırada büyük bir zafer kutlaması tertipleneceğini duyunca israfı önlemek üzere bir gece vakti gizlice Topkapı'ya girdiği de bilinir. Bütün bunlardan daha önemlisi Yavuz'un küpe taktığını söyleyen hiçbir tarih satırı, hiçbir belge yoktur. Küpeli uydurma resimlerde ise resimdeki kişinin başında beyaz tülbent içinde kırmızı bir başlık ve üstünde de krallara benzetilmiş bir tac vardır. Bu tür kızıl börk ve tacı İran şahları kullanır. Osmanlı sultanları tac giymezler.

Sonuç şu, küpe takmak gibi bir hafifliği, azametiyle öne çıkan Osmanlı sultanına, hele de Yavuz gibi celalli bir adama yakıştırmak yanlıştır. O zaman da akıllara bir soru takılır: Kimdir bu küpeli, taclı adam? Söyleyelim; Yavuz'un "Paymal eyleyelim kişverini sürhserin" diye üzerine yürüdüğü Sürhser (Kızılbaş) Şah İsmail'indir ve başındaki kızıl börk ile tac da Kızılbaşlığın simgesidir.

Ne garip tecelli; Yavuz Çaldıran'da, Şah İsmail de resimlerde birbirlerine külahları ters giydirmişler.

[BERCESTE]

Kemalpaşazade'nin Yavuz hakkındaki mersiyesinden:

Şems-i asr idi asırda şemsin

Zilli memdud olur zamanı kasir

O, bir ikindi güneşi gibiydi. İkindide güneşin zamanı kısadır ama gölgesi çok uzun olur.

Kemalpaşazade

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Toprak

İskender Pala 2008.02.05

Toprak ayağının altından kayarsa mahvolacağını, sonunun geleceğini düşünen bir varlıktır insan. Hava, su ve ateş arasında bize en yakın olanı odur sanki.

Yerkürenin üstünde bir hayatı harmanladığımızdan mı, yoksa ahirinde gecinde ona karışıp kaybolacağımız için mi nedir, biz kendimizi dünyalı hissederken aslında biraz da topraklı hissederiz. Ayağımızın altında toprak var ise kendimizi güvende zannetmemiz bundandır. Yalınayak çimenlere basmak, toprakta yürümek, kumsalda uzanmak, hep onunla aramızdaki dostluğu pekiştirdiği için güzel ve romantik görünür bize. Bedenimizin olumsuz enerjilerini ona boşaltır, böylece huzur bulduğumuzu vehmederiz. Onun bağrında beslenip büyürüz, serpilip gelişiriz. O bize annelik eder. Şefkati, merhameti, cömertliği herkes tarafından takdir edilmiştir. Evlat nankör dahi olsa o asla üvey annelik yapmaz. Hatta bizi bağrında sakladığı o muhteşem ateş ile de korkutmaz. İçinde evlat ateşi taşıyan bir anne gibi davranır, duyar, hisseder, merhamet gösterir. Bütün bu sebeplerden dolayı onu canlı addedebiliriz. Diğer gezegenlere nazaran yerkürenin yaşadığını, karaciğerlerinin nefes alıp verdiğini, kılcal damarlarında akışkanlıklar olduğunu söylemek yalancılık olmaz.

İnsanın suya, ateşe veya havaya karşı saygısı biraz korkudan, biraz şerri belasınadır. Oysa toprağa gösterdiğimiz saygı böyle değildir. O bu hakkı bize yakınlığı ve şefkatiyle kazanmıştır. Nitekim günlük hayatımızda en çok onunla ilişki içinde oluruz. Dünyanın çekirdeğindeki ateş topunu, yeryüzünün dörtte üçünü kaplamış denizleri veya başımızın üzerinde 480 km. dikey gaz kütesini hangimiz hatırına getirir ki?!.. Öte yandan her ayağa kalkışımız, her oturuşumuz, her adımımız, elimizdeki kahve fincanını her düşürüşümüzde toprakla, toprağın dönüşüm geçirmiş bir versiyonuyla temas ederiz. Çünkü o, insanın nerede bulunduğundan, sosyal çevresinin oluşumuna, gardrobundaki giysinin renk ve çeşidinden beslenme ve diyet programına kadar hayata hep müdahale eder.

Yerkürenin neresinde, hangi bölgesinde ve ne şartlarda yaşadığınız elbette çok önemlidir. Uzay ölçeğindeki o büyük gayrimenkul ağı içinde en uygun, ucuz ve kullanışlı arazileri, bölgeleri, ülkeleri, kıtaları biz ancak toprakta bulabiliriz. Üstelik o, diğer üçü gibi (ateş, hava, su) değişkenliklere saparak bizim yatırımımızı boşa çıkarmaz. Kum, çamur, mineral, maden vs. hepsi bir yana devasa dağlar ve o büyüklükte kayalar bizi hep

sadakatle bekleyip dururlar. Onlar, sismik basınçlar hariç ne yerlerinden kımıldar, ne sallanırlar. Bu yüzden uyanık Laz müteahhitler ev yapmak için kayaların üzerini tercih ederler.

Dünyada bilimin, teknolojinin ve sanatın toprak sayesinde geliştiğini, mimarinin toprağa bağlı olduğunu, ilk aletlerini taştan yapan insanoğlunun gelişme gösterdiği uzun zaman dilimlerini toprağa bakarak isimlendirmesinden anlayabiliriz. Taş Devri, Cilalı Taş Devri, Tunç Devri, Demir Çağı vs. Eğer çağların adları bu sıralamayla devam etseydi bugün belki de Pırlanta Devri veya Bor Çağı'nı yaşıyor olabilirdik. Toprak olmasaydı bugün ne antik dünyanın yedi harikası, ne tarihî sanat eserlerine bakan insanların hayranlıkları, ne modern sanatçıların kendilerini ifade edebilmeleri mümkün olurdu. Toprak olmasaydı insanlar "Altına Hücum" filminin bilmem kaçınıcı versiyonunu çevirmek üzere her çağda rol kavgası yaparlarmıydı sanıyorsunuz? Toprak olmasaydı tarih bilimi kimin umurunda olurdu ki!?. Hem bunca uzun zamandır savaşp duran atalarımızın birbirlerine atacak taşı da, sığınacak kalelerin duvarlarına koyacak mermeri de, mancınıklarla fırlatacakları kayaları da bulamayacakları bir hakikattir. Toprak olmasaydı Kabe de, piramitler de, Tac Mahal de, Süleymaniye de olmayacaktı. Velhasıl insanoğlu toprağa o kadar bağlıdır ki, sanat eseri yapacağı vakit de, yeni bir icatta bulacağı vakit de, hatta savaşacağı ve kardeşini öldüreceği vakit de başını toprağa indirecek, elini ona uzatacaktır. Sanki bir kısır döngü gibi, toprak bize bir yandan hayat sunarken diğer yandan ölümümüzü (cesedimizi) bir anne misali kucaklar. Toprak insana kibir değil tevazu telkin eder. Sonunda koynuna girip onunla bütünleşeceğimiz yerdir ve bize, hal diliyle büyüklenmek değil, başını yere indirmek gerektiğini anlatır durur.

Toprak bizim köyümüz, kasabamız, şehrimiz, ülkemiz, vatanımızdır vesselam...

NUH NEBİ'DEN BİR KISSA

Nuh Peygamber zamanında insan ömrü 950 yıl civarında imiş. Bir gün Nuh Nebi ashabıyla sohbet ederken onlara "Ahir zamanda evlatlarımızın ömürleri pek kısa olacak!" demiş. O sırada ashabından biri atılmış:

- Ne kadar kısa olacak ey Allah'ın elçisi!
- Kısa olacak işte, pek kısa.
- Ne kadar ya Rasulallah?
- Hemen şöyle 80-90 yıl kadar.
- O kadar mı kısa olacak ey nebi!?!..
- İşte o kadar kısa olacak.

Bu sırada köşede konuşulanları dinleyen birisi sormuş:

- Ya Nuh!. Onlar yeryüzünde ev falan da yapacaklar mı?!..

BERCESTE

Neşv ü nema bulamaz

düşmeyicek hâke nebât

Mütevazı olanı

rahmet-i Rahman büyütür

Tohum, toprağa düşmeyince gelişip büyüyemez. Tıpkı onun gibi mütevazı olanı da Allah'ın rahmeti büyütür.

Laedr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Az gittik uz gittik, dağ tepe düz gittik

İskender Pala 2008.02.12

Musevilik ateşinin yandığı Sina, Hristiyanlığın kutsal temaşası Zeytindağı, İslamiyet'in ilk tecelligahı Hira, Türklüğün derin anlamı Tanrıdağı, Anadolu'nun efsanesi Ağrı ve dünyanın zirvesi Everest...

Hepsi birer dağın adı. Onları yerkürenin her yerindeki benzerlerinden ayıran şey ne taşının, ne de toprağının ayrıcalığı. Hayır, onlar birer mânâsı olan, insanları çevrelerinde biriktirecek anlamlarla yüklü özel mekanlar. Zirveleri birbiriyle ölçmek elbette zordur, ama bütün dağlar içinde bunlar ruhu olan dağlardır. Onlar orada oldukları için o bölgede olumlu bir enerji birikir; onlar orada oldukları için o civarda insanlar daha masum, daha dürüst, daha duyarlı ve daha dindar, daha kimliklidir. Bir an için de olsa bunların orada olmadıklarını düşünmek çıldırtır bizi, onlara zarar verecek olanlar, oradan bir taş koparacak olanlar bizim kutsal alanımıza hücum etmiş olurlar ve biz onların orada, her zaman durdukları yerde durmalarıyla kendimizi güvende hisseder, kimliğimize bütünlük atfederiz.

Bir dağ her ne kadar yerkabuğunun üstünde görünürse de aslında o yaşadığımız dünyanın altyapısını oluşturan bir simetrinin yalnızca yarım yüzüdür. Ülkelerin sınırlarını çok zaman onlara bakarak çizeriz. Pastoral veya epik şiirler yazacağımız zaman onlardan ilham alırız. Rüzgarları (hava) ve pınarları (su) onlar yönlendirir. İlk çağlarda onları İlahi öfkenin yeryüzüne fırlattığı ucubeler veya toprak ananın dışladığı hayırsız çocuklar olarak algılayan atalardan bu yana dağlar her daim bir ihtişamın temsilcisi ola gelmişlerdir. Zaten birçok ilkel toplumda tanrıların, dağların tepelerinde yaşadığı vehmedilmiştir. Zeus'un yıldırımlarının Olimpos'un tepesinden yeryüzüne yayıldığını söyleyen Yunanlar da, Şiva'nın altın sarısı ve eflatun bulutlar arasında Himalayalar'ın zirvesinde bir yerde uyuduğunu söyleyen Hindular da bunun bilinen örneklerindendir.

Budistler Nirvana için hâlâ dağlara tırmanırlar. Japonya'da her yıl yarım milyon insan Fuji dağının zirvesine tırmanarak hacı olduğuna inanır. Çin'de Taishan Dağı hâlâ hac mekanıdır. Bütün bunlarda insanı etkileyen, ona uhrevi ve dini hissiyatı sindiren taraf elbette dağın zirvesidir. Zirve demek, tırmanma demektir. Tırmanma aslında bir tür aşkınlık metaforu, bir tür arınma sürecinin de adıdır. Fiziksel olanın dışında ruhların da yükseğe tırmanmasına ihtiyaç vardır. Belki de bu yüzden İlahi vahiy elçilerin yükseğe tırmanmaları sürecine vabestedir. Hz. Musa Sina Dağı'nda, Hz. Muhammed Hira'da vahye ermişlerdi. Hz. İsa'nın en büyük vaazı bir dağın zirvesinden yamaçlardaki insanlara yönelik olmuştu.

Bir dağa göre tepe, bir kabadayıya nazaran muhallebi çocuğu gibi görülebilir. Düz araziye sahip bir coğrafyada tepeler azametli dağlarmış gibi algılanabileceği gibi sıra dağ silsilelerindeki cesametli ve heybetli dabbeler de tepe adıyla anılabilir. Ben hâlâ dağ ile tepe arasındaki ayrımın kaç metrelik yüksekliği taban ölçü kabul ettiğini tam kavrayabilmiş değilim. Söz gelimi Mekke'yi görmeyen birisi için Safa ile Merve isimleri Hacer anamızın yavrucağı İsmail'e su bulmak için çırpına çırpına koşturup durduğu iki tepenin adıdır. Öylesine mübarektir ki bu tepeler, bizim yurtlarda anne babalar, çocukları erkek olunca Safa, kız olunca Merve adını bile koyarlar. Zihinlerinde Safa ile Merve çöl kumlarıyla savrulan iki çıplak tepedir ve eğer bir gün nasip olur da umre veya hacca gidecek olurlarsa o iki tepe arasında Hacer'in gözyaşları içindeki merhamet feryatlarını hissedeceklerini zannederler. Söz gelimi Safa ile Merve'yi en azından şöyle yüzer, iki yüzer metre yükseklikleri olan birer tepe

olarak görmek isterler, belki tırmanmak, kumundan, toprağından ayaklarının yanmasını, koşuşturmaca ile terlemeyi vs. hayal ederler. Elbette hoş ama boş hayallerdir bunlar. Çünkü Safa ile Merve artık ziftle kaplanmış birer kaya parçası halini almıştır ve Anadolu ölçülerine göre hiç de öyle "tepe" falan sayılamaz.

AZRAİL'İN CENNETE GÖTÜRDÜĞÜ BİR AVUÇ TOPRAK

Din kitaplarında İsrailiyat kabilinden olmak üzere şöyle bir rivayet yer alır. Allah cennette Adem'i yaratacağı vakit onun topraktan olmasını irade buyurup Cebrail'i çağırması ve "Haydi git," demiş, "dünyadan bir avuç toprak getir!" Cebrail dünyaya gelmiş ama geriye eli boş dönmüş. Allah bu itaatsizliğinin sebebini sorunca da "Rabbim!" demiş, "Dünya, kendisinden bir parçayı koparıp götüreceğim için öyle ağladı, öyle yalvardı ki ona acıdım ve eli boş döndüm!" Allah bunun üzerine İsrail'i göndermiş. Ardından da Mikail'i. Ve tabii elleri boş dönmüşler. Sıra Azrail'e gelince o gitmiş ve avucunda bir parça toprak ile gelmiş. Allah sormuş:

- Dünya sana da yalvarıp yakarmadı mı, ağlayıp sızlamadı mı?

- Elbette yalvarıp ağladı. Amma değil mi ki Sen benim Rabbimsin, ben de senin kulunum, elbette Senin emrini yerine getirmek, dünyaya merhamet göstermekten bana daha yakışır.

- Madem ki merhameti tanımadın, bundan böyle ölüm meleği ol ve aldığın parçayı dünyaya geri vermek üzere toprak bedenlilerin canlarını kabzet.

BERCESTE

Orda bir dağ var uzakta

O dağ bizim dağımızdır

İnmesek de, çıkmasak da

O dağ bizim dağımızdır

Ahmet Kutsi Tecer

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hava

İskender Pala 2008.02.19

Hava, hayatı oluşturan diğer üç unsur (ateş, su, toprak) arasında ruhanî yanı en yüksek olanıdır ve melekler havada uçarlar.

Cinler, ruhlar ve insanın hayal gücüne hitap eden hayalî varlıklar onun içinde bir başka boyutta kendilerince bir hayat sürerler. Çok sevinçli olduğumuz vakitler uçmak gelir içimizden. Kuşlar gibi özgür olmak... Üç boyutu birden yaşamak... Bu ancak havayı hissetmiş bir varlığın hayali olabilir. Nitekim uçaklar, kelebekler veya bülbüller; hava olmasa asla uçamazlardı. Avucumuzdan üfürdüğümüz kuru bir gül yaprağı, eğer hava olmasaydı, yere bir külçe gibi çakılırdı.

İnsan havayı göremez, yakalayamaz, kontrol altına alamaz, ama eylemlerine bakarak onu hemen yanı başında, çevresinde hisseder. Bir şeyler duyarız ve havanın orda, işbaşında olduğunu biliriz. Dalgalanan ekinler, savrulan yapraklar, göklerde dolanıp duran bulutlar veya denizlerde gezintiye çıkan yelkenliler... Vınlamalar, uğultular,

hüzünlü şarkılar, şiddetli ulumalar... Ağzımızı açınca ciğerlerimize; derin nefeslere ve soluk soluğa bir hayata... Havanın bizi yaşatabilmek için kafalarımızın üzerinde, 480 km. yüksekliğe kadar 5500 trilyon ton ağırlıkla bu işleri yaptığını okuduğumda çok şaşırılmış ve onun bu ağırlığı altında pestilim çıkmadığına hayretler ederek Şirazlı Sa'dî'nin o ünlü kitabı Gülistan'ın başlangıç cümlelerini hatırlamıştım: "Alınan her nefes ömrün uzamasını, verilen nefesler de vücudun rahatlamasını sağlar. Demek ki her nefeste iki nimet vardır; her nimet için de bir şükür lazımdır."

Hava, canlıların enerji sermayesidir. Bu sermaye bedenin bilumum faaliyetlerinde harcanır. Yanıp sönen bir ateş böceği, marul yaprağı kemiren bir kaplumbağa, aşk şarkıları söyleyen bir kanarya, avını kovalayan bir kılıç balığı veya aslanın önünde kaçmakta olan ceylan, tıpkı insanlar gibi aynı havayı kullanırlar. Yani şu anda aldığımız bir nefes, bundan kırk bilmem kaç bin yıl önce Afrika'daki bir gergedanın ağzından çıkmış olabilir. Nuh Nebi veya Hz. Ali'nin ciğerlerinde de dolaşmış olabilir. İçimizdeki hava daha önce sayısız boyutlarda başkaları tarafından kullanılmış olan havadır. Belki de bu yüzden Allah insanlara ömür verirken görece takvim yıllarını, ayları, gün veya saatleri değil de nefes hesabını esas almıştır. Ömrümüz, söz gelimi 999 milyar 999 milyon 999 bin 999 nefes olsun. Biz o son 999'uncu nefesi aldığımızda zamanın dışına bir yere çıkarılırız. Sahne gerisi değildir burası, kulis de değildir. Seyirciler arasını da hesaba katmayın. Şöyle daha dışarılarda bir yer. Yerden ziyade havaya yakın, belki onun içinde, yanında, kıyısında, her neyse... Bedenin öldüğü ama ruhun yaşamasını devam ettirdiği bu 999'uncu nefes aslında yalnızca maddeyi (canlının maddî varlığını; masivayı) ilgilendirir. Demek ki hava insanın ruhuna bir hayat mekanı olmakla kalmıyor, onun maddî hayatına da bir sınır çizebiliyor.

Sigara yasağı artık kapalı mekanlardan açık mekanlara taşıyor. Metropoller temiz hava için kavga verir hale düştüler. Ağaçlandırma faaliyetleri dünyanın her yanındaki çevreci örgütlerin en birincil faaliyet alanları. Küresel ısınma yavaş yavaş kendini hissettirmekte. Havadan sudan işlerin çağı geçeli çok oldu. Neredeyse kır havaları tüplere konulup marketlerde satılacak noktalara gelindi. Temiz havanın lüks tüketim malzemeleri arasında sayılmasından Allah bizleri korusun.

BEDAVA HAYAT

Ne diyordu Orhan Veli:

Bedava yaşıyoruz, bedava / Hava bedava, bulut bedava /

Dere tepe bedava, / Yağmur çamur bedava

Şimdilerde bütün bunlar için devletin büyük yatırımlar yaptığını bakmayın, gerçekten bir vakitler bunlar bedava imiş. Bakınız bedava kelimesine; Farsça "bâd (rüzgâr, hava)" ile Arapça "heva (hava, yel)" kelimelerinin tamlamasıyla oluşmuş, "bâd-ı heva" olmuş. Yani "hava rüzgârı" gibi bir şey. Sözlüklerde bu kelimenin karşısında "bir karşılık ödenmeden elde edilen şeyler hakkında kullanıldığı" yazılıdır. Yani rüzgâr veya hava vererek yapılmış bir ödeme biçimi gibi. Hatta dilimizde bir de "bedavadan da ucuz" vardır.

İnsanın havaya olan ihtiyacının çokluğu düşünüldüğünde havanın bu derece ucuz bulunması doğrusu şükre seza bir şeydir. Lakin daha derin bir bakış hemen görür ki hava aslında bizi dünyalık yapan şeydir de. Yani insanın içindeki hava, ona dünyaya ait olduğunu hissettirir. Nitekim hava ile heva da aynı kelimedir. Heva, "heves, arzu, istek" gibi anlamlar taşır ki bu da insan nefsinin tabiatı gereği olan şeylere meyiletmesi, yani ulvî varlığını iskalayıp süflî cihete yönelmesine yol açar. Havanın heves olması halinde insan ruhunda kırılmalar başlar ve gönül aynası buğulanır, havaî bir mizaç edinilir. Ne diyelim: "Allah bes; bakî heves!" veya "Hevâ-yı aşka uyup kûy-ı yâre dek gideriz (Aşk arzusuna uyup sevgilinin mahallesine kadar gideriz)."

Güzel havalar

Beni bu güzel havalar mahvetti,

Böyle havada istifa ettim

Evkaftaki memuriyetimden.

Tütüne böyle havada alıştım,

Böyle havada aşık oldum;

Eve ekmekle tuz götürmeyi

Böyle havalarda unuttum;

Şiir yazma hastalığım

Hep böyle havalarda nüksetti;

Beni bu güzel havalar mahvetti.

Orhan Veli

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rüzgar

İskender Pala 2008.02.26

Yaşı benimkine yakın olanlar Victor Flemming'in Rüzgar Gibi Geçti (Gone With the Wind) filmini keyifli bir nostalji olarak hatırlarlar.

Kimler yoktu ki o filmde!.. Saçlarının briyantınları hâlâ gözlerimin önünde duran kalem bıyıklı (Bu bıyıklar daha sonra Ayhan Işık'a çok yakışacaktı) Clark Gable, hüznü bakışlarıyla yürekler yakan Vivien Leigh, daha sonra yıldız parlayacak olan Leslie Howard... Hollywood'un altın çağındaki en güzel film diye bilinir Rüzgar Gibi Geçti ve bizim gençliğimizde bu filmi seyretmemiş olmak yahut ondaki sahnelerden örnek bıçkınlıklar yapamamak delikanlılığı bozan şeyler arasında sayılırdı. Şimdi geriye dönüp bakanlar aslında o demlerin de rüzgar gibi geçtiğini acı bir tecrübeyle bilmekteler.

Sahi, Rüzgarlı Bayır'ı okuyan kaldı mı artık?!.. O ki bir romandan çok bir iç titremesidir. Otuz yaşında öldüğünde Emily Bronte (1818-1848), ardında dünyanın en büyük aşk romanlarından birini, daha doğrusu insanın içine işleyen bir anlatımla dile getirilmiş o uzun şiiri bize armağan bırakmıştı. Çünkü ancak o roman okununca anlaşılır rüzgarın insana ne anlattığı, ve ardından gelir savaş rüzgarları, aşk rüzgarı, şöhret rüzgarı, değişim rüzgarları... "Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgarına" der sonra Yahya Kemal.

Rüzgar!.. İşte bildiğimiz şey... Her vakit ayrı yönden estiği, her daim değişim içinde olduğu için olsa gerek atalarımız "felek, talih, zaman, zamane" gibi anlamlar yüklemişler kelimeye ve bilhassa tasavvuf ile Divan şiiri onun bu anlamını pek önemsemiş. Mesela şaire göre o sürekli değiştiği için asla güvenilmez, her an yol değiştirebilir, bugün siyah gibi gösterdiğini yarın beyaz, şimdi güzel gösterdiğini az sonra çirkin sayabilir.

Rüzgara karşı koymak veya rüzgarın estiği yöne gitmek bakış açısına, zamana ve zemine göre iyi veya kötü anlamlar kazanabilir. Rüzgar, geçici olduğu için tasavvuf kalıcı olana itibar etmeyi söyler.

Rüzgarın bize kendini göstermek için büründüğü karakterler vardır. Lüzumlu lüzumsuz kılık değiştirmesi de bu yüzdendir. Öfkeli, kindar, mütebessim, mütevazı vs. Aslında kimselere danışıp bugün nasıl olayım dediği falan da görülmemiştir. Elbet birinden emir alıyordur ama onu bize pek belli etmez. Mesela şöyle kabadayı rüzgarları hatırlayın. Girdikleri yerleri darmadağın ederler, acımasızlık ruhlarına işlemiştir. Lut kavmini helak eden de, Sodom ve Gomora üzerinde esen de onlardı nihayet. Poyraz, Lodos, Bora gibi erkek adlarını onlar vermiştir ölümlülerin çocuklarına. Eskiden onları Poseidon'un oğlu Aeolus'un Akdeniz'de bir adanın derinlerine zincirlediği düşünülür veya Norveç taraflarında dev kanatlarını sallayarak irili ufaklı rüzgarlar, fırtınalar çıkardığına inanılan Hraesvelgr'a hürmet gösterilirdi. Havai rüzgar tanrısı Laamaomao bütün rüzgarlarını su kabaklarında, Çin rüzgar tanrısı Feng Po ise sarı bir çuvala koyup sırtına atmıştı. Lüzumu halinde kabağı eğivermek veya çuvalın ağzını açivermek, hele de biraz öfkeli iken o günlük çuvalı boşaltırmak bir kabadayılık değil de nedir? II. Dünya Savaşı'ndaki Japon intihar uçaklarına kamikaze denilmesi "ilahî rüzgar"ın adı olan Kamikaze'den alınmıştı.

Zarif rüzgarlara gelince; onlar hayatı hep aynı nezaket içinde harmanlarlar. Açacak çiçekler, tohumunu alacak toprak, bal yapacak arılar, tarlasını ekecek çiftçi hep onun yolunu gözler. Hoş geçimli bir delikanlı gibidir o. Çok çalışır, herkese gülyüz gösterir. Zarif dedik ya işte, bütün genç kızlar onun peşine takılıp gider. İçlerinde bazı romantik olanları da yok değildir. Bazen bir denizden yamaçlara doğru, bazen bir yaz akşamında gece lambalarının pervanelerine eşlik ederek, hatta sevgili saçını tararken onun kokusunu aşka götürmek üzere amade beklerken... Bakmayın siz onun Saba, Meltem gibi kız adıyla dolaştığına.

Sur'a üfürdüğü vakit İsrail'in çıkaracağı rüzgara gelince. Aman dikkat!.. O, dünyanın çevresini sarıp sarmalayıp şöyle altını üstüne getirecek; yer içindekileri dışa fırlatacak, gök de sahip olduklarını yere boşaltacak... Eğer düşünürseniz o ne dehşetli bir gümbürtüdür öyle!.. Tam da rüzgar ekenlerin fırtına biçecekleri an.

RÜZGAR İLE SİVRİSİNEK

Hatırlıyorum, ilkokul okuma kitabımda bir hikaye vardı. Sivrisinek ile rüzgarın mücadelesini anlatırdı. O sivrisinek ne afacan şeydi öyle. Bir gün rüzgara kafa tutar ve vzzzz!.. vzzzz!.. Sen de kim oluyorsun? vzzzz!... vzzzz!.. Rüzgar önce sükunetle haddini bilmesini söyler. O biraz daha kibirlenmiştir: vzzzz!.. vzzzz!.. vzzzz! Ben sivrisinek!. Bana ne yapabilirsin ki! vzzzz!.. vzzzz! Rüzgar şöyle elinin tersiyle bir vurmak ister o hemen kaçıp bir ağacın arkasına saklanır: VZZZZ!.. VZZZZ!.. Rüzgar biraz daha şiddetini artırıp ağacın arkasını da kuşatır ama sivrisinek oradan kaçıp bir evin çatısına saklanır: VZZZZ!.. VZZZZ!.. VZZZZZZZZZZ!.. Rüzgar onuruna yediremez tipi boran, fırtına derken evin çatısı sallanmaya başlar: Sivrisinek o sırada ne dese beğenirsiniz:

- Bana bak, rüzgar efendi!.. Kızıyorum ama, sonunda fakirin çatısını mı yıktıracaksın bana!..

BERCESTE

Tevekkül bâdbânın kıl küşâde fülk-i ihlâsa

Eser bahri emelde bir muvafık ruzigar elbet

İhlas gemisiyle yola çıkıp tevekkül yelkenini açarsan, emel denizinde elbette uygun bir rüzgar esecektir.

Fıtnat Hanım

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşk üzerine

İskender Pala 2008.03.04

Eskiler sözü güzelleştirerek söylemeye çaba sarf ederler; bunu, yazacakları sözleri kalıcı kılmanın şartlarından biri sayarlardı.

Bu yüzden nesri de şiirsel söylemek, ona ahenk katmak ve anlatımı kuvvetlendirmek önemliydi. Cinas denilen sanat böyle doğmuş ve nesir ustaları cümlelerinin arasında ritm ve kafiye bulundurmayı önemsemişlerdi. Eskilerin cinaslı bir üslupla ortaya koydukları bu tür yazılara biz sonradan süslü nesir demişiz. Türkçe'de bu üslubun ilk temsilcisi Fatih çağının ünlü bilgini Sinan Paşa olup aşağıdaki metin onun Tazarruname (İÜ. Ktp. TY.1818, v. 92a.) adlı eserinden alınmış ve bir çevirinin(/yalınlaştırmanın) asıl metin karşısında ne kadar cılız durduğunu göstermek için karşılıklı verilmiştir:

İşarat-ı Evsaf-ı Aşk

Aşk âsâyîş-i cândur; aşk ârâyîş-i cihândur. Aşk nemek-i diyk-i vefadur; aşk hadîka-i ehl-i safâdur. Aşk hakikat çerhının ahteridür; aşk cân leşkerinün mihteridür. Aşk bir sultân-ı kâhir ü tîzdür ki alem çekicek birbirine urur vücûd ile ademi; aşk bir bî-karâr u şûr-engîzdür ki kadem basıcak şûr u gavgâya birağur âlemi. Aşk bir cevher-i pâkdür araz sanman; aşk râhat-ı cândur maraz sanman.

Aşk bir mürğdür ki melâmet-i halk ona bâl olur; aşk bir devletdür ki idbâr-ı dünyâ ona ikbâl olur. Aşk bazarında câme-i dîbâyı bir habbeye almazlar; uşşâk mahallesinde nâmûs ile nâmı bir çöpe saymazlar. Âşık olanlar gayret ü ârı birağurlar; dost isteyenler ol vakârı birağurlar. Âkıl eydür: "Cübbe vü destâr hani?"; âşık eydür: "Hâne-i hammâr hani?" Âşık düğünden bîniyâz olur; âşık cihân içinde serfirâz olur. Aşk bir külüng-i pulâddur ki her vakit varlık binasın yıkar; aşk bir bennâ-yı üstâddur ki dâim yokluk sarayın yapar. Aşk bir derd-i mâderzâd olur; âşık iki cihândan âzâd olur. Ne vuslatda şâd u ne gamdan firârı olur; ne destinde sabr u ne pâyında karârı olur.

Âşık hemîşe belâkeş olur; dâim belâ içinde hoş olur. Âşık her dem sûz u şevkda olur; derd-i aşk içinde zevkde olur. Âşık gıdâ belâ olur; âşık safâ cefâ olur. Âşık ki yolunda merd olur; renci dârû vü râhatı derd olur. Beyt: "Dil ki bûy-ı aşkdan bîreng olur / Ehl-i dil katında ol dil seng olur". Dil bağında ki aşk gülü olmaz; bir bezme benzer ki onun mülû olmaz.

Aşk kıssa vü hikâyet olmaz; aşk-bâzî hadîs ü rivâyet olmaz. Âlem-i aşk âlem-i diğerdür, pâye-i aşk ondan bülend-terdür, ki her mesken ona menzil ola; veya onun mekanı bir avuç kül ola. Aşk bir makâm-ı vicdanîdür; cezbese cezbe-i nûrânîdür. Aşk halk gözünde dîvânelikdür; aşk kendi vücûduna bîgânelikdür. Aşk ezel kadehinden bîhûşlukdur; aşk iki âlemi ferâmûşlukdur.

Aşk Üzerine Tanımlar

Aşk canın huzur, cihanın ziyet bulmasıdır. Aşk vefa azığının tuzu; gönülden anlayanlar için hazırlanmış bir bahçedir. Aşk hakikat göğüne yıldız; can ordusuna mehterdir. Aşk, öylesine kudretli ve hızlı savaşı bir sultandır ki sancağını çekip de yürüdüğünde varlık ile yokluğu birbiriyle çarpıştırır; aşk öylesine delifışek bir kargaşa adamıdır ki ayak bastığı yeri çoraklaştırıp kavgaya salar. Aşk pak bir cevherdir; onu araz sanmayın; aşk bir can rahatlığıdır, hastalık anlamayın.

Aşk bir kuştur ki halkın ayıplaması onun kanadı; aşk bir talihtir ki dünya zilleti onun açık bahtı sayılır. Aşk pazarında ipek kumaşlar bir arpa tanesi etmez; âşıklar mahallesinde itibar kaygısı veya şöhetin çöp kadar

değeri olmaz. Aşık olanlar gayret ile namusu bırakırlar; sevgili peşindekiler elbette ağırbaşlılığı terk ederler. Akıllının sorusu "Hani rütbe ve makam?"; aşkın sorusu "Nerde aşk meyhanesi?"dir. Aşık dünya eğlencesine dönüp bakmaz; bu yüzden başı dik dolaşır. Aşk tunçtan bir külüntür ki durmadan varlık binasını yıkmakta; aşk öyle usta bir mimardır ki (yıktığı varlık binasının yerine) daima yokluk sarayını yapmakta. Aşk, aşıkta anadan doğma bir derttir ki onunla kendini iki cihan kaygısından kurtarır; bu uğurda ne vuslat ile şad olup ayrılık derdinden kaçınır; ne sabır elde edebilir, ne ayağına dur durak bulunur.

Aşık bela çekmede devamlılık gösterir; çünkü bela ile hoş geçimdedir. Aşık her an yanış ve özlem içindedir; aşk derdiyle daima zevk içindedir. Aşık için (sevgilisiz) işret bir bela; eğlence de bir cefa olur. Aşık ki gidişatında mertlik üzeredir; sıkıntıları zehir, rahatı ise dert sayılır. Beyit: "Gönül ki aşk kokusuyla kendinden geçip sarhoş olmuyorsa; ehl-i diller katında o gönlün taştan farkı yoktur". Aşk gülü açmamış bir gönül bahçesi; şarabı olmayan bir işret meclisi kadar beyhude ve yavandır.

Aşk masal veya hikaye değildir; aşk oyunu anlatıl(a)maz, rivayete gelmez. Aşk alemi başka bir alemdir; aşk payesi ise ondan da yüksektedir; öyle ki sıradan bir mekana gelip konabilir; hatta bir avuç küldü bile vatan tutabilir. Aşk vicdana ait bir makamdır ve cezbesi de nurani bir cezbedir. Aşk avamın gözünde bir delilik ve kendi kendisine (kendi varlığına ve varlık alemine) yabancılıktır. Aşk, ta ezeldeki kadehin sarhoşluğudur ki aşık, bu dünyayı da, öte dünyayı da unutmuştur (vesselam)!..

[BERCESTE]

Aşk kim ruha gıdadır ne yenir ne yutulur

Bir demir leblebidir çiğneyene aşk olsun

Şinasi

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mecaz, hakikate mağlup düştü

İskender Pala 2008.03.11

-Kadınlar Günü'nün ardından-

Tamburi Mustafa Çavuş'un şehnaz buselik şarkısındaki "Küçüksü'da gördüm seni / Gözlerinden bildim seni" mısraları, aslında bütün macerayı özetlemekteydi.

Bir ömrün en müstesna aşk macerasını, kısa bir aralıkta gözlerini görüp de sevdiği bir güzel(lik) uğrunda harmanlayan, adını bile öğrenemeden dünyasına sökün edip gelen meveddetin hasrete dönüşen mutluluğunu, hüznün kılığında gelen sevincini veya firkat lezzetiyle hissedilen vuslatını bir hayal uğruna çoğaltan o eski zaman efendileri yok artık. Öte yandan, zamanımızın genç kız veya kadınları da uğruna şiirler yazılan, ömür boyu sultan itibarı gören, dillere destan aşklarla adları tarihe geçen nazenin ve zarif hanımefendiler olmaktan çok uzaklar. Peki, kimdir bu derinliğin kaybolmasından sorumlu? Erkekler mi, kadınlar mı?

Eski şairlerin anlattığı kadınlar, evet, itiraf ederiz ki birer hayalden ibaret idiler. Lakin o hayal kadınlar, ete kemiğe bürünmüş hemcinslerine yüksek bir itibar sağlıyorlardı. Erkekler daha yüz sene evvel gözünün renginden kadının saçlarını, serçe parmağından kolunu, topuklarına uzanan eteğinin bir savruluşundan endamını hayal ediyor, onu düşüncesiyle içinde çoğaltıyor, hayalhanesini binbir görüntüsüyle besliyor, zihnince ona fıstık şallar giydiren soneler, gazeller eşliğinde pembe yaşmağını aheste aheste açmaya çalışıyordu.

Yalnızca gözlerini gördüğü kadın (bunu tersinden söyleyelim; yalnızca gözlerini gösteren kadın) âşık ruhunda sonsuz bir ışıqla parlıyor ve her defasında farklı bir renk ve desen ile var oluyor, belki o hayallerle süslenerek ilahi bir varlık haline dönüyordu. Bu kadın artık tarihe karıştı. Şimdi her kadın, kendisini seven erkek karşısında "Ne kadınlar sevdim zaten yoktular" diyen Attila İlhan'ın dizesindeki o gizemli karaktere sahip olmak istiyor, bunun için çırpınıyor ama bir türlü başaramıyor.

Bir zamanlar şiirle anlatabildiğimiz o mecazlara bürünmüş hayal kadını, bugünün erkekleri artık akıllarıyla tartıp realist kâr hesabıyla çarpıyor, bölüyor, topluyor, çıkarıyor ve nihayet gözleriyle didik didik edip tüketiyor. Kulaklar kadın sesinin bin bir türlüyle kirlenmiş durumda; gözler müstehcen reklam görüntülerinin istilası altında. Realite, bırakınız sıradan insanları, şairleri bile o mecazlara akseden büyüleyici görüntülerden, o terennümsaz seslerden mahrum bıraktı. Servi salınılı güzeller çağı kapandı, yere pat pat basan genç kızlar türedi. Bugün, sigaradan kalınlaşmış sesiyle kadın, sokakları ve caddeleri kaplayan hayat mücadelesi uğruna peçesini kaldırmış, metrolarda ve çarşılarında tüketim hırsıyla şirretleşmiş, hatta amfilere ve dersliklere taşan seviyesizliklere düşmüş, velhasıl vapuru, otobüsü, dolmuşu, taksiyi, treni, uçağı herkesle eşit şartlarda doldurmuş, baş tacı edilen konumunu yitirmiştir.

Kadın, artık hayale kafa tutan bir çıplaklıkla karşımızda. Bir yarışçı gibi; kendisiyle, sokakla, billboardlarla, kurulu düzenle, modayla, eğitim sistemiyle savaşmakta ve çırpınıp durmakta. Bir zamanlar mecaz tüllerini üzerinden kovar ve gerçekliğini teşhir ederken bunları göze aldığıнын farkında değildi. Şimdi mecazın aldatamadığı gözlerle hitap etmek ve en ufak kusurunu bile binbir hile ile kapatmak zorunda. Maaşının yarısını kozmetiğe, kıyafete, lükse yatırmasının başka ne sebebi olabilir ki?!..

Günümüz şiirinin kadın ve aşk konusunda -eski şaire nispetle- sığığı hiç şüphesiz kadının baştan ayağı hakikat kesilme isteğıyle de alakalıdır. Eski şairlerin hayallerindeki cömert sözleri bugünün kadını boşuna aramaktadır. Başörtüsü konusunda bile hemcinsinin gizli bir tel sağına tahammül gösteremeyen kadın, aslında bu hazin sonu kendi elleriyle hazırlamıştır. İştah açan bir yemek ne derece maddi ise kendini o derece maddi görme eğilimindeki kadın da erkek hayalhanelerini dolduran mecaza geçit vermemekte ısrarcı görünüyor. Kendi gerçekliğıyle o kadar meşgul ki cinsiyetini istismar edenlerle neredeyse işbirliğı konumuna düşmekte. Bu da onun erkeklerden göreceğı hürmeti, itibarı, alakayı ucuzlatmış, menfaate indirgemiş ve en son çare olarak bir erkeğı maddesiyle büyüleme gayretine hapsedip bırakmıştır. Galiba mecaz, hakikatten intikam almaya başladı.

Ne diyordu Tevfik Fikret: "Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer".

[MECNUN'UN LEYLA'SI]

Mecnun ne vakit Leyla'nın izine rastlasa dayanamaz, koşmaya başladı. Yüzünün rengi safrana döner bedenindeki tüyler baştan ayağı diken kesilirdi. Vücudunu bir titreme kaplardı. Birisi ona dedi ki;

Leyla yokken senden yigidi yok şu alemde. Sahralardaki aslanlardan da dağlardaki vahşilerden de korkuyorsun. Ama Leyla'nın adı anıldı mı söğüt gibi titremeye başlıyorsun.

Dertli Mecnun boynunu büktü,

- Bakın görün işte, aslanlardan korkmayan kişi aşk aslanının karşısında nasıl sinmiş, dize gelmiş, bekliyor. Aşkın kuvvetidir bu, âşıklar da onun ayakları altına düşmüş karıncalar.

[BERCESTE]

Annesinden Leyla'ya öğütler:

Temkîni cünûna kılma tebdîl

Kızgın, ucuz olma kadrini bil

Her sûrete aks gibi bakma

Her gördüğüne su gibi akma

Sâye gibi her yere yüz urma

Hiç kimse ile oturma durma

Fuzuli

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çanakkale geçildi (mi?)

İskender Pala 2008.03.18

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer,

O ne müthiş tipidir, savrulur enkaz-ı beşer

Boşanır sırtlara, vadilere, sağnak sağnak.

Kafa göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak

Gerisini okumaya gerek yok sanırım. Türk tarihinin en önemli savaşlarından birinin, hatta belki en önemlisinin bir şair kalbindeki yansımaları bunlar. Bu savaş yalnızca Türklüğün değil bütün bir Avrupa milletlerinin de kaderini etkileyen savaştı. İstanbul'u yeniden Konstantinopol yapabilmenin beş yüz yıllık rüyasını sayıklayan Avrupa'nın bütün gücüyle yüklendiği, ama Türk adı önünde eğilmeye mecbur kaldığı bir savaştı. O yalnızca İtilaf devletleriyle hasta adamın savaşı değil, ham hayaller ile biçare hakikatlerin; tanrılaştırılmış madde ile Tanrı'ya iman eden gönüllerin; gurura kapılmış mahmuzlu çizmeler ile altı delik yemenilerin de savaşı idi. İtilaf devletleri her şeyleriyle yükleniyor, bombalıyor, yakıyor, yıkıyor; dahası, siperlerden gelen cılız karşılıklarla alay bile ediyordu. Amiral Robeck 18 Mart'ta Çanakkale'yi geçerek yakında Konstantinopol'de olacağına dair telgrafı Londra'ya çekmiş Queen Elizabeth, Inflexible, Lord Nelson, Agamemnon, Ocean, Irresistible, Wengence Majestic, Prince, Bouvet, Suffren gibi savaş gemilerinden oluşan üç filoluk gemilerini yola çıkarmıştı. Ama Robeck, bu arada küçük bir şeyi unutmuştu: Savaştığı millet Türk milleti idi. Kaşgarlı Mahmud'a göre adını bizzat Ulu Tanrı'nın verdiği bu millet, tarih sahnesinde bulunduğu hiçbir dönemde esaret altına alınamamış, özgürlüğünden hiç vazgeçmemişti. Ve şimdi de Çanakkale'de olup bitenleri, özgürlüğüne vurulmak istenen bir zincir gibi görüyordu. Bu yüzden Bedr'in aslanları kadar şanlı bir orduyu orada şehit verdi, hilal uğruna güneşlerini feda etti. Ve tarih, o gün bir ismi hafızasına kaydetti: Nusret.

Nusret, teknoloji yüklü gemiler yanında muhallebi çocuğu cesametinde bir mayın gemisiydi ama bağrında aslan yürekler taşıyordu. O serdengeçti ruhtur ki yarı aydınlık bir gecenin sonrasında düşmanın haşmetli gemilerinden bazılarını Boğaz'ın derinliklerine gönderdi. İtilaf devletlerinin mağrur kumandanları Boğaz'dan öte yol bulunamayacağını anlayınca bu kez çıkarma yapmayı planladılar. Artık Çanakkale'de kara savaşları başlıyordu. Atatürk'ün, cephanesi biten askerlere:

- Ben size taarruz emretmiyorum. Ölmeyi emrediyorum, dediği gündü o gün.

Bütün cephelerinde 250 binin üzerinde askerimizin şehit düştüğü Çanakkale Savaşları bir destanın ta kendisidir. Ve o destanı yaratanlar 'Çanakkale geçilmez' derken bu ülkenin Müslüman-Türk kimliğine vurgu

yapıyorlar, geçilemeyecek olan hattın bir kuru toprak parçası değil o toprağın içini dolduran ruh olduğunu düşünüyor ve o uğurda çarpışıyor, vuruşuyor, şehit oluyorlardı. şairin;

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

Gmelim gel seni tarihe desem sığmazsın

dediği Mehmetçik, işte o ruh uğruna can vermişti.

Peki şimdi bir kere daha soralım kendimize: anakkale geçildi mi?

Çevrenize bakınız, geleceğimizin teminatı olacak gençlerimizin eğlence biçimlerine, eroin partisinde can veren çocuklarımıza, televizyon ekranlarından üzerimize sıçrayan bayağılıklara, turistik (!) lkemizde yine turistik diye her türlü rezalete baş üstüne deyişimize, internet cafelerde sigara dumanlarına esir olan yavrularımıza, topluma örnek gösterilen insanların sapkınlıklarına veya sapkın insanlara, okumayı unutan toplumumuza, alışveriş merkezlerini mabet haline getiren halkımıza... Ayrıca burada anmaya gerek görmediğimiz onlarca, yüzlerce çarpık uygulamaya bakınız, bakınız da Çanakkale geçilmiş mi; geçilememiş mi kendinize yeniden sorunuz. Galiba İstanbul'un Müslüman kimliğinden rahatsız olup onu Konstantinopol yapmak isteyenler Çanakkale'yi geçmişler.

CUMHURİYETİ BÖYLE (Mİ) KURDUK

Her yıl 18 Mart yaklaştığında yayın organlarında çıplak ayaklı, yırtık giysileriyle iki ocuk askerin resimleri yayınlanır. Altında da genellikle şöyle bir cümle olur: "Cumhuriyeti biz böyle kurduk." Bazı resimlerde de aynı türden yoksul halkın askere mermi taşıyan kağnılar başındaki pejmürde halleri, kadınların ve çocukların trajediyi andıran görüntülerini görürsünüz. Vatanseverliğin bu siyah beyaz fotoğrafları, o insanların siyah beyaz kaderleri misali ne yazık ki amacının dışında kullanılmaya başlandı. Bazı sergilerde, afişlerde, pankartlarda sloganlara dönüştürüldü. İşin hazin tarafı, bütün bunları hazırlayanlardan çoğu, maalesef Çanakkale'den düşmana geçit vermeyen o asil ruhun hatırlatılmasına karşı çıkmaktadır. Mesela Çanakkale'de şehitliklerin mahşer kalabalıkları gibi ziyaret bulmasından rahatsız olurlar. şehitlerin ruhuna Fatiha okuyan insan manzaraları onları rahatsız eder nedense. Çünkü altına sloganlar yazdıkları resimlerden hiçbiri onların dedelerine ait değildir. Ankara'da Cumhuriyet'i kuranlar ile Çanakkale'de, Sakarya'da, Arabistan'da, Galiçya'da Cumhuriyet'in kurulması için can verenler arasında bir statü farkı, bir er-zabit rütbesi, bir seçkin-köylü ayrımı vardır. Cumhuriyet kurulduktan sonra bunlardan birileri yöneten, diğerleri yönetilen rollerine geri döndüler. Garip olanı, şimdi o resimlerden pankartlar üretenler, aynı pankartları o resimlerin asıl sahiplerine karşı açmaktalar. Resimlerin sahiplerine gelince; onlar tarihin hiçbir döneminde vatan uğruna can vermenin adını anmadılar, can vermekle yetindiler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yahya Kemal'e dair

İskender Pala 2008.03.25

Malum, 2008 Yahya Kemal Yılı olarak kutlanıyor ve büyük şair hakkında toplantılar düzenleniyor, etkinlikler gerçekleştiriliyor, yayınlar, filmler hazırlanıyor. İnsanımızın bakışlarını edebiyattan; dikkatlerini Yahya Kemal'den yana kaydırması bakımından önemli gelişmeler bunlar.

Yahya Kemal (Beyatlı), gerek kendi çağında, gerekse daha sonraki araştırmacıların bazıları tarafından divan şiirinin devam ettiricisi, son temsilcisi, yirminci yüzyıldaki divan şairi gibi tanımlamalara muhatap olmuştu. Hatta vefat ettiği gün gazetelerin çoğu "Aruz öldü", "Divan şiirinin son temsilcisi öldü" gibi başlıklarla çıkmıştı. Bunun başlıca nedeni, onun tarih ve dil bilincini eski ile irtibatlandırması ve eski kültüre ilginin azaltıldığı bir dönemde eski ile bağlarını berkitmesi ve bunda da ısrarcı olmasıydı. Söylediğimizden, onun bir Divan şairi gibi davrandığı sonucu çıkartılmasın; hayır, üstat eski şiirden ilham almış, ama asla eskinin temsilcisi olmak gibi bir gayret içinde bulunmamıştır. Rubailerini dışta bırakılırsa, klâsik şiirin diğer kurallarına baş kaldırdığı bile söylenebilir. O bütün şairlik macerası boyunca eski şiirimizi dönüştürmenin, Tanzimat, Servet-i Fünun ve diğer edebiyat kuramcıları tarafından örselenen bu şiirin içindeki zengin ilhamları çağının edebiyat zevkine sunabilmenin, okuyucuyu kendi mazisi ile buluşturmanın peşinde olmuştur. Çünkü o, maziye devşirmeden yeni şiiri inşa etmenin zor olacağını düşünüyordu. Şiirin mazi fikrine sarılması bundandı; ama mutlaka kendi çağının şiirini yazmak gerektiğine inanıyordu. Yani mana biriktirilenlerden, üslup kullanımdakilerden olmalıydı. "Bir tel kopar ahenk ebediyyen kesilir" korkusunu taşıyan bir adam için kopan teli bağlamaktan ziyade, oraya yeni bir tel uzatmak önemliydi. Üstadın bu tavrı, klâsik üslûpla yazdığı şiirlerin toplandığı kitabın ismine "Eski Şiirin Rûzgârıyla" biçiminde yansdı. Hakikaten o, eski şiirin rûzgârıyla yeni bir bahçede güller açılmasını hedeflemişti ve bunu da kısmen başardı. Öyle ki klasik tarzda yazdığı şiirleri okurken şeklin eski, ama ses ve mananın yeni olduğu hemen anlaşılır. O, klasik şiir ile modern zamanlar arasında geçişi sağlamak bakımından dikkatle okunması gereken şairdir. Kendi Gök Kubbe'miz'de bize sayısız hediyeler sunarken biraz da eski şiir adına bize müjdelere ve lezzetler sunar. Üstelik lütuflarını eski şiirin rûzgârıyla söylediği şiirlerde daha da arttırır ve söz gelimi Kanuni çağında bir divan şairinin dudaklarından dökülmesi muhtemel fikir ve hayalleri yeniden harmanlayıp Cumhuriyet Türkçesi'yle söyleyiverir. Artık lezzet değişmiş, gazel yeni bir kimlik kazanmıştır. Okuyucu, eğer istiyorsa geçmiş zamanların uzak hatıralarını, eğer istiyorsa değişim sancılarını çekmekte olan çağının hüznü lezzetini hissedebilir. Mesela şu beyitteki şekil ve edanın eskiliği yanında mana ve fikrin derinliğine bakınız:

Şeb-i yeldada uzar fecre kadar kıssa-ı aşk

Ta ki Mecnun bitirir nutkunu Leyla söyler

Aşk üzerine bir sürecin uzunluğunu anlatabilmek için eski şairlerin pek cazip ve sanatkârane mübalağalarına rastlayabilirsiniz; ama üstadın bu beyitte anlattığı türden zarif bir hayale pek nadir rastlarsınız. Dünyanın en kadim mesleği olan âşıklık üzerine sözün bitmeyeceğini, âşık ile maşuk arasındaki irtibatın söze ve dile gelmeden de devam edeceğini böylesine güzel söylemenin yolunu bilen pek az şair yaşamıştır. Der ki beyit:

"Aşk hikâyesi, yılın en uzun gecesinde anlatılsa, yine de fecre kadar uzar (da sonuna gelinemez); çünkü Mecnun sözünü tamamlasa Leyla anlatır (Leyla'nın sözü bitince Mecnun konuşmaya başlar)."

Divan şairi, aşkın yalnızca âşıkı ilgilendiren hikâyelerine vurgu yapar, âşkın hicranını, hasretini, firkatini anlatır. Oysa Yahya Kemal bir aşk hikâyesinde maşuka da söz hakkı tanır ve tek kişilik aşkı diğer yarısıyla tamamlar. İşte bu Divan şiirinin de düşünmediği bir hayal unsurudur. Yine sonsuzluk fikrine dayandırdığı şu bercesteye bakalım:

Meyve-î memnû'dan tatmak günâhından beri Kârbân-ı aşk bitmez bir beyâbândan geçer

"(Adem'in Havva'ya olan aşkı yüzünden) yasak meyveyi yeme günahını işlediği günden bu yana âşıklar, kervan kervan olmuşlar, sonu gelmeyen bir aşk çölünü geçeceğiz (de vuslata ereceğiz) diye durmadan yol almaktalar."

Beytin ikinci dizesinde üstad, eskilerin sihr-i helal (helal büyü; büyü'nün helal olduğu tek yer; sözü sihirli kılmak) sanatını kullanır ve isterse bir Divan şairi gibi davranabileceğini gösterir. Bu sanata göre dizedeki "bitmez"

kelimesinin önüne veya sonuna virgöl getirildiğinde ayrı anlamlar çıkar ve kendinden önceki kelime grubuyla okununca ayrı ("Kârbân-ı aşk bitmez" = aşk kervanının sonu gelmez, âşıklar kervanı ta Hz. Ademden bu yana dizi dizi yol almaktadır); kendinden sonraki kelime grubuyla okununca yine ayrı bir anlatım ortaya çıkar ("bitmez bir beyâbân" = çölün sonu yoktur, aşk kervanı sonsuzluk çölünde yol alır). Bu sihirli ifadeyi anlamak için beyti tekrar okuyunuz lütfen!..

Not: Çanakkale'de can, ülkemize şan verenlere rahmet dileriz.

[BERCESTE]

Zaman o gül gibi gül görmemiş zaman olalı

Gülün güzelliği dillerde dâsitân olalı

Yahya Kemal

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gereksiz bir hassasiyet!

İskender Pala 2008.04.01

Geçen gün, gazete haberleri Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin (TGC) 2007 yılı geleneksel ödüllерinin dağıtıldığını yazıyordu. Ödül alanlar (Milliyet'in haberinde) Milliyet, Akşam, Sabah, Hürriyet, Vatan, Referans, Cumhuriyet gibi gazetelerden seçilmişlerdi.

Verilen haberde Zaman, Türkiye, Yeni Şafak, Vakit gibi gazetelerin adı yoktu. Hatta Star veya Bugün de anılmamıştı. Velhasıl ödül alanlar arasında tanıdığım bir kişi bile bulamadım. Gazeteci olmadığım için ödül alanları tanımamamın normal olduğunu düşünebilirsiniz; oysa benim de tanıdığım pek çok gazeteci var. Ama tanıdığım gazetecilerin kahir ekseriyeti muhafazakar-milliyetçi çizgide yayın yapan gazetelerde çalışırlar. TGC ulusal bir kimlik taşıdığı halde onun nezdinde bu tür gazetelerin irapta mahalli yoktur. Galiba onlara göre bu gazeteler yok sayılmalı, hatta yok olmalı, güzel bir gazetecilik başarısı gösterebilirler bile zinhar görülmemeli, duyurulmamalı, adları anılmamalıdır. Mesela Zaman gazetesinin gazetecilik alanında uluslararası ödüller alması kıskanılmalı ama asla değer verilmemeli, haber yapılarak şımartılmamalıdır.

Bazı çevrelerin bu katı tutumu, maalesef yalnızca gazetecilik alanına inhisar etmez. O mahfiller tarafından düzenlenen edebiyat ödülleri, sanat ödülleri, reklamcılık ödülleri, tasarım ödülleri vs. vs. bunlara kıyasla daha katı bile sayılabilir. Bu ödüllerin pek çoğu adam parlatmak için uydurulmuş kamuoyu oluşturma organizasyonlarıdır. Öyle ya, ben söz gelimi Cumhuriyet Gazetesi'nin düzenlediği herhangi bir kültürel, sanatsal veya edebi yarışmadan ödül almış bir arkadaşımı hatırlamıyorum. Hatta kendi ideolojik çevreleri dışındaki bir kurum tarafından (Bir devlet kurumu, Belediye, TYB, İlesam vb.) yapılmış etkinlikler veya ödüllendirmelerin haberini sütunlarına taşıdıklarını da görmüş değilim. Mesela İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul'da her gün neredeyse otuz-kırk kültürel ve sanatsal etkinlik yapar; ama plaza gazeteleri ile plaza televizyonlarında buna dair bir tek cümle bulunmaz. İdeolojik kaygıların hâlâ geçerli olduğu bu katı çevrelere göre, fikir çizgileri ve yorum desenleri kendilerinden farklı olan kişi veya kimlikleri ödüllendirmek şöyle dursun, onların haberini yapmak veya bu habere tahammül etmek bile hem zor, hem tehlikelidir. Aralarında bazı bazı demokratik tavır gösterip de bu tür haberlere sıcak yaklaşanlar olursa diğerleri onu te'dib, tehdit ve azarlamakta çok gecikmezler.

Öte yandan, benim gibi düşünen kültür, sanat ve edebiyat adamlarından hiçbirinin, yukarıda bahsedilen türden ödüllere iltifat etmediklerini, hatta onlar kazara verecek olsalar bile bunların alıp almamakta tereddüt göstereceklerini yakinen biliyorum. Benim asıl üzüntüm, onların görmezden geldiği çevrelerimizde, bu tür uygulamalara misliyle mukabele edecek yiğit adamlar bulamayışımıdır. İsterseniz okuduğunuz gazetelerin veya seyrettiğiniz televizyonların haber veya kültür sanat programlarını bir de benim yukarıda anlattığım hassasiyetler çerçevesinde değerlendirip karşılaştırmalar yapınız, üzüntünüz artacak...

[LAF OLSUN DİYE]

Mantara lüzum olmadan

Eski zamanda etkili bir vaiz var imiş. Çok dokunaklı vaazlardan sonra cübbesinin altından bir def çıkarır; "Ey cemaat, bunca kedere biraz da neşe lazımdır" deyip kürsüde ritim tutmaya, cemaati kıpır kıpır coşturmaya başlarmış. Ortalığın şunca kargaşa, kavga, gürültüsü içinde, bir yazıyı sırf okumuş olmak için okumak da bir derde deva sayılabilir. İşte o yüzden aşağıdaki haberi bir çeşni olsun diye okuyun, sonra da unutun gitsin:

Yayın tarihi: 18 Ağustos 1929

Yayın adı: Cumhuriyet

Başlık: İsmet Paşa Hazretleri Yüzmeyi Öğrendiler

Resim altı: Mantara ihtiyaç göstermeyen Paşa artık iyice açılıyor.

Haber: "Başvekil İsmet Paşa hazretleri dün sabah denizde banyo yapmışlar, öğleden evvel Darulfünun emini Neşet Ömer Bey'i kabul etmişlerdir. Reisicumhur Muhafız Kıtası Kumandanı İsmail Hakkı Bey de dün İsmet Paşa hazretlerini ziyaret etmiştir.

İsmet Paşa hazretleri bir müddet daha şehrimizde (İstanbul) kalacaktır. Müşarunileyh hazretleri denizde yüzmeyi az zamanda çok iyi öğrenmişlerdir. Artık mantara lüzum olmadan denizde yüze yüze açılmaktadırlar."

Hamiş: Bu bir 1 Nisan şakasıydı!..

[BERCESTE]

Olayım kayddan âzâde diyen kayda düşer

Deliden uslu haber nâle-i zincir verir

La-yüs'el olmayı isteyenlerin (hiç kimseye hesap vermemek için çaba sarfedenlerin) elbette eli kolu bağlanıp tutuklanırlar. Nitekim bir deliden en akıllıca haberi de zincirin sesi söyler.

Koca Ragıp Paşa

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşkî resmedebilmek

Kanuni çağında yaşamış bir şair vardır; Balıkesirli Satılmış Efendi. Şiir tarihleri onu Zati mahlasıyla anar ve Bayezit Camii yakınındaki küçük dükkânında toplanan şairlerden, orada kurulan şiir meclislerinden uzun uzun bahsederler. İşte o meclislerden şiir meydanına taşmış bir beyit:

Şekl-i aşkı gönlümün levhinde tahrir eyledim

Yanar odı bir akar su üzre tasvir eyledim

Aşkın resmini gönül sayfama yazdım. Yani ki yanar bir ateşle akar su üzerine resim çizdim.

Beyit çok yalın ve düz mantık ile söylenmiş; insan ancak üzerinde düşündükçe derinliğin farkına varıyor. Gönlünü sayfaya benzeten şair, aşkının resmini de o sayfanın üzerine yapmaya yelteniyor. Ne çare ki aşkı bir yanar ateş; gönlü de bir akar su. Ne su üzerine yazı yazılıp şekil çizilebilir; ne de yanar ateşe hükmedilip resim gibi dondurulabilir. Üstelik her iki unsur da birbirinin zıddı olup birinin olduğu yerde diğeri yaşayamaz. Buna rağmen şair "tasvir eyledim" ifadesiyle bize bu işi başardığını, akar su üzerine ateş yalımlarıyla "aşk" yazısını yazdığını veya kendisinin aşk uğruna çektiği ıstırapı resmettiğini söylüyor. Benzetme unsuru olarak da kalbin içinde su gibi akışkan bir kan olduğunu ve kanın da ateş kırmızısı rengini gündemde tutuyor. Çünkü onun bize asıl söylemek istediği de zaten bağrına kan oturduğudur. Eğer bu beyitte yalnızca "Aşkı anlatmak, akar su üzerine ateşle yazı yazmaya benzer" deseydi kendisine inanır, aşkın anlatılamazlığına, açıklanamazlığına, tarif edilemezliğine vakıf olduğunu söylerdik; ama o bu işi başardığından, yazıyı yazdığından (veya resmi tamamladığından) bahsediyor. Yani ateşe güç yetirdiğini, hatta ona hükmettiğini ve aşk kelimesini (veya aşka dair bir resmi) yazabilecek bir forma soktuğunu, üstelik de bunu tuval yerine bir akarsu üzerine (gönlüne) nakşettiğini söylüyor. Deseydi ki "Aşk, su üzerine ateşle yazı yazmaktır!" belki yine inanırdık, ama o "Benim gönlüme bakanlar oradan aşkı tanır, okurlar, görürler, seyrederler; çünkü sevgilinin hasretiyle su gibi eriyip akan gönlümde bulunan yanar bir ateş vardır ve bu da aşkın tanımı, resmi, anlatımıdır.!" diyerek hemen hemen bir mucizeyi işaret etmektedir.

Aşka tahammül, onun gerçeğini bilmek, ancak Allah'ın inayetiyle mümkündür. Yoksa âşık kendiliğinden ona tahammül gösteremez veya yarı yoldan döner (çileyi kırmak), veya sahte görüntüleri aşk zanneder. Koca Yunus'un erik dalına çıkıp da üzüm yediğini zannetmesi işte böyle bir vetirenin sonucudur. Hani ne diyordu:

Çıktım erik dalına

Onda yedim üzümü

Bostan ıssı kakıdı

Der ne yersin kozumu

Erik yemek üzere erik dalına çıktım; ama bir de baktım, üzüm yemekteyim. Şaşkınlığımdan hayrete düştüğüm sırada bir ses duydum: Bahçenin sahibi kızgın kızgın bana bağırıyordu: "- Bre sen ne hakla benim cevizlerimi yiyorsun?"

İmdi, Zati Efendi'nin yukarıdaki beyti söyleyebilmesi için öncelikle yanan bir su hayalini üretecek zeminde bulunması lazımdır. Gerçi Zati zamanında İstanbul iki defa büyük yangın geçirmiştir ama bunlardan hiçbiri denize taşmamıştır. Deniz savaşlarında ateşe verilen gemiler sureta denizin yandığı vehmini bırakırlarsa da şair burada bir akar sudan bahsetmektedir. O halde ya bir ırmakta, veya Boğaziçi'nde tutuşan gemi(ler) görmüş olmalıdır. Maalesef tarih kitaplarında buna dair bir ipucu bulamadık. Ama şairin su üzerinde bir yangından bahsettiği kesindir; çünkü deniz araçları (sandal, kalyon, çektiri vb.) önden bakıldığında şekil itibarıyla gönül resmine benzerler ve şairler de sık sık gönlü bir sandala veya gemiye benzetirler.

Şairin gönlünü su ile izah etmesinin sebebi onun daima sevgiliden yana aktığını ifade etmeye çalışmaktan ibarettir. Böylece o gönlün içindeki nakışlar birer ateş pasesi olacaktır ki ilahi aşk böyle bir zeminde neşv ü nema bulur. Belki de bu yüzden, su üzerine resim yapmakla alakalı ebru sanatında da ustalar, teknelerine kalp çizecekleri vakit bunu bilerek veya gayriihtiyari ateş renginde kırmızı boya ile çizerler.

ÇOK YAŞAYAN YÜZE KADAR YAŞIYOR

Yahya Kemal'in güzel bir beyti vardı; hani geçenlerde sizlerle paylaşmış idim: Meyve-i memnu'dan tadmak günahından beri Karban-ı aşk bitmez bir beyabandan geçer "Adem'in Havva elinden yasak meyveyi yiyip de ilk günahın işlendiği günden bu yana aşk kervanının hiç sonu gelmez, uçsuz bucaksız bir aşk çölünde yürür gider..." Üstadın aşkı cennette başlatan, ezel fikrine uygun bu ifadeye, ünlü saz şairi Ruhsati'nin (ö. 1911) dizeleri arasında da rastladık. Sivas'ın bir köyünden dünyaya yayılan o gür sesiyle şöyle diyordu: Daha senden gayrı âşk mı yoktur Nedir bu telaşın vay deli gönül Hele düşün devr-i âdemden beri Neler geldi geçti say deli gönül Dünyadan kendini vazgeçilmez sanan nice insanlar gelip geçti. Hepsi "Ben olmasam bu dünyanın hali nic'olur?!" diye düşünen insanlardı onlar. Kendileri bilmeseler de, gittikleri vakit dünya yine dönmeye devam etti, güneş dağların ardından yine doğdu. Ve bu tiplerden ülkemizde yığınla herif var. Ruhsati şiirinin diğer kıtasında onlara sesleniyor: Gördüm iki kişi mezar kazıyor Gam kasavet gelmiş boydan aşıyor Çok yaşayan yüze kadar yaşıyor Gel de bu rüyayı yor deli gönül

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kaşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan

İskender Pala 2008.04.15

Kâinatın Efendisi ve İki Cihan Serveri'ne duyulan sevginin en şiddetli aşk duygularından daha yüksek olduğu topraklarda yaşıyoruz. Hiçbir Arap ülkesinde, İran'da veya bilumum Müslüman ülkeler arasında Efendiler Efendisi Hz. Muhammed için beslenen aşk duyguları, bizim coğrafyalarda olduğu kadar büyü(tüle)memiştir.

Biz onun adı anıldığında, heyecandan kalbimiz yerinden çıkmasın diye sağ elini kalbinin üstüne bastıran bir toplumun torunlarıyız. Her ne kadar o eski şiddetli kalp atışları kaybolup gitmiş, o aşklarla yaşayan cihan erleri bir yerlere gizlenmiş olsalar da hâlâ bu topraklarda Muhammed adı anıldığında hummalı heyecanlar duyan insanlar yaşar. Onun için hâlâ şiir söyleyen, ona adanmış mektuplarda zamaneden şikâyetler anlatan, siyerler oluşturup hayat sahnelerini tekrar tekrar satırlara döken insanlar var çok şükür. Bir zamanlar onun adına hilyeler, mevlitler, na'tler, kasideler yazanlar olduğu gibi.

Divan şiiriyle tanıştığım gençlik yıllarımdan bu yana onun adına sayısız şiir okumuşumdur. Bana öyle gelir ki eski edebiyatımızın sayısız şairinin yazdığı sayısız kasideler arasında en güzelleri Hz. Peygamber için nazmedilmiş olan na'tlerdir. Allah'a yakarış olan münacatlarda veya O'nun uluhiyetini tebci adına kaleme alınan tevhidlerde, na'tlerdeki gibi akıcı bir dil, zengin üsluplar, rana söyleyişler ve parlak ifadeler bulmak zordur. Şair, Hz. Peygamber adını andığı ilk dizeden itibaren öyle bir coşar, diline öylesine bir güzellik katar, ifadesine öyle bir ruh verir ki, birden şüpheye düşer, "Başka bir şairin manzumesini mi okuyorum?" diye sormaktan kendinizi alamazsınız. Bu başarı, onun hakkında yazılan diğer manzumelere ve kitaplara da yansır, sıradan bir divan şairi, Hz. Peygamber'i anlattığı bir eser oluştururken sanki olduğundan daha büyük bir söz ustası olarak görünür. Mevlid yazarı Süleyman Çelebi veya hilye yazarı Hakani Mehmed Bey bunlardandır.

Divan şiiri bahçesine girip de tedkikte bulunduğum vakit sık sık Hz. Peygamber'i hatırladığım manzumeler, beyitler karşıma çıkar. Mesela Kanuni döneminin usta şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey'in bir gazeli mevcuttur.

Gazel bir na't üslubunda değildir ama Hz. Peygamber'den bahisle okunduğu zaman "Budur yani!" dedirtir. İşte matla beyti:

Dar-ı dünya deli gönlüm gibi viran olsa

Ne cihan olsa, ne can olsa, ne hicran olsa

"Dünya evi şu deli gönlüm gibi viran olsa ve ne cihan kalsa geriye, ne can kalsa... (Cihan ve can ortadan kalkınca) hicran (ayrılık) da olmaz çünkü..."

Bu nasıl bir aşktır ki âşık, ayrılık bir daha yaşanmasın diye kıyameti çağırıyor ve dünyanın yok oluşunu istiyor?!.. O âşıkın gönlünü viran eden sevgisi nasıl bir sevgidir ki kıyamete eş bir şiddetle varlık gösterir ve vuslat için bütün dünyayı haraba veriyor?!.. Sonra bu âşık şair kendi dediğini haksız buluyor olmalı ki dönüyor ve vecd-i mutlak ile

Kaşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan

Sözümüz cümle heman kışsa-i canan olsa

terennümüne başlıyor. "Keşke bütün cihan halkı benim sevgilimi sevse de sevgiliden başka konuşulacak bir konu kalmasa, her söz sevgilinin bir başka halini, bir farklı tavrını anlatsa..."

Divan şiirinin kalıplaşmış kurallarına göre bir âşık sevgilisini başkalarının sevmesini istemez, hatta onu kendi gözünden bile kıskanır, rakiplerinden daima sakınıp saklarken şairimizin, sevgilinin aşkını herkesle paylaşma açması, cümle cihan halkının onu sevmesini istemesi ilk bakışta aşk kurallarına ters gibi görünmektedir. Kulların sultanı diğer kullardan (rakiplerden) kıskandığı, hatta dervişlerin kendi mürşitlerini diğer dervişlerden kıskandığı, memurun amiri diğer memurlardan sakındığı bir menfaat dünyasında "Keşke herkes benim sevdiğimi sevse!" diyebilmek, ancak sevgilinin yüceliğiyle doğru orantılı olarak anlaşılabilir. Sevgili Allah veya Peygamber olunca herkesin aynı sevgiliyi sevmesinde hiçbir mahzur yoktur. Bu da aşkın zirve noktasıdır ki âşıkın kemaline delalet eder. Çünkü orada rakiplik ortadan kalkar, varlık tek vücut olur, benlik düşüncesi tükenir ve "bir"in iyiliği herkesin ve her şeyin iyiliği olarak düşünülür. Âşık ile maşuk, seven ile sevilen bütünleşince sevenlerin çokluğu ancak sevenin yüceliğiyle ölçülür. Kudret sahibi olan (Sevgili) ile kurbet sahibi olan (âşık) bu yüceliği en ziyade hak edenlerdir. Ancak aşktaki bu kemal derecesi öyle kolay kazanılır bir vetire değildir. Şairin fikrine göre bu süreç,

Bir demir dağı delip boynuna almak gibidir

Her kişi âşık olurdu eğer asan olsa

İzahına muhtaçtır. Öyle ya, "Âşıklık işi bir demir dağı halka gibi ortasından delip boynuna almak gibi zordur. Zaten kolay olsaydı herkes âşık olurdu."

İmdi, Hz. Peygamber'in aşkı, daha saadet çağından itibaren her dönemde bir demir dağı boynunda taşımak kadar zor olageldiğine göre, Taşlıcalı Yahya Bey yukarıdaki beyitlerini Balkanlardaki mürşidine de söylemiş olsa, komşu kızına da söylemiş olsa, bize Refref'in Şanlı Süvarisi'ni düşündürmekten geri kalmıyor.

BERCESTE

Doğdu ol saatte ol sultan-ı din

Nura gark oldu semavat u zemin

Kültürel kimlik ve sosyal bilimler

İskender Pala 2008.04.22

Geçtiğimiz yüzyıla kadar insanoğlunun hayata bakışını aklilikten ziyade kalbîlik yönlendiriyor, düşüncenin bir boyutu mutlaka soyuta doğru kayıyordu.

Bilim veya güzel sanatların Rahmanî kimlikli kurumlar (Batı'da kilise ve localar; Doğu'da tekkeler ve ahilik kurumu) tarafından üretilme veya himaye görme süreci ister istemez sosyal ve ferdî hayatı soyut olana yönlendiriyor, maddeden ziyade mana önem kazanıyordu. Son yüzyılda dünya bir eşikten geçti ve düşünce sistemleri somut olanı soyutun, hakikati mecazın önüne koydu. Dünya, ortaçağdan bu yana hiçbir döneminde bugünkü kadar materyalist olmadı. Bu maddileşmenin en zalim baskısını ise hiç şüphesiz sosyal bilim alanları gördü.

Sosyal Bilimler... Eskiden Coğrafya, Tarih, Dilbilim, Hukuk, İktisat gibi başlıklar ile bilinirdi. Son yüzyılda bunlara Arkeoloji, Psikoloji, Dilbilimi, Filoloji, Ekonomi gibi alanlar eklendi. Yakın zaman önce çerçeve bir kez daha genişleyip Uluslararası ilişkiler, Siyaset bilimi, Toplum bilimi, Müzikoloji vs. de dahil oldu. İnsanlığın gelişimine göre yeni alanlar da kapıda bekliyor. İletişim, Reklamcılık, Plastik veya Görsel Sanatlar vs. Yani insanı bizzat kuşatıp onun gönül veya ruh iklimine dokunan alanlar. İnsanı sosyal bir varlık olarak alan ve ona toplumsal kimlik kazandıran yansımalar.

Sosyal bilimler genelde kültür ile alakalandırılan alanlardır ve kültürel duyarlılık sahibi aile çevrelerinden temsilciler yetiştirmesi tabiidir. Ne var ki muhafazakâr çevreler sosyal alanların yeni boyutlarına yetişmekte gecikmişlerdir. Mesela bu çevrelerde modern sanatlar, sinema, dizi film, pop müzik, tiyatro, plastik sanatlar, iletişim, medya, reklamcılık vb. alanların duyarlılıkları bulunmamakta; buna karşın kültürel temellendirmeler bu dallara şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Muhafazakâr çevrelerin çocukları arasından aktörler, sanatçılar, müzisyenler, besteciler, senarist veya film yapımcıları yetiştirmek zorunluluğu her geçen gün şiddetle kendini hissettirmektedir. Onlar hâlâ çocukları için ideal mesleklerin mühendislik, tıp gibi teknoloji ile parayı birlikte getiren meslekler olduğunu zann ediyorlar. Hâlâ ebeveynler kızlarını konservatuara göndermeyi yanlış bir şey yapmak olarak algılıyorlar. Ve tabii bu tutumun sonucu olarak da seçkin kültür sanat tekeldilerine göre geri kalmışlıkla, köylülükle, kara budun halk (orta direk) olmakla veya göbeğini kaşımakla suçlanıyorlar.

Dünyada teknolojinin geldiği son nokta, sosyal, kültürel ve sanatsal alanlarda çalışma imkânlarını her ülke için eşitlemiş durumdadır. Tıp veya mühendislik alanında gelişmiş ülkelerin teknik donanım ve altyapıları az gelişmiş ülkelere nazaran daha iyi ve üstün olabilir ama söz gelimi şiir, roman, tarih, felsefe, sosyoloji, iktisat gibi sosyal alanlarda internet ve iletişim imkânları Mozambik ile Kanada'yı Amerika ile Mısır'ı eşitlemiş durumdadır. Bu yüzden artık bir tarihçimizin Nobel alma imkânı bir doktor veya bilgisayar mühendisinden daha fazladır. Çünkü o laboratuvar ve teknik donanıma ihtiyaç duymaz. Belki de bu yüzden, kalabalıklar arasında yalnızlaşan, kargaşa içinde kendi kabuğuna çekilmeyi tercih eden insanoğlunun imdadına yetişecek dünya çapında kültür adamlarını yetiştirme zamanı gelmiştir. Değil mi ki "ben" olmaktan çok "biz" olmaya muhtacız, bunu başarabiliriz.

Geçen gün pırl pırl iki genç adamla karşılaştım. Birincisi Sorbon'da doktorasını bitirmek üzereymiş. Hukuk çalışıyormuş. Önce Türk töresini incelemiş, Kutadgu Bilig'den itibaren hükümet etme kitaplarını araştırmış, yüzyıllar boyunca tedvin edilen kanunnameleri didik didik etmiş, Mecelle'nin öncül ve artçıllarının hikmetini anlamış, Doğu'nun bütün hukuk metinlerini harmanlamış ve nihayet Latince'den Roma Hukuku okuyup Paris'te Fransız yargıçlarıyla anayasa tartışmaları yapmış. Şu sıralarda eski hukuk sistemleriyle çağdaş kanunların mukayesesini yaptığı tezi New York'ta yayınlanmak üzereymiş. Tezinde yepyeni bir hukuk teorisi ortaya koymuş. Sancıları durmadan artan dünyamızın ancak bu sistem ile kendine gelebileceğini iddia ediyor. Dünyanın bütün hukuk akademileri bu genç adamın peşindeler. Aldığı ödüllerin listesi daha şimdiden bir sayfaya sığmıyor.

Bütün bunları öğrenince şaşırdım. Yaşaran gözlerimi dışarıya çevirdiğim sırada diğeri anlatmaya başladı. Televizyonda bir dizide ve Devlet Tiyatroları'nın iki oyununda rol almış. Oyunlardan birinin senaryosu kendine aitmiş. İngiltere'de birlikte drama eğitimi aldıkları bir arkadaşı yönetiyormuş oyunu. İki kişilik davetiyeyi masama bırakırken "Lütfen eşiniz hanımefendiyi de alıp geliniz; kültürel ve tarihsel değerlerinize hor bakmayan, kutsallarınıza veya ahlak normlarınıza ters düşmeyen, babanın başını tavana çevirmeden veya çocuğun da ebeveyninden gözlerini kaçırmadan seyredebileceği bir oyun." dedi. Söylediğine göre kapalı gişe oynuyormuş ve önümüzdeki ay gösterime girecek dizisi de bunun gibiymiş. "Peki ama" dedim "senarist, oyuncu, besteci, sahne ve kostüm tasarımcısı, danışman vs. bulmakta zorlanmadınız mı; imamları hain, dindarları ahmak, töresine sahip olanları enayi olarak göstermeyen bunca adamı nasıl bir araya getirebildiniz?" diye sordum; yüzüme hayretle baktı; "Biz isteyince yaparız hocam!" dedi. Artık göz yaşlarımı tutamadım!..

Bu genç araştırmacıyı tanıyor olmalısınız. Yirmi beş yıl önce sizin mütevazı evinizde doğmuştu.

BERCESTE

Eşiğinde geceler bağrımıza taş koruz

Yüzümüz yok ise de hizmetine baş koruz

Pertev Paşa

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çiğ köfte

İskender Pala 2008.04.29

Siz deyin tevatür, biz diyelim efsane... İnanıp inanmamak elinizde. Çiğ köftenin nasıl icad edildiğine dair bazı rivayetlerden birini anlatacağız şimdi:

Bundan 3600 yıl kadar önce. Urfa'dayız. Nemrut, tanrılık iddia ediyor ve insanları tevhide çağıran Hz. İbrahim'i ortadan kaldırmayı kafasına koymuş. Ancak onun için kolay bir ölüm seçmiyor. Niyeti şöyle sanal bir cehennem yaratıp onu bu cehennemde cayır cayır yakmak. Ne de olsa kendisini Tanrı sayıyor. Tellallar çığırıyor: "Her kimin evinde odundan, ağaçtan ne varsa şehir meydanına getire!" Odunlar yığılıyor ama Nemrut bunu az buluyor. İkinci bir emirle evlerde ahşap namına ne varsa getirilmesini istiyor ve birkaç gün içinde eşyalar da yığılıyor. Yetmiyor, toprak evlerin zaten tek tük rastlanan bütün kapılarının, pencerelerinin sökülüp getirilmesi isteniyor. Bunlar da yapıldıktan sonra kibrit çalınıyor yığılan ağaçlara ve elbette alevler dağlar gibi.

Hikâyenin bundan ötesi kısas-ı enbiya ve siyer kitaplarının konusu. Biz gelelim başka bir hikâyeye:

Efendim Urfa'da büyük ateşin yakıldığından iki gün sonra genç bir avcı, omuzunda bir ceylan, belinde birkaç keklik ve sülün ile evine dönüyor. On gündür sahralarda gezinmiş, avlanmış, uykusuz kalmış, yorulmuş. "Hanım," diyor, yolunu gözleyen hatuna, "aç ve yorgunum. Sen şu ceylanı pişirirken ben birazcık başımı yastığa koyuvereyim." Sonra da geçiyor iç odaya. Kadın şaşkın, şehirde olanları anlatmaya vakit bulamıyor. Evde yakacak bir çöp bile yok ki et pişirsin. Ceylanı yüzüyor. Etin yağsız kısımlarından yeteri kadar ayırıyor. İki elinde iki satır. Kıyabildiği kadar kıyıyor. Etler neredeyse lif lif ayrılmış durumda. Sonra içine incecik bulgurdan bir avuç koyuyor; yoğuruyor, yoğuruyor... Kulağı yatak odasında. Aman bey uyanmasın!.. Henüz yemek hazır değil. Daha soğan doğrayacak lif lif. Maydanoz koyacak içine kırık kırık... Sivri biber ve domates de elinin altında ince ince dilimlenmeyi beklemekte... Yoğurdukça kollarında ağrılar başlıyor ama nafiye, hiç aldırıyor; evinin direği uyanınca yemek ister... İçerden bir tıkırtı... Belli ki sofranın kurulmasına zaman kalmadı. Tencerede ne varsa köfte biçiminde mıncıklayıp diziveriyor bir tepsiye. Marul mu?!.. O daha sonraki zamanların icadı. Kocasını ellerini yıkayıp kuruluyor sofranın başına.

- Mmmmmmm!. Nefis bir şey!.. On günlük zahmete değdi doğrusu!. Eline sağlık hanım; ne güzel de pişirmişsin!..

- Afiyet olsun bey; sana öyle gelmiştir(!).

O gün bu gündür bir çiğ köftedir gidiyor memlekette... Hem de erkekler kapmış işi...

[LAF OLSUN DİYE] Atların gemi yolculuğu

Şu okuyacağınız satırlar aranızdan kimin işine yarar, hangi derde çare olur bilmem. Yazı konusu bulamadığım için de yazmış değilim üstelik. Ortalığın toz duman olduğu böyle zamanlarda insanların laf u güzaf kabilinden şeylere olan ihtiyacını da gidermek gerekir. Siz de bir çeşni olsun diye okuyun, sonra da unutun gitsin:

Otomobilin icadından evvelki zamanlarda bir ata duyulan ihtiyacın derecesini söylemeye gerek yoktur sanırım. Hele iyi cins bir at çok para eder, daha iyileri sultanlara hediye gider, savaş sonrası ganimet edinilir, korsanlar devrinin pek çok gemisiyle deniz aşırı ülkelere taşınır dururdu. Atları deniz vasıtalarıyla taşımak nedense gelenekten olmuştu. Üstelik hayvanlar arasında deniz tutmasına en ziyade maruz kalan, bir gemiye binince bulantıdan çığlıklar atmaya başlayan yaratık at iken. Kim bilir o asil hayvan, tekne iki yana sallandıkça nasıl ıstırap çekirdi. Gemi yalpa yaptıkça ve şiddetli dalgalar vurdukça yere yuvarlanan, yaralanan atları göz önüne getiriniz bir... Gemilerin bir iskeleye aborda olma anları bile onlar için tam bir işkence...

Ortaçağ denizcileri atların yolculuk esnasındaki trajik hallerine acımış olmalı ki gemilerinin sintinesine özel bölmeler yaptırmaya başladılar. Yalpa yaptıkça yuvarlanmamaları için de karınlarının ve göğüslerinin altından geniş kolanlar ile onları duvarlara veya tavana sabitlediler. Böylece hayvanların ayakları döşemeye ancak değiyordu. Gerçi sallantılar esnasında kolanlar atların vücutlarında yağırılar açıyor ve yara izi bırakıyordu ama bu, yere yuvarlanıp hasar almaktan iyiydi. Gözleri devamlı bağlı tutulan bu asil hayvanların uzun süren yolculuklarda hareketsizlikten bedenlerinin şişmesi ve hastalanmaları da sık rastlanılan durumlardandı. Nitekim uzun yolculuklarda bir baytar mutlaka onlarla ilgilenir, ölen bir at olursa leşi derhal denize atılırdı. Aksi takdirde kokusu gemi mürettebatı kadar diğer atları da çıldırtır, huysuzlandırmış..

[BERCESTE]

Bârgâh-ı adli vîrân eyleyenler âlemin

Başına zindan eder dünyayı âbâd etse de

Adalet yapısını viran edenler, dünyayı da mamur etseler, âlemi herkesin başına zindan ederler.

Borçlarım!.. Ah borçlarım!..

İskender Pala 2008.05.06

Bugün pek çok Hristiyan ülke başka bir memlekette elçilik açtığı vakit oraya gönderdiği insanlarına dini telkin için bir papaz da gönderiyor.

Vaktiyle bizim Müslüman ülkeler haricindeki elçiliklerimizde de imamlar istihdam edilir, bunlar hariciye görevlileri arasında önemli bir protokol sırası işgal ederlermiş. Sefaret imamı denilen bu kişiler genelde temsil gücü olan, sesi güzel, çağın gereklerine açık ve bilgili imamlardan seçilir ve gittikleri yerlerde İslamiyet'i temsil ederlermiş. Bugün Diyanet teşkilatının yurtdışındaki vatandaşlarımızın dinî vazifelerini yerine getirebilmeleri maksadıyla gönderdiği imamlarda aynı ölçütleri aradığından şüphe duymuyoruz.

Efendim, Tanzimat'ın ünlü siması Mustafa Reşit Paşa'nın oğlu Cemil Paşa, Paris büyükelçisi iken buraya tayin edilen sefaret imamı, gür ve yanık sesli bir adammış. Yabancı olduğu şehirde, dil bilmediği insanlar arasında bazı akşamlar gariplik hissettikçe bir Yunus ilahisine yahut Niyazi kasidesine başlar, mısraların sonunda da uzun uzun "medet ey!"ler çekermiş. Elçilik binasının yakındaki bir konakta oturan bir kontes gece yarısına kadar uzaıyıp giden bu yanık "Medet!... Medet!..."leri duydukça için için üzölür, hatta bazen ağlarmış da. Düşünürmüş ki elçilikteki bir odadan gelen bu "Borçlarım!.. Borçlarım!.." feryatlarının sahibi çok zavallı, fakir ve perişan biri olmalı. Belki onu medetlerinden (mes dettes=borç) kurtarmak gerekir deyip bir gün Cemil Paşa'ya başvurmuş:

- Ekselansları, bir görevliniz geceler boyunca "Borçlarım!.. Borçlarım!.." diye sızlanıp duruyor.

Müsaade buyurulursa bir insanlık hizmetinde bulunmaya hazırım, ne kadarsa meblağı bildiriniz.

Cemil Paşa önce neye uğradığını şaşırmış, ama sonra "mes dettes" kelimesinin "medet" okunuşunu hatırlayarak adamın aslında bir tür neşide söylediğini, bu medetlerin de nakarat olduğunu güç bela izah etmiş. Buna rağmen imamı çağırıp tembihlemekten de geri durmamış:

- Aman imam efendi, Allah aşkına bundan böyle medetleri pes perdeden çek ve kısalt.

- Efendimiz, bir medet de dört elif miktarından az çekilmez ya!

- Sen dediğimi dinle, bir elif miktarı çek, yoksa dört elif miktarı rezil olacağız...

Kim kimin gönlünü çaldı?

Yusuf'a peygamberlik verildikten sonra, Zeliha'nın kocası ölmüş, sarayı terk etmiş, gitgide fakirleşip kenar mahallelerden birinde oturur olmuştu. Yaşça ve güzellikçe olduğu kadar zenginlikçe de düşkün olduğu o zamanda birileri gelip Yusuf'a sordular:

- Ey Zeliha'nın gönlünü alıp onu perişan eden, o senin yüzünden acze düştü, yarsız kaldı da sen onu hasta bıraktın, derdine derman olmadın. Onun gönlünü kaptın... Geri versen ne olur?!.. Buna kadirsin de üstelik...

Yusuf iç geçirip cevap verdi:

- Ben o zavallı kadının gönlünü çelmedim. Bunun için bir şey yapmadım. Ne onun bana gönül verdiğiinden haberdar idim, ne gönlünü çelmeye kastettim. Onun gönlüyle işim olmaz benim.

Zeliha'ya varıp bunu söylediler. Ağladı:

- Ey dost!... Sen de bunu söylüyorsun ya... Bu söylediğin bana vermediğin gönlünden daha katı geldi şimdi. Oysa ben yirmi yıldır kendi gönlümü sende kaybetmiştim.

O zaman yanındakiler haline acıdılar ve teselli için sordular:

- Yusuf senin gönlünü nasıl çaldı? Doğru söyle, gönlün sendeyse ve Yusuf'tan gönül istiyorsan, bu söylediğin doğru olamaz, naz yapıyorsun demektir. Çünkü bir âşıkın kendi gönlünden bahsetmesi riyakarlıktır.

Zeliha yemin edip dedi ki:

- Bedenimdeki son tüye kadar her şey gönlümden habersiz. Nasıl âşık oldu gönlüm, âşık olunca ne yaptı, nereye gitti?... Hiç... Hiç bilmiyorum.

Yusuf'a vardılar:

- Zeliha'da gönül yok, onun gönlü sende olmalı.

O zaman Yusuf içindeki gerçek aşkı itiraf etti:

- Kendi gönlünden haberdar olmayan kişi nasıl olur da başkasının gönlüne yol bulabilir?

[NÜKTE]

Camsız gözlük

Sultan II. Mahmut zarif şair İzzet Molla'dan pek hoşlanır onunla şakalaşmış. Bir gün Balmumcu Çiftliği'ne giderken onu da saltanat arabasına almış, birkaç kelimeli sohbetten sonra sırf onu söylendirmek için camsız bir gözlük çerçevesi hediye etmiş. Molla hediye aldiktan sonra teşekkürler eşliğinde gözüne takmış, başını uzaklardaki mezarlıklara doğru çevirip güya bir taş okuyormuş gibi yüksek sesle hecelemiş:

- Hüve'l-Hallaku'l-Baki... El-Merhum....

Padişah o sırada takılmış:

- Maşallah Molla, pek uzakları bile okuyorsun...

Molla taşı gediğine koymuş:

- Hünkarım, bir de camları olsaydı, Levh-i Mahfuz'u okurdum ya!..

[BERCESTE]

Fikr-i emvâl ile bâr-ı gama hammâl oldun

Senin ey hâce cezâ-yı amelindir çeke git

A efendi!. Değil mi ki kazanç ve menfaat düşüncesiyle gam yüküne hamal oldun; işte bu senin amelinin cezasıdır, var çekip yürü...

Belîğ

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dili şairler yapar

İskender Pala 2008.05.13

Şairlerdir ki insanların zihinlerindeki bilindik kelimelere, daha önce bilinmeyen bazı anlamlar yükleyerek şiir söyler, dizeler dizerler. Böylece kelimelerin basit manaları altında fikirler, duygular ve hayallere kapı aralayan yeni anlamlar oluşur.

Zaman içinde bu anlamlara yenileri ilave olunur ve aynı kelimeye başka şairler tarafından yeni duygu ve fikirler de yüklenir. Sonuçta kelimelerin sözlükteki salt karşılıkları yanında çağrışımları, mecazları, metaforları ortaya çıkıp dil zenginleşir, anlam ve anlatım yepyeni imkanlar kazanır. İşte bu yüzden denilebilir ki medeniyetlerin dilini öncelikle şairler yapar. Bu cümleyi tersinden okuduğumuzda ise şairi olmayan dillerin medeniyet dili haline dönüşemediği sonucuna ulaşırız.

Yunus'un kullandığı kelimeler bizim de bildiğimiz kelimelerdir, ama onun dilinde her bir kelimenin zihin dünyamıza açtığı pencereler, kapılar ve o kapılardan yola çıkılarak yapılacak yolculuklar vardır. Bu yolculuğu daha sonra Pir Sultan ile, Karacaoğlan ile, Baki ile devam ettirmek ise bir medeniyetin büyüklüğü ve sürekliliğini gösterir. Aynı kelimeyi farklı şairlerin dilinde okuyan milletler, aklî ve zihnî bünyelerinde, yaşadıkları çağa veya sürdükleri ömürlerin seyrine göre benzer karşılıklar bularak medeniyet birikimlerini geliştirip saklar, gelecek kuşaklar ile aralarındaki bağları bu sayede pekiştirirler. Hatta denilebilir ki fertler, ancak bu sayede kendilerini bir medeniyete mensup hissederek yaşarlar. Bazen bir teşbih, bazen bir kelimenin uzak anlamı, bazen bir kinaye derinleşip insan ruhuna hitap etmeye başladığında hayat bambaşka bir anlam bulur ve şiirin estetik boyutu ortaya çıkar ki gerisi bir tablonun renkleri ve desenleri gibi herkese ayrı bir mana sunar, her çağa ayrı bir anlayış verir. Sonuçta şairlerin kelimelere gösterdikleri bu itibardır ki, yüzyıllar içinde tekrarlanarak yeni nesillere yeni manalar yanında zengin ilhamlar da sunarak bir medeniyet dilinin esasını oluşturur. Bu, insanı ayakta tutan gayetle sağlam bir yapıdır ve eğer dili veya kelimeleri değiştirirseniz medeniyetiniz iskambil kuleler gibi darmadağın olur ve yeniden inşası çok zaman alır.

Şu satırlar üstat Fuzuli'nin Farsça divan önsözünde, kendisinden şiir yazmasını isteyen bir dostuna mazeret kabilinden söylediği sözlerden alınmıştır. Tercüme olduğu için kelimelerden ziyade mecazlara, teşbihlere dikkat ederek okuyalım:

"Sevdâzede benden bu yeteneği ummak şâyân-ı hayrettir. Zira doğduğum ve yaşadığım yer Irak-ı Arap'tır. Burası padişahların gölgesinden uzak kalmıştır. İçindeki şuursuz sakinleri yüzünden mamur değildir. Burası öyle bir bostandır ki salınan selvileri sam yelinin kasırgaları ve açılmamış goncaları ise mazlum şehit mezarlarının kubbeleridir. Burası öyle bir ayş u tarab meclisidir ki şarabı parçalanmış ciğerlerin kanı, nağmeleri avare gariplerin feryatlarıdır. Yalnızca mihnet çoğaltan çölünden bir rahat rüzgârı esmemiş belalarla dolu beyabanında bir damla ihsan bulutu bir zerrecik tozu bile bastıramamıştır. Böyle riyazet bahçelerinde gönül goncası nasıl açılır ve dil bülbülü ne terennüm eder? (A.Karahan, Fuzuli, 1989, s. 70)."

Şimdi de ondan iki buçuk asır sonra konuşan Galip Dede'yi dinleyelim; Hüsn ü Aşk'ta Beni Mahabbet kabilesini tasvir ederken buyurur ki:

"Öyle bir kabile ki sanki dertlerin kiblesi. Orada herkesin bahtı kara, yüzleri sarı. Elbise diye temmuz güneşini giyerler ve su yerine cihanı kavuran güneşi içerler. Yaşadıkları vadi gam şişelerinin kırıklarıyla ve dikenlerle dopdolu; hüznün ve matem kumlar sayısınca her yanda. Ah edip çılgınlıklarından çıkan dumanları çadır edinmişler, ney gibi inleyişleri sohbet bilmişler. Orada herkes bir güzele vurgun, herkesin ağzı ve dili kılıç gibi kan saçmakta. Ansızın geliveren belalarla karın doyurdukları için mi nedir, üstlerine durmadan ateşler yağar. Kıvılcım tanelerini tohum diye ekerler ve hasat sonunda pare pare olmuş gönüller biçer, harman ederler.(...)"

İmdi, bu iki anlatımın tasvir ve kavramlar dünyasında birbirine benzeyen yanları dikkatinizi çekmiştir zannederiz. Dememiz o ki, Galip Dede çağında yaşayan bir okuyucu bu iki metnin ortak kelimelerini, teşbihlerini, benzer metaforlarını görünce onları aşına bulacak, tanyacak, belki Fuzulî'den kendi çağına uzanan bir temel değerler sisteminin varlığını anlayacak ve nihayet kendisini bir medeniyet ölçeğinde konumlandıracaktır. Bu benzerlikler ne Galip Dede'yi küçültüp taklitçi yapar; ne de Fuzulî'yi daha büyük gösterip bizi gerçeklerden uzaklaştırır. Hayır, bu satırlardaki devamlılık, medeniyet taşıyıcısı olarak şairlerin görevlerini yerine getirdiklerini bize fısıldar.

Neredesiniz ey şairler; gelin, çoğalın ve bize bir zengin lisan yapın!..

LAF OLSUN DİYE

Şairler tasnifinin açıklanması

Aşağıdaki satırlar Latifi Tezkiresi'nde (yazılışı: 1546) kayıtlıdır.

"Çağımızda şairle şair geçinen birbirinden ayrılmaz, ehil olanla olmayan fark edilmez olup şiir tartışının ölçüsü bozulmuş, söz meydanı manasız şeyler söyleyen şairlerle ve acemi hırsızlarla dolmuştur. Pek çok kişi defter ve divan tertip edip kendine has bir manaya sahip olamamış, çalıntı ve başkasının ağzında çiğnenmiş binlerce vezinli nazım meydana getirilmiştir. Fakat bunların kendilerinden çıkmış bir sanat ve hayale rastlamak mümkün değildir. Bu yüzden şairler zümresi birkaç kısımdır:

El değmemiş düşünceler ve kendine has hayallere sahip olabilen yaratıcı, yeni şeyler ortaya koyabilen şairler birinci grubu meydana getirirler. Bu çeşit maharetli şairler, soyu belli seyitler gibi dünyada az bulunur.

Bir kısmı ise sadece vezinli söz söylemeye yetenekli olup doğru, yanlış, ağızlarına geleni söylerler. Bununla da kendilerini gerçek şair sanıp büyük şairlerden sayarlar. Şairler arasında bu seviyeden hüner hemen hiç makbul değildir (bk. Mustafa İsen, Latifi Tezkiresi, s. 31-32)

BERCESTE

Türklüğün vicdanı bir

Dini bir vatani bir

Fakat hepsi ayrılır

Olmazsa lisanı bir

Ziya Gökalp

Sultanın divane gönlü

İskender Pala 2008.05.27

Atamız Ebü'l-Feth Mehmed Han'ın dünya mülkünde olduğu kadar söz mülkünde de devirler açan fetihleri olduğu meşhur-ı alemdir. Zira ki kendisinden sonra Türk şiiri ve şairleri Türk yurdunda, hayalleri imbikten geçirip potalardan süzerek söyler olmuşlardır.

Türk şiirinin istikbali için bu zemini hazırlayan, şairleri himaye ile sözü üst perdeye çıkaran odur. Sultanların sarayına şiir meclisleri onun zamanında girdi, şiirin itibarı arttı. Bunu yalnızca şairleri dinleyerek başarmadı, kendisi de onlarla birlikte söyledi, atıştı, yarıştı. İşte o beyitlerden biri:

Senin zincîr-i zülfünden dil-i dîvâne bent ister

Usandı dert ile candan asılmağa kement ister

Beyitteki tamlamaların sondan başa doğru çözüldüğünü (zincir-i zülf = zülfünün zinciri) ve bilinmeyen tek kelime olarak da "dil"in "gönül" demek olduğunu söylesek zannederiz bu güzel mısraları ayrıca bir de günümüz diline çevirmeye gerek kalmaz. Akıcılığı, yalınlığı, içindeki derin mânâ dünyası ve ahengi ile bu beyit bize "kelamü'l-mülûk, mülûku'l-kelam" meselini hatırlatıyor. Yani ki "Sultanların sözü, sözlerin sultanıdır" demek olur.

Beytin dünyasını yakından görebilmek için aşk çılgınlarının kendilerine ve çevrelerine zarar vermesinler diye bimarhanelerde önce zincirlerle bağlanıp sonra yavaş yavaş tedavi edildikleri dönemlere gitmemiz gerekir. Hani bir âşıkın sevgilisine yalvarırken "Gönlüm senin için çılgına döndü, zincirlik divane oldu! Onu zapt edebilmek için senin zülfünün zincirinden ayağına bir bağ ve bukağı gerekiyor." şeklinde yalvardığı, üstelik de bu aşk derdiyle canından usandığı için asılmaya kement istediği dönemlere. Bir sultanın ağzından, hele de cihana hükmeden bir sultanın ağzından dökülünce bu sözler, şiir ve medeniyet birikimi adına çok anlam ifade eder. İncelik şuradadır ki şair herhangi bir zincir veya kement istememekte, ancak sevgilinin saçının zinciriyle bağlanıp onun zülfünün kemendiyle can vereceğini ima etmektedir. Bundan amacı "Başka zincirler beni öldürmeye yetmez; başka kementler beni asamaz!" demek olduğu gibi "Sevgilimin zincir zincir (örölmüş) saçı tarafından bağlanılmaya canım dayanamaz, o anda ruh teslim ederim." manasını da hatırlatmaktır. Hani uzun saçlarından atların ayağına bağlatılıp öldürölmek istenen âşıkın son arzusunda "Bari sevgilimin atının ayağına bağlayıp öyle parçalatınız!" diye yalvarması gibi.

Şairin dediğine bakılırsa sevgilisi uğrunda öyle dertler çekmiş, öyle belalara giriftar olmuş ki, nihayet canından bezmiş ve kendini asmak için bir kement istiyor. Âşıkın burada asıl istediği veya ima olarak anlattığı şey ise sevgili uğruna canını feda etmek, başka bir yolla ölmeyi istememek, belki "Sevgili için öldü!" dedirterek diğer âşıklar ve rakipler arasında adını ölümsüzleştirmektir. Nasıl ki Kays, Leyla için can verdi ve adı tarihe kalıp yaşadı, o dahi bu aşk için adını yaşatmak, Mecnun ile yarışmak, daha doğrusu tıpkı Leyla gibi sevgilisinin adını gök kubbeye kazımak istiyor. Nihayet Kays, bu aşk uğruna delirmiş, divane olmuş, zincirlere bağlanmıştı ya, işte o da bunların hepsine razı olduğunu söylüyor, o da tıpkı Mecnun gibi canından usandığını, ölüme koşma koşma gideceğini ilan ediyor. Bir farkla ki Mecnun sıradan bir zincirle bağlanmıştı ama o alelade bir zincire veya asılmak üzere sıradan bir ipe razı değildir. İşte bu yüzden sevgilinin saçından bir zincir ve zülfünden bir ibrişim istemekte. Böylece Leyla uğrunda adı Mecnun'a çıkan Kays'ı geride bırakmış olacak ve aşk tarihi kitabına yeni bir başlık açacak, en azından baş sayfaya bir dipnot düşecektir.

Ruhun şâd olsun ey hükümdar şair.

LAF OLSUN DİYE

Bizans surları önünde son nutuk

Sultan Mehmet, Konstantiniyye muhasarasının elli üçüncü gününde (28 Mayıs Pazartesi), ordu ve donanmasının büyük küçük bütün komutanlarını toplayıp onlara kısa bir nutuk irad etti. Kendisine "Fatih" unvanını getirecek bu nutkun yarısı şu cümlelerden oluşur:

"Sizi, cesaretinizi bir kat daha tahrik etmek için buraya toplamadım. Bunu daima, hatta lüzumundan ziyade gösterdiniz. Fakat benim asıl maksadım zaferle neticelenecek son hücum vesilesiyle ebedî şan ve şerefın sizleri beklediğini yeniden hatırlatmaktır...

Bugün size eski Romalıların payitahtı olan, bir zamanlar güzellik, zenginlik ve şerefın doruğunda bulunmuş bir şehri bahşediyorum. Artık parlak bir zafer için birbirinizi teşvik ediniz. Hatırlayınız ki parlak bir zafer için üç şart vardır: İyi niyet, kötü hareketten çekinme ve amirlere itaat. Yani sükunet ve disiplin içinde verilen emirlerin tamı tamına yerine getirilmesi. Şimdi yüce bir azmin verdiği coşkunluk ile savaşa koşunuz ve malik olduğunuz liyakati gösteriniz.

Bana gelince, sizin başınızda muharebe edeceğime yemin ederim. Ve herkesin ne surette hareket ettiğini bizzat takip edeceğim(...)."

BERCESTE

İmtisâl-i câhidû fi'llah oluptur niyyetüm

Mülk-i İslam'ın mücerret gayretidür gayretüm

Niyetim "Allah yolunda cihat" emrine boyun eğmekten ibarettir. Bütün gayretim de İslam diyarında herkesin gösterdiği gayrettir.

Avni

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ey varlığı varı var eden var

İskender Pala 2008.06.10

İnsanoğlunun dünyada meydana getirdiği bütün eserler sayılsa, hepsi tek tek terazinin kefesine konsa, hammaddesi söz olan eserlerden daha sağlam, sürekli ve kıymetlisi bulunamaz.

O eserler ki fikir alışverişini sağlar. Fikirler geliştikçe medeniyet ilerleyip insan gelişir. Güzel ve nükteli bir söz, aradan binlerce yıl geçse bile yaşlanmayan, güzelliğinden hiçbir şey kaybetmeyen bir dilber gibidir. Sağlamlığını, tazeliğini koruduğu müddetçe herkesin gönlünde sevgisi artarak devam eder. Sağlamlıktan kastımız elbette güzel ifadedir. Yoksa güzel ifade edilmeyen en değerli fikirler bile muhafazasız mücevher konumuna düşüverir; kırılması, çalınması, kaybolması kolay olur.

Eski şairler mısra işçiliği yaparken daima bu sağlamlığa itibar etmiş, kelimeleri ona göre seçmiş, üslubu ona göre belirlemişlerdir. Üstelik sözlerini kafiye ve vezin ile de sabitlemeye özen göstermiş, hatta mısralar arasında iç kafiyeler, seciler, iştikaklar uygulamış, kelime veya hece tekrarlarıyla bir müzikalite oluşturup akılda kalıcılığın gücünü artırmışlardır. Mesela şu dizeleri okuyalım:

Gelir seylâb-ı eşkim taşa taşa

Akar cûy-ı sirişkim coşa coşa

Zen-i dünya dolu bir câma benzer

Nazar kılma Kabulî boşa boşa

Buradaki bazı kelimeleri tanımasak, anlamasak, bilmesek dahi kafiye ve rediflerde tekrar edilen kelimeler zihnimizde zengin bir çağrışım ile şairin ifade etmekte olduğu duygu atmosferine bizi sürükleyip götürür. İşte yukarıdaki mısraların ilk söylediği anlam: "Gözümdeki yaşlar sel oldu, taşa taşa gelmekte. O göz yaşlarının oluşturduğu ırmaklar artık coşa coşa akıyor. Dünya denilen gelin, dolu bir kadehe benziyor; ey Kabulî, onun karşısına geçip bakman boşadır, boşa (çünkü onu elde etmen mümkün değildir veya hiçbir zaman elde edemeyeceğin o geline boşu boşuna bakıp durmanın anlamı yoktur)!..

Bir insanın elde edemeyeceği bir şeye "kedi ciğere bakar gibi" bakması, yüreğinde çizikler oluşturur ve içten içe ıstırap verir. Hele de göz yaşları taşa taşa akıp coşkun ırmaklara dönmüş bir şairin durumunda bu bakış pek hazindir. Öte yandan şairin kullandığı bu kelimeler okuyucunun zihninde bambaşka çağrışımlar da yaptırmaktadır. "Zen-i dünya (dünya kadını)" ifadesiyle dünyanın bir kadın hükmünde olduğunu, bu kadının da susamış aşklar katında dolu bir kadeh misali cazibeyle durduğunu ama asla elde edilemediğini vehmettirmektedir. Dünyayı bütün cazibesiyle anlatan şairin aynı ifadelerinde bu anlamın tam tersi de gizlidir. Şöyle ki, dünya denen kadın madem şarap dolu bir kadeh gibidir o halde mü'min olana o kadehten uzak durmak, yani o kadını boşamak düşer. Nitekim şair "Boşa!.. Boşa!" derken biraz da dünya ile kıyılan nikahtan kurtulmayı, yani masıvayı bir kenara koyup asıl yaratılış amacına uygun hayat sürmeyi telkin etmektedir. Dünya kadını her ne kadar içi dolu bir kadeh kadar çekici görünse de hakikatte binlerce erden geri kalmış bir acuzedir. Gelin suretinde görünmesi bir kocakarı olduğu hakikatini değiştirmez. Üstelik bu onun yaşından bellidir ve kaç kocadan geri kalmış, kaç nesil tarafından tüketilmiştir.

Kabulî Efendi'nin (ö.1592) bu beyitte söyledikleri henüz bitmiş değil. Nitekim son iki dizede tezat gibi duran "dolu" ve "boşa" kelimeleriyle şair, dünya hayatının değerini bilme konusunda kendi gönlüne bir ihtarda bulunuyor. Yani ki, dünya hayatını aşk şarabıyla dolu bir kadın misali kıymetli bilip (doluyu boşa saymayıp / boşa nazar kılmayıp) onu boşa geçirme; aşk yolunda (seher vakitlerinde) ağlayıp inleyerek, göz yaşlarını taşan ırmaklar gibi coşturarak ömrünün kıymetini bil ve gerçek hayatı kazanmış ol; boşa boşa nazar kılma!..

Buna benzer bir beyit daha okuyalım:

Kande kandum ey sanem güllâb-ı la'lün kandine

Kim bana Kandı deyü bühtan edersin her nefes

Diyor ki Kandî (ö.1554) Efendi; "Ey biblo güzel!.. Dudağının gül be şekerine ne zaman kandım ki, adımın Kandı olmasına bakıp bana durmadan "kandı" diye iftira ediyorsun!.." Elhak, şair bu siteminde haklıdır. Çünküsü, ömrü boyunca sefil ve perişan bir hayatı yaşamış, sokak köpeklerini beslemesiyle tanınıp halk nezdinde itibardan olmuş bir adamdır. Şimdi bu şair, sevgilisine sitem için kelime ve hece tekrarlarından yararlanarak zarif bir nükte gösterse şaşılır mı?!.. Üstelik de adı Kandı (Şeker sözlü, şekerçi, şeker gibi, şekere bulaşık) olup da ömrünce şeker yüzü görmeyen birisi kelimeyi fiil olarak okuyup Kandı yapar ve de ömür boyu aç gezerse!..

Buna benzer bir kelime tekrarını Tanzimat yıllarının ünlü siması Şinasi pek nefis bir manaya oturtarak ifadelendirmiştir:

Ey varlığı, varı var eden var

Yok yok sana yok demek ne düşvar

"Ey varlığıyla var olan her şeyin var oluş sebebi olan Var; yok, yok, sana yok demek hele ne zor şey!.."

Bu söz karşısında şaire selam durmaktan gayrı ne yapılabilir?!..

[BERCESTE]

Hayretlenirim, hayreti tarif ne mümkün

Hayret ile hayret veririm hayrete tekrar

Hâmid

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Âşıklık odur ki...

İskender Pala 2008.06.17

Pejmürde ve derbeder bir hayatın sürüklediği şairlerden Adanalı Ziya'nın (ö. 1932) güzel bir beyti vardır.

Sarhoş bir halde seraskerin yüzüne karşı hakaret edip de hapse gönderilirken arkadaşlarının "Bu delidir!" diyerek affettirmeye çalıştıkları ama bu sefer de "Madem delidir, doğru Bakırköy'e!" denildiği sırada mestlikten geride kalmış son akıl ile söylediği bu beyit, tabiri caiz ise insanlığın bütün macerasını özetleyen bir vüs'ate sahiptir:

Aşk-ı cihânı bu dil-i nâlâna verdiler

Bir ra'şedâr ele dolu peymâne verdiler

Mecazlar dünyası içinde "Dünyanın bütün aşkını şu benim inleyip duran yaralı kalbime verdiler. Öyle ki titrek bir ele dolu kadehi emanet ettiler." demeye gelen bu beyitte kalp biçiminde yapılmış kadehlerden, insanı mest eden gönül kadehine, lebaleb dolu bir kadehi dökmeden içmeye çalışan bir sarhoş ile, yaşı ilerleyip bedeni söğüt yaprağına dönen veya irtiaş illetine (Parkinson) tutulup devamlı eli titreyen birinin emaneti koruma, kadehi dökmeme gayretine, aciz bir varlık olan insanın, dağlara taşlara teklif edilip kabul görmeyen ulvi emaneti taşımak gibi bir zavallılığa talip oluşundan buna muhatap tutulmakla kazandığı şerefe varasıya kadar pek çok açılım ve yorum mündemiçtir. Ancak, şimdilik bizi asıl ilgilendiren husus, inleyişler içindeki bir gönle aşk-ı cihanın nasıl yüklendiğidir ki insanlık macerası biraz da bu yüklemeden ibarettir.

Aşkın merhalelerine ve duraklarına baktığımızda önce sevenin sevgiliye bağlandığı bir zaman dilimine, bütün hayatı kuşatıp şekillendirecek o kısacık anın büyüüne gitmek gerekir. Buna "alâka" denir ki kelime itibariyle bir ilgiyi, bir bağlanışı ifade eder. Yani sevgiliye bağlanan bir gönül. İster saçlarının teline (tasavvufta masiva) bağlanıp ardından sürüklensin, ister zülfünün zincirine bend olup asılsın...

Alâkadan sonraki merhaleye sevgi deriz. Kalp sevgiliye doğru eriyip akar ve gün günden şiddetlenerek (gözden) akışı hızlandırır. O dönemde âşık ister ki cihanın bütün âşıkları yerine aşkı tek başına kendisi soluklansın, bütün yükü insanlığın sırtından alıp omuzlasın, başka âşıkların adları tarihten silinsin ve geriye, uğrunda varlığını yok etmeye hazır olduğu sevgilinin adından gayrı bir şey kalmasın. İster ki sevgi denen lezzetin tümünü kalbinde taşısın ve ne kendinden evvelkilerden, ne de sonra geleceklerden kimse ondan bir

pay almasın. Hani Hz. Ebubekir'in "Rabbim! Bedenimi öyle büyüt, öyle büyüt ki cehennemi yalnızca ben kaplayayım da orada başka kullarına yer kalmasın!" alicenaplığı gibi bir şey...

Aşkın üçüncü merhalesinde tutku vardır. Tutku olmasının sebebi Sevgili'nin, kalpten hiç ayrılmaması, orada tutunup kalmasıdır. Hani bir alacaklının borçlusuna yapışıp ondan ayrılmaması gibi. Bir devamlılık ve ayrılmazlık halidir ki gözyaşına boğulmuş âşkın içinde gittikçe büyüyen bir ateş yakar; ateş ile suyu üst üste biriktirir.

Gönüldeki ateşin yeterince büyüüp kalbe ve bedene zarar vermeye başladığı aşamaya aşk denir. Aşk, seven ile sevilen arasındaki maceranın dördüncü kademesidir ve önce akli kovar, mantık zincirini bozar. Bu ruhsal ve anatomik tagayyür sebebiyle aşka bir hastalık gözüyle bakanlar olmuşsa da bunun tedavi kabul eder bir şey olmadığı ortadadır.

Beşinci basamakta şevk vardır. Buna özlem de diyebiliriz. Kalbin sevgiliye hızla yol alışından ibarettir. Vuslata kanat çırpma, sevgilinin yüzünü görmek ve kendini ona adanmak gibi özellikler bu kademedede müşahade eder. Âşık bu merhalede sevgilinin yolunu bütün yollardan daha doğru, daha sahih görür. Sevgilinin bir yerde kendisini beklediğini vehmeder ve bu yolculuk uğruna her şeyini vermeye hazırdır. Allah böyleleri için bir hadis-i kudsîde "Müttakilerin bana olan özlemleri arttı. Benim onlarla buluşma iştiafım ise daha çoktur." buyurur. Hz. Peygamber'in, "Her kim Allah'la buluşmayı arzularsa Allah da onunla buluşmayı arzular" hadisi ile Kur'an'daki "Kim bir gün Allah'ın huzuruna çıkacağını ümid ediyorsa, Allah'ın belirlediği sürenin sonu elbette gelecektir (Ankebut, 5)" ayeti de bu özleme işaret ederler. Âşkın sevgiliye kavuşmadan kalbinin durulması işte bu yüzden mümkün olamaz. Burada sevgilinin âşkı için randevu vermiş olması da, randevusunu geciktirmesi de, hatta ayrılığın uzatılması da hep bu özlemin artmasına zemin hazırlar. Özlem büyüdükçe vuslatın kadr u kıymeti de büyür; dolayısıyla seven ile sevilen arasındaki yakınlık da. Sevgili, vadinden dönmeyen, sözüne sadık bir Sevgili ise özlemin artması âşkı mutlu eder. Çünkü her an hayali gönlünde, ismi dilindedir. Sevgili kalbinin içinde iken onu özlemek, sevgili gözbebeğinde iken onu aramak, bir sır gibi içindeyken onu dillendirip durmak hep bu özlem basamağının insanı arıtan, yakan, pişiren, öldüren yanıdır.

Aşk, sevenin sevdiğine kul olmasıyla kemale erer. Bu son merhalede kulluk ile tapınma neredeyse yan yana durur. Çünkü kim birisini severse önce ona boyun eğ; sonra kalbi ona kulluk etmeye başlar. Sevilen bir köle, seven bir efendi de olsa durum farksızdır ve görünüşte kul ile efendi ayrı olsa da, kalb kalbe roller değişmiş olur. Çünkü kulluğun hakikati sevilene boyun eğme, önünde kendi acziyetini ve zelilliğini ikrardır. Âşkın en şerefli ve mutlu hali kulluk mertebesine yükseldiği haldir. Bu yüzden Allah, elçisi Muhammed'i Kur'an'da "kulum" diye anar (Bakara, 23). Çocuklarına Abdullah, Abdurrahman, Abdurrahim, Abdüssettar vb. isimler veren babalar yüzyıllar boyunca işte o kulluğun (abd=kul=âşık) izini sürdüler. Ve kul kendine bir Sevgili edindiğinde...

BERCESTE

Âşık öldürmek turalım muktezâ-yı hüsn imiş

Tîğ-ı hicrân ile katl etmek kimin fermanıdır

Diyelim ki âşık öldürmek, güzelin güzellik hakkıdır. Peki de, âşkı ayrılık denen kılıca mahkûm ederek canını almak, kimin fermanıdır?

Ahmet Paşa

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sevgilinin yüzüne bakmak

İskender Pala 2008.06.24

Aşk u alâka bahsinde aşkın başlangıcı "görme", sonucu da "bakma"dır. İlk görüş anında başlayan ilginin sırasıyla sevgiye, bağlılığa, kalbin erimesine, tutkuya, özleme ve nihayet aşka dönüşmesinin bir tek gayesi vardır; sevilenin yüzüne bakabilmek, o ilk görüş anının lezzetini ve hazzını derece derece artırarak kemale erdirebilmek.

Görmekten bakma derecesine yükselebilmek için aşkın binbir türlü tecellisi, sayısız çile durakları, firkat, hicran ve hasrete adanmış elemeleri vardır ki bunların her biri âşıkı kabalıklarından yontar, ruhunu arıtıp billurlaştırır ve en son noktada doya doya "bakma" eylemi için onu hazırlayıp sevgili huzuruna çıkartır.

Aşkın bundan sonraki durağı ise "tapma"; yani sevenin sevilene kul (köle) olmasıdır. Bu dereceden sonra seven herhangi bir kimlik ve benlik iddiasında bulunmaz, varlığını sevgiliye adayıp onun uğrunda kendinden vazgeçer, arzularının tamamı sevgilinin arzusu olur, duyarken onunla duyar, yaşarsa onunla yaşar. Bu yüzden âşkın görmesi ile bakması arasında bütün bir kainat, varlık âleminin bütün televvünleri bulunur.

Çünkü gören gözün bakabilen olması için kamaşma özelliğinden sıyrılması, sevgilinin yüzüne bakabilecek olgunluğa ermesi de gerekir. Sevgili karşısında gayriihtiyari boynunu büken âşık, aslında onun yüzüne bakabilecek gücü kendisinde bulamamaktan, kendisini ona layık görememekten veya onun güzelliği karşısında eriyip yok olarak aşkını kemale erdirememekten, yani doya doya bakma nimetine ulaşma amacındayken yarı yolda kalmaktan korktuğu için böyle davranır. Nitekim eskiler "Sevgili eşiğinde can verene gıpta edilmez, asıl sağ kalana gıpta edilir" derken bunu söylemektedirler.

İmdi, aşk bahsinde "görme"nin temeli Kalu Bela'ya; "bakma" ise cennete vabestedir. Yani hakiki manada aşkın ne başlangıcı ne de kemali bu dünyaya aittir. Dünyadaki aşk, o hakiki aşkın ancak tadımlık bir görüntüsüdür ki lezzeti de ancak dünya algısına ve beş duyunun dar çerçevesine sıkışıp kalmış olup o güzellikten bir iz, belki bir koku diye güzellere veya güzelliklere tutulup kalma biçiminde tecelli eder. Halbuki cennet lezzetine oranla dünya lezzeti ne derece ise; hakiki güzelliğe ve aşka göre de beşeri güzellik lezzeti işte o derecedir. Nitekim sahih bir hadiste: "And olsun ki Allah cennetliklere, yüzüne baktırmaktan daha büyük bir ihsanda bulunmamıştır." buyurulup "Yüce Allah onlara görüldüğünde ve O'nu gördüklerinde, içinde bulundukları nimet ve lezzetleri unutuverirler" diye de te'yid edilmiştir. Dikkat buyurulursa Allah'ın cemalini görenler o sırada içinde bulundukları cennet nimet ve lezzetlerini unutuyorlar. Bu durumda artık dünya lezzet ve nimetlerinin esamisi bile anılmaz.

Fuzulî üstadımız bir gazelinde;

*Temâşa-yı cemâlünden nazar ehlini men' etme
Ne sûd ol hûb yüzden kim ana kılmaz nazar âşık*

buyuruyor. Aşağı yukarı şöyle demek olur; "Ey sevgili!.. Sana bakma arzusuyla yanıp tutuşanları yüzünün güzelliğine bakmaktan men etme. Âşkın bakmadığı bir güzel yüzden ne yarar gelir, öyle bir güzel neye yarar!?" Şairin bu cür'etli ifadesi aslında derin bir imanın da göstergesidir. Zira bir şey eğer bilinmez veya tanınmazsa, yok hükmündedir. Nitekim Allah bu cihanı kendi güzelliği bilinsin diye yaratmış, bunun evvelinde yüzünü "göster"miş, geri kalanında da kullarını "bakma" vaadinin derecelerine göre derecelendirmiştir. Böylece kendi güzelliğini âşkın gözü ile görüp yine kendi değerini ortaya koymuştur. İnsanın bütün vazifesi Sevgili'nin

değerini bilmektir ki orada âşıklar derece derece, kademe kademe, sınıf sınıf ayrılırlar. Değeri bilinmeyen bir güzellik elbette yok hükmündedir. Bunun beşeri boyutta bir ifadesini Âşık Veysel'in

Güzelliğin on par'etmez

Bu bendeki aşk olmasa

dizelerinde buluruz. Bir güzelin güzellik derecesi yüzünde, yanağında; gözünde, dudağında belirmez, ancak âşıkın kalbinde belirir. İşte bu yüzden bir güzele güzelliğini veren şey âşıklarının keyfiyet veya kemiyet bakımından çokluğundadır. Öyle ki sevgilinin güzelliği sevenlerinin sayısı; aşk da onun uğrunda yapılan fedakârlıkların derecesiyle ölçülsün.

Ruh, kalp ve can bu aşk hedefine doğru en hakiki yolu izlemekten mesul olup aslî vazifeleri, kulu "görüŖ"ten "bakış"a yükseltebilmektir. Nitekim âşık, dünyada bunu başarabildiğı ölçüde bahtiyar olur. Çünkü "görme" ile "bakma" arasındaki bütün bu lezzetleri elde etmeye vesile olacak lezzet, dünyada da mutlak olarak en büyük lezzettir ki onun adına "tapma" denir; yani Sevgili'ye kul olma.

Sonuç Ŗu: İnsanlar ancak sevdalı âşıklardır ve sevmeyende hayır yoktur.

[LAF OLSUN DİYE] Mecnun'un bir Ŗiirinden

Mecnun lakabıyla bilinen Amiroğullarından Mülevvah'ın oğlu Kays, çöllerde, sahralarda Leyla'nın aşkı ile divane dolaşırken kendi halini anlatan Ŗiirler söyler, ona yolu uğrayanlar bu Ŗiirlerden okumasını ister, Ŗiirler okundukça dört bir yana yayılır, böylece Leyla adı daha çok bilinirmiŖ. İşte o Ŗiirlerden bir parça:

Toplumda ve tenhada, gece gündüz, yirmi sene, insanların Rabbine dua ettim;

Leyla'nın da benim çilem gibi çile çekmesi, benim sevdiğim gibi sevmesi için...

Yahut benim halimi anlaması veya bana acıması için...

Allah duamı kabul etmedi. Bu yolda benim aşkıma bir geçen de olmadı... Oysa beni bitiren Ŗu aşk yüreğimde artırıldı da artırıldı...

Aşık her âşıkın kalbinde eskiyor; Leyla'ya olan aşkım ise ben yaşadıkça tazelenmekte...

Rabbim! Artık beni ona sevdire, veya bana onunla Ŗifa ver. Yoksa kalbimin çektiğı çileden artık dinlendirileyim, Rabbim!...

[BERCESTE]

Ah eden kimdir bu saat kuytuda

Sustu bülbüller hıyaban uykuda

Ŗimdi ay bir serv-i sîmîndir suda

Esme ey bâd esme cânân uykuda

(Serv-i sîmîn = gümüş servi)

Faruk Nafiz Çamlıbel

Bir lokma, bir hırka

İskender Pala 2008.07.01

Okuyoruz: Hayâlî fakr şalına çekenler cism-i üryânı Onunla fahr ederler atlas u dîbâyı bilmezler Aşağı yukarı "Ey Hayâlî!.. Çıplak bedenlerini fakirlik hırkası ile örtenler, bununla övünürler de (zenginlerin kullandığı) atlas ile ipekli giysileri kâle almazlar" demek olan bu beyte göre yazımızın konusu "fakr" ile "fahr".

Malum, İslam bir mücadele, bir gayret dinidir. Hristiyanlıktaki sabır ve sükunun, aksine insana çalışmayı, kazanmayı, maddi ve manevi gayreti (cehd), belki coşup taşmayı emreder. Yüksek bir ahlak için nefisle mücadeleyi; güzel bir ömür için de dünya ile mücadeleyi önemser. İyi bir hayatı hem yaşamak, hem de yaşatmak Müslüman'ın hak ve/veya sorumluluğundadır. Bunun için din, çalışan ve kazananı her zaman övmekte, ayet de "İnsanoğlu için çalışmaktan (veya çalıştığının karşılığından) başka bir şey yoktur!..(Necm, 39)" buyurmaktadır.

Soru şu: Çalışmaya bunca değer veren bir din "bir lokma bir hırka"yı tavsiye ile tasavvufta büyük yer tutan "fakr (yoksulluk)" kavramını terveci edebilir mi? Hz. Peygamber'in "el-Fakru fahrî (Fakrım fahrîmdir; fakirliğimden övünç duyurum)" buyurması ne mana taşır?

Fakr kelimesine sözlüklerde her ne kadar "yoksulluk" karşılığı veriliyorsa da tasavvufun bu yoksulluktan anladığı asla miskinlik demek olmamıştır. Ne var ki yüzyıllar ilerledikçe yozlaşan mistik anlayışlar ve tasavvufun yalnızca kabuğuyla ilgilenerek sığıla düşen bazı şeyh taslakları buradaki inceliği ya kendileri anlamamış veya şahsî çıkarlarına uygun bulmamışlardır. Sonuçta dervişlerini bir lokma bir hırkaya özendirenler arasında, dünyalıklarını arttırdıkça arttıranlar çıkmıştır. Bunun için daha önceki sûfilerin temsilî ifadelerini hakikat niyetine anlatıp kendi yorumlarını da buna ilave ederek bilhassa şiir vadisindeki sözlerin mecazlar dünyasından hakiki toplum hayatını yönlendirenlere rastlanmıştır. Söz gelimi Yunus'un, "Derviş bağı baş gerek / Gözü dolu yaş gerek / Koyundan yavaş gerek / Sen derviş olamazsın" dizelerini hakikat niyetine tavsiye ederseniz karşınıza pasif, kişisiz, kimliksiz bir adam çıkar. Oysa Yunus bağrında yaralar açmış, salya sümük ağlayan, koyun misali güdülen miskin birisini değil bilakis acısı yüreğinde gizli, gözünde ağlamaya yaş taşıyan, öfkesi kabarınca koyun olmayı aslan olmaya yeğleyen bir dervişten söz ediyor. Bunlardan birincisi enseye tokat, ekmeği elinden alınan bir zavallıyı, ikincisi ise dünya işlerindeki başarısına paralel bir manevi dünyayı içinde taşıyan alpereni temsil eder. Bu durumda "fakr", fakir olmayı değil, müstağni bulunmayı tanımlar. Çünkü herkes gibi bir Müslüman'ın da Allah'ın yarattığı, ihsan ettiği nimetleri meşru surette kazanıp tatmaya hakkı vardır. Bu hakkı kullandığı vakit de onları kendisine ihsan eden Müteal'e şükrederken aslında bütün bu nimetlerin fani olduğunu bilir ve onlara bağlanıp kalmaz. En büyük nimetler ve servetler karşısında bile kimliğini, insanlığını kaybetmez, bilakis insanlık şeref ve haysiyetini o nimetlerin üstünde tutar. Dünyalık nimetler için insanî ve ahlakî özelliklerinden kıl kadar sapmaz; yokluğa düşse bile aynı ruh yüksekliğini muhafaza eder. Bu onun için yeterli fakr hali ve dervişlik yoludur. Dervişin yoksulluğu maddi imkânsızlık değil, bilakis bütün imkânlarla sahip iken yoksul gibi yaşamasıdır. Yani her nimet elinizin altında iken o nimete erişemeyenleri de hatırlamak, böylece gerçek malik ve sahibin Allah olduğunu idrak etmek... O halde fakr, insanın kendisini daima Allah'a muhtaç bilmesi halidir. Böyle bilirse varlıklı olmak ile yoksul olmak arasında fark gözetmez, varlıklı iken de yoksulun halinden anlar, bilir, yoksul gibi yaşar. O yoksul gibi yaşayınca da iç dünyası zenginleşir, derinlik kazanır, olgunlaşır ve kemale erer, insan-ı kâmil elbisesini giyer. Aksi takdirde Yunus haklı çıkar; "Dilin ile şakırsın / Çok maniler okursun / Vara yoğa kakırsın / Sen derviş olamazsın."

Hristiyanlıkta fakr bir köşeye çekilip ibadetle meşgul olmak, yani ruhbanıyettir. Ama İslam'da fakr, imanın faal ve diri tutulmasından ibarettir. Bu hal iradeyi keskinleştirir, sahibini haksızlık karşısında bir adım dahi geriletmez. Ve fakr sahibi olanın bileğini hiçbir kuvvet bükemez; sayısız mallar, güzel evlatlar, büyük şöhretler ve hatta ölüm bile. Fuzulî'nin "Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem (Padişah gibi bir fakir, muhteşem bir yoksulum)" mısraı da Hayali'nin yukarıdaki beytinde anlattığı düşünce de işte tam bu demek olur.

Bir zamanlar fakr, "bulunca dağıtmak, bulmayınca şükretmek" imiş, bugünün "fakr"ı ise, -zannımızca- "olunca şımarmamak, olmayınca üzülmemek"tir.

BERCESTE

Fukara kalbine her kim dokuna

Dokuna sînesi Allah okuna

Laedrî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bülbülün şarkısı

İskender Pala 2008.07.08

Dünya edebiyatlarında gül ile bülbül hemen hemen daima birlikte anılmış, bilhassa Doğu edebiyatlarında bu konuda sayısız alegorik eserler üretilmiştir.

Hangi Doğu şiirini okusanız gülün hemen yanı başında bir bülbüle, bülbülün olduğu mekânda bir güle rastlarsınız. Bu yüzden biz bülbülsüz bir gül şiiri yazılmış olduğunu sanmıyoruz. Bütün o şiirlerde bülbülün en belirgin vasfı ise sabırsızlığı, derbederliği, pır pır uçuşu, o daldan bu dala konması, gülün çevresinde dur durak bilmeden hareket etmesidir. Fuzulî'ye göre "Derde yok sabrı onun her lahza bin feryadı var (Hiçbir kapıda durmaz, her dakika bir başka feryad içinde)"dir. Muini'ye göre ise

Her nalede bir nahl-i güle konu safadan

Her nağmede tebdil-i makam eyledi bülbül

Her çığlığında coşkuyla bir başka gül fidanına konan, her nağmesinde bir başka makama geçen bir bülbülün tasviridir bu.

Peki, bülbülün bu aceleci tavrı, bu çığlık çığlığa binlerce makam dolaşması, her nağmeden ve her daldan ayrı ses vermesi nedendir? Gönlünde sönmeyen aşk ateşiyle bağ ehlini uyutmaması, canından bezdirmesi, sabırsızlığı ve yaygaracılığı ile eleştirilere uğramayı hak etmekte midir? Güllerin açtığı mevsimde gül bahçesinde yuva kurup sonraki zamanlarda çekip gitmesi bir yana, gece gündüz gülşenin sakinlerini mest etmesi, onları işten güçten alıkoymasına ne denilebilir? Ya o sadık âşık edasıyla bin bir sıkıntılara katlanıp bağrını kanatan dikenlere aldırmayı? Sevgili edindiği güle ulaşma adına binlerce dikene sabır göstermeye mecbur kalışı ve bu yüzden ağlayıp inlemesi? Ve her seher bülbülün açılışını görmek üzere geceler boyunca uykusuz kalması? Bütün bunlar nedendir?!..

El-cevap: Bülbül görünüşte güle âşık olmakla birlikte hakikatte onun manasına vurgundur. Çünkü Bizim Yunus'un ifadesiyle "Gül Muhammed teridir". Çünkü Kainatın Efendisi, Mi'rac'ta sıkıntıdan terlediği sırada

vanağından dökülen bir damla terdir ki güle koku vermiştir. İbrahim peygamberin Nemrud tarafından ateşe atıldığı sırada yanında beliren bülbül hatırına alevin korlarından yaratıldığı halde Mi'rac'a kadar koku taşımayan gül, ta o vakit Muhammed kokusuyla kokulanmıştır. Bülbül, o gün bu gündür, daldan dala koşar şarkı söylerken sanki güle şunları söylemektedir: "- Sen Rasul'ün yakınlığına sahip olduğun için ben senin çevrendeyim. Hakikatte ben sana değil, Sevgili'nin manasına âşıkım. Bütün çiçeklerin hepsinden güzel kokman işte bu mânâdandır ve ben de sendeki o kokuyu derleyip toplamak üzere daldan dala çırpınıp durmakta, koşup yorulmaktayım. Değil mi ki bahar kısa, senin de ömrün az, elimi çabuk tutmam lazım!.."

[LAF OLSUN DİYE]

Bülbül ile bağban

Bahçıvan bir sabah bağında güzel bir gül açtığını gördü. Baktı, seyretti, hoşlandı, gönlü ısındı ve onu, sanki âşık olmuşçasına korudu. Gözünden kıskanıyor, esen yelden sakınıyordu.

Bir sabah ne görsün!.. Bülbülün biri gülün dalına konmuş, yapraklarını bir bir koparıyor, zedeleyip yaralıyor. Önce bülbülü kovaladı. Ama gülü boynunu bükmüş, mahzunlaşmıştı. Ertesi sabah gül ile bülbül arasında aynı hadisenin yaşandığını, gülün daha kötü hırpalandığını gördü. Bu sefer bülbüle kastetmek istedi. Ama bülbül uçup gitmişti. Bahçıvan güle bakıp bakıp ağladı. Üçüncü gün bülbül yine gelecekti. Ona bir tuzak kurdu, bülbülü yakaladı. Ne çare bülbül tuzağa düşesiye kadar gülün bütün yapraklarını yok etmişti, sevgiliye kıymıştı. Üstelik de girdiği kafesten bahçıvana şöyle diyordu:

- A insafsız adam!.. Sana ne yaptım ki beni kafese kapattın? Eğer sesimi beğendiğin için beni hapsettiysen ben zaten senin bağının bülbülü değil miyim?!.. Eğer başka bir suç işlediysem bunu bilmek elbette benim hakkımdır, söyle, neden bu kafesi bana reva gördün?

Bahçıvan olup biteni anlattı, gülünü kopardığı için kendisini cezalandırdığını söyledi. Bu sefer bülbül sesini daha da yükseltti:

- Yani şimdi sen, yalnızca bir iki gün içinde solacak bir gülü telef ettim diye mi bunu bana reva gördün?.. Bunun için mi hürriyetimi kısıtladın?!.. Bu seninki adalet midir?!..

Bağcı merhamete geldi, bülbülü bıraktı. Özgürlüğüne kavuşan bülbül bahçıvana şöyle dedi:

- Ey iyi kalpli âşık, mademki sen bana hürriyetimi verdin, ben de sana hazine vereyim. Bahçenin falanca yerini kaz.

Bahçıvan orada bir küp altın buldu. Sevindi, yeni gül bahçeleri yapmaya ahd etti. Bu arada bülbülü affetti, her seher şakıyışlarını lezzetle dinlemeye başladı. Ve bir sabah merakını yenemeyip ona sordu:

- Bahçemdeki hazineyi toprak altındayken biliyorsun da gül dalının yanına kurduğum kapanı gözünün önündeyken nasıl bilmedin?

- Senin kapanın kaza ve kaderin gereği idi, diye başladı söze bülbül. Kadere karşı hikmet gözü kapanır. Kişi ne kadar açığız olursa olsun kazaya karşı kördür.

[BERCESTE]

Şakirem senden sana ben göz dikenden inlerim

Sanma güldendir dikendendir figanı bülbülün

(Şakir: Şükreden)

Zati

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yakadan geçirmek

İskender Pala 2008.07.15

Anadolu'da ilk şairler tezkiresini yazmış olan Edirneli Sehî Bey,

Hak oğuldur yakadan geçme bana eşk-i yetîm

Tıfl iken dahi gözüm salmış idi dâmenime diyor. Günümüz diliyle aşağı yukarı şunları söylemekte: "Gözyaşı denilen yetim, benim için yakadan geçme Hak oğuldur. Öyle ki daha çocuk iken gözümden kopup bağrımdan yürüyerek eteğime inmişti."

Heşt Bihişt yazarı bu beyitte önce gözyaşı ile yetim arasında bir paralellik kuruyor ki bir yetimin halini anlatmak için bundan daha güzel benzetmeye ben rastlamadım. Bir gözyaşı damlasının kaderi nasıl ki gözden kopunca ayaklara dökülmek, ayak aralarında yuvarlanıp kalmak oluyorsa, bir yetim de babasız kalınca ayaklar arasında kalabiliyor, korumasız, kimsesiz, oradan oraya savruluyor. Şair, yetim kelimesinin "eşsiz, benzersiz, tek, yekta" gibi anlamlarına da göndermede bulunup akıttığı gözyaşlarının ayrıca çok değerli olduğunu da vurguluyor ve sanki ona bir dürr-i yetîm (eşsiz inci, tek inci, dürdane) vasfı biçiveriyor. Çünkü gözyaşları inci inci dökülür kıymet kazanırsa, uğruna ağlanılan şey de değer bulup derece yükselmesine uğrar. Çünkü sevgili için akıtılan gözyaşının sıradanlığı sevgilinin de sıradanlığına, incileşmesi ise sevgilinin mücevher değerinde oluşuna işarettir.

Şairin bu beyitteki "Hak oğul" ifadesi o zamanlar "hakiki evlat, öz evlat" gibi anlamlar içerir ve oğul kelimesi hem kız, hem de erkek çocuklar için kullanılırdı. Beyitte bu kelimenin "Hak'tan gelen çocuk, Allah'ın takdir edip yazdığı çocuk" anlamı ön plandadır. Çünkü Sehi Bey bu kelimenin hemen ardından "yakadan geçme" ifadesini kullanmaktadır. "Yakadan geçirmek" Türkçenin eski bir deyimi olup vaktiyle Anadolu ve doğu iklimlerinde yaşamış bir âdeti ifade eder. Bugün artık uygulamasının kaldığını sanmıyoruz. Bu âdete göre yaşı buluş çağına ermemiş çocuklar kimsesiz kaldıklarında ziyan olup gitmesinler, aile terbiye veya sıcaklığından uzaklaşmasınlar, toplumsal insicam bozulmasın diye evlat edinilmeleri teşvik görürdü. Maamafih yetim büyüdüğü vakit aile içinde mahremiyet ve kaç-göç başlaması mukadder olacağından ileride sıkıntı çıkmasın, çocuk kendini öz evlatların kardeşi bilsin, anne baba da onu kendi çocuklarından ayırmasın diye onu "Hak evlat" edinme yolunu tutarlardı. Bunun için de eğer bir kadın yetimi evlat edinmek isterse genişçe bir gömlek veya fistan giyer, çocuğu çınlıplak soyup Besmele çekerek Ayete'l-kürsi eşliğinde gömleğin yakasından geçirerek koynuna alır, sanki onu emzirir gibi bir müddet durup sonra onu eteğinden çıkarır, bu işlemi Ayete'l-kürsi eşliğinde üç kez tekrarlar böylece kadının çıplak teniyle gömleği arasında kalan çocuk onun "Hak evlad"ı olur ve o andan itibaren biri diğerini anne, diğeri de onu evlat bilirmiş. Muhtemelen bu ritüelin bir duası, bir töreni, belki herkese ilan edilmek üzere bir yiyip içmesi de bulunurdu, ama bugün maalesef işin bu tarafını bilemiyoruz. Ayrıca hukuk önünde bu çocuğun hakkı var mıydı, kardeşlikleri ile arasında resmiyete dökülmüş bir akrabalık mevcut muydu, öz veya üvey olma durumları ileride sorun çıkarıyor muydu, uygulamanın şer'î hukukta tartışılabilir yanları var mıydı, gerçekten o çocuk "Hak evlat" oluyor muydu, ulema bunu nasıl te'vil ediyordu vs. hep meçhuldür. Kesin olan husus, Hak evladın öz evlatlar ile kardeş olduğudur.

Şimdi Sehi Bey'in gazelindeki beyte geri dönelim: Şair aşkını anlattığı önceki beyitlere bir ilave olsun diye sevgili için ağlayışlarının daha çocuklukta başladığını, uğruna akıttığı gözyaşlarının da evlat kadar değerli

olduğunu, çünkü öylesine güzel bir sevgili uğruna ancak bu derece değerli gözyaşlarının layık düşeceğini, bu yaşların da baştan ayağa bütün vücudunu kapladığını, yakasından geçip bedeninden süzüldüğünü vs. dile getirmektedir ki şairaneliğine bin gıpta, hezar hayret!..

[LAF OLSUN DİYE]

Külhan kardeşliği

Başlangıçta bir yardım ve koruma müessesesi olarak kurulmuş olan külhanbeylik, toplumda kimsesiz kalmış çocukları özne alır, onları sokaktan toplayıp belli bir koruma ve eğitim için organize ederdi. Külhana yeni gelen bir çocuk bir törenden sonra diğerleriyle öz kardeş olur, ömrünün sonuna kadar bu kardeşlik bağına itibar gösterir, ona göre davranırdı. Kardeşlik merasimi yakadan geçirme ritüeline veya Alevilikteki evli çiftlerin (iki kadın iki erkek) kardeşlik törenine benzer, külhancı iki yakalı veya yakası göbeğe kadar açık büyük bir gömlek (Lâyhar'ın kefeni) getirir, kardeş olacak çocuklar ortaya alınır, destebaşı gömleği her iki çocuğun başından geçirir sağda eski çocuk, solda yeni çocuk kalacak şekilde giydirdi. Böylece sağdaki çocuğun sağ kolu, soldakinin de sol kolu gömleği giyer, iki çıplak beden tek gömleğin içinde kalır, dışarıdan bakanlar iki baş ile iki el görecektir onlar ayakta beklerken külhancı ocağa karşı diz çökerek tekrarlardı:

"Lâyhar'ın çocukları!.. Burası baba yurdu. Burada senin, benim yoktur. Hepiniz kardeşsiniz. Bir anadan, bir babadan olanlar birbirlerini boğazlarlar, oysa Lâyhar'ın çocukları birbirini tek vücut bilirler. Kardeşine iğne batırıldığında acısını kendi vücudunda duyacaksın. Bu kefene sağlığında girenler ölünceye dek birbirlerini ayrı görmezler. Bu, ikilikte birliktir. Bu senin sağ elindir, sen de bunun sol elisin. Biriniz sağınızı, diğeriniz solunuzu görürsünüz. Vücudunuz bir, başlarınız ikidir. Ömrünüzün sonuna kadar birbirinizi görür, gözetirsiniz. Burada bu senindir, bu benimdir, yoktur. Az, çoğu arttırır, çok hepinizi besler. Kazan birdir, hepinizi doyurur..."

BERCESTE

Nola oğul edinip yâri geçirsem yakadan

Pîrehen pârelenüp çâk-ı girîbân büyüdü

(Sevgiliyi evlat edinir gibi yakadan geçiresim geliyor. Çünkü onun uğrunda (ağlar ve yasa boğulurken) gömleğim parçalandı, yakam büyüdükçe büyüdü.)

Gelibolulu Süruri

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebî terbiye

İskender Pala 2008.07.22

Milletlerin gelişiminde en etken amillerden birisi hiç şüphesiz edebî terbiyedir. Bugünkü anlayışlar maalesef edebî terbiyeyi yok hükmünde saymakta, gelişim ve ilerlemeyi teknoloji zaviyesinden değerlendirmekte.

Her ne kadar teknoloji ve fen alanındaki ilerlemeler insanların maddi refah seviyesini yükseltir, yaşadıkları mekânları ihtiyaca uygun şekilde donatırsa da bu gelişmede insan ruhunun zenginleşmesi veya gönüllerin imarı konusunda bir yükseliş veya zenginlikten söz edilemez.

Günümüz insanlarının pek çoğu, edebîyatı yalnızca bir eğlence aracı gibi algılamaktadır. Bu bakış açısı onu diğer eğlence vasıtalarının cazibesi karşısında tercih edilmez konuma getirmekte ve insan ile edebî eser arasında ünsiyet oluşmamaktadır. Oysa edebîyat terbiyenin kaynağıdır ve edebî eserler ahlakın yükselmesine zemin hazırlarlar. Ortak vicdanın oluşması, toplumsal paylaşımların benimsetilmesi, düşünce ve his ufuklarının genişlemesi hep edebî eserler sayesinde muhkem bir yapı kazanır. Ortak yüz kitabı bile okumamış bir toplumun bireyleri birbirlerinden ne kadar uzak, anlayışları birbirine ne kadar zıt ve çelişkili olur; ülkemizin son dönemlerdeki çalkantılarına bakarak anlaşılabilir.

Her toplumda düşüncenin olgunluğu edebîyatın olgunluğu ile paralel ilerler. Belki de bu yüzdendir, büyük ilim adamlarının hepsi edebîyatın yüksek olduğu toplumlarda yetişir. Tarih yüzyılları tasnif edilirken, önce edebîyat bakımından yükselmiş, sonra da bu edebîyatın zengin dil zemininde bilimsel çalışmalarda ilerlemiş dönemler daima öne çıkar. Çünkü edebîyat millet hayatının dilidir ve bu itibarla en büyük ilim sayılır. Yoksa güzel yazı yazmak veya yazıyı güzel yazmak neden dünyanın her yerinde takdir toplan ki?!..

İnsan yaratılışının esası kemal ve olgunluk üzerine kurulmuştur. Güzellik insanın asli vasfı olmayıp hakiki güzellikten (Cemal) ödünç alınmış geçici bir sıfattır. Bilim ve teknoloji insana güzellikle birlikte şeklen de güzel bir hayat sunar. Dıştan bakıldığında güzel görünen veya öyle zannedilen bu hayatın sürekliliğini, süreklilik içindeki kemalini ise edebî eserler sağlar. Bütün bir ömür boyunca artan olgunluk (insan-ı kâmil) yanında gittikçe yitirilen fâni güzelliğin peşine düşmek insanı ne bahtiyar eder, ne de ömrüne sermaye olur. Kalıcı olanı bırakıp geçici olanın peşine düşmek iflasın ta kendisidir. İşte günümüzde insanlık bu iflasın sancısını çekmekte, bu yüzden didişip durmaktadır. Gülümsemelerin yerini çatık kaşların alışı, toplumsal bir hayat sürmekle birlikte tekil ömürler yaşayışımız hep bir edebîyat terbiyesinden geçmemenin sonucudur. Oysa insanlığın biriktirdiği miras içinde edebîyat eserlerinden daha sağlam ve sürekli bir hatıra yoktur.

Türkiye'mizde bugün edebîyat kavramı örselendiği, fersudeleştirildiği içindir ki fen bilimleri dahi gerektiği biçimde anlaşılamamakta, bilimsellik seviyesi düşmekte, ilmi veya akademik kitaplar yeteri kadar revaç bulamamakta, hatta yazılamamaktadır. Eli kalem tutan insanların çoğu, mesailerinin temelini kendi öz dillerini kavramaya ayırmadıkları müddetçe de doğru dürüst bir eser ortaya konulamayacak; yahut ortaya konulan eserler, çağları kuşatacak ömürlerden mahrum kalacaktır. Ülkesinin ilerlemesini isteyen herkesin öncelikle kendi diline ve o dil ile meydana getirilmiş 'eser'lere yönelmesi zaruridir. Yoksa dil elden çıkarken 'eser' de elden çıkıp gidiyor. Kitapçı vitrinlerine bakınız, ne demek istediğim anlaşılır.

LAF OLSUN DİYE

Şair ile vezir

III. Mustafa devrinin ünlü şairi Haşmet, devrin veziri ve yine şuaradan olan Koca Ragıp Paşa'nın himayesinde yetişmiş, onun konağında büyümüş, nükteleriyle ve başından geçenlerle devrinin seçkinleri arasında zarif bir adam olarak yaşamıştır. Hakkında fıkralar uydurulacak derecede nüktedan olan Haşmet, aynı zamanda nükte kaldırır, gediğine konulan nüktelerde asla gönül hatır hesabı gözetmezdi. Koca Ragıp Paşa da bu tür nüktelerden hoşlanır, onu adeta teşvik ederdi.

Haşmet, konakta yetişmekle birlikte görevleri itibarıyla da terfi ederek yükselmişti. Paşanın kitapdarlığını yaptığı sıralarda pek çok kıymetli kitabı onun adına satın alıp İstanbul'un Laleli semtindeki ünlü Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin kurulmasına ve koleksiyonun zenginleşmesine vasita olmuştur.

Rivayet olunur ki bir müzayede esnasında yine pek çok kıymetli kitaplar satın alan Haşmet, onları hamallara taşıttırırken biraz sertçe çıkışınca Kassam katibi Rıza Seyit Efendi takılmadan duramamış:

- Haşmet Efendi hep mühim kitaplar alıyorsunuz; galiba ya hiç birisini okumuyor veya okuduklarınızla amel etmiyorsunuz.

Haşmet kabalık ve terbiye noksanlığıyla itham edildiğini anladığı için cevabını sakınmadan söyleyivermiş:

- Ben pek okumam, muhtaç olanlara okuturum.

Verdiği cevap Rıza Seyit Efendi'ye olmakla birlikte Koca Ragıp Paşa'ya yetiştirilmekte gecikmemiş ve Haşmet'in bulunduğu bir mecliste Paşa'ya bunu anlatmışlar. Paşa buna önce gülmüş, sonra da Haşmet'i koruyacak şekilde şu cevabı vermiş:

- Biz çocukken Sadi'nin Gülistan'ından Farsça okurduk. Terbiyeyi terbiyesizden öğrenmeyi oradan talim etmiştik.

BERCESTE

Kabiliyyet dâd-ı Hak'tır her kula olmaz nasîb

Sad-hezâr terbiyye etsen bî-edeb olmaz edîb

(Yetenek bir Allah vergisidir, herkese aynı oranda nasip edilmemiştir. Edep de bir nasip işidir, edepsizi binlerce kez terbiye etsen, yine de edeplenmez.)

Laedrî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sahib-i kalem

İskender Pala 2008.07.29

Bilgisayarların küçülüp cebe girdiği çağdayız. Artık kimsenin kalem ile alakası kalmadı. Aksesuar veya nostalji olsun diye cebinde kalem taşıyan nadir insanlar da toplumdan yavaş yavaş çekilip gitmekteler.

Öte yandan bizler, yazı yazmak istediğinde derhal bir klavye başına geçen memurlar arttıkça ilerlemenin de hız kazandığını zannediyor ve bilhassa işyerlerimizde bilgisayar olmasına itina gösteriyoruz. Gelişmeyi, bilgisayar ile haşır neşir olmak zannediyoruz. Eğitimciler, öğretmenler, kültür adamları, gazete muharrirleri ve hatta yazarlar bile bir kompüterin esiri olmuş durumdalar. "Harika! Çok güzel! Bundan âlası can sağlığı!" mı demeli, yoksa "Yazık, çok yazık!.. Ne hallere düştük!" mü bilemiyoruz.

Efendim, zannımca kalem taşımayan, kalemle dostluğu olmayan insanların irfanları eksik kalır. Çünkü bana göre bir kalem illa yazı yazmak için değil; belki yazı yazma ihtimalini zinde tutmak için taşınır. Çünkü kalem bir yazı aracı olmaktan ziyade bir düşünme vasıtasıdır. Kalemi elinize aldığınızda yazacağınız en basit şeyi bile önce birkaç kez düşünür, zihninizde düzenler, yapıp bozar ve sonra kâğıda dökersiniz. Oysa bilgisayarda yazı yazmak için bunlara gerek yoktur; çünkü yanlış da yazsanız, düzeltmesi kolaydır. Bu kolaylıktır ki bizim muharrir, şair ve yazarlarımızın insicam ve retorik hassasiyetlerini yok etti. Bir cümleyi dosdoğru yazmak yerine kırk kere düzeltmek gibi bir hastalığa tutulduk. Artık eskilerin za'f-ı te'lif (yetersiz anlatım, sözdizimindeki kurlsızlık), iğlak (karmaşık ve anlaşılmayacak şekilde yazma), ibham (kapalı söz), tenâfür-i hurûf (kelimenin söyleniş güçlüğü), garabet (kelimede anlaşılma güçlüğü), ta'kîd (söz dizimindeki anlaşılma güçlüğü) itnâb (lakırdıyı uzatmak) gibi uzun uzun saydıkları belagat, fesahat ve yazım kusurlarının hemen hepsi kitapların,

gazetelerin, dergilerin sayfalarında sık sık arz-ı endam ediyorlar da kimsenin umurunda değil. Kerli ferli müellifler, alımlı çalımli muharrirler, şanlı şöhretli yazarlar yanlış, manasız, lüzumsuz gevezelikleri yazı diye önümüze koyuyorlar. Klemi terk edeliden bu yana anlatım biçimlerimizin de sığlaştığını söyleyebilirim size. Bir defa düzen ve tertip fikri kayboldu; artık sayfanızı da, kelimeler arasındaki boşlukları da, noktalama ve imlanın şeklini de sizin yerinize bilgisayarınız tasarlıyor. Toplumsal iletişimde ve gündelik dilde son moda kelimeler birden zihninizi işgal ediyor, herkes o kelime veya kavram üzerine mutlaka bir şeyler geveliyor ve aynı kelime yahut kavram kısa sürede alıp başını bir daha dönmek üzere dilden çekip gidiyor. Üstelik yeni bir kelime türetip, bulup, ithal edip modalaştırmak zor değil. Bu arada anlatım tatsız tuzsuzlaşmış, cümleler allak bullak olmuş, üslup bayağıdan bayağı, fikir ilaç niyetine, zihniyet sürüntü kabilinden, kimin umurunda!..

İnkâr edemeyiz ki kalemsizlik, şimdiki yazarları bir konuda gerçekten başarıya ulaştırmıştır: Halkın seviyesine inme konusunda. Çünkü bilgisayar halkın elinde de, yazarın elinde de kendi kurallarını dayatmakta ve yazarın halkı irşad ve onları kendi seviyesine taşıma ulvi emeline mani olmaktadır. Yazı kalemin ucundan çıkarken düşünülüş, kafada pişirilmiş düşüncelerin tasvirine yarıyor ve okuyucuya gerek anlatım, gerek üslup, gerekse anlam itibarıyla bir şeyler kazandırıyor. Sonunda basılı sayfalar üzerinde okuyucuya ulaşsa da başlangıçta elde kalemle yazılan yakın dönemlerin makaleleri, denemeleri, hikâyeleri hep okuyucuyla bütünleşerek zihinlerde yer buluyordu. Kaldı ki o vakitler her okuyucunun her söz veya yazıdan faydalanması mümkün olamaz, okuduğu yazıdan bulunduğu kültür seviyesine göre nasibini alırdı. Oysa şimdi, halkın seviyesine inmek kaygısı, gerçekten de yazarı halkın seviyesine indirmiştir. Genel konularda, orta seviyede insanları memnun edecek yazı kaideleri, hani açıklık, duruluk, yalınlık, akla yatkınlık, düşündürücülük ve akıcılık falan hepten rafa kaldırılmıştır.

Bilgisayarları atalım, kaleme geri dönelim demek değil kastım. Hiç olmazsa bir mektup yazmak gerektiğinde şöyle kalbimizdeki hasreti, tenimizdeki kokuyu, ruhumuzdaki dalgalanmaları sayfaya yükleyecek bir kalem edinmeyi sağlamaktır?!.. Önce bir kaleme sahip olunmalı ki gitgide sahib-i kalem olunsun..

Hamiş: Hâlâ derdimi anlatamamışsam, bu benden değil, yazıyı bilgisayarda yazmış olmamdandır.

Not: Okuyucularımın Miraç Kandili'ni kutlarım.

BERCESTE

Kalem olsun eli kâtib-i bed-tahrîrin

Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf kusuruyla eder nâdiri nâr

Gâh bir nokta sükûtuyla gözü kör eyler

Kötü yazışlı katibin parmakları kuruyup kalem olsun inşallah! Çünkü yazışındaki hatalarla (sin harfini şın yazarak) "sûr"umuzu (dügünümüzü), "şûr" (çorak, kekre, kuru gürültü) eyler. Bazen bir harfi (dal harfini) eksik koyup "nâdir"i (az rastlanan güzelliği) "nâr"a (ateşe, cehenneme) çevirir; bazen de (harften) bir nokta düşürerek "göz"ü "kör" eder (göz kelimesindeki ze harfinin noktası düşünce kelime kör okunur)

Fuzulî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eis tin polin

Bazı isimler vardır, cins ad iken özel ad yerinde kullanılırlar. Gül kelimesi bunlardan biridir. "Gül", Farsça'dan dilimize girmiştir ve genel anlamda "çiçek" demektir. Hatta İran'da bir çiçekten bahsedilirken çiçek adının önüne gül kelimesi getirilerek tanımlanır. Gül-i nergis = nergis çiçeği, gül-i şeb-bû = gece kokulu çiçek, şebboy... gibi. Gülistan veya gülzar kelimeleri de buna bağlı olarak "çiçek bahçesi" anlamı taşır.

Gül kelimesinin bizim bildiğimiz anlamda, bülbülün maşukası olan çiçeğe ad olması, bütün çiçeklerin içinde en güzel çiçeğin malum çiçek olması dolayısıyladır. Yani başka çiçekler için cins ad olan gül kelimesi, dikenler arasında açan o muhteşem çiçek için özel ad olur. Atalarımız bu çiçeğe çok önem vermişler, bülbül ile olan metaforik aşkını anlatıp durmuşlar ve yalnızca gül yetiştirdikleri bahçeye "Gülşen" demişlerdir. "Gülhane" isminde de keza bu anlam mevcuttur.

Gül ismi gibi, cins ad iken bir türe özel ad olan başka bir kelime de "mesnevi"dir. Bilindiği üzere lugatlarda "mesnevi" bir şiir formunun adı olarak kaydedilir. Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin gibi beyitler halinde yazılan uzun şiirlerin adıdır. Ama bütün mesnevi kitapları içerisinde en güzel, en muhteşem olan bir tanesi "mesnevi" cins adını özel ad olarak üzerinde taşır ve kelimeye büyüklük değeri katar. Nitekim bugün hepimiz "Mesnevi" kelimesini büyük harfle yazıp ondan Mevlânâ Celaleddin hazretlerinin altı ciltlik ünlü kitabını anlıyoruz.

Şimdi asıl maksada, yani ki cins ad iken özel olan başka bir isme geçelim: İstanbul. İstanbul kelimesinin etimolojisine baktığımızda karşımıza Grekçe, Eis tin polin kelimesi çıkar. Daha sonradan "İstinpolin" veya "Stinpoli" gibi kullanımlarına rastlanan kelimenin sözlük karşılığı "şehir" demektir. Tıpkı Bağdat gibi daha işin başlangıcında bir şehir olarak kurulduğu, köyden kasabaya, kasabadan kente dönüşmediği için olsa gerek bu şehri kuranlar oraya özel bir ad koymayı gereksiz bulmuşlar yalnızca "şehir" deyivermişlerdir. M.Ö. VII. yüzyıla uzanan tarihi boyunca defalarca kuşatılan ve fethedilen, tekrar kuşatılan ve fethedilemeyen, zamanla eskiyen, yenilenen, yeniden kurulan ve tekrar eskiyen İstanbul'a "şehir" adının yakışmasında hiç şüphesiz üzerinde sayısız medeniyetin ayak izlerinin bulunmasının rolü vardır. Tarihi boyunca ona büyük harfle yazılan bir "Şehir" saygısı göstermeyip içindeki hayatı sığlaştıranlar olmuşsa da İstanbul yine kısa sürede hayatı "Şehir" kimliğiyle harmanlamayı başarmıştır. Çünkü onun içinde Hz. Musa Peygamber'in müminlerinden ilham alan bir hayat yaşanmış, üzerine Hz. İsa Peygamber'in buyruğu ve kutsaması ile yeni bir ruh katılmış, nihayet Hz. Muhammed Peygamber'in buyruğu ve ilahi mesajı doğrultusunda fethedilip en rafine kimliğine kavuşmuştur. Her köhneyişinde yeni bir iman ve yeni bir medeniyet tarafından yenilendiğinde, sanki kutsal kitapların her versiyonda bir kat daha kuşatıcı olmasına paralel bir gelişim içinde yapılan Şehir'dir İstanbul. Bu özellik burada yaşayanlara bir gönül duyarlılığı vermiştir ki yüzyıllarca sokaklarında marifet çarşıları kurulup bilgelik kumaşları satılmıştır. Yani burada gönül almak, hemen her çağda, bir meta almaktan değerli ve pahalı ola gelmiştir.

İstanbul tarih arşivinde bir medeniyetler klasörüdür ki zahirinde tabaka tabaka kültürler dosyalanmıştır. Bir dosyayı kaldırdığınızda altından bir başka dosyanın zengin içeriği sizi karşılar. Bilhassa son yıllarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce yapılan kentsel ve dokusal çalışmalar Şehrin kimliğine zenginlikler katarken bu özellik bir kez daha kendini göstermiş, dünyanın dikkatinin Şehre çevrilmesine zemin hazırlamıştır. Denilebilir ki Şehir ilk defa bu iktidar tarafından, kültürel zenginliğine vurgu yapılan bir kimlik kazanmıştır.

Arkeologlar, Marmaray'ın uzantısı olan metro çalışması esnasında Yenikapı bölgesinde bulunan batıklar ve asar-ı atikalara bakarak şehrin tarihinin dokuz bin yıla doğru geri götürüldüğünü söylüyorlar. Dünya üzerinde bütün bu kadar zamanı eleyip özlü habbeleri kalburun üstünde toplayan başka bir şehirden söz edilemiyor. Yani İstanbul çok uzun bir geçmişe doğru Grek, Latin, çok tanrılı, tek tanrılı, Yahudi, Hristiyan, Türk, İslam kültür

ve uygarlıklarının ortaya koyduğu en zengin Şehir'dir. Ve bu Şehir bugün Türkiye Cumhuriyeti kimliği taşıyıp onun bir şehri olmakla gurur duyar; tıpkı Türkiye Cumhuriyeti'nin ferden ferda Şehir ile gurur duyduğu gibi.

Binlerce yıl başkent olarak var olmuş bu Şehir için 2010 yılında Avrupa'nın kültür başkenti olacak bulunması çok da önemli değildir, ama önemli olan bizim onu bütün bu zenginlikleri ve ruhu ile Avrupa'ya tanıtır tanıtamayacağımız, kimliğini koruyup koruyamayacağımız, belki de hırpalayıp hırpalamayacağımızdır. Ve ben son günlerde İBB'nin ve 2010 Ofisi'nin çalışmalarını gördükçe 2011 yılının İstanbul'una dair içime umutlar doluyor.

[LAF OLSUN DİYE] Gönül şehrine giden yol

Kaygusuz Abdal'ın Risale'sinde şöyle yazar:

"Sözün aslı gönüldür. Her kim gönül bahrine (denizine) yol buldu, ne dürr (inci) isterse dalıp çıkardı.

Onlar kim surete (görünüşe) baktı, gaflet ipin boynuna taktı; taati hirmenin oda (itaat birikimini ateşe) yaktı, duhanı (dumanı) göklere çıkı. Zira gönlü Hak kendi için yarattı; "Her kim beni isterse sınık (kırık) gönüller içre bulsun!" dedi. Her ki gönle yol bulmadı ve istediği nesneyi onda bulmadı, uçmağa (cennete) dahi girmede, Padişah didarın (Allah'ın cemalini) dahi görmedi.

Gafil mebaş (Gafil olma)! Gönle yol bulan kişiye kul olan mağbun (düşkün) değildir. Eğer ol seni kulluğa kabul iderse zehi devlet (ne saadet)!... Pes imdi anun kim (O halde şimdi her kimin) gönülden haberi olmaya, kamışı şekerden ayırmış ola!"

[BERCESTE]

Git bu mevsimde gurûb vakti Cihangir'den bak

Bir zaman kendini karşındaki rü'yaya bırak

Yahya Kemal Beyatlı

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Güzellerin ayağına düşen misk

İskender Pala 2008.08.12

İşittik cümle hûbâna hatâdan armağan gelmiş

O zülf-i müşğ-i çîn başdan nigârın pâyına düşmüş

Bu beyit, şair Balıkesirli Zatî Efendi'nindir. Dil ve anlam yönünden hanım iğnesinden oyalar gibi işlenmiş olup çağrışımlarındaki zenginlik hayret vericidir. İnsan bu beyti okudukça kendini bir bulmacanın içinde hisseder ve çıkış koridorunu bulmak üzere yola koyulduğunda epeyce bir seyranın ardından yeniden ilk noktaya gelir ve yeniden çıkış arama arzusuna kapılır. Bu girift koridorun anlam tecellilerini görmek için isterseniz ipuçlarını, yani bazı kelimeler ile karşılıklarını verelim:

Hûbân: Güzeller, dostlar. **Hatâdan:** Hata ile, kazara / Hıta denen ülkeden, Türkistan'ın Hata adlı misk bölgesinden. **Zülf-i müşg-i çin:** Kıvrım kıvrım olmuş misk kokulu zülûf / Çin diyarının miskinden olan zülûf. **Payına düşmüş:** Ayağına kapanmış / hissesine düşmüş, pay edinmiş.

Şimdi de ansiklopedik bilgiler verelim: Misk, eskiden Türkistan'ın Hata bölgesinde yaşayan misk ahularının göbeğindeki bir tür urdan elde edilirmiş. O bölgede yetişen bazı kekik türü otlar hayvanın göbeğinde bir ur meydana getirir. Söz konusu ur, yumru biçiminde olup içine kan oturarak ceylanın göbeğinin altında büyümeye ve gitgide sarkmaya başlar. Rahatsızlığı gittikçe artan hayvan, sağa sola sürtünerek bu urdan kurtulmak ister. Misk avcıları hayvanın sürtünmesi için onun göbek hizasına gelecek yükseklikte belli bölgelere kazıklar çakarak uru düşürmesini sağlar ve sonra da onları toplayarak misk tacirlerine satarlar. Ceylan ise urdan kurtulduğu için rahatlamıştır. Dışı kıllarla kaplı olup ceviz büyüklüğündeki urun içinde biriken kan pıhtısı zamanla kuruyup misk hammaddesine dönüşür. Eski misk imalatçıların bir topak urdan bazen bir kazan misk parfümü elde etmeleri mümkün olurmuş. İpek Yolu ile dünyanın pek çok yerine ihraç edilen misk topakları, götürüldükleri ülkelerde farklı işlemlerden geçirilerek çok uzun müddet eski dünyanın kozmetik sanayiine yön vermiştir. Misk ahularının yaşadığı Hata (Hıta) bölgesi bugünkü Çin'in kuzeyinde olup güzel insanlarıyla da (Çiğil güzelleri) ünlüdür. Şiirde misk kelimesiyle birlikte Çin ve Hata kelimelerinin sık sık anılması işte bu yüzdendir. Çin (Çin) kelimesinin kıvrım, büküm anlamı da bu arada şairlere ilham kaynağı olur. Öte yandan misk, siyah renkli olup saç boyasına çok yatkındır. Kokusu ise saçlar için pek uygun olup eskiden gelin saçları misk usaresiyle taranır, meşşatalar (kuaförlerin ataları) hamamların soğukluklarında kadınların ıslak saçlarını miske bandırılmış taraklar ile tarayıp yaparlardı.

Şimdi bütün bunlardan sonra yukarıdaki beytin anlam katmanlarını çözebilmek ve o büyü koridora girmek mümkün olabilir. Biz her defasında beyti yeniden okuyarak aşağıdaki anlamları çıkardık. Belki siz yeni bir okuyuşla yepyeni anlam veya anlamlar çıkarabilirsiniz. Ve bu elbette mümkündür, çünkü divan şiirinin zemininde her bir kelimenin başka bir anlamını dikkate aldığımız zaman yepyeni bir kombinezon oluşup bir anlam derinliği daha kendini gösterir. İşte beyit ve anlamları:

*İşittik cümle hûbâna hatâdan armağan gelmiş
O zülf-i müşg-i çin başdan nigârın pâyına düşmüş*

İşittik ki güzel dostlara kazara armağan kervanı gelmiş... Bu arada kıvrım-yumak misk, en baştan sevgilinin ayağına düşmüş (ayağına kapanıp sevgilinin güzelliğini tecil eylemiş).

İşittik ki (bir hata olmuş ve) güzel dostlara Hata diyarından bir armağan kervanı gelmiş... Bu arada kıvrım-yumak misk, en baştan sevgilinin hissesine düşmüş (en kıymetli armağan olarak onu sevgiliye ayırıp diğer armağanları ondan sonra paylaşmışlar).

İşittik ki bütün dostlara Hata diyarından (İpek Yolu'yla) armağanlar gelmiş. Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülûfler de biblo gibi sevgilinin ayağına düşmüş (renk ve kokuda güzel olmanın gururunu terk edip sevgilinin saçındaki renk ve kokunun üstünlüğünü kabul ederek pişmanlıkla yerlere kapanmış).

İşittik ki bütün güzel dostlara hata diyarından armağanlar gelmiş (Hata ülkesi, Anadolu güzellerine hürmeten armağanlar göndermiş). Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülûfler de sevgilinin payına düşüvermiş (sevgili huzurunda kendisinin çok hatalı ve eksik olduğunu, sevgilinin zülfü karşısında eksikli ve mahcup çıktığını kabul etmiş).

İşittik ki bütün dostlara Hata diyarından armağanlar gelmiş. Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülûfler ("Biz öyle güzeliz ki ancak sana layık olabiliriz, bizi başkalarına, çirkinlere, nadanlara mecbur bırakma" diye yalvararak) sevgilinin ayağına kapanmışlar.

İşittik ki bütün dostlara Hata diyarından armağanlar gelmiş. Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülûfler ("Layığımız sensin" diyerek) sevgilinin ayağına kapılanıp kalmışlar, ona meyledip düşkünlük göstermişler, ellerinden başka bir şey gelmemiş.

[LAF OLSUN DİYE] Nimete şükür

Evinde misafir ağırlayan bir adam, hizmetkârına seslenmiş:

- Ekmek getir ve Allah ne verdiyse getir.

Fakirlik, yokluk yıllarıymış anlaşılan, hizmetçi iki dilim ekmek ile bir tas turşu getirmiş. Ekmek ile turşu pek katık edilecek şey değil, azıcık yemişler, ama ekmekler turşusuz daha tatlı gelmiş. Ev sahibi, biraz sonra hizmetçiye yanına çağırıp misafirini göstererek ikram sadedinde bir şey getirmesi için aynı cümleyi tekrarlamış:

-Haydi bize ekmek getir ve Allah ne verdiyse getir.

Yokluğun gözü kör olsun derler, hizmetçisinin yine ekmek ve turşu getirdiğini gören adam boş bulunup daha o yarı yoldayken bağırması:

- Tamam, tamam, Allah'ın verdiğini bırak da ekmeği getir.

[BERCESTE]

Kısmet edicek akl u dil ü

cânımı hâbân

Dil pâyna düşdü senin

ey serv-i hırâmân

Azmî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Musikişinas bir şair sultan

İskender Pala 2008.08.19

Eski çağlarda krallar ve sultanlar insanlardan üstün yaratılmış gibi telakki edilir, halka öyle sunulurlardı. Bu anlayış, zihinlerde, onların yalnızca Allah'a karşı sorumlu oldukları fikrini yerleştirdi.

Ama aralarında çizgi dışı olan öyleleri de yaşadı ki kendilerini Allah ile birlikte halka karşı da sorumlu hissettiler. Osmanlılar arasında Selim-i Salis bu konuda en hassas olan hükümdarlardan biridir. Öyle ki, bir başkasına ait hayata kıyamadığı için sonunda kendi hayatına kıyılacaktır.

Babası III. Mustafa, tıpkı Yavuz Sultan Selim gibi celalli bir devlet adamı olmasını umut ederek ona bu adı vermişti. Umulan olmadı ve onda bu ismin tarihteki anlamından ziyade sözlükteki anlamı tecelli etti, yumuşak huylu, fazlaca şefkatli ve merhametli bir sanatkâr ortaya çıktı. Babası cengaver olmasını istemişti, o çalgıcı oldu, şiir yazdı, besteler yaptı. Cengaver olamadı ama sanatkâr oldu. O kadar ki kaynaklar, "Hilm ü selâmet-i tab'da

ve mekârim-i ahlâkta sâni-i Cenâb-ı Zinnûreyn idi (Gülyüzlü ve güven veren yaratılışı ve güzel ahlakı ile ikinci bir Halife Osman Zinnureyn idi)." diyorlar. Hz. Osman'ın dillere destan şahsiyetini bilenler, sanatkâr Selim'i anlayacaklardır.

Sultan Selim, evet şairdi. İlhamî mahlasıyla seçkin manzumeler meydana getirmiş ve devrinin önde gelen söz ustaları arasında sayılmıştı. Küçük yaşta şiir yazmaya başlamış ve en sıkıntılı zamanlarında ya musıkî, yahut şiirle kendini ifade etmiş, duygularının bütün yoğunluğunu şiirlerine yansıtmıştı. Şiire kafes arkasında tutulduğu günlerde başlamış, manzumelerinde ince ve hassas ruhunun tabii terennümlerini anlatıp görüş ve düşüncelerini bir sanat üslubuyla dillendirme yolunu seçmişti. İçindeki dışa vurma konusunda şiiri bir vasıta bilmiş ve sultan olarak söyleyemediği her şeyi şair olarak söylemişti. Hatta bazen saltanatı adına bile konuştuğu olurmuş. İşte onun tahta çıktığı günkü duyguları:

Taalallah nasîb etti bu bir taht-ı Süleymân'dır

Uyan ki hâb-ı gafletten ki kişver çün perişândır

Cihâna gönlünü verme uyup nefis ile şeytana

Emanet eyle halkı ki sana Settâr nigezbândır

(...)

Bu dünyaya dayanıp olma sen gâfil ki İlhamî

Sana da baki kalmaz hem döner bu çerh-i devrândır

Bu bir Süleyman tahtıdır ki onu sana Allah Taala nasip etti. Uyan, gaflet uykusundan gözünü aç ki askerler (nizam bakımından da, başarı bakımından da) perişan vaziyettedir.

Sakın nefisine ve şeytana uyup da dünyanın eğlence ve boş işlerine gönlünü kaptırma. Halkını gözetip kolla ki Settâr olan Allah da seni gözetip kollasın.

Ey İlhamî, varlığa ve devlete güvenip sakın gaflete düşme ki, dünya sana da kalmaz, ve devranın çarkı hızlıca dönüverir.

Selim-i Salis bestekârdır ve elbette bestekârlığı şairliğinden öndedir. O kadar ki divanında diğer şiirlere oranla en ziyade şarkı güftesi (105 adet) yer alır. Daha şehzadeligi döneminde musikiye heves etmiş, amcası I. Abdülhamid ona Kırımlı Ahmet Kâmilî Efendi'nin ses bilgisi dersleri vermesini sağlamıştı. (Şehzade Selim, bilahare sultan olunca Ahmet Efendi'yi II. İmam olarak saraya tayin edecektir.) Bu derslerin ardından en eski Türk sazlarından sayılabilecek tambura ilgi duymuş ve Ortaköylü meşhur İsak'tan tambur meşk etmiştir. Yaratılıştaki musiki yeteneği onun hızla ilerlemesine kapı aralamış ve daha genç yaşta iken makamlara bazı yeni ve duyulmamış terkipler ilave etmeye başlamıştı. Söz gelimi ünlü bestesi olan "Mevlevî Ayin-i Şerif"i böyle doğmuştu. Müzik tarihimize muhteşem bir makam hediye etmişti: Sûzıdilârâ (Sûz-ı dil-ârâ = Gönle süs olan yanı).

Kaynaklar makamlara dair onun pek çok terkipler meydana getirdiğini, bir kâr ve bir murabba ile muhtelif fasıllarda ustaca tertiplenmiş şarkıları olduğunu yazarlar. Yaptığı sanat değeri yüksek besteleri arasında, sûzıdilârâ Mevlevî ayini, "Âb u tâb ile bu şeb hâneme cânân geliyor" mısraıyla başlayan nakış yürük semaîsi ve "Aşkınla hevâlandım, bîgâneliğim gel gör" diye başlayan büzürg bestesi ünlüdür.

Sultan III. Selim yalnızca kendi ibda eylediği eserleriyle değil çağındaki musiki ortamının gelişmesine sağladığı katkıyla da müzik tarihimizde önemli bir yere sahiptir. O çağda yeni icad edilmiş nadide ve güzel eserleri ortaya koyan Vardakosta Ahmed Ağa, Arif Mehmet Ağa, Hızır Ağa, Abdülhalim Ağa, Sadullah Ağa, Edvar (musiki nazariyat kitabı) sahibi Abdülbaki Nasır Dede, Galib Dede, Yusuf Sineçak gibi yetenekler hep onun oluşturduğu renkli ve çiçekli bahçede şakıymış bülbüllerden idiler.

Sultan III. Selim, Osmanlı padişahları içerisinde en fazla resmi yapılan kişidir. Ben bunu, sanki onun sanatkâr kişiliğine bir ihtiram gibi anlarım.

2008 yılı onun şehadetinin iki yüzüncü yılıdır. Yıl bitti bitecek, henüz onu hatırlayan kurumlar, tarihçiler, müzikologlar, edebiyat araştırmacıları ortaya çıkmadı. Bakalım yıl sonuna kadar kimler onu hatırlayacak!?..

LAF OLSUN DİYE

Yüz yılda bir

Sultan Selim, bütün yetenek sahibi insanlar gibi musiki üstadlarını da her zaman koruyup kollamıştır. Onun kadirbilirliğine örnek olmak üzere şöyle bir anekdot anlatılır: Haftada iki gün saraya gelip ince saz takımına memur olan ünlü tamburi İsak Efendi bir defasında vazifesine gecikir. Avluya girdiğinde saz faslı terennüme başlamıştır. Görevine yetişemediği veya aksattığı için çok korkan İsak Efendi dış salonda alelacele sazına düzen vererek bir an evvel meclise dahil olmak ister. Ne çare, kapıdaki hadım ağası içeri girmesine izin vermez. Aralarında tartışma başlar ve her nasılsa sesleri içeriden de duyulacak derecede yükselir. Sultan hadım ağayı çağırıp dışarıdaki gürültünün sebebini sorar. İş anlaşıncı da ağayı tersler:

- Bre fellah ağa! Senin gibileri her gün Sudan'dan gemiler dolusu geliyor; ama İsak gibi üstad tamburi yüz yılda bir yetişiyor. Tez haber ver içeriye buyursun.

Korkarak içeri giren İsak'ın yüzüne bakınca korktuğunu anlamış olan hükümdar, gönlünü alacak güzel sözlerle kendisini yatıştırıp musikiye iştirakini sağlamış.

BERCESTE

III. Selim feci surette şehit edildiği sırada cebinde şu beyit bulunmuştur:

Kendi elimle yâre kesip verdiğim kalem

Fetvâ-yı hûn-ı nâ-hakkımı yazdı iptida

(Kendi elimle yontup 'Buyur, yazı yaz!' diyerek yâre sunduğum kalem, ilk önce, haksız yere benim idam fermanımı yazdı!)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ağır ol molla desinler!

İskender Pala 2008.08.26

Yusuf Has Hacib, yeni Müslüman olan Türk toplumunun sosyal yapısı ve kültürü hakkında zengin malumat ile dolu olan ölümsüz eseri Kutadgu Bilig'de şöyle nasihatte bulunmaktadır:

İve işleme iş meger din işi

İveg işte asgın bulımaz kişi

Günümüz diliyle şöyle demektir: "Din işinden başka işlerde acele etme; insan acele işin faydasını görmez."

Şeyhî'nin Harname adlı eserinden bir beyit hatırlıyorum:

Gazab ta'cîl ile câhillerindir

Teennî hilm ile âkillerindir

Bu beyit de aşağı yukarı "Öfke ve acelecilik (veya çarçabuk öfke göstermek) cahillere, acelesizlik ve yumuşak davranış (veya güler yüzlülükle ağırdan alma) akıllılara özgüdür." anlamını taşır.

İmdi, bu iki beyitten ilki on ikinci, ikincisi de on dördüncü yüzyılın anlayışından bir kesit yansıtır ve neredeyse Türk insanına aynı telkinde bulunur. On yedinci yüzyıldan itibaren ise bu babda meşhur olan ve halk arasında neredeyse atalar sözü haline gelen bir başka beyit vardır. Bu beyitteki mânâ öylesine güzeldir ki dilden dile dolaşırken şairi bile unutulup gitmiştir. İşte bakınız:

Erişir menzil-i maksûduna âheste giden

Tîz-reftâr olanın pâyna dâmen dolaşır

Yani ki "Yavaş yavaş ilerleyenler maksatlarının son durağına erişirler; acele edenlerin ise etekleri ayaklarına dolaşır."

Türk ata sözleri arasında aceleciliği men eden pek çok telkin ve tavsiye olduğunu hepimiz biliriz. "Acele işe şeytan karışır", "Acele işin sonu nedamettir", "Acele giden yolda kalır" vs..

Zikredilen şu üç beytin de, üç ata sözünün de ilhamını "Her şeyde teenni hayırlıdır, ahiret ameli müstesna!" veya "Teenni Rahman'dan, acele ise şeytandandır." sahih hadislerinden aldıkları bir gerçektir. Ne çare ki hadis metninde yer alan "teenni" kelimesine yüklenen anlam, yanlış algılamalar neticesinde insanları gitgide tembelliğe yöneltmiş, hadisi rahatlarına uygun yorumlayıp öyle anlamak işlerine gelen kişilerin telkinleriyle de toplumda neredeyse miskinlik revaç bulmuş, sonuçta "Osmanlı tavşan avlamaya faytonla gider." denilecek soytarılıklara kapı aralamıştır.

Hadiste söz konusu edilen teenni kelimesine sözlükler "yavaş hareket etme, acelesiz davranma" karşılığını verirler. Bu açıdan bakıldığında sanki "teenni" ile "acele" tamamen birbirlerinin zıddı gibi görünmektedir. Oysa acele kelimesiyle birlikte bir de "hızlı" kelimesi olduğunu unutmamak, teenni kelimesinin de "İşin önünü ardını düşünme, dikkatli davranma, aceleciliği terk ile temkinli olma, düşünceli hareket etme" anlamlarına gelebileceğini hesaba katmak gerekirdi. Acele gidenin eteğinin ayağına dolaşma varsayımı zamanla "Ağır ol molla desinler!" deyimini de çerçevesine almıştır ki bir vakitler mollaların (ilim tahsiline meşgul olanların) ağırbaşlı hareketleri için kullanılan itibarlı bir deyim birdenbire anlam sapmasına uğrayıp nasıl argolaşverdiğini göstermek bakımından zikredilmeye değer.

Son yüzyıllarda bu beyti bir vecize misali evlerin duvarına asanlar hiç şüphesiz önceleri oradaki "aheste gidiş"ten hadisteki "teenni"yi anlamışlar acele etmek ile hızlı gitmeyi birbirinden ayırmışlardı. Ne var ki on yedinci yüzyıldan sonra devletin pek çok kurumunda olduğu gibi "rahavet", "hızlı gitme"ye tercih edilip çalışma

azmi ekseninden saptırılarak, memleket, ağır ve miskin hareket etme felsefesinin istilasına uğratılmıştır. Avrupa'nın koştuğu bir çağda bizimkilerin etekleri ayaklarına dolaşmasın diye deve adımlarıyla ilerlemeleri ya bütün bu beyitlerdeki felsefeyi anlayamadıklarına veya anladıkları halde tembellik ettiklerine delalettir. Devlet umurunda veya hükümeti ilgilendiren hususlarda elbette onları bu yavaş tavra yönlendiren anlayışın ortaya çıkış amilleri de önemlidir ve hızlı olamayışın sebepleri üzerinde ayrıca durmak gerekir; ama kişisel hususlarda bir insanın acelecilik ile hızlılığın ayırtına varamaması şahsî bir sorumluluk, hatta dinî bir vecibenin terki sayılmaz mı?!..

Eskiden Anadolu kadınlarının ağızında bir söz dolaşırdı:

- Eteklerimi bir kere topladım mı, on kişinin beceremediği işi yapar, çıkarım.

Maşallah diyelim, büyüklerimiz arasında elhak böyle kadınlar da yaşardı. Bu söz bize, eteğin iş görme esnasında, elbette bir engel payının olduğunu gösteriyor. Vaktiyle erkeklerin cübbe, biniş, aba, entari, çakşır modalarına göre uzun etek kıyafetler giymeleri belki onlara da bu beyti haklı göstermiş olabilir. Ama nedense bir Osmanlı erkeği ağzından "Eteklerimi bir kere topladım mı.." sözünü kayda geçiren hiçbir tarihi kaynak yok.

Gelelim şimdiki zamana ve bobstil beyefendilerimizin rehavetine... Tembellik mi? Beceriksizlik mi? İş kolayı bilmeme mi? Ama eğer onlar da "Erişir menzil-i maksûduna âheste giden" diyenlerden iseler vay halimize!.. Bugünkü kıyafette eteğin ayağa dolaşması ihtimali kadınlarda bile kalmamıştır. O halde çağımız insanı hızlı gitmek, koşmak, uçmak zorundadır. Rallilerin yapıldığı, uçakların vızır vızır işlediği, mekiklerle Mars'a gidildiği bir çağda ilmî, fennî, sınaî veya ticarî ilerlemelerde hiç kimse korkmasın ki hızlı giderse eteği ayağına dolaşmayacak.

Acele etmeyin; ama koşun, Allah aşkına koşun!..

LAF OLSUN DİYE

Aceleye gerek yok

Hırsızın biri bir evin tahta çitlerinden atlayarak içeri girmeye çalışırken tahtalarla birlikte büyük bir gümbürtü ile yere düşmüş ve ayağını kırmış. Bu sırada gürültüye koşan evin hanımı "Yakalayın hırsız vaaar!" diye bağırırken adam sükunetle cevap vermiş:

- Acele etmene gerek yok. Ben bugün, yarın ve daha sonraki gün buradayım.

BERCESTE

Ne denli cehd edersen bir murâde

Nasip olmaz mukadderden ziyâde

Laedrî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yusuf ile Beşir'in hikâyesi

Hız. Yusuf, Mısır'a sultan iken kardeşleri huzuruna geldiğinde babasının ayrılık acısıyla gözlerinin görmez olduğunu öğrenir ve Allah'a şöyle yalvarır:

- İlahi!. Bana izin ver, artık kendimi bildireyim. Bunca yıldır babam ile beni imtihan ettin, araya ayrılık kodun. Hüzün ateşinden artık kurtar onu İlahi ve kırık kalbini hoşnud eyle!..

O sırada Cebrail geldi ve şöyle anlattı:

- Sırtındaki gömleği çıkarıp musahibin Beşir ile atana gönder. Gözlerine sürdüğü vakit görür olacak. Neden Beşir dersin, senin kuyuya atılmana sebep bu Beşir'dir. Babanın azarlanmasına sebep bu Beşir'dir. Vaktiyle Beşir'in annesi senin babanın hizmetkârı, senin de süt annen idi. Beşir ile ikinizi birlikte emzirirdi. Günlerden bir gün annesi seni güneşin karşısında bir yerde yatırmış, Beşir'i de kucağına alıp emzirmedeydi. Baban gelip görünce öfkelen-di. "Aldı elinden Beşir'i sattı baban / Ol zaman bu işi yanlış etti baban". Atan, bir derenin üzerinde pazarlık edip satmıştı bunu. Babanın yaptığı Allah'ın hoşuna gitmemişti. Şöyle buyurdu: "- Madem o evladı anasından ayırdı, "Ben dahi onu Yusuf'tan ayıram / Ateş-i firkat nicedir duyuram". O sırada Beşir'in anası halini Allah'a şöyle arz etti: "- Ben bir köleyim, ayağım bağı, nasıl evladımın peşinden gidip onu arayayım?!.. Kuzusuna meleyen koyuna döndüm. Halim sana malumdur. Ey her şeye kudreti yeten Allah!. Oğlum işte tam burada benden alındı. Sen onu yine tam burada ver bana!. "Aldı oğlumu elimden ol Rasul / Satıp onu elden ele verdi ol // Beni ayırdı Beşir'den ya Gafur / Sen de onu Yusuf'undan ayır // Vermeyince oğlumu ya Rab bana / Verme Allah'ım onun oğlun ona." Böyle diyerek kadıncık gece gündüz ağlamaya başladı. Gözlerinin yaşı ırmağın sularına karışıp aktı. Bir zaman geldi ki ağlamaktan gözleri görmez oldu. İşte bu yüzdendir ki baban seni her yerde aradığı halde bir türlü bulamadı. Kadına gelince hâlâ o su üzerinde durur, gelene gidene o sudan bir tas doldurup verir. Tası verirken "Al Beşir'im!" der; alırken de "Ver Beşir'im der!". Gözleri görmez ama umar ki bir gün kendi oğluna su verirse adından onu tanısin. Allah o kadıncığın bu halinden dolayı kasem etti ki "- O kadın oğlunu görmeden "Yusuf'unu Yakub'a göstermezem / Ol murada onları erdirmezem // Ol Beşir'i gönder önce ey emir / Varsın evvel anasına bu Beşir //Gömleği sürsün anası gözüne / Nuru gelip takat ersin dizine // Anasından sonra varsın atana / Böyle ferman eyledi Rabb'in sana".

Yusuf, Cebrail'den bunları duyunca Beşir'in boynuna sarılıp süt kardeşi olduklarını açıkladı. Sonra ondan buğday bekleyen kardeşlerini huzuruna çağırıp kendini bildirdi:

- "Siz heman ol kardeşe kahr ettiniz / Kul ederek ilden ile attınız // Hak Taala kıldı ona merhamet / Verdi ona ululuk ve saltanat // Görün ona ne keremler peyledi / Ahir onu Mısır'a sultan eyledi". Amma şimdi utanma ve üzüme zamanı değil. Kalbiniz dolsun teselli sözleri / Yarlığasın Hak sizi ve bizleri" Şimdi atama varın gömleğimi götürün gözlerine sürsün.

En büyük kardeş Yahuda gömleği götürmeye talip oldu:

- Yusuf! "Kanlu gömleği ben iletmiştim ona / Bu şifa gömleği ihsan et bana."

- Beşir götürecektir gömleği. Lakin sen de onunla var.

Beşir annesini bulma, Yahuda da babasına kendini affettirme umuduyla yola çıktılar. Mısır sınırına vardılar. "Gömleğin kokusunu aldı ruzigar / Vardı Yakub'un dimağına salar // Kızlarıyla otururdu ol Rasul / 'Yusuf'un kokusu geldi' dedi ol // Kızları der unutamazsın onu / Geçti ömrün dahi ararsın onu." Yakup cevap eyledi ki:

- Vaktiyle bir rüya görüldü. Salih bir rüya idi. Şimdi onun tabirini görme zamanıdır.

Yakup aleyhisselam Yusuf'un onbir yıldız ile ay ve güneşin kendisine secde ettiği çocukluk rüyasından bahsediyordu. Bu yüzden umut kesmemişti. Yahuda ile Beşir, annesinin durduğu ırmağa geldiler. Yürek dayanmaz bir sahne idi. "Bir su kabı elde halka su verir / Al Beşir'im Ver Beşir'im çağırır // Aldı elinden su içti ol Beşir / Gördü ki gözler âmâ, hüznü kesir // Dedi ona söyle ahvalin ana / Niçün böyle ağlarsın yana yana // Ol dedi ben oğlumu yitirmişem / Bunca yıl bu yeri mesken kılmışam // Beklerim bunda garib oğlum bulam / Ya bilenlerden haber alıp soram // Sen aceb ol oğlumu bilir misin / Sağlığından bir haber verir misin."

- "Ol dedi Yakub'a geldim ireyim / Yusuf oğlunun haberin vireyim // Yusuf şimdi Mısır'ın sultanıdır / Cümle eller derdinin dermanıdır.

- "Ol kadın dedi İlahi hikmet ne / Yusuf'unu göre Yakup sebep ne // Vade kılmıştın İlahi sen bana / Ondan evvel erecektim oğluma." Önce benim oğlumu ver bana, sonra onun oğlunu göster ona.

O anda Beşir, gözlerinden yaşlar boşanarak seslendi:

- Anacığım, oğlun Beşir benim. Şu gömleği gözüne sür ki beni dünya gözüyle de göresin. Bu Yusuf'un gömleğidir ve Allah benim sebebimle onu babasından almıştı, şimdi yine onun sebebiyle beni sana buldurdu.

Beşir ile annesi hasret giderip sarmaşa dursunlar Yahuda koşup babasına vardı. Yakub'un ilk sorusu şöyle oldu:

- Söyle çabuk, Yusuf'um hangi dindendir ve ne kulluk üzerinedir. Ben gece gündüz onun derdindeyken o Allah'ı bulmuş mudur. Bunca yıldır ağladığım o yüzdendir ki belki yol şaşırılmıştır, bensiz Allah'ı unutmuştur, söyle çabuk.

Ta ki Yusuf'un iyi haberlerini aldı, o vakit gömleği gözlerine sürdü ve gözleri açıldı. Az sonra Beşir ile anası da geldiler. Yakup ana oğuldan özür diledi, helallik aldı. Sonra Allah'a yalvardı: "Ya İlahi! Bilmezem bilmezlik ile eyledim / Şimdi bildim ona tevbe söyledim." Bunun üzerine kızlarından biri sordu:

- A benim hanım babam, candan özga canım babam!. Beş saat evvel Yusuf'un kokusunu alırım der idin. Meğer gömlek beş saatlik mesafede imiş. Beş saatlik mesafeden gömleğin kokusunu aldın da, şuracıkta, burnunun dibinde, bir saatlik yolda onu kuyuya attıklarında neden kokusunu almadın?

- A kızım, canım kızım. Allah'ın veli kullarının öyle halleri vardır ki ona mukarreb melekler dahi yetişemez. Bu bir imtihandır ki kullara ibret ola. Hikayeyi Diyarbakırlı Ahmedî'nin Yusuf u Züleyha adlı eserinden (hzl. İdris Kadioğlu, Malatya, 2005) derledik.

Not: Ramazanınız said olsun, bereketli geçsin inşallah.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Keeel Hasan Efendiiii!..

İskender Pala 2008.09.09

"Komik-i şehir Keeeel Hasan Efendi!..." Onu en fazla öfkeliendiren bu cümle, elbette ki kendisinin duyacağı yerlerde söylenemezdi.

Ama gündüzden bu sesi duyan mahallelinin akşam yapılacak bütün işleri iptal edilir, ertelenir, hatırına göre misafir gelecekse ya nazikçe reddedilir, veya özellikle davet edilir, aile cumhur cemaat mahalle meydanında sandalye kapmaya koşardı. Yüz yılı aşkın zamanların İstanbul'unda bir ramazan akşamından bahsediyoruz. Sağ

eline uzun saplı sokak süpürgesini, sol eline boş bir gazyağı tenekesini alarak tangırtılar tungurtular arasında daha sahneye girdiği anda halkın gülmeye başladığı burunsuz Hasan Efendi. Komik-i şehir (şöhretli komedyen) lakabını kendisine yine kendisi yakıştıran bu adam, Kavuklu Hamdi'den sonra ve Naşit'ten önce yalnızca kabiliyetiyle halkı güldürür, fazla derin olmayan ama mutlaka terbiye dairesindeki komiklikleriyle her yaşa hitap eder, sahneden her gece alkışlar arasında inermiş. Yegane amacı halkı güldürmek olan bu komik-i şehir, Kadıköy'nün Kuyubaşı taraflarında bir bostan çırağı iken kendini sahnelerde bulmuş ve kısa sürede İstanbul halkının sevgilisi oluvermişti.

Hasan Efendi işini titiz yapan adamdır. Mesela kendinden önceki meddahlar yahut tuluatçıların hilafına sanatını üniformavari bir özel kıyafetle icra eder, halk arasına karıştığı vakit vatandaş olurdu. Keza diğerleri gibi özel bir konu etrafında hikâyeler anlatma planları yapmaz, ön hazırlık istemez, konusu bulunan bir oyun oynamaz, sahneye çıktığı vakit Allah ne verdiyse aklına gelenleri seyircilerin yüzüne serper, onların gözlerini yine kendilerine çevirir, komikliğin aslında hayatın kendisinde devam edip gitmekte olduğunu gayet güzel anlatır. Belki de bu yüzden onun seyircileri diğerleri gibi belli bir mizaç ve statünün adamları olmaktan ziyade yediden yetmişyediye herkes olmuştur. Ramazanlarda Direklerarası'nda, diğer zamanlarda ise turne ile bütün İstanbul köylerini, mahallelerini, semtlerini dolaşan Hasan Efendi yeniliklere açık, hatta kafasına göre yenilikler yapan bir adamdır da. Kendi tuluat sahnesinde devrin ünlü sanatçılarına pandomimler, trajediler, melodramlar oynatır ve mesela oyunun en trajik yerinde büyük bir gürültü ile tangur tungur sahneye fırlar, o geniş paçalı beyaz pantolonu yeterince kirli değilmiş gibi yerlerde yuvarlanır, şekilden şekle girer, temsilin heyecanı ile ağlamak üzere olan seyircileri daha beter güldürür, takdir almış. Halkın Kel Hasan'ı takdiri de diğer tuluatçılardan ayrılır, onu bir yandan ısıklıyıp alkışlarken diğer yandan sahneye sigara paketleri, meyvalar, buruşturulmuş kâğıt paralar, çil akçeler, hatta fındık fıstık yağdırırlarmış.

Sahne olmadiğı vakitlerde gayet şık giyinen ve bir beyefendi olarak yaşayan Hasan Efendi gündelik hayatında da esprili birisi imiş. Bir yaz günü Suadiye'den Kadıköy iskelesine kadar yürümek zorunda kaldığında bakar ki vapura daha iki çeyrek var, iskelede bekleyen boyacılardan birine potinlerini gösterip sorar:

- Şu ayakkabıların tozunu kaç a alırsın?

- On paraya alırım beyim.

Boyacı insaflı davranmıştı, ama Hasan Efendi o kadar para vermeye yanaşmaz:

- Yok Vallaha, on paraya veremem. Ben onları ta Suadiye'den beri toplayıp getirdim.

[LAF OLSUN DİYE]

Sıkı mı; sıkı mı?

Eski İstanbul ramazanlarında bilhassa meydanlar ve semt merkezleri anılmaya değer. Fatih Camii'nin bulunduğu meydan bunlardan biriydi ve şehrin hemen her yanından insan çeker, satıcısı, alıcısı; hırsız, arsız; bilgini, sanatçısı; eşrafı a'yanı hep orada birikirmiş. Bu kalabalığa hitap etmek isteyen bilumum görsel sanat temsilcileri de oralarda olur, caminin avlularında cambazından hokkabazına, oyuncakçısından şekercisine eksik olmazmış. Camiin Haliç'e bakan bahçesinde cuma öğleden sonraları horoz dövüşü yapılması da bu kabilden olup ilgilileri ikindiden sonra burada toplanırlarmış. Böyle bir horoz dövüşü esnasında kalabalık bir acıklı ses duymuşlar:

- Sıkı mı; sıkı mı?!..

Sesin geldiği yana baktıklarında medresenin köşesinde boğuluyormuş gibi feryad eden adamın ünlü Afyonkeş Hasan olduğunu görmüşler. Hasan nasıl da çığlık çığlığa bağıyor, hayret:

- Sıkı mı, sıkı mı ağa, aman sıkı mı?!..

Birisi varıp koluna dürtmüş:

- Hayrola Hasan; ne bağıryorsun?

Hasan dalgaya yakalanmış, gözlerini soruyu sorana çevirip boş bakışlarla dalgasıyla anlatmaya başlamış:

- Az, evvel, aha şuracıkta, meydandan bir katar deve geçiyordu. Siz deyin ikiyüz, ben diyeyim üçyüz develik bir katar. Önde bir eşek. Eşeğin üstünde bir bezirganbaşı. Bezirganbaşının kıpkızıl bir fesi vardı. Bir çaylak ciğer sanarak fesin püskülünü gagasına geçirmez mi?!.. Başladı bezirganbaşını havalandırmaya. Ardından eşek havalandı. Baktım çaylak develeri de birer birer uçurup götürmede. Develerin ayakları yerden kesiliyor, katar baştan uca havalanıyordu. Hemen deveciyi ve katarı kurtarmak geldi içimden; koştum katarın sonundaki devenin kuyruğundan asılmaya başladım. Derken benim de ayağım yerden kesildi. Havalanıyorduk. Camiin şerefelerini aşmıştık. Eğer bezirgan fesi başına sıkı giymemişse ve fes başından çıkıverirse halim nic'olur diye ödüm kopuyordu. Onun için bağıryordum: "-Sıkı mı, ağa sıkı mı?!.."

[BERCESTE]

Ey terakkî isteyen dünyada sen zannetme kim

El etek öpmekle insan nâil-i âmâl olur

(Ey yükselme arzusunda olan kişi! Sen zannediyor musun ki insan, dünyada el etek öpmekle maksadına erişir!?)

Koca Ragıp Paşa

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kavuklu ile pişekar

İskender Pala 2008.09.16

Ortaoyunu deyince akla ilk gelen isim, bu sanatın belki de gelmiş geçmiş en büyük temsilcisi olan Kavuklu Hamdi'dir.

1911 yılında yetmiş aşkın yaşında öldüğü zaman hâlâ sahnelerde halkı eğlendirmekle meşgul imiş. Oyununa hayran kalan Macar Türkoloğu Kunoş kendisine hangi tiyatro okulunu bitirdiğini sorduğunda Hamdi Efendi şaşkın, cevap vermiştir: "-Canım tuhafılık yapmanın da mektebi mi olurmuş?!.. Yerden biten ot gibi mahalle aralarında yetiştik işte!" Şaşkınlık sırası Kunoş'a geçince ünlü bilgin onun hakkını teslim için "ekol" manasında "O halde sen bir mektepsin!" dediği vakit de, ya kelimeyi yanlış anladığından veya şakayla karışık "Yok valla beyim... Ben düpedüz insanım!" diyerek kendini temize çıkarmıştı(!).

Çocukken amcasının kavuğunu kaçırarak mahalle aralarında arkadaşlarıyla oynadıkları oyunlar yüzünden adı Kavuklu'ya çıkan Hamdi'nin sahne arkadaşı, pişekar Küçük İsmail Efendi de o devrin ünlü komiklerindendir. Bu iki insan sanki birbirlerine zıt yaratılmışlardı. Hamdi dev cüsseli ama yumuşak kalpli, İsmail adı üstünde "Küçük", ufak tefek ama sert mizaçlı... Hamdi sudan korkar, Üsküdar vapuruna binerken okuyup üfler, geri

dönünce de Eyüp Sultan'da horoz kesermiş; İsmail yüzme meraklısı. Biri öfkelenince komik görünür, diğeri gülünce; birinin görünüşü insanları güldürür, diğerrinin görünmeyişi vs.

Bu iki usta sanatkârın kendilerine özgü elli kadar klasikleşmiş oyunları olduğu bilinir. Ancak bu oyunlar her temsilde değışir, seyircinin, gündemin, mekânın, mevsimin durumuna göre mutlaka bölümler ilave edilir veya çıkarılır, velhasıl canlı bir temsil olarak kırkınıc seyretilişte bile yeni bir oyun gibi seyredenleri güldürür, dilden dile anlatılarak tevatürleşirmiş. Hele yaz akşamlarında mahyalarla donanmış selatin camilerine yakın meydanlarda anlattığı bir keramet gösterme faslı vardır ki o bunu anlattığı vakit izdiham yaşanır, ramazan akşamlarının en zevkli eğlencesi olur, halkı gülmekten kırıp geçirirmiş. İşte anlatıyor:

- Efendim, yine böyle bir ramazandı... Üsküdar'da teravihten sonra sizin gibi toplanan muhterem ahaliye tuhafıklar yaptık ve ta Eyüp Sultan'a dönemediğimiz için paşazadelerden birinin yalısında konakladık. Sahurda mükellef bir sofa getirdiler. Doyduk ama tatlımız eksikti. Baktım sergende küçük bir kavanoz duruyor. Tepeleme gül reçeli. Nefis bir şey. Parmak parmak yedik. Sonra abdest aldım, cüzümü okudum, evrad u ezkar derken azıcık içim geçmiş. Bir iki dakika içinde uyandım ki yerimde duramıyorum. İçime doğdu... O gün bir keramet göstereceğim, hakikaten içime doğdu. Kalktım öğle namazı için Fatih Camii'ne gittim. Şadırvanda abdestimi aldım. Cami cemaati hayli kalabalık, ezanı bekliyordı. Dedim ki içimden, "İşte keramet göstereceksen şimdi tam zamanı." Sonra halkın gözleri önünde minarelerden birine seslendim. "Eğil ey minare!" Minare ihtiramla yavaş yavaş eğildi. Şerefelerinden birine girip oturdum ve yeniden emrettim: "Doğrul ey minare!" Tabii halk hayretler içinde nazar ayetleri okuyarak beni seyrediyor. Minare emre öyle itaatkâr ki beni rahatsız etmemek için gayetle titiz ve dikkatlice doğruldu. Kendisine teşekkür edip "Aferin!" dedikten sonra ezanı okudum. Ezan ki Bilal, Medine'ye dönmüş de ashabı çağırır gibi. Fatih'te ezanımı duyan herkes dükkânlarını kapatıp camiye koşuyordu. Ezanın sonuna doğru baktım, cami avlusunda iğne atsan yere düşmez. "Hıh!" dedim kendime, "İşte bundan sonra sana İstanbul'da darlık yok." Sonra minareye döndüm: "Eğil ey minare!" Eyvah!.. Minare hiç orali olmuyor. İçimden "Allah Allah, niçin sözümü dinlemiyor!" diye geçirirken bir iki öksürüp boğazımı temizledikten sonra tekrar emrettim. Bu sefer sesimin tonu daha şiddetliydi: "Eğil ey minare, ineceğim!" Minareden yine tık yok. Baktım olacak gibi değil, hemen elimdeki asayı kaldırarak bir iki yapıştırdım. Biraz belini kırar gibi oldu ama dayak susunca geri doğruldu. Bu sefer yüksek sesle bağırdım: "Yaaa!.. Demek eğilmek istemiyorsun? Demek benim sözümü dinlemiyorsun?!.. Hem de benim gibi mübarek bir zatın?!.. Peki o halde, şimdi görürsün sen!.. Böyle dedim ama ne yapacağımı da bilmiyorum. Bir an düşündüm, hani "Dağ yürümezse abdal yürür" meseli var ya, aha onun gibi, şerefenin kenarına tırmandım. Atlayacağım. Belki minare insafa gelir dedim ama nafile.. Eh, şerefeye tırmandıktan sonra atlamamak da aşağıdan hayretler içinde olanları seyreden halka karşı ayıp olacak, üstelik o gün keramet göstereceğimi rüyamda görmüşüm, "Savulun, altımda kimse kalmasın, bizimkinin inadı tuttu, eğilmiyor, atlayacağım!" deyip kendimi aşağıya bırakıverdim.

Pişekar burada lafa karışır:

- Etme eyleme efendi, ya bir yerin sakatlanırsa!

- Dur patlama, anlatıyorum işte.. Meğer cami şadırvanının üstünü tamir için açmışlar imiş. Hadi biz cuuup diye havuzun içindeki sulara.

- Oh be!.. Az kalsın sakatlanacaksınız diye korktuydum. Sonra ne oldu?

- Ne olacak buz gibi su vücuduma değince derhal aklım başıma geldi. Meğer benim gül reçeli diye kaşıkladığım şey, gece kaldığımız hane sahibinin afyon macunu değil miymiş. Dalgaya düşüp bu hale gelmişim...

Mevlânâ'dan hikâyeler

İskender Pala 2008.09.23

Aşağıdaki hikâyeleri Mevlânâ hazretlerinden derledik. Umulur ki orucun manevi kapılarına uygun düşer, ibret alınır.

Aslan döğmesi

Bir Kazvinli, tellâğın yanına gidip "Bana bir döğme yap; fakat canımı acıtma" dedi. Tellâk "Söyle yiğidim; ne resmi döğeyim?" diye sorunca, "Bir kükremiş aslan resmi döğ" dedi. Sonra da devam etti; "Talihim aslandır, onun için aslan resmi olsun. Gayret et, döğmeyi adamakıllı yap!" Tellâk, "Vücûdunun neresine döğeyim?" dedi. Kazvinli, "İki omzumun arasına" dedi. Tellâk iğneyi saplamaya başlayınca yiğidin sırtı acıdı ve, "Aman usta, beni öldürdün gitti. Ne yapıyorsun?" diye bağırdı. Usta, "Aslan yap dedin ya" dedi. Kazvinli sordu: "Neresinden başladın?" Usta, "Kuyruğundan" dedi. Kazvinli dedi ki: "Aman iki gözüm, bırak kuyruğunu. Aslanın kuyruğu ile kuyruk sokumum sızladı, nefesim kesildi, boğazım tılandı. Aslan, varsın kuyruksuz olsun. İğne yarasından yüreğime fenalık geldi, bayılacağım." Usta, Kazvinliyi kayırmadan, merhametsizce aslanın bir başka tarafını döğmeye başladı. Yiğit yine bağırdı: "Burası neresi?" Usta, "Kulağı" dedi. Kazvinli, "Bırak kulaksız olsun. Orasını da yapma" dedi. Usta bu sefer başka bir yerine başlayınca Kazvinli yine feryat etti: "Bu üçüncü iğne de neresini döğüyor?" Usta, "Azizim, karnını" dedi. Kazvinli, "Fena acıyor, iğneyi bu kadar çok batırma; bırak karınsız olsun" deyince Tellâk şaşırıp, hayli müddet parmağı ağzında kaldı. İğneyi yere atıp, "Âlemde kimse böyle bir hâle düştü mü ki? Kuyruksuz, başsız, karınsız aslanı kim gördü? Tanrı bile böyle bir aslanı yaratmamıştır." dedi. (I/ 240-241)

Cenaze önünde feryad

Çocuğun biri, babasının tabutu önünde ağlamakta, sallana sallana ellerini başına vurmaktaydı. "Baba, seni nereye götürüyorlar? Nihayet seni toprağın altına yatıracaklar. Öyle dar, öyle elemli bir eve götürüyorlar ki, orada ne halı var, ne hasır; ne geceleyin bir ışık var, ne gündüzün bir dilim ekmek... Ne yemek kokusu var, ne yiyecekten eser... Ne mâmur bir kapı var, ne damında bir yol... Ne sığınacak bir komşu!... Halkın öptüğü ellerin, hürmet ettiği bedenin o elemli yurda nasıl gidecek? Amansız bir ev, dar bir yer... Orada ne bet kalır, ne beniz" demektedir, bu suretle o evin vasıflarını sayıp gözlerinden kanlı yaşlar saçmaktaydı. Cuha, babasına dedi ki: "Babacığım, vallahi bu adamı bizim eve götürüyorlar." Babası Cuha'ya, "Ahmak olma!" dedi. Cuha, "Baba şu nişaneleri bir dinle! Birer birer saydıklarının hepsi şeksiz şüphesiz bizim evi anlatıyor. Ne hasır var, ne ışık. Ne yemek, ne yemek kokusu. Hatta ne kapısı mamur, ne içi, ne damı!.." (II / 239-240)

Kul ile Allah arasında

Bir yoksul, Herat'ta, Horasan amidinin (maliye bakanı) süslenmiş, bezenmiş kullarını gördü. Arap atlarına binmişler, altın sırmalı elbiseler, altınlı külahlar giymişler, daha başka çeşit süslenmişler, bezenmişlerdi. "Bunlar hangi beyler, nerenin pâdişahları?" diye sordu. Dediler ki: "Bunlar bey değil, köle. Horasan amidinin köleleri. Yoksul başını göğe kaldırdı da, "Ey Tanrı dedi, kula bakmayı amidden öğren!"

Özenilen amidi bir gün padişah tutuklamış ve kullarından, onun definesinin yerini söylemelerini istemişti. Bir ay boyunca bütün kölelerine işkence etmiş fakat bir tanesi bile efendilerinin definesinin yerini söylememişlerdi. "Bu sırada, (amidin kullarına imrenen) yoksul uyurken hâtiften bir ses geldi: Ey ulu er, gel sen de kul olmayı bunlardan öğren!" (V/259-260)

Hayır dua

Ekmeğe muhtaç erkek bir yoksul, bir zenbilli dilenci, bir gün Geylan'lı zengin birisinden ekmek alınca, dedi ki: Ya Rabbi sen bu kulunu hoşlukla, selametle evine barkına kavuşturdun. Geylan'lı kızıp "A çirkin herif" dedi, "eğer ev bark, benim gördüğüm ev barksa, oraya Tanrı, seni kavuşturursun!.." (VI / 101)

BERCESTE

Can çekişmekten ise canımı versem bari

Can fedâ eyleme bir iş mi sevince yâri

Şinasi

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gönül ülkesine giden yolda

İskender Pala 2008.09.30

Bizim Yunus'un gönüllere çarpan bir ilahisi vardır; hani hepimiz biliriz: "Aşkın aldı benden beni / Bana seni gerek seni / Ben yanarım dün ü günü / Bana seni gerek seni" dizeleriyle başlar.

Bu şiir Anadolu'daki tasavvuf anlayışını ve Türk yurtlarındaki tekkelerin derin coşkusunu anlatmak bakımından başlıbaşına bir şaheser, tek başına bir abidedir. Şiirin hemen her kıtasında bir tasavvuf umdesi derinlemesine ama öz olarak verilmiş olup aynı konunun başka kitaplarda uzun uzun anlatıldığını görürüz. Bu anlatımlar bazen sayfalar dolusu va'z u nasihat, bazen kısa hikâyeler ile sürer. Söz gelimi yukarıdaki mısralar için onbeşinci yüzyıl gezginci dervişlerinden Kaygusuz Abdal'ın Budalaname veya Defter-i Budala adlı risalesine bakalım:

"Sözün aslı gönüldür. Her kim gönül bahrine (denizine) yol buldu, ne dürr (inci) isterse dalıp çıkardı. Onlar kim surete (görünüşe) baktı, gaflet ipin boynuna taktı; taati hirmenin oda (itaat birikimini ateşe) yaktı, duhanı (dumanı) göklere çıktı. Zira gönlü Hak kendi için yarattı; "Her kim beni isterse sınık (kırık) gönüller içre bulsun!" dedi. Her ki gönle yol bulmadı ve istediği nesneyi onda bulmadı, uçmağa (cennete) dahi girmede, Padişah didarın (Allah'ın cemalini) dahi görmedi. Gafil mebaş (Gafil olma)! Gönle yol bulan kişiye kul olan mağbun (düşkün) değildir. Eğer ol seni kulluğa kabul iderse zehi devlet (ne saadet)!... Pes imdi anun kim (O halde şimdi her kimin) gönülden haberi olmaya, kamışı şekerden ayırmış ola!"

İlahi'nin devamında Yunus şöyle der:

"Ne varlığa sevinirim / Ne yokluğa yerinirim /

Aşkın ile avunurum / Bana seni gerek seni"

Bunun nesir anlatımını yine Kaygusuz'dan takip edelim: "İmdi, Hâlık'ın emri beni bir çömlekçi başlığı gibi devranın çarkı üzerine koydu, dolap misali döndürdü. Kâh beni ayaklar altında hiç eyledi, kâh hayvan eyledi, Kâh halk içre aziz eyledi. Kâh gül eyledi başa çıktım, kâh kıl eyledi hâke(toprağa) düştüm. Kâh kul olup satıldım, kâh dellal olup sattım. Kâh oynayıp uttum, kâh bilmeyip utuldum. Kâh beni hâkim eyledi, kâh hakem eyledi. Kâh avcı eyledi, kâh av oldum. Kâh âlim oldum, kâh câhil oldum. Elkıssa (velhasıl) dünyada bir sıfat kalmadı ki bana ettirdi."

Yunus, şiirinin devamında başka bir perde açar:

"Aşkın âşıklar öldürür / Aşk denizine daldırır / Tecelliyile doldurur / Bana seni gerek seni!"

Feridüddin Attar da Mantıku't-Tayr (Kuş Dili) adlı ünlü eserinde şöyle anlatır:

"Can gözü ile görenlerden biri denize daldı ve dedi ki:

- A deniz! Neden mavisin sen? Niçin yas elbiselerini giydin? Ya sende hiç ateş yokken niçin kaynayıp duruyor, köpürüp taşıyorsun?

Deniz o güzel kişiye şöyle cevap verdi:

- Sevgilinin hicranı ile kıvranıp durmakta, coşup kaynamadayım. Yas elbiselerine bürünmem onun hicranı ve hasretiyledir. Suyum ama onun susuzluğuyla dudağım kurumuş dalgın bir halde kalakalmışım. Aşkın ateşiyle yanışımdır ki beni köpürtüp coşturur. O'nun Kevser'inden bir katrecik bulabilsem ebedi hayata erer kapısından ayrılmaz, orayı beklerdim. Fakat benim gibi nice yüzbinlerce susuz, yanıp kavrulmuş kul tanırım ki gece gündüz yolunda ölüp gidiyorlar. Ben şimdi kendi halime bakıp yas tutmayayım mı?"

Bir kıta daha okuyalım:

"Cennet cennet dedikleri / Birkaç evle birkaç huri

İsteyene ver onları / Bana seni gerek seni "

Şimdi de İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'den okuyalım: "Zengin bir adam dindar bir kadına âşık oldu. Kadın çok güzeldi ve Allah'ın dostluğundan gayrı düşündüğü bir şey yoktu. Bu yüzden talip olunuyor ama reddediyordu. Zengin adam onun hacca niyetlendiğini öğrendi. Hemen üçyüz deve satın aldı ve 'Deve kiralamak isteyen falancadan kiralasın' haberini yaydı. Kadın da ondan deve kiraladı. Yolculuk sırasında bir gece adam kadına gelerek, 'Ya benimle evlenirsin, ya da başka bir şey olur!' dedi. Kadın, 'Yazıklar olsun sana, Allah'tan kork!' dedi. Adam, 'Hadise işittiğinden ibaret, vallahi ben deveci değilim. Buraya sadece senin için geldim. Ne istersen verir, zenginlirimi sana teslim eder, seni saraylarda, köşklerde yaşatırım. Ama eğer razı olmazsan dediğimi yaparım.' Kadın başına kötü bir şey gelmesinden korktu ve 'Yazık bize, bak bakalım insanlardan uyumayan kimse var mı?' dedi. Adam, 'Hayır, hepsi uyudu' dedi. Kadın, 'Peki âlemlerin Rabbi da uyudu mu?' dedi ve sonra derin bir nefes aldı, oracıkta can verdi."

BERCESTE

Gözüm seni görmek için

Elim sana irmek için

Bugün canım yolda kodum

Yarın seni bulmak için

Yunus Emre

Bezm-i aşkın sensiz ey kan-ı kerem bir râhı yok

Neyleyem ol ıyşı kim anda şeb-ârâ mâhı yok

Tâ-be-key bu gam şebi bir lahza subh-gâhı yok

Bu ne sırdır kimse bilmez bilse de efvâhı yok

Tekye-gâh-ı âlem içre kimsenin hiç âhı yok

Yokladım kûy-ı harâbâtı dahi âgâhı yok

Sensin işret-gâh-ı dehrin çünkü sırr-ı rûşeni

Şeyh Câ'm'ın bâdesinden cür'a-nûş eyle beni

Faik Ömer

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kitaba dair

İskender Pala 2008.10.28

Kitap fuarlarının ve çok şükür ki okuyanın da çoğaldığı günümüzde bir kitaptan ne anlamalıyız? İki kapak arasına girmiş sayfaların hangilerine kitap denilmelidir?

Bir kitap insana ne vermelidir? Kitap adıyla piyasada sebil edilen matbaa hamulesi kâğıt ciltlerinde gerçek bir kitabın özelliklerinden ne kadarı mevcuttur? İhtiva ettiği konu itibarıyla ne tür kitaplar lüzumlu, hangileri eğlencelik, hatta gereksizdir? Sorular, sorular... Ve özet bir cevap: Kitap kelimesi, vaktiyle medeniyet tarihimizi etkileyen yığınla anlam taşıyordu. Ayetlerde geçen şekliyle "vahiy" karşılığı olarak Kur'an, İncil ve Tevrat birer kitap olarak anılmıştı. "Ehl-i kitap" tamlamasında veya şairin "Getir el basayım Kitabullah'a" dizesinde böyle anlaşılmıştı. Yunus "Dört kitabın manası"ndan söz ediyordu. Kitap, bütün varlık ve oluşlar hakkındaki ilahi bilgiyi, hükümleri ve yasaları ihtiva eden "Levh-i Mahfuz" da demekti. Kur'an'da, insanların dünyadaki inanç ve fiillerinin kaydedildiği "Amel Defteri" de kitap olarak anılıyordu. "Kitabı sağ yanından verilip de yüzleri ağaracak olanlar.." var ya hani!?..

Kitabın bir kavramdan öte bir nesne haline gelmesi kolay olmadı. Mısır'ın ünlü İskenderiye Kütüphanesi'nde rulo halinde saklanan papirüsler ve Bergama Kütüphanesi'nin parşömenler çağını geride bırakıp da kâğıtların birbirlerine dikilerek sayfalara dönüşmesi (M.S. 250 yılları) din adamlarının ilgi ve denetiminde olmuştu. O vakitlerde bir kitap bir dine ümmet olma bilgisinin artırılması için vasıta idi. Çünkü Ortaçağ'da karanlık Avrupa'da bütün bilimler kilisenin denetiminde yapıyordu. Gustav Freytag'ın onyedinci yüzyılda geçen Kayıp Elyazması adlı romanı ile yakın zamanda Umberto Eco tarafından yazılan Gülün Adı adlı romanı bu konuyu anlatırlar. Aynı orta çağın İslam dünyasında ise kitap din adamları kadar medresenin de denetiminde ilerlemiştir. Bir kitaba duyulan saygıdır ki pek çok müellefat adına bizzat "Kitap" demiş ve içerdikleri kallavi konular ile kütüphanelerin demirbaşları arasına girmiştir: Fahreddin Razi'nin Kitabı'l-Erbaîn'i (kelam), İmam Ebu Yusuf'un Kitabı'l-Harac'ı (hukuk), Cahiz'in Kitabı'l-Hayevan'ı (tabiat, anatomi), Ahmed b. Hanbel ve İsa Tirmizî'nin Kitabı'l-İlel'leri (hadis), Zehebî'nin Kitabı'l-Kebâir'i (ilmihal), Seydi Ali Reis'in Kitabı'l-Muhîr'i (denizcilik, astronomi), Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyye'si (denizcilik), İbn Sina'nın Kitabı'n-Necat'ı (mantık ve metafizik) bunlardandır. Kitabı's-Sünne ve Kitabı't-Tevhid, Kütüb-i Sitte gibi eserler ise ayrıca bir külliyyat...

Batı aydınlanmasının başladığı onbeşinci yüzyıldan sonra Avrupa'da kitap kilise kontrolünden çıkıp üniversitenin özgür düşünce ortamına taşınırken doğuda ortaçağın bilimsel başarısı skolastik anlayışlar ile kısırlaşmaya yüz tutmuştu. Buna rağmen Osmanlı coğrafyasında en çok okunan kitaplar arasında Kur'an yine başta olmak üzere bilimsel alanda çeşitli siyer ve İslam tarihleri, Keşfüzzunun, Cihannüma ve Marifetname;

imanî konularda Enam-ı Şerif, Delail-i Hayrat, Muhammediye, Kaside-i Bürde; kültürel alanda da Leyla ile Mecnun, Hz. Ali Cenklere, Battalname, Binbirgece, Tutiname gibi kitaplar dolaşımdaydı. Kitap kelimesinin bir kavrama dönüştüğü çağlardı ve şairler "kitab-ı aşk"ı okuyup, "kitab-ı mihr ü vefa"yı aramaktaydılar. Artık "elem kitabı" her yerde bulunabilmekte, işler "kitabına uydurulmak" suretiyle yürümekte idi. Bir konu tartışılacaksa "kitapta yeri var mı, yok mu" bakılıyor, "kitaba el basarak" yeminler ediliyordu. İşte o sırada şairin biri "Mushaf-ı hüsnün değil midir kitâb-ı Câvidân / Ey şeh-i mülk-i melâhat dâda geldim el-amân" deyiverdi. "Ey güzellik ülkesinin sultanı olan sevgili! En ölümsüz kitap (veya ölümsüzlük kitabı) senin güzellik mushafındır diye şimdi aman dileyip kapına geldim (adaletine sığındım)!" diyen bu adam, aslında kitap kelimesine derin bir mânâ daha kazandırıyor ve bizi, insan yüzünde Allah'ın kudret kitabını okumaya çağırıyordu. Sevgilinin güzelliği öyle bir kitaptı ki, her gün yeni bir sayfası çevrilip okunsa yine de âşkın ömrü buna yetmeyecekti. İnsan ile Yaratıcı, sultan ile kul, sevgili ile âşık arasındaki bu okuma eylemi bize dünyanın da bizatihi bir kitap olduğunu, ömrün bir kitaba bağlı geçmesinin lüzumunu anlatıyordu. Tıpkı Cemil Meriç'in "Her toplum bir kitaba dayanır; senin kitabın hangisi?" demesi gibi...

LAF OLSUN DİYE

Yanlışını düzeltecekmış!

Kitapların el ile yazıldığı ve altın ile tartılıp satıldığı dönemlerde eğer kitabın bir yerine işaret konulmak istenirse (hatalı yerler, önemli cümleler vs.) kenarına tik atılmaz, karalama yapılmaz, sayfaya zarar vermesin diye satırın kenarına mum yapıştırılır imiş. Rivayettir ki, Süleyman Çelebi'den yaklaşık bir asır sonra, Yavuz Han zamanında İstanbul'da gösteriş budalası, kibir küpü, övünmekten gayri bir şey söylemeyen bir Arap vaiz yaşamış. Âdeti olduğu üzere ona buna sataşırken Süleyman Çelebi merhumun ünlü Vesiletü'n-Necât nam mevlidinde de dil uzatarak iftiralarıyla onu yerden yere çalmış. Halktan bazıları dayanamayıp,

- Bre Efendi! Bu kadar söz edersin ama buna delil göstermezsin. Gücün yetiyorsa daha güzel bir kitap yaz da dediklerine inanalım, demişler.

Arap vaiz, çarnaçar divitini hokkasına bandırmış. Bir hayli zaman emek çekmiş, ter dökmüş. İşin sonunda, yazdığı ipe sapa gelmez beyitleri bir kitap şekline sokup soluğu, devrin ünlü şairlerinden Üsküplü Atâ'nın evinde almış.

- Hele, demiş, üstat! Oku da nerelerinde hata görürsen tashih edilmek üzere kenarına balmumu yapıştır.

Atâ, sözden ve şiirden anlayan adamdır. Bakmış ki, Arap vaizin söylediklerinde düzeltilmeye değecek hiçbir doğru lâf yok, kitabı balmumuna batırıp iade etmiş.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kitaba dair (2)

İskender Pala 2008.11.04

Sedat Umran, "Gecenin kitabı durur dizimde / Çeviririm yaprak yaprak / Yüzerim hayal denizinde / Altın sayfalarına bakarak" diye başlar bir şiirine ve çağlar ötesinin altın suyuyla yazılan kitaplarını canlandırır gözümüzde.

Eski Mısır'da papirüsler üzerine nakşedilmiş satırların insanlığa bıraktığı birikimi bir düşünün. Ondan daha geriye, tabletler üzerine kazınmış ölümsüz sözlere kulak kabartın. Ninova'da Asurbanipal'ın 20 bin tabletlik kütüphanesini hayal edin. Daha sonra Mısır'da Hz. İsa Ruhullah'tan üç bin yıl öncesine ait lifleri, sayfaları hatırlayın. Cyperus papyrus denilen bitkiden 30 cm en; 6-7 metre boyunda şeritler halinde imal edilip üzerine altın yaldız harfler yazıldıktan sonra metinlerine göre toparlanan bu rulolar deri kılıflara sarılıp sandıklarda saklanırmış. Satırların yukarıdan aşağıya akıp gittiği bu rulolar sandık sandık ayrılarak kitap olurmuş. Söz gelimi Homeros'un eserlerinin tamamı 48 rulo ihtiva eden bir sandıkta bulunmuş. Üzerlerinde kralların resimlerinden gök cisimlerinin hareketlerine varasıya dek pek çok resmin yer aldığı rulolardan oluşan İskenderiye Kütüphanesi koleksiyonunda 700 bin kitap bulunduğu rivayet edilir. Hz. İsa'dan evvel dindar Romalıların Yahudi din kitaplarını çoğaltma gayretleri papirüs ithalini canlandırmış, Bergama'da 200 bin kitaplık bir koleksiyon ortaya çıkmıştı. O vakit Mısırlılar Byblos limanından papirüs ihracını durdurdular. (Batı dillerinde 'kitap' anlamına gelen ve daha sonra İncil anlamı taşıyacak olan Bibl kelimesi bu limanın adından gelir.) Buna karşılık Bergamalılar kütüphanelerini zenginleştirmek için kendi kağıtlarını icad ettiler. Bergamon, 'parşömen=Bergama işi' demek olup tabaklanarak sertleştirilmiş ve beyazlatılmış ince bir tür deri idi. Pergamon krallığındaki yazıcılar bu derileri dört köşe sayfalar halinde kesip ikiye katlayarak kral Augustus zamanında (m.ö. 27-14) sırtlarından birbirine dikerek ilk kitabı oluşturdular. Sonraki yıllarda Kuzey Avrupa'da bizim ak gürgen dediğimiz kayın ağacını levhalar halinde dilip iki veya daha fazla sayfayı birbirine bağlayarak kitap hazırlayanlar ortaya çıktı. Ahşabının beyazlığıyla dikkat çeken bu ağaca Anglo-Sakson dilinde 'boc' denilir ki daha sonra 'kitap' anlamı taşıyan İngilizce'deki 'book' ile Almanca'daki 'Buch' kelimesi buradan türeyecektir. ('Kodeks' kelimesi de Latince 'ağaç gövdesi' anlamına gelen 'caudex'e dayanır.)

İslam tarihinde iki kapak arasına konulan ilk kitap Hz. Ebubekir devrinde bir araya getirilip Hz. Osman döneminde istinsah edilen Kur'an'dır. İslam dininin ilme verdiği değerle birlikte Doğu dünyasında kitap itibar kazanmış ve sahabeler devrinden itibaren bilginin yazıyla korunmasına çalışılmıştır. Ezber ve söz geleneğine dayalı Doğu toplumlarında kitabın yeri satır ile sadır (göğüs, kalp) arasındaki tercih farkından ibarettir. Bu açıdan bakıldığında Cahiz'in, Kitabul-Hayevan'ının başında "Kitabı ayıpladın; oysa ben ondan daha iyi komşu, daha insaflı ortak, daha uyumlu yoldaş, daha mütevazı öğretmen, daha güzel arkadaş görmedim." demesi bir devrim sayılmıştır.

Abbasi ve Emeviler devrinde İslam dünyasında kitaba verilen değerin yükseldiği biliniyor. Öyle ki Bizans'a karşı kazanılan her savaşta, henüz Arapça'ya çevrilmemiş kitaplar, savaş tazminatı, fidye ve ganimet diye istenir. XVI. yüzyılda İslam dünyasının herhangi bir başşehirindeki kitap sayısı bütün Batı dünyasındaki kitaplardan fazla çıkıyordu. Şarlken'in 900 ciltlik bir kütüphane kurdurmasıyla övüldüğü dönemde Endülüs'teki halifenin sarayında 400 bin cilt kitap bulunmaktaydı. Bugün kütüphane deyince akla British Museum ve Biblioteque Nationale geliyor. Oysa bir zamanlar Eski Mısır, Asur Banipal, İskenderiye, Endülüs ve Osmanlı kütüphanelerindeki koleksiyonlar parmakla gösterilirdi. Üstelik o vakitler, kitaplar el ile yazılır ve okunmak üzere azami onbeş günlüğüne kiralanır, bu işleri yapan sahaflar da oldukça zengin olurlarmış. Bu yüzden eski elyazmalarının zahriyelerinde "Bu kitabı filanca mahalleden ben falanca, şu tarihler arasında okudum!" diye bir kayıt görmek mümkündür ve bu kayıtlar, Battal Gazi, Binbir Gece, Tutiname, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı gibi kitaplarda sıklıkla karşımıza çıkarlar. Böyle bir kitabın sayfaları arasında acaba kaç neslin birikmiş parmak izleri vardır, hiç düşündünüz mü?!

Sahih Müslim

Eski sahaflar ellerine geçen bazı nadir elyazmalarını mutlaka ilgisine ayırırlar, hatta kitabı müşterinin görmeyeceği rafların arkasında bir yerde gizli tutarlarmış. Devran değişip de sahaflarda insaf kalmayınca nadir nüshalar fazla parayı verene satılır olmuş. Hatta 18. yüzyıldan itibaren bu tür kitapların çoğunu İstanbul arastasından Batılı gezginler, elçilik görevlileri, diplomatlar bol para ile almaya ve Londra'da, Paris'te, New York'ta kurulmakta olan kütüphanelere taşımaya başlamışlar. Yerli kitap meraklılarının satın almaya güç yetiremediği, sahafların da meslekî hassasiyetlerini kaybettikleri bu dönemle alakalı olarak kitapla uğraşanların insafsızlığını anlatan bir fıkra uydurulmuş. Yaşanmış olması da muhtemel bu hikâyeye göre medreseye yeni başlamış talebenin birisi hadis derslerinde okuyacağı kitabı satın almak üzere sahaflar çarşısının yolunu tutar ve ilk dükkândan girince sorar:

- Sizde Sahih Müslim bulunur mu?!..

Sahafın cevabı çok manidardır:

- Ben kırk yıldır bu çarşıdayım bir sahîh müslim henüz bulamadım.

BERCESTE

Mecnun ile Mekteb-i aşkı birlikte okurduk

Ben Mushaf'ı hatmeyledim o Ve'l-Leyli'de kaldı

Aşk mektebinde Mecnun ile sınıf arkadaşydık. Ben Kitab'ı hatmettim, o ise Ve'l-Leyl ayetinde takılıp kaldı (çünkü Leyla'yı hatırladı).

Laedri

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'un ağaçları

İskender Pala 2008.11.11

Bilmem farkında mısınız; İstanbul artık daha ziyade yeşil, daha çok ağaçlı. Çeyrek yüzyıl öncesinin Boğaziçi sırtlarını hatırlıyorum, neredeyse baştan sona çıplak tepeler silsilesi idi.

Şimdi binalarla dolu, ama ağaçlarla da dolu. Boğaziçi'nde ağaçlar, çeşitli sebeplere bağlı olarak hep böyle belli aralıklarla bir var, bir yok olmuş, İstanbullular bazen çıplak tepelere bakmış, bazen yeşil yamaçları seyre dalmışlardır.

XVI. yüzyılın söz ustası, şairler sultanı Baki Efendi bir gazelinde, çağının pastoral ilhamlarını damıtarak şöyle diyor:

Eşcâr-ı bağ hırka-i tecrîde girdiler

Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan

Her yaneden ayağına altun akup gelir

Eşcâr-ı bağ himmet umar cûybârdan

Sahn-ı çemende durma salınsın sabâyile

Âzâdedir nihâl bugün berg ü bârdan

Bir yanda İstanbul coğrafyasının ağaç ile sıkı fıkı dostluğu, diğer yandan devletin ihtişam ve debdebesi, hatta İstanbullunun zihniyet algılamasını yansıtan bu beyitler çıplak anlamıyla aşağı yukarı şöyle demek olur:

"Bağın ağaçları (meyveden ve yapraktan) arınıp soyutlanmışlık hırkasına büründüler. Mevsim değişince sonbahar rüzgârları çınardan el aldı da şimdi dört bir yandan ayağına altın akıp geliyor. Kırlardaki ağaçlar ise sanki ırmaktan medet umuyorlar. Artık taze fidanlar kırlarda saba rüzgârıyla durmadan salınsa ne çıkar, zaten meyveden ve yapraktan kurtulmuş değiller midir?"

İlk beyit, sonbaharda yaprakların dökülüşü ve yaz sonunda ağaçların itibardan düşüp rüzgârın hüküm sürmeye başladığını, dervişlerin dünyadan sıyrılma halleriyle örtüştürerek vermekte ve meyveleriyle yapraklarından sıyrılan ağaçları, dünya malı ve ilgilerinden mücerret hale gelen dervişlere benzeterek anlatmakta. İkinci beyit şairin yaşadığı Kanuni çağında Osmanlı devletini, her yandan ayağına altın akıp gelen bir çınar biçiminde sembolize etmekte, kırlarda çınarların geniş gövdeleri altında toplanan altın sarısı sonbahar yapraklarını, çevre ülkelerden devlet hazinesine akan haraç ve vergilerin çil çil altınlarına benzetmektedir. O kadar ki belli vergiler karşılığında Osmanlı'nın himayesinde olmayı veya onunla hoş geçimde bulunmayı arzulayışlarını da "ırmaktan himmet umma" olarak göstermekte, XVI. yüzyılda sultana ulaşmak üzere İstanbul'da günlerce, aylarca bekleyip araçlardan himmet bekleyen sayısız elçiye de bir göndermede bulunmaktadır. Son beyit ise İstanbul sokaklarını ve meydanlarını dolduran fidan boyulu tazelerin serazat hayatlarını, fidanların umursamaz salınışlarına benzeterek adeta İstanbul'un zevk ve estetik hayatından bir kesit sunmaktadır. Üstelik şair bütün bunları tabiata bakarak, gözünü çevresine çevirmiş olarak bize sunmaktadır.

Eski şairlerin tabiattan ilham alışları başlı başına incelemeye değer bir konudur. Tabiata bakan, toprağı anlayan, çevresindeki dengenin farkında olarak yaşayan bu adamların en ziyade andıkları ağaç da hiç şüphesiz sevgilinin boyunu andırdığı için servidir. Nitekim aynı şairin ifadesiyle servi, her dem taze (=ebedî güzellik), elif gibi azade (=vahdet), meyve vermeyen (=âşıkına iltifat etmeyen) bir ağaçtır amma nice âşıkın gönül kumruları ona can atmaktadırlar:

Baki nice bir fâhte-veş bâğ-ı belâda

Nâlân olam ol serv-i hırâmânın elinden

Hemen hemen, "Ey Baki! O salınan servi boylu güzel yüzünden bela bahçesinde kumru gibi daha ne vakte kadar inleyip duracağım?!.." demeye gelen bu ifadenin arka planında tıpkı güle âşık olan bülbül misali serviye tutkun kumru imgesi vardır. Öyle ki hemen her servinin üstünde bir kumrunun "hû-hû"larını duymak mümkündür. O hû-hûlar ki sevgilinin gerçekliğini dile getirip adeta âşık bir derviş zikrini tamamlar gibi olgunluk verir.

Kaddini öğmek Necatî'nin değil haddi veli

Söylenir kumru gibi serv-i hırâmân üstüne

beytinde olduğu gibi. Diyor ki, "Ey sevgili! Senin boyunun güzelliğini övmek, gerçi şu Necati'nin haddi değildir ama yine de kumru misali salınan servi üstüne anlatıp duruyor."

Baki'nin yukarıda Osmanlı devletini çınara benzeterek çınarın uzun ömrü ile devletin bekası arasında kurduğu ilgi, aynı zamanda eski şiirin çınar algılamasına da kapı aralamaktadır. Buna göre çınarın kolları yanlara uzanmış, yaprakları da eller biçiminde cömertçe açılmıştır. Bu tavrıyla o, hem herkese kol uzatan güngörmüş bir pir-i faniye, hem de çevresine ihsan ve himmeti dokunan ermişlere benzer. Bu iki şahsiyet Osmanlı devletinin içini dolduran başat kimliklerin göstergesidir. Öyle ki çınarlar çevresinde insanlar birikir. Tıpkı çınar misali abide şahsiyetler çevresinde birikilmesi gibi. Nitekim o zamanlarda şehrin meydanlarında çınarlar olur, karargâhlar çınarların çevresine kurulur, bezm ü rezm için çınar altları tercih edilirmiş. Çünkü çınarlar gölgelerinde nice yeni yetmeleri kemale erdirip pir eyler, nice eğlencelerde şahlara tempo tutup el el olmuş yapraklarıyla güzellikleri alkışlar.

Atalarımız İstanbul'a ağaç dikerken tepelere üstü kubbemsi fıstık çamlarını, yamaçlara servi gibi uzun boylu ağaçları, iskele ve meydanlara da çınarları layık görmüşler. Birincisi tepelerin estetik güzelliğini korumak, ikincisi erozyonu önlemek, üçüncüsü de çevresinde insanları biriktirmek için. Bilhassa Boğaziçi köylerinin vapur iskelelerinde sıklıkla asırlık çınarlara rastlanması bundandır. O çınarlar ki tarihte yüzünü görmeyi isteyip sesini merak ettiğimiz nice kahramanları görmüş, nice kez şehrin hüznlerine ve neşelerine şahit olmuş, güzel baharlar yaşayıp fırtınalı zamanlarla sarsılmış tarihî birer kimlik taşır. Farkında mısınız, İstanbul şimdilerde bunu bize hissettiriyor!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kalem divaneye biganedir

İskender Pala 2008.11.18

Fatih çağının ünlü şairi Necati Bey diyor ki;
Arzuhalin neyle tahrîr eylesin gönlüm sana
Bu meseldir kim kalem dîvâneye bigânedir

Yani "A sevgili! Gönlüm, arzuhalini sana neyle yazıp göndersin?!.. Ata sözümüz "Kalem divaneden uzaktır!" buyurmaz mı?!.. (Yani ben senin uğrunda aklımı yitirmiş durumdayım, kalem artık benim işime yaramıyor, bildiğim her şeyi unuttum, artık yalnızca seni biliyorum.)"

Eskiler, "Kalem divaneye biganedir" atalar sözünden iki anlam kastetmişlerdi. İlki; kudret kalemi levh-i mahfuz'a kaderleri yazarken deliler için herhangi bir sorumluluk yazılmamış, dolayısıyla deliler kul olma mesuliyetinden vareste kılınmışlardır. İkincisi ise delilerin kalem ile yazı ortaya koymalarının güçlüğü, yani kalem ile akıl arasındaki bağın delilerde aranmaması hali. Akıl ile kalemi eşit gören bakış açısı elbette kalemi aklın bir vasıtası, hatta bir sonucu olarak görmek durumundadır. Akıllı insanın bilimle ve kalemle alakası, belki de okuma yazma oranının yüzde 3'lerde dolaştığı Fatih çağında bir sorumluluk olarak kabul edilmekteydi. Buna biz, kalemi kullananların, akıl gereği olan gelişmeleri ve üretilen bilimi yazıya geçirmeleri sorumluluğu da diyebiliriz.

"Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır" hadisinde buyurulan aklın "akl-ı evvel" olduğunu; akl-ı evvelin de "kalem-i a'lâ"ya tekabül ettiğini söyleyen ulema için kalem ile akıl arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü akl-ı evvel Allah'tan ilk zuhur eden şeydir. Allah kalemi akl-ı evvel olarak yaratmış ve onunla diğer şeyleri yaratmıştır. Yani olmuş ve olacak ne varsa Levh-i mahfuz'a o kalem yazmış, akl-ı evvel, akl-ı külle dönüşmüş, kalem herkesin mikdarı ölçüsünde sorumluluk sıralaması getirmiştir. Akıllı olanın kaleme yakın durması, akılsızın ise kalemden vareste

bulunması işte o sıralamanın gereğidir. Çünkü akli olanın kalem ile ünsiyeti mertebesinde kulluğu da değer kazanacaktır; ister kalem ile yazarak, ister kalemin yazdıklarını okuyarak. Bu dahi insana bilgi sahibi olmayı bir sorumluluk olarak yükler. "De ki, hiç bilenler ile bilmeyenler müsavî olabilirler mi? (Zümer, 9)" ayetinin hikmeti de tam bu noktada insanı kısıktırak yakalar. Eğer "bilen ile bilmeyen" ifadesini "akıllı ile deli" mukabili kullanırsak, delinin neden kaleme bigane bulunduğu kendiliğinden izah edilmiş olur.

Kalemin insana yüklediği bu mes'uliyet onun aynı zamanda dürüst ve doğru bir mümin olmasını da gerektirir. Tıpkı kalemin dürüst ve dosdoğru oluşu gibi. Bu dürüstlük, asla içinde bir eğriliği barındırmaz. Yine aynı şair, Zâhiri rast olup bâtını her kimin keşse

Kalemin gibi kalem kıl dilin andan iki dil

"Ey insan! Her kimin dışı kalem gibi düzgün olup da içi eğriliklerle dolu ise; var sen onun başını kesip dilini kesip iki dil!" buyuruyor.

Eski hattatlar, güzel yazması için zaman zaman kalemlerinin başını keser ve mürekkebi tutsun diye ucunu ortadan ikiye yarırlardı. Bu sırada kalemin içindeki "na'lı"lar (kamyın içini spiral şekilde dolanan lifler) ayıklanır, eğrilikten kurtulan kalemin daha güzel yazması sağlanmış olurdu. Yani düzgün yaratılışlı bir kalem, güzel şeyler yazmak üzere önce içindeki eğriliklerden arındırılırdı. Tıpkı insanın içindeki eğriliklerden arındığı vakit düzgün şeyler söyleyebileceği veya yapabileceği gibi. Tıpkı ağaçları aşlamak üzere diğer ağaçtan alınan çıvgınların kalem gibi düpdüzgün olmak zorunda bulunması ve bu yüzden kalem diye anılması gibi. Aksi takdirde aş tutmaz, tutsa da yabani aş olup meyvesi acır, ağaç tabiatından çıkar yaratılışın gereğini yerine getiremez. İşte insanın söz aşısı dahi buna kıyas olunmak zorundadır.

Kalem ki mutlak irade gereği yazmaya başlamış ve hâlâ da yazmaktadır. Çünkü ayette "Yeryüzünde ağaçlar kalem, deniz mürekkep olsa ve denize yedi deniz daha katılsa yine Allah'ın kelimeleri bitmez. (Lokman, 27)" buyrulur. Bu ayetin, insana verilmiş en kutsal emanet olan aklın sorumluluk alanını gösterdiğini söylemek mümkündür. Böylece akıl sahiplerinin bilmek ve öğrenmek zaviyesinden nasıl bir sorumluluk yüklendiklerini anlayabiliriz. Önce kendini bilmek. Kendini bilip Rabbini bilmek. Rabbini bilip her şeyi Rab'dan bilmek, Rab ile bilmek...

Eski hattatlar yazdıkları altı çeşit yazıdan her birine "kalem" derlerdi. Belki de bununla, yazıya dökülmüş ne var ise hepsinin kalemin (aklı evvelenden aklı külle yansıyan kulluğun) sorumluluğunda olduğunu ve kaleme rağmen değil, kaleme göre bir hayatın gerekliliğini vurguluyordu. Hatta kaleme hürmet ediyorlar, -Kur'an'da pek çok yerde adı geçtiği için- açtıkları kalemlerin yongalarını oraya buraya atmayıp toprağa gömecek denli saygı gösteriyorlardı. Bazıları da ömürleri boyunca yazdıkları kalemlerin yongalarını biriktirip gasil sularının bununla ısıtılmasını istiyorlardı. Kalem vesilesiyle mağfirete ermek için.

[BERCESTE]

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin

Ki fessâd-ı rakkamı sûrumuzu şor eyler

Gâh bir harf kusûruyla eder nâdiri nâr

Gâh bir nokta sükûtuyla gözü kör eyler

Yazıyı kötü yazan katibin eli kalem olsun, kurusun inşallah. Çünkü onun yazısındaki hata bizim düşünümüzü çoraklaştırır. Bazen bir harf eksik bırakır "nadir (az bulunan güzelliği)"i "nar (ateş)"a döndürür; bazen de bir

noktayı düşürüp "göz"ü "kör" eder. (Osmanlı harfleriyle nadir kelimesinin ortasındaki dal harfi düşünce kelime nar okunur; göz kelimesindeki ze'nin noktası konulmayınca da göz, kör olur.)

Fuzuli

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ortaçağ'da evlilik

İskender Pala 2008.11.25

Ortaçağ Hristiyan dünyasında bir evde tahammül edilemeyecek üç şey bulunurmuş: Ocaktan odaya yayılan duman, ahırdan gelip mutfağa üşüşen sinekler ve öfkeli bir kadın.

Buradaki kadın, zannederiz modern zamanların duvar saati yerinedir; hiç sesi kesilmediği yetmezmiş gibi saat başlarında da bağırır durur.

Yine o zamanlarda delikanlılığında neşeli yaşayıp özenli giyinen, saçlarını tarayıp çevresiyle ahbaplık eden bir damadın, düğünden birkaç yıl sonra sökükle elbiseler ve kirli ayakkabılarla dolaşan, saçlarını taramak bile istemeyen, bıkkın, bezgin bir koca haline dönüşüvermesi hemen her mahallede rastlanan hallerdendir. Aile kavgalarında sesi çok çıkan da, komşuya koşup ortalığı birbirine katan da aynı kadın olmuştur çünkü.

O çağların İslam dünyasında bu anaerkil otoriten ailenin tam aksine, ataerkil bir yapı hüküm sürer, ağzı var dili yok hale getirilmiş kadın, kocasının sevgisi ölçüsünde bir dönem baş tacı, ardından da hizmetkâr derekesine düşürülerek yok sayılır. Dörde kadar evlenmeye cevaz verildiği için de kadınların kocalarına karşı asla açılmayan çeneleri birbirlerine karşı hiç kapanmaz.

Ortaçağ'da Batı dünyasında evlenmek de boşanmak da çok zor imiş. Bilhassa Katolik kilisesinin çok ağır kurallarla gençleri canından bezdirdiği bilinir. Yılın belli zamanlarında evlenmenin yasak oluşu gibi. Yine o çağlarda iki yortu veya bayram arasında evlenmek geleneğe aykırı görüldüğü için kilise böyle bir talepte bulunana dünyayı dar getirmiş. Normal zamanda evlenme dileklerini kiliseye bildirenleri papazlar araştırır, en ufak bir bit yeniği sezdikleri durumda evliliğe izin vermezler, hatta onları birbirine düşman edecek şartlar hazırlarlarmış. Söz gelimi para için yapılacak bir evlilik olduğu ortaya çıkarsa kilise adına paraya el koyup düğünü bozarlarmış. Kızlarını evlendirecek babaların yığınla drahoma hazırlaması şartı bir yana bu drahomanın yarısına yakın bir meblağı da kiliseye bağışlaması şart imiş. Dünürlük yemeği, söz kesme, nişan ve düğün gibi geleneklerin hepsi o vakit de var imiş. Ancak bütün bunlar kilisenin bilgisi ve kontrolü dahilinde yürütülmek zorundaymış. Daha söz kesildiği andan itibaren düğün sürecini bir papaz takip eder ve nikâhı da o kıyarmış.

Aynı çağlarda İslam coğrafyasında durum neredeyse bunun tam tersidir. Söz gelimi drahoma yerine erkeğin kadına dinî bir vecibe olarak ödemesi gereken bir mehir bulunur, kadının kimlik ve kişilik haklarına yönelik bir varlığı tescillenmiş olur. Ne zaman ki mehirde had aşılıp uygulama başlık parasına dönüştürülmüştür, buradaki düzen de bozulmuştur. Üstelik bu uygulama töre kabul edilince mehir parası hızla dinî sınırları aşmış kadının hakkı olmaktan ziyade kız evinin bir kazanç kapısına dönüşür. Ortaçağ Hristiyan dünyasındaki drahoma kadının, İslam dünyasındaki başlık parası ise erkeğin otoritesiyle doğru orantılı olarak kullanılmış; parayı veren taraf diğerine karşı bunu bir baskı unsuru gibi kullanmış, sonuçta ya kadının, ya erkeğin hakkı çiğnenmiştir.

Ne diyelim; sevgilerini parayla ölçenlerin haline bakıp ibret almak için yirmi birinci yüzyılı beklemek zorunda kalan insanoğluna hakikaten yazık!...

Ortaçağ'da şiir

Fatih'in veziri olan ünlü şair Ahmet Paşa'nın bir gazeli,

Çîn-i zülfün müşke benzettim hatâsın bilmedim

Key perişân söyledim bu yüz karasın bilmedim

beytiyle başlar. Aşağı yukarı şöyle demektir: "Ey sevgili! Zülfünün kıvrımını miske benzettim ama hata ettiğimi (misk'in koku, renk ve kıvrımlar yönünden senin zülfüne benzeyemeyeceğini) anlayamadım. (Af edersin!) Böyle (zülfün gibi) dağınık bir söz söylemenin nasıl bir yüz karası olduğunu bilemedim, (kendimden utanıyorum)!...

Şair bu beyitte Çin ve Hata (Doğu Türkistan'da misk ceylanlarının yaşadığı bir bölge) kelimelerini ikiye anlamda kullanmakla kalmıyor, o güne kadar saçı renk (koyu siyah), koku ve şekil yönünden miske benzeterek anlatan Türk şiirinin teşbih öğelerini tersine çevirip artık miski saça benzetiyor. Keza "perişan" kelimesiyle de saçın dağınıklığıyla birlikte peri-şan (şanı peri gibi yüce, güzel) olduğunu ima ile XV. yüzyıl Türk şiirinde az rastlanır bir zenginlik ve yoğun anlam örgüsünü sunuyor. Bu beyit ve gazelin devamındaki beyitler, Ahmet Paşa'nın okuyucusunu hayran bıraktığı bir üsluba sahiptir. Yukarıdaki beyti hakkıyla yorumlamak için en az yarım saat konuşmanız gerekir.

Tezkire yazarı Riyazî'nin anlattığına göre Çağatay şairi Ali Şir Nevayî bir mecliste Horasan şairlerini övünce, orada bulunan Molla Camî de Rum (Anadolu) şairlerinin onlardan üstün olduklarını, hele İstanbul'dakilerin yaratılıştan kabiliyetli bulunduklarını iddia eder. O sırada köşede derviş kıyafetiyle oturan birisi gözlerine ilişir. Ona nereli olduğunu sorarlar. "Anadoluluyum!" cevabını alınca kendisinden bir Türk şiiri okumasını isterler. Derviş, Ahmet Paşa'nın yukarıdaki beytiyle başlayan gazeli okur. Şiiri duyan Camî, beyitlerin coşkusuyla yerinden kalkarak raks edip semaa başlar.

Bu rivayet bize, Doğu dünyasında süren üstünlük mücadelesinin yalnızca savaş meydanlarında kalmayıp entelektüel alanlara da kaydığını gösterir. Nitekim Ahmet Paşa'nın bu şiiri yazdığı sırada Fatih bir şair idi. Çağatay hükümdarı Hüseyin Baykara da şair idi. Özbek Hanı Şeybani Han dahi keza şair idi. Babür hatıralarını kendisi yazıyordu. Safevi tahtında nesillerdir şair şahlar hüküm sürüyordu. Fatih'in Molla Camî'yi veya Ali Kuşçu'yu sarayına davet etmesinin sebeplerinden biri de işte bu mücadele idi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yare gizli sözlerim var / Diyemiyorum ele karşı

İskender Pala 2008.12.02

Bir yanda Ergenekon davası, öte yanda yerel seçimlerin yaklaşması. Demokrasi, millet, vatan, Sakarya, insan hakları, basın özgürlüğü vs. vs. Bir mücadeledir gidiyor. Bayrak elden ele, teşkilat ilden ile...

"il" veya "el" kelimesi Türkçe'nin en eski kelimelerindendir. Mecazlarıyla, deyimleriyle, tamlamalarıyla birlikte Türkçe sözlüklerin neredeyse en geniş yer ayırdıkları kelime. Bugün olduğu gibi eskiden de hem "il", hem de

"el" telaffuzuyla kullanılıyordu ve pek çok anlamı vardı. Biz üçünü yakından görelim:

1. Aynı dili konuşan, aynı kültür havzasında yer alan insanlar bütünü, halk, ahali: Eloğlu, elalem, ele güne karşı, el ile gelen düğün bayram... "Karac'oğlan der ki kendi halinde / Söylenir sözümüz elin dilinde." Dikkat buyurulursa kelimenin bu anlamında farklı uluslardan biri olmaktan ziyade aynı milletten olup da aralarında yakınlık bağı bulunmayan insanlar el olarak tanımlanmaktadır.

2. Aynı dili konuşan, aynı kültür havzasında yer alan insanların üzerinde yaşadığı toprak parçası, vatan, yurt: Rum-eli, Korkut-eli, yad eller, bizim eller, ilden ile... "Yemen ellerinde Veysel Karani" ilahisi, "Yine göç eyledi Avşar elleri" türküsü veya "Ela gözlerini sevdiğim dilber / Gel bizim elleri gez kerem eyle (Karacaoğlan)" koşması bu manayı ihtiva eder ki kelime burada tamamen bir mekân tanımı vermektedir.

3. Sınırları belli bir coğrafya üzerinde yaşayan milletin kendi kendisini idare etmek üzere geliştirdiği teşkilat yapısı, vilayet, il. Kelime bu anlamıyla yönetim kademeleri arasında bir vali tarafından yönetilen şehir bütününe karşılık gelir. Eskiden geniş toprakları ve büyük yönetim birimlerini, yani eyalet yönetimini anlatırdı. İlbeyi, ilhan, ilbaşı, il daimi encümeni, il özel idaresi, Kırım vilayeti, Cezayir vilayeti... vs.

İmdi, bu anlamlardan birincisi millet, ikincisi vatan, üçüncüsü de devlet kavramıyla örtüşen kelimelerdir. Yani biri olmayınca diğerlerinin anlam kazanmadığı bir bütünlük. Hani Göktürk Kitabeleri'ndeki "Yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer kılındığında ikisi arasında kılınan kışoğlunun ili ve töresi" gibi. Bu il ve törenin bozulmaması, yaşaması için "il/el" kelimesinin bir başka anlamına, belki dördüncü anlamına ihtiyaç vardır: Barış, sulh, dirlik, düzenlik. Hani "elçi / ilçî" dediğimiz zaman kastettiğimiz anlam gibi. El'den gelip, iki il arasındaki barışı temin için çalışan kişi yani. Siz buna "Yurtta sulh cihanda sulh" ilkesinin temelindeki düşünce yapısı diyebilirsiniz. O halde millet, vatan ve devlet kavramlarını barış ile ayakta tutan il, gücünü, kuvvetini, kudretini yani ki kut'unu milletten alırsa var olur. Millet olmayınca ne devlet, ne de ülke ayakta kalıcı değildir. El ele verip ilden ile götürülecek düstur ise TBMM'nin alnında yazılıdır: "Hakimiyet, kayıtsız şartsız millettir".

Suret ve mânâ

Duygu ve hayal unsurlarının ağırlıkta olduğu edebi eserleri veya şiiri daha iyi anlayabilmek için onu unsurlarına ayırıştırarak incelemek gerekir. Eskilerin metin şerhi, şimdilerin edebi yorum dedikleri bu yöntem sayesinde şairin kalbindekine ve zihnindekine bir merhale daha yaklaşmak mümkündür. Bu tıpkı, maddenin bir laboratuvarında kimyasal ayırıştırma ile unsurlarına dönüştürülmesi gibidir. Manzum eserlerin laboratuvarında kelimeler analiz edildikçe mânâ buhar buhar çoğalır, duman duman yükselir, dalga dalga yayılır. Hatta bu laboratuvarında sözün rengi, kokusu, deseni, sesi, hayali vb. ortaya çıkartılabilir. Bunun için tıpkı fizik veya kimya kanunları gibi birtakım kanunlar ve kurallar geçerlidir ve o kurallara uyulduğu müddetçe maddesi olmayan kelimelerden soyut (mücerred) anlamlar tütmeye başlar. Bu, duygu veya hayalin latif cismidir ki milletin ruhundaki edebi zevki coşturur ve manayı reaksiyoner kılar.

Klasik sanatların belli kuralları ve kanunları gereği bir manzume, şekil ve suret yönünden olduğu kadar mânâ ve ruh yönünden de kalıplar içinde üretilir. Gazel, kaside, terakib-i bend, münacat, na't vb. bütün manzumelerde dış çerçeveyi oluşturan bir kurallar silsilesi kadar bir mana ve içerik dayatması vardır ve şair ancak kuralları yerine getirdikten sonra kendisini özgür hisseder. Takdir edilir ki bunca kurala uyduktan sonra özgürlüğün sınırı daralmış olacaktır. Bizim eski şiirimize mey ü mahbub, gül ü mül, lale sümbül gözüyle bakanlar işte bu dayatma ve kuralların kısır dünyasında oyalanıp kalırlar ve şairlerin özgür kaldıkları his ve hayal dünyalarında bize parmak ısırtacak ince hisler, kıymetli fikirler, zengin hayaller, katman katman mana ve renkli üslupların farkına varamazlar. Onları yanıltan şey, aynı kelimelerin, aynı kalıplaşmış halleriyle tekrarıdır.

Gönüllerden Kâbe'ye sefer

İskender Pala 2008.12.09

Varanlar vardı, güldürülenler güldürüldü. Nasibi olanlar aldılar, yolda kalanlar kaldılar. Hac, Arafat, tavaf... Mağfiret, arınma ve af...

Kiminin gönlünde bir düştü, kimine yalnızca öykünme düştü. Biz dahi Nabi diliyle ağlamak, belki sözü onunla bağlamak istedik. Oğlu Hayrullah'a şiir şiir nasihat eylemiş ve üç yüz yıldır nesilden nesle öğütler söylemişti. Uyalım nasihatına atamızdır diye ve gidelim biz de gönüllerden Kâbe'ye... Dinleye dinleye gönlümüzün sesini, arayalım bulalım gönüller Kâbe'sini. Gözümüzü yumalım ta Mekke'ye varalım; Kâbe'de beş vakit el açıp yalvaralım. Allah'ın evi diye yüz sürelim babına; eriştiriverir belki bizi hac sevabına...

"Ey can güllüğünün taze yetişmiş gülü! Ey bilgi ve anlayış dimağını kokularla donatan (oğul)! Yola çıkacaksan mutlaka Kâbe yoluna git. Kâbe şeref bakımından en büyük olan kutlu evdir. Rahmet ağacının gövdesi Kâbe; din ve devletin kapısı Kâbe'dir. Kâbe bir ışık, müminler çevresinde pervanedir. Kâbe, yüce göklerin sırrı; karanlık gecelerin kara elbiseli evi. Kâbe, cennet gül bahçelerinin meydanlığı; Kâbe, nur nimetleriyle dolu bir yiyecek sofrası. Kâbe, uzun boylu bir derviş, Hacerü'l-esved de onun belindeki bağ (kemer)dir. Kâbe, yaratılış cümlesinin noktası ve yeryüzünün misk kokan siyah benidir. Merve arazisi ve Safa'nın içler açan toprağı, gözler için birer sürme. Zemzem kuyusundan akan bengisuyu Allah'a isyankâr olanların temizlenmesine amade. Beytül-Harem toprağı yeryüzünün yüz akı; Zemzem ise âlemin yüzü suyu. "Lebbeyk" sedalarıyla yükselen nefesler göklere doğru peykler misali aşip giderler. Bu ne ikbal, bu ne saadet ve ne mertebedir ki Allah'ın evini tavaf etme nimetine sahipsin. O halde tavafa layık yer üzerinde yürü ve yüzünü o mübarek makamın yoluna bir yaygı yap (yani başını secdeden kaldırma). Gönlünü Beytül-Harem mumu etrafında bir pervane eyle ve rızkını veren Allah'ın evini tavaf et. Arefe günü Arafat'ta günahı defterler yıkanmış ve orada günaha esir olanlar azat olunmuştur. Rahmet dağında siyah ile yazılı rakamlar (günahlar) hep beyaza çıkar, günahlarla dolu amellerin kitabı yıkanır paklanır. Mina sokaklarındaki alıcı ve satıcılar adeta günah verip sevap alırlar.

Velhasıl Kâbe, yüce insanların gönlüdür. Hacerü'l-esved de o gönül içindeki kara benek, süveydadır. Su ve toprak (balçıktan yaratılma insanlık) mertebesini unutmayanlardan ol. Kâbe'nin etrafını dolaşıp gönül üstüne gönül ol."

Kurban sunan ile kurban olan

Neşati Ahmed Dede, Edirne postnişini; Hilye-i Enbiya yazmış, iyi yapmış işini; on beş peygamberi, Adem'den ta İsa'ya, tasvir etmiş hakkıyla yolda kalmamış yaya; araştırmış kaynakları ziyade dikkat ile, inciler dize dize hepsini getirmiş dile; Mevlid gibi anlatmış birer birer söylemiş; bakınız İbrahim'e, İsmail'e ne demiş:

Hz. İbrahim'in hilyesi

Levn-i vechinden eden bast-ı kelam

Dedi gayetle sefid idi tamam

Dahi olmuşdu küşade cebhe

Cirmi benzerdi heman kurs-ı mehe

Subh-ı sadık gibi bâ ziver-i tam

Lihye-i pâkı ağarmışdı tamam

Hem güler yüzlü idi hûb-manzar

Daim üşkûfte idi çün gül-i ter

Hâlet-efzâ idi çeşmi o kadar

Bakmaya doymaz idi ana nazar

Yüzünün renginden söz açanlar, onun bembeyaz olduğunu söylerler.

Açık alınlı idi ve yüzü dolunaya benzeyen bir yuvarlaklıktaydı.

Mübarek sakalı sabah misali tamamen ağarmıştı.

Açılmış bir gül gibi her daim güler yüzlü ve yakışıklı idi.

Gözü o kadar güzeldi ki ümmeti ona bakmaya doyamazlardı.

Hz. İsmail'in hilyesi

Vechi nûrânî idi gâyetle

Pertev-endâz idi sad-behcetle

Dediler kaddine vâlâ-nazarân

Serv-i bâlâ-yı çemenzâr-ı cihân

Eyleyen kâmetini Sidre-nümâ

Eylemiş sînesini levh-i safâ

Hem bi-ilhâm-ı Hudâvend-i ecel

Arabî söyleyen oldur evvel

Ömr-i pâkin hired-i sâl-i şümâr

Yüz otuz olmasına verdi karar

Yüzü ziyadesiyle nurlu olup çevresine ışık yayar gibiydi.

Yüce bakışlılar onun boyu için, "cihan bahçesinde uzun bir selvi" gibi yüksekti dediler.

Boyunu Sidre'ye benzeten Allah, göğsünü de saf bir ayna gibi yaratmıştı.

Allah'tan bir ilham vasıtasıyla, yeryüzünde Kur'an'ın diliyle konuşan ilk kişi oydu.

Uzun ömürler sürmüş bilge kişiler onun ömrünün 130 yıl olduğunda ittifak ederler.

BERCESTE

Uğrarsa yolun bâd-ı sabâ ger Haremeyn'e

Ta'zîmimi arz eyle Rasûlü's-sakaleyn'e

Ey saba rüzgarı! Eğer bir gün Mekke ve Medine'ye de yolun düşerse; İnsanların ve Cinlerin Efendisi'ne benim de dostluğumu, selamımı ilet ne olur!..

Laedri

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İnci mercan yükün gelir

İskender Pala 2008.12.16

İnsanoğlu güzelliğe meftun yaratılmıştır ya, her cinsin içinden en güzeli seçmek ister. Üstelik de her cinsin en üzüli daima değerlidir.

Nadir olan bir güzelliğe ise bazen paha biçilemez. İnsanlık tarihi biraz da nadir olanı elde bulundurma mücadelesinin tarihi sayılabilir. Çünkü nadir bir güzellik her zaman insana güç verir, ayrıcalık verir.

İnsan, yüzyıllar boyunca tabiatta var olan taşların en güzellerini bulmuş, onları avucunun içinde tutarken kendinde bir güç hissetmiştir. Kadınların bu güzel taşlardan takılar yapmaları ise güçten ziyade güzelliklerine güzellik katma arzularının bir sonucudur. Eski Mısır hazineleri arasındaki takılar, bu taşların madenlerle (altın, gümüş vb.) birleştirildiğini bize gösterir. Milattan üç bin yıl önceki dönemlere ait Truva hazinesinden çıkarılan takıların çoğu altından iken, ikibin yıl öncesi döneme ait Alacahöyük kazılarında çıkarılan takılarda altınla birlikte taşlar kullanılmıştır.

Mücevher kelimesi şimdilerde değerli maddeden yapılmış veya işlenerek değerli hale getirilmiş süs eşyasını karşılıyor. Oysa eskiden mücevher deyince yalnızca taş anlaşılır ve altın, gümüş, platin, bakır vb. madenler yalnızca bu taşları barındırmak üzere işlenirmiş. Bölmeleme, mıhlama veya serpme tekniğiyle altın veya gümüş madenler içine yerleştirilen mücevherat zamanla kazınabilir özelliklerde işlenmiş ve madenlerden ayrı olarak işlem görmüştür. Kuyumculuğun geliştiği ortaçağdan itibaren mücevherat bilhassa Hristiyanlık ritüellerinde önemli yer tutmaya başladı. Eskiden kralların ve sultanların kullandığı kıymetli taht, tac ve giysileri artık din adamları kullanır olmuştı. Bilhassa Hz. İsa ikonlarında kullanılan mücevheratla tezyin usulü daha sonra İslam kültüründe de yer etmeye, kutsal emanet mahfazalarında nadir mücevherler kullanılmaya başlanmıştır. Sevilen, değer verilen ve kutsal kabul edilen şeyleri süsleme adeti bütün dinlerde elbette vardı, ama bunun mücevher ile birleştirilmesi Hz. İsa'nın ümmeti tarafından başlatıldı. Sonraki dönemlerde değerli olan ile kutsal olan her zaman ve zeminde bir araya getirilir oldu.

Divan şiirinin Anadolu'daki ilk şairi sayılan Hoca Dehhanî bir mücevher ustası yahut bir kuyumcu değildi. Ancak o, sevgiliye değerli kabul ettiği için ona mücevherleri layık görmüş ve şöyle demişti:

Gözün sadefinden nice dürdane dökersin

Şol dişi güher dudağı mercan ere umma

"Ey âşık! Gözünün sedefinden daha ne zamana kadar inci taneleri döküp duracaksın? Zannediyor musun ki böyle yapınca o dişi inci, dudağı mercan olan sevgiliye ulaşabileceksin!?" Şair bu beyitte adeta okuyucusunun

iki hususta dikkatini çekiyor ve bir şeyin farkına varılmasını istiyor. Birincisi incinin sedeften elde edildiği ve sedefin de değerli oluşu, ikincisi ise incilerin mercanla birlikte saklanması.

Eski hanımefendiler, inci ve mercanlarını akikten yapılan mücevher kutularında bir arada saklarlar, diğer mücevherleri ile karıştırmazlarmış. Bizce bunun sebebi, şairin farkına varmamızı istediği husus olmalıdır: Hem inci, hem de mercan denizden çıkartılır ve bir zamanlar canlı iken sonradan taşlaşmış olarak değer bulur. Şair ilk dizede inciye, ikinci dizede mercanı anarak âşıkın (kendisinin) gözünü denize benzetmektedir ki okuyucu bunun farkına vardığı zaman onun sevgili uğruna ne derece çok (denizler kadar) ağladığını görmüş olacaktır. Bu da sevgilisinin ne derece güzel olduğunun delilidir.

Plastik takılar çağındayız ve bir zamanların mücevher tanımı içine giren zümrüt, pırlanta, elmas, inci, mercan, yakut, zebercet, firuze, la'l, yeşim gibi taşlar ile bunların kakıldığı gül yahut armudi küpeler, serpmeye taşlardan ışık ışık kırılan telkari veya savatlı zarif bilezikler, altın örme zincir zincir parıldayan halhallar, bilhassa zümrüt, inci ve elmasın renk uyumlarıyla bezeli sorguçlar, bilhassa saray kadınları için üretilen iki üç sıra mücevherli gerdanlıklar, yahut bir Kaşıkçı elması bize uzak bir mazinin erişilmez güzellikleri olarak görünüyor. Varsa yoksa Erzurum'un burma bilezikleri, Diyarbakır ve Trabzon'un hasır bilezikleri, Malatya işi burmalı hap gerdanlıkları... Tek taş pırlantalar da moda olmasa, taşlar hayatımızdan çekilip gitmiş gibi. Eskiden hiç olmazsa yeşim, akik veya zümrüt üzerine hakkedilmiş mühür yüzükler kullanılmış. Karacaoğlu'nın "Telli turnam sökün gelir / İnci mercan yükün gelir..." dediği mücevher kervanları acep nerelere gittiler?

Mercan duası

Eski En'am kitaplarında ve dua mecmualarında karınca duası, ism-i azam duası gibi bir de mercan duası varmış. Bu duanın nasıl bir şey olduğu, neye yaradığı, hangi vakitte edildiği maalesef bilinmiyor. Ancak geriye kalan efsanesinden bir şirinlik muskası olduğu anlaşılıyor:

Vaktiyle bir sultanın çok sevdiği Mercan adlı bir cariyesi birden ölüvermiş. Yasa boğulan sultan, ölüyü yıkayacak kadına, "Kefenlemeden evvel beni çağırın son bir kez göreyim!" demiş. Yıkayıcı kadın cesedi soyarken saçları arasında bir muska ve muskanın içinde de bir mercan bulur. Bunu hemen kendi başına takar. İşini bitirince sultana haber verirler. Lakin sultan cariyesini o eski güzelliği yerine zenci kılığında görür. O sırada yıkayıcı kadını görüp derhal âşık olur ve nikâhlayıp alır.

BERCESTE

Nola candan olursa mübtelası

Ki la'li götürür mercan duası

Sevgilinin tutkunu canını feda etse ne çıkar; çünkü dudağı hiç durmadan mercan duası götürüyor (dudağı mercan rengindedir / dudağından mercan duası hiç eksik olmuyor).

Azizi

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bitmeyen kavga

Fuzulî üstadın Fars diliyle yazdığı Rind ü Zahid adlı bir kitabı vardır. Zahid bir baba ile rind bir oğlun seyahat hikâyesinin anlatıldığı eserde zahir ile batın, sevap ile günah, mağfiret ile masiyet, hakikat ile mecaz, suret ile derun gibi zıt fikirler tartışılır.

Zahid, dinin emrettiği şekilde yaşayan ve bakış açısını dine göre düzenleyen bir kişilikte olup görünüş (temsil), sevap (vicdan), mağfiret ve hakikati savunurken rind hep onun dediklerinin tersini yapar, meyhaneyi över, hakikati mecazda görür (sembollere sığınma), batın (kişisel) yanlısıdır, babasının günah saydığı şeyleri çekinmeden işler vs. Ona göre mademki dünya fanidir, öyleyse fanilik diyarında akıllı ile deli birdir. Denizin dibinde durduktan sonra inci tanesi veya taş olmanın ayrımı yoktur. İyilik, kötülük mefhumu ortadan kaldırıldığında da meyhane ile mescit arasında fark kalmaz.

Rindlik düşüncesi tarikatların ortaya çıkışı ve yayılma çağında eski İran'a ait Pers-Zerdüştlük kültürünün etkisiyle tasavvufa sızmış olup zamanla bazı sufi düşüncelerinin kalendermeşrepliğe meyleden bir yapı kazanmasına yol açmış, dini bütün müminlerin tavırlarını küçümseyen bakış açıları üretmiştir. Batınî-Melami meşrepli sufiler tarafından benimsendikten sonra kendine bir özgürlük alanı da oluşturmuştur. Buna mukabil Sünni tarikatlarda revaç bulmadığı gibi temsil de edilmemiştir. Ancak gerek klasik şiirdeki tasavvuf neşvesi, gerek Batınî tarikat nefeslerindeki semboller dünyası, hemen her şairin kendini zahid (= kaba sofu, zahir ehli, dış görünüşü önemseyip dini sakaldan cübbeden ibaret gören) kimliğinin dışında bir rind olarak görüp göstermesine kapı aralamış, şiirlerde zahid tiplmesi, neredeyse koyu dindar bir insan portresine büründürülüp alaya alınmıştır. Buna divan şiirinin güzeli en güzel, çirkini en çirkin gösteren mükemmeliyetçi tavrı da çanak tutmuş, yüzyıllar boyunca şairler zahidi kötüden kötü, rindi ise iyilerin iyisi yapabilmek için -kasıtlı veya gaflet ile, bilerek veya saf kalplilikle- çırpınıp durmuşlardır. Şimdi o beyitlere bakanlar rind ile zahidi kanlı bıçaklı sanabilirler. Çünkü zevk ehli olup dünya nimetlerine sırt çevirmeyen pek çok şairin kendilerine günah fikrini hatırlatan her kişiye "zahid" damgası vurmaları gayet kolay idi. Üstelik kendisine günahı hatırlatan adam da kamil bir mümin olmayıp eksiklerle (mekki ve makam hırsı, sakal-cübbe kaygısı, dış görünüme önem verme, cenneti anlatmaktan ziyade cehennem ile korkutma vs.) doluydu. Sonuçta rind şair, dinin kurallarına uymakla birlikte riyakârlığı her halinde ortaya dökülen miskin ve zavallı bir adamın imanını taşımak yerine kendini açıkça ortaya koyarak "İç bade, güzel sev, var ise akl u şuurun" makamında pervasızca bağırmaı yeğledi. Tabii iş bununla kalmadı; ötekinin eksikli olması, berikinin sesini yükseltmesine de daima fırsat tanıyordu. Artık dünyaya itibar etmediğinden, olayları gönül gözüyle görüp değerlendirdiğinden, her türlü baskıya karşı çıktığından, disiplin ve kural tanımadığından, bütün bunları da yenilikçilik, ilerleme ve hoşgörü adına yaptığından bahisle herkesi kendisine imrendirmekten geri durmadı. O kadar ki, bu sahte tavır, zamanla dinin kurallarına uymamayı telkine kadar (Harabat ehline duzah azabın anma ey zâhid) vardı. Hatta dinin emrettiği zekatın içki cinsinden verildiği, veya illa zekat verilecekse içkinin de zekatının verildiği diyarlara gitmeye özenildi (Zekat-ı mey verilir bir diyare dek gideriz).

Bütün bunlar olurken rind hep aktif idi; elinde kalem, iletişim kuruyor, anlatıyor, yazıyor, insanları öyle etkiliyordu. Zahid ise hep sünepe idi; büyük bir cahillik içinde yalnızca din kitaplarına gömülmüştü ve başını kaldırıp çevresinde dönen oyunları görebilecek durumda değildi.

Rindler ve zahidler gökkubbenin altından hiç kaybolmadılar!.. Biri hâlâ Ömer Hayyam, diğeri hâlâ Cinci Hoca rolünde... Ve toplum vicdanı, kalem ve iletişime sahip rol modellerin sahteliğini idrak etmediği sürece zahid daha çooooook dayak yer!..

Klasik şiirimizde rindlik düşüncesini anlatan sayısız beyit bulunabilir, hemen her şairin farklı bir rindlik tanımı olduğunu anlayabilirsiniz. Bana göre en isabetli tanımlardan biri Muallim Naci'nin şu beytinde gizlidir:

Hayli dem pûşîde oldun ben gibi bir âteşe

Ey abâ-pûşum semendersin ki sûzân olmadın

Şöyle demek olur: Ey sırtı abalı dolaşan! Sen mutlaka semender olmalısın!.. Çünkü benim gibi birinin ateşine nice zamandır örtü durumundasın (benim sana olan aşk ateşimi gizleyip bilmezden geliyorsun)

Şöyle de demek olur: Ey sırtı abalı dolaşan! Nice zamandır benim gibi bir ateş topuna yakınsın (benim ateşimi taşıyorsun), ama yanmıyorsun!.. Yoksa semender dedikleri sen olmayasın?!..

Burada rind, "aba-pûş (abaya bürünüp kendini gizleyen)" kelimesinde gizlidir. Çünkü bütün düşüncelerini, bütün görüntüsünü, bütün fikirlerini örtüp kendine saklayarak dünyayı hiçe sayan rind, bir aba içinde yaşar. O aba onun için bir zırhtır ve dünya ile alakasını (dünya nimetlerine düşkünlüğü) keser. Rindin o zırhında (abasında) gerektiğinde bir ateşi örtecek manevi güç vardır. O güçten dolayıdır ki parmakla gösterilip imrenilir.

Beyit şiirsel anlamıyla, bizim dikkatimizi iki hususa çeker: İlki, şairin aşktan dolayı salt bir ateşe dönüştüğü (çünkü bu derece şiddetli ateş ancak o derece güzel bir sevgili uğruna yanmakla olur), ikincisi de semenderin bir aba ile ateşi kuşatıp kendini koruduğudur. Semender (batıda salamandr), ateşe girdiğinde bir sıvı salgıladığı için yanmayan, denize girdiğinde de batmayan efsanevi bir hayvan imiş. Güya salgıladığı sıvı bir zırh, bir aba gibi bedenini kaplar ve temas ettiği ateşten etkilenmezmiş.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir takvime sahip olmak

İskender Pala 2008.12.30

Fatih'in vezirlerinden ünlü şair Ahmet Paşa bir gazelinde,Ey kamer-tal'at kaşın kavsın görüp takvîmdeAy başında fitne var deyü müneccimler yazarbuyurmuş.

Aşağı yukarı, "Ey yüzü dolunay gibi parlayan sevgili! Müneccimler, o dolunayın üzerinde senin kaşının kıvrımını görünce takvimlerine, "ay başında fitne var" diye bir açıklama yazdılar." gibi bir anlam içeren bu beytin derinliğini anlatmak bir hayli zor. Nedenine gelince:

İnsanoğlu güneşin, ayın ve yıldızların hareketlerine bakarak en ilkel dönemlerden itibaren zamanı ölçmeye ve dilimlere ayırmaya çalışmış, bunları taş üzerine, ağaç gövdelerine çentikler atarak zapt etmiş. Bilgilerimize göre Sümer'de takvim yoktu, Mısır ve Babil'de her saltanat döneminin yılları ayrı ayrı sayılırdı, eski Yunan'da kuşak zaman (1 kuşak şimdiki 27 yıl) kullanılmıştı ve ilk düzenli, bilimsel takvimi Romalılar hazırlamıştı. Roma'nın kuruluşunu başlangıç kabul eden bu takvime göre Hz. İsa 753. senede doğmuştur. İsa'nın doğumundan 45 sene evvel Jullius Sezar bu takvimi İskenderiyeli Suzijen'e yeniden tedvin ettirdi ve Jullien takvimi adıyla kullanılmaya başlandı. Bu takvim hesabına göre 128 senede bir gün artıyordu ve 1582 yılında Papa 13. Gregovar bu hatayı düzelterek yeni bir takvim hazırlattı: Gregoryen Takvimi. Hz. İsa'nın doğumunu esas alan bu takvim bütün Hristiyanlık âlemince kabul gören Miladî takvimdir.

Tarih boyunca Kalde, İbranî, Mısır, Kipt veya Çin takvimleri gibi Türklerin de bir takvimleri vardı: Oniki Hayvanlı Türk Takvimi. Buna göre sıçan (sıçgan), sığır (ud), tavşan (tavişgan), ejder (lu), yılan (ılan), at (yunt), koyun (koy), maymun (biçin), domuz (tonguz), pars (bars), tavuk (tabuk) ve köpek (it) yılı birbirini takip eder ve her günde gece ve gündüz olmak üzere onikişer çağ (saat) bulunurdu.

Osmanlı çağında atalarımız Rumi (Malî) ve efrencî (Miladî) takvimleri bilmekle birlikte resmi işlerde daima hicrî (kamerî) takvimi kullanmışlardı. Açık gök altında her yerden izlenebilen ayın hareketleri esasına dayalı olan bu takvim Hz. Ömer'in hilafeti zamanında kabul edilmiştir. Ashaptan bazıları ilk vahyi, bazıları Hz. Muhammed'in irtihalini yıl başlangıcı olarak teklif etmişlerse de Mekke'den Medine'ye hicretin milat olma görüşü ağırlık kazanmış ve o yılın on yedinci hicret yılı olduğu kabul edilmişti. Bu takvime göre yıl, her bir ay diliminde 28 veya 29 gün itibarıyla 354 küsur gün olarak hesaplanmıştır. Gök cisimlerinin nadiren görüldüğü Batı toplumlarınca kullanılan ve ayların 30 ve 31 gün olduğu miladi takvime göre hicri takvim, her yıl devlet lehine on günlük bir nispi kazanca imkân veriyordu.

Şimdi gelelim meselenin başka bir boyutuna:

Bir milletin takvimi onun tarihi demektir. Takvim bize geriye doğru düşünme imkânı verir ve kodlarımızın derinliğini, sağlamlığını, kadimliğini gösterir. Mesela Çin bizim on iki hayvanlı takvimimize benzer bir takvim kullanır ve bir Çinli bu geleneksel takvim sayesinde on beş bin yıl geriye doğru kendi tarihinin sınır taşlarını hatırlar, söz gelimi sekiz bininci yılda milletin başına gelenleri hafızasında tutar. Bu ona kimlik verir. Yahudiler 29 veya 30 günlük ayları olan ve bir yılı on iki, bazen on üç ay süren bir kameri takvimi altı bin yıldır kullanırlar. Bu onların genlerinde geçmişe doğru bir aidiyet hissini ayakta tutar ve tarihi unutturmaz. Japon takvimi Şinto kaç bin yıldan beri hâlâ aynıdır ve bir Japon bununla gurur duyar. İmdi, bu takvimlerin Miladi takvime göre çok kullanışlı olduğu söylenemez, ama hiçbir Yahudi veya Japon bunu değiştirmeyi düşünmez. Üstelik değiştirmedikleri sürece dünya milletleri arasında geri kaldıkları, çağdaşıktan uzak düştükleri fikrine de kapılmazlar. Onlar bilirler ki takvim değiştirmek, hafızayı değiştirmektir. Sanki zamanı bir yerinden yırtıp asıl parçayı saklamak gibi... Takvimi değiştirdiğiniz vakit kimliksiz, tarihsiz, hafızasız bir millet olma tehlikesi vardır. Çünkü o zaman size kimlik veren geçmiş olayları kendi medeniyet birikiminize göre değil, kabul ettiğiniz yeni takvime göre anlamlandırmaya başlarsınız. Hatırladığınız tarih ve geçmiş, sizin yaptığınız tarih değildir artık. Siz orada etken konumdan edilgen hale düşersiniz ve tarihsel başarılarınız, icatlarınız, keşifleriniz, dünyaya yaptığınız katkılar hep yeni takvimin sayfalarına işlenir. Mesela Konstantinopol 857'de değil 1453'te fethedilmiş olur ve tabii "Belde-i Tayyibe" fikri aradan kalkar. Ayasofya algısı Eyüp Sultan algısından önde durur ve İstanbul'un Konstantinopol kimliğini baskın kabul etmeye hazır hale gelirsiniz. En basit tanımıyla Hicret'ten koparılıp Noel'e bağlanır, Noel kutlamaları için özel ve tüzel hazırlıkları arttırırsınız. İşin ilginç yanı bu değişikliği de laiklik adına yapmış, Hicri takvimden kaçıp Gregoryan takvime kapılanmışsınızdır. Hak Peygamber'den kaçıp Papa'ya sığınmak yani...

Şimdi gelin, bir de, kendi atalarınızdan yadigâr kalmış şu dizeleri anlayamıyoruz diye şikâyet edin!..

Ey kamer-tal'at kaşın kavsın görüp takvîmde

Ay başında fitne var deyü müneccimler yazar

Bu beyitte nelerin anlatıldığını merak ediyor musunuz?!.. Açın bir ansiklopediyi, bir tarih sözlüğünü, bir bilimsel araştırmayı, eski takvime göre dolunayın evrelerini, kavis haline gelişini, ay başında incelik hançere döndüğünü, astrolojide yükselen burçları, fitne çıktığı vakit yapılacakları, müneccimlerin ne işlerle uğraştıklarını ve müneccimbaşılık müessesesini, rasathaneleri vs. okuyun, okuyun, okuyun... Oniki hayvanlı Türk takvimini kullanıyormuş gibi Ötügen'e kadar, hicri takvimi kullanıyormuş gibi Hira'ya kadar okuyun. Ancak o vakit miladi takvim bizim için anlam kazanacak.

BERCESTE

Şeb-i yeldayı müneccimle muvakkıt ne bilür

Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saat

En uzun gecenin hangisi olduğunu ne zaman ayarcıları, ne takvim hazırlayanlar bilir!.. Gecelerin kaç saat olduğunu sen asıl gam müptelasına sor (uzun gecenin ne demek olduğunu ancak o bilir).

Sâbit

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gazze ölüyor!..

İskender Pala 2009.01.06

"Dua da bir ibadettir."

Müsned, IV, 267, 271, 276

Gazze'de bebekler ölüyor...

Gazze'de anneler ölüyor...

Gazze'de soykırım kol geziyor...

Gazze ölüyor ve dünya seyrediyor.

Çareler tüketilmiş, çareler çaresizliğe dönüyor...

İslam ülkeleri suskun... Vicdanlar suskun... İnsanlık suskun...

Gazze'de çare başka yollarla bulunmalıydı, buna inanıyorum. O başka yolların neler olduğunu herkes biliyor; olmadı, olamadı...Gayretler yetmedi... Belki bir müminin duası yeter diye eski bir dua bahsini, Kırk Güzeller Çeşmesi'nden alarak yeniden sizlerle paylaşıyorum. Amin, amin..

*

Geceydi... Kurşun sesinde bir cenin duaya durmuştu...

Gönülden ve gizlice... Sakınarak ve umarak... Israrla ve devamlı...

Söz değil, bir hâl... Söze hükümran mecal... Kelebeklerin kanadı gibi titrek, seher bülbülünce zeyrek...

Dünyanın eşiğinden öteye akıştı o dua; gaflet perdelerinden öteye bakıştı o dua. Denizleri dolaşan katreler gibi, tesbih tesbih dökülen taneler gibi.

Yıldızlar tutar açılan elleri, şafaklar öper deyen dilleri. Umutların ritmiyle atan nabızda gizliydi, gönüllerin teliyle çalan sazda gizliydi.

Tevbeleri izleyen gözyaşıydı dua, her işte bir hayrın başıydı dua. İlahî yazıların gizemli şifresiydi; yoldaşın yoldaşa gülen çehresiydi.

İçten içe bir niyazdı o, gelinlik giyside beyazdı o. Bağlılar yakan közler de, söylenmeyen sözler de...

Geceydi... Kurşun sesinde bir cenin duaya durmuştu ve çoğaltmıştı çığlıklarını...

Dua savaşa giderken, dua düğün ederken. Dua yağmur yağmurdu, dua tuzdu, hamurdu... Ağlarken de, çağlarken de... Dua babadan oğula, dua azdan çoğula... Dua belalar def'i, dua makamlar ref'i idi... Allah kulunu dinliyor gibiydi dua, sebiller suyuna iniyor gibiydi... Dayanılmaz dertlerden, düşmanı sevindiren felaketlerden; başa gelen fenalıklardan, sese hasret tenhalıklardandı...

Geceydi... Kurşun sesinde bir cenin duaya durmuştu...

O dua idi ay aydın karanlıklardan, o dua idi yıldızlara karşı aydınlıklardan... Dua yıldırım akışlıydı, dua cemale bakışlıydı... Söylemesi imkânsız bir şeyler içindi, hüzzamı hüznü dokuyan neyler içindi... Dua ölüm kadar özeldi, dua ölüm gibi güzeldi...

Duası olmayanın ola mı umudu; duaya durmayanın kala mı sûdu? Duadan ayrılrsa kul mu kalır, insan mı kalır; duadan özge eylül mü kalır, nisan mı kalır?

Gelin dua edelim, Hakk'a gidelim. Mavi bir şeyler girsin hayallerimize, aklar ve yeşiller vursun hallerimize. Zaman ve mekânı bahşedelim süveydalarımıza, sevdalarımızı nakşedelim zamanlar ve mekânlarımıza.

Kabul olunmayacak duadan O'na sığınarak gelin dua edelim, düşelim yollarına görüşelim, varalım illerine yalvaralım.

O vermek istemeseydi istemeyi vermezdi bize; O sevmemizi istemeseydi sevmeyi istetmezdi bize.

İsteyebilmeyi istemekler nasip et bize Allah'ım; sevebilmeyi sevmekler nasip et! Nasib et de sular canına kadar çekilenlerin, feryadı mabet mabet dikilenlerin... Çığlıkları boğazlarına yürüyenlerin, geceyi kurşun kurşun sürüyenlerin... Vatanında özgürlükten koğulanların, gözyaşlarında acıyla boğulanların... Can sermayesi savaşta bitenlerin, cananı kurşun kurşun yitenlerin... Duası kabul olan insanların ve cinlerin, sesi çığlık çığlık olmuş ceninlerin kalplerindeki istemeleri iste, çaresâz ol çaresizlere...

Allah'ım! Gönlümüzde olanı hakkımızda, hakkımızda olanı gönlümüzde eyle. Rahmetinden umut kestirme Tanrı'm!.. Sevginden taşra fırtınalar estirme Tanrı'm!.. Zulme kimseyi giriftâr tutma ey Rab! Zalim elinde kulunu unutma ey Rab!..

Elini kalbime koy, duy beni Tanrı'm!... Kırık bir kalp en iyi parçam...

Gazze için

Gazze!.. Ey Ebubekir'in sesiyle şehadeti yankılanan belde!.. Ey İmam Şafiî'nin doğduğu toprak! Ey kurak iklimlerde bereket yeşerten vadi!.. Ey milyonla Haçlı ayakların çiğnediği ve kahraman Selahaddin'in kurtardığı vilayet!.. Sen ki kadîm Mısır'ın kapısı, sen ki Yavuz Sultan Selim'in sancağıydın!.. Sen hac yolumuzdaki durak; sen sürre alayımızın emin vadisi!

Sen ey Gazze! Bu toprakların çocukları senin için dalga dalga şehit düştüler. Tarihten tarihe, çağdan çağa, devirden devire tam dört yüz yıl (1517-1917) tekrar tekrar şehit düştüler. En çok da, en sonunda şehit düştüler ve son asker de son nefesini verdiği gün sana ağlayacak kadar bile gücümüz kalmamıştı.

Gazze! Ey en acı günlerini en son yaşayan şehir! Zalimler, vahşiler, haydutlar elinde kaldın. Senin için bir şey yapamadık, yapamıyoruz!.. Bir duamız var sana dair. Elimizden gelen bu!.. Ve bir de verebileceğimizi vermek!.. Maldan ve candan... Bugün imtihan günü!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hekimliğe dair

İskender Pala 2009.01.13

Tıp kelimesi sözlüklerde 'hastalıkları iyileştirme, onların sebep ve sonuçlarını araştırma ilmi, hekimlik' olarak tanımlanıyor.

Buna göre tıp bir bilim alanının adıdır ve daha ziyade hastalanan bünyeyi sağaltmayla alakadardır. Öte yandan kainatı kuşatan en ince sanat eserlerinin (canlı bünye) yine en ince verileri (yapısal özellik) üzerinde çalışmak açısından da bir sanat alanıdır. Yani sağlıklı bir bünyenin sağlıklı devamını sağlamak başlı başına bir sanat sayılır. Çünkü hastalanan bir bünyenin sağlığa kavuşturulmasından daha önemlisi, onu hiç hastalandırmayacak şekilde muhafaza edebilmektir.

Modern tıp işin bilim kısmıyla alakadardır. Oysa eski tıp kitapları sağlığın korunmasına öncelik vermişlerdi. Çünkü bedene isabet edecek bir ok veya kurşun yarasını iyileştirmekten daha önemlisi, ok veya kurşuna hedef olmayacak tedbirleri almaktır. İşte bu noktada, bütün varlığın sırlarını keşfedebilmek önemli sayılır. Eskilerin 'akakir' dedikleri eczacılık ilminde bitkilerin özelliklerini bilmek ne derece önemli idiye kainat kitabını doğru okumak da o derece önemliydi. Bu yüzden eski tıp kitaplarının ilk bölümleri, kozmik olayların hastalıklarla irtibatı, sağlıklı beslenmenin doğru yolları, mineraller dünyası, bedenin tanınması ve -bütün bunlara rağmen eğer var ise- hastalığın teşhisi gibi konulara ayrılır ve bu genel bilgiler, sıradan insanların da irfanî kültürleri arasına katıştırılırdı. Eski tıbbın bu irfanî alanı, yaygın olarak bilinen ahlat-ı erbaa teorisi çevresinde gelişmiştir.

Ahlat-ı Erbaa, "bir şey ile karışan dört sıvı, dört hılt, dört halt" demek olup bedendeki sağlık dengesini düzenleyen "kan, balgam, safra ve sevda"dan oluşur. Buna seyyâlât-ı erbaa (dört akışkanlar) denildiği de vakidir. Her bir hılt insan vücudunda uzvi vazifeler görmektedir. Vazifelerini yaptıkları müddetçe kişinin mizacı dengelenip sağlıklı hali sürer. Ancak herhangi birinin diğeri üzerine galip gelmesi halinde emraz-ı cismaniye (hastalık) baş gösterir.

Geçen yüzyılın başlarına kadar pedagoji ve psikoloji ilimleri başta olmak üzere tıbbın bütün alanlarında, hastalığın teşhis ve tedavi usullerinin tespitinde ahlat-ı erbaa göz önünde tutulmuş. O kadar ki şairler, her bir hıltın özelliklerini mazmunlar halinde kullanmışlardır. Ahlat-ı Erbaa hakkında en öne çıkan bilgiler şöyle sıralanabilir:

Kan: Dört unsurdan havayı ilgilendirir. Yeri karaciğerdir. Sıcak ve rutubetlidir. Rengi bulanır, kokusu bozulursa hastalıklı sayılır. Yağlı, tatlı ve kan yapıcı gıdalar çok yenildiğinde bünyede kan dengesi yükselir ve şiddetli baş ağrısı, tembellik, sersemlik kendini gösterir. Bu durumda ekşi meyve suları ve sirke gibi soğuk ve kuru tabiatlı gıdalar mücerreptir.

Balgam: Dört unsurdan suyu ilgilendirir. Yeri akciğerdir. Soğuk ve rutubetlidir. İştahsızlık, hazımsızlık, unutkanlık, sindirim yetmezliği, beniz sararması gibi hallerle kendini gösterir. Bu durumda bal, zencefil, mısır, karabiber gibi sıcak ve kuru tabiatlı gıdalar mücerreptir.

Safra: Dört unsurdan ateşi ilgilendirir. Yeri safra kesesidir. Sıcak ve kurudur. Safra dengesi arttığında gözlerde ve bünyede sararmalar olur, damak kurur. İnsanın içini huzursuzluk kaplar. Bu durumda şeker, arpa, salatalık, karpuz gibi soğuk ve rutubetli gıdalar mücerreptir.

Sevda: Dört unsurdan toprağı ilgilendirir. Yeri kalp ve dalaktır. Kuru ve soğuktur. Sevda bedensel bir rahatsızlıktan ziyade zihinsel ve ruhsal bir aşkınlık halidir. Mercimek, sığır eti, patlıcan, mısır, fasulye gibi kanın yanmasına yol açacak gıdalar sevdayı tetikler. Bedende durgunluk, uykusuzluk, vesvese, melankoli, düşünce

bozukluğu gibi sapmalar başlar. Üzüm, zerdali, nergis, şeker kamışı, taze incir, kavun gibi sıcak ve rutubetli gıdalar mücerreptir.

Eskiler ahlât-ı erbaanın insan bedenindeki tezahürünü renk ile de ölçmüş ve bedendeki karalığı sevdaya, aklığı balgama, kızılığı kana, sarılığı da safrana bağlamışlardır. Dikkat edilirse her hıltın mizacında sıcak veya soğuk, kuru veya rutubetli bir yapı mevcuttur ve bunların artması hastalığı getirmekte, tedavisi de ancak onun zıddı tabiat içeren bitkilerle olabilmektedir. Eskiler ısınanı soğutmuş, soğuyanı ısıtmış; kuruyanı rutubetlendirmekle, rutubetleneni de kurutarak tedavi uygulamışlar. Başarılı da olmuşlar üstelik. Yani eskilere göre tıp bir ilim olmak yanında bir kültür olarak da yaşamış ve bir sanat olarak herkesi hayran bırakmıştır. Nasıl ki Büyük Sanatkâr her eserine ayrı bir incelik gizlemiş!..

Not: Yazdıklarımız bir kültür malzemesidir. Siz siz olun, hekiminize sormadan tedaviye başlamayın.

Dört halt

Encümen-i Şuarâ toplantıları, yüzelli yıl evvelki edebiyatımızın en zarif ve bilge seviyede görüşülüp konuşulduğu muhitlerden biri imiş. Orada sohbetin çıtısı çok yüksektir ve söz üst perdeden ve ariflere söylenir, cahil cühela takımı da buraya asla gelememiş. Anlatırlar ki böyle bir toplantıda söz dönüp dolaşıp insan anatomisinin edebiyata yansımalarına gelmiş. Herkes meselenin ayrı bir veçhesini anlatıp fikirlerini açıklamış. Bir ara Namık Kemal, ahlât-ı erbaanın edebiyat yönünü anlatan ateşli bir konuşmaya başlamış ki herkes lâl kesilip can kulağıyla dinlemekte. O sırada dinleyenlerden biri heyecanla elini kaldırıp Kemal Bey'in sözünü kesmez mi?

- Kemal Bey, Kemal Bey!..

Bütün başlar o adama çevrilmiş, herkes meselenin yeni bir açılımını dinlemeyi ummakta:

- Kuzum Kemal Bey, ahlât-ı erbaa ne demek?

Sözünün böyle münasebetsizce kesilmesine kızan Namık Kemal, büyük bir ciddiyetle cevaplamış:

- Dört kere halt etmek demektir, azizim.

YASAL UYARI

Yayınlanan köşe yazısı/haberin tüm hakları Feza Gazetecilik'e aittir. Kaynak gösterilse dahi köşe yazısı/haberin tamamı özel izin alınmadan kullanılamaz. Ancak alıntılanan köşe yazısı/haberin bir bölümü, alıntılanan habere aktif link verilerek kullanılabilir. Ayrıntılar için lütfen **tiklayınız**

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şair

İskender Pala 2009.01.20

Rivayettir ki bir musıkîşinas ile bir şair, hangisinin mesleği daha eski diye tartışıyorlarmış.

Musikîşinas iddiasını delillendirmek üzere "-Musikî elbette şiirden evveldir; çünkü Davud nebi Mezmur'unu teganni ile okurdu." deyince şair taşı gediğine koymuş:

- O da bir şey mi azizim; Adem atamız Kabil'in işlediği cinayetden sonra oğlu Habil için bir mersiye söylemişti!

Şiirin ne zaman icad edildiği kesin olarak bilinmese de "şair" kelimesinin "tabiat üstü sihrî bilgiye sahip olan, sezerek bilen" anlamıyla kullanıldığından ve şairin "ayrı bir ilham kaynağı"na sahip bulunduğundan hareketle bu ayrıcalıklı sanat sahiplerinin en eski çağlardan beri toplumsal hayatta yer edindikleri söylenebilir. Nitekim tekamülünü tamamlamış en eski şiir metinlerine sahip Arap edebiyatında, Ferazdak, Hutay'a ve Kusayyir gibi cahiliye devri şairlerinin kendilerine şiir talim eden birer cinleri olduğundan bahsedilir. Bugün ilham dediğimiz bu esrarengiz kuvvet, şairi, söz bakımından diğer insanlardan farklı ve üstün kılar. Şamanların raks ve musikî yanında şiirle de manevi nüfuz ve sihir icra etmeleri, hatta bazılarının şair olmaları yine aynı ilham üstünlüğünden kaynaklanır.

Cahiliye devri Arap şairi kabilesini ve akrabalarını medh ü sena eden, kahramanlıkları öven, kahramanların ölümünde mersiye söyleyen, düşmanları yeren (hecâ) ve bunun için de genellikle olmayacak mübalağalara başvuran bir nevi kahin veya büyücü, sözleri de büyü ve yalan idi. Nitekim altı yerde şiirden ve şairden bahseden ve bir suresinin de adı Şuarâ olan Kur'an-ı Kerim şairin bu tavrını eleştirip "Şairlere gelince, onlara sapmışlar uyar. Görmüyor musun onları nasıl şaşırmış bir vaziyette dolanırlar. Ve onlar yapmayacak[dık]ları şeyleri söylerler (Şuara, 224-226)." buyurmuştur. Ayrıca şiirlerinde din dışı, hatta din karşıtı mesajlar bulunduran bu şairlerin sözleri ile vahiy ve ilham sonucu Hz. Peygamber'e verilmiş ayetlerin karıştırılmaması gerektiği ikazında bulunan Kur'an, hak söz ile batıl arasındaki ayrıma dikkat çekmekle kalmamış, hakkında "Bizim ona öğrettiğimiz şiir değil, onun buna ihtiyacı da yok (Yasin, 69)." buyrulan Hz. Peygamber'in şairden üstün olduğuna işaret ve vahyi tebliği hususunda ona şairlik isnat edenleri de şiddetle ikaz etmiştir. Nitekim İslâmiyet'ten sonra Arap şairlerinin toplum içindeki müstesna mevkileri sarsılmış, kaynağı ilham-ı Rabbanî olan şiir ile nefsanî şiir peşinde yürüyen şairler ayrılmış, iktidar sahiplerine yaranma kaygısı ön planda olan manzumeler revaç bulmuştur. Bu süreçte değişmeyen tek kural, sözü en fazla süsleyen, yani yalanı en maharetli söyleyen şairin en belîğ şair sayılması kuralı idi (Burada Fuzulî'nin "Aldanma ki şair sözü elbette yalandır" dediğini hatırlayalım). Nitekim Hz. Peygamber şiiri açıkça övmemiş ancak Hassan b. Sabit'in gerek kendisi ile ashabını methedici, gerekse savaşlar sırasında düşmanları hicvedici şiirlerine sessiz kalmakla onay vermiş ve "Şüphesiz ki şiirin bazısında hikmet (...) ve (...) bazısında sihir vardır. (Ebu Davud, Sünen, V, 276, 277; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 456; V, 125)" buyurarak musamahakâr davranmıştır.

Eski Yunan ve Mısır'da, tapınaklarda görev alıp ayinlerde manzum parçalar söyleyen kahin şairlerin varlığı M.Ö. 3000 yıl geriye doğru takip edilebilmektedir. Türk edebiyatının bilinen ilk şairleri ise kopuz eşliğinde şiir söyleyen "ozan"lardır. Ortaasya'daki göçebe Türk toplulukları arasında ilden ile, obadan obaya gezerek haber ve bilgi akışını sağlayan, düğün ve şölenlerde destanlar tertip edip yeni şiirler söyleyen ozan, saygın bir kişidir. Uygurlarda musikî eşliğinde ırlayarak sihir yapan, gaipten haber veren, hastaları tedavi eden baksı veya kam da tıpkı şamanlar gibi birer şair idi. Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra uzun müddet halk arasında aynı kimlikle yaşayan "ozan"lar daha sonra "âşık" kimliği kazanıp saz şairi veya halk şairi olarak anılmışlardır.

Gelenek içinde yüzyıllar boyunca divan şiirinin ağırlığı hissedilirse de tasavvuf muhitlerinde, tıpkı halk şairi dediğimiz "âşık"lar gibi tamamen ilahi aşk saikiyle şiir söyleyen manevi ilham sahibi insanlar yaşamıştır. Kuddusî'nin "Şâirânın kalbleri Hakk'ın hazâini imiş" dizesinde kimlik bulan bu kişiler, tasavvuf geleneğini devam ettiren misyon adamları olarak büyük bir vazifeyi başarmışlardır. Saz şairi olup bir pirden el alarak (badeli âşık) manevi ilham ile şiir söylediklerini iddia edenler ise irfanî halk kültürünün zengin portreleridir.

Her çağda toplumdan itibar gören şair kendisine itibar veren milletin dilini yapar, kimliğinin sağlamlaşmasını sağlar. İster şen şatır veya asabî bir âşık, ister gür sesli bir kahraman, o, şiirindeki güç kadar ölümsüz olan adamdır.

Bugün şair kelimesinin anlamı genişlemiştir. Artık belli kurallar (kafiye, vezin, edebi sanatlar vb.) çerçevesinde manzumeler nazmetmesi umulan "nâzım"ın yerini hayal ve çağrışımlara dayalı dizeler ortaya koyan söz sanatçısına bırakmıştır. Bu serbest ortam, şair adayının gerek şiir eğitim ve birikimini, gerekse tarihsel süreçteki usta şairleri tetkik ve taklit mecburiyetini olumsuz etkilemiş şiirin sanat alanını daraltmış, eski meslektaşlarına nazaran işini daha da zorlaştırmıştır. Çünkü artık o, kelimeleri sesler ve ses uyumlarıyla en güzel biçim ve sıralanışta kullanmak zorundadır; duygu, hayal ve fikir buluşlarıyla insan gönlüne ve ruhuna hitap etmelidir, muhatabını farklı duygulanmalar, izlenimler ve heyecanlara yönlendirmelidir. Bütün bunları yaparken de yazık ki kafiyelerin musıkîsinden, veznin ahenk ve rintminden, yahut edebiyat sanatlarının derinliğinden mahrumdur.

BERCESTE

Erbâb-ı teşâur çoğalıp şâir azaldı

Yok öyle değil, şâirin ancak adı kaldı

Zamanımızda şair geçinenler çoğaldı ve şair azaldı.

Yok, yok... Öyle de değil!.. Şairin yalnızca adı kaldı...

Sâbit

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiirin çiçekleri

İskender Pala 2009.01.27

Eski şiirimiz daha ziyade soyut (mücerret) konularla ilgilenir ve somut (müşahhas) olanlardan örnekler seçer.

Bir şair çevresinde gördüğü nesnelere bakarak içindeki duyguları tarife ve izaha çalışır, oradan okuyucusuna zengin örnekler sunar. Apartman dünyasına sıkışıp kalmadığımız şu zamanlarda, şairler o eski yeteneklerini kaybettiler. Oysa atalarımız sık sık gözlerini tabiata çevirirler ve toprak ile ilişkilerini asla koparmazlardı. Onlar, tabiat ile haşır neşir olmakla, insanın Yaratıcı karşısında kendini bilmesi, tevazu duygusunu önemsemesi, ölümlü oluşunu hatırlaması gibi ruhsal pek çok bakış açısını kazanmak yanında bedensel bir sağlık kapısını da açık tutuyorlardı. Böyle bir toplumun bireyi konumundaki şair de gözlerini tabiata çevirdiği vakit onun elbette ki şairane görüntülerini önemsiyor, çiçeklerin renklerinden kendisine hayaller devşirip, desenlerinden sevgilisine esvaplar biçiyordu. Şeyhülislam Yahya Efendi,

Lale vü gül takınır oldu güzeller şimdi hep

La'l u gevher kıymetin ezhâr erzân eyledi derken güzellerin lale ve gül takınıp süslandıklarını, bahar çiçeklerinin mücevhercilerdeki yakut ve incilerin değerini iyiden iyiye ucuzlattığını söylüyor ve çiçekleri mücevher ile ölçüyorsa bu ancak tabiata rafine bir bakışın eseri olabilir. Keza onunla aynı çağda Sâmi, Sîmden mükemmeldir

gonca-i zambak güya / Dîde-i nergise arz etmede meyl-i zerkâr buyuruyor. Renkleri benzeştiği için zambak goncasını gümüşten, nergis çiçeğini de altından üstün gören bir beyittir bu. Arkasında nergise dair bir efsane (Narsisos), altın ve gümüşe dair nakit bir güzellik de gizlidir üstelik. Öte yandan, insanın doğum esnasında da ölüm esnasında da ağlayışlar ve gözyaşları arasında kaldığını, XVI. yüzyılda Rehayî mahlaslı şairimiz bakın bir su çiçeğiyle ne kadar zarif ifade edebilmektedir.

Hemân ağlayı geldim âleme ağlayı gittim ben

San ol nilüferim kim suda bittim suda yittim ben

Öyle ya, insan doğunca da yıkanır, ölünce de... Yahut doğarken de ağlar, ölürken de (ölüm anında gözden bir damla yaş çıktığı bilinir)... Demek ki insan oğlu bir nilüfer çiçeği misali, suda bitiyor, suda yitiyor. Önemli olan, doğarken ağlayanın ölürken gülebilmesi... Yahut, kışoğlu doğunca gülenlerin, onun ölümünde gerçekten ağlamaları...

Nergis, zambak, nilüfer iyi de, eski şairlerin en ziyade ismini andıkları çiçek hiç şüphesiz güldür. Doğu medeniyeti biraz da gül medeniyetidir. Kainatın şanlı nebisini güle benzettikleri içindir ki İslam ümmeti gülden bir başkalık bulur. Hele onun bülbül ile olan efsaneleri, hikayeleri, masalları bambaşka bir zihin zenginliğinin ürünü olarak şiirlere yansır. Selimiye'nin sahibi olan Süleyman oğlu Selim bakınız bir beytinde ne diyor:

Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız

Âteş kesilir geçse saba gülşenimizden

Pes doğrusu!.. Söylenir söz değıll!.. Birazcık hayallerimizi zorlayarak yorumlamaya çalışalım: Bir bahçe düşünün; adı "ayrılık bahçesi" olsun. Bu bahçede kızıl güller mevcuttur; her biri alev alev yanmakta olan güller... Bahçenin bir bülbülü var; ufacak, avuç içine sığar bir bülbül. Lakin bu bülbülün mini minnacık yüreciğinde öyle muhteşem bir aşk var ki, tutuştuğu vakit ağzından feryad figan ile kıvılcımlar dışarıya sıçırıyor ve bahçedeki çiçekleri tutuşturuyor. Yani ki bahçenin çiçekleri yanmaya başlıyor, yandıkları için de kızıl alev rengine bürünüyorlar (Eğilmiş arza kanar, muttasıl kanar güller / Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller / Sular mı yandı, neden tunca benziyor mermer - Ahmet Haşim). Kızıl alevlerin kızıl güller olarak "ayrılık" denen bahçede her yeri kaplaması yetmiyor, o bahçeye yol uğratan serin ve selamet saba yeli, bir yandan rüzgar olarak giriyor amma bülbülün çılgık çılgığa nefesi onu da tutuşturuyor (ayrılık çeken bülbülün yüreğindeki ateşe o da yanıyor, yakılıyor) ve öte yandan alev tufanı olarak çıkıp gidiyor; Lut kavmini helak eden rüzgar gibi...

İmdi, azıcık düşünelim! Karşımızda küçücük bir bülbül ve muhteşemden muhteşem bir hayal var. Bir şiirin bunca derin olması, ancak yüzyıllar boyunca aynı hayallerin süzülüp imbikten geçirilmesiyle mümkün olabilir.

AY İLE GÜNEŞ

Bir gün Ay'a sordular:

-En çok neyi seversin?

-Güneşin tutulup ebediyen perde altında, bir bulutun gerisinde saklı kalmasını severim.

-Neden ona bunu reva göresin ki?

-Çünkü onu kendi gözümden bile kıskanıyorum. Üstelik güneşe olan aşkımla bütün âlemi nura boğmak gelir elimden!

-Sözün doğruysa eğer, gece gündüz durmadan ona koşmalısın ki ona ulaşabilesin. Ona ulaştığın vakit de zaten onda yok olursun, varlığın görünmez olur. O zaman onun ışıkları seni yakar, varlığını ortadan kaldırır. Aksi takdirde hangi küstahlık ile onun önünde ışık saçabilirsin?

-Ben yok olunca, onun cemaliyle öyle görünmeye başlarım ki, işte o vakit halk beni parmağıyla birbirine gösterir ve onunla bir olduğumuzu asla fark etmez.

BERCESTE

Mazhar-ı ism-i celal olmasa hakkâ lale

Bulamazdı bu kadar rütbe-i vâlâ lale

İzzet Ali Paşa

Lale eğer Allah'ın ismini taşıyor olmasaydı bu derece yücelere çıkmaz, böylesine kıymetli olmazdı. (Allah lafzı ile lale (ve hilal) ismi ebced hesabına vurulduğunda 66 rakamını verir).

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mecnun'un Leyla'sı

İskender Pala 2009.02.03

Günlerden birinde Mecnun'a rastlayan bir gönül ehli, onun halini bilen bir yolcu, bütün içtenliğiyle sordu:-
Leyla hakkında ne biliyorsun? Bana Leyla'dan haber ver!Mecnun, o anda baş aşağı yıkıldı, yola serilip kaldı.
Sonra inler gibi mırıldandı:

- Bir kere daha Leyla de! Eğer Leyla'yı bilmek istiyorsan bir kere daha Leyla de. Yoksa benden bir şeyler sorup durman beyhude. Madem Leyla diyorsun, soruna cevap olarak Leyla adı kafi değil mi? Ne kadar mânâ incisi delinse, yine de Leyla adı kadar değerli değildir. Leyla'nın adını andın mı, cihan içinde cihanlarca sır söyledin demektir. Leyla adı hatırımda dururken başka bir adı bir an bile ansam küfürdür bu.

Bunu duyan o gönül ehli, daha sonraki zamanlarda şu şiiri okuyup durdu:

Mecnun ki "La ilahe illa!" der idi

Teklif-i visal eyleseler la der idi

Şol mertebe meftun idi Leyla'sına kim

Mevla diyecek mahalde Leyla der idi

Leyla'nın Mecnun'u

Mecnun bir fırsatını buldu, Leyla ile baş başa kaldı. Leyla da ondan bir dilekte bulundu:

- Ey âşık! Neyin varsa getir!..

- A ay yüzlü!.. Senin aşkınla ne suyum kaldı, ne kuyum. Ne ciğerimde azıcık kan, ne geceleri gözümde uyku. Aşkın aklımı yağmaladıktan sonra her şeyim birer birer gitti. Şimdi sahip olduğum tek şey yaralı bir kuş olan canım. Senden bir emir bekliyorum. Ver dersen hemencecik vereyim.

Leyla güldü bu sohbete. Sonra sitem etti:

- A yiğit!.. Ben senden bunu ne vakit istersem alırım, başka neyin var?!..

Bu söz üzerine Mecnun, partial giysilerinin eprimiş yakasından çıkardığı bir iğneyi Leyla'ya sundu:

- Vallahi, varlık âleminde malik olduğum tek şey işte bu. Bundan başka hiçbir nesneye sahip değilim. Bunu taşımamın sebebi ise yine sensin a gönlümü alan!.. Çölde, ovada, dağda, kırdan senin hayalini izlerken çok düşünüyorum; dikenler ayağıma batıyor. İşte bu iğne onları ayağımdan çıkarmak için.

Mecnun, Leyla'nın kendisine acımasını beklerken Leyla sitem etti:

- İşte ben tam da onu arıyordum. Aşkta gerçek isen bu iğne sana nasıl layık oluyor, a perişan âşık!.. Bencileyin bir güzelin peşindeyken ayağına diken batsa o dikenin çıkarmak doğru olur mu? Eğer o dikenin çıkarırsan, seninkine vefa derler mi?!.. Sevgili yolunda ayağına diken batan âşık, onu elbisesine takılmış bir gül görmeli değil midir? Gül fidanı, bir gül elde etmek için bir yıl dikenlere sabrediyor da sen gül fidanından da aşağı mısın yoksa? Leyla'nın aşkıyla ayağına batan diken, onun başkalarına armağan edeceği yüzlerce gül demetinden daha değerli değil midir?

Leyla'nın ölümü

Yolunu şaşırmış Mecnun oradan oraya koşturup giderken biri ona, "Leyla öldü!" deyiverdi. Mecnun, bu kara haber üzerine derhal durdu ve ellerini açıp şükretti:

- Hamd olsun Allah'ıma!..

Bu sefer adam çok öfkelenip bağırdı:

- A akli ve hayatı darmadağın olmuş zavallı! Hem onun için yanar, hem de neden böyle söyler, ölümüne sevinirsin?

- Ben, iyiliğini isteyip dururken o ay yüzlüden bir fayda elde edemedim. Bari kötülüğünü isteyen de bir şey elde edemesin!..

Mecnun'un vuslatı

Günlerden birinde Mecnun'u bir duvarın üstüne oturmuş, ayaklarını sallandırmış otururken buldular. Kerpiçten duvarın üstünde gayet neşeli ve bahtiyardı. Kendince konuşuyor, işaretliyor, gülüyordu. Gelen geçen bu hale bakıp gülmedeydi. Nihayet bir gönül eri oradan geçti. Bakınca Mecnun'un yanında Leyla'nın da oturmakta olduğunu gördü. Başkasına gizli olan ona açılmıştı. Şükretti:

- Bir ömürdür koşup durdum... Çok da yoruldum... Ama sonunda bir araya geldiklerini gördüm!.. Çok şükür Allah'ım; sevenleri buluşturdun!..

Akıllı deli

Anlatırlar ki, kendince kavminin önde gelenlerinden, dindarlığı herkes tarafından bilinip itibar gören biri kırlara gezmeye çıkmış, Allah'ın yarattıklarını ibret nazarıyla seyre koyulmuştu. Sonra kalktı, iki rekat şükür namazı

kılmak üzere tekbir aldı. Olacak bu ya, o sırada Mecnun da kırlarda dolaşıyordu ve tesadüfen bu adamın önüne doğru geçip bilmeden orada oyalanmaya başladı... Adam selam verdikten sonra Mecnun'a seslendi:

- Bre çekil önümden, burada namaz kılıyorum.

O vakit Mecnun hayretler içinde şöyle sordu:

- A efendi! Sen bu namazı niçin kıalarsın?

Adam şaşırmişti. Delinin aklına hayret etti ve işin sonunu getirmek istedi:

- Neden sordun ki?

- Allah aşkıyla ve onun için kılıyor musun diye?

- Evet, Allah aşkıyla ve O'nun rızası için kılıyorum!..

- Mecnun önce güldü, sonra dudağını büzüp kederlendi:

- Kendini yokla beyim, içini yokla... Ben Leyla'nın aşkına düştüm düşeli şunca yıldır ondan başkasını görmüyorum da sen Allah aşkıyla namaz kılarken beni nasıl görüyorsun?

BERCESTE

Halâs olmak için ez-cân u

dil aşkından ol yârin

Dua etsem de dergâhında

ya Rab müstecab etme

Halîm

O sevgilinin aşkından kurtulmak için can u yürekten de dua edecek olsam, onu dergâh-ı izzetinde kabul etme Allah'ım!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yusuf ile Zeliha

İskender Pala 2009.02.10

Aşkın insanlar üzerinde etkin bir gücü, keskin bir egemenliği, yadsınamaz bir hakimiyeti, çürümeyen bir nüfuzu, dayanılmaz bir baskısı vardır.

En sıkı düğümlenmiş düğümleri çözen de, katılıkları eriten de, buna karşılık sağlamları sarsan ve yasak olanı serbest bırakan da odur.

Aşk, göz ile kalp arasında bir maceranın tanımıdır ki evveli yalnızca bir bakıştır; gerisi vesairedir... O ilk bakıştan sonra âşık durmadan sevgiliyi seyretme, ona bakma arzusu duyar. Çünkü göz ruha açılan büyük bir penceredir. Gönlün sırlarını keşfe çalışır ve en gizli düşünceleri bile açığa vurur. Âşkın gözü sevgiliden başkası üzerinde

eğleşip durmak istemez. Mıknatıs, çekim gücünü göz ile sevgili arasındaki ilişkiden almıştır. Dilbilgisinde sıfatın isme uyduğu gibi göz de sevgiliye uyar, onda eriyip sonsuzluğa karışır.

Eğer sevgiliden başkasına söyleyemeyecek şeylere sahip olunmuşsa aşk kapıda demektir. Bu durumda sevgilinin sözünü can kulağıyla dinlemek, ileri sürdüğü her şeyden dolayı hayret etmek, saçma sapan hatta yalan şeyler bile konuşsa ona hak vermek, haksız olduğu zamanlarda bile onu doğrulamak, ne yaparsa, ne derse peşini sürmek hep aşkın halleridir. Hatta birbiriyle çelişkili durumlar bile bu aşk için söz konusudur. Ayrılık acısının âşıkla hoş gelmesi, zamanla ondan zevk alması gibi mesela.

Aşk ilerleyince sevgilinin derdini çekmek mutluluk olabilir. Tabiatla herhangi bir şey haddini aşınca zıddına dönüşür. Bir arabanın tekerleri çok hızlı dönmeye başlayınca sanki tersine dönüyor gibi görülür. Yani bütün trajedilerin sonu komedi, bütün gülmelerin sonu gözyaşıdır. Sevincin de hüznün de aşırısı insanı öldürür. Kahkahalarla gülen kişinin gözünden sonunda yaş akar.

Yıldız sürülerinin çobanları, olsa olsa yalnızlığı seçip inzivaya çekilen ve orada öylece ağlayıp duran âşıklardır. Gecelerin bitmez tükenmez uzunluğunda yıldızları sayıp yıldız yıldız gözyaşları dökerler. Âşıkların gözkapaklarıdır ki bulutlara bu konuda ders verir. Eğer Batlamyus yaşıyor olsaydı, yıldızların akışını gözlemlemek için âşıklardan kendisine bir gözlem ekibi kurardı. Eski bir doğu şiirinde "Yılın en uzun gecesinin hangi gece olduğunu müneccimler ile takvim düzenleyenler değil, ancak gama müptela olmuş âşıklar bilir" denilmiştir. Bu doğrudur.

Aşk, gözyaşı ile gıdalanır, hasret ile beslenir. Yas evinde yüzlerce ağlayıcı olsa yine de en tesirlisi dert sahibinin ahıdır. Yüz dertli bir halka olup otursa, halkanın merkezi elbette en kederli, en yaslı olandır.

Anlatırlar ki Züleyha, Yusuf'u zindana attığı vakit onun ayrılığıyla yanıp yakılmaya başlamış. Hem kendisinden ayırmış, hem hasretini çeker olmuş. Bu yüzden zaman zaman zindanı ziyarete gider, sureta "Hükümlüm kaçmış olmasın!" diye kontrol eder ama içten içe de hasret giderirmiş. Eğer Yusuf'u uyurken bulursa hücresinin önünde bekler, seyreder; eğer uyanık bulursa azarlayıp gidermiş. Azarlamasının sebebi de karşılık versin de sesini duyayım diyeymiş. Lakin Yusuf hiç cevap vermezmiş. Nihayet sesini çok özleyince bir köle çağırıp, "Hemen şimdi git, zindanda Yusuf'u yere yık, adamakıllı kamçıla! Öyle vur ki ta uzaktan ah ettiğini duyayım." emrini vermiş.. Köle emre itaate niyetlenmişse de Yusuf'un güzel yüzünü görünce kıyamamış. Hücrede bulunduğu bir postu yere serip onu kamçılamağa başlamış. Kölenin her kamçısında Yusuf mahsustan feryad etmekte, çılgık atmaktaymış. Beri taraftan da Züleyha bağırıyormuş: "- Daha hızlı vur, adamakıllı vur!" Nihayet köle Yusuf'a yalvarmış:

- A güneş yüzlü, Züleyha gelir de sırtında kamçı izi göremezse şüphesiz beni öldürür. Hiç olmazsa bir kere omzunu aç, dişini sık, azıcık olsun kamçıya dayan!..

Yusuf elbisesini sıyırdığında köle öyle bir vuruşla vurmuş ki Yusuf yere kapaklanmış, can evi kavrulmuş. Sonra da Yusuf'un ah edişini duyan Zeliha'nın feryadı işitilmiş:

- Yeteer!..

Kayıp gönül

Dünyalar güzeli Yusuf'a sordular:

- Ey Zeliha'nın gönlünü alıp onu perişan hale koyan. O senin yüzünden acze düştü de derdine derman olmadın; hasta bıraktın onu. Gönlünü kaptın ve geri vermedin. Geri versen ne olur; sen buna kadir değil misin?

- Ben onun gönlünü çelmedim. Ne onun bana gönül verdiğinden haberdarım, ne böyle bir kastım oldu. Onun gönlüyle bir işim yoktur benim.

O dostlar sonra Zeliha'ya sordular:

- Yusuf senin gönlünü nasıl çalmıştı? Dosdoğru söyle bize; gönlün sendeyse ve Yusuf'tan gönül istiyorsan bu, naz yapıyorsun demektir.

Zeliha yeminle söyledi:

- Bedenimdeki her kıldan gönlüm habersiz. Neden ve nasıl âşık oldu, âşık olunca nereye gitti, bilmiyorum.

Sonra o dostlar düşündüler:

- Gönül Yusuf'ta değil ama Zeliha'da da değil. Ne biri gönül almış, ne diğeri bir gönle sahip!.. Peki ama nasıl kayboldu bu gönül, nereye gitti? Bu bir sihir değilse nedir?

*

Peki o halde neden sormuyoruz: Kendi gönlünden haberdar olmayan kişi nasıl olur da başkasına yol bulabilir?

[BERCESTE]

Yüz sürer dâmânına bir gün Züleyha-yı ümîd

Sen heman ey Yûsuf-ı mısır-ı melahat ağır ol

Laedrî

Ey güzellik ülkesinin veya (Mısır'ın) sultanı!.. Eğer sen ağır(başlı) olursan, elbette bir gün ümit Zeliha'sı senin eteğine yüz sürecektir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gizlenen sevgili

İskender Pala 2009.02.17

Aşkın sebepleri arasında en inanılmaz olanı belki de rüyada görüp âşık olmaktır. İnsan sevgiliyi rüyada her vakit görür ama rüyada yalnızca bir kez gördüğü birine sevgili der mi?

Bunlar olsa olsa Hüsrev ile Şirin, Vamık ile Azra hikâyelerinde olur. Gönlün, hiç mevcut olmayan birine tutulması, sanki hiç gerçeği olmayan bir şeyle geçim sağlamak gibi değil midir? Birisi hiç görmediği ve asla göremeyeceği bir güzeli sevdiğini söylerse herhalde aklından zoru olduğunu düşünürler. Ruhu ona telkin ediyormuş, temenni ve arzuları kalbini yönlendiriyormuş, bunlara inanmazlar. Oysa bir âşık, sevgilinin ay mı, güneş mi olduğunu bilemese de, aklının bir oyunu mu, hayalinin bir çılgınlığı mı olduğunu kestiremese de, gözlerine her daim onun görüntüsü girdiği müddetçe âşık değil midir? Âşık olmak için maddî varlık şart mıdır? Allah'ın güzelliğini rüyasında görüp ona âşık olan sufiye inanıyoruz da neden bu âşıka inanmıyoruz. Eğer ona inanmayacaksak aşk surete tapmaktan gayri ne olur ki? O halde bir kişi sevdiğini karşısında görmeden de âşık

olabilir. Sevgili için kaygılanmak da, hayaliyle mest olmak da, geceleri uykusuz kalmak ve seherlerde acı çekmek de hep âşıkın sevgiliyi görmeden yaptığı şeyler değil midir? Bir duvarın arkasında şarkı söyleyen bir kadını işitmek, bazen ona tutulmak için yeterlidir. Bazıları buna temelsiz bir bina gözüyle bakabilir, ancak âşık, o binayı inşa etmekte her zaman çok mahirdir. Zihni görmediği bir varlığın tutkusuyla meşgul olan kişi, düşünceleriyle baş başa kaldığında hayalinden ona şekiller çizer, kıyafetler giydirir, renk ve koku isnat eder, tavır biçer. Sevgili, âşıkın zihninin içinde yapıp mükemmelleştirilir, âşıkın hayali ve tasarım gücü sevgilinin güzelliğini artırır. O şarkıcıyı bir yerde görsün, yahut görmesin. Şimdi kim bu şarkıcıya âşık olan kişiyi ayıplayabilir ki? Cenneti de ancak tasvirle tanıyor değil miyiz? Onun söylediği şarkılar kulağımızı doldurup kalbimizi ona yönlendirdiğinde genelde âşık onun güzelliğini sesine göre ölçmez mi? Eğer kendisini gördüğünde aşkı artıyorsa şarkıcıda onun sesine denk bir güzellik görmüş demektir. Ama eğer şarkıcının yüzü sesinden daha güzel ise bu âşık, sestən yola çıkarak güzelliği keşfettiği için tebrik etmek gerekmez mi? Cennetin en güzel tasvirleri bile cennetin yanına yaklaşımdan uzak değiller midir? O halde, kainatta görülen bütün güzelliklerin "Mutlak Güzel"den bir iz taşıdıkları için güzel olduğunu söyleyen sufiler haksız sayılabilirler mi? Kim Allah'ın güzelliğine vurulup da ona tapınıyorsa aşkı mübarek olsun!..

Aşk hikâyesi

"İstanbul'da bir zamanlar, devletlulardan olan komşusunun oğluna gönlünü kaptırmış bir kız yaşarmış. Oğlanın hiç haberi yokmuş sevildiğinden. Kederi artıyor, umutsuzluğu büyüymüş kızcağızın. Sonunda onun sevdasından yataklara düşmüş. İffetinden gidip halini oğlana anlatamamış. Anlattığı vakit "Ya inanmazsa!" diye korkuyormuş belki de. Sonra "Ya beğenmezse!", "Ya yüz çevirirse!" gibi ihtimaller belirmiş zihninde. Bunlar da hastalığını artırmış, nergisceğiz erimeye, solmaya başlamış. Nihayet annesi gerçeği anlamış. Ona sırdaş olmayı teklif edip işin aslını öğrenmiş. Sonra da demiş ki "-Ona halini bir şiirle anlatmalısın!" Kız bu yolu denemişse de oğlan aklından geçirmiyor, zeki ve duyarlı olmasına karşın asla kıza toz kondurmuyormuş. Sonunda aşk hadden aşıp ölümcül raddelere gelmişken kader onlara fırsat tanımış, bir gece baş başa kalmışlar. Kızın kalbi yerinden oynayacak gibi olmuş, sabrı tükenmiş, amma iffetinden bir adım dışarı çıkmamış. Gecenin sonunda ayrılmak üzere kız ayağa kalkmış, fakat kalbi o sırada kendisine hükmetmiş ve oğlanı yanağından öpmüş. Sonra tek kelime söylemeden güvercin yürüyüşüne benzeyen bir yürüyüşle, kulağındaki küpeleri çın çın sallayarak çıkıp gitmiş.

Delikanlı çok şaşırmış tabii. Gücü takati kesilmiş, soğukkanlılığını yitirmiş. Öfkelenmiş, utanmış, sevinmiş, eli ayağına dolaşmış... Kız daha bahçe kapısından çıkmadan aşk tuzağına yakalanıvermiş. Ertesi gün yüreğinde ateş alevlenmiş, soluk alıp vermesi ritmini bozmuş, korkuları çoğalmış... Gözüne uyku girmeden üç gece geçirmiş ve dördüncü gün sabahleyin kızı görmek için evden çıkmış. Ne çare, kız o gece aşk yolunun son yolculuğuna yürümüş. Daha sonraki zamanlarda delikanlıyı hep onun mezarı yakınlarında dolanırken görmüşler.

Soranlara şöyle olmuş:

- Ona karşı öyle bir arzum var ki, bu arzuyla Allah'a yalvarabilseydim tüm günahlarım bağışlanırdı. Bu arzuyla dua edip istesem, vahşi hayvanlar merhamete gelir, insanlara zarar vermekten vazgeçerlerdi. İsterdim ki o hayattayken yüreğimi bir bıçak ile yarıp açsınlar, onu içine yerleştirsınler, sonra da göğsümü kapatıp diksinler. Böylece hep yüreğimde kalsın diriliş gününü başka yerde değil, orda beklesin, ben yaşadıkça o da yaşasın, kabrin derin karanlığına girdiğimde de yine kalbimin içinde kalsın.

[BERCESTE]

Sînene aşk ile elifler kes

Bilsin ol servi sevdiğin herkes

Bakî

Ey âşık!.. Bağrına aşk ile selvi biçimli çizikler çek; ta ki o selvi boyluyu sevdiğini herkes anlasın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eski bir İstanbul hatırası

İskender Pala 2009.02.24

İstanbul'da bir zamanlar Abdullah ve Aslıhan adında, birbirini seven iki genç yaşıyordu.

Kader fırsat verir de gizlice buluşabilirlerse birbirlerinin yüzüne bakarak aşk kadehinden şarap yudumluyor, nefesleri birbirine karışarak şad oluyorlardı. Daha birbirlerini bir kez olsun öpmemişlerdi. Aşkılarını daima gizli tutuyorlar, kimseye sır vermiyorlardı. Fakat üç yüz perdenin arkasında bile gizlenemeyen aşk sonunda ortaya çıktı. Kızın babası o genci kendi asaletine denk bulmadı ve kızını zorla bir paşa ile evlendirdi. Paşa da onu sevdiği gençten uzak olsun diye Boğaz'ın öte yakasında, Üsküdar'dan Çamlıca'ya giden tozlu yolların kenarındaki bağların arasında bir eve yerleştirdi. Aslıhan kocasını henüz odasına almıyor, ondan kaçıyor. Abdullah ise sabrın sonuna gelmiş, Aslıhan'ın yerini öğrenmeye çalışıyordu. Nihayet bir gün Tophane'de, Salı pazarında onun hizmetkârlarından bir halayığa rastladı. Kadın, Abdullah'ın aşkını biliyordu. Acıdı ve oturdukları evi tarif etti. Abdullah arkadaşlarından birini buldu ve ona, "Benimle gelebilir ve Aslıhan'ı ziyaretimde bana yardımcı olur musun? Zira onun aşkıyla can boğazıma geldi, gündüzüm gece oldu!" dedi. Henüz on yedi yaşında olan arkadaşı "Seni dinledim ve teklifini kabul ettim; her ne ki benden istesen yapacak, her ne ki emredersen uyacağım!" şeklinde onu rahatlatmıştı. Bir kayıkla Üsküdar'a geçtiler. İki at kiralayıp bağlar arasında Aslıhan'ın kaldığı evi buldular. Mevsimlerden sonbahardı ve bağlar bozulmuş, sahiplerinin çoğu şehre dönmüştü. Beklediler, beklediler. Aslıhan'ın paşa kocası evden çıkınca Abdullah arkadaşına "Şimdi git!" dedi, "Kapıyı çal. Ona burada beklediğimi söyle!" Genç gitti. Kapıyı seyyis açmıştı. Ona Paşa'dan küçük hanımefendiye bir mesaj getirdiğini söyledi. Sonra da sevilene sevenden vuslat müjdesi verdi.

Az sonra Aslıhan buluşma yerine geldi. Abdullah telaş içinde ne yapacağını bilemedi. Haberci arkadaşı onları yalnız bırakmak isteyince itiraz etti, "Hayır, yanımızda kal. Çünkü ortada uygunsuz bir şey yok." O genç de ancak seslerin duyulacağı kadar uzakta oturdu. İki âşık birbirlerine ayrılık sırasında hasrete nasıl dayandıklarını gözyaşlarıyla anlattılar. Sonra birbirlerini nasıl, ne derece sevdiklerinden, eski hatıralardan, çocukluktan uzun uzun bahsettiler. Mutlu geçen birkaç saatin sonunda Aslıhan müsaade istedi. Birileri durumun farkına varmadan eve dönmesi gerektiğini söyledi. Abdullah azıcık daha kalmasını istedi. O vakit Aslıhan uzakta oturan genci işaretle sordu:

- Senin bu arkadaşından bir şey istesem yapar mı?

- Ne istersen!..

- Tehlikeli olsa da mı?

Cevap gençten geldi:

- Tehlikeli olsa da!.. Canımı Abdullah için feda etmem gerekse de!..

- O halde, yakına gel. Seninle giysilerimizi değişelim. Benim yerime eve gir. Sağdan üçüncü oda benim özel odamdır. Akşama kadar sessizce otur. Akşam kocam eve gelip sana bir tas çorba getirir, kapıdan içeri uzatır. Yüzünü sıkıca ört ve tası kabul etmekte nazlı davran. Sonra kapını kapat. Sabaha doğru ben gelirim, sen çıkarsın.

Delikanlı denileni yaptı. Eve girip kapandı. Ta ki kapıda ses duydu, heyecanlandı. Çorba tasını almakta gecikince tas yere kapaklandı. Bu sefer paşa öfkelenip "Sen hâlâ bana inat mı ediyorsun?" diye içeri girip eline bir kırbaç aldı. Akşam karanlığında Aslıhan diye delikanlının sırtını sıyırdı ve başladı şaklatmaya. Delikanlı devamlı yüzünü örtüyor ve sesi tanınmasın diye hiç bağırmadan sabrediyordu. Nice kırbaçtan sonra evdeki halayıklar, hizmetkârlar dayanamayıp onu durdurmak istediler. Paşa da zaten yorulmuştu. Dadısı herkesi dışarı çıkarıp ona nasihatler etti. "Sultan hanımım, kendine hiç acımaz mısın? Kocana biraz daha fırsat tanısan, belki iyi..." Nasihatleri ses çıkarmadan dinleyen delikanlı bir yandan yaralarının sızlamasına dayandı, diğer yandan Aslıhan'a acıdı. Sabah Aslıhan gelince evden çıkmak üzere bütün gücünü topladı, ona hiç belli etmedi. Abdullah ölesiye kadar da bunu ne ona, ne başka birine söyledi.

İnsana dost zor günde lazımdır; rahat günde herkes dosttur. Kederli günde seninle üzülecek bir dostun varsa üzüntüye yer yoktur vesselam...

Âşık meczup

Bir dağ başında bir meczup yaşarmış. Adamakıllı aklını kaptırmışın biri. Gökyüzüne bakıp dertli bir gönülle diyormuş ki:

- Rabb'im!.. Sen sevgiden anlamıyorsun. Ama ben seni daima sevmekteyim. Senin benim gibi sayısız sevgilin var ama benim senden başka bir sevgilim yok!.. O halde ey kâinatı yaratan, aydınlatan, döndüren sevgili; nasıl diyeyim sana, n'olursun, azıcık olsun şu sevgiyi benden öğrensen!..

BERCESTE

Pençeleşmek isteyen yârâna zâl-ı aşk ile

Pençeler temür ü bâzûlar gerek pûlâddan

Sâbit

Aşk denilen pehlivan ile güreşmek isteyen dostlara demirden pençeler ile çelikten pazular gerekir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşk sırrı

İskender Pala 2009.03.03

Bir zamanlar yaşlı bir adam ah çekmeyi, gözyaşı dökmeyi âdet edinmişti. Bir dostu ona bunun sebebini sordu. O da anlattı: Ben bir köle tüccarıydım.

İstanbul'da, 300 liraya bir cariye satın almıştım. Yüzü aydan aydın, dudağı şekerden tatlı bir dilberdi. İşve ve naz mesleğinde onu yetiştirdim. Çok emek çektim. Çok gayret sarf ettim. Pazara götürdüğümde pazar kızıştı, müşteri çoğaldı, fiyat yükseldi. Satmadım, bekledim. İkinci bereketi, silahlar kuşanmış karayağız bir delikanlı atının üstünde çıkageldi. Benim kölemi görünce atından indi, yanına yaklaştı, gülümsedi ve "Adın ne?" dedi. Kölemin de ona gülümsediğini gördüm. Delikanlı bana döndü ve fiyatını sordu. "Kendisi tam ayar altın bebektir ve tam ayar bin altın eder." dedim. Hiçbir şey söylemedi. Oralarda biraz gezinip oyalandı. Sonra kölenin avucuna gizlice bir şey verip gitti. Akşam olunca bunun yüz altın olduğunu gördüm. Şaşırmıştım. Ertesi gün kölemin değeri daha da arttı. Ben satmayı geciktiriyordum. O gün ikinci vakti o delikanlı yine geldi. Yine kızın avucuna bir şey bıraktı. Baktım, yüz altın daha. Böyle dört gün devam etti. Beşinci gün delikanlıyı takip ettim. Kaldığı yeri öğrendim. Sordum, soruşturdum. En son atını satmış. Altıncı gün köle pazarına yine geldi. Lakin köleyi yalnızca uzaktan seyretti. O gece kızın elinden tutup delikanlının evine götürdüm. "Benim bu gece acil bir işim çıktı. Bu köleyi sana emanet bıraksam yarına kadar kollarıp gözetir misin?" dedim. Önce kabul etmek istemedi, sonra razı oldu. Ben kaldığım hana döndüm. Gece aralarında nasıl geçer, beraberlikleri ne şekilde yürür diye düşünerek yatağıma oturdum. Gece yarısına doğru kapım şiddetle yumruklanmaya başladı. Açtım. Kölem ağlıyor ve titriyordu. "Sana ne oldu; o genç ile aranızda ne geçti?" dedim. Ağlaması durmuyordu. Neden sonra mırıldandı:

-O genç öldü.

-Bu nasıl oldu peki?

-Sen ayrılınca beni iç odaya aldı. Bana yemek getirdi. Ben yerken o oturup beni seyretti. Elimi yıkamam için leğen getirdi. Sonra bir yatak serdi. Üzerime misk ve gülsuyu serpti. Bana gözlerimi yummamı söyledi. Yumдум. Parmağını yanağıma koydu. "Süphanallah! Bu ne güzel sevgili; ne etkileyici bir güzellik!" diyor, bunu tekrarlayıp duruyordu. Sonra birden, "Allah'ım hata ettim, haddi aştım, affet beni!" dedi ve sonra "Allah'a aitiz ve ona döneceğiz!" ayetini okuyarak haykırdı, düştü. Gözümü açıp vücudunu sarstım. Canını Allah'a teslim etmişti.

Kölem bunları anlattıktan sonra sabaha kadar ağladı ve gün doğarken o gencin adını sayıklayarak ruhunu teslim etti. İşte benim bütün bu ağlamalarım gınahtan kaçınarak sevgilerine leke getirmeyen o iki âşıkın anısıdır. O iki temiz ve zarif genç gibisini belki bir gün bir yerde buluveririm diye dünyada dolanıp durmadayım. Yaşadıkça bu arayışımı sürdüreceğim ve böyle öleceğim.

Dervişin aşkı

Her görenin âşık olduğu, aklını kaybettiği bir kız vardı. Yanağı kafur gibi bembeyaz, saçları misk ile simsiyah. Dudağının lezzetini bilseydi, şeker, erir yok olurdu. Bu dilber bahçelerde gezinirken oralardan bir derviş geçti. Bir ekmekçinin acıyıp verdiği yarım somun tutuyordu elinde. O ay yüzlüyü görünce ekmeği elinden düşürdü. Kız bu hale gülüp geçti. Kızın gülüşü dervişin elindeki yarım ekmek gibi bedenindeki yarım canı da yere çaldı. O andan itibaren ne gecesı, ne gündüzü kaldı. Tam yedi yıl yanıp yakıldı, ağlayıp inledi. Kızın mahallesinden hiç ayrılmadı, evinin çevresinde dönüp durdu. Yoksulun bu hali kızın akrabalarını rahatsız etti ve bir gece sessizce ortadan kaldırmayı düşündüler. O dilber biraz insaflyıdı, gizlice yoksul dervışı çağırıp "-Git buralardan," dedi, "elde edemeyeceğin bir şey için kapımda bekleme. Canına kast edecekler, durma kaç!" O zaman derviş ağladı ve ilk kez içini döktü kıza:

-Bencileyin bin âşıkın canı senin cemaline feda olsun. Ben canımı seni ilk gördüğüm an kaybetmişim, şimdi bir can için seni terk eder miyim sanıyorsun. Yalnız meraktayım, madem bana hiç acımayacaktın, neden o zaman bana gülmüştün!

-A ahmak derviş, dedi kız, a hünersiz zavallı, sen hiç kendine bakıyor musun? Gerçekten gülünecek bir suratın var, insan sana bakınca elbette gülesi geliyor.

Derviş bir nara atıp bayıldı. Kendine geldiğinde ise, "Aşk sevilen için bir hiç ise de, seven için heptir; aşkımdan geçecek değilim!" diyerek yedi gece daha oralarda dolandı, sonra onu hiç kimsecikler bir daha görmedi.

BERCESTE

Ne bilir okumayan Mushaf-ı hüsnün şerhin

Yere gökten ne için indiğini Kur'an'ın

Fuzuli

Ey sevgili!.. Senin güzellik kitabının şerhini okumayan kişi Kur'an-ı Kerim'in gökten yere niçin indirildiğini nereden bilsin?!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kul = Âşık

İskender Pala 2009.03.10

Kanunî dönemi yeniçeri şairlerinden samimî gönüllü Aşkî'nin bir beyti hatırımdadır. Der ki:

Âzâd iken esîr idik Allah'a çok şükür

Sultân-ı aşka kul olalı pâdişâhlarız

Hem azad iken esîr, hem de kul iken sultan... Azatlıkta esareti hissetmek ve kul (köle ve esir) iken sultan gibi yaşamak... Fuzulî'nin "Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem (padişahçasına bir yoksul; muhteşem bir dilenciyim)" ifadesi ile hemen hemen aynı muhtevada bir söyleyiş... Hayatı zıt boyutta ve tersinden yaşamak gibi bir şey. Peki bu mümkün müdür?

Sevgilinin kimliğine bağlı olarak, evet!.. Sevgili Allah olunca elbette!...

Nasıl mı?!.. İzaha çalışalım:

Aşk, evvela Allah'tan kuladır. Allah kulu sever, sonra kul Allah'ı. Kulu yaratan ve ona aşk kabiliyetini veren Allah bununla kendisini tanımasını istemiş ve bu yüzden kainatı yaratmıştır. Allah'ı tanımak ancak aşk ile mümkündür. Aşk bir meşaledir ve kul (âşık=seven) Allah'ı (maşuk=sevilen) ancak onun ışıyla görür. Ve gördüğü anda gerçek kulluk başlar. Kulluk mutlak itaattir. Eğer itaat Allah'a yapılıyorsa kul (abd) kelimesinin "hür insan, mal mülk sahibi olan kişi" anlamı; yok eğer kuldan kula itaat ediliyorsa "köle, irade ve özgürlüğü başkasının elinde olan insan" anlamı ön plana çıkar. Böylece Allah'a kul olmakla övünen nice sultanlardan, aşka kul olan sayısız padişahlardan yani şairin ifadesiyle "Aşk sultanının kölesi olan sultanlardan" söz edilebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde "abd (kul)" kelimesi "Allah'a iman eden, O'nun sevdiği kişi" anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kulluk, aslında seven ile sevilen arasındaki bir tavrın adıdır.

Bir kul (âşık), kendisinden istenen hizmeti (ayrılık acısına tahammül) ve verilen emri (kendinden vazgeçme, sevgili için olma, sevgili için can verme, akıl kaydından geçme vb.) yerine getirdiği ölçüde kulluğa (âşıklığa) adım atmış olur. Bunun ötesi Sevgili'nin emrini yerine getirmekle kalmayıp onun rızasını kazanmak üzere gayretle çalışmak, çabalamak, saygı, sevgi, bağlılık vb. alanlarda merteye kazanmaktır. Nitekim sufiler "abd" in "âbid (ibadet eden)"; "ubûdiyet" in de "ibadet" ten üstün olduğunu söylerler. Hz. Peygamber de "abd" olmasını, "rasul" olmasından daha önemli bulmuştur. Zaten kelime-i şahadette de "abd" vasfı, "rasul" vasfından önde anılmıştır (abduhu ve rasuluh). Âbid hür, abd ise kuldur. Hür olanlar bir karşılık için, kul ve köle olanlar ise sırf efendilerini memnun etmek için çalışırlar. Tasavvufta "âbid" in sevap kazanmak, ecir almak ve cennete gitmek için çalışmasından ziyade "abd" in yalnızca emri yerine getirmek ve itaat için çalışması önemli bulunur. Hani koca Yunus'un, "Cennet cennet dedikleri / Birkaç köşkle birkaç huri / İsteyene ver onları / Bana seni gerek seni" demesi gibi. Nimete sahip olmayı isteyenle nimeti vereni isteyen arasında elbette çokook dereceler farkı vardır. Bu durumda efendisinin mülkiyetinde bulunan kulun her şeyi efendisinin demektir. Nitekim kulluğun vasfı fakr u ihtiyaçtır. İşte tam bu noktada kul, Divan şiirindeki âşık kimliğiyle aynılaşır. Orada da âşık sevgiliye kuldur ve her şeyiyle onun uğrunda, yolunda, peşinde, izinde, özündedir. Bütün ihtiyaçları ondandır ve ondan gayriya ihtiyaç bildirmez. Aslında bu anlayış tasavvufun derinliğinden divan şiirine bir medeniyet birikimi olarak yansımış ve şairlerin dilinde peleseng olmuş metaforlardan biridir. Hakikatte sultan ile kul arasındaki ilişki, sevgili ile âşık arasında da vardır ve sevgiliye kul olmaya hazır binlerce âşık bulunabilir. Bunlardan her biri yekdiğerine göre rakip konumunda olup sevgiliye ulaşma yolunda mücadele edip dururlar. Tıpkı sultana yakın olmak için kulların birbirleriyle mücadele ve rekabetleri gibi. Bu durumda hakiki Sevgili ve hakiki sultana ulaşmak da aynı vetireden geçmekle mümkündür. Yani Rab ile abd arasındaki ezeli yakınlık veya mesafe burada da aşılmak üzere kulu gayrete yönlendirir. Çünkü ubudiyyet ile rububiyyet birbirinin karşıtı olarak ezelden bu yana geldiği gibi sonsuza kadar da devam edecektir. Yani insan ezelden beri kuldur ve ebede kadar da kul kalacaktır. İlla ki gayret ve çalışma ile kemale erebilir, irtifa kazanabilir. Bunun için aşk meş'alesinin ışık kaynağına yakın olması gerekir. Işıktan ne kadar uzaklaşırsa gölgesi (masiva) o kadar büyür; ışığa ne kadar yaklaşırsa gölgesi o kadar küçülür, hatta belli belirsiz bir hal alır. O halde hakiki âşık sevgiliye yaklaştıkça küçülen, kendinden geçen, mahviyet gösteren âşıktır. Tıpkı Allah'a yakın oldukça küçülen, tevazu ve hiçlik kazanan kul gibi. İşte bu küçülme ve kendinden vazgeçme halidir ki hem âşık, hem de kulu sonunda "fenâ (Sevgili'de yok olma)" makamına eriştirir, ikilik ortadan kalkar, vahdet gelir, âşık yok olarak hakiki var oluşa erer, orada hayat sürmeye başlar. Ezcümle insan abd (aşk) mertebesi için yaratılmıştır. Bu yolda âbid (âşık) olması için seçilmiştir. Hiç olmazsa müteabbid (âbidlere özenen) olması kendinden beklenir. Riyakar âbitlik ise en kötüsüdür. Galiba Hamdullah Hamdi bu yüzden, "Ey kullarına lutf u kerem edici Kerîm / Göster bu abd-ı kemterine râh-ı müstakîm (Ey kullarına bağışları bol olan Allah, bu kuluna da doğru yolu bağışla!)" şeklinde yakarıyor. Aşkî ise "Sultân-ı aşka kul olalı pâdişâlarız!" dediğine göre, işi kavramış. Ne diyelim; âzâd iken esir olun inşallah!..

[BERCESTE]

Gevherî der yaylaların yaylasam

Arzihal eylesem hâlim söylesem

Abd-i memlûk olup hizmet eylesem

Kula sultan olur musun ne dersin

Gevherî

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir şiiri yorumlamak

İskender Pala 2009.03.17

Maddeyi mânâdan, somut olanı soyut olandan farklı kılan özelliklerden biri, maddenin parçalanabilirliği ama mânânın ayrıştırılamaması olarak izah edilir.

Maddeler dünyasını oluşturan her şey kimyasal bir tahlil sonucunda unsurlarına dönüştürülebilir; ama mânâ tek başına bir bütünlük ihtiva ettiği için onun hücre yapısını bilmemiz ve ayrıştırmamız imkânsızdır. Bu bağlamda kelime ve söz, madde ile mânâ geçişkenliğini sağlayan bir alanın iki kutbu olarak dikkat çeker. Daha doğrusu madde ile manayı en kolay kelime ile söz arasındaki ilişki izah edebilir. Sözün mücerret yapısı kelime ile müşahhas bir kılığa büründüğü içindir ki zihinden ve kalpten sâdır olan soyut düşünceler ile duygular edebî metinler şeklinde görünür kılınabilir. Daha da önemlisi, müstakillen hayal ve duygulardan ibaret olan şiir, kelimeler ve ifadeler aracılığıyla tahlil edilebilir, yani tıpkı maddesel ayrıştırma gibi unsurlarına ayrılabilir, bir mısraın veya cümleinin birleşik unsurları basit cisimler gibi basit kelimelere bölünüp incelenebilir. Buna eskiler tefsir veya şerh demişlerdi. Daha sonra metin tahlili denildi. Şimdilerde ise yorumbilim deniliyor.

Tabiattaki unsurların birleşmesi bazı fizikî veya kimyevî kanunlara bağlıdır. Söz ve söze dayalı eserler de tıpkı maddi varlıklar gibi bazı kanunlara vabestedir. Edebî zevki oluşturan belagat, fesahat, tasannu ve üslup, hep bu kanunlara mutabakat sayesinde güzelleşip edebî eser kisvesine bürünür. Bu kanunlardır ki bütünü basit parçalara ayrıştırıp daha iyi tanımamızı, kavramamızı sağlar. Edebî eserdeki basit parçalar her sanatçıya göre değişen göreceli his ve hayallerden oluşur. Bu sayede edebiyatçılar ve şairler his ve fikirlerini farklı farklı biçimlerde ifade etme imkânı bulur, okuyucu da onlardan farklı farklı ilhamlar veya mesajlar alır. Her çağın en rağbet gören ve geçerli olan estetik söz anlayışı bu sayede oluşur ve sanat skalasında dereceler, sınırlar, başarı veya başarısızlıklar ortaya çıkar. Böylece edebî anlayışlar ile edebî kanunlar birbirine yaklaşır, fikir ve hayaller muhatabına daha kolay ve etkili biçimde ulaşır.

Yazılı metinleri yorumlayanlar, sözün bu kanunlara uygunluğunu gördükten ve yeterli bulduktan sonra bir sanatçının önce ne söylediğine, ardından da nasıl söylediğine bakıp sözüne değer biçerler. Yani metin şerhi, birtakım hasbî ve kesbî birikimler gerektirir. Bu ilmin pîri olan Hz. Yusuf, sözü edilen birikimlere bir peygamber kimliğiyle sahiptir. Yani o, rüyalara veya esatir denilen eski söz birikimine hem Allah vergisi olarak yorumlar getirir, hem de çağının bilgileriyle onu zenginleştirip anlatırmış. İlahî kelamı yorumlayan müfessirler içinde en başarılı olanlar, Hak'tan kendilerine verilmiş bir istidat (yetenek) yanında geçmiş zamanlara ait birikimleri harmanlayabilen, sonra da kendi çağlarının bilgisini buna ilave edebilenler arasından çıkmıştır. Edebî metinlerde ve bilhassa şiirde mananın yoğunluğu veya katmanlar halinde istiflenmiş olması, muhatap edindiği gönüllerin his ve hayalleri oranında sürekli genişlemesi, çeşitlenmesi ve çoğalması ancak şerh ile mümkündür. Bir duygunun başlıca tebliğ vasıtası kelimelerdir. Kelimelerin ifade ettikleri anlamlar ölçüsünde de duygu kuvvetli veya zayıf ifade edilmiş olur. Zihninde binlerce kelimesi olan bir kişi ile 500 kelimeyle yaşayan sıradan bir kişi arasında elbette bir anlayış ve kavrama farkı olacaktır. Buna ilaveten edebî metinler söz konusu edildiğinde, okuyucunun zihninde bazen kelimelerin sözlüklerde bulunmayan karşılıkları da şekil bulmaya ve o kelime yepyeni anlamlar kazanmaya başlar. İşte bu yüzden bir dilin sözlüğünü dilciler değil, şairler yapar. Şiirdir ki eski kelimeleri, hiç bilinmeyen bir anlam ile bize yeniden gösterir; şairdir ki kelimeyi bizim bilmediğimiz şekilde yeniden kullanır. Şârih (yorumcu), geleneği bilmekten dolayı çok zaman bu anlamları herkesten önce kavrayan, kelimeler arasındaki ilişkiyi daha hızlı kuran, farklı çağ ve coğrafyalardan benzer örnekleri bir araya getiren adamdır ve bu vasfından dolayı sayılı birkaç kelimedenden sayısız anlamlar üreterek şairin kalbini okumaya çalışır. Divan şiiri böyle bir yoruma en elverişli şiir olup belli bir yorum ile verildiği takdirde muhatap edindiği her kültür seviyesinden insana söyleyecek bir sözü mutlaka bulunur. Şekil bakımından yer yer tekdüzelik taşısa

da barındırdığı derin mânâ itibarıyla fevkalade zengin bir medeniyetin şiiiridir. Yüzyıllar boyunca aynı suret ve aynı araçlarla tebliğ edile geldiğinden, zamanla her bir kelimesi billurlaşmış, yeni anlamlar, anlam katmanları ifade etmeye başlamış, her çağda yeni bir şairin ruh zenginliğinden süzülerek bir medeniyetin sürekliliğini sağlamıştır. Zor beğenen insanların bu şiiirde hep aynı konuyu (gül-bülbül, lale-sümbül) gördüklerini, birbirinin tekrarı şeylerin söylenip durduğunu söylemelerinin elbette haklı tarafları vardır; ama güzel bir eseri ortaya koymak için onu defalarca denemek ve en mükemmel şeklini veresiye kadar bıkmadan çalışmak gerekmez mi? Fuzulî'nin "Bâğbân bir gül için bin hâra hizmetkâr olur" demesi boşuna mıdır sizce? Bu bakımdan divan şiiiri, çağlar ilerlerken yüzlerce şairin katkısıyla bir tek medeniyetin dilinden dökülmüş tek bir şiiir sayılır.

BERCESTE

Pâyimâl olmağ ile ehl-i dil olmaz nâkıs

Hâke de düşse yine kadr-i güher dûn olmaz

Nesîb-i Mevlevî

Gönül ehli olanların kenara itilmeleri onlara noksanlık vermez. Çünkü toprağa düşmekle cevherin kıymeti eksilmez.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Adalet hissi

İskender Pala 2009.03.24

Büyük şairimiz Namık Kemal, vatanın muhafazası adına en lüzumlu gördüğü kavramlardan birini, adaleti anlatmak için "Bulunmazsa adalet milletin efrâdı beyinde/ Geçer bir gün zemîne, arşa çıksa pâye-i devlet (Milletin fertleri arasında adalet ve eşitlik kaybolursa, devletin itibarı arşa da çıkmış olsa bir gün yerin dibine geçer vesselam!.)" diyor.

Hakikaten bir milleti, bir toplumu, bir organizmayı ayakta tutan şeylerin başında adalet hissi ve uygulaması gelir. Kişisel ve toplumsal yapının dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitliği ancak adalet duygusuyla sağlanır.

Adalet kelimesinin eşitlik ekseninde "düzen, denklik, denge, gerçeğe uygun hüküm verme, doğru yolu izleme, dürüstlük, takvaya yönelme, tarafsızlık vb." pek çok anlamı mevcuttur. Hatta Kur'an-ı Kerim, insanın fizyonomik ve fizyolojik yapısındaki uyum, ahenk ve estetik görünümü tanımlamak için "adalet" kelimesini kullanmaktadır (İnfitar, 7,8).

İslam filozoflarına göre adalet, insanın bütün öteki erdemlerinin ve ahlakî meziyetlerinin uyumlu bir sonucudur. Eflatun'dan itibaren benimsenen bir görüş ise insan nefsinin bilgi gücü, öfke gücü ve şehvet gücünden mürekkep olduğunu söyler. Bu üç temel güç, insanda üç erdemi doğurur: Hikmet, şecaat (yiğitlik) ve iffet (namus). Adalet işte bu üç faziletin gerçekleşmesiyle kazanılan nihaî fazilettir ki adalet fikri diğer üçünü de kuşatır. Yani adil bir insanın öncelikle hikmetli düşünce, yiğitçe tavır ve nefsine hakimiyet içinde olması istenir.

Adaletin ilgili olduğu kavramlar arasında itidal (denge) ve müsavat (eşitlik) önemli bir yer tutar. Buradaki itidal bahar mevsimi gibi her bakımdan dengeli olmak durumundadır. Bu, bir bakıma gece ile gündüzün, sıcak ile soğğun, ölüm ile hayatın (kışın ölü gibi olan topraktaki dirilmenin), ılık ile karanlığın vs. dengesidir. Öyle ki baharın getirdiği denge sonrasında hayat güzelleşir, üretim çoğalır, refah başlar, gülümsemeler artar vs. Adaletin diğer önemli kavramı müsavat fikri ise aslında verilen ile hak edilen arasındaki eşitliği ifade eder.

Ancak her eşitlik denge demek olmayabilir. Bir mühendisin proje için harcadığı zaman ile o projeyi gerçekleştiren işçilerin çalışma süreleri tam bir eşitlik değildir. Biri iki günde proje çizer ama diğeri onu belki iki yüz günde inşa edebilir. O halde iyi bir mimari eserin ortaya çıkması için mühendis ile işçi dengesi 1/100 olabilir. Bu açıdan bakıldığında adalet, haklı ile haksız yarı yarıya teksim edilecek bir haktan ziyade haklı olanın hakkı % 80 ise onu teslim etmektir. "Çocuklarınıza verdiklerinizde adil davranın!" hadisinde kastedilen adalet eşit tutmakla, birine olanın diğesine de olmasıyla sağlanabileceği gibi erkek ile kız çocuk arasındaki yetiştirme ve ihtiyaç dengesiyle de sağlanabilir. Erkek çocuğun terbiyesiyle kız çocuğun terbiyesini ona göre vermek gibi. Sosyal devlet anlayışının öngördüğü adalet de zaten eşitlikten ziyade dengeyi önemser.

Bireysel veya toplumsal hayatta adaleti sağlamak her çağda en zor görevlerden biri olmuştur. Yöneticilerin adalet fikrinin, onların başarısıyla doğru orantılı olduğunu söylemeye gerek yoktur sanırım. Efendiler Efendisi'nin "Bir saatlik adalet, yetmiş yıllık nafil ibadetin yerini tutar!" buyurmuş olması bir yana, devletin bekası için adalet mutlak bir ihtiyaç bulunması onları daima hassas davranmaya yönlendirmiştir. "Adalet ile zulüm bir yerde durmaz!" kelim-i kibarı da Doğu milletlerince bir düstur kabul edilmiştir. Adil Nuşirevan veya Hz. Ömer, bütün Doğu hükümdarlarının adalet sembolleri olarak haleflerini her daim adalet fikrine yönlendirmiş, saraylarında adalet kuleleri yaptırmalarına, saray pencerelerinin altına zembiller veya çingiraklar astırmalarına, her an ve her zamanda adalet dağıtacaklarına dair adaletnameler hazırlatıp halka ilan etmelerine kapı aralamış, yazık ki pek çoğu yalnızca bir söylemden ibaret kalmış, çeteleşmeler, menfaat grupları veya ihtiraslar onların adaleti önünde engeller yığmıştır. Hz. Ömer ve Nuşirevan müstesna!..

Kanunlar ve kanun adamları her çağda ve her yerde adalet için var olmuşlardır. Ne ki pek çok kanunların delinebildiği, pek çok kanun adamının kanunsuz davrandığı da görülmüştür. Artık adaleti sağlamak için yasaların yetmediği ortadadır. Adalet kelimesini telaffuz ederek ne toplumsal denge, ne kişiler arası eşitlik sağlanabilmekte!. Oysa adalet hissi insanın vicdanında olursa pek çok kanuna dahi gerek kalmayabilir, ciltler dolusu hukuk teorisi çöpe atılabilir. Hikmet, şecaat ve iffetin vicdanlara koyduğu ahlak adaletidir ki hayatın her safhasında insanı "âdil" saydırıp adını gökkubbeye öylece kazıyabilir. İnsan yalnızca dünyaya gelişini ve gidişini düşünse, âdil davranmak için yeterince ibret alabilir. Bakınız çevrenize; insanların dünyaya çıplak gelmeleri bir adaletin sonucu değil midir? Ve dahi giderken de çıplak gitmeleri!?!.. Kefenin cebi yok! Üstelik "Buradan gitmeyeceğim" diyebilen de yok? Peki, var mı ben altınlarımı ve gümüşlerimi de götüreceğim diyebilen? Var mı götürebilen?!.. Kara toprağa zalim ile mazlumu, fakir ile zengini, iyi ile kötüyü, siyah ile beyazı yan yana, adaletle koyup geliyorlar.

Ecel badesi herkese adaletle sunulacak madem, dünya adaletsiz yaşamaya değer mi? İşte bu yüzden en büyük adalet, vicdanlarda yer edinen adalettir.

BERCESTE

Dursun kefi hükmünde terâzû-yı adâlet

Havfin var ise mahkeme-i rûz-ı cezâdan

Ziya Paşa

Ey insan!.. Eğer mahşer gününde kurulacak mahkemeden bir korkun var ise adaletin terazisini daima avucunda bulundur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edeb ya huu!..

Edebiyat kelimesinin kökü "halkı ziyafete davet" anlamı taşıyan Arapça "edb" mastarıdır.

Sufilerin "edeb" kelimesini sık tekrarlamaları veya bazı ariflerin "Edeb ya hu!" şeklinde levhalar yazdırtıp duvarlarına asmaları belki de kelimenin bu master anlamına bir göndermede bulunmaktaydı. Çünkü "E-De-B" kelimesi "Eline, Diline, Beline (sahip olmak)" gibi bir hayat prensibini hatırlatıyordu. Nitekim edepli (terbiye ve haya sahibi, ölçülü, zarif) veya edepsiz (utanması olmayan, terbiyeden yoksun) kelimesinin açılımı da aslında "edb" kökünün bizzat insan için mutlak lüzumlu görülen bir anlamını bize sunar. İnsan ki yaptığı iş veya gösterdiği başarı ile halkı ziyafete davet etmeli, gelecek kuşaklar için bir şeyler üretip eğer mümkünse onlara bir ziyafet çekebilmelidir. Dünyaya geliştiren maksat da zaten insanlık adına bir sofraya donatmak, dünyaya yeni bir şeyler katıp öyle gitmek değil midir?.

Sufilere göre edeb, "hep güzel şeylerle birlikte olma" demektir. Zünnun-ı Mısırî, edeb gözetmeyen bir müridin sufilik yolunda mesafe alsa da bir gün başlangıç noktasına döneceğini söyler. Sufiler edebi genelde ikiye ayırır: Zahirî edeb (beden ve şeriatla ilgilidir) ve batınî edeb (kalb ve Hak ile ilgilidir). Burada önemli olan batınî edebdir. Çünkü işin güzel oluşu dışı da güzel gösterir, ama dışın güzel oluşu içte tesir etmez, bilakis riyaya kapı aralar.

Anlatırlar ki ünlü sufilerden Ebu Hafs müritleriyle birlikte hacca giderken Bağdat'ta Cüneyd'i ziyaret etmişler. Cüneyd misafirlerinin çok terbiyeli ve nazik tavırlarını görünce Ebu Hafs'a, "Maşallah!.. Müritlerini saray mensupları gibi edeplendirmişsin!" buyurmuş. Bunun üzerine Ebu Hafs, müritlerinin yapmacıklı birer gösteriş meraklısı olmadıklarını açıklamak üzere "Hayır, onların batınlarındaki edeb, zâhirlerine yansımıştır!" cevabını vermiş.

Edebin dünya ehli için ayrı, dindarlar için ayrı, ârifler için ayrı kıstas ve görüntüleri olduğu, her mesleğe veya toplum kademesine göre başka edeblerden söz edilebileceği, "Güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilen" Efendiler Efendisi'nin Muhammedî edeb ile ümmetine örnek olduğu, velhasıl "insan" olmak için edebin ilk şart sayıldığı açıktır. Başka bir ifadeyle, edeb, insanın gündelik yaşamını baştan sona kuşatmadığı sürece huzurlu bir hayattan söz edilemez. Her halin ve her tavrın bir adâbı (edebler silsilesi) vardır. Söz söyleme âdâbı, dinleme âdâbı, sofraya âdâbı, sokak âdâbı, ev âdâbı, ziyaret âdâbı, ibadet âdâbı, oyun âdâbı, hatta tuvalet âdâbı...

"Edb" mastarının isim hali olan "edeb" kelimesi, "yerinde ve ölçülü davranma melekesi, herkese karşı iyi davranma, her hususta haddini bilip sınırı aşmama, terbiye, nezaket, usululuk, zarafet, incelik, kibarlık, beğenme, alışkanlık, gelenek" gibi anlamlar taşır. "Nefsi hatadan koruyacak şeyleri bilmek" veya "sahibini kınanıp utandıracak hallerden koruyan yetenek" anlamı da yine edeb kelimesi hakkında sözlüklerde kayıtlıdır. Eskilere göre edeb genel bir kavramdır ve "güzel ahlakın tamamı"nı ihtiva eder. Bu durumda edeb için, "güzellikler ve iyiliklerin toplu adı" da diyebiliriz. İnsanı hayra ve doğruluğa davet eden her şey, yani insanîyet kavramının içini dolduran bütün erdemler (iyilik, dürüstlük, çalışkanlık, yardımseverlik, güzel ahlak, gülümseme vs.) edeb kelimesinde bir karşılık bulur. O halde âdem olmanın, yani adam olmanın özü ve özeti edepli olmaktır. Bu yüzdendir ki daha VII. yüzyıldan itibaren İslam medeniyeti çerçevesinde yazılan ahlak kitaplarının çoğunun isminde edeb kelimesini görürüz. İbn Mukaffa'nın Edebü'l-Kebîr veya Edebü'-Sağîr adlı risaleleri insanın başarılı olabilmesi ve sağlıklı iletişimin yollarını gösterip iyi ahlakı öğütler. İbn Kuteybe'nin, Ebu Bekir Hassâf'ın ve Buhârî'nin bu konudaki kitapları neredeyse günümüzün başarılı olmanın yollarını anlatan moda kitaplarına benzer. Yani insanlar her devirde güneşe ve mükemmele ulaşmayı öğütleyen kitaplar yazmışlardır. Daha sonraki çağlarda yazılan edeb kitapları ise birdenbire didaktik ahlak ve edebiyat konularıyla dolmaya başlamıştır. Artık

gelişip olgunlaşan ahlakî-edebî hikmetler, seçkin ve münevver zümrenin örmek alınabilecek duygu, düşünce ve hayat tarzları, insanı merkeze alan hikmet ve bilgi vs. konular herkesin merak ettiği şeyler arasına girmiştir.

Atalarımızın insanı edepli kılan, iyi ve güzel ahlaka ulaştıran bilgi için genel mânâda "edebiyat" kelimesini kullanmaları XIX. yüzyıla rastlar. Daha önce "ahlak, töre, muâşeret, karşılıklı güzel ilişkiler vs." demek olan edeb kelimesi Tanzimat yıllarından sonra literatür anlamında edebiyatı da karşılamaya başladı. Yani insanın ebed içinde sürmesi istenen mükemmel hayat, birdenbire edebiyatın omuzlarına yüklendi. O güne kadar süre gelen lugat (sözlük bilgisi), sarf ve nahiv (dilbilgisi), iştikak (kelime türeme bilgisi, etimoloji), meanî (anlam bilim), beyan (açık ve anlaşılır söz söyleme bilgisi ve edebi sanatlar), bedi (güzel ve doğru söz söyleme bilgisi), karz-ı şiir (şiir sanatı, poetika), aruz, kafiye (uyak), inşa (süslü nesir bilgisi), hat (güzel yazı, kaligrafi) gibi edebî bilimler de edebiyatın hizmetine verildi. Sonunda edebiyat sayesinde daha zarif, daha bedii, daha bahtiyar bir ömür tasavvuru geliştirildi.

Şimdi soru şu: Bu tasavvur yalnızca bir hayal olarak mı kaldı; yoksa gerçekten edebiyat ile dostluğumuzdan hayatımıza yeterince güzellik yansıyor mu?!.. Cevabı her kişi kendi edebiyat serüvenini yeniden değerlendirerek versin lütfen. Sonra da isteyenler edebiyat vasıtasıyla "edb"e ulaşsın, isteyenler derinlikli ve mutlu bir "edeb" ülkesinde yaşasın.

BERCESTE

Ehl-i irfân arasında aradım kıldım talep

Her hüner makbûl imiş, illâ edep, illâ edep

Laedrîa

Bilgeler arasında en makbul hünerin hangisi olduğunu çok arayıp sordum. Sonunda öğrendim ki her hüner makbul imiş, amma edeb hepsinden de üstünmüş (veya; edeb dairesinde yapılan her hüner makbul imiş)!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'da Lale Zamanı

İskender Pala 2009.04.07

İstanbul'da lalelerin açtığı mevsimi yaşıyoruz. İBB her yıl lale bahçelerinin güzelliğini yenileyip yeni güzellikler katıyor şehre.

Ben de her yıl öğrencilerimi alıp Emirgan'a götürüyor ve lalelerle ilgili bir dersimi orada anlatıyorum. Geçtiğimiz yılın lale dersinde öğrencilerimden biri "Bunca fakirlik var iken lale için bu derece büyük yatırım yapılması israf değil mi, hocam!" diye sormuştu. Oysa İBB şirketlerinin bütçelerine nazaran laleye yapılan yatırım on binlerde ve belki yüz binlerde bir bile değildir. Buna mukabil benim yaşımda kaç İstanbulluya eski anılarını geri vermiştir lale. Kaç gencin ilk defa gördüğü bir şenlik olmuştur. Parayla ölçülmeyecek yeni güzellikler bağışlamıştır bu en güzel şehre. Bu yüzden ben kendi adıma laleler için ilgili ve yetkililere teşekkür ediyorum. Çünkü ben, henüz daha nişanlı bir delikanlı iken, müstakbel eşimle Emirgan'a gitmiş, laleleri birlikte seyretmiştim; şimdi hâlâ hatırlarız. Üstelik o vakitler laleler bu derece güzel ve çok da değildi. Keza, geçen yıl lale zamanında Kabataş'tan tramvaya binmiş, Sultanahmet'e gidiyordum. Akşam üzeriydi ve baharın coşkusu gönüllere yansımıştı. Arkamdaki koltukta oturan delikanlı, genç kıza -zannederim Boğaziçi manzarasını kast

ederek- Orhan Veli'nin ünlü dizesini okudu: "İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı" Genç kızın cevabı muhteşem oldu:

- Senin bahsettiğin o şair kör imiş herhalde. Aç gözlerini; lalelere bak!. Sonra da "İstanbul'u seyredelim gözlerimizi açık" de.

Yine geçtiğimiz yıl Emirgan'da lale bahçesindeki dersten sonra her öğrencime, küçük saksılarda birer lale hediye etmiştim. Ertesi gün birisinin, "Hocam! Dün eve götürdüğüm laleyi babaannem görünce ağladı! Yaşlı ve eve kapalı yaşıyor babaannem. Yıllardır lale görmemiş, size teşekkür etti!"

Bence İBB her ne masraf yaparsa yapsın, her yıl bize bir değil bir sürü laleazar versin. Biz ancak o laleazarlarda tenezzüh edersek kendimizi bulacak, kimliğimizin estetik boyutunu yeniden keşfedeceğiz.

Lale kitapları

Geçen yıl İstanbul Büyükşehir Belediyesi adına "İstanbul'da Lale Zamanı" adlı Türkçe-İngilizce bir sanat kitabı hazırlamış, görsel zenginliğiyle lale'yi anlatmış, lale şiirlerinden seçkiler de yapmıştım. Bu yıl nasip oldu lalenin bir de romanını yazdım: Katre-i Matem. Lale Devri'nde, lale bahçelerinde geçen bir aşk cinayetinin romanı. Katre-i Matem (Matem Damlası), bir lalenin adı.

Lale Devri ile şimdiki lale zamanını karşılaştırdığımızda gerek siyasal, gerek sosyal, gerekse ekonomik bakımdan pek büyük benzerlikler bulunabilir. Zengin ile fakir arasındaki uçurum, devleti hortumlayan gizli eller ve Ergenekon tipi yapılanmalar, eğlence dünyasının azgınlığı, yönetenler ile yönetilenler arasındaki tedahüller, bir yandan Batılı olmaya hazırlanırken diğer yandan Doğulu reflekslere sıkı sıkıya sarılmalar, güç ve iktidar dengelerinin dışarıya bağımlı halleri vb. bunlardan yalnızca birkaç tanesi. Aradaki farka gelince; şimdi lale zamanında, maalesef Lale Devri'ndeki kadar sanat ve güzelliğimiz yok. Bunun yerine birbiriyle barışık olmayan insanlar, topluluklar, ırklar, kültürler (kültürsüzlükler) var.

Katre-i Matem'den:

Hafız Çelebi anlatıyordu:

-İstanbul'un her bahçesinde bir lale açar. O, atalarımızın, Tanrı Dağları'ndan sıcak iklimlere göçerken atlarının terkesine koydukları hatıranın ta kendisidir. Mevlânâ Celaleddin'in Mesnevi'sindeki kırmızı neş'esi, bağrındaki simsiyah yanık yarasıyla sanki Türkmen dervişi Yunus Emre'nin bahtsız tebessümüdür.

(...)

-Lale bir kimlik, bir ruh şahsiyetidir ki Selçukoğulları ve Osmanoğulları'nın naz ile büyüttükleri taze eda içinde yaşar. Öyle ki Ebülfeth Mehmet Han zamanında Manisa'da serpilip yetişmiş, Kanuni Süleyman Şah asrında İstanbul bahçelerinde süslenip güzelleşmişti. Yazık ki şimdilerde en renkli elbiselerini Felemenk diyarında kuşanmış bir gelin misali vatanına hasret çekiyor, ağlıyor, belki hıçkırıyor. İçinde siyaha çalan koyu mor bir hüznün saklayan bu çiçek bahçelerde açtığı vakit Felemenk diyarındaki laleler –ki onlar bu vatanın evden kaçırılmış kızlarıdır- kimliğini yeniden hatırlayacak. Ve onlar, taa Sadabat bahçelerindeki mütevazı evlerine dönesiye kadar, her baharda, bu çiçek gibi bir özel çiçeği yetiştirmek için çırpınıp duracağım ben. Tıpkı "Nur-ı adn (Cennet nuru)" adıyla ilk değişik laleyi üreten Ebussuud Efendi gibi, tıpkı sayfa sayfa lale desenlerini boyayıp bir külliyyat hazırlayan tabip Mehmed Aşıkî Efendi gibi, tıpkı "Netâyicü'l-Ezhâr (Çiçeklerin Neticeleri)" isimli kitabın yazarı Cerrahpaşa Camii imamı Ahmet Ubeydi oğlu Mehmed Efendi gibi... Ve daha adıyla sanıyla belli iki yüz kadar şükûfeci gibi...

(...)

- Ve elbette lale Doğuludur, Hristiyanlık kadar, Musevilik kadar, İslamiyet kadar Doğuludur... Lale utangaçtır, taze bir gelin kadar, iltifat görmüş bir nazenin kadar utangaç... Lale altı yaprağıyla hercayidir, batılar ve kuzeyler kadar, alt veya üstler kadar... Lale sabr u sebatın, ölümden sonra dirilmenin adıdır, ekim mevsiminde ekilip nisan mevsiminde açacak kadar... Lâlenin serencamı necip Türk milletinin tarihi sayılır; ikisinin de zaman atlasında yaptıkları yolculuklar sanki örtüşmektedir. Türk milleti de tıpkı lâle gibi taşralı olarak nitelendirilmiştir. Çünkü o kırdı, bozkırdı yaşar. Ancak bozkırın tahakkümü onun elindedir. Dolayısıyla oranın sultanıdır. Şehre geldiğinde, taşralı olarak nitelendirildiği için kabul görmez ve oradan uzaklaştırılmak istenir. Çünkü şehirde yaşayanlara göre, medeniyetten bihaber olan Türkler buraya yaraşık değildir. Tıpkı kırların çiçeği laleleri bahçelerine almayan milletler gibi. Bundan dolayı Avrupalılar Türkleri hep geldiği yere, bozkıra geri göndermek istemişlerdir. Oysa çiçekler içinde lale ne ise milletler içinde Türk odur. Nasıl ki lâle İslâm'ın remzi olmuşsa, Türkler de İslâm'ı temsil eden bir kimliğe bürünmüştür. Avrupa'da Türk denince İslâm, İslâm denince Türk'ün akla gelmesi işte bundandır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şehzadelerimiz

İskender Pala 2009.04.14

Sultan Çelebi Mehmet'ten sonra padişah sülalesinin erkek evlatlarına "şahın oğlu, padişah oğlu" anlamında şehzade denildiğini biliyorsunuzdur. (Daha önce "Çelebi" denilmiştir).

İtiraf etmeliyiz ki; bizim gibi erkek egemen toplumlarda eşi erkek çocuk doğuran bir baba kendisini bir hükümdar, oğlunu da şehzade gibi hisseder. Nesillerin gitgide efemine olmaya başladığı, dişi kromozomların eril hücreleri istila ettiği böyle bir çağda erkek çocuk sahibi olduğu için sevinci ikiye katlanan bir babayı ayıplamayacağız; lakin aynı babanın kendisini hükümdar gibi hissettiren oğluna bir şehzadeye yakışacak eğitimi vermemesinden biraz şikâyet edeceğiz. Doğuşta şehzade zannedilen çocuğun gitgide ayak takımına karışmasına müsaade eden babalaradır sözümüz. Söyleyeceklerimizin parasal zenginlik veya imkân sahibi olmakla da alakası yoktur; yalnızca bakış açımızı değiştirmemiz, onlara işe yaramaz mahlûklar değil de şehzade gibi muamele etmemiz, öyle hissettirmemiz yeterlidir belki de. Modern çağın şehzadelerini yetiştirmemiz için bazen bu kadarı bile yeterlidir. Baba ile oğul arasındaki her şey, belki de oğulları şehzade gibi görme alışkanlığımızı kaybetmemizden kaynaklanıyordur, kim bilir. Gelin şimdi, ben size bir şehzadede bulunan özellikleri sayayım, siz de şehzadelerinizi bunlardan hangileriyle donatabildiğinizi gözden geçirin.

Eskiden bir şehzade doğduğu zaman özel merasimler yapılır, toplar atılmak sûretiyle doğum İstanbul halkına ilan edilir, bu vesileyle fakir fukaraya ve medrese öğrencilerine yardımlarda bulunulurdu. Şehzadelerin doğumdan hemen sonra mahkeme sicillerine kaydolunması da gelenektendi.

Osmanlı şehzadelerinin beş, altı yaşına gelince elifbadan başlayarak dinî bilgiler başta olmak üzere tarih, edebiyat, şiir, astronomi, matematik ve bazen de yabancı dil öğrenmeleri sağlanırdı. Bunun yanında sportif talimlere çok önem verilir, çocuğun hem zihinsel, hem bedensel gelişimi desteklenirdi. İçlerinden kabiliyetli olanlara bir sanat veya zenaat öğretilmesi de mutlaka sağlanırdı. Osmanlı'nın yükseliş dönemlerinde bir şehzade yetişip takriben on yaş ile on beş yaş arasına geldikten sonra bir sancağa gönderilir ve eğer yaşı küçük

ise yanına bir de lala verilirdi. Lala, devlet işlerinde tecrübeli ve hanedana sadık biri olur ve şehzadeye daima yol gösterirdi. İmdi, kendi şehzadelerimizin lalası olmak her vakit elimizdedir; yeter ki kuşak çatışmasına zemin hazırlamayalım ve bu yüzden çocuklarımızı aşağılamayalım, onları biraz olsun anlamaya çalışalım.

Şehzade gençlik yıllarında genellikle bir sanat dalıyla meşgul olur ve kişiliğini onunla tamamlardı. Bu yaşta sancakta bulunan şehzadeler artık "Çelebi Sultan" olarak anılırdı ve bunlar belli zamanlarda divan kurarlar, kendi sancaklarına ait işleri görürler, zeamet ve tımar tevcih ederler, berat verip bir yere gönderdikleri hükümlerde ve verdikleri beratlarda isimlerini havi tuğra çekerlerdi. Ancak yapacakları bu tayin ve tevcihlerin payitahta bildirilerek esas deftere işaret edilmesi lazımdı. Demek ki biz de çocuklarımızı gençlik dönemlerinde bir sanata yönlendirmeli, onların okullarıyla birlikte bir sanat dalında kendilerini ifade etmelerine imkân tanımalıyız. Öte yandan aynı çağlarda pekâlâ onları gurbete gönderebilir, orada kendi başlarına hayatı tedvir etmelerine fırsat tanır, arada sırada da nezaret veya müzaheret ederek yol gösterebiliriz.

Eski çağlarda saltanat hırsı, dışardan ve içerden tahrik, can kaygısı gibi sebepler şehzadeler arasında sık sık mücadelelere kapı aralar ve onları birbirine düşürdü. Bugün çok şükür böyle bir problemimiz yok. Yine de çocuklarımız arasında rekabet veya eşitsizlik tesis edecek her hareketten kaçınmak gerekir. Onları birbirlerine özendirebilir, gıpta ettirebiliriz, ama kıskandırmak asla!..

Devlet nizamının sarsılmaması ve devletin bölünüp, parçalanıp yok olma tehlikesiyle karşılaşmaması için şehzadelerin kardeşlerini öldürmelerinin caiz olacağı Fatih Kanunnamesi'nde belirtilmiştir. Şehzadelerin öldürülmesi meselesi, devlet nizamını ve devletin geleceğini ilgilendirdiği için üzerinde önemle durulmuştur. Devletin bütünlüğüne kasteden bir başkaldırı veya olay karşısında suçluya verilecek ceza çekinmeden şehzadeye de verilmiştir. Çünkü onların iktidarı değiştirmek üzere giriştikleri isyanlardan düşman devletler istifade etmişler ve muhalefete geçen şehzadelere maddî ve manevî yardımlarda bulunmak sûretiyle devleti çökertmek istemişlerdir. Bugün evlatlarımızı birer şehzade gibi göreceksak onların devlete sadakati adına da bilinçlendirilmesi gerektiğini söylemeye gerek yoktur sanırım.

Şöyle ağzı dola dola kendi evladına "Şehzadem!.." demeyi istemeyen bir baba olabilir mi? O halde, elimizden geliyorsa onları şehzadeler gibi yetiştirelim!..

BERCESTE

Sen bir şeh-i zîşansın, şâhenşeh-i devrânsın

Ya'ni ki sen hâkânsın devrinde ben Hâkâniyem

Nef'i

Sen şanlı bir şahsın; hatta cihanın şahlar şahısın... Yani ki sen hakansın, ben de senin çağında bir Hakanî!..

Not: Hakanî kelimesi "Hakan'a mansup, hakanın emrinde ve himayesinde bulunan" demek olduğu gibi ünlü bir şairin de adıdır. Şair hem kendisini o şaire benzetmekte, hem de sultana yakınlığını bildirmektedir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ya Habiballah!.. Ya Rasulallah!..

Çeyrek asırdan ziyadedir Divan şiiriyle akademik seviyede ilgiliyim. Eski şairlerin söyledikleriyle yaptıkları arasındaki ayrımları, ne zaman samimi, ne zaman temenni dolu olduklarını kestirebiliyorum.

Bazı beyitlerinde çok içten konuşan o adamların hemen takip eden beyitlerinde nasıl yapmacıklı davrandıklarını da görebiliyorum. Pek çoğunun divanlarını dolduran şiirlerde bu tavırları aynı kalıyor. Bir tek naatları müstesna...

Bir şair ne zaman naat yazsa, orada bambaşka bir şair oluyor, dili ve üslubu değişiyor, kendisini aşan bir şairanelik içinde yükseliyor, yükseliyor... Şairlerin edebi kişiliklerini tahlil ederken naatlardan yola çıkmıyorum ben bu yüzden. Çünkü bir şair naat söylemeye başladığı vakit artık kendisi olmaktan çıkıyor, teşne bir ümmet kimliğine bürünüyor, anlatılan konu, anlatıcının çok önüne geçiyor; o arada bir şeyler oluyor ve şair kendisini de şaşırtacak bir üslupta yüksek sözler söylüyor. Eğer şiirin bir ilham perisi var ise, ben artık onun, tam da naat yazarken şaire merhaba dediğine inanıyorum. Yoksa sıradan bir şairin naat söylemeye başladığında bunca erişilmez olmasını nasıl izah edebilirim?!.. Burada şairin gücünden ziyade konunun gizemidir artık devreye giren. Galiba kainatın efendisi, mahlukatın en şerefli, o şairin ağzından kendisi için söylenen sözlere bizzat şeref veriyor, sözün değeri artıyor.

Türk edebiyatında yalnızca naatlarıyla ünlü şairler vardır. Divanlar dolusu hasret ile sevgililer sevgilisine iltica edip dururlar. Öyle ki adları anılınca Rasûlullah akla gelir.

Türk edebiyatında onun ümmeti olmakla iftihar eden, şiirlerinde adını anmakla kutlu sözler söyleyen şairler de vardır. Divanları içinde en az birkaç manzumeyi ona hediye olsun diye yazmış şairlerdir bunlar. Öncekilerle bunların ortak yanları, Efendiler Efendisi'ne ithaf edilen şiirlerin çoğunda "(...) ya Rasûlallah!" nidasının redif yapılmasıdır. Her beytin sonunda böylesi bir nida, biraz da şairin sevgili peygamberi ile arasındaki mesafelerin kalkması, ümmet ile rasul arasında doğrudan ruhaniyetine seslenme imkânının belirmesi anlamına gelir. Sizinle bu türden iki şiiri paylaşacağız. Birincisi yalnızca naatlarıyla ünlü olup diğer şiirleri önemsiz bulunan Nazîm'den (ö. 1727); diğeri şiirleriyle edebiyat tarihlerine bile girememiş bir mutasavvıf olan Zekâî Mustafa Efendi'den (ö.1812). Her iki şair de konu Hz. Peygamber olunca nasıl bir şairane üslup yakalamışlar ve ne muhteşem aşk sözleri söylemişler bakınız.

ZEKAÎ'NİN İLTİCASI

Garîk-i bahr-i isyanım şefâat yâ Rasûlallah

Esîr-i nefis-i nâdânım şefâat yâ Rasûlallah

Reh-i gurbette nâçârım, gam-ı hicrinle bîzârım

Aceb derde giriftârım şefâat yâ Rasûlallah

Benim cürm-i firâvânım harâb etti dil ü cânım

Înâyet eyle sultânım şefâat yâ Rasûlallah

Zekâî hicr ile mahzûn onu vaslınla kıl memnûn

Yolunda can fedâ olsun şefâat yâ Rasûlallah

Günah denizine battım, şefaath kıl ey sevgili! Cahil nefsimin tutsağı olmuşum, şefaath kıl ey sevgili!

Gurbet yolunda çaresiz ve ayrılığının derdiyle inlemekteyim... Çaresiz bir derde tutulmuşum, şefaath kıl ey sevgili!..

Şu benim sayısız suçlarım, canımı ve gönlümü harabeye döndürdü. Bana yardım ancak sendendir, şefaât kıl ey sevgili!..

Zekai ayrılık içinde hüzünlenmiş... Onu vuslatınla memnun etsen!.. Yolunca canlar feda olsun, şefaât eyle ey sevgili!..

NAZÎM'İN HASRETİ

Reh-i aşkında bî-sabr u şekîbim yâ Rasûlallah

Seni her kim severse ben rakîbim yâ Rasûlallah

Kabûl eyle civâr-ı izzetinde çekmeyim gurbet

Bilirsin kendi şehrimde garîbim yâ Rasûlallah

Gözüm yaş ile mâlâmâl gönlüm aşk ile memlû

Bâidim sûretâ, mânen karîbim yâ Rasûlallah

Debistân-ı hakîkatte olup şâkird-i nâkâbil

Velî fenn-i mecâzîde edîbim yâ Rasûlallah

Nola şerh eyledikçe vasfını cezb-i kulûb etsem

Senin bîmârın olmuşken tabîbim yâ Rasûlallah

Sevgili! Aşkın yolunda dur durağım kalmadı, sabrım tükendi. Seni her kim severse artık ben ona rakîbim, ey sevgili!..

Beni de ümmetlerin arasına kabul eyle de kutlu yurdunda gurbet çekmeyeyim artık. Bilirsin, (sensizlik yüzünden) kendi şehrimde de garibim ey sevgili!..

Gözümün yaşları taşı, gönlüm ise aşkın ateşiyle dopdolu. Suretâ (akan göz yaşı gibi) uzağına düşüyorum, ama mânâ itibariyle (kalbimde yanan ateş gibi) sana yakından da yakınım ey sevgili!..

Hakikat mektebinde yeteneksiz bir öğrenci durumundayım; amma mecaz ilminde (senin aşkını çekmekte) bir üstat sayılırım ey sevgili!..

Senin medhini dile getirdikçe çevremde gönüller toplansa ne çıkar; değil mi ki senin aşkın hastalığına tutuldum, artık bir tabip sayılırım ey sevgili!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Baba

İskender Pala 2009.04.28

'Baba' kelimesinin sözlüklerde hakiki ve mecaz yoluyla birçok anlamı kayıtlıdır.

Fukara babası ile mafya babası, iskele babası ile baba tatlısı, baba adam ile baba dostu, baba evi veya şambaba kelimeleri zihinlerimizde hep ayrı ayrı anlamlar çağırıştırır. Oysa bütün bunlardan başka bu kelimenin çok

saygın bir kullanım şekli vardır ki; tarikat büyükleri veya manevi mertebesi yüksek kişilere unvan olarak verilir. Sevgi, saygı, fedakarlık, koruma, himaye gibi ahlakî erdemler üzerine kurulan baba-evlat münasebetleri dolayısıyla olsa gerek, manevi büyüklere de baba unvanı verilmesi bu yüzdendir. Kutsal kitapların Hz. Adem ve İbrahim'den bahsederken 'baba' ifadesini kullanmaları onların hem sulben hem de şeriat itibarıyla saygın birer baba olmalarından kaynaklanmaktadır.

İlk sufiler döneminden itibaren mürşitlere baba unvanıyla hitap edilmiş ancak bu unvanla kayıtlara geçmeleri daha geç dönemlere rastlamıştır. Hucvirî'nin Keşfü'l-Mahcûb adlı eserinde Baba Kuhî (ö. 1050) ve Baba Tahir Üryan'dan (ö. 1055) bahsedilir. Bilhassa İran ve Azerbaycan bölgesinde gönül erleri tarafından bu unvanın sıklıkla kullanıldığı görülür. Ahmet Yesevi'nin mürşidi kabul edilen Arslan Baba ile müritlerinden Zengî Baba ve Maçin Baba gibi isimler Türkistan bölgesinde de çok bilinen ululardandır.

Baba unvanı Şii ve Sünni geleneğin ortak mürşidleri hakkında da telaffuz edilegelmiştir. Köhnepuş Baba gibi. Anadolu'nun fethinden sonra yukarı yurtlardan buraya gelen dervişler arasında 'Baba' lakabını kullanmanın moda olması, biraz da baba kelimesinin Anadolu insanının ruhuna verdiği hürmet duygusundan istifade etmenin kapısını araladığı, böylece menfaat teminine yol açtığı içindir. Babaî tarikatının kurucusu olarak bilinen Horasanlı Baba İlyas'tan sonra bu lakapla anılan dervişlerin çoğalması bundandır. Osmanlı tarihi içinde, adının ya başına, ya sonuna baba sıfatını koyarak gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'da seçkin bir hayat süren pek çok derviş veya derviş taslağı yaşayıp gitmiştir. Bunların hakiki dervişlerden olup da Anadolu'da izler bırakmış olanlarından bazıları Geyikli Baba, Koyun Baba, Barak Baba, Duğlu Baba, Avşar Baba, Postinpuş Baba, Otman Baba, Baba Süngü, Baba Haydar, Baba İlyas, Baba İshak vb. olarak sayılabilir.

Balım Sultan tarafından teşkilatlandırılan Bektaşiliğin bir kolu Babaîler adını taşır. Bunlar şehir ve kasabalardaki tekke ve zaviyelerde barınan Bektaşiler olup babalarına 'yol evladı' denir (diğerleri 'bel evladı'dır). 'Baba'lık, Bektaşilik içinde önemli bir rütbe sayılır. Bunlar neredeyse küfre varan fıkraların serbest yaşayışlı 'baba erenler'i olmadan evvel birer mürşid kimliğiyle yaşamış kişiler idiler. Yazık ki sonradan içlerine fesat düşmüştür.

SOMUNCU BABA

Moğol İstilasası'ndan sonra Anadolu'da yeşeren manevi hayat içinde bu istilanın önünden kaçıp gelen ermişlerin veya bilginlerin rolleri olduğu tarihi bir gerçektir. Anadolu'nun fethinden sonra yurtlarından kopup gelen Yesevi dervişleri ve alp erenlerin de oluşturduğu bu zeminde canlı bir dinî hayat hüküm sürmeye başlamıştı. İşte bu dönemde çevresinde insanların toplandığı mübarek zatlardan birisi de Somuncu Baba olmuştur.

Asıl adı Hamidüddin Veli olan Somuncu Baba, Bayezid-i Bistamî'nin ruhaniyetinde terbiye görüp Erdebil şeyhi Hace Alaeddin Ali'den el almış, Davud-ı Kayserî'nin dizi dibinde nefsini arıtmıştır. Hızır ile sohbetleri olan Üveysî meşrep bir dervıştır. Bursa'da yerleşmiş, inşa ettirdiği küçük fırında ekmek pişirerek geçimini sağlamaya başlamış, kendini melamet hırkasında gizlemiştir. Yıldırım Bayezid Han, Ulu Cami'nin açılış merasiminde damadı Emir Sultan'dan bir açılış hutbesi okumasını isteyince onun, "Beldemizde zamanın kutbu bulunmakta olup benim bu vazifeyi yapmam münasip değildir, o okusun!" demesi üzerine bir hutbe irad etmiş, o günden sonra, herkesin yıllar yılı sevip örnek aldığı somun ustası birdenbire Somuncu Baba adıyla mürşitlik postuna oturtulmuştur.

Somuncu Baba, Buharalı Emir Sultan, Hacı Bayram Veli ve Molla Fenarî gibi pek çok kişinin yetişmesinde rol oynamış, XV. yüzyıl Anadolu sufiliği üzerinde tesirler icra etmiş bir mübarek zat imiş. Herhangi bir tarikatı öne çıkarmaktan ziyade eskilerin "mecmau't-turuk (bütün yolları birleştiren)" dedikleri bir yol tutmuştur. Melami tavırlı bu büyük veliye Anadolu halkı yıllar boyunca 'Baba' demiştir. Bugün Somuncu Baba'nın ahfadından bir kol Aksaray'da, diğer bir kol da Malatya Darende'de Somuncu Baba Dergahı ve Hulusi Efendi Vakfı olarak devam ediyor. i.pala@zaman.com.tr

Bilgi kazanılmaz; hatırlanır

İskender Pala 2009.05.05

Rahmetli Turgut Cansever hoca, önce mimarinin özünde idrak edip sonra bir yığın bedii güzelliğın imbiğinden geçirdiğı mimari düşüncesini anlatırken "Sanat eseri, varlık tasavvurunun yapıłana yansımasıdır." derdi.

Bununla sanatkârın, eserini ortaya koyarken aldığı her kararda varlık ve varlığın gücünü hesaba katması gerektiğini vurgulamak isterdi. Hocanın bakış açısı İslam seciyesine uygun olmak bakımından sanatkârın kendisinde bir meziyet görmesine mani ve hatta mahviyetkârlığıyla tam bir tevazu sembolü olmasını gerektirir. Halbuki bize hep sanatın ferdiliğı öğretilmeye çalışılmıştır. Batılı sanat anlayışının insan-tabiat, insan-insan ve insan-Allah ilişkisinde basitten gelişmişe, alçaktan yükseğe ilerlemeyi benimsemiş olması bir bakıma onun sömürgeci yanının da yansımasıdır. Bu durumda insan, tabiatı bütünleyen ontolojik bir parça olmaktan çıkıp yararlanılması gereken bir meta kılığına bürünür. Bu yüzden, ilhamını ve kaynağını İslam'dan alarak kişiler üstü ve yüce bir nitelik kazanan Doğulu anonim sanat ile Batı'nın ego, güç ve akıl eksenli ferdi sanatı ayrı hedeflere yürüyebilir.

Doğulu bakış açısına göre sanat, elbette ahlaki gayeler taşımalıdır. Oysa Batı dünyası yüzyıllar boyunca bu konuda çelişkiler yaşamış, sanat-ahlak çekişmesi hemen her çağda tartışılıp durmuştur. Sanatı ahlak kurallarından bağımsız görmek isteyenler, sanatın kendine göre zaten bir amacı bulunduğunu söyler ve bu amaçta ahlakî olma özelliğı aranmasını istemezler. Öte yandan eğer ahlak sanata da kendini kabul ettirirse baskıcı bir ahlakın güdümünde bir sanat anlayışı, icat etme zevkini ve sanatçının özürlüğü ortadan kaldıracaktır. Ahlaksızlığın vicdanlarda bıraktığı olumsuz etki dolayısıyla sanatçı kendini baskı altında hissedebilir ve ibda gücünün önü kapanabilir. Bu durumda güzelliğın ta kendisini arayan bir sanatçının ahlak kurallarıyla mukayyet olması gerekmemelidir. Mademki sanat ruh üzerinde güzel bir etki bırakmak için vardır, o halde bu etkinin ruha yansıması konudan ziyade sanatın kendisinden, yani anlatımdan değil anlatım biçiminden kaynaklanmalıdır. Ancak böyle bir durumda sanat eseri, en çirkin bir konuyu bile işlemiş olsa en güzel bir sanat eseri olabilir. Mesela yılan, hayvanlar arasında en nefret edilenlerden biri olmasına karşın usta bir ressamın fırçasından çıkan bir yılan resmi pekâlâ çok güzel bir sanat eseri sayılabilir. O halde sanat, eserin konusunda değil uygulamanın güzelliğinde aranmalıdır. Bu da sanatçıyı ahlaksızlığın tiksinti ve nefretinden, sanatın takdir ve muhabbetine yükseltebilir. Çirkinliğiyle ünlü bir kişinin tasviri bir romancı için pekala güzel bir sanat göstergesi olabilir. O halde konu bakımından güzel olmayan bir şeyin sanat bakımından güzel olması mümkündür. Resmin çirkinliğı ressamın çirkinliğı değildir. Hatta çirkin bir yüz de tasvir edilmeye layıktır ve ressamın kudretine delil sayılır. Bu durumda güzel olan şey mutlaka "hayırlı" anlamına gelmeyebilir.

Batı ile Doğı arasındaki sanat anlayışındaki kırılma noktası işte tam da bu "hayırlı"lık bağlamında çelişir. Mademki sanat, akli terbiye edip merhameti tatmin etmekle yükümlüdür, o halde ahlakî değerlere ters düşerek maksadından sapmamalıdır. Aksi takdirde amacının sanat olduğunu söyleyen herkes rezalet vadisinde başıboş dolaşır, kutsal olan şeyleri ayaklar altına alabilir, din, ahlak gibi konular onun nazarında değersizdir. Bu durumda sanatçı hakkında "İffeti aşağılamasına kimse aldırış etmemeli, onu yargılamamalıdır" gibi bir yargıya ulaşılır ki bunun adı sanat olmaktan ziyade fesatla dolu bir zihin hastalığı olur. Gerçek sanatkâr, nefsin alçak meyillerine değil, ruhun yüce ihtiyaçlarına hizmet eder. Yoksa güzel her yerde güzel, çirkin her yerde çirkindir. Bu, Uzakdoğı'nun "Sanatçı, eşyanın ilahî âlemdeki şeklini tefekkür ederek görme (yoga-dhyana) yolunu seçmelidir." felsefesiyle de örtüşür. Şair Bursalı Celilî'nin XVI. yüzyılda söylediğı "Hâşe lillih ki müsteâr ola / Şâire müsteâr âr ola (İğreti/geçici olan değildir amaç, mana/iç yerine maddeyi/kabuğı anlatmak bir şair için

ayıp sayılır)" beyti o vakit daha bir anlam kazanır ve sanatçı hakikatin peşine düşer. Hayatı müstear (ödünç, mecaz kabilinden, -mış gibi) yaşadığımızı göre sanat bu müsteardan hakikate bir yükseliş olursa, yani hakiki sanatı bize hatırlatırsa sanattır. Eflatun boşuna "Yazıların en iyisi bile ancak bildiklerimizin hatırlanmasıdır" dememiştir. Nitekim Mevlânâ hazretlerinin Çinli ressamlarla Anadolu ressamı arasında kurguladığı perdenin sanat vasıtasıyla ortadan kalkması mümkün olur ve ancak o vakit bir sanatçı, içine yönelerek tıpkı bir sufi gibi marifet bilgisine vasıl olabilir. Çünkü bir nakkaş veya şair, maddi ve dış gerçeğe bakarak şekil vermek istediğı iç gerçeği gördüğü, -divan şairi gibi- somut olanı örnek vererek aslında soyut olanı anlattığı vakit gerçek sanatçıdır. Geleneksel kültür boşuna dememiştir: Bilgi sonradan kazanılmaz, yalnızca hatırlanır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Av ve avcılık

İskender Pala 2009.05.12

Av ve avcılık, günümüzde genellikle spor olarak kabul ediliyor. Bu yüzden her ülkede belli kuralları var, zamanı belirleniyor ve nesli tüketmemek şartıyla hayvanların avlanmasına müsaade ediliyor.

İlk insanın yiyecek ve giyecek ihtiyacı için avlanması bir zaruret imiş. Bugün bazı Afrika kabileleri haricinde artık ihtiyaca binaen avlanan, yahut yalnızca avcılıktan geçimini temin eden insan kalmadı. İslam dini yalnızca ihtiyaç durumunda ava cevaz verdiği için Müslüman toplumlarda av çok zaman bir geçim vasıtası olmamıştır. Buna mukabil eskiçağ ve ortaçağda ava bir eğlence ve talim gözüyle bakılmıştır. Bilhassa krallar ve sultanların maiyetleriyle birlikte süreklilikli avı yapmaları hem bir eğlence hem de maiyetindeki insanların veya askerlerin savaş idmanı yerine geçiyordu. Bunun için her saray, bulunduğu coğrafya veya hükümdarın av merakı doğrultusunda bir avcılık teşkilatı kuruyordu. Emir-i sayd, emir-i şikar veya şikar ağası denilen bu kişiler, yetkilerle donatılmış olup efendileri adına köpekler, şahinler, doğanlar beslenmesini sağlıyor, ava çıkılacağı vakit hazırlıkları tamamlıyor, av konaklarını tespit ediyor, buralarda kalınan günler boyunca bilimum hizmetleri yerine getiriyorlardı.

Atalarımız Orta Asya'da iken avı bir spordan ziyade bir merasim ve manevra olarak görmüşler, bunun için av partisinden sonra umumi ziyafetler (toy, şölen) tertip etmişlerdir. Bu gelenek Müslümanlığı kabul ettikten sonra da devam etmiş ve gerek Karahanlı, gerek Selçuklu, gerekse Osmanlı hanedanlarında av ve avcılık tam bir savaş manevrası şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Çakırcıbaşı, şahincibaşı, atmacacıbaşı, saksoncubaşı, doğancıbaşı gibi şikar ağaları teşrifat (protokol) bakımından yüksek mevkilerde tertiplenmiş kişilerdir. Ortaçağın sultanlara gönderilen en değerli hediyeleri arasında atlar, doğanlar, tazılar önemli bir yer tutar. Bilhassa barış görüşmelerinde av meraklısı hükümdara hediye edilecek bir av eşyasının veya av malzemesinin yaptırımı pek yüksek olurmuş. Hele ayaklarına altın halhallar taktırılmış tazılar ile boyunlarına mücevher kakmalı gerdanlıklar asılmış şahinlerin ava meraklı bir hükümdar için paha biçilmez bir rüşvet olduğu ortadadır. Burada avcılıkla ilgili kitapların da önemli hediyelerden sayıldığını söylemek gerekir. Yüzyıllar boyunca avcılık konusunda pek çok kitap yazılmış ve bunlar, henüz matbaa icad edilmemişken elden ele, ülkeden ülkeye sanki değerli bir mücevher gibi dolaşmış, kaçırılmış, tercümeleri yapılmış, yeniden yazılmıştır. Kitâbu'l-Bâzî (Doğancılık kitabı), el-Beyzere (Avcılık), Kitâbu'l-Vuhûş (Av hayvanlarına dair kitap), Kitabu's-Sayd (Avcılık kitabı), Şikarnâme (Av kitabı) gibi ünlü kitaplar bunlardandır. Keza "tardiyyât" adı verilen özel şiirlerde de av ve avcılıkla ilgili pek çok bilgi yer alır, bu şiirler içinde avcı kuşlara, tazılara, köpeklerle veya atlara ya mehdiye, ya mersiye içerikli sayısız beyitler bulunurdu.

Çocukları doğduğu vakit onlara avcı kuşlardan isimler takan atalarımız henüz Ötüken'de avlanarak geçinirken avcı kuşların insan dilini bildiklerine ve özel bir avcılık lisanının olduğuna inanırlarmış. Bunun için eskiden bazı usta avcıların itibarı şamanlar kadar yüksek imiş.

Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in av merakı meşhurdur. Melikşah'ın ise avladığı hayvanların boynuzlarından işaret kulesi yaptırtacak kadar ava düşkün olduğunu tarihler yazar. Keza Melikşah'ın, avladığı her hayvanın günahından korkarak bir dinar sadaka verdiği de rivayetler arasındadır.

Caize

Şair Ebu Dellâme, Abbasi halifesi Mehdî'ye bir kaside takdim eder. Halife, kasideyi pek beğenir:

- Sana bu kasiden için ne caize vereyim?
- Efendim bendeniz avı severim, bilirsiniz, bir av köpeği isterim.
- Bu kadar güzel bir kasidenin caizesi bir av köpeği olur mu?
- Efendim, kulunuz böyle istiyor.

Halife Mehdî, işe şaşar; ama şairi de kırmak istemez:

- Peki, istediğin gibi sana bir köpek versinler.
- Tabii efendim, bendeniz ava gidecek olsam...
- Hakkın var bir de at versinler.
- Ata binerken...
- Doğru, güzel bir eyer takımı da versinler.
- Efendimiz, mazur görün ama bu köpeğe ve ata kim bakacak?
- Haklısın, bir de şikarcıbaşı köle versinler.
- Takdir edersiniz ki efendim ava gitmediğim vakitler bunları bir yerlerde barındırmam lazım.
- İyi o halde bir de ahır versinler.
- Şikarcıbaşı köleyi nerede yatırayım?
- Eh!.. Haydi bir ev versinler bari.
- Bu kadar boğazı ne ile doyuracağım sultanım, insaf oluna!
- Bin altın da harçlık versinler.
- Efendim...

Halife Mehdî şairin sözünü kesmiş:

- Eğer masrafı idare etmeye bir kethüda, hesapları tutmaya da bir kâtip istersen, av köpeğini geri alırım, ona göre konuş!..

Avcılık ve sanat

Yeryüzünde ilk sanatçıların konuları arasında av önemli bir yer tutmuştur. Neolitik çağdan kalma mağaralardaki resimler veya ilk madeni eşyaların üzerindeki kabartmaların, ilk dokuma eşyalarında görülen desenlerin çoğu av sahnelerine ayrılmıştır. Kemiklerden veya taşlardan yontulmuş ilk heykellerin de yabani av hayvanlarına ait olması, pagan dönemin balbal ve rölyeflerle sembolize edilmiş tanrılarından bazılarının güçlü hayvanlardan oluşması (yaban öküzü, kartal, aslan vb.), hep sanat ile av ve avcılık arasındaki sıkı ilişkiyi düşündürmektedir. Gerçi ok, yay veya mızrağın silah olarak kullanıldığı bir çağda sanat adamlarının da gözlerini o silahlarla avlanan hayvanlara çevirmesinden daha tabii bir şey olamaz, ama yine de tabiatla ilk mücadelenin tarihini vermek bakımından av ile avcı arasında kopmaz bir bağ mevcuttur. Köpeğin, atın, şahinin, atmacanın henüz ehlileştirilip avcılıkta kullanılmadığı eski çağlarda insanların neyle ilgilendiklerini göstermek bakımından o eski mağara resimleri bile çok önemli bir sanat değeri taşımaktadır.

Doğulu nakkaşların ve Batılı ressamın eserlerinde ziyadesiyle av sahnelerinin görülmesi, yahut minyatür koleksiyonlarında av ve avcılıkla ilgili nakışların çokluğu, av ve avcılık geleneğinin dünyanın her yerinde uzun süre bir sanat figürü olarak yaşadığını gösterir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Biraz dedikodu yapalım mı?

İskender Pala 2009.05.26

"Ey iman etmiş olanlar! Eğer size bir fasık bir haber ile gelirse onu araştırın (doğruluğunu anlayıncaya kadar tahkik edin). Değilse bilmeksizin birilerine saldırmış olursunuz da sonra yaptığınızdan pişmanlık duyarsınız." (Hucurat, 6)

Düşünün!.. Yapayalnız bir odaya çekilip düşünün!... Ola ki günlerden bir gün, birisi veya birileri hakkında suç, günah, kusur sayılabilecek asılsız bir söz duymuş da inanmışsınızdır. Ola ki vakt ü zamanında sıradan bir sohbe katılmış, belki de yakından tanımadığınız birisine, kendisinde bulunmayan bir suç veya kötülük isnat etmiş veya yaymışsınızdır. Ola ki daha geçen ayda, önceki haftada veya dünkü günde sükutunuz veya sözleriniz ile masum birine bir suç yakıştırıvermişsinizdir de farkında değilsinizdir. Ola ki şu anda bir yerlerde, sizin elinizden veya dilinizden zarar görmüş, maddi ve manevi töhmet altına düşmüş bir kardeşiniz, dostunuz yaşamaktadır. Belki o sizden incinmiştir de size bunu söyleme imkanı yoktur. Veya incinmişlik içinde kalmıştır da kendisini kimin incittiğinden habersizdir. Olabilir ki siz konuştuğunuz cümlelerde sırf dikkatsiz davrandınız, söyleyeceklerinizin ağırlığını önemsemediniz veya malayani kabilinden laflar ettiniz diye "inciten" konumuna düşmüşsünüzdür. İşte bu yüzden şimdi varın, yapayalnız bir odaya çekilip düşünün!... Sözlerinizden zarar görmüş insanlar, bilerek veya bilmeyerek gadrettiğiniz kimseler var mı, hesap edin. Ola ki sırf dedikodu olsun diye yaptığınız bir konuşma, başkalarıyla aranızda kul hakkı oluşturmuştur da siz farkında değilsinizdir.

İslam dini iftirayı haram kılmıştır. Diyelim, şaka cinsinden masum zannettiğiniz dedikodularınız bir iftiranın eseridir; ne yaparsınız? Bir iftira?.. Siz bile bile başkasına iftira atanlardan olamazsınız, değil mi?

İslam dini, asılsız olması muhtemel haberlere doğruymuş gibi ilgi göstermeyi ve bunlara hemen inanmayı da yasaklamıştır. Diyelim, Hz. Aişe'ye yapılan isnad (ifk hadisesi) karşındasınız da araştırmadan hemen dedikodulara inanıverdiniz; münafıkların reislerinden olma ihtimaliniz karşısında ne yaparsınız? Münafıklık? Yok, yok, siz bile bile münafıklığı kabul edenlerden olamazsınız.

İslam dini, insan onurunu koruma adına kişiler hakkında her türlü incitici konuşma ve dedikoduyu da yasaklar. Diyelim ki siz bu yasağa uymadınız da hafazanallah "Müminler içinde kötü sözlerin yayılmasını arzu edenler için, muhakkak, dünya ve ahirette acıklı bir azap vardır." (Nur, 19) ayeti sizin hakkınızda indi; ne yaparsınız? Acıklı bir azap?.. Oysa ben biliyorum ki siz o azabı istemeyenlerdensiniz.

İslam dini gıybeti, yani birini kötü sözlerle anmayı da yasaklar. Diyelim ki sırf zanna dayanarak birini yargıladınız veya gizli kusurlarını araştırdınız. Haşa; siz "ölmüş din kardeşinin etini yemek" isteyenlerden değilsiniz, olamazsınız da!..

İslam dini "kişiliğin dokunulmazlığına tasallutu (ırz zedelenmesini)" da yasaklar. Diyelim ki bir kardeşinizin maddi, manevi, bedeni, dünyevi, ruhi, ahlaki veya dinî bir kusuru olduğunu duydunuz da araştırmadan gevezeliğe başladınız. Ben biliyorum ki siz -kusur sabit olsa bile- "kusurları örten" olmayı ayıp araştırmaya tercih edenlerdensiniz.

İslam dini, kâfirler hakkında bile yalan haber yaymayı yasaklarken diyelim ki bir din kardeşiniz hakkında açtınız ağzınızı, yumdunuz gözünüzü de dargınlıklara, düşmanlıklara, kinlere kapılar araladınız. Hayır hayır, siz bu olamazsınız!..

Varın, bir odaya kapanıp düşünün!.. Bazı alimler gıybeti bile büyük günahlardan sayarken müfteri konumuna düşmenin yükünü düşünün. Şu önemsemediğimiz dedikodularımız yüzünden ihlaslarımızı kaybettiğimizi düşünün. Dedikodu olsun diye konuşurken bilmeden (veya bilerek) iftira atmış olduğumuz, gıybetini yaptığımız, ırzını zedelediğimiz, canına veya malına zarar verdiğimiz, en azından yüreğini incittiğimiz insanları düşünün. Gazete sütunlarını, televizyon programlarını, okul kantinlerini, sokak başlarını, mahalle kahvehanelerini ve hatta evlerimizin içini istila eden dedikodular uğruna neler feda ettiğimizi düşünün. Çünkü ayet şöyle buyurur: "Ve hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, kalp, bunların hepsi ondan sorumludur." (İsra, 39)

Şimdi artık ister tevbe edin, ister dua. Üzerinizde kul hakkı var; unutmayın!..

BERCESTE:

Gelmesin semtine erbâb-ı nifâk

Şahs-ı nemâm-ı rezîlül'-ahlâk

Kimseyi fasl u mezemmet etme

Ehl-i gıybet ile ülfet etme

Gayrının zemmin eden şahs-ı denî

Bil ki medh eylemez elbette seni

Sünbülzade Vehbî

İki yüzlü, kötü ahlaklı dedikoducuları semtine yaklaştırma. Kimseyi çekiştirip yerme. Gıybet edenler ile sakın dostluk kurma. Başkasını sana çekiştiren alçağın, seni de başkasına gammazlayacağını akıldan çıkarma!

Hamakattan koru bizi Allah'ım

İskender Pala 2009.06.09

Eskiler "Hamakatın remzi merkeptir" derlermiş. Yani ahmaklık ve budalalık konusunda tarifler ve tanımlamalar yetersiz kaldığında eşeğe bakmak, ahmaklığın ne olduğunu anlamak için yeterli sayılmış.

Ahmaklığın ifadesi için sözlüklerde bönlük, kıt akıllılık, anlayışsızlık gibi karşılıklar yer alır. Oysa ahmaklığı en iyi halk tanımlamıştır. Ahmak birisi için "kalın kafalı" derler. Bir insan sizi anlayamaz duruma gelmişse, anlatılan şeyin inceliğini kavrayamıyorsa, yani zekâsı kıt kalıyorsa kalın kafalı sayılır. Nitekim halk arasında birisine "bön, anlayışsız" denirse pek o kadar kızmaz, ama "kalın kafalı" denilince birdenbire kendisine hakaret edildiğini düşünür. Hiç kimse üzerine alınmasa da cemiyette ahmakların sayısı hiç de az değildir. Söyleneni anlayamayan cahil ahmaklardan başlayıp anlamamakta ısrar eden entelektüel hamakat erbabına kadar ahmaklık derece derecedir. Bazen akıl kumaşındaki küçük bir defo gibidir, tamir edilirse anlaşılmaz, ama bazen koca bir deliktir ki tamiri imkânsız olur. Bazen anatomik bir hastalıktır ki devası mümkün değildir. Ahmaklık ne zaman ciddi, ne zaman şaka olduğu anlaşılmayan bir söz gibidir; insanı sonuçtan daima uzak tutar. Bu yüzden, ahmaklarla oturup kalkmak insanın ömür törpüsüdür. Amaç doğru olsa da gidilen yol yanlış çıkar. Bu yüzden ahmaklar, süngerin suyu çektiği gibi insanın şevk ve gayretini sömürüp ziyan ederler; havanın suyu yavaş yavaş buharlaştırması gibi ahmaklar da insandan bir şeyleri çalar, ruh hırsızlığı yaparlar. Ahmaklık zehirli bir tür sarmaşıktır ki selvi boyluları, çınar heybetlileri sardığı vakit içini kurutur, hayat suyunu çalar, özünü yitirtir. Ahmak öyle bir hırsızdır ki muhatabındaki enerjiyi, gülümsemeyi, iyi niyeti velhasıl hayat ısını çalıp götürür. Onun olduğu yere öyle bir soğukluk yayılır ki kolunuz kanadınız kırılır. Kuşu kafesinden kaçan bir vali "Aman şehrin kapılarını kapattırınız!" diyor ya o valinin hamakatına!.. Hz. Ömer, "Ey insan!. Seni ihsanı bol Rabbine karşı aldatan nedir?" ayetini (İnfitar, 6) okuyunca, "Ahmaklıktır, ey Allah'ım!" diye cevap vermiş.

Doğu medeniyetinde ahmaklık üzerine sayısız hikâyeler anlatılmış, pek çok kitaplarda bölümler yazılmıştır. Bunların tamamı ahmaklıktan kaçınmak ve insanları hamakattan uzaklaştırmak içindir. Bilmiyorum Batı dünyasında da hamakat üzerine kitaplar yazılmış mıdır; yahut oralarda da ahmaklık bizdeki kadar yaygın mıdır?!.. Ahmaklık öyküleri içinde en ziyade hoş giden bir tanesini Mevlânâ hazretleri Mesnevi'sinde yazmıştır. Hz. İsa'nın ahmaklardan kaçış öyküsüdür bu. Özetleyelim (b.2570-2597):

"Hz. İsa, dağa doğru kaçıyordu. Gören, peşinde bir aslan var sanırdı. Birisi ardından yetişip sordu:

-Hayrola! Kuş hızıyla kaçmak niye? Peşinde birisi yok!

Hız. İsa telaşından onu duymadı bile; cevap vermeden koşmaya devam etti. Adam da peşinden... Sonunda tekrar yetişip bağırarak sordu:

-Allah için azıcık dur! Böyle kaçışın dert oldu bana. Kimden kaçıyorsun? Peşinde ne bir düşman, ne bir canavar var!..

-Ayağımı bağlama benim. Kaçtığım bir ahmaktır, bırak da kendimi kurtarayım.

-Hayret!.. Nefesi ile körleri ve sağırları iyileştiren sen değil misin?

-Benim!

-O halde neden korkuyorsun ey temiz ruh! Her istediğini yaptıktan, her mucizeye sahip olduktan sonra kim sana kul olmaz?! Kim önünde köle olmaz?!..

-Ruhu yaratıp ona örneksiz beden giydiren Allah'a; tertemiz sıfatlarının ve adlarının hürmetine göklerin yaka yırttığı Allah'a yemin ederim ki onun ism-i azamını sağıra okudum kulağı açıldı; köre okudum gözü görür oldu, kayalık bir dağa okudum, dağ çatladı; ölmüş bir adamın cesedine okudum, adam dirildi; hiçbir şey olmayana okudum, meydana geldi, fakat ahmakların gönlüne okudum, hem de sevgiyle, şefkatle yüz binlerce kere okudum, yine de faydası olmadı. O ahmak bir taş kesildi de ahmaklık tabiatından dönmedi, çorak bir kum oldu da bir tek ot bitmedi.

-İsm-i azamın her şeye tesiri olduğu halde ahmağa tesir etmemesinin nedir hikmeti? Onlar da hasta, bu da hasta; onlara derman oluyor da neden buna olmuyor?

-Hamakat Allah'ın bir kahrıdır. Hastalıklar, körlük, sağırlık ise kahr değil, bir belaya uğrayıştır. Ahmaklık insana vurulmuş ilahi bir dağlama mührüdür ki kimse çaresini bulamaz."

KİNAYE

Muallim Cudî Efendi Selanik İdadisi'nde bir gün, sersemce ve tembel bir çocuğun dersi dinlemeyerek, yanındakini de konuşturduğunu görmüş. Çocuğu yanına çağırıp eliyle kapıyı işaret ederek:

—Dışarı çık, demiş. Seni hamakat bekliyor.

Çocuk kelimeyi isim sanıp çıkmış. Bir dakika sonra geri girmiş:

—Kimseyi bulamadım efendim!

Cudî Efendi, zehirli bir gülüşle:

—O senden ayrılmaz. Otur yerine, dilini tut.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Akıl ile nefis

İskender Pala 2009.06.16

Akıl, en basit tanımıyla 'düşünme, anlama, kavrama ve davranışları ayarlama melekesi' olarak bilinir.

Bütün çağlar boyunca insanoğlunun en ziyade düşündüğü, tanımlamaya çalıştığı, anlamak için çırpındığı meleke bu olsa gerektir. En eski filozoflardan en derin mutasavvıflara kadar düşünen her insanın, varlıkla ilgili idrak noktasının baş köşesinde akıl durur. Bu yüzden hakkında sayısız yorumlar yapılmış, bütün dillerin sözlüklerinde sayfalar dolusu yer ayrılmış, ansiklopedilerde birbiriyle kâh örtüşen, kâh nakzeden fikirler öne sürülmüştür.

Felsefeciler onu neredeyse Tanrı ile özdeş kabul ederek insan düşüncesinin mutlak değeri olarak düşünmüşler ve onu değişmez, zorunlu bir Raison mertebesine koymuşlar, bu yüzden daima büyük harfle yazmışlardır. İnsana has düşünme tarzı ve eşyanın sebeplerini yakalama melekesi olduğunu iddia edenler ise onu nesnelleştirip öznel akıldan (meleke) ayırmışlardır. İslam düşüncesi (Farabî, İbn Sina vb.) aklın Vacibü'l-Vücûd'dan doğduğunu söyler ve biri diğerinden çıkan dokuz aklın varlığını kabul eder. Bunlar hem ontolojik, hem de bilgi değeri olan birer varlık sayılırlar. Batı düşüncesinde bilgi kaynağı olarak akli gören ve aklın üstünlüğünü takdis eden rasyonalizm ile ayrılan yanı gönül ve nefsin akılla ilişkisini dışlaması sebebiyledir. "Akli olan reel, reel olan da aklidir (Hegel)" düsturuna ulaşasıya kadar pek çok filozof akli öncelemiş ve "aklın

kanunlarını eşyanın kanunları olarak (Aristo)" görmüştür. Bunlar içinde bir tek Pascal "Kalb (gönül) öyle sebeplere (Raisons) sahip ki akıl onların hiçbirini tanıyamaz!" diyerek doğunun akıl anlayışındaki zenginliğe referans olmuştur. Çünkü doğuda akıl kutsal olmakla birlikte gönül (rahmanî) veya nefisle (şeytanî) olan ilişkisi sayesinde kimlik kazanır. Oysa doğulu anlayış aklın gelebileceği son noktanın gönül olduğunu söyler. Bu da imanın bir tezahürüdür. Hani Cüneyd'e "Falanca yerde bir alim var, Allah'ın varlığını 99 delil ile ıspat ediyor!" dediklerinde, "Demek onun, Allah'ın varlığıyla ilgili 99 şüphesi varmış!" cevabını vermesi gibi. Bu bakımdan sufiler akli, "Hak ile batılı birbirinden ayırd etmeye yarayan nur" olarak görürler ve aklı evvel olarak Nûr-ı Muhammedî'ye işaret edip vahdet mertebesine işarette bulunurlar. "Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır!" hadisini de buna delil gösterirler.

İnsan akli nefis ile de sıkı ilişkidir. Nefis, batı düşüncesine göre bir şeyin aslı ile tasavvurunun aynı olmasıdır ki mantıktaki özdeşlik ilkesiyle izah edilir. Bir şey aslında, özünde var ise, yani idesi kendisinde ise, varlığı düşüncesiyle birlikte ortaya çıkıyorsa nefis sahibidir. Tasavvufta buna insanın zatı, mahiyeti gözüyle bakılır. İnsanda kötü huylara ve çirkin vasıflara zemin olan soyut varlığa nefis denildiği gibi insanı yönlendiren, sorgulayan cism-i latîfe de nefis denir. Bu sorgulama süfli arzulara karşı olur da sahibini kınarsa nefis-i levvâme, kötülüklerden kişiyi arındırırsa nefis-i mutmaine adıyla anılır. Sorgulama melekî hasletlere karşı olursa insanın o nefisten kurtulması gerekir. Çünkü o insanın en büyük düşmanıdır. Çile yaparak, riyazete girerek, mücahede ederek onu ezmek, kırmak, öldürmek gerekir. Böyle nefse nefis-i emmâre veya nefis-i şehvanî denir. "Nefsini bilen Rabbini bilir" düsturu insana bu yüzden gerekir.

GÜLE GÜLE!..

Akıl ile nefis ilişkisini göstermek için Mevlânâ'nın Mesnevi'de anlattığı bir hikâyenin özetini sizlerle paylaşmak istiyorum (Mesnevi, b. 1533-1545):

Akıl ile nefis, Mecnun ile dişi devesi gibidir. Mecnun Leyla'ya doğru yol almaya çalışırken devesi geri dönüp yavrusuna varmaya gayret ediyordu. Ne vakit Mecnun gafil olsa deve yoldan sapar geri gitmeye çalışırdı. Mecnun aşkla, sevdâyla dolu olduğu için sık sık kendinden geçiyor, akli gidiyordu. Leyla'nın sevdası akıl mı bırakmıştı zavallıda!.. Deve onu pek iyi gözetliyor, yuları gevşediği vakit fırsatı değerlendirip gerisin geri yol almaya başlıyordu. Pek de çevikti üstelik. Mecnun kendinden geçmeye görsün, gerisin geriye hızla ilerliyordu. Mecnun ise kendine gelip gözlerini açınca önce gittikleri yerlerden fersahlarca geride kaldıklarını görüyordu. İki üç gün böyle yol aldılar. Mecnun yıllarca yol almış gibi şaşkınlık içindeydi. Sonunda "Ey deve!" dedi, "İkimiz de âşıkız; fakat aşklarımız birbirine aykırı ve zıt. Demek ki biz iki yoldaş olamayız. Senin sevgin de yuların da bana göre değil. O halde ayrılı git benden, beni yolumdan saptırma. Güle güle!.." (Şefik Can, Mesnevi Hikayeleri'nden özetle, s.363)

Kıssadan hisse: Nefis devesi, heva ve heves adlı yavrularını hiç terk etmeyecektir. O halde deveyi terk etmekten gayrı yol kalmıyor. Yapabilene!..

Nefis üç köşeli dikendir. Cebine nasıl koyarsan koy, o sana batar.

BERCESTE:

Ben isterim akıldan delalet

Akıl bana gösterir dalalet

Fuzuli

Ben akıldan rehberlik istiyorum, o bana sapkınlık gösteriyor.

Sebelilerin şaşkınlıkları

İskender Pala 2009.06.23

Sebe ülkesi, çocukların anlattıkları çelişkili masalların karmaşık üslubu misali pek büyük bir şehirdi. Geniş mi geniş...

Neredeyse bir tepsi kadar... Çelişkili dedik ya, çocuklar böyle anlatır. Sebe'nin pek ulu, yüksek ve uzun binaları vardı, kat kat ve çok sağlam binalar... Öyle ki soğan zarları ve katmanları kadar... Kalabalıktı, öyle kalabalık ki neredeyse on şehir halkı bir yerde toplanmışlar, hepsi birden yüzü yıkanmamış üç kişi olmuşlardı. Sayısız adam, sayısız mahluk bir aradaydı; ham ve hazır yiyici tam üç kişi yani... Bu üç kişiden biri çok uzağı gören bir kör... O kadar keskin bakışları vardı ki Süleyman'ı görmez, karıncanın ayağındaki kılları sayabilirdi. İkincisi keskin kulaklı bir sağırdı. Adamakıllı sağır olduğu halde çok işitirdi. Sanki bir hazineydi de içinde arpa ağırlığı kadar bile altın yoktu. Üçüncü öyle yalın, öyle çıplaktı ki üzerindeki elbisesinin uzun etekleriyle övünürdü. Üstüne giyecek bulamamış bir giyinik denilebilirdi ona.

Kör olan bir gün ansızın belinledi, yerinden doğruldu, uzaklara baktı ve haykırdı:

- Aha görüyorum!. Şuracıkta, burnumuzun dibinde neredeyse... Atlı askerler geliyor; hangi milletlerden kaç kişi olduklarını sayabileceğim çoklukta üstelik!..

Sağır atıldı bu sefer:

- Evet!.. Eeveet!.. Ben de seslerini duyuyorum. Gizli açık ne konuşuyorlarsa, atlarının nallarına varasıya kadar hepsini işitiyorum. Fısıldadıkları planlarından kulaklarımın zarı patlayacak neredeyse.

Bu sırada çıplak paniğe kapılıp ağlamaya, çırpınmaya başladı:

- Ya onlar gelir de şimdi benim uzun eteğimi keserlerse!.. Bu gösterişli elbisemin şekli bozulur da insanlar bana gülerlerse!..

- Haydin öyleyse, kaçalım buradan, yaklaştıklarını iyice görüyorum. Yaralanmadan, esir olmadan kaçalım buradan.

- Gürültü gittikçe yaklaşıyor. Kulaklarım savaşılan atların seslerini de duyar oldu. Gidelim bir an evvel, kalkın!..

- Biliyorum, bu düşman benim için geliyor, eteklerime tamah ettiler zahir, uzunluğunu kısaltacaklar!.. Gidelim dostlar, çabuk gidelim bu diyarlardan...

Öyle bir gidişle gittiler ki aylarca koşup, yıllarca yürüyüp bir ok atımı uzaklaşmışlar, sonunda bir köye varıp sığınmışlardı. Evleri bomboş, insanları mahşer gibi kalabalık bir köydü burası. Issızlık içinde arayıp taradılar, bir dalın altında bir kuş buldular. Ölmüş, kurumuş, karıncalardan ve kargalardan arta kalmış semiz bir kuştı. Etleri o kadar çoktu ki üfürsen birbirine çatılı duran kemikleri etrafa dağılıverecekti. Gagalanmaktan kaburgaları sicime dönmüştü. Pişirmeyi bekleyemediler; aslanlar avını nasıl yerse onlar da koştular, kuşu öyle semirdiler ki her biri karnı tok fil gibi yığılıp kaldılar. Şişmanlıkları yüzünden neredeyse dünyaya sığmayacak, ağırlıklarıyla neredeyse arz çökecekti. Gün bitince açıkta kalamayacaklarını anladılar. İri endamları ve semirmiş şişmanlıklarıyla süzöldüler, kapının çatlağından geçtiler.

Yukarıdaki hikâyeyi Mevlânâ Hazretleri Mesnevi'de anlatıyor. Eğer remizler çözümlenirse ibretlik bir hikâyedir. Hazret'in fikrinde Sebe, insan bedenidir mesela. Ahali, insandaki ruhanî ve cismanî kuvvetleri karşılar. Sağır, hayattan çok şeyler uman, bir türlü doymayan adamdır ki sağırılığı başkalarının ölümünü duyduğu halde kendi ölümünü hiç aklına getirmeyecek derecede yüksektir. Kör, hırs sahibinin halidir. İnsanların ayıbını kıldan kıla görür, sokak sokak dolaşıp onları herkese anlatır da kendi ayıbını asla görmez. Başkasındaki ayıp incir çekirdeğinde gizli olsa gözünden kaçırmaz ama kendisindeki dağlarca ayıbın farkında değildir. Çıplak, dünyaya tapan bir müflisin hali sayılır. Soyulacağını, malının tükeneceğini düşünmekten korkulu rüyalar görür, tedirgin, huzursuz bir hayat sürer. Oysa hakikatte bir çıplak olduğunu düşünmeli, hırsızların kendisini soymasından korkmamalıydı. Madem dünyaya çıplak geldi, çıplak gidecektir, öyleyse hırsız korkusuyla yüreğinin kan ağlamasına gerek var mıdır?

Mevlânâ'nın hikâyesinde başka remizler de gizlidir: Şehirden kaçıp köye sığınan adamın hali, ezelden dünyaya geldiği anda ölüm yoluna girmiş olan kişinin haline benzer. Buradaki kapı dünyadır. Kapıdaki çatlak gizlidir, aranırsa bulunmaz, görünmez. Ama içeriden ışık sızarsa kendini belli eder.

Kapının çatlağı ölüm ve mezardır ki mekânsız, mahalsiz bir gerçek olarak karşımıza çıkar. O gizli kapının çatlağından nice kervanlar deve yükleriyle süzülüp geçtiler de biz farkına varamıyoruz.

İmdi; iyilik yapan birine, "Hayır hayır, ben iyiliğini istemiyorum, kötülük bana daha hayırlı, iyilik yaparak beni rahatsız etme!" denilebilir mi? Eğer denilirse bu, "Ben göz istemiyorum, beni kör et!" demek olmaz mı? "- Bu köşkleri, bağları, bahçeleri uzaklaştır benden, hatta ben emniyet, huzur ve esenlik de istemiyorum. Güzel kadınlarımızı da çirkinleştir hatta!" demek olmaz mı? Yazık ki bugün insanlık tam da böyle söylemekte, iyilik istemezlik içinde çırpınmaktadır. Tıpkı Sebe halkı gibi. O halde Sevgili'ye koşmayan, ona ulaşmaya çalışmayan canlar binlerce de olsa hakikatte yarım bedenden ibarettir. Bu yüzden Sebe halkı ancak üç kişi sayılabilirler. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir mehtap seyri

İskender Pala 2009.06.30

Ünlü şairimiz Şeyh Galip, geceyi anlattığı bir gazeline şu matla beytiyle başlar:

Sâgar habâb-ı mevce-i mehtâbdır bu şeb

Fânûs bahr-i nûrda girdâbdır bu şeb

Günümüz diliyle aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Sanki bu gece mehtabın dalgaları üzerindeki hava kabarcıkları bir kadeh; gökyüzünde fanusu andıran dolunay da bir nur denizindeki girdaptır."

Çırpıntılı bir yaz akşamında, sulara aksetmiş mehtabın deniz üzerindeki kabarcıklarda kırılıp ışıklanmasını tasvir eden bu beyit, insana ferahlık veren bir edanın mahsulüdür ama daha derinine inildiğinde bambaşka hayaller ile örülmüş bir anlatım sunar. Okuyucunun ruhuna küflü çengeller atarcasına ıstıraplar bırakan bu anlatım, zihinlerde ayrı bir tasvir ve duygu ile bambaşka görüntüler bile kazanabilir. Şair, bu derece farklı anlatım zenginliğini beyte sindirirken aslında yalnızca kelimelerin büyüünden yararlanıyor, onların uzun gelişim maceralarındaki ilişkilerden yola çıkarak anlam katmanları oluşturuyor, velhasıl dilin ihtişamını konuşturuyor.

Eski şairlerin beyitleri bugünkünden farklı olarak bir iç hendesenin sağlam yapısıyla örülür, vezin ve kafiyele şairin iç dünyasını çerçeveleyen ama asla sınırlamayan bir söyleyişe hizmet ederdi. Bu ustalıklı söyleyiştir ki bir beyitte yer alan birkaç sayılı kelime, yüzyıllar boyunca yüklenip getirdikleri fikirler, duygular ve hayaller çağrıştırlarak yan yana getirildiğinde yüksek bir medeniyetin sözü ve sözcüsü konumuna yükseliverirdi. Çünkü kelimeler uzun zaman dilimlerinden süzülüp gelirken başka şairler tarafından çeşitli kombinezonlar içinde kullanılarak farklı manalara bürünmüşler, değişik duygu ve fikirleri ifade etmişlerdir. Öyle ki kullanıldıkları her bir şiirde ayrı bir mana ifade etmekle kalmamış, her bir okuyucunun zihninde uzvî ve dimağî imajlar, hayaller, hisler uyandırmışlardır. Eskiden beri söylenegelen 'Dili şairler yapar' cümlesi işte bu yüzden gerçektir ve refte refte basit teşbihler bir tablo misali derinleşir, sıradan mecazlar zihinlerde rengarenk huzme kırılmaları yapabilir. Yukarıdaki beyitte kelimelerin ilk görüntüsü, bizde sanki İstanbul körfezlerinden birinde, musıkî nağmelerine karışan su hışırtılarının eski zaman hatıralarını çağrıştıırken, diğer yandan bizzat bir şeyh ağzından çıkmış olmanın efsunuyla tasavvufî bir derinlik kazanır. Her iki mânâyı iç içe veya yan yana anlamamıza vesile olan şey ise Galib Dede zamanında moda olan mehtap seyirleri ve eğlencelerinin tekke hayatına kadar sirayet etmiş olmasıdır. Şarkıların, nağmelerin, badelerin ve güzellerin harman olduğu kameriyeler, zevrakçeler, sahilsaraylar, yalılar ve fevkalade güzel bir İstanbul... İşte beytin ilk görüntüsü ve bizi hayran bırakan büyümlü tasviri... İkinci tasvir ise bambaşka bir dünyadır: Şöyle ki; her güzellik, içinde o güzelliği yaratanın bir tecellisini taşır. Bu tecelli, izafi bir algılama biçimidir ve görünürden görünmeze doğru yol alır. Müşahhasan mücerrede uzanan bu yolculukta madde ile mana iç içe bir tedahül gösterir ki bunun da kilit taşı beytin ikinci dizesindeki bir kelimedir: "Girdap"

İmdi izaha çalışalım: Ay, bilindiği gibi zatında bir ışığa sahip olmayıp bütün ışığını ve o ışığa bağlı güzelliğini Güneş'ten alır. Bu yüzden tasavvufta Allah'ın tecelli ettiği maddî varlık ay hükmünde görülür. Diğer bir ifadeyle Hakk, maddede tecelli ederek kendini her daim zahir kılmaktadır. Tıpkı Güneş'in ışığının Ay'da görünmesi gibi. Bunu izah edenler, yaratılmışa bakarak Yaratana anlamak, esere bakarak müessire gitmek gerektiğini söylerler.

Rint yaratılışlı insanlar tasavvufun derinliklerine vakıf olmakla önce ulvî bir tefekkür ve ruh yapısına yükselirler, sonra da Hakk'ın kainatta görünen çeşitli tecellileri ve zuhuru ile kendilerinden geçip hayran ve sarhoş olurlar. Maddeye bakarak, maddede müşahade edilerek mana âleminde yaşanan bu sarhoşluk insanı öyle bitap düşürür, öyle harab eder ki, insan bir girdabın içine düşmüş gibi olur, yahut bizzat girdaba düşer. Hak âşıkına bu sarhoşluğu veren her bir tecelli emaresini farklı içimleri ve lezzetleri olan bir kadeh gibi algıladığımızda, âşık her yeni görüş ve idrak ile tekrar dalgalanıp gitgide kendinden geçer, kanzil sarhoş olur. Çünkü âşık, sevgiliye bir kere tutulduktan sonra her neye baksa onu görecektir, her şeyde onun bir işaretini, izini, belirtisini, sembolünü bulacaktır. Burada hayret edilecek husus, âşıkın maddeye (kesrete) bakarak sarhoş olmasıdır ki irfanî bakış onu "vahdet"e yönlendirirken, cismanî bakış "masiva"ya duçar bırakır. Sevgili, madde âleminde tecelli ederken aslında âşıklarına güzelliklerinin pek çoğunu sayısız defa gösterir ama asla kendini ele vermez. Bu, onun nazıdır. Allah da madde ve kesret güzelliği içinden kendisine ulaşılmasını işte bu yolla ister. Rab ile kul arasında ezelden bu yana var olagelen aşkın gönül makamında görünür kılınmasıdır bu. Tecelli yeri mehtapta veya denizde, girdapta veya dorukta olmuş fark etmez... Yani ister damlanın kesretinde, ister denizin vahdetinde... Mehtabı içinde seyredene ise girdap zaten doruktan güzel gelecektir...i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Manzume ve şiir

Bugün şiir için "kuvvetli heyecanlar ve yoğun duygularla örülü söz" veya "muhabatını bulunduğu ruh halinden başka bir ruh haline götürebilen söz" gibi tanımlar yapılmaktadır. Hatırlayalım ki eskiden şiir için "mevzun u mukaffa söz" denilirdi.

Bu iki tanım arasında bizce, akla takılan bazı sorular vardır. Mesela klasik şiir geleneğinin sürdüğü eski yüzyıllar boyunca her vezinli ve kafiyeli söz hakikaten şiir olabiliyor muydu? Her şiirde mutlaka iyi bir nazm özelliği (kafiye ve vezin) arayan atalarımız, her nazmda da iyi bir şiir olma özelliği aramışlar mıydı? Acaba divanları dolduran yüzlerce, binlerce manzume arasında şairin adını yaşatıp bugüne getiren kaç gerçek şiir yer almaktaydı? Nazire geleneği içinde bir öncekinin söylediğini daha değişik söyleyen şair gerçekte zenaatkârane bir manzume mi söylediğini, yoksa sanatkârane bir şiir mi söylediğini düşünüyordu?

Her şair, hiç şüphesiz manzumesinin iyi bir şiir olmasını, muhabatına kuvvetli heyecanlar vererek onu ayrı bir ruh haline taşımayı ister ve bunun için çabalar. Üstelik, yalnızca nazm özellikleri taşıyan sıradan beyitlerin çok kolay unutulacağına da farkındadır. Eskilerin "bıkr-i mana (özgün anlam)" veya "reh-i nârefte"ye (orijinal söz veya üslup) önem vermeleri bu yüzdendir. Onlar kendileri telaffuz etmeseler de, -bize göre-, her manzumenin gerçek bir şiir olamayacağını farkındaydılar. Nazire (önceki bir şiire benzeyen yeni bir şiir) yazdıklarında üstatlarına (önceki şiirin sahibine) karşı bir hürmet ve saygı gösterisinde bulunduklarını söylemeleri bu yüzdendir. Yani başarılı olunca üstadı geçmiş olmanın gurur ve onurunu yaşayacak ama yeterince başarılı olmadıkları vakit üstada hürmet için şiir yazmış olacaktırlar.

Bugün biliyoruz ki bir söze sırf vezinli ve kafiyeli olduğu için şiir denilemeyeceği gibi vezinsiz ve kafiyesiz olduğu için de şiir değildir denilememektedir. Şairane bir fikir veya his, ister vezinli ister vezinsiz olsun, ister dörtlülük ister beyit halinde söylensin, şiirin ta kendisidir. Burada önemli olan iç (his, fikir) ile dışın (lafız, şekil) uyumudur. Güzel bir söz, çekici bir fikri ifade ediyorsa onun vezni veya kafiyesi, türü veya şekli yalnızca bir vasitanın adıdır. Nitekim Cenap Şahabettin şiir için "Güzel bir fikir veya güzel bir hissin mahfaza-i lafziyyesi" ifadesini kullanır. Bu durumda bir şiir için iyi bir nâzımdan öte usta bir şaire ihtiyaç görülür. Ben, atalarımızın tam da böyle düşündüklerini sanıyorum. Çünkü o vakit divanları dolduran sıradanlaşmış şiirlerin içindeki unutulmayacak beyitler öne çıkacak ve şairin adıyla yaşamış olacaktır. Nitekim eski şairlerin manzumelerinden ziyade beyitlerinin dillere peleseng olması bu yüzdendir.

Öte yandan, pekala söyleyebiliriz ki atalarımız, -alışılmış kanaatin aksine- şiir kelimesini hiçbir dönemde inşa karşılığı olarak almamışlardı. Eğer öyle olsaydı şiir ile nesrin zıddı olan nazmı kastettikleri anlaşılırdı. Oysa onlar şiir deyince sanatlı nesrin karşılığı olan sanatlı nazmı anlıyorlardı. Bazı belagat âlimlerinin nazmı bir zenaat, şiiri ise bir sanat saymaları işte bu yüzdendir. Onlara göre bir nazm, ancak mucizevi ve büyümlü olunca "şiir" diye anılırdı. Dahası, bir nazmın şiir olabilmesi için muhtasar ve müfid olması, cana can katması, ölü gönüllere ruh vermesi, gönle hitap etmesi, taze ve saf olması, muhayyel, selis ve rengin-eda bulunması, vezin ve kafiyeyle ziyade mânasıyla değer kazanması ve aşkı anlatması gerekirdi.

Bugün bir şiirde manzum olma özelliğinden ziyade güzel olma özelliği aranıyor artık. Eskiler bu güzelliği biraz da vezin ve kafiyeyle, belki edebi sanatlar vasıtasıyla sağlıyorlardı. Oysa bugün edebi sanatlara, vezin ve kafiyeyle başvurmadan yazılan şiir, kurulu sazlara müracaat etmeden söylenen bir şarkı konumunda kalmaktadır. Şair, artık heyecanının bütün ahenkli titreşimlerini sesine vererek ondan bir musikî çıkarmayı başarmak, bu yeni sesini Türk diline kuvvetle sindirmek zorundadır. Serbest nazım denilen bu yeni üslupta evvelkine nazaran daha hür davranarak ilhamından fedakârlık etmeyen şair, kuvvetli bir ruh terbiyesi ve duyularındaki keskinlik sayesinde şiirini derin bir murakabe eserine dönüştürdüğü vakit ortaya mükemmel sanat eserleri çıkacaktır.

Şimdiki şairin işi çok zordur yani!..

BERCESTE:

Vasf-ı dendânunla dürr-i nazma deryâdur gönül

Nutk sâhil, akl gavvâs u dür-i şehvâr şi'r

Aşkî (ö.1574)

Ey sevgili! Gönül, senin dudaklarını övmeye başlayınca nazım incilerinin deryasına dönüşüverir. Öyle bir derya ki oranın sahili sözler, dalgıcı akıl, incisi de şiirdir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şiirimizin tarih yolculuğu

İskender Pala 2009.07.14

Türkler Orta Asya'da ozanların kopuz eşliğinde söyledikleri destanî dönemlerden sonra hemen daima komşuluk yaptıkları medeniyetlerin etkisinde kalarak şiir yazmışlardır.

Hece vezniyle ve yarım kafiye dördlükler halinde kaleme alınan en eski ve saf Türk şiirinden sonra Türk insanının estetik zevkini tam altı yüz yıl boyunca, Arap ve Fars şiirinin etkisinde gelişen Divan şiiri temsil etmiştir. Kendine özgü sanat anlayışı ve nazım şekilleriyle mücerret konuları müşahhas örneklerden yola çıkarak anlatan ve fevkalade manzumeler ortaya koyan bu anlayış İslam medeniyeti dairesinde gelişmiş ve bütün ortaçağ şiirleri gibi duyguların ağır bastığı rahmanî bir edebiyatı dillendirmişti. Aruz vezniyle yazılıyordu ve nazım birimi zengin kafiye beyitler idi. Kuralları vardı; belli sanat anlayışıyla hareket etmek zorundaydı. Bu kadar sınırlamaya rağmen o eski şairler bu edebiyat sayesinde muhteşem eserler ortaya koydular, yüksek medeniyetlerinin gereği olan sözleri başarıyla söylediler. Onları başarılı kılan şey, aslında ait oldukları medeniyetin zenginliği idi. Bilim ve sanatın fevkalade üst düzeyde millî örneklerle kendini gösterdiği ilk dönemlerde (Fatih'ten Kanuni'ye kadar) klasikleşen yapı, yüzyıllar akarken toplumun aynası olacak bir edebiyatı ortaya koymuştu. Aynı zaman süresince, okur yazar muhitlerin ve münevver sınıfın uzağında da bir halk şiiri ve tekke şiiri kendi mecralarında akmaya devam ederek onun mütemmim cüzü olan bir medeniyete ruh verdiler, renk kattılar.

XIX. yüzyılda Batı medeniyeti etkisinde gelişen Tanzimat şiiri toplum eksenli bir söyleme sahip olup vezin, kafiye ve şekillerde fazla bir değişme olmamasına karşın şiirin muhtevasında duyguların yerini düşünce almıştı. Artık şairler kadar edib ve muharrirler de önemliydi ve toplumsal olan her şey edebiyatın, şiirin içine girmektedir. Ardından gelen Servet-i Fünun akımı mânâ ve ruh bakımından Tanzimat'ın geliştirdiği fikirlere mutabakat göstermekle birlikte klasik şiirin nazım şekillerini Batı tarzı formlarla (sone, terzima, rondo, triyole vb.) değiştirdi ve daha da ileri giderek güzel sanatların diğer dalları olan musıkî ile resmi şiire soktu (Şiir sözcüklerle yapılmış bir resimdir - Cenap Şahabettin). Servet-i Fünun döneminde, yüzyıllardır tatbik edile gelen nazım şekilleri ve türler edebiyat dışı kalmıştı. Fecr-i Ati şiiri Servet-i Fünun'a bir tepki olarak ortaya çıkmasına rağmen simgeler kullanmak ve maksadı sembollerle anlatmaktan öte şiir sanatında bir değişiklik yapamadı. Zaten bu yüzden pek uzun sürmedi ve etkisi de kalıcı olamadı. Ardından gelen Milli Edebiyat akımı, daha idealize edilmiş fikirler öne sürdü. Aruzu tamamen dışlayıp öz Türkçe'nin şiir ölçüsü olan hece veznini öne çıkarmak başlı başına bir devrim idi, lakin onlar da bunu yaşatamadılar, dördlükler halinde yazdıkları şiirlerde sade bir dil kullanmak ve yerli konuları işlemek yolunda çaba göstermekten öte gidemediler. Yedi Meş'aleciler adıyla bilinen bir başka edebiyat akımı ise Türk şiirine yeni bir ufuk açmadan eriyip gitti. Cumhuriyet devrimlerinin toplumu değiştirmeye başladığı 1930'lu senelerin başlarında bu sefer Garipçiler ortaya çıktı.

Garip akımı Türk şiirinde hakiki bir devrim yaparak vezni ve kafiyei ortadan kaldırmıştı. Temsilcileri, gündelik dil ve basit hayat anlatımları içinde özgür şiiri bulmaya çalışıyorlardı, ama bunu başarmak çok da kolay olmuyordu. Çeyrek yüzyıl müddetle bu tür şiirler bütün dergilerin ve gazetelerin sütunlarında boy gösterdi. Sonra gelen İkinci Yeni kuşağı ise sürrealizmden etkilenerek eskiye yeniden dönmek zorunda kaldı ve bir tür neo-klasizm akımı başlattı. 1970'li yıllarda Türk şiirinin politik amaçlara yönelik olarak ekseninden çıkarıldığı söylenebilir. Bu dönem, "sanat toplum içindir" sloganının bütün şiir tarihimiz boyunca en ziyade söylendiği değişim ve dönüşüm yıllarına denk düştü. İdeolojiler çağının geride kalmasıyla birlikte şiir yeniden kıvam tutmaya, sanatkârane mısralar görünmeye başladı. Modern Türk şiiri, artık belli bir akım veya kural kaydında olmadan kendini ifade edebilmektedir. O kadar ki, klasik edebiyattan ilham alan şiirler yanında gazel veya rubailer de yazılabilmekte, halk şiirinden esinlenen hece ölçüsüyle manzumeler düzenlenebilmekte, Batı şiirine benzer şiirler dergi sayfalarında yer almakta veya serbest nazmın imkânlarını, sanatın özgürlüğü olarak yorumlayan çeşit çeşit dizeler, beyitler, dörtlükler, manzumeler çevremizi kuşatmaktadır.

Velhasıl edebiyatımız adına bu çağın şairlerine güveniyoruz.

BERCESTE:

Kûyunda nâle kim dil-i müştâkdan kopar

Bir nağmedir Hicaz'da uşşâkdan kopar

Naili

İlk anlam: Ey sevgili! Senin mahallende kopan çığlıklar sana hasret çeken gönüllerin eseridir. O öyle bir nağmedir ki sanki Kâbe'ye varmış hak âşıklarının ağlayışlarını andırır.

İkinci anlam: Ey sevgili! Senin meclisinde duyulan terennümleri hicaz veya uşşak makamından şarkılar sanma. Bilakis onlar, sana hasret ve özlem duyan âşıklarının istemeden dışa vurdukları iç geçirmeler, öykünmelerdir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Öldüm, bana türbedar sensin!..

İskender Pala 2009.08.18

Böyle diyor Abdülhak Hâmid, sanki bugünleri görmüş de söylemiş gibi...

Ramazan başlıyor; insanlar mekleşecek... Diller tutulacak, nefisler tutulacak, hatta belki nefesler tutulacak... Böyle böyle oruçlar tutulacak. Oruçlarla birlikte dillerde zikirler, tesbihler çoğalacak... Ayrı bir zaman gibi, belki kutlu bir an gibi...

Mabetler dolacak ramazanda, kutsal mekânlar ziyaret edilecek... Çocukların ellerinden tutulup ait olunan medeniyet mirası içinde gezintiler yapılacak; tarih ile bağ kurulacak. Ama evvah, evvah ki İstanbul'da ziyaret edilecek pek çok tarihî mekân bu ramazanda kapalı kalacak. Ramazan bereketi ve rahmetiyle yollara düşecek halkımız ne yazık ki türbeleri kilitli bulacak. Çevre illerden gelenler, esef ki mahzun ve mahrum dönecekler.

Herkes bilir, milletimiz için türbelerin ayrı bir değeri vardır. Türbeler bizim için, hayatın yan komşusu olan sonsuzluk anıtları; belki maddenin yanı başında mânâ kanıtlarıdır. Diğer İslam milletlerinden farkımız burada başlar bizim. Biz, ölülerimizle birlikte yaşamayı severiz. Mezarlıklarımız, türbelerimiz hayatın içinde gibidir. Ölülerimizi putlaştırmadan, tanrılaştırmadan hayırla anan, bunun için de türbe ziyaretini dinî bir vecibe haline

getiren bir anlayışımız vardır. Diğer İslam milletlerinden farklı kimliğimiz işte bu noktada belirginleşir. Onlarda olmayan tarih ve geçmiş bilincimiz, biraz da şehri donatan o zarif türbelerden üzerimize yayılır; türbeler şehre, şehir türbelere sahip çıkar.

İmdi, yalnızca kısa bir an için gözlerimizi tarihe çevirip düşünelim; bu millet kimin ölüsünü türbeye layık görmüş; kimin mezarının üstüne kubbe yapmış?!

El-cevap, büyük adamların, hatırlanması gereken insanların, gelecek nesillere örnek sayılacak adamların... Bilimde, sanatta, yönetimde vb. bu millete hizmet etmiş insanların yani. Bunlardan pek azı ölmeden evvel kendisine türbe yaptırıp içine gömülmeyi vasiyet etmiş, ama ekseriyetinin türbesi ölümünden sonra milleti tarafından dikilmiş. Bununla da kalınmamış, büyüklüklerini tebcil ve ölülerine hürmet için kendilerinden sonraki insanlar da onların türbesinin içine veya haziresine gömülmek, onlara okunacak Fatiha'lardan nasip almak istemişler. Abdülhak Hamid'in ünlü şiirini hatırlayalım; hani Fatih'in türbesini ziyaret ettiği vakit içine dolan hissiyatı dile getirdiği şiirini. Diyordu ya:

Her dem sana açıktır ebvâb-ı arş-ı rahmet

Türbendir en azîmi fethettiğin diyârın

"Ey ulu Fatih! Arş-ı A'lâ'daki rahmet kapıları sana her an açık olduğu içindir ki fethettiğin ülkeler içinde en değerlisi senin türbendir (veya türbenin bulunduğu şehirdir)."

Böyle rahmet kapılarına açık mekânlar şehri ayakta tutan kazıklar değil midir sizce? Ve kim, ebedi uykusunu böyle rahmet akan mekânların birinde uyumak istemez ki?!

İstanbul'da türbe deyince aklımıza şehrin kalbi Eyüp Sultan gelir. Sonra sıra sıra bütün şehri donatmış gönül sultanları... Yahya Efendi, Merkez Efendi, Sümbül Efendi, Aziz Mahmud Hüdayî, Şeyh Vefa, Yuşa Hazretleri, Nalıncı Dede, Tuz Baba, Laleli Baba, Yavedut Sultan, Zuhurat Baba... Ardından bu mülkün sultanları, Fatihler, Kanuniler, Selimler... Sonra devlet adamları, paşaları, alimleri, sanatkârlar, Mahmut Paşalar, Barbaroslar, Sinanlar... Oruç ağızlardan birer Fatiha'yı hak etmiş daha nice isimler.

Hafızam beni yanıltmıyorsa, İstanbul'da, Kültür Bakanlığı'na bağlı 120 kadar türbe var. Ve yazık ki bunlardan ancak onbeş kadarı bugün ziyarete açık.

Türbe ki yalnızca bir ölünün yattığı yer değildir; gerektiğinde bir ibret abidesi, gerektiğinde bir sanat şahıkasıdır. Türbe bu topraklarda mimarının bir başka adıdır, mermerin ve taşın dile gelmesidir. Yetkililer düşünmelidir, eğer türbeler ramazanda olsun ziyarete açılmazsa Kanuni'ye, II. Mahmud'a, Sultan Abdülhamid'e hâlâ "BBüyük atamızdır!" diyebilir miyiz?!. Eskiden büyük adamların ölümlerini türbedarlar beklerdi; böyle giderse medeniyetimizin ölüsünü türbeler beklemeye başlayacak.

Hamiş: Başka milletler türbe gibi bir zenginliğe sahip olsalardı şüphesiz bu kültür mirası üzerinde hassasiyetle titrer, kendi geçmişlerinden geleceğe uzanan çizgide çok çeşitli kültürel, tarihsel, sanatsal etkinlikler yaparlardı. Bizde ise türbeler kapatıldıktan sonra maalesef içindeki tarih yadigârı eşyalar bile korunamamış, talan ve harab edilmiştir. Eğer onlar korunabilmiş olsaydı bugün dünyada bir eşi daha bulunmayan ne muhteşem bir müzemiz olurdu. İçine girdiğimizde ölümü anlayabileceğimiz, ölüm korkumuzu yenebileceğimiz bir müze. Bilmiyorum halen Türbeler Müdürlüğü'nün depolarında bu türden asâr-ı atîka var mıdır? Ben bunların sergilendiği bir yer bilmiyorum. Ve inanıyorum ki türbelerden geriye kalan eserler bile bizi hayrete düşürecek bir müze oluşturabilir. Biraz ilgi lütfen!..

Türbe kelimesi Arapça bir kökene dayanır. Lakin Araplarda türbe geleneği yoktur. Arapçada türbe diye bir kelime olmadığı gibi. Türeb (toprak) kelimesinden daha sonra bizimkiler bu kelimeyi türetip türb > terba > türbe şekline koymuş ve "Bir şeyin üzerini toprakla örtmek, bir nesnenin üstüne toprak saçmak" karşılığını vermişler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Apostol Efendi'nin şarabı

İskender Pala 2009.08.25

Ramazanların tadı biraz da türbe ziyaretleriyle çıkar.

Şehrin orasına burasına yayılmış asude istirahatgâhlarında ziyaretçilerine gülümseyen gönül sultanları bekler bu türbelerde hemşehrilerini. Oruç ikindilerinin Fatiha'ları veya uzun gecelerin Yasin'leriyle aydınlanan bu türbelerde ziyaretçiler, orada manen görüşmeyi umdukları yanında ummadığı halde karşılaştıklarıyla da sözleşirler daima. Türbe ki yalnızca bir ölünün yattığı yer değildir; gerektiğinde bir ibret abidesi, gerektiğinde bir sanat şahikası, ama her hâlükârda bir sohbet mekânıdır. Geçmiş ile gelecek arasında bir sohbetin mekânı... Bu yüzden oradaki sandukaların, taşların, kabirlerin her biri size ayrı bir lisan ile seslenir.

İstanbul'da, Yıldız Parkı'nın sahil girişinin hemen yanından çıkan küçük sokak sizi Yahya Efendi Türbesi'ne götürür. Zarif mezar taşlarıyla koyu servilerin birbirlerine sırtlarını dayayıp zamanı eledikleri müşrif ve müşerref bir mekândır burası. Taşlık yolu geçip de içeriye girdiğinizde Yahya Efendi'nin heybetli sandukasının ayak ucunda küçük bir sandukaya rastlarsınız. Yahya Efendi'nin sadık müritlerinden Ali Efendi, nam-ı diğer Apostol Efendi yatar burada.

Rivayet odur ki Yahya Efendi, süt kardeşi Sultan Süleyman Kanuni tahta çıktıktan sonra İstanbul'da oturmamış, Beşiktaş-Ortaköy civarında kendisine bir zaviye edinmiş. O vakitler Beşiktaş ve Ortaköy, birer küçük köy olup yolu izi belli değilmiş. Ulaşımı denizden olur, açıkta Barbaros'un gemileri durur, pazarda Rumca ve Ermenice konuşulur, camilerinden çok kiliseleri işlermiş. Yahya Efendi'nin Apostol isimli gemici bir komşusu varmış. Arazilerinin birleştiği yerde kocaman bir asma, her ikisinin bahçelerine dallar vererek koyu gölgeler yayar, Yahya Efendi de arkadaşları ve müritleriyle burada oturup sohbetler edermiş. Gemici Apostol, bazı yaz ikindilerinde ürkek bakışlarla onları izler, bunların Allah katında iyi kullar olduğuna hükmeder, bilhassa Yahya Efendi'den çok etkilenirmiş. Amma ki ne kendisi ona yaklaşmış, ne de ondan bir davet almış. Yalnız bir ara onun Trabzonlu olduğunu ve Sultan Süleyman ile Trabzon'da beraber büyüdüklerini, hatta ikisinin süt kardeşi olduklarını işitmiş, o kadar.

Apostol, her zamanki gibi uzun bir sefere çıkmış. Bu sefer rotası Rize taraflarını gösteriyormuş. Dönerken Trabzon açıklarında şiddetli bir fırtınaya yakalanmış. Dalgalar gittikçe büyümeye, gemisi gıcırdamaya, seren sallanmaya başlamış. Apostol bir yandan gemisini, bir yandan mürettebatı ve hamulesini düşünürken diğer yandan hanımı ve çocukları gözünün önüne geliyormuş. Pek öyle koyu bir Hristiyan da sayılmazmış. Allah'a inanırmış, o kadar. Allah'a el açacakmış ama ne diyeceğini bilemiyormuş. Gözleri, uzaktan silueti görünen Trabzon'a "İmdat!" der gibi bakarken birden Trabzonlu olan Yahya Efendi gözünün önüne gelivermiş. Apostol ellerini açıp şöyle demiş:

-Ey Yüce Allah! Senden ne, nasıl istenir bilmem. Ama beni çoluk çocuğuma kavuştur, malımı mülkümü bana bağışla. Bunu da komşum olan o adam için yap. Çünkü sanıyorum ki onu seviyorsun.

Apostol duayı tamamladığı sırada dalgalar sanki yağ olup erimişler. Apostol'un içi içine sığmaz olmuş. Tayfalarına bahşişler vermiş. Sakladığı şarapların en yıllanmışlarından iki fıçıyı getirtip güvertede kutlamaya başlamış. İlk fıçının dibini bulduğunda aklına yine Yahya Efendi düşmüş. Önünde duran ikinci fıçıya bakmış ve "Bu değerli şarabı ona hediye götürmeliyim" deyip eğlenceyi dağıtmış. Yolculuk bittiğinde Apostol, Yahya Efendi'yi asmanın altında dostlarıyla oturur bulmuş. Hal hatır sorduktan sonra adamlarından birine taşıttığı fıçıyı önlerine koymuş ve daldırmış maşrapayı:

-Buyrunuz efendi!. Mahzenimin en leziz şarabıdır, sizin için ta Gürcistan'dan getirdim. İçip safalanınız.

Yahya Efendi kendisine uzatılan maşrapayı almış ve çevresindekilerin hayret dolu bakışları arasında kafasına dikivermiş. Teşekkür etmeyi de unutmamış:

-Dediğin kadar varmış Apostol Efendi!.. Teşekkür ederim; şimdi de arkadaşlarım tadına baksın; ne dersin!..

Apostol, adamlarından bardak getirmelerini söylemiş. Sunulan doluları ellerinde tutan adamlar birbirine bakıyorlarmış. Sonra Yahya Efendi başıyla içmelerini işaret etmiş. Bir de bakmışlar ki içtikleri buz gibi bir nar şerbeti. Sırayla teşekkür etmişler:

-Pek âlâ imiş. Böyle nar şerbeti İstanbul'da bile bulunmaz!

-Nefis, nefis!... Hiç böyle güzel nar şerbeti içmemiştim!..

Apostol şaşkın, perişan, akli başından gitmiş, adamlarına bağırıyormuş:

-Yanlış fıçıyı getirip beni mahçup ettiniz, o yıllanmış şarap fıçasını getirin çabuk!..

Yahya Efendi araya girmiş:

-Hayır Apostol Efendi, yanlışlık yok. Onlar doğru fıçıyı getirdiler. Lakin senin şarap şu meclise girebilmek için nar şerbetine dönüştü.

Apostol'un nasıl Ali Efendi olduğunu, şeyhinin ayağı ucuna nasıl gömüldüğünü anlatmaya gerek kalmamıştır zannederim.

Hamiş: Eskiden İstanbul'da denizciler sefere çıkacakları vakit Boğaziçi'ne, Yahya Efendi hizasına kadar gelir, orada bir müddetçik durup dua eder ve sefere öyle çıkarlarmış. Şimdiki denizciler ve gemiciler biliyorlar mı acaba?!.. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Koyun Baba ile Sabire Sultan

İskender Pala 2009.09.01

Ramazanların tadı biraz da türbe ziyaretleriyle çıkar. Şehrin orasına burasına yayılmış asude istirahatgâhlarında ziyaretçilerine gülümseyen gönül sultanları bekler bu türbelerde hemşerilerini.

Oruç ikindilerinin Fatiha'ları veya uzun gecelerin Yasin'leriyle aydınlanan bu türbelerde ziyaretçiler, orada manen görüşmeyi umdukları yanında ummadığı halde karşılaştıklarıyla da söyleşirler daima. Türbe ki yalnızca bir ölünün yattığı yer değildir; gerektiğinde bir ibret abidesi, gerektiğinde bir sanat şahikası, ama her hâlükârda

bir sohbet mekânıdır. Geçmiş ile gelecek arasında bir sohbetin mekânı... Bu yüzden oradaki sandukaların, taşların, kabirlerin her biri size ayrı bir lisan ile seslenir; eğer dinliyorsanız...

İstanbul'da, Vatan Caddesi'nden Fatih istikametine, Hırka-i Şerif Camii'ne doğru ilerlediğinizde yolun sağ tarafında Hırka-i Şerif haziresinde yüksekçe bir mezar gözünüze ilişir. Koyun Baba'nın kabridir burası. Murat yeşili kabir duvarlarının üstündeki beyaz mermerde "Koyun Baba ve Sabire Sultan'ın ruhuna Fatiha" ibaresi okunur. Koyun Baba, İstanbul'un fethinde askere yararlıkları dokunmuş bir cengaver iken genç hükümdar onun savaş gayretini görüp himayesine almış, lakin İstanbul fethedildikten sonra da sarayında fazla bir görev verememiş. İşsizlik ve ataletten sıkılan tabiat âşığı genç cengaver bir gün hünkardan kendisini azad etmesini, saraydan çerağ çıkarmasını istemiş. Sultan onu başıboş göndermek yerine, tabiatla içli dışlı olma arzusunu göz önünde bulundurarak kendisine, sarayın koyunlarını otlatma vazifesini vermiş. Yıllarca süren bu vazife sırasında bu cengaverin bir yandan gönül penceresi açılmış, diğer yandan şehir çocukları yıllar yılı peşine takılıp eğlenerek ona "Koyun Baba" adını takmışlar. Hatta şöyle bir tekerleme bile uydurmuşlar: "Koyun Baba, Koyun Baba / Koyunları toptasana". O kendisiyle alay eden çocuklara daima sevecen davranmış. Hatta bu ismi öyle benimsemiş ki "Baba" lakabı gitgide baba erenlerden birine dönüşmüş. Sonunda Koyun Baba'yı bir ulu çınarın altında ölü bulmuşlar. Çevresinde de otlattığı koyun sürüsü duruyormuş. Fatih Sultan bu haberi alınca çok üzülmüş ve onu surların dışındaki mezarlıklara defnettirmeyip şehrinin en sevdiği semtinin içinde bir yere gömülmesini istemiş. Gel zaman, git zaman, Koyun Baba İstanbul halkının muhayyilesinde hem bir kahraman, hem bir ermiş olarak yaşar olmuş.

Koyun Baba'nın mezar taşında adı anılan Sabire Sultan'ın hikâyesine gelince: Derler ki Sultan Aziz bir gece bir rüya gördü. Başında beyaz örtüsüyle yüzü nur saçan orta yaşlı bir kadın, sultanın yolunu kesmiş gözlerinden sicim gibi yaşlarla ona ricada bulunuyordu:

- Ey yüce sultan! Benim adım Sabire'dir. Fatih'te Hırka-i Şerif Camii civarında otururum. Kâinatın serveri, sultanlar sultanı, insin ve cinin peygamberi Efendimizin hırkasının kokusunu alır, Koyun Baba'nın manevi himmetiyle yaşardım. Bu gece Allah'ın huzuruna yürüyorum. Vasiyetim odur ki fani bedenim Koyun Baba'nın yanına gömülsün, hasretliklerimden uzak düşmesin.

Padişah rüyanın burasında uyanır. Zaten sabah ezanları okunmak üzeredir. Rüyanın sadık bir rüya olduğunu düşünür. Kuşluk vaktinde Hırka-i Şerif mahallesine bir adam gönderir. Maksudı, rüyasında tarif edilen mahallede Sabire isminde biri var mı, yok mu onu araştırmaktır. Haberci geri geldiğinde padişahın istediğinden ziyade bilgi getirir:

- Hünkaram! Sabire Hatun isminde biri vardır. Evi Hırka-i Şerif'e bitişiktir. Lakin kadın bu gece ölmüş. Ölüsü başında kadının akrabaları ile mahalleli kavga ediyorlar. Akrabaları vasiyeti gereği Koyun Baba'nın yanına gömmek istiyorlar, lakin cami imamı ile mahalle halkı buna müsaade etmiyorlar. Mevta ortada kalmış durumda. Ne ferman buyurursanız öyle yapalım!

- Derhal faytonumuz hazırlansın!

Sultan Aziz dosdoğru rüyasında gördüğü yere varmış. Karşılarında bizzat padişahı gören mahalleli telaşa kapılmış. Hele Sabire Hanım'ın oraya defnedilmesi için geldiğini öğrenince daha da hayret etmişler. O günden sonra Sabire Hatun, olmuş "Sabire Sultan". Cengaver gönül sultanı Koyun Baba'ya gelin gider gibi.

Siz siz olun, bir gün Hırka-i Şerif ziyaretine varırsanız, Koyun Baba ile Sabire Sultan'ın da ruhlarına birer Fatiha ihсан etmeyi unutmayın.

Hamiş: Eskiden İstanbul'da yaramaz çocukların yaramazlıkları geçsin diye Koyun Baba'nın huzuruna getirilip dua ettirilir, onlar da evlerine kuzuya dönmüş olarak giderlermiş. Ne diyelim!.. i.pala@zaman.com.tr

Neccarzade'nin naatleri

İskender Pala 2009.09.08

Beşiktaş meydanında Mimar Sinan eseri olan bir Sinan Paşa Camii vardır. Camiin Yıldız istikametindeki haziresinde murat yeşili renge boyanmış bir türbe ve bu türbede de Neccarzade Rıza Efendi ebedi bulunur.

Caddenin karşısındaki Barbaros ile birlikte sanki Beşiktaş'ın iki baştan muhafızları gibi karşılıklı yüzyıllardır bekler dururlar.

Rıza Efendi bu yurtlarda yetişen âşıkların en ulularındandır. Hz. Peygamber'e olan muhabbeti dolayısıyla koca bir divan doldurmuş, Efendiler Efendisi hakkında aşkla dolu binlerce dizeyi sayfalara olduğu kadar gönül defterlerine de dizip durmuştur. Türk edebiyatında Hz. Peygamber için yazdığı naatlar dolayısıyla Na'ti mahlasını kullanan şairler vardır, ama Hz. Peygamber için onlardan daha fazla şiir yazan kişi, bu bizim Neccarzade'dir. O kadar ki gazeliyyatının bile neredeyse tamamı Hz. Peygamber aşkını terennüm eder. Mesela altta verdiğimiz şiiri ezberlenmeye layık yüzlerce şiirinden yalnızca biridir. Okuyunca göreceksiniz; ne coşkun bir aşk, ne mutantan bir özlem!..

Neccarzade Rıza Efendi 1669 yılında Beşiktaş'ta doğmuştur. Babası, aslen marangoz olmadığı halde katıldığı seferlerde Osmanlı ordusunun toparlarının nakli için köprü tamir veya inşa eder, bu işi de o kadar iyi yaparmış ki sonunda lakabı Neccar olarak kalmış. Neccarzade çeşitli bilimlerden behredar, sanat ile içli dışlı bir Osmanlı münevveridir. Aziz Mahmud Hüdayi dergâhında Celvetî serpuşunu, Beşiktaş Mevlevihanesi'nde Mevlevi külâhını, Moskof Harbi'nden dönüşte Edirne'de Nakşibendi destarını giymiş ve Beşiktaş Sinan Paşa zaviyesinde postnişin olmuştur. Bilhassa ney üflemede devrinin üstadı kabul edilmiş, bu alanda çalışmalar yapmış, Ney'in insan üzerindeki etkisini araştırıp dinî, sosyolojik ve toplum psikolojisi açısından yararlanma yöntemleri geliştirmiş, akli melekelerinde rahatsızlığı olan ve tamamen aklını kaybeden insanları etrafına toplayıp ney terapisi uygulamış; ülkemizde müzikli psikoterapinin ilk uygulayıcısı olmuştur. Genç denecek yaşta, 1746 yılında vefatına kadar, Beşiktaş'ta bulunan İhlamur Kasrı'nda "Sahn-ı Muhabbet-i Âli (Yüce aşk meydanı)" adıyla şiir ve musiki meclisleri kurduğu ve İstanbul'un en seçkin münevverlerinin burada toplandığı da bilinmektedir.

Kaynaklar Neccarzade'yi daha ziyade Şifahane-i İnsaniye dolayısıyla anarlar. Şifahane-i İnsaniye, ülkemizin modern manada ilk akıl hastanesidir. 1738 tarihinde Beşiktaş Mevlevihanesi'nin bir bölümü ayrılarak kurulan bu şifahane 1742 yılında tam teşekküllü bir hastane gibi faaliyet göstermeye başlar. Hastane modern dünyada bile yeni yeni yaygınlaşmakta olan psikotik tedaviyi ney ve su terapisi ile bundan ikibuçuk asır evvel uygulamış, buna destek olmak üzere de nefes ve solunum için spor tatbik yolları geliştirmiş ve başarılı olmuştur.

İmdi dikkat buyurulsun; burada bir şeyh efendiden bahsediyoruz. Dünyada bilimsel bir ilki gerçekleştiren bir şeyh efendiden... Bunun yanında sanatsal bir ilke de imza atan bir şeyh efendiden. Şimdi onun türbesi Beşiktaş'ta. Duvarında "Neccarzade Şeyh Rıza Efendi'nin Türbesi" diye yazılı. Yazık!.. Ne kadar talihsiz bir adammış! Türbesini ziyaret eden neredeyse kimsesi kalmamış. Çünkü halkımızın aydın geçinen bir kısmı onu sırf adının başında "şeyh" ibaresi var diye görmezden geliyor ve bilim ile dini örtüştürmek istememekte ınat ediyor; diğer kısmı da kendi atalarının tarihini yeterince bilmediği için türbesinin önünde birkaç dakika olsun oyalanmayı vakit kaybı sayıyor.

Beşiktaş'a yolu uğrayanlar! Bu iki grubun da dışında olduğunuzu hatırlayın lütfen!..

GAZEL

Lebin vasfında sultânım dehân âşık, zebân âşık

Sana ey mihr-i tâbânım zemîn âşık, zamân âşık

Vücûd-ı âleme bâis vücûdun olduğu zâhir

Mine'l-evvel ile'l-âhir sana kevn ü mekân âşık

Eğer mahfî eğer peydâ vü ger âkil eğer şeydâ

Senin şevkin ile cânâ nihân âşık ayân âşık

Gören âşık cemâl-i bâ-kemâlin görmeyen âşık

O gül ruhsâra Billâhi Hudâvend-i cihân âşık

Eyâ sultân-ı mahbûbân buyur erbâb-ı aşk içre

Desinler İbn-i Neccâr'a budur ibn-i fülân âşık

Sultânım!.. (İslam'ı ve hidayet yolunu bize getiren) dudağının özelliklerini (anlatabilmek istiyorum ama, şaşkınlım, çünkü) ağzım da, dilim de ona âşık (olmuş, sözden kesilmiş, dilim tutulmuş). Ey parlak güneşim! Yoksa sana zemin de âşık, zaman da âşık!

Şu dünyanın yaratılmasına senin varlığının sebep olduğu (Allah'ın bütün kâinatı yalnızca senin şanına, senin şerefine yarattığı) o kadar belli ki; ta evvelden en sona kadar her ne varsa şimdi sana âşık.

Ey sevgili! Sana duyulan özlem sebebiyle eğer gizliden, eğer açıktan; ister akıllı, ister çılgın; görünür ve görünmez her ne var ise hepsi âşık.

Ey sevgili, yemin olsun ki senin kemale eren yüzünü gören de âşık, görmeyen de; hatta şu kâinatın yaratıcısı dahi senin o gül yüzüne âşık.

Ey sevgililer sultanı! Sen bir kerecik emrediver de, âşıklar arasında Neccarzade için "Falan oğlu filan âşık işte budur!" desinler (ve beni de senin âşıklarının arasında saysınlar)!.. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sünbül Sinan ile Yavuz Sultan

İskender Pala 2009.09.15

İstanbul'da, Kocamustafapaşa'da, Roma döneminde Andreas Manastırı diye bilinen güzel bir eser varmış.

1486'da camiye çevrilmiş ve Sünbülüye şeyhi Yusuf Sinaneddin Efendi'nin hizmetlerine vesile olmuş. Sünbül Sinan, burada, zahiri ve manevi ilimlerde talebeler yetiştirmiş, huzuruna gelenlere ikramda bulunmuştur. Ünlü şeyh Merkez Efendi de burada yetişmiş, onun en sevgili talebesi imiş. Tam 37 yıl İstanbul halkına hizmet ile talebe okutan Sünbül Sinan hayattayken öyle hürmet görmüş ki, devr ü zamanında padişahlar dahi, huzuruna gelir, onun feyz ve bereketlerinden istifade etmeye çalışırlarmış.

Rivayete göre Yavuz Sultan Selim, Bursa'da atalarının mezarlarını ziyaret ettiği sırada Cem Sultan'ın kabri başında derin düşüncelere dalar, uzunca bir süre başından ayrılamaz ve bu yiğit amcası için gözyaşı döker. Çünkü çocukluk hatıraları arasında amcası Cem'in büyük yeri vardır. Yavuz türbeden ayrılmak üzereyken birden dedesi Fatih'in amcası Cem'i veliahd görmek istemesini hatırlar ve babasıyla giriştiği mücadeleler gözünün önünden geçer. Her şey başka türlü olabilirdi diye düşünür. Sonra gözü türbe kapısında bekleyen Koca Mustafa Paşa'ya ilişir. O mücadelede Koca Mustafa Paşa'nın rolünü hatırlar. Cem'in küffar elinde, belki de bir tas suya, başında bir Yasin kıraatine hasret can verişinde paşanın olumsuz etkisi olmuştur. Aynı adam şimdi de kendisinin küçük veziridir. Hatta arada sırada kıpırdanıp durmaktadır. Tahta çıkacağı zaman da zaten ağabeyi Ahmed'den taraf olmuştur. Yavuz bunları düşündükçe öfkesi kabardıkça kabarır, hatta taşar. Sonra da ani bir kararla birkaç asker çağırır, Koca Mustafa Paşa'yı tepeletir. Bununla da kalmaz, İstanbul'a geldiği vakit muhasiplerinden birine emir verir: "Tez adam göndertip küçük vezirin camisini de, imaretini de ortadan kaldırsınlar, İstanbul'a böyle bir soysuzun yapısı gerekmez!"

İstanbul'da bu emir hayretle karşılanmakla kalmadı, insanlar tartışmaya da başladı. Sultan böyle bir ferman vermekle neyi ispatlamaya çalışıyordu? Herkes emrin geri alınmasını temenni ile işin nereye varacağını merak ededursun, ellerinde kazma kürekle Kocamustafapaşa Camii avlusuna gelen askerler orada toprak çapalayan Sümbül Efendi ile karşılaştılar. Gelenleri gören şeyh efendi işini bıraktı, emir kullarının yüzlerine sakın sakın baktı, "Ne istersiniz?" diye sordu. Bu öyle bir soruydu ki, muhataplarının zihinlerinden kalplerine yol buldu, hepsinin omuzları düştü, ellerindeki kazmalar yere düştü. Sonra da geri dönüp kendilerini gönderen devletlulara şöyle dediler:

- Biz o camiye elimizi sürmeyeceğiz. Orada biri var ki, o zat orada olduğu müddetçe biz oraya kazma vuramayız; varsın başkası yıksın.

Şimdi kim bunu sultana söyleyecekti? Yavuz gibi bir hükümdara emrinizi yerine getiremiyoruz deme cesaretini kim gösterecekti. Nihayet olup biteni Kemalpaşazade hünkârın kulağına fısıldadı. Yavuz derhal ayaklandı, öfkeyle atına bindi, yel oldu esti, sel oldu aktı, dosdoğru Kocamustafapaşa'ya vardı.

Öte yanda Sümbül Sinan'ın uyanık kalbi bu halden haberdar olmuş, bir kaç dervişiyile cami avlusunda sureta toprak işlemeye başlamıştı. Yavuz'un atının nal sesleri erken vakitte duyuldu. O istifini bozmadı, yalnızca başını kaldırırken "Ya Hak!" dedi, o kadar. İşte o sırada atından inip hışımla üzerine gelmekte olan hünkâr birden yavaşladı. Ayakları kendisine itaat etmiyor gibiydi. Bir şeyler oluyordu... Onu durduran bir şey vardı. Dervişler niyaz duruşunda, başları yerde beklemeydiler. Ama aralarındaki sarışın güzel adam başını eğmemiş bizzat sultanın gözlerinin içine bakıyordu. Bu bakış sanki sultanın gözlerinden kalbine iniyor, orada cümle aleminden sakladığı sırlarını, tasalarını, acılarını, emellerini sanki katmer katmer açıyordu. Azıcık daha böyle bakışlırlarsa sultanın göz yaşları sel olup akabilirdi, derhal başını indirdi, boynunu büktü ve belli belirsiz bir sesle "Peki yıkılmasın!" diyebildi.

Dağ gibi hükümdar neredeyse bütün haşmetini yitirmişti. Tükürdüğünü yalamak ona göre değildi, ama siz ister şeyh efendinin iki yanında gördüğü aslanların hazır pençeleri deyin, ister gönlünden yayılan ışık deyin Yavuz yenilmişti. İmdatına yine Sümbül Sinan yetişti:

- Hünkârım! Padişahların ahdinin yerine getirilmesi gerektir. Onun için, hiç değilse, ocakları yıksınlar da hünkâr sözü vücut bulsun.

Birkaç dakika sonra kazmalar, imaret bacalarını indirirken Yavuz, kim bilir hangi ruh haliyle ve hangi ıstıraplar içinde, sırtındaki beyaz samur kürkünü çıkarıp Sümbül Efendi'ye giydirdi.

Halvetiye tarikatının Sünbülüye şubesini kuran büyük veli Sünbül Sinan 1529'da vefat edince bu cami haziresindeki türbesine defnedilmiştir. Hani belki ziyaretine gidilir diye yazdık... i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gönül kandili

İskender Pala 2009.09.22

Kelimeler, basit anlamları altında ne derece derin fikirler, duygular, hayaller barındırırsa o ölçüde şiire yaklaşmış, şiir olmuş demektir.

Şairlerin kelimelere ilave ettikleri her imaj ve mana, okuyucunun dimağında ayrı bir renk ve desene bürünerek bir tablo mekanizmasına dönüşerek çeşitlenir, genişler, renklenir, parlalar. Bilhassa Divan şairlerinin kelime seçiminde bu derinliği görmek mümkündür. Söz gelimi Şeyh Galib'in şu beytine kulak verelim:

Kandîl-i dil ki şu'le-i meyden ferâğı var

Yâkûtdur ki cism-i terinden çerâğı var

Aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Gönül kandili ki içki alevinden varestedir (yani yanmak için şarabın alevine muhtaç değildir); o kandil bir yakuttur, o yakut da ışığı kendisinden kaynaklanan bir meşaledir."

İlk bakışta fazla içine girilemeyen, ne demek istediği anlaşılamayan bu beyitteki her kelime zengin bir anlam saçaklanmasıyla okuyucunun dimağını lif lif mana katmanlarına alıp götürür. Bu yolculuk, sufi bir şairin gelenekten yararlanırken ne mertebe yüksek bir medeniyet zenginliğine ulaştığını da bize gösterecektir. Önce bir ayet mealiyle işe başlayalım:

"Allah yerlerin ve göklerin nurudur. O'nun nurunun temsili, içinde meş'ale bulunan bir kandillik gibidir. O meş'ale kristal bir fanus içindedir. O fanus da inciye benzeyen bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilmeyen mübarek bir ağaçtan, bir tür zeytinden tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. Bu, nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir. (...) Nur, 35"

Galip Dede gönlü bize betimlerken, Kur'an'ın tarif ettiği nur dolu fanus ile hemen hemen aynı tanımlara başvurup "kendisine ateş değmese de ışık veren bir fanus" temsilini veriyor. Gönül, bedenimizde bulunan yürek değildir. Kalp kelimesi de onu tam olarak karşılamaz. Her ne kadar bu üç kelime birbirleri yerine kullanılıp, birbirlerinin anlamlarını ödünç alsalar da (acıyı yüreğime işledi, kalbimi kırdın, gönül almak vb), bugünkü kullanımda "yürek" ziyadesiyle maddî bir et parçasını (yürek-böbrek, kuzu yüreği vb.); "kalp" itina isteyen ve insanın hayat çekirdeği olan yarı soyut bir uzvu (kalp-damar cerrahisi, kalp hastası, kalpsiz adam vb.), "gönül" ise tamamen soyut bir varlığı (Gönül Allah'ın evidir, gibi) nitelemektedir. İnsan anatomisinde duygu ve heyecanlar genellikle kalbe etki eder ve onun atışını hızlandırır. Yani duyguya dönüşen tefekkür kalp denen merkezde biriktiği vakit insan maddeden manaya yükselir. İşte gönül bu mananın adıdır. İnsan kalbe akseden mana ile gönlünü tanır ve kendisinin gönül ile var olduğunu idrak eder (gönlünce yaşamak, gönlüne hoş gelmek, gönlüne göre olmak vb.).

Gönül insan varlığının duygu merkezi olduğu için içine giren olumsuz duygulardan etkilenip ıstırap çeker. İstırapı tanımlayan, açıklayan en kapsamlı kelime ise "yanmak"tır. Elbette bu yangın maddi değil manevidir. Bu bakımdan bir kandil sayılır. Ama bu kandilin tutuşmak için hariçten bir kibrite, ateşe, aleve ihtiyacı yoktur. Bilakis ateşi kendi içinde mevcuttur, yanışı kendi bünyesinde mündemiçtir. Kalbi heyecanlandıran,

duygulandıran, hüznölendiren bir düşünce gönle manevi ateş olarak yansır. Kederler, elemeler, azap veya firkatler bu türdendir. Bunlar hep soyut kavramlardır. Gönölü yakan tek somut varlık ise şaraptır. İşte bu yüzden tasavvufta şarap aşkın çektiğı keder, elem ve ayrılıkların sembolü, yani aşkın sembolü olarak kullanılır. Çünkü hem şarap, hem de aşk insanı mest eder, başını döndürür, sarhoş eder, ser-hoş eder. Baş dönmesinin ilk etki alanı ise yine gönöldür. Gönöldeki yangından ve ateşten kurtulmanın yolu bilinçten sıyrılmak, yani ser-hoş olmak, dimağı hissetmemektir.

Galip Dede gönöl kelimesine bu anlamları yükledikten sonra onu yakuta da benzeterek bir adım daha ileri gitmekte ve anlamı daha derinleştirmektedir. Çünkü elektriksiz zamanlar için kandil, bedene göre kalp demektir. Yani atalarımız gecelerini aydınlatmak için kandile ihtiyaç duyarken adeta onu insan bedeninin kalbe duyduğu ihtiyaç ile ölçmüşlerdir. Kandil bu derece kıymetli olunca, onun değerli taş ve madenlerden imal edilmesi de pek tabiidir. Mesela kırmızı yakuttan yapılmış kalp biçiminde bir kandili gözünüzün önüne getiriniz (müzelerde bunların örnekleri vardır). Böyle kızıl yakuttan bir gönöl kandili insanın maddesel anlamda yüreğini de, duygusal anlamda yanan kalbini de temsil eder. Çünkü yakutun parlayışı ateş renginde olup şeffaflığıyla ateşi andırır. Ama yakutun daha önemli özelliğı ateşe dayanıklılığıdır. Tıpkı gönöl gibi. Her ikisi de içinde yanan ateşe tahammöl ederler. Her ikisi de bu yanısta ıslak (yürekte kan/ kandilde yağ) olup parıltıları bu yüzdendir. Parlaklığın tabiatdaki sembolü sudur (âşık için gözyaşı). Farsça su manasında olan âb kelimesinin "parlak" anlamı da vardır. Gönölün de, yakutun da parlaklığını ifade eden kelime ise "ter"dir (ter ü taze). Bütün bunlardan sonra siz şu beyitteki güzelliğe bakın ki şair "ter" kelimesini yalnızca parlaklık anlamıyla kullanmıyor, onun "kırılğan, alingan" anlamını da bize düşündürüyor. Malumdur ki hem yakut, hem de gönöl çok kırılğandır, sırça misalidir.

İmdi, bu kırılğan, bu nazik kandil, içinde kibritsiz ateşler yanarken Hakk'ı ve hakikati idrak edebiliyor mu, mesele budur. Gönöl ki Allah'ın evidir, elbette kendisine ateş değmeden de yanar ve o yanıstan kainata nur üstüne nur saçılır.

Bayramınız nurlu olsun...

i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tardiye

İskender Pala 2009.09.29

Divan Edebiyatı'nda beşer mısralık bendler halinde yazılan nazım şekillerinden biri de tardiyedir.

Türklere özgü olan ve örneğine az rastlanan tardiyeye, tard u rekb veya tard-ı rekb adı da verilmiştir. Bir şiir biçimine tard-ı rekb veya tard u rekb adı verilmesini her daim ilginç bulmuşumdur. Çünkü rekb "süvari alayı", tard ise "kovma, sürme, ayırıp çıkarma" anlamına geliyor. Bu durumda sözü edilen şiir tarzı, sanki beş koldan oluşan süvari alaylarından (rekb) birer bölüğün farklı bir vazife için ayrılarak (tard) buluşturulmasını çağrıştıracak şekilde divan sayfalarında şiir alayları düzenleme biçimi olarak düşünülmüştür. Alaydan bir bölüğün bir vazife için ayrılmasına benzetilerek şiir öbeklerinden bir dizinin ayrılması fikri ancak Türk milleti gibi asker bir milletin edebiyatında görülebilir. Şairin, beş mısralık bendler yazıp da bunlardan sonuncusunu diğerlerinden ayrı tutarak farklı kafiye oluşturması edebiyat sahasında başlı başına bir yenilik de sayılabilir. Bu durumda şiirin tamamı üç veya dört tuğ ile düşman üzerine yürüyen teşekküllü bir orduya, şiirdeki her bend orduda sancak ardından çekilip giden alaylara, bendlerdeki mısralar alayı teşkil eden bölüklere, mısralardaki

kelimeler b6l6klerin efradı olan mangalara, kelimeleri meydana getiren harfler ise mangalarda yer alan askerlere teŖbih edilebilir. Bir orduda her alayın veya b6l6ğ6n g6revi nasıl birbirinden farklı ise bir tardiyede de genel konu b6t6nl6ğ6 içinde her bendin, her dizenin 6stlendiğ6 bir g6rev vardır. Ordunun başarısı nasıl topyekun eratın başarısı ise, manzumenin de başarısı her dizesinde, her beytinde, her bendinde Ŗiirsel bir b6t6n6n insicamlı c6z'6 olmasıyla orantılıdır. Bu bakımdan Divan Ŗiirinde bend esasına dayalı nazım Ŗekilleri diğ6rlerine nazaran daha derli toplu bir konu b6t6nl6ğ6ne zemin hazırlarlar. Yani gazel veya kasidede her beyit ayrı bir bahisten dem vurabilirse de tardiyeye gibi musammat Ŗiirler, bir konuyu etrafıca anlatmak isteyen Ŗairler için daha caziptir. 6nk6 bendleri meydana getiren mısraların kafiyeleri birbiriyle uyumlu olarak akıp giderken Ŗaire daha çok s6z s6yleme imkanı tanır. Tardiyede bundan farklı olarak bir de son mısraın birdenbire kafiyesiz bırakılması (a a a a b / c c c c b / d d d d b...), yani Ŗiir 6beğinden ayrılması (tard edilmesi) s6z konusudur. Bu hal, Ŗiirdeki biteviyeliğ6 sona erdirip yeni bir ahenk yaratma arzusunun sonucu olarak d6Ŗ6n6lm6Ŗ olsa gerektir. Tardiyenin Divan Ŗiirinde yenilik6 6sluba sahip Ŗairler tarafından uygulanmıŖ olmasının sebebi budur. Bu c6mlenin bir baŖka t6rl6 s6yleniŖi de tardiyenin usta iŖi bir nazım Ŗekli olduğunun teslimidir. Bizce fazla yaygın kullanılmayıŖının sebebi de budur. Ortaya çıkmak 6zere ta XVIII. y6zyılı beklemiŖ olması da keza yeni 6slupta bir nazım Ŗekline ihtiyaç duyulmasındandır. O usta Ŗairler, Nedim ile Ŗeyh Galip'tir. Bunlardan bilhassa Ŗeyh Galip, H6sn 6 AŖk mesnevisi içinde, gazel veya diğ6r musammat Ŗekilleri gibi monotonluğ6 giderecek bir unsur olarak sık sık tardiyeye baŖvurmuŖtur. AŖağıya Galib'in tardiyelerinden birine ait yalnızca 6c bendi yazmak istiyoruz. Ŗiirin aynı duygular etrafında nasıl Ŗekillendiğ6ne, bendlerin, mısraların, rekb ve tardların nasıl yerli yerinde bulunduğuna bakıldığında insanın "KeŖke daha çok Ŗair tardiyeye yazmıŖ olsaydı!" dememesi iŖten bile değildir.

TARDİYE

Bir Ŗu'lesi var ki Ŗem'-i c6n6n

F6n6suna sığmaz 6sum6n6n

Bu s6ine-i berk-6Ŗiy6n6n

Sin6 dahi g6rmemiŖ niŖ6n6n

Efr6hte-i in6yetindir

Bir 6leme olmuŖum ki v6sıl

Ŗebnemleri mihr ile muk6bil

Yok pertev-i mihre onda h6il

Nezd6k 6 ba6di 6zge menzil

Kim firkat6n ayn-ı vuslatındır

Açıldı der-i har6m-i ma'n6

Bir s6ret olup hez6r da'v6

Esr6r-ı haf6 hep oldu peyd6

Bildim ki bu c6mle Ŗ6r u gavg6

Gavg6yı sever bir 6fetindir

Günümüz diliyle:

(Bağrımda yanan) can mumunun öyle bir şulesi var ki, gökkubbe denen fanusa sığmaz. Yıldırımlara, şimşeklere yurt olan şu sineme, (Hz. Musa'nın görmesi için Allah'ın tecelli ettiği) Sina dağı bile benzeyemez. (Ey sevgili! Çünkü o,) senin inayetinden yanıp tutuşmuştur.

(Bu aşk ile ben) öyle bir âleme vuslat imkânı buldum ki orada her bir çiğ tanesi bir güneş değerindedir. Öyle bir güneş ki onun ışığına (gece gibi) bir perde de yok. Uzağı da, yakını da bambaşka bir âlem. Orada senin firkatini çekmek, sana kavuşma anlamı taşır.

Mânâ haremının kapısı açıldığında binlerce aykırılık, binlerce farklılık tek surete büründü de gizli sırlar hep ortaya saçıldı. Anladım ki (dünya denen, varlık âlemi denen) bunca gürültü, bunca çekişmenin hepsi kavgayı sever bir güzel uğrunadır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Arayan elbette bulur

İskender Pala 2009.10.06

Laedrî üstad,Cenâb-ı mâşukdan olmazsa muhabbet âşıkSa'y-i âşık âşıkı mâşûka îsâl eylemezbuyuruyor.

Beytin veciz fikri aşağı yukarı şöyle: "Eğer sevene sevgili cevaplarından bir muhabbet olmuyorsa, sevenin çalışıp çabalamaları onu sevgilisine ulaştırmaya yetmez!"

İlk bakışta doğru gibi görünen, hele de İlahî aşk mevzubahis edildiğinde Sevgili'nin takdirinden öte bir aşk nimetine erişilemeyeceğini öngören bu fikir bence yanlıştır. Allah her çalışıp çabalayana emeğinin karşılığını verdiği göre âşık da çektiği emek kadar karşılık görmeyi hak eder. Yani her kim âşık olur, elbette bir gün maşukuna kavuşur. Madem ki aşk insan tabiatının bir şeye kemal derecesinde meyli ve rağbetidir, o halde Allah da kulunu meylettirdiği şeye ulaştırır. Dünyada bir şeyi çok isteyerek çalışanların o şeye kavuştukları hep görüle gelmiştir. Madem ki Allah, kulu için bir şeyi istediğinde ona önce istemeyi veriyor; o halde istemesi son haddine gelmiş olan kuluna istediğini neden vermesin?!.. Allah'a âşık olup O'nu isteyen Hakk'ın vuslatına; Rasulullah'ı isteyip O'na âşık olan da didarını görmeye nasıl bu dünyadayken hak kazanıyorlarsa, hatta dünyayı isteyip âşık olan nasıl dünya malına kavuşuyorsa, cenneti seven de elbette öte dünyada cennete erişecektir. Yeter ki kişi ihlas ve sıdk ile istesin, yeter ki aşk mertebesinde arzulasın. Herkes istediğine bir gün kavuşur; ister maldan mülkten, ister ilimden irfandan, ister sanattan kültürden... Amma bir şartla ki herkes her neye talip oluyor ve aşkını içinde gezdiriyorsa onun vuslatı için sebeplere yapışmalı, vuslat yolunun gereklerini yerine getirmelidir. Değilse boşuna ömür tüketen ahmak konumuna düşeceğinden hiç şüphesi olmasın.

İmdi, Allah'a talip olan, Allah'tan başkasının muhabbetini terk etsin. Sufiler demişlerdir ki; Hakk'a âşık olmanın nişanı masıvayı terk etmektir.

Rasulullah'a aşktan bahseden, sünnete harfiyen uysun. Çünkü Sevgili'nin yolu, onun beğenip işlediği güzelliklerle süslenmiştir.

Cennet'e âşık olan, salih ameller işlesin. Çünkü cennet salihlerin makamıdır.

Velhasıl ilme âşık olan, üniversitelere koşsun.

Sanata âşık olan üstatların eteğine sadakatle yapışsın.

Dünyaya âşık olan kazanç yoluna gitsin, işini iyi yapsın.

Kadına veya erkeğe âşık olan da sevgilinin hoşuna gidecek şeyler yapsın.

Bu liste uzayıp gider. Lakin bu sıralamadaki aşklar birbirlerine göre derece derece kulluk sınavının çitasını yükseltir. Bu sınavı kazanmanın yolu ise birinden diğerine yükselecek ilhamların peşine düşmekten geçer. Âşık-ı sadık, maşuka giden yola girdikten sonra sadakatle çalışır çabalarsa, elbette kademe kademe ilerleyip menzili maksûda varır. Sebeplere yapıştıktan sonra varılacak vuslat makamı yalnızca zamana bağlı kalır.

Aşkın bu kesbî (kazanılan, çabalayarak elde edilen) kısmının ötesinde bir de hasbî (Allah vergisi, kendiliğinden) olan şekli vardır. Yani sevgiliyi her daim isteyen (tâlip) âşıklar olduğu gibi sevgilinin istediği (matlûp) âşıklar da vardır. Bunlardan birinciler avamın, ikinciler de havassın âdeti üzere aşk yaşarlar ve elbette avamın işi havassın gidişatına göre daha zordur. Avamın bu konuda bilmesi gereken çok şey, ilerlemesi gereken çok merhale vardır. Havassın vardığı noktaya varmak için âşıka çaba gerek, gayret gerek, ve aşk yolunun sebeplerine yapışmak gerektir. İmdi denilirse ki, nedir bu sebepler? Bunun cevabını Niyazi-i Mısri'nin müstesna bir beytinden alarak verebiliriz:

Âşinâ-yı aşk olandan âh u zâr eksik değil

Keşti-i bahre demâdem rûzigâr eksik değil

Bu dizeleri şöyle çevirirsek fazla hata etmiş sayılmayız: "Âşık olanın ah ve inleyişleri eksik olmaz. (Âşık, ahlarından ve inleyişlerinden bilinir). Denizde giden gemiye elbette her an bir rûzgâr gerekir (âşkın gemisi de ancak ahının rûzgârıyla yol alabilir)."

Ey âşık! Sevgilinin hasretiyle şehirlerinde ah ederek göz yaşı döktüğün geceler miktarınca, aşkın sana kutlu olsun!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Uşşâkın bidâyeti zühhâdın nihâyetidir

İskender Pala 2009.10.13

Muhiddin Arabi Tuhfetü's-Sefere'sinde diyor ki: "Muhabbetin nihayeti aşktır. Muhabbet sıfat-ı âmmeden, aşk sıfat-ı hâssadandır. Aşkın mahalli süveydâ-yı kalbdır.

Muhabbet bazı kere kesbî olur. Aşk ise ancak mevâhib-i İlahiyye'dendir. Aşk tezayüd ettiği vakitte sabrını mucib ve müstelzim olur."

Bu satırlardan anladığımıza göre "Aşk, sevginin çoğalıp son haddini bulması halidir. Sevgi sıradan bir duygu olduğu halde aşk daha seçkin ve asildir. Veya sevgi herkesin arasında var olabilir, lakin aşk özge kullar kâdır. Bu yüzden aşk kalbin tam merkezinde bulunan süveydada tecelli eder. Sevgi kazanılan bir şeydir ama aşk İlahi lütuf eseri olarak insana verilir. Bunun içindir ki aşk artınca Allah ona göre sabır gücünü de âşıka lutf eder, böylece kulunu koruyup kollar. Ta ki âşık, aşkın belalarına sabredebilsin ve sabrederek arınabilsin."

Bugün, İbn Arabi'nin yukarıda söylediği sevgi ve aşk merhalelerine bazı ön basamaklar eklemek zorunluluğu vardır. Muhabbetin öncesine "arzu (şevk, istek)" diyecek olursak, onun daha da öncesine, yani istek duygusu uyandıran içgüdüsel mihraka, maddi veya manevi boyutta "lezzet" adını verebiliriz. Çünkü "lezzet" fikri insanı süfli alanlara sürükleyebildiği gibi (mesela şehvet), yüce makamlara da eriştirebilir (cemal). İnsanda lezzete

yönelme içgüdüğü aşk yolunun da başlangıcını teşkil eder. İkinci basamak olan arzu (şevk) ise ya sevgiliyi görüp sonra kaybederek onu yeniden görme çabasından, veya sevgilinin yüzünü gördükten sonra onun diğer güzelliklerini de görme gayretinden ibarettir. Sufilere göre böyle bir aşk yolu, ulvi hedeflere varan en kestirme ve kısa yoldur. Mesela zühd ve takva ile on senede elde edilen "kemâl", aşk yolundan gidildiğinde iki senede veya daha az zamanda husule geliverir. Sevgilinin mahallesine giden yollar içinde aşk yolu en kısa olanıdır, lakin belaları çoktur. Ayrılık, firkat, hasret, hicran, kınanma, dile düşme, kendini bilememe ve bulamama, akli terk etme, bilinci yitirme vs. hep bu belalardandır. Ancak aşk yolunun belasız yürünmesi de mümkündür. Yine sufiler aşk yolunu belasız yürümek isteyenlerin duraklarını şu şekilde sıralamışlardır: İbadet, muhabbet, şeref, itibar, aşk, kemal. Bu sayılanların her birinde ısrar, insanı bir sonrakine yükseltir. Yani ibadet ede ede muhabbete, muhabbette devam ile şerefe, şerefi koruyarak itibara, sevilen katında itibardan aşka, aşk ile dolunca da kemale erişilebilir. Çünkü aşk, kendi mahalli sayılan süveydayı, süveyda içinde bulunduğu kalbi, kalb de hükmettiği bedeni etkiler. Kalb aşk ile dolu ise elbette beden azaları da aşk ile doluyor demektir. Nitekim kalb sevgilinin adını andığında bedeninin her azası da onun adını anar, kalb ile birlikte titrer. Kalb zikrullah ile meşgul ise elbette beden azaları da zikrullah ile iştilal ediyor demektir.

Muhiddin Arabî'nin söylediklerine devam edelim: "Kays'ı Mecnun eden şey, onun cemalinden ziyade hayali idi. Kays Leyla'yı hayal ede ede Allah arzusu (istek, şevk, iştîyak, özlem) arttı. Hatta bu arzu "Leyla!.. Leyla!" sayıklamalarıyla şiddetlenerek lezzete dönüştü, onu deli divane etti. Daha sonra Leyla yanına gelip de "Aradığın işte yanında, gel kavuşalım!" dediği vakit hiç onunla alakadar olmadı. Çünkü ete kemiğe bürünüp karşısına geçen Leyla'yı, hayalindeki Leyla ile örtüştüremedi. Gerçi onun hayalinde alem Leyla ile dolup taşmıştı, her zerrenin adı Leyla olmuştu ama dokunabilecek kadar yakınında, tam karşısında duran Leyla onun muhayyel Leyla'sı değildi."

Bu satırlardan anlaşılan o ki İbn Arabî'ye göre aşk işinde maşukun varlık aleminde görünürlüğü gerekmez. Zihnimizde büyütüp şekiller verdiğimiz, tavırlar biçtiğimiz, edalar giydirdiğimiz, kısacası zihnimizde şekillendirip kendimize göre yeniden yarattığımız muhayyel sevgili bir gün sokakta karşımıza çıkiverdiğinde ikisinden birinin mânâ elbisesi diğerine dar gelebilir; biri diğerini kovmaya kalkabilir. Bu çatışma sırasında madde (süfli) olan mânâyı (ulvî) kovarsa beşerî ve tensel aşk, ulvî olan süfliyi kovarsa İlâhî aşk tezahür eder. Eğer çatışma madde lehine gerçekleşmiş de gerçek, hayali alt etmişse, âşık vuslat arzusuna düşer ve hükmünü icra ettiğinde de aşk sona erer. Buna eskiler hubb-i avamî derlermiş. Yok eğer, çatışma ulvî olan lehine gerçekleşmiş de hayal, gerçeği yenmişse o vakit aşk devam eder gider; ta ki sevgilinin gerçek cemalini göresiye kadar. Buna da hubb-i ruhanî denilmiştir. Hakikat ile mecazın çatışması gibi görünen bu aşk tasnifinde hubb-ı avamî insanı lezzete, hubb-i ruhanî ise cemale eriştirir.

Bütün bunlardan sonra, hakiki Cânan olan Allah'ın arzusu kalplerde filizlenmeye başlayınca lezzetin artmasıyla sevgi, sevginin artmasıyla da aşk husule gelir. Aşkın kemali odur ki, âşık, sevgilisinden başkasını görmeye. İşte müminin en kestirme kurtuluş yolu budur. Nitekim buyrulmuştur: Uşşâkın bidâyeti zühhâd u ubbâdın nihâyetidir (Hakiki âşıkın aşk yurduna adım attığı ilk yer, zahitlerin ve âbitlerin gelebildikleri son yerdir).

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 1] Bir çatışma zemini olarak kültür

Kültür savaşlarından bahsedilen bir yüzyıldayız ve artık silahlar yerine kültürel değerlerinizle mücadele meydanına atılıyorsunuz.

Bu savaşı kaybedecek olanlar, hayatın diğer alanlarında da kayıpta sayılacaklar. Savaşı kimler mi kaybedecekler? Söyleyelim: Öncelikle, kültürel birikimi ve geçmişi olmayan kişi/kurum/uluslar. Sonra birikimi ve geçmişi olduğu halde bundan haberdar olmayan kişi/kurum/uluslar. Türkiye'miz halihazırda bu ikinci kategoride yer almakta, maalesef kişi ve kurumlarının pek çoğu da, sahip olunan kültürel değerler ve medeniyet birikiminden bihaber ve bigane yaşamaktalar. Bu biganelik sürdükçe el'an azınlıkta olan bir bakış açısı ülke nüfusunun çoğunluğunu küçümsemeyi, aşağılamayı, onları gelişmemişlikle suçlamayı sürdürecektir ve bu çatışma noktası başka alanlara da sirayet ettirilecektir.

Marx "Sanat paradır" der. Osmanlı bunu "sanat saltanatı" biçiminde ifadelendirip sanat ile parayı; sanatçı ile sermayedarı buluşturma yoluna gitmişti. Buna eskiler himaye derlerdi. Avrupa'da Rönesans sonrası bütün güzel sanat alanları bu himaye sistemiyle gelişti ve Avrupa devletlerinin kültürel gelişim tarihi hep buna paralel yürüdü. Bugün Batılı ülkelerin kültür ve sanat yönünden Doğulu milletlere üstün çıkmasının sebeplerinden başlıcası, bu sistemde devamlılığın (sponsorluk) sağlanıyor olmasıdır. Atalarımız bir zamanlar bunu "marifet-iltifat" ikilemiyle yaygınlaştırmıştı. Yani marifet iltifata tabi idi ve müşterisiz meta zayi kabul olunurdu. Evinde yoğurdu olduğu halde sokaktan geçen yoğurtçunun ticareti yürüsün diye yoğurt satın alan ev hanımının zarafeti ile, günlük ihtiyacından fazla parası olan bir beyefendinin parası oranında bir sanat eseri satın alarak o sanatın yaşamasına katkı sağlaması, aynı ince anlayışın eseri idi. Bir zamanlar bedii düşünceler ve zarif uygulamalarıyla kültür ve sanatı kemale erdirmiş nesillerin torunları olan bizler, maalesef kabalıklarından sıyrılamayan, zevk-i selimin ne olduğunu bilmeyen, zengin olmayı adam olmak zanneden bir hayatı benimsedik.

Türkiye'mizde bazı mahalleler birtakım plaza semtleri tarafından, pantolonunun dizinde namaz izi olanlar, frak ve smokin giyenler tarafından köylülükle, az gelişmişlikle, zevk yoksunluğuyla suçlanır ve hep horlanırlar. Hakikat midir? Asla. Hakikat payı var mıdır? Mutlaka! Bir bakalım; dürüstlük, erdemlilik, insaniyet, yardımseverlik vb. toplumsal tavırlar hâlâ o köylü zannedilen kitlenin yüksek seviyesinde demetlenmiştir. Göbeğini kaşısa, kaba ve nasırlı olsa da, onun eli vermeye diğerlerinden daha alışkındır. Operaya gitmese, bienaller dolaşmasa da, o zevk yoksunu denilen adam hak hukuk bilir, vicdaniyla barışıktır. Barışık olmadığı alan ise kültür ve sanat konularıdır. Oysa vermeye alışkın ellerin parmakları sanata aşına olsa az şey midir? Bienal ve kokteyllerde kendilerini yabancı hissedenler birazcık zevk sahibi olsalar kötü müdür?

Hele bir bakınız!.. Bazı vatandaşlar kara budun halkı itham etmek için kültürel alanda veryansın bir pervasızlık göstermiyorlar mı? Şu anda AK Parti hükümetinin yumuşak karnı burası değil mi? Hükümet olsun, AK Partili belediyeler olsun, sanatsal etkinliklerinde kendi kimliklerini temsil konumundan uzakta değiller midir? Buna rağmen o çevrelere yaranabildikleri söylenebilir mi? Sebep basit! Geldiği gelenek tamam yüz elli yıldır kültür ve sanatı bir kenara bırakmış vaziyette. Bu yüzden hükümetin kültür sanat vizyonu sol gelenekten bir sayın bakana teslim edilmiş durumdadır. Neden mi? Cevap basittir; bu ülkede muhafazakarlar zengin de, patron da, bilim adamı da oldular, iktidar bile oldular, ama bütün bunlar olurken kültürlerini iskaladılar, (az sayıda ama yüksek kalitedeki yazar, şair ve sanatçıları tenzih ederim) sanatçı olamadılar. Onlar da haklıydılar; daha yakın zamana kadar başlarını doğrultup ayakta durma mücadelesi vermekle meşgul idiler. Yıllardır yaklaştırılmadıkları semtlerde işlerin nasıl yürüdüğünü öğrenmekle meşgul idiler. Üstelik de ne bir yol gösterenleri, ne de ellerinden tutanları vardı. Ama atılım sonuç verdi; bir iç dinamik, bir azim kapladı içlerini ve büyük adamlar olup büyük büyük mevkilere geldiler. Yavaş yavaş devleti ve kurumlarını tanıdılar. Çok geçmedi, güvenin sahibi oldular. Bunu güç sahibi olmak izledi. Velhasıl çok şey oldular ve elbette çok oldular. Yazık ki bu arada kültürel anlamda kendileri olmayı unuttular. Bu yüzden bu toprakların öz kültürünü devşirecek yaklaşımlardan uzakta kaldık. Zengin giyindik ama zarafet gösteremedik, pahalı evlerde oturduk ama zevksiz

döşedik. Gönüllerimizde oluşan açıkları tiyatroya giderek, galeri gezerek, sanat eseri üreterek değil de ailecek alışveriş merkezlerinde eğleşerek gidermeye çalıştık. Amerikan filmleri seyredip hamburger yiyerek gidermeye çalıştık. Aile ortamında bu ay hangi sanatsal etkinliklerin gündemde olduğu da, hangi kitabın okunması gerektiği de asla sohbet veya tartışma konusu olmadı. Vah ki kendimizi yeniden inşa edesiye kadar da olmayacak!.. (Konuyu işlemeye devam edeceğiz). i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 2] sinema

İskender Pala 2009.10.27

Son yıllarda Türk sinemasının gelişiminde büyük bir atılım yaşandığının farkındasınızdır. Her yıl onlarca film çekiliyor ve seyirciyle buluşuyor. İş yapıyor veya yapmıyor, ama film çekimleri devam ediyor.

Hatta bunların pek çoğu Kültür Bakanlığı tarafından da destekleniyor. Ülkemiz için sevindirici bir durum. Gel gelelim beni sevindirmeye kafi gelmiyor. Hatta zaman zaman içimin kanadığı bile oluyor.

Ülkemizin kabuk değiştirerek gelişmeye çalıştığı bir dönemdeyiz. Hepimiz, üzerimize düşeni yapmaktan sorumluyuz. Kültür ve sanat alanında ağır aksak, topal çolak da olsa bir vizyon kazandık. İlla ki vizyonun bir ayağı gerçekten topal: Sağ ayağı. Sağlıklı bünyeler, elbette iki ayak üzerinde yürür. Ayakların ikisi birden faal olunca da hızlı yol alınabilir. Ama bugün üretilen filmlerin, dizilerin hemen çoğu yalnızca sol ayak üzerinde sekiyor. Mesela son zamanlarda 12 Eylül'ü konu alan pek çok film (26 adet) ve dizinin (2 adet) bombardımanı altında kaldığınızı hissetmiş olmalısınız. İsterseniz hepsini baştan sona yeniden izleyiniz; tamamının belli bir görüşe, kalıplaşmış bir ideolojiye göre yapıldığına şahit olacaksınız. Hemen hepsinde, sol ayak üzerine seksek oynamalar vardır ve onları seyrederken 12 Eylül için devrimci ağıtlar yakmanız ve solcu gençlerin hikayelerini içiniz burkularak izlemeniz de mümkündür. Onlar bizim çocuklarımızdı, bizim heder olmuş çocuklarımızdı. Ama aynı dönemlerde heder olan, acı çeken yalnızca bu çocuklar mıydı? Yaşı kırkın üzerinde olanlarımız o dönemin şahitleri olarak daha fazlasını bile anlatabilir size. Peki ama bu filmleri, dizileri yapanlar 12 Eylül sürecinde aynı kaderi paylaşan başkalarının da varlığını bilmiyorlar mı? Pekala biliyorlar. Gençlerimizin bunları da bilmesi iyi olmaz mı? Pekala olur. Gel gelelim bu filmleri yapanların sol ayakları hâlâ katı, uzlaşmaz, dayatmacı bir şartlı refleks halinde devinir durur. Onun içindir ki ben ve benim gibilerin çektiğimiz acılar hiçbir filme konu olmaz. 12 Eylül sürecinde koşup duran sağ ayak (Ülkücü - İslamcı - Nurcu vb.) hep hikayesiz kimlikler olarak kalmaya mahkumdur. Hiçbir filmin hiçbir sahnesinde onların derin hüznlerine gönderme bile yapılmaz. Bunu solcu geleneğin adamlarından beklediğimi düşünmeyin sakın. Hayır, ben buna hayıflanmıyorum ve üstelik sol ayağın kendi üzerine düşeni, vazife bildiği şeyi iyi yaptığına da inanıyorum. Uzlaşmacı olsalar daha iyi olurdu, ama artık onlardan bunun beklenemeyeceğine kanaat getirdim ve o nesil tükenip gitmeden sol düşünce asla uzlaşmacı olamayacak. Benim buradaki derdim sağ ayak ile. Bir vakitler bedenlerimizi tekmeleyen sol ayak, bugün de ruhlarımızı tekmeliyor ve bize manevi şiddet uyguluyor ise sol ayak üzerine düşeni yapmadığı içindir. Kendi çocuklarımıza, bu hikayede olup bitenlerin bir de farklı yönü olduğunu anlatamayan bizler hâlâ akıllanmayıp tekmeyle maruz kalıyorsak işte bundan dolayı sorumluyuz. Yani kendi filmlerimizi -en az onlar kalitesinde- yapmadığımız için yazık bize.

Yeni çekilen tarihi filmlerimize bir bakın!.. Her bireri fantezi eseri uçuk ve ucuz, hatta piyasa malı hezeyanlar. Onları seyretmeye tahammülü olanlar herhalde filmin sonunda oturup ağlıyor olmalılar. 70'li yılların Malkoçoğlu veya Kara Murat'ları meğer ne büyük tarihi nimet imişler. Üstelik de bu filmlerin çoğu Kültür Bakanlığı'ndan destekler alabiliyor. Hangi Kültür Bakanlığı'ndan? Elbette sağ ayağın güdümündeki Kültür Bakanlığı'ndan. Kimse bu desteği kışkandıgımı falan düşünmesin. Bana göre Kültür Bakanlığı zaten her sanat kurum ve kuruluşuna eşit uzaklıkta/eşit yakınlıkta durmalı, kendisi belirleyici olmadan kültür ve sanat zeminini hazırlamalı, kültürel etkinliklere ideolojik bakmamalı ve devlet bütünlüğüne zarar vermeyecek her fikir yahut görüşe ait kültür sanat etkinliğine eşit yaklaşımla destek vermelidir. İşte bu yüzden ben sol ayağa destek verilmesine değil de sağ ayak neden bu desteği alanlar arasında olmadı diye yakınıyorum. Yani içimin acıması, bu filmlerde sağ ayağın eksikliği, kendini eskiden "sağcı" diye tanımlayanların bugün sinema alanında kayıpları oynamalarıdır.

Kendimize bir bakalım. Uzak geçmişimizdeki yüksek sanat ve kültür zeminini göremesek de yakın geçmişimizde televizyona yahut sinemaya bir günah kutusu olarak baktığımızı hatırlayalım. Çocuklarımızın henüz bir dizi film senaristi, bir oyuncu, bir film yapımcısı, bir film müziği bestecisi olamayışlarının ilk sebebi işte budur. Çağın gelişmelerine ayak uydurmak yerine onu bir dayatma kabul edip kabuğuna çekilmek böyle bir sonuç doğurmuştur. Pek çok aile reisinin zihninde çocuğunu bir konservatuara yazdırmak hâlâ cazip bir fikir değildir. Dahası, kültür sanatı desteklemek gibi bir davranış biçimine de aşına olamayız. Söz gelimi yıllardır film yapacağız diye çırpınan Mesut Uçakan veya İsmail Güneş gibi birkaç ismi yeterince desteklememiş, bir yandan Hollywood yapımlarını dev ekran TV'lerimizden izlerken beri yanda imkansızlıklar içinde emeklemeye çalışan sağ ayağın sancısını gündemimizden silmişizdir. Bakın televizyonlara (iktidarın kanalları dahil), kendinize ait veya kendinizi anlatan, ailecek seyredebileceğiniz bir dizi var mı? Çıkın bir alışveriş merkezinin üst katındaki sinemalara, acaba orada sizi anlatan, sizin değerlerinize önem veren bir film seyredebilir misiniz?

Gazetelere şu yolda ilan veresim geliyor: Çocuklarını konservatuarda okutacak anneler, babalar aranıyor. Sağ ayağın sancılarını dindirecek sinemacı gençler aranıyor. Bu gençlerin çekecekleri filme sponsor olacak patronlar aranıyor. Gençlere her yönden destek verecek burjuvalar aranıyor. Sinemayı günah saymayacak din adamları aranıyor. Kendi geleceğine yatırım yapacak bürokratlar aranıyor!

Velhasıl kendini dönüştürecek bir sağ ayak aranıyor!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 3] Kitap fuarları

İskender Pala 2009.11.03

Ülkemizde kitap okuyanların sayısı çoğaldıkça kitaba ilişkin kültürel ve ticari etkinlikler de ziyadeleşmeye başladı.

İmza günleri, kitap söyleşileri, kitap sergi ve müzayedeleri, dergi ve gazetelerin kitap ekleri vs. yayın dünyasına hayli büyük canlılık getirdi. Bu etkinlikler içinde en büyük organizasyonlar ise malumunuz, kitap fuarlarıdır.

Kitap fuarcılığında ülkemizde iki önemli kuruluşun adı öne çıkmaktadır. Bunlardan biri TÜYAP'tır ve İstanbul başta olmak üzere bazı şehirlerde (İzmir, Adana vb) fuar organizasyonları düzenler. Hem kâr amaçlı, hem kültür amaçlı bir kurumdur. Yaptığı işler için devletten aynı yardım alır (Belki nakdî de almaktadır; bilemiyorum). Adı artık gelenekselleşmiştir ve yıllardır profesyonel manada ülkemize hizmet ederek bizi kitaplarla buluşturur. Gerçi bu hizmeti derinden sorguladığımızda yalnızca belli bir kesime daha fazla hizmet sunduğu görülebilir. Bu kesim ülkenin iki ayağından biri, yani sol ayaaktır. Mesela TÜYAP Kitap Fuarı'nda sağ ayağa ait yayınevlerine ancak son yıllarda yer vermeye başlanmıştır. Yine de bu yayınevleri fuara özel basılan dergi, gazete, broşür, tanıtım vb. materyallerde hiç öne çıkartılmazlar. Tanıtım ve reklam bakımından henüz kısır bir zeminde çırpınıp durmaktadırlar. Buna karşın TÜYAP, sağcı ideolojiye sahip İBB'den, mesela tanıtım desteği alabilir, fuara özel ulaşım indirimi isteyebilir, ücretsiz otobüs kaldırılmasını sağlayabilir ama daha bu güne kadar sağcı bilinen bir yazarı şeref konuğu yapmayı akıl etmemiştir. Etse de vicdanı buna razı olmaz. Hepimizin bildiği gibi her yıl ülkemizin önde gelen bir yazarı TÜYAP Kitap Fuarı'nın onur konuğu olarak tanıtılır, adı gündeme getirilir, hakkında söyleşiler ve etkinlikler yapılır kitapları öne çıkartılır. Gelin görün ki TÜYAP tarihinde daha sağ ayağın bir ismi şeref listesine yazılmamıştır. Bunun sebebi sağcı yazarların solcu yazarlardan daha değersiz oldukları değil, -bilakis sağcı bazı yazarlar bütün solcuları kıskandırmaktadır- sol ideolojideki bakış açısının kemikleşen öteleyici tavrıdır. Derdimin, modası geçmiş bir sağcılık-solculuk iddiasında bulunmak olmadığını bilirsiniz; hayır, benim maksadım, ülkemizin sağ ayağı ile sol ayağının artık buluşması gerektiğini ve sağlıklı yürüyüşler için bunun kaçınılmaz olduğunun hatırlanmasıdır. Ama artık çok iyi biliyorum ve defalarca tecrübe ettim ki bu eski tüfek 68 kuşağı dünyadan çekilip gitmeden o öteleyici anlayış da ülkemizin semalarından gitmiş olmayacak. Fuarda yapılan etkinlikler listesini inceleyiniz; bu etkinliklerin öne çıkartılış biçimini gözden geçiriniz, sol ayağın gazete ve dergilerinde yazılanları takip ediniz, bu söylediğimi daha iyi anlayacaksınız. Velhasıl sağ ayak, TÜYAP'ta henüz bir sığınmacı, bir içgüveysi konumunda olup asla belirleyici olamamıştır. Olması da şimdilik uzak ihtimaldir. Mesela Frankfurt Kitap Fuarı'ndaki gibi bir yakınlaşma için sol henüz hazır değildir. Mamafih orada bile hâlâ kuru fikir ayrılıklarıyla hareket eden ilgililer olduğunu maalesef görmek mümkündür. Kültür Bakanlığı sağlıklı bir yürüyüş için iki ayağı buluşturmuştur, ama ayaklardan birinin refleksleri hâlâ diğerinin adımlarını sekteye uğratmaktadır.

Türkiye'de adı kitap fuarcılığıyla öne çıkan ikinci kuruluş, TDV'dir ve onun kültürel bağı sağ ayağın durduğu yere referans verir. TDV kısaltmasını tanımamış veya gözden kaçırmış olabilirsiniz: "Türkiye Diyanet Vakfı" demektir. TDV her yıl Ramazan ayında İstanbul'da Sultanahmet Camii avlusunda, Ankara'da da Kocatepe Camii avlusunda "Dini Yayınlar Fuarı" düzenler. Bu fuarın profesyonelliğini asla TÜYAP ile kıyaslamak mümkün değildir. Yüreğimiz yanarak söylüyoruz ki Dini Yayınlar Fuarı, Türkiye'de Müslümanların çitasını ölçmek, din referanslı kardeşlerimizin kültür, sanat ve entelektüel seviyelerini ortaya çıkarmak bakımından ibretle izlenmesi gereken iyi çıttır.

Kimse gücenmesin; kitap konusunda içinde bulunduğumuz hal pek iç açıcı görünmemektedir. Aramızda hâlâ basacağı kitabın kapak tasarımını, -masrafsız olsun diye- kendisi yapan yayınevi patronları var. Hâlâ bir kitabın içindeki güzel bilgilerin değerini kâğıdına, kapağına, mizanpajına da yansıtmayı akıl edemeyen yayıncılarımız var. Hâlâ bize kimlik veren çok kıymetli klasik yazarlarımızın kitaplarını çok ucuza mal etmek için çamur gibi basan matbaalarımız var. Sol, işe yaramaz bilgileri bile allayıp pullayıp bizi hayrete düşürecek bir vitrin ile gözümüze sokarken biz çok değerli bilgileri işporta malı haline dönüştürmekte ısrar ediyoruz. Böyle bir algı ve anlayış içindeki yayıncılarımızın fuar organizasyonu da, fuarda temsil derecesi de elbette ağır arsak ilerleyecek, pek yavaş yükselecektir. Bunu hızlandırmak için acaba gazetelere ilan mı vermeli ne? Hani şöyle desek mesela:

Çok kitap okuyucusu aranıyor. Güzel kitaplar yazacak yazarlar aranıyor. Güzel bilgileri güzel kapaklar ve üst düzeyde baskılar içinde okuyucuyla buluşturacak yayıncılar aranıyor. Yayıncılar arasında ayırmıcılık yapmayacak fuar organizatörleri aranıyor. Ülkesinin yazarlarını yazdıkları kitaplara göre kategorize etmeyecek özde aydınlar

aranıyor. Aydın olma bilincine ideolojiyi karıştırmayacak ve TÜYAP'ta onur konuğu olarak kendi ideolojisinden olmayan birini de seçebilecek kurul üyeleri aranıyor. Bu kurul üyelerine yaptıkları tercihi gözden geçirmelerini hatırlatacak bir Kültür Bakanı aranıyor. Profesyonel kitap fuarı organizasyonları yapabilecek muhafazakâr bakış açıları aranıyor. İşini yaparken nezafeti, nezaketi, kalitesi ve uygulamasıyla herkesi imrendirecek zevk sahibi Müslümanlar aranıyor. Bir sonraki Dini Yayınlar Fuarı'nı TÜYAP Kitap Fuarı'ndan daha güzel hazırlatabilecek bir Diyanet İşleri Reisi aranıyor.

Velhasıl kendini dönüştürecek bir sağ ayak aranıyor!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 4] Müzik

İskender Pala 2009.11.10

Son yıllarda Türk müziğinin gelişiminde büyük bir atılım yaşandığının farkındasınızdır. Her yıl yüzlerce müzik eseri besteleniyor, piyasaya sürülüyor, moda oluyor, dinleniliyor ve sonra saman alevi gibi sönüp gidiyor. Tam bir tüketim çağı göstergesi. Kalıcı, gelecek çağlara tınısı kalacak bir ezgi maalesef yok.

Ülkemizin kabuk değiştirerek gelişmeye çalıştığı bir dönemdeyiz. Hepimiz, üzerimize düşeni yapmaktan sorumluyuz. Müzik ve sanat alanında ağır aksak da olsa bir vizyon kazandık. İlla ki vizyonun bir ayağı gerçekten total: Sağ ayağı. Sağlıklı bünyeler, elbette iki ayak üzerinde yürür. Ama bugün gündemi belirleyen, gençlerin müzik çalarlarında döne döne dinlenen şarkıların çoğu yalnızca sol ayak üzerinde sekiyor. Kültürel değerlere, zengin tarihe ait çizgileri maalesef yok. Bunun yerine hareketli ritimler eşliğinde anlamsız veya argo sözler. Belki de bu yüzden artık şiirler bestelenmiyor da, bestelenmek üzere 'şarkı sözü' yazılıyor.

Bu çağın gençliği kendi müziğini maalesef üretememiştir. Klasik müzik (-ki dünyada yalnızca Batı klasik müziği, Türk klasik müziği ve Hint klasik müziğinin birer geleneği vardır-) gençlerin ilgisini çekmiyor. Batı klasikleri (Wagner, Beethoven vb.) de, kendi klasiklerimiz (Dede Efendi, Hacı Arif Bey vb.) de onların zihninde yer etmiyor. O zengin dinî musıkımız ise tamamen ihmal edilmiş durumda. Bunu, ezan okuyan müezzinlerin makamsızlıklarından anlayabilirsiniz. Peki, Türk müzik tarihi bunca zengin iken bugün neden müziğimiz yerde sürünüyor? İlk ve belirleyici sebep yine sağ ayak eksikliğidir. Türk müziğinin gelişimini eski gücüne çıkarmak, geleneği reddeden sol ayaktan beklenemez çünkü. Sağ ayağın müzik adına yaptığı ise, yalnızca ney ve kanun kursu açmaktan ibaret. Oysa dünya müziğindeki bunca gelişmeyi kucaklayacak bilimsel araştırmalar yapmak ve bunları Türk musıkisi adına kullanmak gerekmez mi? Bunun için öncelikle çocuklarımızın bir müzik eğitiminden geçirilmeleri gerekir. Kastettiğim müzik eğitimi, belediyelerin açtığı ney kursuna gitmekten öte bir şeydir. Bir konservatuar okumak, çello veya bateriyi tanımak, barok döneme veya Farabi'nin nazariyesine bakmak, Liszt veya Hamparsun'u bilmektir.

28 Şubat sürecinde başarılı imam-hatip mezunlarının Viyana'da okumaları için bir imkân bulunmuş, ilgililer (ÖNDER) gayret göstermiş ve bu ülkenin o dönemdeki en zeki çocuklarından bazıları Viyana'ya gönderilmişti. Ben de birkaç kez seminer için Viyana'ya gittim. Yüz elli kadar kız ve erkek öğrenci seminerlerime katıldı. Onlara hangi bölümlerde okuduklarını sordum. Mühendislik, tıp, hukuk, psikoloji, tarih, hatta Türk dili ve

edebiyatı okuyanlar bile vardı. Hayret içinde kalmıştım: Viyana'da Türk çocukları Türk dili ve edebiyatı okuyordu. İkinci hayretim ise daha büyüktü: Viyana'da müzik okuyan tek bir Türk çocuğu yoktu. Dünyanın her yerinden bu şehre gelen gençlerin en büyük idealleri burada müzik okumak iken bizim muhafazakâr çocukların böyle bir vizyonu bulunmuyordu. Sebep gayet basitti: Biz, kızını imam-hatiple birlikte konservatuara gönderebilecek babalar değildik. Bizim geleneğimizde konservatuar fikri sanki ayıp, haydi daha açığını söyleyelim, biraz günahmış gibi algılanıyordu. Çocuğunu imam-hatipte okutan bir babanın onu konservatuara göndermesi sanki kendi eliyle yoldan sapmasına kapı aralamak gibi geliyordu. Bilmiyordu ki o sırada çocuğu çoktan modaya uymuş, kendisine yabancı bir müziği dinlemeye başlamış, pop şarkılarının ritmine uymuş gitmişti.

Kendimize bir bakalım ve çocuklarımızın henüz bir virtüöz, bir bestekâr, bir müzik kuramcısı, Hollywood'da bir film müziği bestecisi olamayışlarının nedenleri üzerinde düşünelim. Yoksa bir zamanlar müzik adamları yetiştiren Türk müziğini kim yeniden ayağa kaldıracak ve dünyayı yeniden kim kendine hayran bırakacak? Bunu sol ayaktan bekleyemeyiz; ama sol ayağın kullandığı enstrümanları kullanarak pekala değerlerimize eğilen müzikler yapabiliriz. Devletimiz pekala bu alanda çalışan müzik yapımcılarını destekleyebilir. Ben artık beni anlatan, kendi kimliğimle yoğrulmuş, tınları dünya müzik marketlerine Türk kültürünü taşıyacak şarkılar istiyorum. O şarkılarda kendini keşfeden nesiller istiyorum. Dinlerken hazza dalıp gidecek derin müzik eserleriyle yeniden buluşmak istiyorum. Kaç yüz yıldır dinlemeyi unuttuğum o asil şarkıyı dinlemek istiyorum. Bunun için de yine gazete ilanları vermek istiyorum:

Çocuklarının hangi türde müzik dinlediğini önemseyen ve onları konservatuarda okutacak anneler, babalar arıyor. Entelektüel sancılarımı dindirecek müzisyen gençler arıyor. Bu gençlerin çalışmalarına sponsor olacak patronlar veya destek verecek burjuvalar arıyor. Müziği günah saymayacak din adamları arıyor. Örtülü ödenekten her yıl elli öğrenciyi müzik ve sanat eğitimi için Batı ülkelerine gönderecek belediye başkanları arıyor. Klasik müziğe de yeterli ödeneği ayıracak bir Kültür Bakanı arıyor.

Velhasıl, kendini dönüştürecek bir sağ ayak arıyor!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 5] Gazete ve dergi

İskender Pala 2009.11.17

Son yıllarda Türk matbuatının gelişiminde büyük bir atılım yaşandığının farkındasınızdır.

Pek çok gazete çıkarılıyor, sayısı belirsiz dergiler, mecmualar, magazin periyodikleri müvezzillerde sizi bekliyor. Bu gelişmeler ülkemiz için çok sevindirici bir durum. Gelgelelim beni sevindirmeye kâfi gelmiyor. Hatta zaman zaman bu yayınları gözden geçirirken içimin kanadığı bile oluyor. Neden mi?

Elime sol ayağın bir gazetesini alıyorum; varsa kültür sanat sayfasını açıyorum; kültürel sanatsal haberlerine bakıyorum. Sayfanın tamamı beni dışlayan, fikirlerime muhalif haberlerle dolu. Bahsedilen etkinlikler, tanıtılan kitaplar, filmler, sergiler ve öne çıkarılan yazarlar, sanat adamları sanki beni yok etmek, tarihten silmek üzerine söz birliği etmişçesine acımasız. En ılımlı olanı beni görmezden gelmekle yetiniyor. Sahip olduğum binlerce

yıllık geçmiş de, içinden geldiğim gelenek ve kültür birikimi de hiçbirinin umurunda değil. Hatta zaman zaman dil uzatan, küfreden, aşağılayanlara bile rastlıyorum. Elbette üzülüyorum; sağ ayaktan yoksun kalan sol ayak kendi eksenini etrafında böyle seker ve sağ ayağa sahip olamamanın, ona hükmedememenin saldırganlığıyla bunu yapar diyor ve acı acı gülümsüyorum. Bunlar içimi kanatmıyor. "Bunlar olacak", diyorum. İçim ne zaman kanıyor biliyor musunuz? Elime sağ ayağın bir gazetesini aldığım vakit!.. Açtığım kültür ve sanat sayfasında görmek istediklerimi göremeyince!.. Sol ayağın tekmelerine maruz kalan sağ ayağın devinimsiz teslimiyetine şahit olunca!..

Beni anlamak istiyorsanız okuduğunuz gazetelerin kültür ve sanat sayfalarını bir hafta boyunca takip edin. Burada çıkan haberlerin, tanıtımların, tavsiyelerin ve bilgilerin ne kadarının sizi doğrudan ilgilendirdiğini düşünün. Kültür ve sanat adına size sunulan haberlerin kaçının size ait olduğunu hesap edin. Sizin ve sizin gibi düşünen insanların kültür ve sanat adına çıtanın neresinde durduğunu belirleyin; yahut kültür ve sanat adına, sanat diye bize dayatılan sol ayak etkinliklerine, film tanıtımlarına, sergilere, ideolojik uçukluklara değer biçin. Bizim adımıza birilerinin sanat ve kültür gündemini oluşturmasından rahatsız olmuyorsanız mesele yoktur. Oralarda kendi ürettiğimiz, kendimize göre ürettiğimiz sanat ve kültürü göresiye kadar benim vicdanım bundan rahatsız olmaya devam edecek. Sütun boş kalmasın diye sayfaya girmiş bir kültür haberi eğer benim değilse, buna üzülürüm, ama kimliğime ve kutsallarıma küfretmeyi sanat diye bana yutturmaya kalkan bir ideolojinin etkinliklerinin övülerek anlatılması iki kere içimi kanatır. Birincisi o sütunu dolduracak kültür ve sanatı yaratamamış olmaktan; ikincisi de sayfayı hazırlamakla vazifeli insanların gaflet veya yaranma tavırlarından. Ben solcu bir gazetede sağcılara ait bir sanat veya kültür haberinin yer aldığına fazla şahit olmadım; ama sağcı dediğimiz gazete ve dergilerde sola dair her türlü haber ve sanat etkinliği yer alır. Yanlış anlaşılmaktan korkarım; derdim, modası geçmiş bir sağcılık-solculuk hesabı görmek değildir; bilakis sağ ayak ile sol ayak dengesini yerine oturtabilme gayretidir. Benim derdim bir 'duruş'tur; kendisi olabilen bir 'duruş'. Komplekse kapılmadan, eğilip bükülmeden. Bunun yolu da kendine ait kimliğin içini dolduracak bilgi, kültür ve sanat seviyesini yakalamaktır. Eğer öyle olsaydı bugün bize sanat veya kültür diye sunulan pek çok şeyin sanat olmadığı, İslam ve Türk medeniyetinin geleneğinden uzak ucuz şaklabanlıklar olduğu görülecekti. Bugün dünyayı ilgilendiren, yurt dışına ihraç edilen bir Türk sanatı veya kültürü mevcut değilse bunun sorumluluğu biraz da sağ ayağın bu eksikliğinden kaynaklanır. Sağlıklı bünyeler, iki ayak üzerinde yürür. Sol ayak doğru bildiğini sanat diye bize dayatıyor ve sanatın çitasını belirleme hakkını elinde bulunduruyor. Ne zaman ki bu çıtayı sağ ayak belirlemeye başlarsa işte o zaman yükselen bir Türk sanatından bahsedeceğiz. O zaman sanatımız kendi geçmişindeki büyük zenginlikten yararlanıyor olacak. Bunun için sağcı gazetelerin kültür sanat sayfalarına görevler düşüyor. Solcu geleneğin adamları elbette sağ ile sol dengesini kurmayacaklar; ama bunu sağcı gazete ve dergilerde görememek benim içimi acıtıyor. Çünkü o zaman kültür ve sanat adına ahkam kesenlere bu meselenin bir de farklı yönü olduğunu anlatmak mümkün olacak. Gazete ve dergilerimizin kâğıtları, tasarımları, fikirleri, yazarları, haberleri herkesi kışkandırırken, konu kültür ve sanata gelince neden biz başkalarını kışkanalım? Bunun için gazetelere ilan mı vermeli ne?

Hani şöyle: Kültür ve sanatın ne olduğunu anlayan ve ona önem veren bireyler aranıyor. Kendi geçmişindeki zenginlikleri tanımak isteyen nesiller aranıyor. Sağ ayağın kültürel ve sanatsal açlığını giderecek sanat adamları aranıyor. Gazetelerin kültür sayfalarını kaliteli kültür yazılarıyla dolduracak gençler aranıyor. Ülkede kültür ve sanatın kalitesini yükseltmek için çaba harcayacak zenginler aranıyor. Millette hizmet etmek isteyen insanlar aranıyor. Ezcümle kendini dönüştürecek bir sağ ayak aranıyor!..

[Kültürel Meselelerimiz - 6] Para-sanat ilişkisi

İskender Pala 2009.11.24

Ülkemizin kabuk değiştirerek gelişmeye çalıştığı bir dönemdeyiz. Hepimiz, üzerimize düşeni yapmaktan sorumluyuz.

Kültür ve sanat alanında ağır aksak, topal çolak da olsa bir vizyon kazandık. Şimdi buna her kesimden insanın ivme kazandırma dönemi.

Marx, "Sanat paradır." der. Osmanlı bunu "Sanat saltanatı" biçiminde algılamış, saltanatın zenginliğiyle sanatın gelişmesi arasında paralellikler kurarak bir burjuvazi sınıfı oluşturmuştur. Sanatın burjuvaziye, burjuvaların da sanata destekleri sanatın saltanatını da yaratmıştır. Rönesansta zengin tüccarlar sanatı desteklemeseydi veya İtalya'da burjuva sınıfı sanatçılara kucak açmasaydı bugün Avrupa sanatından söz ediyor olmazdık. Yani ki sanatın yükseldiği her zaman ve zeminde para sahipleri ile sanat arasında sıkı bir bağ olmuştur.

Türkiye'de bugün bazı kesimler İslam medeniyeti ve Türk medeniyetinin mirasından bahsederken diğer bir kesim Batı medeniyeti dairesinde yaşamının kaçınılmazlığını dillendirir. Bunlardan birincisi sağ ayağın, ikincisi sol ayağın söylemidir. Sağlıklı bünyeler, elbette iki ayak üzerinde yürür. Ayakların ikisi birden faal olunca da hızlı yol alınabilir. İslam medeniyeti bugün artık yıkılan Bağdat'ta VIII. yüzyılda zirve yapmış ve sonraki dönemlerde bütün Müslüman sanatını etkileyip durmuştu. Türk medeniyeti Sultan Süleyman çağında en zarif şeklini almış ve etkisi yüzyıllar içinde hayatı güzelleştirmişti. Bugün toplumumuz Batı medeniyet dairesinde yaşıyor, üstelik bu iki mirastan mahrum olarak. Bu mahrumiyet onun yüzüne somurtkanlık olarak yansımakta, kaş çatmalarla görünür olmakta, kimliksiz yaşamının mutsuzluğunu beraberinde taşımaktadır. Halbuki bir zamanlar sahip olduğu İslam estetiğinin ve Türk sanat dairesinin zenginliğinden istifade edebilse davranışları değişecek, yeni bir tarz-ı hayat (yaşam biçimi) kazanacak, kültürler savaşı ve medeniyetler çatışmasında kendisini mağlup hissetmeyecektir. Bugün mutlak bir zevksizlik içinde yaşıyorsak, zevk-i selimden uzak kalmışsak, kabalıklarımızdan bir türlü yontulamıyorsak bunun sebebi İslam'ı bir medeniyet kaynağı değil de yalnızca akait bilgisi olarak algılamamızdan, Türklüğü bir medeniyet olarak görmek yerine göçebe Orta Asyalılığa bağlamamızdandır. Bugün ülkenin sanata yönelik sol ayağı bu ikisinin mirasına müzeli bir malzeme nazarıyla sahip çıkmakla birlikte onun medeniyet çizgisini reddediyor; sağ ayağı ise henüz bu medeniyetin sanat boyutunu keşfedememiş olarak mirasından habersiz yaşıyor. Bugün İslamiyet'i ve Türklüğü savunan muhafazakâr kesimler maalesef sahip oldukları zenginliğin farkında değildir ve bu yüzden zevksizlikleri dolayısıyla eleştirilmektedirler. Bugün muhafazakâr düşünce sahipleri para kazanmayı, politikayı, lüks yaşamayı, dünya nimetlerinden yararlanmayı, hükmetmeyi, yönetmeyi vs. çok iyi öğrenmişlerdir, ama pek çoğu hâlâ İslam ve Türk medeniyetinin mirası olan zarafeti, inceliği, zevk-i selimi, sanatı, estetik bakış açısını, gönülleri okumayı, hayatı güzelleştirmeyi öğrenememişlerdir. Bunun adı koca harflerle "zevk hezimetidir". Oysa İslam medeniyetinin, Osmanlı çağlarının estetik simgelerini yeniden kazanmak bizi gerici yapmaz; kendi kültür ve medeniyetimize sahip çıkmak bizi çağdan koparmaz. Bilakis Batı medeniyeti içindeki hayatımıza bir zenginlik bir ışık, bir renk ve desen katar. Böylece daha kimlikli, daha görünür, daha itibarlı olabiliriz. Sol söylemin yıllar yılı davulunu çaldığı ve bizi inandırdığı "Türk ve İslam'dan bahsedersek gerici diye yaftalanırız!" saçmalığından artık kurtulmamız gerekir. Bugünkü Avrupa Hristiyan estetiğinin üzerinde durmaktadır ve bu kimliğiyle bütün modern sanatlara hükmeder vaziyettedir. Bizim sanat algımız ise Avrupa'ya benzemek değil, bilakis kendi kimliğimize has özgün eserler üretmek ve sanatın İslam ve Türk estetiğiyle yeni bir boyut kazanmasına kapı

aralamak olmalıdır. Kendi iç dinamikleri ve ölçütleri olan bir İslam ve Türk sanatı, ölçütlerini başkalarının belirlediği yabancı bir sanatı taklitten daha cazip değil midir? Ama bunun için sağ ayak çok ama çok çalışmalıdır. Önce kendini öğrenmeyi, keşfetmeyi ve sahiplenmeyi arzulamalı, sonra da parası ve zenginliği oranında kültür ve sanata yönelmelidir. Daha olmazsa gazetelere şöyle ilanlar vermelidir:

İslam estetik bilincine erişmiş vatandaşlar aranıyor. İslam ve Türk medeniyetinden ilham alarak üretim yapacak, İslam ve Türk adını anarken utanmayacak sanatçılar aranıyor. Kendi değerlerine saygılı sanat eleştirmenleri ve teorisyenler aranıyor. Yönetim kurullarında bir sanatçı veya kültür adamı bulundurup onun önerilerini dikkate alacak holding ve şirket yöneticileri aranıyor. Kamu kurumlarının yönetim kurullarında birer kültür ve sanat adamı istihdam edecek bir başbakan aranıyor. Yeniden bir Türk burjuvazisi aranıyor. Yurtdışına kültür ve sanat eğitimi için her yıl üç yüz öğrenci gönderecek Milli Eğitim bakanı aranıyor. Bu öğrencilerde milli değerlere bağlılığı önkoşul görecektir bürokratlar aranıyor. Kültür ve sanata ilişkin milli açmazlara el koyacak ve sağ ile solun sanatını dengeli tartacak bir Kültür bakanı aranıyor. İslam ile Batı medeniyetini bir potada harmanlayacak insan-ı kamiller (perfect human) aranıyor. Sanata destek verecek burjuvalar aranıyor. Sanatı günah saymayacak din adamları aranıyor.

Velhasıl kendini dönüştürecek bir sağ ayak aranıyor!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 7] Kültür kurumları

İskender Pala 2009.12.01

Ülkemizin kabuk değiştirerek gelişmeye çalıştığı bir dönemdeyiz. Hepimiz, üzerimize düşeni yapmaktan sorumluyuz.

Kültür ve sanat alanında ağır aksak, topal çolak da olsa bir vizyon kazandık. Şimdi buna her kesimden insanın ivme kazandırma dönemi.

Kültür ve sanat, insanın en temel ihtiyaçlarından olduğu halde bugün algı sıralamamızda temel insani ihtiyaçlardan sonra gelmektedir. Bu, varlık düşüncesi ve parayla ilgili bir sorun olup insanlar ancak karınları doyduktan ve her türlü bedensel ihtiyaçlarını giderdikten sonra sanatı düşünürler. Hükümetler ve devletler de böyledir. Önce vatandaşların temel gereksinimlerine cevap verir, sonra sanata ödenek ayırırlar. Çok şükür ülkemizde artık sanata ödenek ayrılmaya başladığı bir çağı yaşıyoruz. Üstelik sermaye sınıfı da yavaş yavaş sanata ilgi göstermeye başlamıştır. Gerekçesi ve sebebi ne olursa olsun, bir zamanlar yalnızca kazançlarını düşünen sermayedarlar artık sanata yatırım yapmayı önemsiyorlar. İster vergilerini bu yolla ödemiş olsunlar, ister sanat yatırımlarında indirim veya devlet desteği alsınlar, önemli olan paranın kültür ve sanat ile buluşmasıdır. Yazık ki sağ eğilimli veya muhafazakar sermayedarların bir kısmı henüz kültür sanat yatırımlarını ve bu yolda devlet imkanlarını kullanmayı keşfedemediler. Keşfettikleri vakit çok önemli çalışmalar yapacaklarının, İslam ve Türk medeniyet birikimi adına önemli adımlar atacaklarının henüz farkında değiller. Müzeler kurabileceklerinin, özel kültür merkezleri açabileceklerinin henüz farkında değiller. Sabancı Sadberk

Hanım Müzesi'ni, Koçlar Koç Müzesi'ni, Eczacıbaşı da İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nı (İKSV) kurarken bu nimetlerin farkında idiler.

İtiraf edelim ki bu üç kurumun kültür ve sanat hayatımıza katkıları takdire şayandır. Türk kamuoyunda kültür ve sanat algısını değiştirmiş, çitayı yükseltmişlerdir. Üstelik bundan kendileri de kazançlı çıkmış, başta itibar olmak üzere reklam ve tanıtımlarını artırmışlardır. Söz gelimi İKSV bugün devlet adına etkinlikler düzenleyebilmekte, uluslararası sanat zeminlerinde neredeyse Türkiye'nin yegane temsilcisi gibi davranabilmektedir. Dahası, hangi hükümet olursa olsun bağlantılarını sağlam tutabilmektedir. Öte yandan bunların çoğunu devlet imkanlarıyla yaptığını da kimse bilmez. Söz gelimi İstiklal Caddesi'nde altı katlı bir kamu binasını tek başına kullandığını (Buranın aylık kira değerini düşünün), yılda gerçekleştirdiği dört etkinlik (İstanbul Bienali, Caz ve Müzik Festivali, Film Festivali, Tiyatro Festivali) için ödeneğinin belli bir miktarını kamu sponsorluğuyla sağladığını, tanıtım ve mekan desteği olarak İBB imkanlarını kullandığını (Her yıl İBB kendi kültürel etkinliklerine ayıramadığı tanıtım desteğini İKSV'ye ayırır), kamu yararına çalışan bir vakıf statüsünü almayı başardığı için de vergiden muaf olduğunu fazla kimse bilmez. Adı vakıf olmasına rağmen yaptıkları etkinliklerin biletleri daima pahalı satılır. Bu kadar kâr ile adının Kültür Sanat Vakfı yerine Kültür Sanat Şirketi olmasında da bir mahsur yoktur zaten. Maslak'ta yıllardır yapmakta olduğu kültür merkezi ayrı bir bahistir. İstanbul Modern adı altında bir modern sanatlar müzesi kurmak için 50 yıllığına devletten aldıkları Boğaziçi'nin en güzel yerindeki antrepo ise bir modern sanatlar müzesi olmaktan çok Eczacıbaşı koleksiyonunun sergilendiği bir mekan olarak dönmektedir. Bütün bunlara rağmen İKSV ülkemizin en önemli ve başarılı kültür-sanat kurumu olarak bilinir. Mesela İBB yılda 1.200 civarında kültürel ve sanatsal etkinlik yapar, İKSV'nin katılımcı sayısını yüzlerce defa katlar, İstanbul halkının her kesimden insanına kültür ve sanatı yaymak için çırpınır ama bazı sol geleneğe sahip gazete ve televizyonlar İstanbul ve sanat deyince Kültür AŞ'den değil, İKSV'den bahsetmeyi, parlatmayı, öne çıkarmayı marifet sayarlar. Buna gücenemeyiz ve ayıplayamayız da. Sağ ayağın yapması gereken şey İKSV ile aynı standartlarda kültür sanat üretecek bir kuruluşu gerçekleştirmektir. Ancak o zaman İKSV'nin çitasının nerede durduğunu gerçekten görebiliriz. Yurtdışında devlet adına yapılan kültürel ve sanatsal faaliyetlerde İslam ve Türk medeniyetinin ne derece temsil edildiğini ancak o zaman kavrayabiliriz. Ramazan gününde sergi açılışı için iftar saatinden yarım saat evvel kokteyl düzenleyecek kadar yaşadığı ülkenin kültürünü hiçe sayan böyle bir kurumun ülke adına yurtdışında kültür sanatı temsil ediyor olmasından rahatsızlık duyan muhafazakarlar İKSV'yi kopyalayamazsa kültür sanat alanında daha çok dayak yiyeceklerdir. Çünkü sağ ayak ile sol ayak birbirlerinden güç alır, ülkenin sağlıklı yolculukları ancak böyle yapılır. Sağ ayağın bunu yapması kolay değilse de başarılmaz da değildir. Çok şükür artık uluslararası network kurabilecek kadrolar vardır.

Muhafazakar zeminde kültür ve sanata değer veren İKSV ölçeğinde iş yapabilecek mesela bir Ülker grubu vardır. Ülker grubunun kimlere destek verdiğini, ne tür sanatsal etkinlikler yaptığını, sponsorluk için İslam ve Türk medeniyetine dair alanlarda neyi önemseyip neyi başardığını yeniden sorgulayarak bünyesinden bir İKSV çıkarması o kadar da zor değildir. Elbette bazı ülkeler yalnızca para harcayarak başarılamaz. Bunun için ekip lazımdır, teorisyenler, uygulayıcılar, adanmış sanatçılar falan lazımdır. Yoksa sağ ayağın aydınları gazetelere şöyle ilanlar vereceklerdir:

İslam estetik bilincine erişmiş vatandaşlar aranıyor. Batı standartlarında kültür ve sanat duyarlılığı olan, yabancı dil bilen muhafazakarlar aranıyor. En az Avrupa standartlarında kaliteli iş yapmayı başarmış profesyonel sanat yöneticileri ve kültür adamları aranıyor. Kendi değerlerine saygılı ve ondan ilham alan sanat eleştirmenleri ve teorisyenler aranıyor. Holdingleri bünyesinde müzeler ve kültür merkezleri kuracak yöneticiler aranıyor. Kendi geleceğine yatırım yapmak üzere Boğaziçi'nde genişçe bir mekanı sanata tahsis edecek bürokratlar aranıyor!

Velhasıl kendini dönüştürecek bir sağ ayak aranıyor!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kültürel Meselelerimiz - 8: Kültür ve bilgi

İskender Pala 2009.12.08

Kültür üzerine kafa yoran ve akıl yürüten sosyolog veya teorisyenler onu "Bir milletin maddi ve manevi değerleri toplamı; sanat ve fikir eserlerinin bütünü, ortak duyuş şekilleri ve tarih boyunca biriktirile gelmiş değer yargıları" olarak tanımlarlar.

Milletleri birbirinden ayıran yahut millete özgü ruhu teşkil eden bilimsel düşünce, felsefe, güzel sanatlar, mimari, müzik, gelenek, inanç ve hissediş biçimi gibi göstergeler, hep kültüre ait değerlerdir. Bir yabancından sizin bir davranışınız üzerine "Bunu neden böyle yaptın?" sorusu geliyor ve siz de buna cevap veremiyorsanız ortada kültürü ilgilendiren bir davranış var demektir. Çünkü kültür milleti millet yapan, bireye o millet içinde aidiyet biçen kimlik unsurudur ve bu olmadan insan kendisi olamaz.

Kültür kolay elde edilen bir şey değildir. İçinde yaşadığınız mekânlar ve toplum size onu zaman içinde öğretir. Tıpkı vicdan gibi. Doğuşta bir kültürümüz yoktur ama gitgide ait olduğumuz topluma ait değer yargılarını içselleştirerek kültür sahibi oluruz. Burada toplumun kültür düzeyinin derin veya sığ oluşu da belirleyicidir. Yani kültürü toplum üretir, birey sahiplenir. Toplumun kültür üretebilmesi için önce bilgi üretmesi gerekir. Bu açıdan kültür bilgiden sonradır. Bir insanın bilgili olması kültürlü olduğunu göstermez. Ama kültürlü olabilmek için toplumun bilgili olması şarttır.

Bilgi ile kültür arasında bir sebep sonuç ilişkisi olduğu gibi bir hacim ve derinlik ilişkisi de vardır. Bilgiden bahseden kişi başkalarının fikirlerinden yararlanmak, öğrenmek, biriktirmek ve akıl ile yorumlamaktan bahsediyordur. Bu yüzdendir ki bilimsel bir yazı dipnota ihtiyaç duyar, ansiklopedi karıştırmayı gerektirir ve değişik araştırmalardan yararlanmak ister. Sekiz, on sayfalık bir "makale"den bahsediyorsak konuştuğumuz şey ilimdir. Bilimsel bir konuyu ancak on beş yirmi dakikada izah edebiliriz. Ama eğer kültürel bir yazıdan bahsedeceksek yazının sınırı bir-iki sayfadır ve adına da "deneme" deriz. Deneme türü, kişiye özgüdür, dipnot gerektirmez, şahsî görüş ve yoruma dayanır. Kültürel bir konuyu, sohbet esnasında, hani aklımıza geliverdiği vakit üç-dört dakikada anlatırız. Mesela "kalem" konusunda arkadaşlarımıza üç dakika boyunca görüşlerimizi aktarıyorsak kalem kültürüne sahibiz demektir. Ama eğer on, on beş dakika konuşacaksak kalem hakkında araştırmalar yapmak, farklı bilgi kaynaklarından bilgi edinmek, o kaynakları tenkit etmek, kalemin tarihçesini öğrenmek, kalem üzerine yazılanları bilmek vs. gerekir. İsterseniz "kalem, kâğıt, kitap, televizyon, bilgisayar, çay, kahve, otomobil, ev vb." hemen yakınınızda gözünüze çarpan şeyler hakkında üç dakika durmaksızın konuşmayı deneyiniz. İlk dakikada cümleleriniz tükeniyor yahut tekrarlara başlıyorsanız bu konuda "kültür"ünüz henüz gelişmemiş veya oluşmamış demektir. Ama eğer başladığınız konuda mantık ve bilim çerçevesinde on dakika konuşabiliyorsanız o konuda "bilgi"niz var demektir.

Kültür, bilgiden arta kalan şeydir. Yani kalem hakkında yirmi sayfalık bir bilimsel makaleyi okuyup/yazıp gerisini yıllar içinde unutarak herhangi bir zamanda, iki sayfalık bir denemede kalemi anlatabiliyorsanız kalem kültüründen bahsedersiniz. Burada verdiğim sayfa veya zaman kayıtlarını konuya göre değiştirebilir, derinlik veya sığlıktan buna göre söz edebiliriz. Ancak bir gerçek vardır ki fikir sahibi olmak için kültür sahibi olmak, kültür sahibi olmak için de bilgi sahibi olmak gerekir. Türkiye, maalesef bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olduğunu zanneden çoğunluğun ülkesidir. Oysa kültür birikmeli, kemale ermeli, çeşitlenmeli, çoğalmalı ve

sonra zenginlik ile buluşarak evrilip bir tarz-ı hayat (yaşam biçimi) olmalıdır. Yani ki kültürün medeniyete dönüşmesi için sistemleşmesi lazımdır. Geçmişten güç almayan bir geleceğin kurulamayacağı, kurulsa bile uzun ömürlü olmayacağı ortadadır. Bunu şöyle de söyleyebiliriz: Kültüründen uzaklaşmış bir medeniyet olamaz. Çünkü medeniyet(=modernlik) iddiasında yahut davasında olup da kültürü(=geçmiş) terk etmek, evlâdın babasını inkâr etmesinden başka bir şey değildir. Bu bir kimlik reddidir ve kültür, onu yaratmış olan milletin öz malıdır. Medeniyet de, öz kültürün damıtıldıktan sonra hayata yansıyan güzelliğin adıdır. Şimdi samimiyetle soralım kendimize, bugünkü hayatımız hangi kültürün/kültürsüzlüğün veya hangi medeniyetin/medeniyetsizliğin etkisi altındadır? Bu bağlamda bir kültürümüz veya medeniyetimiz var mı; yok mu? Var ise hangisi?

Kültür ve medeniyetlerin çatıştığı, savaştığı, mücadele ettiği bir çağın insanı olarak isterseniz gelin yine gazetelere ilanlar verelim: Kendi kültürüne sırtına dönmeyen vatandaşlar aranıyor. Kültür edinmek isteyen insanlar aranıyor. Kültürel zenginliğini sahiplenerek geleceğe (medeniyete) yürüyecek gençler aranıyor. Kültürünü özümseyip medeniyete dönüştürebilecek aydınlar aranıyor. Kültüre destek vererek hayatın güzelleştirilmesine katkıda bulunacak devlet adamları aranıyor. Büyük dedelerinin zarafet ve rafine zevklerini modern hayat ile bütünleştirerek yeniden yapılandıracak "gerici"ler aranıyor. Geçmişten aldığı zenginlikle geleceğe yürüyecek "ilerici"ler aranıyor. Eksikliğini kabul etmekte zorlanmayan gerçek kültür adamları aranıyor!

Geçen yazımızda İKSV'den bahsederken "İstiklal Caddesi'nde altı katlı bir kamu binasını tek başına kullandığı"nı yazmıştım. Yanlış biliyormuşum, sayın Görgün Taner aradı, bu binanın Ara Kuyumcuyan tarafından bağış yoluyla Vakfa intikal ettirildiğini söyledi. Kendisine teşekkür eder, yanlış bilgime muhatap olan herkesten özür dilerim. İ.P.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kültürel Meselelerimiz - 9: Kültür ve medeniyet

İskender Pala 2009.12.15

Medeniyet dediğimiz zaman bir hayat tarzı akla gelir. Kelimenin 'medine (şehir)' anlamıyla yaşaması ise Asr-ı Saadet ile ilgili yorumunu çağrıştırmaktadır.

Hız. Peygamber'in Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki anlaşmazlıkları bertaraf edecek şekilde tertiplediği insan hakları sözleşmesinin Yesrib'i 'Medine'ye dönüştüren ruhudur bu. Batı'da ilk defa 1757 yılında Marquis de Mirabeau medeniyete eşdeğer 'civilization' kelimesini literatüre sokmuş ve daha sonra bazı sözlükler buna 'Seçkin zümrenin, şehirlielerin yaşam biçimi' olarak tanım getirmiştir.

Medeniyet her çağda insanlığın asla kaçamayacağı bir tür kaderdir. İnsanoğlu mutlu bir ömür için o kaderi yaşamaya mahkumdur. Medeniyetin dışında bir hayat, yalnızca haksızlık, vahşet ve kabalık getirir. Bu bakımdan medeniyet yüzlerdeki gülümsemenin adıdır ve onun toplumsal ahlaktaki yansıması, hakikatin egemen olması manasına gelir. Gücün ve kuvvetin egemen olması ise hakikati ve hakkaniyeti örttüğü için medeniyeti bozar. En ideal medeniyet ise güç ve kuvvetin hakikat adına hükmettiği noktada ortaya çıkar.

Bir ülkede medeniyetin oluşabilmesi için sağlam kültürel zemine ihtiyaç duyulur. Kültür, onu yaratmış olan milletin malıdır ve bunun damıtılarak hayata bir güzellik halinde yansması medeniyete kapı aralar. Farabi medeniyeti 'yetkinlik ve iyiliklerin gerçekleştiği en küçük organik toplumsal yapı' olarak algılamıştır. İbn Sina'ya göre, 'adaletin sağlanması için kuralları bir nebînin koyduğu cemaatin hayatı'; tarih felsefesinin kurucusu İbn Haldun'a göre ise bir 'umran (uygarlık) veya hadâre'dir (sivilizasyon), peygambere gerek göstermez. Ünlü ahlak filozofu İbn Miskeveyh ahlakî erdemlerin ancak bir medeniyette tam işlerlik kazanabileceğini, Osmanlı bilgini Molla Lûtfî de mükemmel bir medeniyetin, şer'î bilimlerin ilerlemesi sayesinde gelişebileceğini söyler.

Kınalızade Ali Efendi, Kanunî devrini ideal bir medeniyet için örnek gösterir. Bütün bunları iç içe katıştırdığımızda, karşımıza bilim ve sanattaki gelişmeler ile zevklerin incelenmesi ve buna paralel olarak refahın artarak insanın bahtiyar yaşayacağı bir dünya çıkar. Bunu sağlamak için Maverdî (XII. yy), bize altı başlık sıralar: Dînün müttebaun (yaşanan, vicdanda otorite kuran bir din), adlün şâmilün (herkesi kucaklayan adalet), emnün âmmün (genel güvenlik), hisbün dârrun (yaygın refah, toplumsal tabana yayılmış refah düzeyi), emelün fesîhun (geniş ufuk, vizyon), imâratü'l-arz (şehrin imarı).

Şimdi çevremize bakalım ve soralım; acaba yaşadığımız medeni hayatta bu şartlardan hangisi var. Yaşanan bir din mi? (Yaşamaya kalkıp görün!) Genel güvenlik mi? (Kapınızı açık unutup evden çıkın bakalım!) Toplumsal tabana yayılmış refah mı? (Komşunuz aç veya tok, farkında mısınız?) Toplumsal vizyon mu? (Çok şükür biraz biraz oluşuyor gibi). Şehrin imarı mı? Bence bu fikirden yüksek binalar ile şehirciliği anlamayın. Zannederim Maverdî'nin bu şartı 'şehrin duvarlarını kültür ile örmek'le izah olunabilir. Çünkü imar, taşta toprakta olduğundan ziyade gönüllerde ve zihinlerde olursa medeniyet adını alabilir.

İmdi, gelin avuçlarımızı şakaklarımıza, dirseklerimizi de dizlerimize dayayıp ağlayalım. Çünkü yan yana gelen, birlikte yürüyen, yolda karşılaşan iki vatandaşın medeniyet ve tarih adına ortak dilleri, anlayışları, vicdanları, kısacası ortak değer yargıları bulunamıyorsa bu vahim tablo karşısında ağlamaktan gayri ne gelir insanın elinden? Öyle ya; müşterek okudukları ve değer verdikleri on kitabı bile olmayan, kaldırımlarında yürürken aynı tarih geçmişini hissedip sohbet konusu edebilecekleri beş sokağı bile bulunmayan, önünde durup soluklanırken yüreklerinde aynı daüssılayı hissedecekleri bir çeşmeye, sebile, abideye rastlanmayan, duydukları vakit ortak gönül heyecanlarıyla titreyecek birkaç ezgi veya mısraı kalmayan insanların ortak medeniyetinden bahsetmek ne kadar zordur!..

Bugün bize medeniyet diye dayatılan şehir hayatına bir bakınız. Düşünce yapısına, eğlence algısına, sokaklara, moda hayata billboardlara ve elbette hepsinin bizi sürükleyip götürdüğü alışveriş merkezlerine (AVM) bakınız.

İşte size bir AVM dizaynı: Üstte sinema, Batı'nın kendi medeniyetinin propagandası, altta o sinemada izlenen artistin giyimi ve gündelik hayatıyla ilgili eşyalar, markalar, sıcaklığı satın alınmak üzere sizi bekliyor ve en altta, kendi yemeğinizden bile vazgeçmenizi telkin eden fast food kültürü. İşte bize medeniyet diye sunulan yozlaştırılmış gündelik hayat. Ve artık aileler, hafta sonu nereye gidelim, sorusuna kolay cevap bulabiliyorlar(!). Tiyatroya değil, sanat kursuna değil, müzik eğitimine değil, kültür merkezlerine, bilim yuvalarına değil... Hayır, AVM'ye!. Orada bizi eğleyecek her şey hazır çünkü. Bilgisiz, sanatsız, kültürsüz ve düşüncesiz bir eğlence!..

Şimdi sorma zamanı: Biz neler kaybettik!.. Bir yerlerde unutup bıraktığımız o medeniyetimiz nerede şimdi? O zevk-i selim nerede? Bunca kaba hayatlar ve yontulmamış düşünceler içinde nasıl mutlu olabileceğiz? Lütfen bu soruları aklınızda çoğaltın.

Medeniyet, eline (iline) beline, diline sahip olmaktır. Medeniyet, tarlanızı toplarken hepsini toplamayın, geride de bir şeyler bırakın ki kurdun kuşun hakkı vardır, anlayışını üretebilmektir. Medeniyet, biz bizimle idik, kendimizi terk ettik, bizsiz beka bulduk, diyebilmektir. Medeniyet "Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı" dizesini söyleyebilmektir. Medeniyet...

Medeniyet çok şeydi!

Bu sefer ilanımız büyük harflerle ve yalnızca iki kelime: "MEDENİYETİMİZİ ARIYORUZ!"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kültürel Meselelerimiz - 10: Kültür ve Batı

İskender Pala 2009.12.22

Önümüzdeki çeyrek yüzyıl, ülkelerin, dünya ile kuracakları ilişkilerde sahip oldukları kültürlerin öneminin artacağı zamanlar olacaktır.

Uluslararası politik ve ekonomik toplantılarda kültür ve medeniyet kavramlarının telaffuz ediliş biçim ve konseptine bakıldığında bunu kolayca görmek mümkündür. Dolayısıyla hükümetin de üzerinde önemle durması gereken en önemli alanlardan birisi ve belki birincisi, kültür olmalıdır.

Dünya milletleri, kültürlerin çatışma sürecinin sonuna yaklaşıyorlar. Çok kısa zamanda ötekine ait çatışma alanları ortadan kalkıp ortak kültürülük veya çok kültürülük adıyla dünya ölçeğinde gri alanlar oluşacak gibi. Kavga etmeden, kültürel mozaik (renkleri belirgin) veya kültür ebrusu (renkleri geçişken) olma noktasında ülkelerin birbirleriyle ilişkileri gelişecek ve kültür kapısıyla açılan yolda ekonomik veya politik figürler daha rahat yol alacaklardır.

Türkiye'nin Batı ile ilişkileri daha Tanzimat yıllarından bu yana aydınlarımız tarafından hep bir zıtlasma ve ikilem içinde görülmüş, bu yolda bir çatışma noktası hep gündemde tutulmuştur. Bazılarına göre şu Doğulu köylülükten kurtulup Batılı hayatı her şeyiyle, ama her şeyiyle kayıtsız şartsız benimsemeliydik; bazılarına göre de Batı bize düşman olmak dolayısıyla ondan uzak durmalıydık. Bunlardan birinciler savundukları Batılılaşmanın nasıl gerçekleşeceğini bile bilmiyor; ikinciler ise bunu bir çerçeve, bir altyapı sorunu olarak görüyor, özü ve ruhu bizden olmak şartıyla bazı sentezlerin yapılabileceğini savunuyordu. Velhasıl uzun zamanlar boyunca Fatih Harbiye arasında Felatun Bey ile Rakım Efendi, asla birbiriyle anlaşılmadılar. Yöneten konumunda olan Felatun Beyler Batılılaşma fikrinde şekli ilgilendiren keskin dayatmalar getirerek zihniyet değişimi arkadan gelsin deme yoluna gittiler ve buna direnen Rakım Efendi'ye hayat hakkı tanımadılar. Yakın dönemlerde bir şey oldu; bizim Rakım Efendi kendisini geliştirip kendi kültürel değerlerine sahip çıkarak Avrupa'da yer alabileceğimizi de dillendirmeye başladı. Bu söylem ile evvelden beri tekrarlanan gelen "Batı'nın teknoloji ve ilmini alıp kendi kültürümüz ile de ilerleme" fikri sanki bir parça görünür kılındı. Tabii bunda Batı'da yaklaşık yüz yıldır esmekte olan sömürgeleştirici anlayış ile ötekileştirici rüzgârların kısmen dinmesi de rol oynadı. Bugün artık Batı dünyası küreselleşmenin tabii neticesi olan çok kültürülük, çoğulculuk, yerellikten evrenselliğe uzanma gibi kavramları önemsemekte, tam da bu noktada Doğu'nun derin kültürüne ve zengin medeniyet birikimine kucak açmış bulunmaktadır. (Kontrol edin, bakın, Doğu kütüphanelerindeki veya araştırma merkezlerindeki araştırmacıların kahir ekseriyeti bu kültürün Batı'ya taşınmasıyla alakadardır.) İşin ilginç yanı Doğu milletleri sahip oldukları kültürü Batı'ya nasıl ve neyin karşılığı olarak vereceklerini henüz bilemiyorlar veya bu konuda kararsız bekliyorlar. Politik mahfillerin dışındaki Batı entelijansiyasının, Doğu'daki bu birikimin daha ucuza nasıl kapatılabileceği yolunda kafa patlattıklarından şüphe etmeyiniz. Binlerce yıldır

harmanlanarak çoğalmış bu yerel birikim, elbette kültür sofrasındakilerin iştahını kabartacaktır. Doğu'nun sahip olduğu bu sentez ve gönül planındaki derinlik, Batı'dan çok heybetli görünmektedir. Yüzyılların mahsulü olarak insanları nesilden nesile aktaran bu zenginlik, insanlığa sunulacak bahtiyar bir hayat için henüz bakir durmaktadır ve bunun adı halk kültürüdür. Bir de Doğu'nun bilinçle ürettiği yüksek kültür vardır. Bilimsel seviyemiz gerileyince kaybettiğimiz rafine ve seçkin kültür yani. İşte bu üst kültür ki eğer uygun şekilde modern hayatla örtüştürülebilirse yepyeni bir medeniyete kapı bile aralayabilir.

Bugün Batı ile aramızda hâlâ bir kültür sorunu vardır. Bu sorunu aşmanın yolu da yıllardır söylene gelen sentez fikrine artık bir hayatıyet vermek, kuvveden fi'le çıkarmak, söylenip durmayı bırakıp bizzat yapmaktır. Batı'ya rağmen batılılaşmak için bunu başarmak durumundayız. Enstrümanlarımızı Batı'nın en modern, en güzel, en teknolojik enstrümanlarından seçelim ve sonra kendi şarkımızı okuyalım, bütün dünyaya kendi ezgimizi duyuralım. Bugüne kadar durduğumuz yerleri artık değiştirelim ve bambaşka noktalardan bakarak yeni besteler yapalım. Orkestrayı Batılıların durduğu yerden görelim ama öze ulaşabilmek için bütün sazların hareketini tek tek kontrol edelim. Batılılaşmadan hiç korkmadan, bunu bir tehlike olarak görmeden, yerellikten evrenselliğe yükselmek, millî iken milletlerarası olmak için kültüre ve sanata yönelelim. Sentez fikri bizi içimize kapanmaktan kurtarasıya kadar, küreselleşmenin gereklerini yerine getiresiye kadar kültürel zenginliğimizi keşfetmeye, öğrenmeye, bununla dünya ölçeğinde var olma bilincine ermeye çaba harcayalım. Böyle yaparsak ne dinimize zarar gelir, ne milliyetimize. Üstelik küçülen dünyada Türk ve Müslüman kimliğimizle var olmak gibi de bir sorumluluğumuz zaten var.

Gelin o halde bunu başaracak insanları birlikte arayalım:

Avrupalılıktan korkmayacak, dünya insanı olmaya aday Müslümanlar aranıyor? Sentez fikrinin lafını edip durmaktan vazgeçip bunu deneyecek aydınlar aranıyor. Avrupa'da yuvalanmak üzere yollara düşmüş kültür karıncaları aranıyor. Avrupa'da yaşayan Türkler içinde kültür ve sanatı kendisine sancı edinecek gurbetçiler aranıyor. Doğu'nun derin atlasından çıkıp gelmiş gönül adamları aranıyor. AB karşısında kültür kartını çok iyi oynayacak kadar kültürü bilen ve önem veren devlet adamları aranıyor. Gözlerini yıkayıp yeniden görecektik vicdan sahipleri aranıyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 11] Kültür açılımı

İskender Pala 2009.12.29

Salt para kazanmakla meşgul bir patron her şekilde gücünü artırabilir, ama eğer bir hayat tarzına sahip değilse, unutulmasın ki kuru zenginlik de kendisiyle birlikte sonsuzluğa akıp kaybolacaktır.

İltifat et sühan erbabına kim onlardır

Medh-i şâhân-ı cihânâna veren unvânı

Haşre dek âb-ı hayat-ı sühan-i Bâkî'dir

Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleyman Han'ı

Nef'î

Modern demokrasilerde hükümetleri yaşatan ve onları başarılı yahut başarısız olarak gösteren kriterler, 'politika, ekonomi ve kültür' olarak sıralanır. AK Parti hükümetinin politik ve ekonomik göstergeleri hayli yüksektir. Ancak kültürel başarısı için aynı şey söylenebilir mi? Sayın Ertuğrul Günay'ın AK Parti zihniyet ve misyonuyla ölçülmesi durumunda kültürel politikaların ne kadarı sayın bakanın, ne kadarı AK Parti'nin hanesine yazılacaktır? Bu politikaların ne kadarı doğrudur, ne kadarı yanlıştır? Sol ayağın sokağa düşmüş dedikodu veya söylemlerine göre konuşursak "AK Parti ve temsil ettiği kitle gerçekten kültür yoksunu mudur? AK Parti hükümeti bu yüzden mi kendi içinden bir kültür bakanı çıkaramamıştır? Muhafazakârlar gerçekten de kültürsüzlükleri sebebiyle alt edebilirler mi?" Siyaset dünyasında politik uygulamalar bir bahar seli gibidir. Ekonomi o selin sürüklediği kütüklerdir ki belli yerlerden sökülür, yine belli yerlere doğru giderler. Ama kültür, o selin altında kararlılıkla direnen kumdur. Sel gidince geriye o kalır. İşte bu yüzden ülkesinin tarihinde iz bırakmak isteyen bütün hükümetler kültüre yatırım yapar. O halde AK Parti hükümetinden de kendisine özgü kültürel atılımlar yapmasını beklemek durumundayız. Burada kastettiğimiz şey muhafazakârlığı önemseyip diğer anlayışlara kapıyı kapatmak değildir. Nitekim sol hükümetler sağ kültüre hep kapıyı kapalı tuttukları için ülkede sağlıklı bir kültür zemini gelişmemiştir. Bu hükümet eski iktidarların hatalarını tekrarlamamalıdır. Sözünü ettiğimiz şey, ülkenin kültürel zeminini topyekun yükseltmek adına gösterilecek çabalardır ve AK Parti hükümeti bunu yapabilir.

Türkiye kültürel katmanları olan, çok zengin kültürel tarihe sahip bir ülkedir. Üzerinde yaşadığımız coğrafya bir kültür klasörü gibidir. İçinde üst üste tabakalanmış dosyalar barındıran bir klasör... En üst dosyada Cumhuriyet vardır. O dosyayı kaldırırsanız altından Osmanlı çıkar. Sonraki dosya Selçuklu'dur, onun altında Bizans dosyası, onun altında Roma, daha altta Frigya, daha da altta Lidya yer alır. Böyle böyle bu kültürel zenginlik Babil'e kadar uzanır. Eğer iyi kullanılabilirse bu zengin katmanların kültürel mirası sayesinde dünya devletleri arasında önemli bir konuma gelebilir, Avrupa Birliği kartımızı renklendirebiliriz. Bu atılımı yıllar yılı kültüre hükmeden sol gelenekten bakanlar çıkarları uğruna ıskalamıştır. Muhafazakâr kesimler ise hem hükümete, hem de kültürel bir vizyona sahip olmanın ne anlama geldiğini yeni yeni içselleştirebilmektedirler. Sermaye ve siyasetin yeni sahipleri, sanata yakın olmanın metafiziğe ve hakikate yakın olmak demeye geldiğini, bunun da fikir sorumluluğu istediğini biliyorlar artık.

İnsan zihninde sanatla, kültürle, estetikle, felsefeyle anlam kazanan bir soyut düşünce penceresi açmamışsa ömrünü daracak bir fizik dünyanın monoton akışına hapsedip bırakmış demektir. Bu bağlamda insana bu alanı sunma imkânı olan sermaye sahiplerinin sorumlulukları daha da yüksektir. Muhafazakâr bir sermaye sahibi eğer bu alanlara yatırım yapmıyorsa var oluş felsefesine de muhalefet ediyor demektir. İslam, yalnızca ilmiyal bilgisi olmadığına göre, vaktiyle onun ışığında insanlığa örnek bir estetik hayat kurulabilmişse bugün dahi siyaset ve sermaye sahiplerinin bu alanda sorumlulukları olmalıdır. Gerçi sermaye sahipleri henüz burjuvaziye hor bakmakta ve sınıf bilincine erişmiş görünmemektedirler ama unutmamalıdır ki para gider, geriye sanat kalır.

Siyasetçi, bürokrat veya sermaye sahiplerinin görgüsüz olanı sanatı bir garnitür, sanat alanını da bir reklam aracı olarak görebilir; ama bu kişinin kendince bir kültürü varsa geriye mutlaka iyi ad kalacaktır. Biz bu dönemin muhafazakâr siyasetçi ve sermaye sahiplerinin artık bir kültür sorumluluğu bilincine eriştiklerinden söz etmek istiyoruz. Eğer öyle ise, bu ülkenin zengin tarihsel kültürünü ve ince sanat zevkini yeniden gündeme taşıyabilecek atılımları yapacaklarına şüphemiz yoktur. Er veya geç, bu ülkenin bütün tarihsel arka planı ortaya çıkacak. Hiçbir komplekse kapılmadan, hiç erinmeden, demokratik açılım cesareti ve kararlılığıyla bir de kültür açılımı yapılabilir. Farz-ı muhal, sayın Başbakan eğer bir kültür açılımı başlatsa, bu doğrultuda

muhafazakâr sermaye sahiplerini sanata yatırıma çağırsa, sponsorluk imkânlarını sanatçılar ve kültür adamları lehine kolaylaştırıp teşvik etse, yukarıdaki şiirde söylendiği gibi atalarına uyup sanatı himaye etse, elbette adı kıyamete kadar yaşar!.. Kendisine de yakışır ayrıca.

Kültürel açılımı başlatacak bir Başbakan aranıyor!..

· Söz (sanat) sahiplerine iltifatta bulunup himayeni göster ki cihanı avucunda tutan hükümdarların adlarını onlar yaşatır. Nitekim Sultan Süleyman'ın adını kıyamete kadar andırıp tazeleyen de Baki gibi bir sanatçının ab-ı hayat değerindeki şiirleridir. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 12] Kültür ve tiyatrolar

İskender Pala 2010.01.05

Türk tiyatrosunun geleneği çok uzun, ama sahneye hasredilmesi çok kısa bir zamanı kapsar.

Daha Orta Asya'dan itibaren bolluk törenlerinde seyirlik sahneler, hayvan benzetmeleri, çoban hikâyelerini meydanlarda oynamaya başlayan insanımız zamanla kukla, meddah, Karagöz, ortaoyunu gibi şarkıların, dansların ve söz oyunlarının yer aldığı tiyatrolar yapmışlar. Bir metne dayanmayan ve Türk insanının mizah duygusundan ilham alan bu seyirlik oyunlar Tanzimat döneminden itibaren Batı etkisi altında gelişerek bugüne kadar sahnelerde sunulmuştur. Tanzimat ile birlikte saraylara tiyatro salonu yaptıran sultanlar hariçte tutulursa bütün bu tiyatrolar hep kendi sanatlarıyla ayakta kaldılar. Tiyatronun ülkemizde önemli yer edindiği Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarında da durum aynı idi. Şinasi'nin Şair Evlenmesi'nden sonra Ermenice oyunlar oynayarak işe başlayan Güllü Agop'un Türk tiyatrosu zamanla Müslüman kadınlara da oyuncu olma kapısını aralayınca sayısız çeviri oyunlarla kuvvetli bir tiyatro rüzgârı esti. Bunlardan bazılarının konusu dini (daha doğrusu Müslümanlığı) aşağılayan, dindar insanlara kara çalan, çokevliliği öne sürerek din adamlarını kötüleyen bir yapıya sahipti. (Bugünün muhafazakâr kesimlerinde tiyatro geleneğinin yerleşmemiş olmasının başlıca sebebi işte budur.) Bu tutum daha sonraları Namık Kemal, Abdülhak Hamid gibi yazarların vatan, tarih, gelenek konularında tiyatro için yerli oyunlar yazma ihtiyacını da tetikledi ve milli tiyatro kendine özgü bir form üretti: Tuluat. Kavuklu Hamdi'lerin Kel Hasan'ların doğal yetenekleri gelenekten de yararlanarak kahvehaneleri tiyatroya çevirdi. Cumhuriyeti kuran kadroların toplumu inşa adına tiyatro açma ihtiyacı biraz da bu ilginin sebebidir. 1927'de Muhsin Ertuğrul yönetiminde ilk defa devlet desteğiyle Darülbedayi (şimdiki adıyla İBB Şehir Tiyatroları) kuruldu. Bunu on yıl sonra Ankara Devlet Konservatuvarı takip etti. Bu tiyatrolar halkın istediğinden ziyade halka verilmek isteneni önemsediler. İstanbul'da AK Parti'nin son iki iktidar döneminde, Cumhuriyet'in tiyatroya kazandırdığı salonlardan daha fazla salonu İBB kazandırdı. Muhsin Ertuğrul sahnesi veya AKM yenileneceği zaman "Yıkırmayız!" diye çılgık atanlar bunu görmedi mi dersiniz? Peki sıkıntı neredeydi?

İmkânınız varsa DT ve ŞT'nin repertuarını inceleyiniz. Bunca sahnede acaba kaç yerli oyun vardır? Bu oyunlardan kaç kendi geleneksel tiyatrosundan beslenmiştir? Kaç oyun bu tiyatroları kuranların (AK Parti iktidarı) kutsal kabul ettikleri değerlere saygılıdır? Muhafazakâr tiyatro seyircisi acaba muhafazakar belediyenin

parasıyla sahnelenen oyuna gidebilir mi? Giderse orada maddi veya manevi tacize uğramadan geri dönebilir mi? Peki de, tiyatroya bunca yatırım yapmanın teşekkürü bu mudur? Bakın çevrenize!.. Dünyanın burjuvazi geleneği yerleşmiş iki ülkesi hariç ödenekli tiyatro kalmamıştır. Devlet eliyle maaşlı sanatçılara tiyatro yaptırma âdetinin son güçlü örneği de Sovyetler Birliği ile birlikte çöktü. Ama Türkiye'de hâlâ devletten maaş alarak sanat icra eden veya adı bankamatik sanatçısına çıkmış insanlar var. Şehrin merkezî yerine kümelenmiş olan tiyatrolarda icra-yı sanat ederler, ama varoşlarda (Avcılar'da, Pendik'te, Tuzla'da vb.) kurulan sahnelere gitmek istemezler. Varsa yoksa Harbiye-İstiklal Caddesi arasında dönen bir hayat. Sanatı halka yaymak onlar için yalnızca bir slogandır. Bu durum, özel tiyatrolarında ayakta kalmaya çalışan diğer sanatçılar için haksız rekabet ortamı yaratmaz mı? Peki onların eksikliği DT veya ŞT kadrolarında yer almak üzere torpil bulamamak mıdır? Devletin onları desteklemek için ayırdığı bütçe ihtiyaçlarının ne kadarını karşılamaktadır?

Ben iktidar veya yönetimin tiyatroya karışmaması gerektiğinden, ideoloji ile sanatın ayrışmasından yanayım. Onun için sözünü ettiğim taraflı repertuara rağmen tiyatronun yaşaması için hep mücadele vermişimdir. Nitekim dünyanın bütün ülkelerinde artık yerel ve merkezî yönetimler tiyatrolara eşit uzaklıkta durmaktadırlar. Gündümlü bir tiyatro özgür olmaz çünkü. Bu uygulama ülkemizde de başlatılabilir. Bu hükümet tiyatroları emirle sanat icra eden memur sanatçılık düşüncesinden arındırabilir. Tiyatroları on yıllık, onbeş yıllık süreçlerde, kademeli olarak, mesela her yıl ödeneğin yüzde 10'unu kısararak, binalarını da mekânları ve kurumlarıyla birlikte içinde çalışan meslek örgütüne devredecek şekilde sivilleştirilebilir. Sonra da onları özel tiyatrolar gibi destekler. Sonuçta, on yıl sonra şehirdeki bütün tiyatrolar özel tiyatrolar gibi sanat üretmeye başlar. Bu da bir rakabet ortamını doğurur. Böyle bir durumda, DT veya ŞT bünyesinde sanat üretmekte gönülsüz davrananlar dizi filmleri bırakıp üstün sahne performanslarını göstermeye başlayacaklardır. O zaman repertuar da arz-talep dengesine göre kendiliğinden oluşur, oyunlar boş salonlara oynanmaktan kurtulur, modern Türk tiyatrosu atılım yapar. Bunlar olunca da 'Muhafazakârlar tiyatrodan uzaktır!' diyenlerin haklı mı, haksız mı oldukları da, şimdi sanat diye sahnelenen oyunların çitasının ve ratinginin nerede durduğu da kendiliğinden ortaya çıkar. Tiyatroları dönüştürecek bir Kültür Bakanı aranıyor? i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kültürel Meselelerimiz - 13: Kültür ve devlet

İskender Pala 2010.01.12

Türkiye'de çok partili dönemlerin kültür politikaları hemen hemen hiç değişmez. Seçim öncesi parti programlarını incerseniz muhtemelen aynı türden cümlelerle karşılaşsınız.

Somut ve köklü uygulamaları önermek yerine mevcudu korumaktan söz ederler. Sağ partiler biraz daha muhafazakâr, sol partiler biraz daha atılımcı ruhla yaparlar bunu ve hepsi de kültüre kendi ideolojilerine göre şekil vermekten bahsederler. Biri gelenekçi, diğeri yenilikçi anlayışını diğercinin alternatifi görür ve ikisini birleştirmek imkânsızlaşır. Böyle bir kültür anlayışının, iktidar partisinin güdümünde halka dayatılan bir kültürü doğuracağı aşîkardır. Oysa Türkiye'nin uzun zamandır insanı ve toplumu kapsayan, toplumsal hayata yön verecek bir kültüre ihtiyacı vardı. Evet, kültürün yüzü geriye dönüktür, kültür adamı kendini geçmişle anlamlandırır ama bunun geleceğe yönelik de bir uygulaması olmalıdır. Atalarımızın nasıl yaşadıklarını ve neler ürettiklerini bilmek yetmez, onun güzel yanlarını geleceğe yürürken beraber taşımak gerekir. Bu bağlamda

kültür donuk bir malzeme değil, aktif bir cevherdir. Kültürü dondurursak ona ideoloji üstü bir dokunulmazlık katmış oluruz ki bu kültür ile ideolojiyi ayırtırmak demeye gelir. Oysa ideoloji kültürden ayrı değildir. Her kültür içinde bir ideoloji üretebildiği gibi her ideoloji de kültür üretebilir. Cumhuriyet ideolojisi kendi kültürünü üretmek için çaba sarf ederken devlete, kültürü belirleyen ve sahiplenilen bir rol biçmişti. Daha sonraki hiçbir parti bu şablonu değiştirmek istemediği için kültürü bir bütün halinde muhafazaya yöneldi. O zamanlar kültür, milleti millet yapan en önemli göstergelerden biri olarak görülüyordu ve halkı, bütün aykırılıklarına rağmen topyekun bir bünye haline o getiriyordu. İşte bu yüzden sağ veya sol partiler hep kültürü korumaktan söz ettiler. Bu yüzden kültür adına alınan pek çok karar siyasi oldu, dönemin şartlarına göre el altından kültüre müdahale ile yeni bir şekil vermek gerekti. Bunun tabii sonucu olarak kültür adına alınan kararlar Kültür Bakanlığı'ndan ziyade mesela YÖK veya MGK tarafından da alınabildi. Yalnızca siyaset değil, bürokrasi de kültürel alana müdahale etmekten çekinmedi. Bunun yarattığı hoşnutsuzluk ortamı iktidarlarda kültüre müdahale azmi doğurdu. İktidarlar değiştiğinde önceki iktidarın kültür politikaları değiştirilip yerine onun tersi politikalar uygulanmak durumunda kalındı. Zamanla ortada kültür diye bir şey kalmadı. Kültür mevhum bir varlık haline getirilince de iktidarlar onun içini kendi fikirlerine göre doldurur oldular. Kimisi opera, bale, senfoni orkestrası ile, kimisi sıradan bir yayıncı gibi kitap basarak veya radyo ve televizyon kurarak kültürü yaymaya çalıştı. Oysa devletin memurları tarafından yönetilen, atanmış sanatçılar tarafından icraat yapan bir bale, senfoni, radyo veya televizyon ileri ülkelerde çoktan terk edilmişti. Sonunda kültür, sığ ve basit bir zemine sıkışıp kaldı. Bunun sonucu olarak da şimdi artık insanların kültürsüzlüklerinden söz eder olduk. Yüzyıllardır akan ırmağı çorak vadilerde yitirdik ve su diye kıvranmaya başladık.

Sovyetler Birliği'nden sonra dünyada kültürü devlet eliyle yöneten hiçbir ülke kalmadı. Bir tek Türkiye bu konuda ısrar ediyor. Ne sanatçıların maaşlı memur olduğu, ne de kültür ve sanatı atanmış müdürler ve memurlarla yöneten bir ülke var artık. ŞT, DT veya CSO'da bankamatik memuru olan bir sanatçı bu ülke sanatına ne katkı sağlar, kendi ürettiğinin geliriyle ayakta kalamayan bir sahne sanatı acaba ne kadar sanattır ve ne kadar yaşayacaktır? Hangi filmin destekleneceğine, hangi özel tiyatrunun ne kadar ödenek alacağına, kütüphanelere hangi kitabın satın alınması gerektiğine devlet karar verirse buna kültürel demokrasi denilebilir mi?

Peki çare nedir? Bize göre ilk şart Kültür Bakanlığı'nın buyurgan bir bakanlık olmaktan çıkarılması, milletin sahip olduğu bütün kültürel değerlere eşit uzaklıkta duran ve onları desteklemeyi kültür politikası olarak algılayacak bir yapıya büründürülmesi gerekir. Kamuya ait orkestralar, tiyatrolar vb. (binalarıyla birlikte) sanatçı örgütlerine devredilse, kültürel ve sanatsal etkinlik yapacak bütün kişi ve kurumlar (sanat değeri taşımak koşuluyla) bütçeden belli miktarda yardım/ödenek almaya başlasalar sizce de kültürel alana çeşitlilik ve canlılık gelmez mi? Çeşitlilikten korkmanın bir anlamı yoktur. Böylece kültürel ve sanatsal etkinliklere kalite gelir, sanat adına yarış başlar. Devlet desteği alan klasik kültür ucuz popüler kültürün önüne geçebilir.

Dünyanın her yerinde devlet klasik kültürden yanadır ve geçmişinden kaynaklanan yüksek kültürü üretmek için ödenek ayırır. Klasik olan pahalı ve meşakkatlidir. İdeolojiler klasik kültür karşısında eşit konumdadır ve hepsi tarafından kabul görür. Bir millete ait kültür de böylece yeniden üretilmeye başlar. Zamanla STK'lar da klasik kültüre yönelip yatırım yaparlar, kısa sürede taşlar yerine oturur. Biri gelenekçi, diğeri yenilikçi anlayışını diğerkinin alternatifi olarak gören anlayışlar ve kültürün üzerindeki sağ, sol gölgesi ancak böyle kalkar. Bize göre bu kültürel harmanı hasat etmek AK Parti iktidarının başarıyla uygulayacağı yeni bir açılım konusudur.

Kültürel Meselelerimiz - 14: Gençlik ve kültür

İskender Pala 2010.01.19

Bugün ülkemiz üniversitelerindeki öğrencilerin ilgi alanlarını sıralayan bir anket yapılırsa, benim tahminim 'eğlence' ilk sırada, 'bilgi' de son sırada çıkar.

Kültürün buradaki yeri ise sondan bir önceki sıralama olabilir. Yanılmış olmayı çok isterim ama gerek devlet üniversitelerinde, gerekse vakıf üniversitelerinde değişen fazla bir şey yoktur. Aynı anketi orta öğretim gençliğine uyguladığımızda muhtemelen daha farklı bir tablo karşımıza çıkacak ve ilk sırayı test soruları alacaktır. Bilgi ve kültürün yerlerinin değişeceğini sanmıyorum. Bu feci manzara yüzünden gençleri suçlayabilir miyiz? Zannetmiyorum!.. İçlerinden bu çarkı tersine işletenlerin sayısı her geçen yılda biraz daha artıyor çünkü. İsteyenler bilgiyi de, kültürü de her zemin ve zamanda arayıp buluyorlar.

Eğlence çağının öğrenme çağını alt ettiği bir dünyayı yaşıyoruz. Medya, gençliğimizi ele geçirmiş durumda. Televizyon izleyerek bilgi ve kültür sahibi olunabileceğini sanan bir genç nüfus ile karşı karşıyayız. Malumat edinmeyi bilgi edinmek zannediyorlar. Bilgi edinmede pasif davranıyor, sorgulamaktansa kabullenmeyi yeğliyor, bilgi başarısını not ile ölçüyorlar. İnternetin bir bilgi çöplüğü olduğunun farkında değiller. Okumak yerine seyretmeyi tercih ediyorlar ve seyrederek öğrendiklerini düşünüyorlar. Magazin haberleri dışında gazete bile okumayan gençlerimiz var artık. Bernard Rose'un yönettiği Anna Karenina'yı Tolstoy'un romanını okumaya, Aşk-ı Memnu dizisini Halit Ziya'nın ünlü eserinin satırları arasında gezinmeye, rahmetli Halit Refiğ'in beyazperdeye aktardığı Leyla ile Mecnun'u seyretmeyi de Doğu klasiği Leyla ile Mecnun öyküsünü öğrenmeye tercih eden tembel bir kuşakla yüz yüzeyiz. Bu tembelliğin suçunu tamamen onlara yüklemek bence haksızlık olur. O halde gelin, yetişkinler olarak gözlerimizi kendimize çevirelim.

Sık sık çocuklarının okumadığından şikâyet eden velilerle karşılaşırım. Aramızda şu minvalde konuşmalar geçer:

- Hocam! Oğlum/kızım hiç okumuyor. Ne yapabilirim?
- Oooo! Çok basit ve kolay bir çözümü var bunun!
- Hemen söyleyiver hocam!
- Tabii! Ama eve gidince hemen uygulayacağına söz vermelisin!
- Hiç şüphelen olmasın hocam! Sen söyle yeter.
- Kitap okumaya başla; çocuğun senin kitap okuduğunu görsün!

Ülkemizdeki Amerikan kolejlerinde bir zamanlar Shakespeare veya Faulkner başlı başına bir ders olarak okutulurdu -belki hâlâ okutuluyordur- ama en iyi Türk liselerinden mezun olan şimdiki öğrenciler Yaprak Dökümü'nü bir televizyon dizisi zannediyorlar. Bırakınız Brecht, Dostoyevski, Conrad, Schiller, Montaigne veya Hafız, Beydaba, İmreü'l-Kays, Gazali, İbn Haldun gibi Doğu ve Batı klasiklerini, Türk medeniyetinden 100 temel esere imza atan büyüklerini dahi bilmiyorlar. Oysa klasik olan her şey insanlığın ortak mirasıdır ve insanlığın ortak şuuru bu birikimi sahiplenmekle teşekkül eder.

Bu hazin akıbet, eğitim deyince yalnızca pozitif bilimleri akla getiren, Türk modernitesini inşa adına kendi kimliğini görmezden gelen nesillerin basiretsizliğidir. Zaten ülkemizdeki kültür algısı tam da bu noktada kan

kaybetmeye başlamıştır. 1950'lerden sonra sosyal bilimler, beşeri bilimler, edebiyat ve felsefe gibi alanlar ikincil konuma düşünce kültürel değerlere ilgi azalmış, iyi bir iş, iyi bir hayat kazanmak üzere eğitim gören gençlerin zihinlerinde değer kaybına uğramıştır. O günün gençleri bugün artık ülkemize yön veren âkil adamlar ve zannederim hepsi, kültürdeki devamlılığı sağlayamamanın acısını yüreklerinde taşıyorlar. O gaflettir ki bugün meydanı popüler kültüre bırakmıştır. Kendisi olmamayı başarılı olmak zanneden bir kültürel baskıdır bu. Bugünün orta veya yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci portresi maalesef artık elinde kitap ve kalem ile çizilememekte, çoğunlukla bir cep telefonu ve sigara ile poz vermektedir. Bir sanat enstrümanıya görüntülenme arzusu taşıyanların sayısı ise azdan da azdır. Bunun tabii sonucu olarak eğitim kurumlarındaki kültürel etkinlikler de, onlara aktif/pasif katılım da yeterli olamamaktadır.

Bize göre kültür, bilginin giriş kapısıdır. Kültürel anlamda kimliği oluşmuş bir gencin derinlemesine bilgileri edinme ve uzmanlaşma hususunda çok daha başarılı olacağına inanırım. Çevrenize bakınız, toplumda en başarılı insanların, mesleğindeki uzmanlığına geniş bir kültürü ilave etmiş kişiler olduğunu göreceksiniz. Bu yetkinlikte kişileri yetiştirmek üzere bilimsel anlayışı kültürel zemin ile destekleyecek ve üniversitesindeki gençlere imkân tanıyıp onların kültürel çalışmalarını sırf yıllık faaliyet raporunda yer alması için desteklemekten dönecek üniversite rektörlerine ihtiyacımız var. Yaptırılan her okulun sırtına sırtını dayamış bir kültür merkezi de yaptıracak Milli Eğitim Bakanı'mız, o bakana maddi imkân sağlayacak zenginlerimiz, öğrencilerinin kültürel alanlarda eleştirel yaklaşımlarına çözümler üreten müdürlerimiz, gençler lehine sanat ve kültürel anlamda pozitif ayrımcılık yapacak Kültür Bakanı'mız olsun istiyoruz. Galiba biz gençlerimizi ihmal ediyoruz!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

[Kültürel Meselelerimiz - 15] Kültürün bittiği yer

İskender Pala 2010.01.26

"Kültürel Meselelerimiz" başlığı altında yazdığım bu son yazı. Kültür konusundaki meseleler bitti mi dersiniz? Hayır! Daha ileride yazılacak çok şey var.

Toplumun kültür algısı, kültür adamlarına karşı bakış açıları, insanların onlara verdiği değer(sizlik), kültür adamlarının eksik veya hataları, kültür organizasyonu yapanların halleri, kültürel etkinliklere katılım, kurumların yıllık kültürel program zorunluluğu, zoraki veya zorlama kültür, kültür hizmeti olsun diye yayınlanan kitaplar, tarihin kültürel bağları, yerel yönetimlerin (belediyeler) kültür hizmetleri, vakıflar ve derneklerin kültürel çalışmaları, kültür programına katılımın şartları, bu programlarda tarafların yapması gerekenler, ihale edilmiş kültürel etkinlikler, kültür üzerine sempozyumlar, konferanslar, seminerler, konserler vs. vs. On beş haftadır sizlerle paylaştığım konular kadar önemli daha birçok konu ve o konulara ilişkin dev gibi büyümüş sorunlar... Bir de kültürü ikinci derecede ilgilendiren ama mutlaka yazılması gereken konular var: Şehirleşme kültürü, kültür ve yerleşim, trafik sorunları ve kültür, toplumsal hayatta kültür, nezaket, zarafet, zevk, eğlence, boş vakitler vs. vs. Her birinin gelecekteki halini hatırladıkça ruhumun daraldığı konular bunlar. Tüketim kültürü ve popüler kültür ise başlı başına bir vahamet... Velhasıl söylenecek binlerce söz üst üste yığılmış, ama kelimeler boğazlara düğümlenmiş durumda.

Kültürel meseleler kendiliğinden düzene girmeyecek elbette. Daha yolun başlangıcındayız. Biz bu yazılarda yürünecek yolları belirlemeye çalıştık; şimdi o yola koyulacak erler lazım. Her yaştan, her seviyeden, her katmandan erler. Efendiliğe değil, kulluğa talip erler.

Biz kültürel meseleleri ele alırken ülke gündemindeki gelişmeler, maalesef insanların kültürel meselelere dönüp bakmasına fırsat bırakmadı. Darbeler, darbeciler, Ergenekon, hukuk tartışmaları derken kültür asla güncel listenin başına yerleşemedi. Buna rağmen sizlerle paylaştığım kültür yazılarından beklediğim iyi neticeleri aldığımı söyleyebilirim. Sevinerek söylemeliyim ki okuyucularımın sonucunu benimle paylaştıkları olumlu pek çok gelişme oldu, kişi veya kurumsal alanda bazı fikirler değişti, küçük de olsa kültür adına bazı adımlar atıldı. En azından insanların veya kurumların kültürel konulara daha itina ile yaklaşacaklarına dair umutlarım arttı. Maksadım, kişilerin kültürel açlıklarını giderme adına bir gayrete kapılmaları idi, bunu tam anlamıyla başaraabilmiş sayılmam, ama hiç olmazsa bazı okuyucularım, kültürün de bir açlığı olduğu fikrine artık inanmış durumdalar. Tıpkı midemiz gibi ruhumuzun da, aklımızın da, gönlümüzün de acıkabileceğini, bunları doyurmadan asla bahtiyar bir ömür sürülemeyeceğini, bunun da ancak kültüre yakın durmakla başaraılabileceğini artık biliyorlar. Yine biliyorlar ki gönle giden yollar sevgi kapısından girdikten sonra kültür bahçesinde eğleşir; akla açılan pencere kültürel koridorların sonunda bulunur, kendi ruhuna ulaşmak isteyen kişi kültür havzasından geçerek iman ile oraya varır. Kültür diye bir kaygısı olmayan insanların, çatık kaşlar ve somurtan bir çehre ile ömür geçireceklerine de inanıyorlar artık.

Kültür, insanın maddesine değil manasına yöneliktir ve her kim manayı maddenin önüne alırsa uzun vadede kazançlı çıkar. Kendisiyle barışık bir hayat sürmek, kimliğinden şikâyeti olmadan yaşamak, hele de bu çağda, az şey midir?!..

Biliyorum, bu yazıyı okuduğunuz sırada hâlâ siyaset gündeminde toz duman esiyor, ekonomi yürekler burkuyor, işsizlik almış başını gidiyor ve televizyonlarda derin tartışmalar yapılıyor olacak. Bırakınız bütün bu tartışmaları, akşam kapatınız televizyonunuzu, ya aile fertleriyle bir parça sohbete dalınız veya bir kitap alıp başlayınız okumaya. Yüreğinizi çizik çizik eden sorunlar da, sizi öfkeliendiren gündem de geride kalsın azıcık. Bunu birkaç gün, birkaç hafta, birkaç ay devam ettirin. Okuduklarınız ve konuştuklarınız sayesinde içinizdeki kavgalardan sıyrıldığınızı ve insanların size gülümseyerek baktıklarını göreceksiniz. Belki siz farkında olmayacaksınız ama başkaları da size bakınca gülümseyen bir dosta bakıyor olacaklar.

Kültürel meseleler cüzdanınıza katkı sağlamayabilir ama vicdanınıza çok şey katacağından şüpheleniz olmasın. Kültür ile zenginleşen insanın sandıklar dolusu hazineye ihtiyacı olur mu sanıyorsunuz? Kültüre gönül bağlamış adamın belki Boğaziçi'nde bir malikânesi olmayacaktır, ama nereye gitse gönül kaşânesi yanınca gelecektir. Kültür zengini ile borsa zengini arasında bir mânâ ve madde farkı vardır çünkü!..

Siz hangisinden olma azmindesiniz?. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir gün ayrılığın derdi; diğer gün hasretin çaresizliği...

İskender Pala 2010.02.16

Dünya hemen bütün din ve inanç sistemlerinde "kötülüklerle dolu geçici sınav yeri" olarak anlatılır. İnsanlar bu sınavı başarıyla verirlerse öbür dünyada mutluluğa ulaşacaklardır.

İslamiyet'in insan adına 'esfel-i sâfilîn (aşağılardan da aşağı)' olarak tanımladığı bu yurda Hristiyanî gelenekte Adem, günah ile aşağılanmış olarak inip acı çekmeye mahkûm edilir. Gerek Batı mistisizmi, gerekse tasavvuf, ebedî hayatta mutlu olabilmek (cennet) için dünyadan el etek çekmeyi önerir. Budizm'in insanların kurtuluşu için ortaya koyduğu Nirvana öğretisi de bundan farklı sayılmaz. Bütün bu inanışların temel düşüncesi 'ebedî mutluluğu elde etmek için dünyada çaba sarf etmek gerektiği'dir. Dünyanın bir bela yurdu olması ve kötülüklerle dolu bulunması, inanan ile inanmayanın, çaba gösteren ile tembel olanın, iyiliğin peşinde olanla kötülüğü isteyen farkını ortaya çıkarmak adına anlamlıdır. Nitekim baştan uca iyiliklerle dolu bir dünya, imtihan için elverişli değildir.

Atalarımız dünyanın fena (kötülük) yurdu olduğuna ve erinde gecinde fena (yokluk) bulacağına dair inanışlarını her fırsatta tekrar eder, bunu sanat eserlerine de yansıtırlarmış. Fanilik hissi elbette insanın dünyaya bakış açısını değiştirecek ve dünya ile ahiret dengesini yerine oturtacaktır. Türk şiirinin klasik zamanlarına ait hemen bütün metinlerde bu düşünceye önem atfedilmiş, mutasavvıf olsun veya olmasın, bir iman adamı olan her şair değişik vesilelerle dünyanın geçiciliğinden, kötülüğünden bahsetmiş ve onunla başa çıkmanın yollarını aradığını ifadelendirmiştir. Maksudı ise felekten şikâyet babında veya rindane eda ile söylediği bu şiirlerin, ortak düşünce ve inanç havuzunda yer alan okuyucunun kalbinde makes bulması, dünyaya bakış açısını dengelemesiydi. Söz gelimi Ramî Mehmet Paşa'nın (ö. 1707) şu beytine bakalım:

Dil harâb-âbâd-ı âlemde aceb vîrânedir

Eksik olmaz derd ü gam güya ki mihmânânedir

Zannederim şöyle çevirebiliriz: 'Gövlümün evi, alemin harabeye dönmüş yurdunda acayip bir viranedir. Öyle ki içinden dert ile gam hiç eksik olmuyor; sanki bir misafirhâne.'

Beyitte geçen kavramlar tek tek ele alındığında aslında Osmanlı insanının dünyaya ve dünya hayatına bakışının şifrelerini çözmek mümkün. İsterseniz bunu yapalım:

Dil, 'gönül' demek ve insan için dünya hayatının önemi gönle yansıyan güzellikler veya kötülükler derecesindedir. Gönül soyut bir kavramdır ve maddî âlemden ziyade manevî âleme aittir. Yani gönül, maddeden ibaret olan dünya veya dünyalık peşinde olmamalıdır. Ait olmadığı bir dünyada bulunuyor olmak ona ağır gelir ve içini gamla, özleyişle, hasretle doldurur. Vatanını özlemesi ve bu özlem ile harab olması, onun doğru yolda olduğunu gösterir. Aksi takdirde dünyaya alışır ise manevî hüviyetini kaybeder, tabiatı değişir ve maddileşir. Bu durumda tabiatından çıkar ve yoldan sapar. Onun kendisine yetebilmesi ve kendinden bekleneni verebilmesi ancak gurbet duygusuna yapışması ve asıl vatanın hasretiyle yaşaması sayesinde gerçekleşir. Bu da dünya nimetlerine dönüp bakmayarak, karşılaştığı kötülük ve belalardan dolayı harap olmakla mümkündür.

Harâb-âbâd-ı âlem: 'Âlemin harabiyeti, yani harabiyet ile mamur olan, yıkılarak yapılan varlık aleminin' demek olan bu kavram dünyayı nitelemek ve ona sıfat gibi yapıştırılmak bakımından eskilerin dilinde pelesenk olmuştur. Dünyanın binlerce yıldır eskitiliyor oluşu, içinde var olan bütün mamurelerin sonunda harap oluşları, kimsenin burada mamur olacak kadar bekleyemediği, binlerce erden geri kalmış şu yaşlı dünyanın bir taze gelin kılığında insanları aldatıp durması, hakikatine bakıldığında hiç kimseye mülk olmadığı vb. hep bu iki kelimenin ifade çemberi içinde yer alır.

Virane, bilindiği gibi 'yıkıntı' demektir. Şair, bu kelimeyi gönül hakkında kullanmaktadır ki; dünyanın hakikatine bakıldığında gönüller hep yıkıktır. Buraya gelip de, gönül ebediyen mamur olmuş kimse bulunmamaktadır. Bir

gönlün viran oluşu hasret yüzünden, abad oluşu ise vuslat sayesinde. Vatanından ve Sevgili'den ayrı kalan bir âşkın harabiyeti elbette onlara kavuştuğu zaman mamuriyete dönecektir. Yani ebedî mamuriyet (bayındırlık) ancak vuslatla (cennette cemale ermekle) mümkündür. Bu da dünyadaki hayatın viranlık içinde yaşanması ile mümkündür.

Mihmanhâne, 'misafirhâne, imaret evi' gibi anlamlar taşır. Eskiden yolcu ve misafirlerin konaklamaları için tekkelerde hücreler ayrılır, külliye çatısı altında imarethaneler kurulur, kimsesiz ve yoksulların, gariplerin ve yolda kalmışların buralarda barınması sağlanırdı. Dünya tıpkı böyle bir mihmanhânedir ki içinde bugün sen, yarın bir başkası kalacaktır. Atalarımız dünyayı bir misafirhâne olarak görerek bütün hayatlarını bir misafir gibi yaşamış, bir misafirden beklenen nezaket, zarafet ve teslimiyetle ömür sürdürmüşlerdir. Misafirlik, başkasına ait bir evde oturma fikrini beraberinde taşır. Kim, misafir kaldığı evin sahibi olduğunu iddia edebilir ki? Üstelik dünya evinde misafir olma sorumluluğuna bir de imtihan tedirginliği eklenmiştir. Bu iki tavrı aklından çıkarmayan bir yolcu, elbette dünyaya bağlanmayacak, bilakis gönlünü Sevgili'nin özlem ve ayrılığıyla dolduracaktır. Özlem ve ayrılığın gönle yansması ise gam ve dert suretinde olmaktadır.

Derd ü gam: Şair tıpkı dünya gibi gönlünü de bir misafirhâne eylediğini ve orada Sevgili'nin özlem (gam) ve ayrılık/gurbet (dert) düşüncesini sırayla misafir edindiğini söylemektedir. Bir gün ayrılığın derdi, diğer gün özleyişin çaresizliği onun gönül evini, harabeye dönmüş gönül evini ele geçirmişler, sırayla konaklamaktadırlar. Bu iki halin aşk yüzünden olduğunu söylemeye hacet yoktur sanırım.

Ne mutlu o kişiye ki viraneye dönerek mamur olmuş gönül evinde Sevgili'nin aşkını yaşatmaktadır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki darbe arasında

İskender Pala 2010.02.23

Ertuğrul Özkök, "İki Darbe Arasında" adlı kitabım hakkında "Sanki İlahi Bir Tesadüf" başlıklı bir yazı yazdı (Hürriyet, 6 Şubat). Yazının yayınlanmasından bir gün önce de beni aradı.

Aramızda nezaket ve iyi niyet yüklü bir konuşma geçti. Kitabımı takdir ettiğini söyledi ve birbirimizi anladığımızı karşılıklı teyid eden cümlelerle veda ettik.

Sayın Özkök daha sonra kitap hakkında iki yazı daha yazdı. Bunlardan birinde Sabah gazetesine verdiğim bir mülakatı söz konusu ederek (Hürriyet 16 Şubat) 28 Şubat üzerine söylediğim şu sözlere yorum getirdi:

"Bakın, 28 Şubat'ın hiçbir şeyini desteklemem, her şeyine karşı çıkarım ama Müslümanların ve İslamiyet'in yeniden gözden geçirilip, içindeki birtakım yanlış uygulamaların da masaya yatırılabilir olması açısından 28 Şubat bence olumlu olmuştur. İslamiyet adına bir sürü hurafe etrafımızı sarmıştı, sakalından, cüppesinden, sarığından esasına kadar. Ve şimdi İslamiyet'in daha evrensel olduğu, daha kapsayıcı olduğu anlaşıldı. 28 Şubat Müslümanların kendini sorgulamasını sağlamıştır."

Sayın Özkök benim bu samimi sözlerim üzerine 28 Şubat sürecinden ders alarak yoluna devam eden bir Müslümanlığa vurgu yapıyordu. Halbuki benim o mülakatta sözünü ettiğim hususlar 28 Şubat sürecinin Ali Kalkancılar, Aczimendiler, Fadime Şahinler üzerinden İslam'a aitmiş gibi gösterilen yanlışlıkları ve bazı mesnetsiz uygulamalar idi. Bu süreçte dindar oldukları için mağdur edilen insanlar ve onları mağdur eden düşüncenin zihnindeki İslam algısındaki hurafeler idi. Medya kanallarından din adına pervasızca konuşan bazı kişiler idi. Mülakatın ses kaydına bakıldığında bütün bunlar anlaşılacaktır. Sözlerimden sanki 28 Şubat sürecinin

İslam'ı hizaya getirdiği gibi bir sonuç çıkarılması mümkün değildir, çünkü ben hiç böyle düşünmedim. Bilakis din adına o döneme gösterge yapılmış bazı medyatik hurafelerden (abartılmış kılık kıyafetler, ellerde asa ile yürüyen görüntüler, gümüş yüzük-altın yüzük tartışmaları, horoz keserek kurban ibadeti yerine getirilmiş olur mu lakırdıları vs.) kurtulmaya vesile olduğunu vurguladım. Yoksa beni döven sopayı ele geçirip dayak yiyenlere vurmaya başlamam mümkün değildir. O zaman benim yaptığım bir hak mücadelesi olmazdı zaten.

Sayın Özkök kitabımdan yaptığı bir başka alıntı vesilesiyle 28 Şubat sürecinde İslami kesimin özeleştirisi yaptığını vurgulayarak -benim de katıldığım- laik kesimin de kendi hurafelerinden kurtulmak üzere özeleştirisi yapması gerektiğine dikkat çekiyor ve İki Darbe Arasında'nın önsözünde TSK'dan atıldıkları için onurunu yitirmiş muamelesi gören insanlara sözü getirerek bir cümlemi alıntılıyor, şöyle diyordu (Hürriyet, 17 Şubat):

"O kadar ki çoğu evine ekmek götüremedi, bazıları çocuklarının okul masrafını karşılayamadı. İçlerinden bu aşağılanmaya dayanamayıp intihar edenler çıktı.

İşte ben, tak diye bu son cümleye takıldım.

'İçlerinden bu aşağılanmaya dayanamayıp intihar edenler çıktı' cümlesine."

Evet bu doğrudu. Askerden atılmalar canlara malolmuştu. Lakin acaba yargılanmadan ordudan atılan birinin intiharı ile yargıya çağrıldığı zaman intihar eden birinin intiharını eşit tutabilir miyiz? Gerçi yaşanan trajedi açısından her ikisine de üzülrüm ve Türkiyemizin, artık bireyleri ne sebeple olursa olsun intihar eden bir ülke olmaktan kurtarılması gereğini her zaman savunurum, ama YAŞ mağdurları üzerinden Ergenekon sanıklarının masum göstermeyi tasvip etmem. Darbecileri savunan hiçbir cümle de bana ait olamaz.

Öte yandan, kitabımın satır aralarında alıntılanıp üzerinde düşünülecek daha yüzlerce cümle var. Lütfen okuyanlar onlara da dikkat çeksinler!..

Mesela askeriyede dindar olduğu için disiplinsiz sayılan subaylara ilişkin cümleler... Mesela babaları/kocaları yargılanmadan TSK'dan kapı dışarı edildiği için dağılan ailelerin hikâyeleri... Mesela suçlarının ne olduğunu bilemeyen, şereflerine leke sürülerek toplumun vebalı saydığı insanların yaşamları... Mesela şerefsizce yazılmış imzasız mektupların şerefsizce mizansenleri... Mesela evine ekmek götüremeyen babaların yüreğindeki kederler... Arkadaşlarının aramaz olduğu, dostlarının kaçıp gittiği, girdiği işyerinden de kovulan ve birkaç yılda çöküveren dağ gibi insanların şakaklarında biriken hüzneler... Mesela babası askeriyeden atıldığı için sicili bozulan beşikteki bebeğin öyküsü... Mesela boğazlara düğümlemlenip anlatılamayan hatıralar... Mesela bir isim... Mesela bir tarih... Mesela bir... Mesela...

Beni duyan birileri var mı?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Askerden atıldıktan sonra

İskender Pala 2010.02.28

Ömrümün "İki Darbe Arasında" kalan hüznelerinden birkaç satırı sizlerle paylaşmak geçti içimden. 28 Şubat'ın yıldönümünde esen rüzgârların şiddetini hatırladım yeniden.

Çok şey olmuştu. Bunları size yeniden hatırlatacak değilim. Hayır, olanları hatırlatıp içinize yeniden kor bırakmak değil niyetim. Bunun için o zaman başıma neler geldiğini, neler yaşadığımı anlatmayacağım size. On beş yıl boyunca giydiğim beyaz üniformayı hiçbir leke sürmeden çıkardıktan sonraki hissiyatımı paylaşacağım

yalnızca. Belki askerden atılmış olan insanların bugünkü hissiyatlarına tercüman olabilirim diye... Belki sona ermesi gereken bir sızıya dikkat çekebilirim diye... Belki gözlerden boşalıp gelen yaşlardan bir damlasını olsun dindirebilirim diye... İlginç zamanlardı ve savrulan insanlar vardı. Olanları anlatmak zordan da zor...

"Ne diyeyim bilmem ki...

Bazen bir haber dinliyorum ve eski komutanlarımdan birinin öldüğünü duyuyorum. Cenazesine gidip onu bir de musalla taşında görmek ve helalleşme faslında imam "Merhumu nasıl bilirdiniz?!" diye sorduğunda tek başıma "Kötü bilirdim!" diye bağırarak geçiyor içimden. İyi niyetimi bozmuyorum, varsın o da affedilenlerden olsun diyorum. Ama yine de vicdanım onu affetmekte zorlanıyor.

Bazen bir emekli komutan, hani ordudan ihracıma sebep olduktan veya en azından onay verdikten sonra kendisi de emekli olunca günah çıkartır eda ile benimle görüşme talep ettiğinde gidip gitmemekte, yüzüne bakıp bakmamakta tereddüt ediyorum ve çok kötü bir hastalığın pençesinde ıstıraplar çektiğini düşünüp merhameten görüşmeyi kabul ediyorum ama yanına giderken içimden kendisiyle yine kendisi gibileri bu ülke çocuklarına yaşattıkları acılardan dolayı ötelerden de öteye, gerçek mahkemeye havale ediyor, hüzünleniyorum ama yüz yüze gelince asla "Beter ol!.." diyerek kendimce teselli aramıyorum.

Bazen telefonum çalıyor ve çokook eskiden TSK'da beraber çalıştığımız birisi bana selam verip kendisini hatırlayıp hatırlamadığımı soruyor. Anlıyorum ki emekli olmuş!.. Vaktiyle ben askerden atılınca hemen sırtını dönuverenlerden biri... Nezaketimi bozmuyorum, güler yüz gösteriyorum. Ama içimdeki kırgınlık kaybolmuyor.

Bazen bahriye için yayınladığım kitaplardan biri elime geçiyor, aralarına hatıralarımın sıkışıp kaldığı sayfalarını hüzünle karıştırıyorum ve bu kitapları hazırladığım sıralarda masamda, eski Türkçe yazı ile orijinal nüshalarını gören bazı yobaz amirlerimin "Herif odasında Kur'an okuyor!" diye şikâyetle başladıklarını hatırlıyor, üzülüyor, "Hey gidi günler hey!" diyorum. Dudağımda bir küçük tebessüm kalıyor, ama bir ucunda mutlaka acıtan bir hüzün yaşıyor.

Bazen benimle aynı kaderi paylaşan birilerinin aç kaldığını, ailelerinin dağıldığını, çocuklarının okula bile gidemediğini, buldukları işlerden sırayla ve tekrar tekrar atıldıklarını, hatta belki birilerinin de artık dayanamayarak intihar ettiklerini duyuyorum. İçimden, varıp sebep olanların yakasından yapışmak geliyor, tıpkı onlar gibi gücün kanunu ile bunu bir de onlar hissetsin istiyorum, ama öfkem çabuk geçiyor, kendimi toparlıyorum ve hatta dilim varıp bir beddua bile edemiyorum.

Bazen benim veya çocuklarımdan bir sağlık sorunu yüzünden bir hastaneye başvuruyoruz ve sağlık fişimizi kontrol eden hemşire şaşkın şaşkın yüzümüze bakıp "Sandık Emeklisi ne demek?" diye soruyor. İzahta zorlanıyoruz. Çünkü sağlık karnelerimizde ve benim emekli cüzdanımda ne anlama geldiğini bizim de çözemediğimiz "Sandık Emeklisi ibaresi yer alıyor. Kaçak veya sahte bir cüzdan taşıyormuş gibi algılanmanın mahcubiyetiyle bunu soran hemşireye veya hekime yorumlar yapıyor, bazen de açıkça TSK'dan atıldığımızı söylüyoruz. Ama eski günleri hatırlatan bu karttan için için nefret ettiğimizi birbirimize hiç itiraf etmiyoruz.

Bazen, düşünce ve dünya görüşü benimkiyle çatışanlar, sırf bana üstünlük sağlamak veya bana ideolojik güvensizliklerini göstermek için, tıpkı medya mensuplarının hedefteki adam hakkında haber yakalama heyecanıyla mikrofon uzatışları gibi soruyorlar; "Ordudan atılmış biri olarak..." Ve gariptir, bu cümleyi söylerken sanki ben devlete ve millete karşı ihanet içindeymişim gibi küçümseyici ve suçlayıcı bir tavır da takınıyorlar. Böyle başlayan bir cümle benim yüreğimi her defasında yeniden kanatmaya yetiyor ama ben o kanamayı hiç kimseciklere göstermiyorum!..

Bazen, devlete ve millete küsmem gerekirken bilakis onlar için gece ve gündüz demeden çalışarak ve bu sözleri söyleyenlerden daha fazla gayret ve çaba sarf ederek vatana ve millete olan sevgimi gösterirken

yüreğimi yokluyorum ve hani birisini seversiniz... Onun için yanar yakılırsınız... Öyle işte... Sonra vatana küsmem gerektiğini söyleyenlere, "Sevgilinin lûtfunu gördüğünüz zaman onu sevmek kolaydır, peki ya kahrını görünce de sevebilir misiniz?!.." diye sormak geçiyor içimden, ama bu aşk yüreğimi çizik çizik ediyor, sözler boğazıma düğümleniyor, söyleyemiyorum!.. Bazen bıçağın kemiğe dayandığı anlar oluyor, sonucunu alamayacak olsam bile mahkemelere verip içimdeki öfkeyi kusmayı düşünüyorum. Ta ki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kadar gideyim istiyorum. Sonra kendi ülkemi kendimden olmayan birine şikâyet etmeyi nefsim yediremiyorum...

Bazen bana kötülüğü dokunanlardan bir yolla da olsun intikam almayı istediğim oluyor; ama "Değmez..." diyorum, "Enerjini boşa harcama, üretmeye bak, madem bir gün gelip tarih, o acımasız hükmünü verecek, o vakit onlar kötü belleniş unutulurken senin adın iyiler arasında anılsın ve senden bu dünyaya bir şeyler kalsın!" Onların unutulma sürecine inat ben durmadan çalışıyorum, çalışıyorum ve her çalışmadan bir parça elem, içimde yeniden yer ediniyor, ama yine de bunu kimseyle paylaşamıyorum.

Bazen kaybolmuş on beş yıl gibi on beş yıllık hatıralarımı unutmak, ömrümün on beş yılını kayıtlardan silmek, hafızamı temizlemek ve bir daha askerliğin adını anmamak istiyorum. Ama hayır, böyle bir anlayış benim seciyeme uymaz, diyorum, askerlik anılarımın da hayatıma yeniden dönmesini bekliyorum ve "Mehmetçik, adıyla, ruhuyla, anlayış ve şecaatiyle benimdir!" deyip bayrağım kadar, vatanım kadar onu da yeniden seviyor, bağrıma basıyor ve huzurunda yeniden topuk selamı veriyorum.

Bazen bir düşünce alıp götürüyor beni;...

Bazen bir hayalin peşinde...

Bazen bir olay...

Bazen bir...

Bazen...

Bazen neler olmuyor ki!...

Konfüçyüs, "Artık karanlığa sövmeyi bırak! Kalk, Allah aşkına bir mum da sen yak!" der. Galiba YAŞ kararlarına yargı yolu açılıp da aklandığım güne kadar bu böyle sürüp gidecek diye bu satırları yazdım... Işığı görmek isteyenler için bir mum niyetine... Merak ediyorum; acaba bencileyin 1665 kişinin "bazen"lerle bekletilen trajedisi bu defa sona erecek mi; birileri bunun için bir şeyler yapacak mı?!.."

Yıl 2010. Türkiye'deyiz. İnaniyorum ki YAŞ mağdurlarına yargılanma hakkının verilmesi topluma karşı 28 Şubat ayıbından kurtulmanın da bir göstergesi olacak. Ve yine inaniyorum ki YAŞ kararları yargıya açılmadan 28 Şubat sendromu semalarımızı terk edip gitmeyecek. 27 Mayıs ve 12 Eylül darbelerinin yargıdan geçirilen sanıklarına bile itibarları iade edilen, demokratik açılım ile herkesi kucaklamayı hedef alan, faili meçhul cinayetlerin diyetini ödemeye azmeden bu güzel ülkede, mağduriyetleri gün kadar âşık olan bu insanlara da yargılanma hakkı verilmesini istemek çok mudur sizce? İstemek benden!.. İcraatı yapacak olan ise ya sizsiniz, yahut sözünüzün ulaştığı kişidir. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nazlı sevgili

Üstad Nailî (ö.1666) yazdığı nefis gazellerinden birine şöyle başlıyor:

Sâkî, fûrûğ-ı meyden rûyında tâb göster

Germiyyet-i hayâdan hurşîdi âb göster

Aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "- Ey sakî!.. Güzelliğinin şarap gibi sarhoş eden aydınlığını yüzüne bir ışık olarak yansıt (veya yakıcı bir ateş gibi yanağına yansıt) da güneş, hayanın hararetinden dolayı bir su (ter damlası) görmüş olsun."

Sufilerin sembollerle dolu dünyasında sıradan söyleyişlerle alelade hayat hallerini anlatarak derin ruh meseleleri anlatılabilir, felsefi çözümlemeler yapılabilir. Yukarıdaki beyitte Nailî üstat da böyle yapıyor ve on kadar kelimeyle bir yığın meseleye çözüm getiriyor. Ona göre sevgilinin yanağı, güneşin hem ışık, hem de sıcaklığını taşır. Bu durumda yanağın üzerinde gösterdiği su damlacığı o ateşi söndürme maksadını güdüyor olacaktır. Çünkü aradaki ateş ortadan kalkınca, âşık da sevgiliye ulaşmaya yol bulur. Aradaki ateşin sönmesi sevgilinin âşık ile arasında yürürlükte olan utanma ve hayayı bir kenara bırakması demektir ki bu durumda âşık ile maşuk yekvücut olur (vuslat); ikilik ortadan kalkar "bir"lik başlar. Seven ile sevilenin bu yolla buluşmasına sufiler "fena (âşıkın sevgilide yok olması)" derler. Fena ise her iki manada da aşkın sonlandığı nokta sayılır.

Üstat, beyitteki kelimeleri sıralarken söz konusu ettiği su damlacığını sevgilinin yanağı yanında âşıkın gözünde de düşündürecek şekilde düzenlemiştir. Bu durumda anlam bir kat daha güzelleşir. Sevgilinin güneş yüzüne bakan âşıkın gözünden hemen yaş gelivermesi (çünkü güneşe bakanın gözü yaşarır), sevgiliyi ne derece çok sevdiğine işarettir. Âşık, eğer sevgiliyi görünce ağlaması gelmiyorsa aşkında hakikat sırrı yoktur. Bu yüzden âşiklar sevgiliyi görünce başlarını yere eğer, yüzlerine bakamazlar. Baksalar yanaklarındaki güneş parlaklığı gözlerini alır ve her şeyi sevgili olarak görmeye başlar, onun nurunda boğulurlar.

Beytin ikinci dizesindeki "hurşîde" kelimesi Nailî divanının elyazması nüshalarından birinde "hurşîdi" biçiminde yer almıştır. Bu durumda beytin anlamı bambaşka bir şekle girer ve şöyle demek olur: "- Ey sakî!.. Güzelliğinin şarap gibi sarhoş eden aydınlığını yüzünde bir ışık olarak yansıt (veya yakıcı bir ateş gibi yanağına yansıt) da utanma hararetinden dolayı güneşi bir su halinde göster (yani güneş sendeki aşk parlaklığının, aşk ateşinin karşısında hayasından su gibi erisin)."

Pes doğrusu!. Mahza ateş olan güneşin su gibi erimesini düşünebiliyor musunuz? Siz o sakînin aşk ile yoğrulmuş nuruna ve gönül yakan aşk hararetine bakın ki, güneş onu görünce utancından su gibi eriyip akacak. O öyle bir sakî ki, mânâ ülkesinde gezinirken madde alemindeki en muhteşem varlık olan güneşi kendinden geçirip eritiyor. O öyle bir sakî ki yüzüne bakan bütün güzellikleri unutuyor, kendini kaybedip ona tutuluyor; akıldan geçip kendini aşka teslim ediyor. O öyle bir sakî ki küçük bir tecellisi ile âşıkın varlığını idrakine vesile oluyor ve kendini tanımasını sağlıyor. Divan şairlerine göre sakî, insana aşk ilham eden her şeyin ortak adıdır. Sufiler onu Feyyâz-ı Mutlak, yani bütün feyz ve sevginin kaynağı olan Allah veya mürşid-i kâmil olarak tanımlamaktadırlar. O ki içki meclisinde kadehlere içki doldurup dağıtandır, içkinin adı aşk olunca elbette sakî de Sevgili olur. Nitekim onun sevgili olduğunu müteakip beyitte açıkça söyler:

Dersin ki olmasın râz-âgâh-ı neşve-i nâz

Cibrîl'e çeşm-i mestin mahmûr-ı hâb göster

Bu dahi zannımızca şöyle demek olur: "- Ey sevgili! Naz işvesinin sırrını (nazlanmaktaki sırrı) kimse bilmesin diyorsan, Cebrail seni çağırdığında mest gözünü uyku mahmuru göster."

Naz, bilindiği gibi insanın kendisinde gizli olan, sükun halindeki güzelliği meydana vurmasının adıdır. Bütün sevgililer âşıka naz ederek güzelliklerini sunarlar. Üstelik naz, gönüldeki coşku ve ateşi artırır. Âşık bu coşku ve ateşten dolayı zevk ve lezzet içinde yaşar. Bu yüzden hakiki âşık sevgiliden nazlanmasını ister, o nazlanmazsa müteessir olur, o nazlandıkça aşkını artırır. Sufiler naz deyince Sevgili'nin cilve ile tecellisini, âşıkını bilmezlikten gelip yüz vermemesini (âşkın kemali için yakarışların geri çevrilerek başka lütuflarla icabet edilmesi) anlarlar. "Eşikte niyaz, huzurda naz!" kuralı bunun için konulmuştur. Beyte göre Naili üstadın Sevgili'ye attığı naz, Hz. Peygamber'in Mi'rac gecesinde Cebrail'e gösterdiği naza benzer. Çünkü Habibullah, Mi'rac esnasında uyku mahmuruydu.

İmdi, kainatın bütün tecellileri Sevgili'nin bir naz kırıntısından ibaret olup bu sayede bütün kainat O'na âşıktır. O'nun insanlara aksetmesi ise işin mana boyutuyla alakalıdır. Mutlak Sevgili'nin kullarına sunduğu şarapta aşk iksiri vardır. Zaten bu yüzden güneş bile bu tecelliden utanıp su gibi erir. Eğer Sevgili aşkını naz ile vermeseydi âşık bundan bir şey anlamazdı. Bir şey naz ile verilirse ancak o vakit bütün güzellikleri ortaya çıkar ve âşık da ondan zevk alır. Doğrudan verilen bir şeyin kıymeti zaten fazla anlaşılamaz.

Arzularımızı yerine getirirken naz eden Sevgili'ye şükürler olsun!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kalbimizi sağlam tutalım!..

İskender Pala 2010.03.09

Üstad Nailî (ö. 1666) Sebk-i Hindî neşvesiyle yazdığı nefis gazellerinden birinde şöyle diyor:

Ol Kâbe-revânız ki harîm-i harem-i aşk

Pürşûr-ı figân-ı ceres-i mahmilimizdir

Sureta şöyle demek olur: "Biz Kâbe yolcusu o âşıklarız ki aşk haremının harîmi bizim kervanımızın çanının sesinden dolayı mustarip ve perişandır."

Hac yolculuklarının aylarca sürdüğü ve Harem'e kervanlarla gidilip gelindiği dönemlerde Kâbe'ye varabilmek herhalde müthiş bir özlemin vuslatı idi. Mevsimine göre gündüz veya gece boyunca yol alıp yolculuk meşakkatlerini yaşamak, Kâbe'ye yönelen gönülleri bir kat daha heyecana getirip insan nefsinin hacı idrak derecesini artırmış olsa gerektir. O kadar ki kervanların yolunu bekleyen eşkıya bile Kâbe yolcularına ilişmez, bilakis kervanın geçtiği yollarda herkes Harem âşıklarına yardım için yarışır imiş.

Yukarıdaki beytin derin anlamını kavrayabilmek için birkaç açıklama yapmak gerekiyor. Şöyle ki, bir kervanda sıklıkla duyulan iki ses vardır: Kös (davul) ve çan sesi. Kervan, bir kös sesi ile yürümeye başlar, yine bir kös sesi ile konaklardı. Mîr-i haccın talimatıyla bir görevli köse vurur ve kervandaki herkes derhal konaklayıp dinlenme vaziyetine geçer, yine aynı şekilde toparlanıp yürürdü. Kervandaki herkes bu sese itaat etmek zorunda idi. Aksi takdirde "Göçtü kervan kaldık dağlar başında" demek fayda vermeyecektir. Bir kervanın hiç dinmeyen vazgeçilmez sesi ise çan veya çingirak sesidir. Kervancılar develeri dağılmasın, geçtikleri yerlerde birbirlerini takip etsinler diye öndeki devenin kuyruğundan veya mahmilden (iki kişinin oturmasına müsait deve hamudu) ince bir sicim sarkıtıp arkadaki devenin burun deliğindeki halkaya geçirirler, kervanın en sonuna da deve malaklarını sırayla bağlayıp kuyruklarına birer çan veya çingirak asarlarmış. Böylece en öndeki merkebin sırtında kervanı çeken deveci arkadan gelen çan sesine bakarak her şeyin yolunca olduğunu, asayişin berkemal bulunduğunu anlar ve yola devam edermiş. Develeri birbirine bağlayan bu sicimler şimdiki araçların emniyet

kemerleri gibi darbeye maruz kalınca açılacak şekilde düğümlenir, söz gelimi dar dağ yollarından geçerken ayağı kayıp uçuruma düşen bir deve olursa arkasındakileri de sürüklemesi böylece önlenirmiş.

Beyti anlayabilmek için biraz daha bilgiye ihtiyaç var sanırım. Bilindiği gibi Harem, ihrama girilen sınırlardan itibaren Kâbe'ye doğru olan yerlerin adıdır. Burada insanların canları ve malları emniyetle olup canlı öldürülmez, günah işlenmez. Harem içinde Kâbe vardır. Kâbe Allah'ın evi sayılır. Allah'ın evini ziyarete gelen herkesle birlikte harem bölgesinde yer alan her şeyin adına harîm (civar, Harem'de kutsal olan her şey) denilmiştir. Harîm'in içinde en değerli olan kimse sevgilidir. Bu yüzden Kâbe Harîm'ine gelenler de orada Sevgili'yi ararlar. Zaten Kâbe de Sevgili'nin evidir. Tıpkı gönül gibi. Gönül ile Kâbe arasındaki eşitlik, her ikisinde de bir tek Sevgili için yer bulunması, başka sevgilerin (dünya, masiva, rakip, ortak vs.) dışarıda kalmasıdır.

Eski zamanlarda Kâbe'ye yönelen bir gönül, dünyayı ve dünyalıkları ardında bırakarak Sevgili'ye gitmek üzere yola çıkarmış. Öyle ki bir hac yolculuğu neredeyse hayatın bir hâsılası, bir tür muhasebe ve hasılat süreci olarak algılanır, bazıları da bunu etvar-ı seb'a ile izah ederlermiş. "O (Allah) sizi merhale merhale birçok hallerden geçirerek yaratmıştır (Nuh, 14)" ayetinden ilham alan etvâr-ı seb'a (yedi tavır) düşüncesi insanın yaratılışında yedi derece olduğunu söyler ve bunu izah için yedi kat gök, yedi iklim, yedi gezegen vb. benzetmeler kullanırlar. Ulema onu tab' (yaratılış), nefis, kalb, ruh, sır, hafi (gizli) ve ahfâ (en gizli) diye derecelere ayırmıştır ki insanın tabiatından başlayarak nefsiyle, kalbiyle ve ruhuyla ne derece iç aleme yönelip, ne derece hakikat sırlarına sahip olduğunu gösterir. Sufiler ise etvar-ı seb'a deyince yalnızca nefsi esas almış ve nefsin yedi tavrından bahsetmişlerdir. Bunlar sırasıyla emmâre (kesif zulmet örtüsü ile örtülü, seyr ila'llah), levvâme (hafif zulmet örtüsüyle örtülü, seyr ala'llah), mülhime (Nur ile zulmet arasında, seyr bi'llah), mutmainne (nur içinde, seyr ani'lleh), râdiye (nur perdesinin incelmesinde, seyr fi'llah), mardıyye (nur perdesinin sonunda, seyr maa'llah) ve kâmile (nur perdesinin de aradan kalkması halinde, seyr li'lleh) olarak anılırlar. Bunlardan ilki zevk, ikincisi şevk, sonra sırayla aşk, vasl, hayret, fena fil fena (yoklukta yok oluş) ve beka bi'l-beka (varlıkta var oluş) hallerini üstlenir. Bu mertebe ve tavırların renkleri de sırasıyla şöyledir: Mavi, sarı, kırmızı, siyah, yeşil, beyaz ve renksizlik (renkten azade oluş).

İmdi, Nailî üstadımız yukarıdaki beytinde bütün bu seyr ü süluk yolunu bir hac vetiresine benzetiyor ve biz aşk haremine ulaşabilmek için öyle bir gidişle gidiyoruz ki, gönlümüz bu gidişin her merhalesinde, her dakikasında, her saniyesinde aşk ıstırapı ve kavuşma ümidiyle bin feryad ediyor, Harem'de gönlümüzün feryadını duyan herkes ve her şey aşk ile coşuyor, bu coşkunluk bizim kalbimize yansıyor yedi mertebenin tamamından geçiyor ve Aşk Kâbesi'nde yok oluyoruz.

Nailî büyük şair vesselam!. Bütün bu derinliği bize anlatırken bir de göz kırpmıyor ve kalb (yürek) ile ceres (çan) arasındaki şekil benzerliğine dikkatimizi çekiyor. Çünkü bütün bu idrak dereceleri ancak kalb ile algılanabilir.

Kalbimizi sağlam tutalım yeter!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşk yüzünden

İskender Pala 2010.03.16

Bir zamanlar bir sergide, bir iğne, yanında da bir pertavsız görmüş ve şaşırmıştım.. Sonra pertavsız ile iğneye baktım, hayret ki hayret!.. İğnenin deliğinde, hamuduyla geçmekte olan bir deve kervanı vardı. Sanatçıyı tebrik etmiştim.

Geçen gün Karamanlı Nizami divanını okuyordum. XV. yüzyılın gölgede kalmış bir şairidir o. Aşk yüzünden henüz otuzbeş yaşlarındayken ölmüş yakışıklı bir genç imiş. Fatih, Karaman beyliğini topraklarına kattığı vakit veziri Mahmut Paşa onu alıp İstanbul'a getirmiş, burada "Gün (güneş) yüzün görmeyeliden ki günüm dün (gece) gibidir / Bana bin yılca gelir gerçi sana dün gibidir" dediği bir güzele tutulmuş ve yazdığı hicran dolu şiirler henüz bir divanı yeni doldurmuş iken göçüp gitmiş. Onun genç ölümü Türk edebiyatı açısından tam bir kayıp sayılır. O yiğit ve âşık adamın şu beytine rastlayınca hem o sergiyi hatırladım, hem de bir nebze olsun kederine ortak olup ölümünü anladım:

Üştür-i sermest eğer götürse hicrânım yükün

Zülf ü hattun gibi kâfir cenneti mesken tutar

Yani, "Ey sevgili!.. Eğer benim ayrılık yükümü esrik bir deveye yükleseler, senin saçların ve ayva tüylerin gibi kâfirler cenneti mesken edinirler."

Bu beytin kühüne varabilmek için birkaç noktada sizi aydınlatmam gerekiyor. İkinci dizeden başlayalım: Şair, buradaki "kâfir" kelimesinde bize adeta göz kırparak bir sihir gösteriyor (sihr-i helal). Kâfir kelimesinin lügat anlamı "kara, siyah" demektir. Divan şairlerine göre sevgililer kara zülûf, kara saç, kara ben, kara göz sebebiyle hep kâfir özelliklerine (acımasızlık, âşığın kanını dökmek, zalimce davranmak vb.) sahiptirler. Bunun için şair "Zülf ü hattun gibi kâfir..." derken (sanki kâfir kelimesinden sonra bir virgöl varmış gibi) bir yandan sevgilinin zülûf ve ayva tüylerinin siyahlığından dem vuruyor, diğer yandan bu ayva tüyleri ve zülûflerin Nizamî'ye çektirdikleri yüzünden (zalimlik, acımasızlık vs.) kâfirlik ettiğini, bu yüzden cehennemlik olduğunu, buna rağmen sırf sevgiliye ait olmak dolayısıyla cenneti mesken tuttuklarını imaya çalışıyor, yani cehennemlik iken cennete girdiklerini söylüyor. Öte yandan sihr-i helal sanatı gereği dizedeki "kâfir" kelimesini kendisinden sonraki kelimelerle bütünleştirdiğimizde (yani "kâfir" kelimesinden önce virgöl varmış gibi okuduğumuzda) kâfirlerin cenneti mesken tutabilecekleri, bunun için de sevgilinin zülûf ve ayva tüylerinin emsal teşkil ettiğini, yani kâfirlik yaptığı halde cennete girmek gibi şaşırtıcı bir sonucu bize gösterdiği için kâfirlerin cennete girmelerine kapı açılacağı söylenmiş olmaktadır.

İlk dizede, önce ağzı köpürmüş bir deve (üştür-i sermest) ile karşılaşıyoruz. Ağır yükten dolayı beli bükülmüş, ayaklarında derman kesilmiş, ağzı köpük köpük ıstırapla inleyen ve sanki sarhoş gibi yürüyüp yol alan bu devenin sırtında yalnızca ayrılık (hicran) yükü vardır. Maddi bir yükten ziyade manevi ağırlığı olan bu dehşetli yük deveyi o derece ezmiş, eritmiş, belini inceltmiş ve zayıflatmıştır ki deve sanki bir sicime dönmüş, o yükün altında inceliyor yok olma noktasına varmıştır. Bu öyle bir sicimdir ki hani bir iğneye taksanız iğne deliğinden hemen geçiverecek. Burada bir an düşünelim ve gözümüzün önüne bir devenin bir iğne deliğinden geçecek derecede incelmesinin getirelim. Müthiş bir mübalağa!.. Ayrılık yükü altında iğne ipliğe dönen bir deve!..

Kur'an-ı Kerim'de bir ayet-i kerime vardır: "Şüphe yok, o kimseler ki ayetlerimizi tekzip ettiler ve onlara karşı tekebbürde bulundular. Onlar için gök kapıları açılmaz ve deve, iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir. (A'raf, 40)" Allah burada kâfirlerin cennete girmelerinin imkânsızlığını "bir devenin iğne deliğinden geçmesi" misaliyle açıklamakta ve "Ancak bir deve iğne deliğinden geçerse kâfirler de cennete girebilirler!" buyurmaktadır ki anlatılan şeyin imkânsızlığı ortadadır. Gel gelelim biz Nizamî'nin beytini bu ayet ışığında okuduğumuzda bütün kâfirlerin cennete doluşması imkân dışı olmaktan çıkıvermektedir. Çünkü zavallı şairin hicran yükünü çeken deve o ağır yük altında o derece zayıflayıp, ezilip incelmıştır ki, onu bir iğne deliğinden geçerken görebilirsiniz. Allah'ın kâfirlere cennet vaadi "devenin iğne deliğinden geçme" şartına bağlı olduğuna ve bu şart da yerine geldiğine göre hepsinin cennete doluşmaları mümkün olacaktır. Nitekim sevgilinin zülfü ve hattı da bu vesileyle cennete girmiş olacaktırlar. Çünkü şair bu hicran yükünü zaten o iplik

kadarcık zülûf ve ayva tüyleri uğruna çekmektedir. İmdi, sevgilinin bir tek zülfüne tutulup da o uğurda inceliip zayıflayan bu şairin o hicran yarası ile ölmesine şaşılır mı?!.. Ruhü şâd olsun!.. Allah rahmetini esirgemesin!..

Bu beyitteki nükteyi daha sonra Fuzulî üstadımız da bir beytinde kullanmıştır:

Bu gamlar kim benim vardır, bağîrin başına koysan

Çıkar kâfir cehennemden güler ehl-i azab oynar

Bu dahi şöyle nesre çevrilebilir: "Benim çektiğim gamları eğer bir devenin sırtına yükletsen, onun ağırlığından o derece zayıflar ki iğne deliğinden bile geçebilir. O zaman da kâfirler cehennemden çıkar ve azaptan kurtuldukları için gülüp oynamaya başlarlar."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İçten bir tebessüme muhtaç!..

İskender Pala 2010.03.23

Televizyon haberlerini seyredenler için geçen haftanın zihinlerde kalan görüntülerinden biri de Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'ün Nevruz arifesinde TSK'ya ait rehabilitasyon merkezini ziyareti ve oradaki gaziler ile yaptığı alicenap sohbet olsa gerektir.

O haberi ben, Türkiye'de hemen bütün kitleler tarafından ihtiyaç duyulan bir samimiyetin görünür kılınması olarak yorumladım. 30 yıllık terör tarihimiz boyunca acaba cumhurbaşkanlarımızdan hangileri bu gibi ziyaretler yaptılar, ziyaretlerinde gaziler ile ne derece sıcak ilişki kurabildiler, onların ruhlarına giden hangi kapıları açtılar, bilemiyorum. Sayın Cumhurbaşkanı'nın ekrana yansıyan samimi ve içtenlikli görüntüleri belki sizin de dikkatinizi çekmiştir. Bir kokteyl salonunda, bir geçit resminde, protokoller bir tören alanında yahut kanıksanmış hamaset veya siyaset ortamlarındakine benzemeyen bir samimiyet vardı tavırlarında. Bedenlerinin bir parçasını Güneydoğu trajedisinde bırakıp gelmiş gazilerin derin acılarını görünce ziyadesiyle duygusallaştığı, o dağ gibi yiğitler için ciğerinin ta derinden yandığı hemen anlaşılabilirdi. Sizi bilmem ama ben yüzünde yapmacıksız, kamera kaygısından uzak, muhtemel muhabir spekülasyonlarına kapalı, katıksız bir samimiyetin yürek yakan derinliğini gördüm. Türkiye'mizin içinden geçtiği dönemde ziyadesiyle ihtiyaç duyulan bir samimiyetti o. Bütün çatışmaları sona erdirecek, bütün fikir ve düşünceleri eşit kucaklayacak, bütün kırılganlıkları geride bıraktıracak bir samimiyet... İçinize sığdıramadığınız kederlerin boğazınıza düğümlenip geldiği esnada gizlice yutkunmaya çalışılan bir samimiyet... Sayın Cumhurbaşkanı'nda gördüğüm işte öyle bir şeydi ve onun yerine ben yutkundum. "İşte," dedim çevremdekilere, "halk, devletini böyle görüntüler sonrasında 'baba' konumuna yükseltir. Devletlunun "baba" itibarını alması için illa maaşlara zam yapması gerekmez, halkın muhtaç olduğu samimiyeti göstermesi kafidir!" Eğer o samimiyet yoksa ne verilen politik sözler, ne planlanan siyasi hedefler, ne de ekonomik hayaller gerçekleşir. Nitekim o asil görüntüler arasına yansıyan gazilerin taleplerinin gerçekleşmediğine dair diyaloglar da bu samimiyet ortamının hüznünlü çehresi oluvermiştir. Belli ki gazilerin önceki müracaatları 'âdet yerini bulsun' kabilinden resmi bir ziyaretin protokol konuşmaları arasına sıkışıp kalmış ve bir daha üzerine dönülemez. Yoksa ne gaziler aynı taleplerini bir kez de yazılı olarak yinelemek üzere mektup hazırlar, ne de cumhurbaşkanlığı gibi bir makam ve Sayın Abdullah Gül gibi bir Cumhurbaşkanı, evladı bildiği gazilerinin bir isteklerini iki ettirirdi. Binaenaleyh içtenlik ve samimiyet bizim öz hasletimizdir ve yalnızca işlerin yürümesi için değil, birbirimizi anlamamız, birbirimize gülümsememiz, birbirimizi tanımamız için de gereklidir. Sayın Gül'ü gaziler arasında izlerken yüreğinin o tebessümün ışıltılarıyla dolu olduğunu görmemek imkânsızdı. Aynı ışıltıyı ben bir yerlerden hatırlıyordum. Bu

parlak ruha sahip bir başka adam daha yaşamıştı tarihte. Okuyup öğrendiğim zaman çarpılmışım çünkü. Bu vatana 33 yıl her manada "baba"lık yapmış Sultan II. Abdülhamid Han idi o. İşte hikâye:

Yıllardan 1897. Türk-Yunan Harbi zaferle neticelenmiş. Sultanın sevincini ise buruk bir acı gölgelemekte. Savaşta yaralananların hepsini İstanbul'a getirtmiş, Gümüşsuyu Hastanesi yetmeyince Şişli'de yeni yaptırdığı Etfal Hastanesi'ne yerleştirmiş, orası da kafi gelmeyince Yıldız Sarayı'nın bitişiğindeki sergi binasını hastaneye çevirmiş tedavilerini başlatmıştır. O günlerde sarayında huzurlu oturamamaktadır. Gazilerin durumunu günü gününe takip etmekte, yaralıların istatistiklerini yaptırmakta, onlarla bir yanmakta, acı çekmektedir. Yine uykusuz geçen bir gecenin sabahında atölyesine iner ve Yüzbaşı Mehmet Efendi'ye şöyle seslenir:

- Haydi bakalım, Mehmet Usta! Yüz elli tane baston ağacı kes.

Yüzbaşı şaşırılmış hâlde sorar:

- Ferman efendimizindir, lâkin bu kadar baston ağacı ne olacak hünkârım?

Sultanın cevabı ibretliktir:

- Tahkik ettim. Gazilerimizin bir çoğu ayaklarından yaralı. Bunlar iyileşseler bile ileride bastona muhtaç kalacaklar. Onları hastahaneden taburcu edip memleketlerine gönderirken kendilerine birer baston hediye edeceğiz.

Tahkik edildiğinde görülecektir, geçen hafta televizyonda yüreğimiz burkularak izlediğimiz gazilerin çoğu ayaklarından yaralı idiler. Yani bastona, tekerlekli sandalyeye muhtaç evlatlarımız. Merak ediyorum; acaba kendilerine bu hikâye anlatılsa da sonra Sayın Cumhurbaşkanı'nın o samimi ziyaretindeki gülümsemesinden ve içtenliğinden ne hissettikleri sorulsa neler söylerler?!.. Düşünmeye değer. Ben de düşündüm zaten. Zannederim çoğu "sultan elinden baston" veya "cumhurbaşkanı elinden tekerlekli sandalye" almış olduklarını söyleyeceklerdir. Ama asıl duymak istediğim cümleyi, o köşede kalmış dağ gibi yüreğin içindeki fısıltı dillendirecektir: "-Ne bastonu ağam; ayağımı geri gelmiş hissediyorum!" i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Batılı şiire davetiye

İskender Pala 2010.03.30

Edebiyat tarihleri genellikle Tanzimat yıllarıyla birlikte divan şiirinin yerini batı tarzı şiirlerin almaya başladığını söyler.

Bu hüküm edebiyatın tür ve nazım şekilleri için mutlak doğru ise de muhteva ve konuların değişme süreci Tanzimat'tan önceki yıllarda zaten başlamış durumdaydı. Bu durum, "divan şiirinin söyleyecek sözünü tükettiği" savıyla izah edilebileceği gibi bazı divan şairlerinin bir "yenilikçilik" gayreti olarak da bakılabilir.

XIX. yüzyılın başlarında edebiyata yön veren şairler, yüzyıllardır söylenegelen mazmunları ve gelenekte var olan düşünceleri geliştirecek zeminden yoksundular. Çok uzun zamandır ustaca şiirler söyleyip yeni bir katman oluşturacak şair yetişmemesi, şiir muhitlerinde eski ifadelerin tekrarları ve eskilerin şiirlerine yorumlar getirmekle vakit geçirilmesi gibi sebepler böyle bir zemin kısırlaşmasına yol açmıştı. Dahası, sosyal hayatın gerekleri, ülkenin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik şartlar, askerlerin her yeni girişimi baltalayan başkaldırıları, Anadolu ve Rumeli'nde sık sık görülen isyanlar, yönetim boşluğunun halkta meydana getirdiği moral çöküntüsü vb. sebeplerle ülkenin her yanında da tam bir kargaşa hali hüküm sürüyordu. Bu ortamda

edebiyatın gelişmesi de maalesef durmuştu. Şeyh Galib'in çitasına erebilen şairin çıkmayışı bir yana, Nedim gibi söyleyebilen adamlar da eksilmişti. Yüzyıllardır kalıplaşan ve kuralları belirlenen bir şiir geleneğini tekrarlamakla yetinen ve o kurallar içinde çağın ihtiyacı olan yeni sanat zevkini oluşturmamayan şairlerin tekrar edip durdukları, hatta bazen alay ettikleri [1] kalıplaşmış düşünceler, artık hem söyleyenler, hem de dinleyenlerde bıkkınlık yaratmıştı. Bu çıkmazdan kurtulmanın yolu, -bana göre- Hüsn ü Aşk gibi yüksek zevk ürünü edebiyat eserleri vermek iken XIX. yüzyılın şairleri daha basit olanı tercih ederek Nedim'in mahallileşme çizgisinde halk zevkini şiire yansıtmaya yolunu seçmişlerdir. Tercih ettikleri İstanbul hayatına ilişkin anlatımlar ile günlük konuşma dili hiç şüphesiz çağın icaplarına uygun bir edebiyatı meydana getirmek için başvurulması gereken tercihler idi. Ne var ki bunu yaparken Nedim'in şuh üslubunda var olan yüksek edebiyat zevkini yitirmekle kalmadılar, şiirin özünde de değer kaybına yol açan tekrarlara düştüler. Böyle bir tercih, mesela iki yüz yıl evvelin (XVII. yüzyıl) usta sanatçıları tarafından yapılmış olsaydı divan şiiri bambaşka bir edebiyat olurdu, Tanzimat yıllarındaki evrilme, batılı tür ve şekiller kadar mana ve mefhum bahsinde de daha kıvam bulmuş bir şekle dönüşürdü. Oysa Tanzimat'ta hazırlıksız yakalanan divan şiiri halkın hayatına dair imajlar ile yine onların kullandığı dil ile yüksek edebiyat eserleri yaratacak ustaları yetiştiremedi, batılı fikirler bazı şairler arasında bir fantezi olarak kaldı. Bunun tabii sonucu olarak divan şairlerinden sayılan Sümblüzade Vehbi (ö.1809), Enderunlu Fazıl (ö.1810), Süruri (ö.1817), Enderunlu Vasıf (ö.1824) ve İzzet Molla (ö.1829) gibi sanatçılar hep gündelik hayata dair zevklerin peşinde halka daha fazla yaklaşma endişesiyle yazdılar. Sonuçta bu yüzyılın divan şairleri sanki iki kişilikli gibi sanat ürettiler. Divanlarının bir sayfasında nadiren söyledikleri derin anlamlar okunurken sayfanın diğer yüzünde zevksizlik örneği şiirler de bulunabiliyordu. Söz gelimi bir yandan "O gül-endâm bir al şale bürünsün yürüsün / Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün" diyebilen Vasıf, hemen bu şiirin arka sayfasında sanki yalnızca vezin ve kafiye uysun diye birbirine bağlanmış, içi boş "Sana kim dedi ey ağyâr beni dilbere geç / Geçtiğinçin beni ol serv-i revâna yere geç" tarzında beyitler de söyleyebiliyordu. Hani bazı şarkı güfteleri vardır; sırf terennümün ritmine uysun diye söylenmiş olduğunu hissedersiniz de anlamını düşündüğünüzde sizi basitliğiyle hayrete düşürür. İşte bir örnek: "Canın kimi isterse görüş gayrı karışmam / Küstüm sana ben nafile yalvarma barışmam / Haddim bilirim yâr ile beyhude yarışmam / Küstüm sana ben nafile yalvarma barışmam (Vasıf)" Divan şiirinin kurallarına göre küsen, âşıkla yüz vermeyen, hatta sitem edip üzen hep sevgili iken, kendini âşık olarak gösteren şairin yaptığına bakınız. O her şeye razı olan, sevgilinin azarını ve cefasını bile sevinçle karşılayan, karşılık bulamadığı halde yalvarmaktan vazgeçmeyen klasik âşık nerelere gitmiş, o asil aşk ne hale gelmiş? XIX. yüzyıla kadar aşkını bir sır olarak saklayan, sevgilinin yüzünü görmeye can atan, eteğini öpebilmek için yalvaran âşık artık sitem etmeye, başka sevgiliden bahis açmaya, hatta onunla gezip dolaştığını uluorta anlatma densizliğinde bulunmaya başlamıştır. Yukarıdaki şarkının güftesinde açıkça söylenmeyen "Yolun açık olsun!" sözü divan şiirinin ruhunun da değiştiğini, Tanzimat olmasaydı bile bu değişim neticesinde o eski tavrından bir eser kalmayacağı ortadaydı. Bence şairlerdeki bu değişim, Tanzimat yıllarının edebiyat ortamında batı kaynaklı değişimlerin hem bir habercisi, hem de zemin hazırlayıcısı olarak dikkate alınmaya değer ve araştırılması gereken bir husustur. Yoksa altıyüz yıllık bir gelenek Tanzimatçıların hücumları karşısında bu derece savunmasız olmaz, bu kadar kolay da yıkılmazdı.

[1] Giriye-i bülbülü gülşende alıp maskaraya

Güldüre güldüre ol gonca gülü çatlattık

"Gül bahçesinde bülbülün göz yaşları ve ağlayışlarını maskaraya alıp güldüre güldüre o gonca gülü çatlattık."

i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Benim ahlakım, senin ahlakın, onun ahlakı...

Gelin, Fuzuli üstadımızı yâd edelim; diyor ki:Canı kim cânânı için sevse cânânın severCanı için kim ki cânânın sever cânın sever

Bu anlayışa göre eski zamanlarda insanların aşk u alaka bahis konusu olunca iki tür algı geliştirdikleri söylenebilir: Sevgili için can taşıyan kişi ve canı için sevgili taşıyan kişi. Bu bakış açısını toplumsal hayatta iki farklı ahlak anlayışıyla, bencillik ve fedakârlık olarak ifade etmek mümkündür. Bilindiği gibi bunlardan biri almayı, diğeri vermeyi önemser. Almayı önemseyen kişi, kendi menfaati doğrultusunda başkalarını zarara sokuyor demektir. Oysa sevgiliye yâr olmak vardır da bâr (yük) olmak yoktur. Almayı ahlak edinen kişi tüketici bilince sahiptir. Nitekim bencillik (egoizm, enaniyet) ve menfaatperestlik kavramları almak ama vermemek üzerine kurulmuştur. Bunun karşısında vermek ama almamak üzerine kurulmuş olan feragat ve özveri anlayışı da vardır. Bu da başkası hesabına kendinden vazgeçen tavrı benimser. Yani âşık, sevgili lehine kendinden vazgeçer ve her şeyini sevgiliye verir. Buradaki verme ahlakı üreticidir, kendinden veren kişi kalıcı şeyler yapıyor demektir. Ölümsüz aşkların sırrı bu kendinden verme tavrında gizlidir.

Alma ve verme üzerine kurulu bu iki zıt tavrın dışında hem almayı, hem vermeyi kucaklayan üçüncü bir anlayış biçiminden söz edilebilir ki bu, sosyal hayatta önemli olmakla birlikte aşk bahsinde yaya kalmaya mahkum bir anlayıştır. Bu ahlak da paylaşımcıdır. Modern zamanların insanları bu üçüncü tip ahlakı önemsemekte hatta bununla yetinmeyip sevgi ve evlilik gibi mefhumları da bu gözlükle değerlendirmektedirler. Almada ve vermede eşit olduğunu iddia eden ahlak aklın ürünüdür ve dikkatli bakarsanız materyalizmin bu anlayışı durmadan pompaladığını görürsünüz. Artık insanlar verecekleri zaman ne aldıklarının, yahut alacakları vakit ne verdiklerinin hesabını yapıyorlar. "Ben senin için şunu şunu yaptım!" diye başlayan karı koca kavgalarını, "Kızımızın düğününde filancalar ne getirmişti hanım?" sorusunun ardına gizlenen hediyeleşme mantığını, "Filancayı çok severim, çünkü o da beni çok sever!" tarzındaki dostluk düşüncesini, "Beni görmezden geldi, ben de şimdi onu görmüyorum!" dedirten kini bir düşünün. Eşitlik adına türeyen bu yeni ahlakın adı "fifty-fifty"dir ve ruh haritalarımızı yırtmıştır. Bu yüzdendir ki modern çağların başarı formülleri hep hırs, tamah, heves, heva ve ihtiraslardan geçiyor. Şiddetli kelimeler kullanarak yaşadığımız kaba ve kavgalı hayatlar böyle bir dünyanın yansıması. Ulaşma ve uzlaşma adı altında artık insanlar birbirlerini aldatıyorlar. Akıllının egemen kıldığı sistemler gönül erlerini kündeye getiriyor. Almayı önemseyen tavra gelince, o bunun daha kötüsünü yapıyor. Çünkü durmadan almak tamamen nefsin eseridir ve dünyanın her yerinde eleştirilmektedir. Buna rağmen devletler bu felsefe ile milletlerini koruyup kolladıklarını ifadeden geri durmazlar. Bugünün uluslararası çatışmaları alma hırsı ile izah edilebilir. Öte yandan ferdi ölçekte alma üzerine kurulu bütün anlayışlar insanlığın zararına olmaktadır ve bu gidişin sonu çok sancılı bir çağı getirecektir. Çünkü almanın bir ahlakı veya sınırı yoktur. Din veya vicdanın otorite kurmadığı her nefis sonsuz arzuların peşinde durmadan çalar, çırpır, gasp eder, tüketir, hak çiğner vs. Buna mukabil verme ahlakı gönlün eseridir. Kendinden razı ve bahtiyarlıkla dolu bir ömür için verme ahlakı yegane formüldür. Bir öğretmen dersini anlatırken, bir hekim hastasını muayene ederken, bir kişi herhangi bir görevini yaparken verme ahlakıyla hareket ettiğinde sevgili eşiğinde canını feda eden âşıktan daha az asil sayılmaz. Bu öyle bir ahlaktır ki dostlukla uzanan, baş okşayan, sırt sıvazlayan eller madde cinsinden boş da olsa mana cinsinden doluyu taşımaktadır. Ebubekir'lerin "Allah'ım bedenimi öyle büyüt, öyle büyüt ki, cehennemi yalnızca ben doldurabileyim ve orada başka hiç kimseye yer kalmasın!" duasındaki feragat da, Mevlânâ Celaledin'lerin "Ey filan! Gel, öfkeni ve kinini bana boşalt. Say ki hasmın benim, bana et küfrünü!" beytindeki fedakârlık da, bakkalların veresiye defterlerini yakmaları veya âşıkların sevgili eşiğinde can vermeleri de bu ahlakın eseri idi. Heyhat ki çok gerilerde kaldı. Ağanın eli tutulmaktadır artık ve -daha da ilginç- ağalar el tutmayı ağalık saymaya başlamışlardır.

Çevrenize bir bakınız; biz hangi ahlaka sahibiz? Doyduğumuz zaman bile hâlâ aç gibi davranırken, tüketebileceğimizden ziyade servetimiz var iken hâlâ kazanma hırsıyla yanıp tutuşurken, adeta içtikçe susar,

tükettikçe acıkırken, biz hangi ahlaka sahibiz? Sanat gibi, kültür gibi, düşünce ve irfan gibi, kimlik ve tarih gibi, din ve töre gibi, adalet ve iyilik gibi mevhibeleri ahlaki ve vicdani değerler arasında saymayanlar ve yazık ki bunları önemsemediğimiz için verme ahlakını içselleştiremeyenler biz değil miyiz? Bizi bir zamanlar yüksek bir toplum olarak abide misali inşa ve mamur eden bu değerlerimize ne oldu? İçinizi yoklayın, kalbinizde bunlara dair küçük bir kıpırtı var ise siz o cevheri hâlâ taşıyorsunuz demektir. Bu da bize söz konusu ihtişamlı abidenin tuğlalarının yerli yerinde durduğunu müjdeler. Ne var ki o abideyi bina edecek bir sevgi harcına da ihtiyaç vardır. Tuğlaları üst üste veya yan yana koyarak bina kuramayacağımıza göre şimdi gönüllerdeki sevgi harcıyla o binayı yeniden yapma zamanıdır. Yoksa sevgi harcı olmadığı için ekseninden oynamış tuğlalar her fırtınada dökülmeye devam edecek, bir medeniyete, bir kimliğe mensup olduğumuzu unutarak bireysel kaderlere mahkum ömürler sürmeye devam edeceğiz. Gelin, o harcı karalım ve toplum olduğumuzu hatırlayalım!.. Gelin canımızı canan için sevelim ki biz bu cihana bir Sevgili'ye kul yazılmaya geldik!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mülk-i hüsnün âbâdı

İskender Pala 2010.04.13

Selçuklu Sultanı III. Alaeddin Keykubad zamanında, başkent Konya'da Horasanlı bir şair yaşardı. Minyatürler yaptığı veya minyatür gibi renkli şiirler yazma iddiasında olduğu için Dehhanî (nakışçı) mahlasını kullanan bu rind şair, sarayında Farsça'yı edebiyat dili kabul eden hükümdara Türkçe kasideler sunarak ona bir şeyler anlatmak istiyordu.

Biraz dünya hayatından, biraz devlet yönetiminden, biraz kişisel tecrübelerinden dem vurarak o dönemin iyiden iyiye dünyevileşen yönetimine mesajlar verme gayretindeydi. Horasan'ı çok özlemişti ve Konya'daki sarayın artık fazla yaşayamayacağını biliyordu. Saray dışında sufizmin halka yayılan etkisini biliyor, onların irşad halkalarından edebi ilhamlar alıyor lakin sözlerinde, sarayın hoşuna gidecek şekilde dünyevi zevkleri anlatıp arada sırada ibretlik birkaç beyti de araya sıkıştırıveriyordu. Temiz ve pürüzsüz Türkçe'siyle takdir topladığı içindi ki söylediği hikmetli hayat düsturlarıyla kendini dinletiyordu. Zaman oluyor, gazeller yazarken bile sultanın yahut devletluların okumaları için öğütler vermekten geri kalmıyor, zaman oluyor dünyanın eğlencesinden bahsediyordu. Yine bir gazeline, "Bir kadehle bizi sâkî gamdan âzâd eyledi" diyerek başlamış ve en sonunda da sultanın ihtiyaç duyduğu cümleyi söyleyivermişti:

İster isen mülk-i hüsn âbâd ola dâd eyle kim

Pâdişehler dâd ile mülkünü âbâd eyledi

Beyit, aşağı yukarı şöyle demeye geliyordu: "Ey sultan, güzellik ülkesini bayındır eylemek istiyorsan adaletli davran ki padişahlar yurtlarını adalet ile âbâd ederler."

Divan şiirinde adalet üzerine sayısız beyit bulunabilir. Hemen pek çok şairin iktibas yoluyla kullandığı "Küfr ile dünya durur zulm ile durmaz" kelam-ı kibarı yanında adaleti emreden pek çok ayet ve hadisler şairlerin dilinde tekrarlanıp durur. Çünkü her devirde adaletle ihtiyaç duyulduğu kadar adaletten sapmalar da olur. Adalet ki mülkün temelidir, şair, "Fesâd olsa esasında binanın, pâyidar olmaz (Yapının temelinde bozukluk var ise ayakta kalması imkansızdır)." buyurur. Peki, hükümet etmekte veya devlet yönetmekte gerekli olan adalet başka alanlarda gerekmez mi? Mesela ticarete, siyasette, hürriyette, uhuvvette, mürüvvette, meveddette, muhabbette, meserrette?!.. Mesela Hoca Dehhanî'nin hitap ettiği sultan acaba önce hangi manada adalet göstermelidir? Mülkün sultanı olarak mı, gönlün sultanı olarak mı? Şair bir "mülk-i hüsn"den bahsettiğine göre,

anlaşılan, "güzellik ülkesi" yalnızca adaletle âbâd olabilmektedir. Bu durumda adalet mülkün sultanından öte gönül sultanına gereklidir. Ta ki gönül sultanı kullarının her birine karşı eşit davransın, hepsine sosyal adaleti versin. Öyle ya, sultanlar önce gönüllerde taht kurmalı, adaleti gönüllerde sağlamalıdır ki oradan bir güzellik hayata yansısın ve kullar arasında adalet sağlansın.

Aşk u alaka bahsinde Dehhanî, sevgili karşısında rakipleriyle eşit muamele görmek isteyen bir adaleti istemektedir. Onun tek arzusu kulluğa kabul edilen bir âşık olabilmektir. Yukarıdaki beyitte "Ey gönüller sultanı olan sevgili! Güzelliğinin ülkesi âbâd olsun istiyorsan (ya bana çektiirdiğin ayrılık acılarını diğer rakiplerime de çektirerek, veya onlara gösterdiğin yakınlığı bana da göstererek) adaletli davran ki sultan olana, adalet göstererek mülkleri adab eylemek yaraşır." diye yalvarması bundandır. Eskiden bir mülkün âbâd olması su ile mümkündü. Su olmayan yerde medeniyet kurulamazdı. Bunun içindir ki Dehhanî bir yandan adalet isterken bir yandan da ayrılık çektiği yerden göz yaşlarını sevgilinin güzellik ülkesine doğru ırmaklar gibi akıtmaya razı olduğunu ve sevgilinin de ayrılık bahsinde kendisine ziyadesiyle ağlama vesilesi vermesinin bir adalet sayılacağını ima ediyor. Yani demek istiyor ki "Ey sevgili, senin uğrunda en çok ben ağlayayım ve güzellik isimli ülkeni tek başıma ben âbâd edeyim!" Böylece başkalarına gerek kalmasın, diğer âşıkların (kulların) devreden çıksın. Madem senin hasretini en çok ben çekiyorum, o halde adalet eyle de senin ülkeni de yalnızca benim göz yaşlarım sulasın (diğer sahte kullarını kov çevrenden)!

Bir ülkenin adabı gönüllerin âbâdı iledir. Şehrin imarı yüksek binalar, düzgün yollar, sağlam altyapılardan ziyade orada yaşayanların gönüllerine hitap eden göstergelerin çokluğuyladır. Ancak bütün bunların başında adalet kavramı vardır ve herkese lazım olan adalet, yalnızca toplumsal hayatı değil gönüllerin imarını da düzenler. Yani esas olan "hüsn (güzellik)" kavramıdır. Demek ki Hoca Dehhanî "hüsn" kelimesini sırf vezni tutturmak için koymamış oraya. Başka bir kelime koysa şiirin vezni tutardı amma hayatın düzeni bozulurdu.

Hâmiş:

Hoca Dehhanî'nin bu beyti üzerine sevgili dost Ahmet Tezcan bir yazı yazmış (bk. Zaman Pazar, s.13; 11 Nisan 10) ve hayatın düzeni ile adalet kavramı arasındaki bağıntıya dikkat çekerek Sayın Başbakan'ın kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi'nin neyi başardığı veya başarmakta olduğu üzerine güzel bir yorum yapmıştı.

Söylediklerinin hepsi bu beytin anlam katmanları içinde yer alabilecek cümlelerdi. Yani Ahmet Tezcan divan şiirine aşinalığı sayesinde aykırı veya yanlış bir yorum yapmamıştı. Aynı beyte benim getirdiğim yorum ise Divan şiirinin zengin dünyasını ve hayal altyapısını göstermek içindir. Sonuçta ancak adaletle hükmedenler gönülleri imar edip kalkındırabilirler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bellek güncellemesi

İskender Pala 2010.04.20

Evliya Çelebi gezip gördüğü yerlerde her ne vakit meclis kurup sohbeti koyulaştırmışsa, Seyahatname sayfalarına "Bir Baykara Meclisi'ydi ki..." diye başlayan cümleler yazmıştır..

Çelebi'nin sözünü ettiği Baykara Meclisi edebiyat dünyasına Çağatay hükümdarı Ebülğazi Hüseyin Baykara Mirza'dan (1438-1506) yadigardır. Ünlü dil bilgini ve şair Ali Şir Nevaî'nin çocukluk arkadaşı olan Baykara, Timur soyundan geliyordu ama devletini, daha genç yaşta iken kendi vizyon ve kahramanlığıyla kazanmıştı. Özbeklerin yardımıyla Ceyhun'un Özbey yöresinde küçük bir yerleşim bölgesinde küçük bir yerin yönetimini alarak başladığı siyasi hayatı Mazendaran, Esterabad derken Herat'ı almasıyla devam etti ve XV. yüzyılın en

ihtişamlı Türk devletlerinden birini kurdu. Devletinin içini kültürle, edebiyatla, sanatla doldurmaya azimliydi; Çin, Kuzey Asya ve Hint ülkelerinin kültürleriyle yepyeni bir milleti var etti. Herat onun zamanında bir kültür ve edebiyat merkezi oldu. Baykara ise edebiyat ve sanat adamlarının meclislerinde bulunarak tarihe geçmekle kalmadı, devleti de XV. yüzyıl Türk devletleri arasında önemli bir mevkide anıldı. Arkadaşı Ali Şîr Nevaî'yi vezir edinmişti; yetinmedi ünlü şairler Molla Camî, Hâtîfî, Hilalî, Bennaî ve yine ünlü minyatür ustası Nakkaş Bihzâd'ı himaye edip destekledi. İltifat marifeti celbetti ve onun çağında yahut devletinde himaye gören sanatçılar daha sonra İslam şiir ve sanatını etkilediler. Dede-torun tarihçiler Mirhond ile Hondmîr de onun elinden yemlenen şahinlerden oldular. Dünyanın ilk biyografi yazarlarından Devletşâh'ı da o destekledi ve ünlü tezkiresini yazmasını teşvik etti.

*

Şair Nefî bir kasidesinde der ki:

İltifat et sühan erbabına kim onlardır

Medh-i şâhân-ı cihânbâna veren unvânı

Kim bilirdi şuarâ olmasa ger sâbıkta

Dehre devletle gelip yine giden hâkânı

Haşre dek âb-ı hayât-ı sühan-i Bâkî'dir

Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleyman Han'ı[1]

Geçtiğimiz cumartesi günü Sayın Başbakan'ın kahvaltı sofrasında Hüseyin Baykara'yı düşünürken zihnimizden bu dizeler geçiyordu. Bir ara Hüseyin Baykara'yı kürsüde bize hitap ederken görür gibi oldum. Tayyip Bey mi Baykara olmuştu, yoksa Baykara mı Tayyip Bey'in şahsında gözümüze görünmüştü bilemiyorum. Talakatlı ve fevkalade isabetli hazırlanmış bir konuşma dinlemek elbette bize lezzet verdi. Tartışma ve müzakere bölümünde Demokratik Açılım'ın hemen her meselesinin gündeme getirilmesi ise herkesi memnun etti. Kimlikler, inançlar, ırklar üzerinde kuşatıcı ve aydın bilinciyle söylenmiş isabetli görüşler dile getirildi, herkes istediği kadar konuştu. Herkesi nezaketle dinleyen Sayın Başbakan söz sırası kendisine geldiğinde yine samimi, içten ve inandırıcı bir sohbete başladı. Önce geçmişin sıkıntılarına takılıp kalmak yerine geleceği inşa etmenin öneminden bahsetti. Bellek yenilenmesine/güncellenmesine ihtiyaç olduğunu söyledi ve yazarlardan, siyasi değişim ve dönüşümden ziyade gönüllerdeki değişim ve dönüşüme kalemleriyle katkıda bulunmalarını rica etti. Onlara, kısa vadede genelgelerle yapmaya çalıştıkları demokratikleşme çalışmalarının orta vadede yasalarla destekleneceğini ve uzun vadede bir anayasa güncellemesinden yana yaptıkları hazırlıkları anlattı. Etnik kamplaşmalar ve etnik haklardan ziyade ortak paydası "insan ve insaniyet" olan azim bir rüyadan bahsetti. Atalarımızın güçlü mazisinden güçlü bir geleceğe köprü olma idealinden, "Yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevmek" ülküsünden dem vurdu. Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu'nu faaliyete geçirdiklerinden, OHAL'in kaldırılmasıyla gelen rahatlıktan, yakın tarihimize sıklet olan hadiselerin arşivlerden gün yüzüne çıkartılabileceğinden, bu açılım sürecinde Milli Eğitim ve Kültür bakanlıklarının yaptıkları çalışmalardan bahsetti, her konuda herkesi bilgilendirdi. Ben kendi adıma bu kahvaltıda çok şey öğrendim, pek çok fikrim olumlu yönde değişti. Bu tür buluşmaların çok yararlı olduğundan zerre kadar şüphem kalmadı.

*

Bu ülkenin son Baykara Meclisini zannederiz ünlü biyografi müellifi İbnülemin Mahmut Kemal Bey (ö. 1957) kurmuştu. Fehmi Kuru'nun fasıl akşamlarını dışta tutarsak Baykara Meclislerine yalnızca edîb ve şairlerin,

gazeteci ve sanatçıların değil siyaset aktörlerinin de şiddetle ihtiyacı var. Bu yüzden cumartesi günü kahvaltı sofrasının sık sık kazasını yapmak gerekir. Gönüllerin ve zihinlerin doygunluğu adına buna ihtiyaç vardır. Gerçi kahvaltı sofrasında musiki fasılları bulundurmamak abestir ama siyaset gereği edebiyat ve ülke gündemiyle alakadar sohbetler edilmesine de bir mani yoktur. Üstelik hiç kimse de paradan, ekonomiden, dünyanın âlâyişinden ve masivadan bahsetmedi. Altmış kadar yazar, Dolmabahçe'deki şık tasarlanmış toplantı salonunda beş saatten fazla kaldık ve zannederim ayrılırken hepimizin dimağında bir işe yaramış olmanın hazzı vardı. Bana gelince, zannederim duygularımı en güzel yine Nef'î anlatabilir, kulak verelim:

Söz tamam oldu duâ eyleyelim ey Nef'î

Hak Taala vere maksûd-ı şeh-i devrânı

Bula dîvân-ı hümayûnı kemâl-i revnak

Arta günden güne gittikçe felekte şanı[2]

Hâmiş:

Kahvaltıya davet edildiği halde sırf şov olsun, muhalefet olsun diye katılmayanlar inşallah pişman olmuşlardır. Onları kınıyorum.

Sayın Başbakan'a herkesle tek tek ilgilendiği, herkesin soru, görüş, eleştiri ve tekliflerini tek tek değerlendirdiği, bizzat herkese hoş geldin ve güle güle deme nezaketinde bulunduğu için şükran duygularımı iletiyorum.

Sayın Başbakan adına kültür/sanat ve edebiyat dünyasıyla buluşmaları bizzat organize eden Hüseyin Çelik başta olmak üzere diğer bakanlarımız Beşir Atalay, Nimet Çubukçu ve Ertuğrul Günay'a, milletvekilimiz Ömer Çelik ile Nabi Avcı, İbrahim Kalın ve diğer emeği geçen değerli zevata nezaketleri, zarafetleri, meveddet ve muhabbetleri için teşekkür ediyorum.

Kahvaltı süresince paylaştıkları fikirler ile ülkemizin geleceğine ışık tutmaya çalışan değerli şair ve yazar dostları da tebrik ediyorum.

[1] Söz erbabına iltifat et (yakın dur) ki onlar cihanı yönetenlerin şanına şan katarlar. Eğer söz ustaları olmasaydı evvel zamanlarda yaşayıp göçmüş olan hükümdarların adını kim kaydeder, kim onları över, tarihlerini kim yazardı?!.. Nitekim şair Bakî'nin dizelerindeki ab-ı hayattır ki Sultan Süleyman Han'ın adını kıyamete kadar andırıp yaşatacaktır.

[2] Ey Nef'î! Sözümüze bir dua ile son verelim:

- Allah, çağın yiğit adamını maksadına ulaştırsın! Onun kutlu yönetimi ışıkla parılsın ve gökkubbenin altında şanı (itibarı) arttıkça artsın! (Amin!) .

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Onun ahlakı, benim ahlakım

İskender Pala 2010.04.27

Tanzimat'ın ünlü simalarından Fuat Paşa'nın babası Keçecizade İzzet Molla'nın (ö.1830) şu beytini her ne vakit okusam içimden, "İyi ki bu günleri görmedin üstâd!" demek geçer:

Bir mevsim-i baharına geldik ki âlemin

Bülbül hamûş, havz tehî, gülsitân harab

Yani ki şöyle demek olur: "Biz bu dünyanın bahar mevsimini yaşadığımızı zannediyoruz, oysa bülbül suskun, havuzlar boşalmış, gülistan da tam bir harabe." Dikkat edilirse şair, müthiş bir yanılgı veya aldatmaca halinde "Böyle bahar mı olur?! Bana eski baharlarımı verin!.." çılgınlığını atmaktadır. Peki baharımızı kim çalıp götürdü bizden?!..

Kitaplardan öğrendiklerimize göre yüzyıllar boyunca bu toprakların çocukları birbirlerine şimdikinden daha sevecen ve yakın davranmış, dertlerini paylaşmış, toplumsal insicamı daha derinden yaşamışlar. Bugün dahi, hani bencileyin iki çeyrek asır ömür sürmüş olanlar, her on yılda toplumsal algılarımızın nasıl değiştiğini pekâlâ bilebilirler. Mesela bundan kırk yıl evvel birisi sokakta, kahvehanede, bir mecliste vb. herhangi birinin dudağında hüznün kırıntısı, alnında keder kırışığı görse, usulca yanına sokulur, "Beni bağışlayınız, gerçi tanışmıyoruz ama, sanki bir derdiniz var gibi!. Acaba yardımcı olabileceğim herhangi bir şey var mı?" diyerek başladığı sözlerinin devamını belki koluna girerek, belki sırtını sıvazlayarak getirir ve derdine çare olabilmek için mutlaka bir yol bulabilirdi. Bunun sebebi toplumun her ferdi ile kendi arasında hissettiği bir bütünlük ruhu, parçası olduğu bünyenin sağlıklı yaşaması için bir gayret, millet olma ahlakının dışı vurumudur. Oysa eskiden toplumumuz daha zengin değildi, daha bilgili de değildi, hatta fazla imkânlar içinde de yüzmüyordu, lakin onlar birbirlerinin hem ihtiyaçlarını, hem dertlerini paylaşıyorlardı. Bugünkü toplum ise pek çok bakımdan eski kuşaklara göre daha fazla imkânlarla sahip, daha müreffeh, daha kavrayışlı. Her şey imkân dahilinde. Denilebilir ki dünya sanki baharını yaşıyor. Ama gelin görün ki insanlar mutlu değil. En yakından tanışan kişiler bile birbirlerine dertlerini, sıkıntılarını açtıkları vakit adeta "That is your problem!" diyerek sıvışıp gidiveriyorlar. Peki o halde bu nasıl bir bahar? Bize bahar diye dayatılan sistem bir aldatmaca mı? Kadim zamanlardaki o sıcak ilişkiler, aile, komşuluk, sokak, mahalle, akrabalık velhasıl toplumda eşitliği gerçekleştiren o dayanışma ruhu nereye gitti? "Onunla şunca yıllık hukukumuz var!" sözünü artık neden duyamaz olduk?

Günümüz toplumlarının çözülme serüveni tam da burada, dayanışma ahlakının, rekabet ahlakıyla yer değiştirdiği noktada düğümlenmektedir. Sanayileşme süreciyle birlikte inançları ikinci plana iten insanlık, her çeyrek yüzyılda yeni bir rekabet alanı ortaya çıkarmış ve insanları dayanışma içindeki toplumdan koparıp rekabet konumunda bireyselleştirmeye yönelmiştir. Dayanışma için var olması gereken birlik ve beraberlik şuuru yerini ferdî menfaatlere bırakınca rekabetin acımasız kuralları iş ahlakından taşıp toplum ahlakını esir etmiştir. Modern toplumun söylemlerinden olan "Rekabet kaliteyi getirir!" cümlesi üretim, sanayi, ticaret vb. için doğrudur, ama ruh dünyalarımız için tam bir zelzeledir. Ve yazık ki biz, ihtiraslarımıza kapılıp bu rekabetin sınırının nerede durması gerektiğini unutmuş durumdayız.

İnsanların birbirlerine yakınlaşmaları aralarındaki benzerlikler üzerine bina olunur. Kılık kıyafetten beden yapısına, davranış ve inanıştan psikolojik özelliklere kadar birtakım benzerlikler onları birbirine yakınlaştırır ve dayanışmaya yönlendirir. Bu dayanışmada en çok da manevi benzerlikler ile "ortak mazi" bilinci rol oynar. İhtiyaçları ve bunların tatmin şekilleri birbirine benzeyen insanlar arasındaki duygu ortaklığı onları toplum yapar. O halde en iyi toplum, aralarındaki dayanışma en yüksek olan toplumdur, denilebilir. Bize göre, temeli rekabete dayandırılmış modern zamanların toplum düzeni (rekabet ahlakı), iş ve ticaretten taşıp ruhlara da hükmetmeye başlayınca toplumun dayanışma ruhu bozulmuştur. Hakikatte dayanışma ile rekabet birbirinin zıddı değil iken, modern dünya ikisini karşı karşıya getirmiş ve ideal toplumun ortaya çıkmasını engellemiştir. Batı dünyasında insanlar arasındaki sosyal münasebetleri iktisadi menfaatlerle ölçen sanayi toplumu ve materyalist felsefe uzlaşmadan ziyade çatışmayı körüklemiş ve daha çok rekabet daha çok kazanç fikrini doğurarak dayanışma ruhunu öldürmüştür. Geleneksel cemaat şuuruna sahip doğru toplumlarda ise dayanışma hâlâ bir anlam ifade etmektedir. Bunun sebebi sanayileşemediğimizden veya zengin

olmayışımızdan değildir. Hayır, doğuda ahlakın sınırlarının hâlâ dayanışmanın sınırları olmasındandır. Bugün dayanışmayı kaybettikçe ahlakın da kaybolduğu ortaya çıkmaktadır. Veya şöyle söyleyelim; artık millet olarak dayanışmayı kaybetmemiz milli ahlakı da görmezden gelmemize yol açmaktadır. Gelecek çeyrek asır, bütün dünyayı milli ahlaklardan arındırıp rekabete dayalı küresel bir ahlakı kuracak gibi görünüyor. Ben bu rekabet dünyasında toplumun daha da bireyselleşeceğini ama "beşeri ahlak"ın ön plana geçeceğini, insanların kişisel ahlaklarıyla değer kazanacaklarını düşünüyorum. Ancak o vakit gülistanı harab edilmiş, havuzları boşaltılmış bu baharda yegan yegan bülbüller şakımaya ve insanlığa örnek olmaya başlayacaklardır. O bülbüller, hiç şüpheniz olmasın, bizim çocuklarımız arasından çıkacaklardır. Onun için çocuklarınızın ahlakını koruyunuz lütfen!..
i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sultan&Şah

İskender Pala 2010.05.04

O kayıp şairin, zamanlar öncesinde "Bir hadise var cân ile cânân arasında" dediğini sık sık hatırlar, hayıflanırım. Çünkü güneş, can ile canan arasındakinden ziyade rakipler arasındaki hadiseler, kardeşler arasındaki hadiseler şahit olmuş durmadan.

İşte Habil ile Kabil arasındaki hadise, işte Timur ile Yıldırım arasındaki hadise, işte Uzun Hasan ile Fatih arasındaki hadise ve diğerleri. Benim yaşımda olanların 12 Eylül öncesinin anarşi ortamında sık karşılaştığı da aynı hadise idi. Hepsi kardeşi kardeşten ayıran veya kardeşi kardeşe kırdıran hadiseler... Bir de Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki hadise. Biz bu hadisenin adını Çaldıran koymuşuz. Sünnilik veya Alevilik koymuşuz. Türk ile Türkmen, Safevi ile Osmanlı, Sultan ile Şah, Oğuz ile Kayı koymuşuz. Biz bu hadisenin adını İstanbul ile Tebriz koymuşuz.

Bu hadisede dolu iki testi birbiriyle tokuşur ve biri kırılır. Peki ya kırılan ile kıran yer değiştirse ne olurdu dersiniz?!.. Şah ile Sultan arasındaki hadisenin beni etkileyen pek çok yönleri var elbette.[1] Ama araştırmalarım bana öyle yürek yakıcı bir tavır öğretti ki izini sürseniz insanlık macerasını devşirirsiniz. Önce Köroğlu'ya kulak verelim: "Benden selam olsun Bolu Bey'ine / Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır / Ok gıcirtısından, kalkan sesinden / Dağlar sada verip seslenmelidir// Düşman geldi tabur tabur dizildi / Alnımıza kara yazı yazıldı / Tüfek icat oldu mertlik bozuldu / Eğri kılıç kında paslanmalıdır."

Bu koçaklamanın gür sadasını Bolu dağlarından Çaldıran sahrasına taşırsanız aynı sesi binlerce Türkmen'in ağzından duyar gibi olursunuz. Çaldıran sahrasının yaslandığı dağlardan esip gelen yakıcı rüzgârların yaladığı bedenler o alev gününde yere düşerken sahrada yalnızca ok gıcirtısı ve kalkan sesi yoktu. Orada ilk defa Türkmen süvarileri top ve tüfek sesi işitip öldüler. Bu ölüm bedenlerden ziyade kimliklerin ölümüydü. Törenin, geleneğin, yol yordamın ölümüydü. Çünkü tüfek icad olmuş, mertlik bozulmuş, eğri kılıç kında paslanmaya durmuştu.

Çaldıran'da ordu millet olan Türk'ün düzenli ordusuyla aşiret süvarisi çarpışmıştı. Birincisi moderniteyi ve teknolojiyi, ikincisi göçebe gururunu temsil ediyordu. Türkmen süvarilerinin göçebe asabiyeti top ve tüfeklerin gümbürtüsüne uymuyordu. O herc ü merc arasında psikolojileri bozulmuş, at sırtında bile olmayan sefil (!) piyadelerle savaşmak gibi bir tenezzülsüzlük veya onursuzluk içinde şevkleri kırılmıştı. Elbette Çaldıran sahrasındaki savaşı sırf bu yüzden kaybetmediler, ama çoğu sırf bu yüzden öldüler. Kaç yüz yıldır ömrü ırmak boylarında ve at sırtında geçen Ötüken çocukları, savaşmak için hantal top ve tüfekleri taşımaya hiç niyetlenmediler ve diğer kardeşlerinin piyadelik ederek sahiplendikleri namlular önünde can verdiler. Bu

namluların sahipleri zamanın gereğince davranıyorlardı, ama karşısındakiler onlardan insana fırlatılan kurşunların hayatı alıp götürmesine içten içe güceniyorlardı. Onlara göre ok, düşmanı yaralayıp etkisiz bırakır ve ölüm yerine civanmertçe bir zaferi getirirdi. Bu yüzdendir ki bir süvarinin, kurşun atan ölümcül bir silahı kullanması cengaverlik ruhuna aykırı düşüyordu. O güne kadar ateşli silahlarla hiç karşılaşmamış göçebe süvarinin Çaldıran'daki kahramanlığı işte bu psikoloji ve hayal kırıklığı ile yere serilmişti. Üstelik bu namluların gümbürtülü seslerine atları da tepki göstermiş, kılıç ve kalkan sesi duyarak şahlanmayı beklerken ilk defa duydukları bu korkunç sadalarla Çaldıran sahrasını birbirine katmışlar, süvarilerine itaatten kalmışlardı.

Tüfeğin icadı ile bozulan mertliğe isyan edenler yalnızca Çaldıran'da görülmemiştir. II. Viyana kuşatması uzayıp da asker sıkıntısı çekildiğinde Osmanlı yeni birliklere ihtiyaç duydu ve Boz-Ulus, Yeni-il, Dul Kadırlı gibi Türkmen boylarından asker istedi. 1691 Ağustosunda Salankamen harbine katılan bu askerler ordudaki Kürtler ile birlikte top ateşine dayanamayıp meydandan dönmüşlerdi. Yaptıkları bir korkaklık değildi; hayır, farklı bir algılama biçimiydi. Onlara göre insan savaşıyorsa şöyle bir at sırtında, elinde yayı ve okuyla, kılıcı ve kalkanyla şahlanarak düşman üstüne atılmalıydı.

Asyalı feodal toplumların pek çoğu, modern zamanların savaş teknolojisine bir türlü uyum sağlayamamışlar, üstelik uzun asırlar boyunca düşmanın ateşli silahlarına gerekli önemi de vermemişlerdir. Oysa savaşmak için lenduha silahlar taşımanın "Bir süvari için pratik olmadığı" bahanesi, yalnızca bir bahane idi. Onlara göre at kişnemesinden, ok gıcirtısından, kalkan sesinden dağlar sada verip seslenmeliydi. Süvari birlikleriyle ünlü Memluk ordusu bu yüzden yok olmuş, İran'ın Zaferlü Kürt boyu, Rusya'nın destanlar yazan asilzadeleri veya Japonların onur abidesi samurayları bu yüzden hazin bir son ile yüzleşmişti. Onlara göre savaşmak bir cinayet değil bir sanat olmalıydı ve ateşli silahlar cinayetin başlangıcı oluyordu. Onlar bu yüzden öldüler. Öldüler ve tarih oldular. Öldüler, ama şerefli gözyaşlarıyla öldüler, civanmert yiğitler olarak öldüler.

Çaldıran'da Osmanlı'nın cihangirleri için de destanlar yazıldı. Orada Selim ile İsmail, Hüseyin ile Ömer birbirine denk idi. Her ikisi de birer deha olarak birbirleri üstüne atıldılar. Biri mağlup olacaktı. Oldu.

Gelin biz yine şaire kulak verelim ve hadisenin özünü rakipler üzerinden değil canan üzerinden terennüm edelim, rakipleri canan eyleyelim. O vakit "hadise" de bize gülümseyecektir.

"Bir hadise var can ile canan arasında"

[1] Bugünlerde Şah ile Sultan'ı anlatan bir romanın sonuna geldim. 24 Ağustos'ta Çaldıran sahrasına gidip, Tebriz'de son cümlesini yazacağım inşallah. Güzeller güzeli Taçlı'nın hikâyesi etrafında tarihî hakikatlerin bilinmesi ve açılıma bir katkı niyetine...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tezkireden Biyografiye

İskender Pala 2010.05.11

Biyografi için 'tarihin üvey evladı' denir. Doğru olabilir; illa ki tarihi yaratan en önemli unsurun biyografi olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Toplumsal hafıza biyografi ile harmanlandığı zaman bambaşka bir anlam kazanır ve tarih bilimi, ataların yapıp ettiklerinin hikâyesinden öte, zamanın devam eden ruhuna dönüşür.

Biyografi yazımı bir İslam geleneği olarak başlamış, çeşitli meslek erbabını anlatan hal tercümeleri derlenerek sürdürülmüştür. Sultanlar, vezirler, bilginler, şairler, sanat ve meslek erbabı kişiler vb. pek çok alanda biyografik

eserler oluşturmak, tabakat veya tezkire adı altında muhtelif hayat hikâyelerini birbirine eklemleyip durmak, yüzyıllar boyunca İslam medeniyet coğrafyasının entellektüel uğraşları arasında önemli bir yer işgal etmiştir.

Osmanlılarda şairlerin hayat hikâyelerini derlemiş ilk müellif olan Edirneli Sehi Bey, eserine Heşt Bihişt (Sekiz Cennet) adını koymuş (1538) ve sekiz bölüm halinde o güne kadar yaşamış yahut yaşamakta olan şairleri anlatmıştır. 1950'lere kadar süren bu klasik gelenek modernleşme sürecinde yeni imkânlarla evrilmiş ve bugünkü tarih ve edebiyat araştırmacılarına kaynaklık edebilecek şekle bürünmüştür. Tarihte kalmış şairlerin hayat hikâyeleriyle ilgilenenler, bugün şu üç isme çok şey borçludurlar: Prof. Dr. Haluk İpekten, Behçet Necatigil ve Prof. Dr. Mustafa İsen. Bilindiği gibi Haluk İpekten tezkirelere dikkat çeken ve bu konuda ilk bilimsel çalışmaları başlatan bilim adamıdır. O, daha 1970'li yıllarda Erzurum gibi bir taşra vilayetinde yer alan Atatürk Üniversitesi'nde biyografiyi bir ekol haline dönüştürüp tezkirelerin bir ders adı olmasını sağlayan hocadır. Behçet Necatigil şair kimliğinin bütün hücrelerine yayılmış şiir heyecanı ile Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü adlı eserini bilim dünyasına kazandırmış olan sanatçıdır. Mustafa İsen ise biyografiyi, Haluk İpekten hocamızın hayallerini gerçekleştirmenin çok ötesine taşıyan, bu konuda yaptığı yayınlar ve yetiştirdiği öğrenciler[1] ile klasik biyografi geleneğine ufuk açan bilim adamıdır. En son yayınlanan Tezkireden Biyografiye (Kapı Yayınları, Nisan 2010) adlı araştırma kitabı bütün bu çalışmalarının bilimsel ve kültürel manada ne derece önemli olduğunu göstermek bakımından her araştırmacının istifadesini mecburi kılar.

Mustafa İsen adını tarih ileride nasıl kaydedecek bilemiyorum. Çünkü onun bilimsel kimliği yanında ondan hiç de aşağı olmayan kültürel ve bürokratik iki kimliği daha var. Üniversite çatısında bilimsel kitaplar yayınlamanın ötesinde ülke meselelerini kültürel açıdan irdelemek ve çözüm getirmek konusunda da adı önde anılan bir bürokrat. Yürüttüğü TEDA (Türk Edebiyatı'nın Dışa Açılımı) projesi ile Türk edebiyatının dünya yolculuğunu hızlandırmış, müsteşarlık yaptığı yıllarda kültürün çitasını yükseltmiştir.

Bizim ülkemizde bilim adamlarının kültürel konulara katkısı hep tartışılmış ve bilimi kültür alanına taşıyanlar popülerlikle, yahut bilimden uzaklaşmakla itham edilmişlerdir. Bunun bir sebebi de bilim ile kültürü imtizac ettirebilmenin zorluğudur. Mustafa İsen, bu ikisini bir arada taşımak, sınırlarını belirlemek ve ne zaman kültürün, ne zaman bilimin baskın olacağına karar vermek bakımından başarılı olduğu için adı öndedir. Bilim ile kültürü birleştirebilmek zordur ve bunu yapmak, şekeri suda eritmek kadar yalın bir lezzet anlamına gelir. Nitekim onun Tezkireden Biyografiye adlı eserini okuyanlar, bu lezzetin farkına varır, bilimsel verileri heyecanlı bir kültür diliyle okumanın hazzını yaşarlar. Dahası, tezkirelerin sürprizli kapılarından girerek Osmanlı kültür ve sanat coğrafyasında hayranlık verici sahnelerle karşılaşır, tarihin yalnızca kronolojiden ibaret olmadığını, hazin gözyaşları veya şuh kahkahalar arasında hayatın akıp gittiğini görürler. Sayfalar arasında karşılaşılan bilgiler ise nasıl büyük bir uygarlığın mirası üzerinde oturduğumuzu bize hissettirir. Bu kitap okuyucusunu önce tarihe götürür, orada yüzyıllar akarken sanki Balkanlardan Bağdat'a, Azerbaycan'dan Diyarbakır'a yol alarak bütün bir Osmanlı coğrafyasına seyahat ettirir; üstelik yolculuğa şiir yükü taşıyan bir kervanın ılık akşamları kuşatan ceres sedalarından çalınmış bir romantizm katar. O vakit anırsınız Türk şiirinin gür haykırışlarla doldurduğu semaların genişliğini ve o vakit bir kere daha hayran oluruz Divan edebiyatının söz sultanlarına. Gel gelelim "Kemâle erse bir nesne felek anı zevâl eyler - Üsküplü Haki (bk. Tezkireden Biyografiye, s.254)" buyrulmuştur ve kemalin zevalini yaşayan şimdiki nesiller bu kemali anlamak için bu eski kitapları okumaya muhtaçtırlar.

KİTAPLARDA ÖLMEK

Adı, soyadı

Açılır parantez

Doğduğu yıl, çizgi; öldüğü yıl, bitti

Kapanır parantez

O şimdi kitaplarda bir isim, bir soyadı

Bir parantez içinde doğum, ölüm yılları

...

Ne varsa orda

Ümidi, korkusu, gözyaşı, sevinci

...

Behçet Necatigil

[1] Bu öğrencilerden biri Haluk İpekten Hoca'nın da öğrencisi olan ve Latifi Tezkiresi üzerine çok değerli yayınlar yapan, ömrünü onunla bereketlendiren Rıdvan Canım, diğeri de Mustafa İsen'in öğrencisi olarak Âşık Çelebi Tezkiresi'ne yıllarını harcayan Filiz Kılıç'tır. Nevşehir Üniversitesi Rektörü de olan Filiz Kılıç'ın 6-8 Mayıs 2010 tarihleri arasında düzenlediği "Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslar Arası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu" hocasına gösterdiği bir vefa borcundan öte, elliden ziyade yerli ve yabancı bilim adamının katkı sağladığı ve biyografi geleneğini yeniden gündeme taşıyan, çok güzel bildiriler sunulduğu bir bilgi şöleni olmuştur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Son mürit

İskender Pala 2010.05.18

Yunus Emre bir şiirinde "Cübbe vü hırka taht u tâc, bular verirler aşka bac/ Dört yüz mürîd ü elli hac, terk eyledi Abdürrezzâk" buyurarak mevki ve makamın, taht ve tacın, hatta sufilik ve dindarlığın da birer imtihan olduğuna vurgu yapıyor.

Sözünü ettiği kişi Şeyh-i San'an olarak bilinen Şeyh Abdürrezzak'tır. Menkıbeye göre, bu yüce adam Mekke'de 400 müride hidayet yollarını gösterip dururken rüyasında bir Hristiyan kızı görüp âşık olmuş. Kızı bulmak için Bizans'a doğru yola çıkmış. Müritleri de peşinden yollara düşmüşler. Kız aslen Rum kayserinin koyu bir Hristiyan olan kızı imiş ve Şeyh'in kendisine olan tutkusunu görünce onunla evlenmek için sırayla bazı şartlar öne sürmüştü. Şeyh'in yapamayacağı şeylermiş bunlar. Şarap içmek, ibadetini kilisede yapmak, Kur'an'ı yakmak, beline papaz kuşağı bağlayıp dolaşmak, domuz gütmek... Şeyh, tamamen Hristiyan ritüelleri içeren bu şartlara önce itiraz ettiyse de gönlüne söz geçiremeyip sonunda birer birer razı olmuş, hepsini birer birer yapmış. Bu arada biri hariç müritlerinin tamamı ondaki sapkın halleri gördükçe yavaş yavaş yanından ayrılmışlar. Artık kimisi onun çıldırdığını, kimisi de gerçekten Hristiyan olduğunu söylüyorlarmış. Kayser'in kızına gelince o, isteklerine her defasında daha ağırını ekliyor ve bir türlü şeyhe rıza göstermiyormuş. Sonunda bir gün evlenmekten vazgeçtiğini söyleyip şeyhi kapısından kovmuş. Zavallı şeyh, nefesine uyup yoldan saptığıyla ve halk nazarında itibarını yitirmekle öylece kalakalmış. Kendisini terk etmeyen son müridiyle, Bizans sokaklarında, açta açıkta ve ayıplanmış olarak... Rivayete göre o son mürit, yıllar yılı şeyhe olanın Hak'tan geldiğine inanmış, hiçbir gün dedikodusunu yapmamış, aynı halin kendisine olmaması için dualar etmiş ve şeyhi hakkında daima iyilik istemiş.

*

Yunus'tan 250 yıl kadar sonra bir başka şair (Hayali) şöyle diyor:

İbadetine güvenme ki sana pend yeter

Hemîn hikâyet-i Bel'am-ı Bâûr

Bu beyitten "İbadetine güvenme sakın, öğüt istiyorsan, Bel'am-ı Bâûr'un başına gelenlere bakıp ibret al!.." gibi bir anlam çıkar. Sözü edilen Bel'am, Kur'an-ı Kerîm'de adı anılan (A'raf, 175) Baûra'nın oğlu Belam'dır. Hz. Musa zamanında yaşamış, ism-i azamî bilecek derecede yüksek mertebeler kazanmış bir kişi iken itibarına güvenmiş ve nefesine uyarak yoldan sapmış. Öyle ki sonunda halk nazarında adı lanetle anılmış ve çok kötü bir son ile hayata veda etmiş.

Aynı yüzyılın şairlerinden bir başkası da şöyle diyor:

Kâni olmazsın cihanda olsan da Kârûn-ı vakt

Zîr-i hâk olsa gerektir menzilin âh nidelim

"A beyim! Şu dünyada Karun dahi olsan bununla yetinmez haddi aşarsın ha?!.. Sonunda gideceğin yerin toprağın altı olacağından şüphe mi duyuyorsun?"

Karun, malum, Kur'an'da bahsi geçen (Mü'min, 24) Krezüs'tür. Rivayete göre o da Hz. Musa zamanında yaşamış, Musa aleyhisselamın duası berekatıyla dünya nimetlerine kavuşmuş ve yükselince nefesine uyup yoldan sapmış, halk nazarındaki itibarını yitirmiş, adı tarihe kötülükle anılmak üzere kalmış. İbret ki ibret!..

*

Ayağın yoldan sapması, aciz insanoğlunun en büyük imtihanlarından biridir ve insana dengeyi kaybettirir. Üstelik bu denge kaybı küçük bir inhirafa, küçük bir kulluk zafiyetine bağlı olarak bir bela-yı nâgehan misali birden geliverir. Burada marifet kulluğun acziyeti içinde ayağı sapıp itibarını kaybeden değil de sabit kadem olup o itibarı koruyan olabilmektedir. Çünkü iyi bir ad edinmek kolaydır da, o iyi adı koruyabilmek oldukça zordur. O yüzden mü'min kişi her elini açtığı anda "Rabbenâ, lâ tüzîğ kulûbena... (Rabb'imiz! Bizleri hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi saptırma ve katından bize bir rahmet bağışla. Şüphe yok ki Sen, bağışı bol olansın!)-(Âl-i İmran, 8)" diyerek dua etmeli, istiğfar üzere olmalıdır. Aksi takdirde iman ile küfür, kulluk ile şeytanlık, itaat ile isyan, güzel ile çirkin arasındaki o hassas ve ince nefis ipi üzerinde cambazlık etmek -ki biz buna ömür diyoruz- en büyük denge sınavlarından sayılır. Allah korusun, bir yanlış adım dengeyi bozuverir de ayağın kaymasına yol açarsa düşüş etrafa gümbür gümbür yansır. Burada da müminin tavrı düşene gülmek değil, bilakis Allah kendisini de aynı sınava tabi tutmadığı için şükretmek olmalıdır. Hele olmayanı yakıştırmak, hele bilmeden iftira derecesinde dedikodular yapmak!.. İşte bu, ciddi bir tevbe gerektirir. Elbette adımını yanlış atan kişi mağdur veya masum değildir; ama kalplerdekini de ancak Allah bilir. Bize düşen, onlara hidayet, kendimiz için de hak yolda ayaklarımızın sebatını dilemektir. Zira Mevlevî hazretlerinin "bin kere tevbeni bozmuş olsan da" hitabı o vakit anlam kazanır. Horasan'da bir eşkiya iken gördüğü bir işaret üzerine hak yola eren velî, Bağdat sokaklarında bulduğu kâğıtta Allah adı yazıyor diye öpüp başına koyarak mertebeler kazanan âbit veya Belh'te tac u tahtı terk edip hakikat yolculuğuna başlayan sultan, başlangıçta tıpkı Bizans yollarında nefsinin arzusunu arayan San'an şeyhi Abdürrezzak gibi değiller miydi? Kaldı ki Abdürrezzak'ın yanında kalan o son mürit var ya!.. İşte o temiz insan, şeyhine asla gülmemiş, diğerleri gibi asla dedikodusunu yapmamış, olup biteni Hak'tan bilmiş ve onun eteğini hiç bırakmamış. Şeyh, sonunda onun duası berekatıyla kendine gelmiş ve sahip olduğu nur ona yeniden dönmüş. Eski azgın hallerine tevbe edip Bizans'tan ayrılmış. Bu sefer onun

gittiğini gören kız, yaptıklarına pişman olup imana gelmiş ve onu aramak üzere günlerce dağ bayır izini sürmüştü. Aç susuz yollara serilmişti. Sonunda bir çölde şeyhi bulmuştu. Ne var ki bu buluşmaya canı dayanmamış ve oracıkta ölüvermişti. Şeyh yanında kalan son müridin yardımıyla onu öldüğü yere defnedip başında dualar etmişti. Sonra da Kâbe'ye yönelmişti. Bu yolcuğunun için yeniden "Leyla'dan geçme, Mevla'yı bulma faslı" olmuş ve Kâbe'nin eşiğine yapıştığı an o da canını vermişti. Ölürken yüzündeki mutluluğa yine o son mürit şahit imiş...

Sınavı kazanan o son mürit...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bizim ahlakımız

İskender Pala 2010.05.25

"Sen örfü emret (A'raf, 199)"

Derler ki, papirüsler bulunduğu vakit yazıları çözmeye çalışan bilginlerin ilk okuduğu cümlelerden birisi 'Zaman kötüye gidiyor, gençlerimizi bu kötü gidişten korumak lazım!' imiş. İnsanın değişimi, insanla birlikte örf ve âdetlerin değişimi, sosyal hayat şartları ve kanunların değişimi, kısaca ahlakın değişimi insanları her zaman tedirgin etmiş ve çağdan çağa farklılaşan anlayışlar bir önceki nesil tarafından hep muhafaza edilmek istendiği için baba ile oğul, anne ile kız arasındaki kuşak çatışmaları süre gelmiştir. Nesilden nesle sirayet ederek belirginleşen bir çatışmadır bu üstelik ve temelinde 'ahlak' kavramı vardır.

İlk çağ insanların sosyal hayat şartları ve ahlak anlayışları ile günümüz ahlakî değerleri -özünü semavi emirlerden alan evrensel ahlak kaideleri hariç- aynı değildir. Adetullahı istinat eden evrensel insan ahlakı (doğruluk, yardımlaşma, iffet, ahde vefa vb.) bile toplumlara, coğrafyaya veya zamana göre değişkenlik gösteren gelenekleri ve töreleri ortaya çıkarır. Yani bir toplumun, evrensel ahlak dışında kalan ahlak anlayışı değişebilir, ancak yine de toplumun hedefi devamlılığı sağlayabilmek üzerine bina olunmuştur. Kuşakların ahlakını koruma maksatlı tartışmaların yapılması veya bu konuda titizlikle önlemler alınması biraz da ekonomik sıkıntılar, siyasi buhranlar, tabii felaketler gibi toplumun dengesini zedeleyen dış faktörlere bağlı olarak artar veya azalır. Çünkü bunlar hem toplum, hem de birey ahlakını zedeleyebilir. Bir vakitler, 'Ahâlî izz ü devlette, reaya emn ü râhatta/ Hüner erbâbı rif'atte cihân yek-pâre nûrânî' (Halk yüce ve itibarlı, vatandaş huzur ve emniyette; hüner sahipleri de el üstünde tutulmakta... Velhasıl dünya baştanbaşa aydınlık) diyen şair ile, 'Olmuş o kadar halk-ı cihân mekrde üstâd/ Kim sâbika-i şöhret-i şeytan unutulmuş' (İnsanlar hilekârlıkta o derece ileri gitmişler ki şeytanın bu konudaki şöhreti unutulup gitmiş!) şeklinde yakınan şair aslında biraz da bu dış faktörlerin etkisindeki değişim ve dönüşümlerle sarsılmaktadır. Şeytana pabucunu ters giydiren bu değişim elbette bir İslam toplumu için şikâyet etmeyi gerektirir. Burada önemli olan, ahlak kaidelerindeki değişimin seyrini muhtevadan ziyade şekle yönlendirmek ve krizi öyle yönetebilmektir. Biz bazen şekildeki değişimi muhtevaya yükleyerek gereksiz şikâyetlerde bulunabiliriz. Söz gelimi karşılaştığımız insan ile selamlaşmak bir evrensel ahlak kaidesidir. Bunu yaparken 'selamün aleyküm' demek İslam ahlakına uygundur. Bunun yanında 'merhaba' diyerek, başımızı hafifçe öne eğmek veya elimizi başımıza götürerek de selamlaşmak mümkündür. Burada selamlaşma eylemi ahlakın muhtevası, selamlaşırken takındığımız tavırlar ise ahlakın şeklidir. O halde bir toplumda 'selamün aleyküm' ile ifade bulan muhteva diğer toplumda şekil değiştirip sözden harekete inebilir, elin başa götürülmesiyle şekil tamamlanmış olur. İşte tam da burada, şekilde yapılan değişiklik, muhtevada imiş gibi algılanırsa kuşak çatışması kaçınılmaz olur. Bir zamanlar 'selamün aleyküm' yerine 'merhaba' demek sanki dine muhalefet gibi algılanır, öyle gösterilir idi. Hele bazı dinî hassasiyetler 'günaydın' kelimesine bile karşı çıkardı. Oysa görüyoruz ki selamlaşmanın muhtevası aynı kalmak koşuluyla yalnızca şekil değişiyor ve yıllar içinde bu hassasiyetler törpülenebiliyor. Elbette 'selamün aleyküm' sözü sünnete uygundur

ve selamı böyle vermek bir ihlas göstergesidir, ancak böyle selam verildiğinde karşımızdaki selamımızı almıyorsa, yahut sırf bu yüzden kendini bize uzak hissediyorsa herhalde selamı da kesmek gerekmez. Toplumun görevi ahlakın özünde ve muhtevastaki değişimi engellemektir, şekil ise kişileri ilgilendirir. Nitekim bu noktada iyi niyet ile iyi ahlakın örtüşüyor olması önemlidir ve insanları birbirine yakınlaştıracak her örf veya ahlak kaidesi evrensel ahlaka dahildir. İnsanlar arasındaki barış ve huzur ancak bu şekilde sağlanabilir. Muhataplar için olumlu sonuç vermeyen bir toplumsal ahlak anlayışı evrensel olamaz. Engizisyon mahkemeleri devrinde İspanyolların, Müslüman ve Yahudileri, sırf onların kâfir ruhlarını kurtarmak için diri diri yakmaları kendilerine göre bir iyilik faaliyetiydi. Oysa aynı hadiseye diğer yandan bakıldığında karşımıza milyonlarca cinayet çıkar. Bu çağ, maalesef evrensel ahlakı zedeleyen bir çağdır ve ahlakî yozlaşma yalnızca şekilde değil muhtevada da had safhaya varmıştır. Özgürlük adına, 'etik' kavramını yerleştirmek adına çevremizi kuşatan sapkınlıklar artık temel değerlerimizi sarsıyor. Evrensel insan ahlakı (doğruluk, çalışkanlık, yardımlaşma, iffet, ahde vefa vb.) dünyanın her yerindeki kadar bizim toplumumuzda da değer kaybına uğramakta. Çok şükür ki Müslüman bir toplumuz ve yine çok şükür ki hâlâ bazı örf ve âdetlerimiz, iman ve gayretlerimiz bazı ailelerimizde sapasağlam devam ediyor. İşte bu yüzden aynı şairin şu beyti bir tür tesellimizdir: 'Rüsûm-ı lutf u kerem halk içinde mensîdir/ Fakat alıp verilir bir selam kalmıştır.' Yani ki şöyle demek: "Halk arasında iyilik, lütuf, bağışlama gibi hasletler çoktan kaybolup gitmiş, lakin çok şükür ki alınıp verilir bir selam kalmıştır."

i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ey İsrail, ağla ve çocuklarından utan!..

İskender Pala 2010.05.31

Hani bir zamanlar kardeşleri Yusuf'a da zulmeden canavar ruhlu çocuklarından... Hani hakkı batıla çevirmek için masumiyet gömleğine kurt kanı bulaştıran çocuklarından... Ve onların bugün vahşi kurtları bile aratmayacak yırtıcılıklarından utan!..

Bm.

"İşte bu adları geçenler, (...) Adem soyundan ve Gemide Nuh ile birlikte taşıdıklarımızın neslinden (...) İsrail neslinden, hidayete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir.(...) Sonra bu (...) salih kimselerin ardından (öyle kötü) bir nesil geldi ki (...) azgın isteklerine uydular; bunlar cehennemdeki Gayya vadisini boylayacaklardır (Kur'an, Meryem/58-59)."

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Allah'ın izniyle beni duy ve sana yine senden olanların yaptığı vahşeti anlatırken anla beni. Bütün insanların gözü önünde yapılan zulme bir bak!.. Bak ve çocuklarından utan!..

*

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Gazze'ye bir bak. Senin adını taşıyan sırtlanların sana yakışmayacak şekilde insanlık onurunu parçalayışlarına bir bak. Güzeller güzeli Yusuf için ağladığın yurtlarda iyiliğin Yusuf'larına kıyan oğullarına bir bak. Bak ve oğullarından utan!..

*

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Tek arzusu senin yurduna ekmek götürmek olan, senin kutlu hatıranı, Filistin yurdundaki acıları dindirmek olan insanların trajedisine bir bak!. Bak ve "Allah hükümrân olsun!" anlamına gelen adının hilafına masumlara karşı zulmü hükümrân kılan çocuklarından utan!.

*

Kaldır başını topraktan ey İsrail!... Bir zamanlar ayak izlerini bıraktığın beldelerde yaşanan acıya ve o acıyı dindirmeye yola çıkan gemilerden denize karışan kanlara bir bak. Ciğer paren için gözlerine kara suların indiği hasret yurdunda sürüp giden acılara, ırmak olan göz yaşlarına, köpüklü suları boyayan kanlara bir bak... Bak ve elinde sopadan gayrı müdafaa silahı olmayan masumlara mermiler yağdıran canavarlaşmış torunlarından utan!..

*

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Bir zamanlar kaybolan oğluna ağladığın Hüzünler Evi'ne (Beytü'l-Ahzen) bir bak!.. Bak ki Hüzünler Evi bir tane değil artık; bak ki çocukların senin adını kullanarak binlerce yürekte Hüzünler Evi açmaktalar. Bak ki Hüzünler Evi Filistin'den dünyaya yayıldı, çocuklarının marifetiyle dinini yaydığın yurtların her köşe başında bir Hüzünler Evi, her evde insanlığa hasret, insaniyete hasret parçalanmış yürekler...

*

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Bir zamanlar kundağında süt kokusunu koklayıp bağrına bastığın Yusuf'unu emziremeyen Rahil'in acısını duy. Duy ve Laya'nın çocukları yüzünden şimdi Yusuf yüzlü bebeğini emzirmeye sütü kalmayan Rahil'lerin memelerinden kanların damlayışına ağla!.. Ağla ve artık çocuklarından utan!..

*

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Kaldır başını ve vahşet karşısında gözleri ve kalpleri kör olan çocuklarına bir bak!.. Sen ki Rahman olanın "Muhsin" elçisi iken senin adına hükümet ederek senin temiz adını kirletenler bu vahşet genlerini senden almış olamazlar. Onun için ya reddet bunları evlatlıktan, yahut Yusuf'un gömleğini yeniden tutuştur ellerine. Ta ki gözlerine sürsünler, ta ki olmayan vicdanlarına ve yüreklerine sürsünler ve vahşetle kör olan gözleri yeniden görsün.

*

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Sen ki sabır timsali Eyyub'un yeğeni, İshak ile Refeka'nın oğlu ve Allah dostu Hanif İbrahim'in torunusun. Sen ki Allah'ın seçtiği kutlu kullardan, salih amel üze elçilerden, saf ve berrak yaratılışlı nebilerdensin. Sen ki sınavlar aşmış geçtin, hasretler çekip piştin. Senin adın Ken'an'da "huzur" olarak anılırdı bir vakitler, neslin insanlara hidayet dağıtırdı. Sen ki "Tanrı'nın halkı" demek olan İsrail adını taşıydın, ve sen ki benim dilimde hâlâ "Yakup (Allah'ın kulu)" olarak anılırsın. Sahi İsrail, sahi bu insanlıktan yoksun vahşiler, bu yırtıcı sırtlan nesli senin çocukların olabilir mi?

*

Ey İsrail!.. Biz seni çok seviyoruz. Lakin bazı çocuklarından şikâyetçiyiz. Hani Yusuf ile Bünyamin'e bile insanlık dışı muameleleri reva gören çocuklarından... Şimdi dünyanın gözü önünde senin adını kirletenlerdir onlar ve yeryüzünde senin adını kirletmeye vahşice devam ettikleri sürece de şikâyetçi olacağız. Bütün dünya da şikâyetçi olacak hatta!.. O halde kaldır başını topraktan ey İsrail!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ey İsrail, ağla ve çocuklarından utan!..

Bm.

"İşte bu adları geçenler, (...) Adem soyundan ve Gemide Nuh ile birlikte taşıdıklarımızın neslinden (...) İsrail neslinden, hidayete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir.(...) Sonra bu (...) salih kimselerin ardından (öyle kötü) bir nesil geldi ki (...) azgın isteklerine uydular; bunlar cehennemdeki Gayya vadisini boylayacaklardır (Kur'an, Meryem/58-59)."

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Allah'ın izniyle beni duy ve sana yine senden olanların yaptığı vahşeti anlatırken anla beni. Bütün insanların gözü önünde yapılan zulme bir bak!.. Bak ve çocuklarından utan!..

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Gazze'ye bir bak. Senin adını taşıyan sırtlanların sana yakışmayacak şekilde insanlık onurunu parçalayışlarına bir bak. Güzeller güzeli Yusuf için ağladığın yurtlarda iyiliğin Yusuf'larına kıyan oğullarına bir bak. Bak ve oğullarından utan!..

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Tek arzusu senin yurduna ekmek götürmek olan, senin kutlu hatıranı, Filistin yurdundaki acıları dindirmek olan insanların trajedisine bir bak!. Bak ve "Allah hükümrân olsun!" anlamına gelen adının hilafına masumlara karşı zulmü hükümrân kılan çocuklarından utan!.

Kaldır başını topraktan ey İsrail!... Bir zamanlar ayak izlerini bıraktığın beldelerde yaşanan acıya ve o acıyı dindirmeye yola çıkan gemilerden denize karışan kanlara bir bak. Ciğer paren için gözlerine kara suların indiği hasret yurdunda sürüp giden acılara, ırmak olan göz yaşlarına, köpüklü suları boyayan kanlara bir bak... Bak ve elinde sopadan gayrı müdafaa silahı olmayan masumlara mermiler yağdıran canavarlaşmış torunlarından utan!..

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Bir zamanlar kaybolan oğluna ağladığın Hüzünler Evi'ne (Beytü'l-Ahzen) bir bak!.. Bak ki Hüzünler Evi bir tane değil artık; bak ki çocukların senin adını kullanarak binlerce yürekte Hüzünler Evi açmaktalar. Bak ki Hüzünler Evi Filistin'den dünyaya yayıldı, çocuklarının marifetiyle dinini yaydığın yurtların her köşe başında bir Hüzünler Evi, her evde insanlığa hasret, insaniyete hasret parçalanmış yürekler...

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Bir zamanlar kundağında süt kokusunu koklayıp bağrına bastığın Yusuf'unu emziremeyen Rahil'in acısını duy. Duy ve Laya'nın çocukları yüzünden şimdi Yusuf yüzlü bebeğini emzirmeye sütü kalmayan Rahil'lerin memelerinden kanların damlayışına ağla!.. Ağla ve artık çocuklarından utan!.. Hani bir zamanlar kardeşleri Yusuf'a da zulmeden canavar ruhlu çocuklarından... Hani hakkı batıla çevirmek için masumiyet gömleğine kurt kanı bulaştıran çocuklarından... Ve onların bugün vahşi kurtları bile aratmayacak yırtıcılıklarından utan!..

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Kaldır başını ve vahşet karşısında gözleri ve kalpleri kör olan çocuklarına bir bak!.. Sen ki Rahman olanın "Muhsin" elçisi iken senin adına hükümet ederek senin temiz adını kirletenler bu vahşet genlerini senden almış olamazlar. Onun için ya reddet bunları evlatlıktan, yahut Yusuf'un gömleğini yeniden tutuştur ellerine. Ta ki gözlerine sürsünler, ta ki olmayan vicdanlarına ve yüreklerine sürsünler ve vahşetle kör olan gözleri yeniden görsün.

Kaldır başını topraktan ey İsrail!.. Sen ki sabır timsali Eyyub'un yeğeni, İshak ile Refeka'nın oğlu ve Allah dostu Hanif İbrahim'in torunusun. Sen ki Allah'ın seçtiği kutlu kullardan, salih amel üze elçilerden, saf ve berrak yaratılışlı nebilerdensin. Sen ki sınavlar aşmış geçtin, hasretler çekip piştin. Senin adın Ken'an'da "huzur" olarak anılırdı bir vakitler, neslin insanlara hidayet dağıtırdı. Sen ki "Tanrı'nın halkı" demek olan İsrail adını taşırdın, ve sen ki benim dilimde hâlâ "Yakup (Allah'ın kulu)" olarak anılırsın. Sahi İsrail, sahi bu insanlıktan yoksun vahşiler, bu yırtıcı sırtlan nesli senin çocukların olabilir mi?

Ey İsrail!.. Biz seni çok seviyoruz. Lakin bazı çocuklarından şikâyetçiyiz. Hani Yusuf ile Bünyamin'e bile insanlık dışı muameleleri reva gören çocuklarından... Şimdi dünyanın gözü önünde senin adını kirletenlerdir onlar ve

yeryüzünde senin adını kirlletmeye vahşice devam ettikleri sürece de şikâyetçi olacağız. Bütün dünya da şikâyetçi olacak hatta!.. O halde kaldır başını topraktan ey İsrail!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaz tatilinde Osmanlıca

İskender Pala 2010.06.15

Birkaç gün sonra okullar kapanacak. Çocuklarımız şimdiden tatil planlarını yapmış olmalılar. Bu dönem zarfında çalışma planları yapanlar da var hiç şüphesiz.

'Yaz tatili' ifadesi yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı'nın müfredat terminolojisinde karşılığı olan bir kelime. Oysa biz bütün millet olarak onu gerçekten bir tatil (atalet, miskinlik, durağanlık, hareketsizlik vs.) olarak algılamaya hevesliyiz. Çocuklarımızın da dört aylık koca bir zaman dilimini haylazlık ederek geçirmelerine maalesef göz yumuyoruz. Halbuki bu başıboşluktan onlar da memnun değiller, ataletten çocuklarımız ve gençlerimiz de şikayetçi.

Bazı anne babalar durumun farkındalar. Okulların kapandığı günden itibaren çocuklarının geleceği için bir plan yapıyorlar ve çok isabetli bir kararla çocukları ya bir dersane kursuna, ya bir sanat atölyesine ya da bir zenaat mesaisine yönlendiriyorlar. Benim size tavsiye edeceğim kurs ise bunlardan biraz farklı olacak. Gerçi bu kurs gençlerimize ve çocuklarımıza para kazandırmayacak, dersleriyle alakalı bilgiler de kazandırmayacak; ama emin olunuz bu kurs onlara koskoca bir kimlik kazandıracak. Onun için bence siz bu yaz çocuklarınızı atalarının dilini öğrenebilecekleri bir Osmanlıca kursuna gönderiniz. Üstelik bu kurs bir yabancı dil gibi iki sene, SBS veya ÖSS gibi kurlar yahut dönemler boyu sürmez. Dört aylık yaz mevsiminde öğrenilip bitirilir.

Bu söylediklerimden dolayı bazı çevrelerin şimdi beni gericilikle suçlayacaklarını biliyorum. Olsun. Belki buradan yola çıkarak onlar da çocuklarını Batı dillerinden birini öğrenmek üzere bir kursa yazdırmakta acele ederler. Zira ben herkesin bir yabancı dili, özellikle de İngilizceyi iyi öğrenmesinden yanayım. Türkçe bilinci ayrı, yabancı dil öğrenip dünya vatandaşı olmak ayrıdır çünkü. Gel gelelim bir Türk çocuğunun Osmanlıca bilmeden yaşaması, bana göre, eksik yaşamak sayılır. Yabancı dil insanı çoğaltır ama atalarının dilini bilmek insanı tamamlar. Bu bakımdan Osmanlı Türkçesi'ni bilmek, aydın olmanın da gereklerinden biridir. Eski harfleri öğrenen insan hemen örümcek kafalı olmayacağı gibi artık toplumun pek çok kesimi Osmanlıca Türkçesi'ni bilmenin zaruretinden bahsetmektedir. Buna rağmen öğrenmemekte ve çocuklarına öğretmemekte direnenler maalesef çoğunluktadır. Üstelik onlar bunu modernlik adına yapmaktadırlar. Neyse ki ben bunlara fazla önem vermiyorum. Çünkü onlara göre modern insan böyle geri fikirlerle uğraşmamalıdır. Çünkü onlara göre modern olan şey herkese parmak ısırtmalıdır. Mesela sorsanız, mânâsı olmayan hezeyanlar modern şiir, anlaşılmaılığı ön planda olan ruhsuz yapıt modern sanat, iki kere iki yedi eder saçmalığı modern matematik, "Bir şey mademki güzeldir, o halde çirkinin zıddı değildir!" önermesi modern mantık, internetteki -ki tam bir bilgi çöplüğüdür- okuduğu bir yorum üzerine atalarına sövmek modern tarih, slogan edinmeyi bilgi edinmeye yeğleyen uçuk çocuklar da modern gençliktir.

İsterseniz şimdi o modern gençliği yetiştiren ebeveynler üzerine bir mizansen uyduralım: Bir anne olarak okulların kapandığının ertesi günü kızınızı İngilizce kursuna başlattınız diyelim. Sağdaki komşunuzun hanımı soldakiyle şöyle konuşuyor olacak:

- HUUU! Komşu!.. Vallahi kıskandım şu kadını!.. Kızını İngilizce kursuna yazdırmış. Hem de hiç vakit kaybetmeden!.. Canım işte böyle olmalı insan.

- Doğru dersin komşu!.. Çocuklarımızın geleceğini keşke biz de böyle planlayabilseydik! Ama nerde gezer, babası ilgilenmiyor ki. Ayol benim de zamanım yok.

- Vallahi gidip şu kadını tebrik edesim geliyor ama...

Şimdi mizansende küçük bir değişiklik yapalım ve siz okulların kapandığının ertesi günü kızınızı Osmanlıca kursuna başlatmış olun. Bu sefer de sağdaki komşunuzun hanımı soldakiyle şöyle konuşuyor olacaktır:

- Huuu! Komşu!.. Vallahi insan sinir oluyor canım!.. Şu yan komşudan bahsediyorum. Kızını Osmanlıca kursuna yazdırmış. Canım çocuk sekiz aydır zaten okula gidip geliyor, kafası yoruldu zavallının. Azıcık dinlense olmaz mı? Hem neymiş o bu çağda eski yazı falan!..

- Doğru dersin komşu!.. Çocuğun kafasını örümcek fikirlerle dolduracak. Hiç de öyle geri kafalı birine benzemiyordu ama demek ki insanın alacası içinde...

- Şeytan diyor, kalk git, çocuğuna acımayor musun diye hesap sor şu kadından...

- Aaah!.. Ah!.. Ne günlere kaldık!..

Evet!.. Maalesef ülkemizde durum budur ve siz sakın görüntüye aldanmayın. Çocuklarınızı Osmanlıca kursuna gönderin ve onlara bu yaz kendilerini hediye edin. Yoksa öz çocuğunuzu milli kütüphanesinde bulunan ana eserleri okumaktan mahrum ederek cahil bırakmış olacaksınız. Oysa siz onlara Osmanlıca öğreterek genlerini taşıdıkları büyük yazarların kapılarını açabilir ve uzaklarda unutup kaybettikleri güzelliklerle yeniden karşılaşmalarına imkan hazırlayabilirsiniz. Korkmayın, karşılaştıkları güzellikler onları geriye götürmeyecek, bilakis geleceğe yürürken daha emin adımlarla ve kendilerine güvenle yürümeyi öğretecek. Kendi dillerinin, kültürlerinin, medeniyet zenginliklerinin farkına varmalarını sağlayacak. Yüzlerine gülümsemeler gelecek, gönüllerine asil renkler ve desenler yansıyacak.

Çocuklarınıza Osmanlıca öğretmekten gocunmayın artık. Yıllardan kaçtayız Allah aşkına?!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Siz nasıl bir insansınız?

İskender Pala 2010.06.22

"Ne içindeyim zamanınNe de büsbütün dışında"Tanpınar

Eskiden 'şahsiyet' kelimesinin karşısında bir kelime daha kullanırdık: "Uzviyet." Şahsiyet nasıl kişiye ait "ruhî ve manevi özellikler"i tanımlarsa uzviyet de insanın "organlardan meydana gelmiş maddi varlığı"nı karşılardı. Bunlardan birincisine ruh (soyut), ikincisine organizma (somut) da diyebiliriz. Kimlik ile bünye, siret ile suret, manâ ile madde...

İnsan uzviyetiyle tabiatın, şahsiyetiyle cemiyetin aynasıdır. Uzuvarları gösteren ayna her zaman her yerde bulunabilir, illa ki mesele ruhu gösteren aynalara ulaşabilmektir. İnsaniyet aynasında kişinin uzviyetini görünür kılan şey insiyak (içgüdü, refleks), şahsiyetini görünür kılan şey de ahlaktır (ideal, toplumsal ülkü). Yazık ki insanda insiyak ile ahlak devamlı çatışır. İnsiyakın üstün geldiği durumlarda kişi obur, uykucu, saldırgan, yırtıcı, şehvetperest olur. Bu özellikler ruh aynasına kibir, menfaatperestlik, lüks düşkünlüğü, kazanç hırsı, merhametsizlik olarak yansır. İnsanı insiyakların kuklası olmaktan kurtaran şey ise yüksek ahlaktır. Bu ahlakın adına siz "ideal" de diyebilirsiniz. Hani toplumun biriktire geldiği güzelliklerin ruhumuza yansıyan parıltısı.

Ahlaktır ki bize fizik hayatımızın ötesinde bir ideal sunar ve onunla daha üstün manalar içinde yaşayabileceğimizi hissettirir. Bu, tam da hayvandan ayrıldığımız noktadır ve nefsimizin arsız taşkınlıklarının hududu işte burada başlar. Nasıl idealsiz millet olamazsa, ahlaksız da toplum olmaz. Bu cümleyi tersinden söyleyelim: Millet idealini kaybettiğçe millet olmaktan çıkar; toplum da ahlakını kaybettiğçe toplum özelliğini yitirir, sürü olur. Çevrenize bakınız; biz uzviyeti olan (her bir azası diğerinden haberdar ve duyarlı) bir "millet" miyiz, yoksa kalabalıklar halinde ama yalnız yaşayan insanların oluşturduğu bir "toplum" mu? Yaşanılan ahlak facialarına bir bakın. Duyduklarınız gazetelerde okuduklarınızdan, okuduklarınız bildiklerinizden, bildikleriniz de gördüklerinizden elbette fazla çıkar. Bu size, bir uçurumun kenarında olduğunuz korkusunu, bir yıkılışın hezimet duygusunu vermiyor mu? Ahlakî buhranların baskısı vicdanınıza dokunmuyor mu? Cemiyetin sosyal bağlarının çözülüşünü görürken bir eziklik hissetmiyor musunuz? Kişisel çıkarları toplum menfaatine tercih etmek vicdanınızda yara açmıyor mu? Dinî, millî ve insanî ideallerin çözülüşünü görüp hayıflanmıyor musunuz? Hudutsuz kazanç ve zevk hırsından rahatsız olmuyor musunuz? Lüks yaşam tarzları ruhunuzun ince tellerine dokunmaz mı oldu? Milli davalara karşı tasasızlığınız daha niceye dek? Ve daha bir yığın sorular... Sorular...

İnsan banyo yaparak uzviyetini temizleyebiliyor, oysa bize asıl gereken şey şahsiyetimizi temizlemek, ruhumuzu gündelik hayatın bütün kirli tesirlerinden yıkamak, şöyle en küçük kirlerini gideresiye kadar bir ruh banyosu yapmaktır. Belki de hepimiz için, hani o eskilerin "masivadan tecerrüde" uzanan çizgisinde bir ruh yücelmesine, belki şiddetli bir silkinme ile varlığımızın merkezini daha yüksek bir plana nakletme ihtiyacı var. Yaşadığımız kirli zeminin dışında bir ruh coğrafyasına ihtiyacımız var. Ruhumuzda bir mana dolgunluğu yaratacak bu coğrafya, belki de yaşadığımız anın farkına varmamızı mümkün kılacak, bunca koşturmaca arasında şöyle durup derin bir nefes almamızı sağlayacak ve gözlerimizi içimize çevirmemize neden olacak bir kuytu köşeye çıkar. Kim bilir, bu coğrafya belki derin bir tabiat sessizliğinin tam ortasında, belki bir mabedin iç fısıltılarını bile gizleyen en تنها köşesinde, belki bir silkinişle günün kirlerinden yıkanabileceğimiz bir iç yolculukta, belki gönlümüzce yükselebileceğimiz özel bir istişrak anında gizlidir.

Şahsiyetlerimizi temizleme işi öyle okullara ahlak dersleri koyarak -keşke konulsa- çözülecek mesele değildir? Bilakis, ahlakın ders olarak okutulmaya (öğretilmeye) değil, ideal alışkanlıkları kazandıran örneklerle (yaşanmaya) ihtiyacı vardır. Yani işe mektepten değil, aileden başlamak yararlıdır. Devletten veya sokaktan ahlak devşirilemez; belki devlette veya sokakta ahlak adamları olarak yaşanır.

Hepimiz birer ahlak velisi olamayabiliriz, ama hiç olmazsa yüksek ahlaklı adamları baş tacı da etmeli değil miyiz? Peygamberlik kapısı kapanmış olmasaydı, iyi ahlaklı bir insan, şüpheniz olmasın ki Allah'ın yeryüzüne gönderdiği elçisi olurdu.

Gelin, bu yazıyı okuduktan sonra, gece veya gündüz, yalnız kalacağınız bir köşeye çekilin ve ellerinizi şakaklarınıza, dirseklerinizi dizlerinize dayayıp şöyle sorun kendinize: "- Ben nasıl bir insanım?!.." Hayır, hayır, bunu kendinizden nefret veya şahsınıza hayranlık için değil, bütün samimiyetinizle ve kendinizi anlama ihtiyacı ile yapın. Peşin fikirlerden, yersiz methiyelerden, ucuz mazeretlerden ve cebriyeci bir teslimiyetten uzaklaşarak, sanki kendinizi karşınıza alarak, bir hasta muayene eder gibi yapın. Kendinize sorun: "- Ben nasıl bir insanım!.." Ancak bu sorunun ardından kendinizi keşfetmeye başlayabilirsiniz?!..

Sahi siz nasıl bir insansınız?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İçimizdeki dalkavukları ıslah et Allah'ım!

İnsanoğlu kendine çıkar sağlamak için başkalarının hakkını çiğneme günahıyla tarihin en eski zamanlarında tanışmıştır.

Şimdilerde adına dalkavukluk dediğimiz bu mesleğe günümüzde 'yalakalık' deniyor. Yalaka, gök kubbenin gördüğü en eski zalimlikleri iş edinmiştir kendine. Bazen masum bir menfaat temini uğruna zavallı uygulamalara girer, bazen canlara kastedecek kadar arsızlaşır ve azgınlaşırlar. Makam, güç, para vb. yönünden üstün birine yaranmak yegane gayeleri olduğu için menfaatleri bittiği anda bir başkasının dizi dibine çöküp meslek icrasına orada başlamaları tabiidir. Onlar güce tapar ve gücü kendileri için kullanabilmek üzere her çareye başvururlar. Dalkavukluğun milliyeti, cinsiyeti, din veya imanı yoktur. Tarih, çıkar uğruna yapılan dalkavukluğun pek çok örneğini görmüştür çünkü.

Dalkavukların sayısı, gücü elde bulunduran iradenin zayıf karakterli olması halinde hızla artar. Osmanlı Devleti'nin yükseliş devrinde fazla görülmeyen dalkavukların çöküş sürecinde mantar gibi her yerde türeyivermeleri bundandır. Yönetimin ve gücün çevresini dalkavuklar sarar da yönetici de zayıf iradeli çıkar, her önüne gelene inanırsa orada dalkavukluk bir cinayete bile kapı aralayabilir. Örnek mi istiyorsunuz; buyurun Sultan III. Mehmet'in sarayı:

Adnî (cennetlik) mahlasıyla şiirler yazıp "Yokdurur zulme rızamız adle biz mailleriz / Gözlerimiz Hakk'ın rızasın emrine kâilleriz" diyen adamdır. Ama gelin görün ki yaptıkları... Tarihin kaydettiğine göre Sultan Mehmet vehimli, saf kalpli ve zayıf iradeli birisi imiş. İnsanlar gelip kendisine bir şey söylese hemen inanır, derhal o doğrultuda icraat yapar, sonradan hakikati öğrenince de pişman olur. Nitekim tahta geçer geçmez on dokuz kardeşini boğdurtması böyle bir dalkavukluk hikayesinin sonucudur.

Sarayda vezirden kethüdaya, askerden hademeye iş görenler olduğu gibi eğlenceye dalan hanendeler, sazandeler, cüceler, dalkavuklar var idi. Bir yandan dünyanın her yanından getirilmiş bu eğlence adamları birbirini kısıkanıyor, diğer yandan yöneticiler rekabet duygusuyla hastalıklı ilişkiler ağı örüyorlardı. Çünkü dalkavuklar için en vahim durum, başka dalkavukların varlığıdır.

İşte o günlerden bir yalakalık hikayesi: Bir bahar gününde Nurcihan Haseki'nin oğlu Şehzade Mahmut, Sarayburnu'ndaki kayalıklara doğru inip elindeki çakılları denize atarak oyalanıyordu. Birden yanında bir derviş belirdi. Kimdi, nereden gelmişti, bilmiyordu. Gözlerinin ortasındaki kömür bakışlar yüreğine saplanıverdi, bir müddet baktı, dayanamayıp başını yere indirdi. Dervişin sözleriyle sarsılmaya başladı:

- Bak a Mahmut! Sultanlık istersen yağız ata binmekle, kaftan giymekle onu elde edemezsin. Anadolu Celali illetinden kavruluyor. Eğer şu mülke sultan olmak, ahiretinde cennete girmek istiyorsan önce halkın gönlüne girmeye bak. Git, Celalileri sustur! Şu sarayda bu işi senden başka yapacak kimse de yoktur! Şehzade sihre uğramış gibiydi. Başını kaldırdığında dervişin kayalıklardan aşip gitmekte olduğunu gördü. Hayatını bu derviş nereden biliyordu? Hızır mıydı? Kendisine bu görevi neden vermişti?

Şehzade günlerce düşündü ve vezirlere mektup gönderdi. Kendisine bir ordu vermelerini istiyor ve bu ordu ile Celaliler üzerine yürüyeceğini bildiriyordu. Mektupların içindekiler sarayda duyulunca saray dalkavukları sultan eşiğine döküldüler. Hepsisi de şehzadenin ordu istemesiyle bir isyana kalkışacağını dile getiriyorlar. Bir tek veziriazam Yemişçi Hasan Paşa şehzadeye inanmış ve onu bir ordu ile Anadolu'ya göndermekle Anadolu birliğinin sağlanabileceğini dile getirmişti. Sultan ona değil, dalkavuklar sürüsüne inandı. Dalkavuklar aslında halkın Şehzade Mahmut'a gösterdikleri sevgiden dolayı rahatsız idiler. O tahta geçerse dalkavukluklarının devam etmeyeceğini biliyorlardı. Bu şehzade ortadan kalkarsa dalkavukların iktidarı devam edebilirdi. Çünkü onlar güçlü, akıllı bir hükümdar istemezler; bilakis yönetip yönlendirebilecekleri bir kukla isterlerdi. Olan Şehzade Mahmut'a oldu ve annesiyle birlikte idam ettirildi. Ardından Yemişçi Hasan Paşa da öldürtüldü. Sultan yaptığına pişman olup Şehzade Mahmut'un yazdığı mektupları okudu. Hiçbirinde isyanı çağrıştıran tek kelime

yoktu. Dalkavukluk rekabet ateşiyile körüklenirmiş, babanın dalkavukları kendine rakip olduğunu söyleyerek öz oğlunu öldürtürken diğer dalkavuklar da kendi rakiplerini ateşe atıvermişler. Şehzadenin annesi Nurcihan ile veziriazam Hasan Paşa işte o ateşe yandılar. Allah'ım!.. Bizi, ülkemizi, halkımızı dalkavukluk illetinden kurtar!.. Allah'ım!.. Yüreklerimizi kıskançlık ateşiyile yakma!.. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Feleğin çemberinden geçmek

İskender Pala 2010.07.06

Dilimizde başından çok şey geçip tecrübe sahibi olmuş kişiler hakkında "feleğin çemberinden geçmiş" tabiri kullanılır. Mecazen gözü açılmış, bir işin hakikatini tecrübeyle bilen kişiler için de böyle denir.

Bu deyim Türkçenin en eski dil varlıklarından olup Batlamyus kozmogonisini esas alan felek düşüncesinin tasavvufa yerleşmesinden itibaren halk arasında yaygın şekilde kullanılagelmıştır. Malum, dünyanın çevresinde yedi kat gök mevcut olup her gök katmanı bir sonrakini kuşatır. Eskiler bu katmanların, çember şeklinde birbiri içinde ayrı istikametlerde döndüğünü düşünürler, en dıştaki çembere de felekü'l-eflâk derlermiş. Her bir gök katmanının birbiri içinde farklı istikametlerde hızla döndüğü (dönek felek) düşünülürse felekler arasında bir yolculuğun ne derece zor olduğu, böyle bir seyahatin tehlike üstüne tehlike anlamı taşıdığı kendiliğinden görülür. Tabii böyle bir yolculuğu tamamlamış olmak (feleğin çemberinden geçmek) da o derece maharet ve bilgelik isteyecektir. Bu yolculuğun madde ile yapılamayacağı, ancak bir ruh ve gönül yükselmesi ile feleğin çemberinden geçilebileceği, yani bunun soyut bir yolculuk olduğu ve ne derece yükselinebilirse o derece kemale erişileceği aşikârdır.

Ünlü şair Bakî buyuruyor ki:

Eriştim bahre cûy-âsâ basît-ı hâkten geçtim

Bisât-ı kurbe erdim çenber-i eflâkten geçtim

Aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Irmak gibi toprak denen basit zeminden geçip denize ulaştım. (Bununla yetinmedim) dostluğun eşğine varınca da feleğin çemberinden geçtim."

Şöyle de demeye gelir: "Irmak misali denize ulaşınca (= varlığımıdaki ruh zenginliğini keşfedince) basit topraktan yaratılmış olan varlığımdan vazgeçtim (= fani olmaya mahkum işler yapmayı bıraktım). Dost eşğine varınca da feleğin (zamanın ve alemin) çemberi arasında sunduğu nimetlere göz yumdum (= masıvayı terk ettim, varlığımı yok edip Hakk'a erdim).

Birisi "Baki büyük bir şair midir?" diye sorsa, ona verilecek cevap bu beyti okuyup, sonra "Kendin karar ver!" demekten ibaret kalırdı herhalde. Gerçekten de on kelimeyi yan yana getirerek insanın ruh harmanını ve insanlık macerasını özetleyebilmek, ancak büyük şair olmakla mümkündür. Kullandığı her bir kelime neredeyse büyük bir mazinin zenginliğini peşinden sürükleyip getiriyor. Hem de katman katman... Sırayla inceleyelim:

Bahr, "deniz" demektir. Lakin sufiler ondan, "Allah'ın sonsuz olan Sıfat ve Zat makamı"nı anlar ve yaratılmış ne varsa bütün eşya ve varlıkları da o denizin dalgası olarak yorumlarlar. Yani deniz vahdet, dalgalar ise kesrettir. Bu durumda varlık "Bir"e irca olunur ve bu denize bahr-i aşk, bahr-i mahabbet, bahr-i hakikat gibi isimler verilir.

Beyitteki "cûy" kelimesine lugatlarda "ırmak" karşılığı verilse de sufiler bu ırmağı kendilerine benzetirler ve "kulluk mecrası, kulluğun cereyan tarzı" olarak yorumlarlar. Bu durumda her ırmağın kaderi de, arzusu da denize akmak, koptuğu, ayrıldığı bütüne varmak, gurbetten vatana ulaşmaktır. Oraya ulaşınca da kendisine vasıtalık eden, yolculuğunda araç olarak kullandığı her şeyi terk edecektir. İşte bu terk edilecek vasıta " basît-i hâk (toprak denen değersiz ve basit varlık)"tır. İnsanın topraktan yaratıldığı düşünülürse beden denilen maddi varlığımızın, ruh ırmağının mecrasında akarak denize ulaşması için bizi taşıyan basit bir vasıta olduğu görülür. Toprak gibi zelil, miskin, fena tozlarına belenmiş ve sonunda da yine toprak olacak değersiz varlığımızı yok etmeden ruh ırmağımızın hakikat denizine akamayacağı ortadadır. Toprağın özünde fena (fanilik veya aşağı oluş) bulunmaktadır. Ne kadar şekil bulur, vücut bulursa, sonunda yok olup savrulur. O halde kişi ister birinci anlamlandırmamızdaki gibi bu vasıtayı kullanıp denize ulaşsın, isterse ikinci anlamlandırmadaki gibi denize ulaşınca bu vasıtayı terk etsin, hakikat ile karşı karşıya durmuş demektir. Bu da ancak yaratılanın Yaratana huzurunda durması (namaz) ile mümkündür. İşte buna bisât-ı kurb (yakınlık eşığı, kurbiyet makamı) denilir. Bisât (eşik, post, kilim, döşeme, mefruşat) kelimesinden ister bir seccadeyi anlayın ister Refref'i. Bu döşeme ister müminin seccade üzerindeki mi'racına, ister Burak Süvarisi'nin Refref üzerindeki mi'racına vasıta olsun fark etmez. Çünkü basît-i hâkten bisat-ı kurba yükselmek, süfli bedenden ulvi ruha yükselmektir ki bu dahi, Hakk'ın feyiz ve ihsanı ile kulunu kucaklaması, yani aşkın vuslata ermesi anlamı taşır. Bisat ehli olanda edeb görülür, lakin bisat ehli olmaya aşk ile yürünür. Aşk ile yürüyünce de feleğin çemberi açılır, bütün tehlikeler geçer, bir Cebrail gelir, bir Refref getirir, mesafeler dürülür, yolculuk kısalır. Şimdi gelin feleğin çemberinden geçin geçebilirsiniz. Onu Hz. İsa da denemişti ama yalnızca üçüncü kata kadar ilerleyebildi.

Mi'rac kandiliniz mübarek olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayatı güzelleştirmek

İskender Pala 2010.07.13

Anlatırlar ki penceresi Sadabad sarayına bakan sıbyan mektebinin bahçesinde yaseminlerin berrak ıtrıları havuzun fevkaresinde kırılan sularla buluşurken dokuz-on yaşlarında sekiz çocuk, rahlelerinin başına oturmuş musîkî ve kıraat dersi alıyorlardı.

Hepsi Eyüpsultan köyünden olan bu çocuklar içinde İstanbul'un ünlü âlimlerinden inci taciri Celil Mirza'nın güzel kızı Bihruze de vardı. Hacı muallim haftanın üç günü geliyor, dillere destan güzelliğiyle Haliç'in iftihar sayılan küçük yalılardan güle oynaya mektebe varan çocukları bahçedeki kameriyenin altında yan yana diziyor, musîkî meşk ettiriyor, bendir, çeng, ney ve rebap usulü gösteriyor, sonra da şiir, Arapça ve Farsça çalıştırıyordu. Çocukların dördü hanende, diğer dördü sazende olarak yetişiyordu. Bihruze, hanende arkadaşlarına eşlik ederken çengini dizine koyup göğsüne yaslıyor, parmaklarının zarif hareketleri ney ve rebaba eşlik ediyordu. Mektebin köpeği o çalarken hiç ses çıkarmadan dinliyor, sanki onun çeng sesini anlıyordu. Hacı muallim, Bihruze'nin, çengin tellerine dokunur veya parmaklarını perdeler üzerinde gezdirirken yaptığı zarif hareketlerin musîkiye çok yaraştığını ve ileride şarkılarını saraylarda sultanların dinleyeceğini her fırsatta ilan etmekten ve onu övebildiği kadar övmekten kaçınıyordu. O ki ne kadar övülse o kadar layık idi; çeng nağmeleri onun ellerinde yanık ve içli bir hikâyeye, derin ve kadim bir nefese dönüşüyor, dinleyenlerin kalbine bir hüzn bırakıyor, ney ile yarışıyor. Uzağıp giden dalgaları ve yemyeşil yamaçları perde perde dolaşan ve Kâğıthane'de hemen her kulağın alışık olduğu çeng sesinin en efsunlu hali sanki bu küçük çocuğun nefesiyle ruh buluyor gibiydi.

O gün musikî faslı bitmiş, güzel yazı için hokkalar rahlelerdeki yerlerini almıştı. Hace muallim, yazı meşki için getirdiği kitabı torbasından çıkardığı vakit ise bütün öğrenciler sevinçten ellerini çırpmaya başladılar. Çünkü en sevdikleri kitaptı bu. İçinde öyküler vardı ve o kitabın içindekiler üzerine yazı temrinleri yapmak her zaman bir eğlence olagelmmişti. Hace muallim, kitabı öğrencilerden birinin önüne koydu. Çocuk, rastgele açtığı bir sayfadaki hikâyeyi kelime kelime okumaya başladı. Birkaç dakika içinde sınıfta bütün dikkatler hikâyeye çevrilmiş, okunan kelimeler ile yazan kâmiş kalemlerin cızırtısından başka ses duyulmaz oluvermişti:

" Mecnun'un kabilesi bir araya gelmiş ve Leyla'nın obasına bir haber göndermişlerdi:

- Bu delikanlı sevgisinden helak olacak; azıcık merhamet gösterseniz de bir kere olsun Leyla'yı görmesine izin verseniz ne ziyânı olur?

Leyla'nın obasından cevap geldi:

- Onun Leyla'yı görmesini engellememiz Leyla için değil, onun içindir. Zira o Leyla'yı görmeye dayanamaz diye korkuyoruz.

Bunun üzerine Mecnun'u getirmişler. Daha Leyla'nın kapısını araladıkları vakit Mecnun Leyla'nın gölgesini görmüş ve yere yığılıvermiş."

Hikâye bittiği vakit havuzun başında öncekinden daha derin bir sessizlik oldu. Fıskiye'nin su şıkırtıları bile duyulmuyordu neredeyse. Hace muallim dersin bittiğini söyleyecekti, ama kimse yerinden kıpırdamıyordu. Bihruze birden kendini toparladı. O sırada beyaz kâğıda dökülen bütün siyah mürekkepler Leyla ve Kays isimlerini yazmıştı. İçine sevgi sindirilmiş bu hattın bambaşka bir tarz oluşturduğuna inandı. Harflerin her biri âhengini ve tenasübün üstatlar tarifine uygun görünüyordu. Şeyh Hamdullah yazsa böyle yazardı. Konu sevgi olunca Bihruze, hattın güzelleştiğini fark etti.

Hace muallim dersin bittiğini söylemedi, hayır, onun yerine musikî meşki için herkesin hazırlanmasını söyledi. Sınıfta bir kıpırdanma oldu. Hanendelerin akıllarında hâlâ Kays'ın düşüp bayılması sahnesi vardı anlaşılan. Ritm başladı, nefesler birer birer ahenge girdi. Yunus güftelerinden birini geçmeye başladıklarında ise terennümler ağızlarında sanki can buldu ve seslerine öylece yansıdı. Akıllarında hâlâ hikâyedeki sevgi vardı. Hiç kimse diğere söylemedi ama musikînin güzelleştiğini fark ettiler.

Bihruze'nin çeng sesi bittiği zaman mektebin köpeği usulca yerinden kalktı, köşedeki eniklerinin yanına doğru ilerledi, her birini ayrı ayrı kokladı. Sevgi bahçeye yayılmış olmalıydı; enikler annelerindeki şefkatin daha bir güzelleştiğini fark ettiler.

Meşkin sonunda Hace muallim yerinden doğruldu. Böyle güzel talebeleri olduğu için şükretti. Bir kez daha yaptığı işin güzelliğinden memnun oldu, ömrünü eğitmeye adanmış olmaktan mutluluk duydu. Hem de sevgiyle eğitmeye... Yazdırdığı hikâyedeki sevgi gibi... O gün dersin daha da güzelleştiğini fark etti.

Keşke bu hikâye dört yüz yıl evvel yaşanmış olsaydı, keşke o zaman kız çocukları da erkek çocuklarla birlikte mektebe varsaydı da oralarda bilim, sanat, edebiyat ve estetik okusalardı. Eğer öyle olsaydı biz de bugün hayatın güzelleştiğini fark edecektik.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ey yolcu, sevgiye yürü!..

Ilık yaz akşamlarında, meşe dallarının yaprakları arasından göz kırpan yıldızlara doğru uçup gittiğimi düşünmek tekdüze ömrümün en heyecanlı eğlencesi haline gelmişti.

Bahardan bu yana gözlerimi karanlıkta yıldız aramaya alıştırmıştım. Babamın son günlerde iyiden iyiye artan dalgınlık hallerine aldırmandan yıldızlarımı arıyordum. Hatta artık cırcır böceklerinin yeknesak seslerine yetiştirebiliyor, onların her ötüşünde yeni bir yıldız daha gidiyor, uçsuz bucaksız göklerde bir yıldızımın daha olmasından haz duyarak elimdeki çakıllardan birini daha yıldız torbama dolduruyordum. Gece olup da sessizliğin en koyu vaktinde bir yıldızda tek başına olmak ve her şeye hükmetmek bir çocuk için sultanlık değil de nedir!?..

Babam o gece her zamanki durağanlığının aksine beni karşısına oturtup önemli şeyler anlatacağını söylemişti. Ürpermiştim. Her gecekinden farklı bir gece olacağını düşündüğüm için benliğime tesir eden bir titreyişle ürpermiştim. Henüz sekiz yaşımıdaydım ve çocuk ruhuma ağır gelen hakikat adına ürpermiştim. Elbette cümlelerine yine "-Sevgiye yürü babacım, sevgiye yürü, ta ki hakikate eresin!" diye başladı. Sonra tane tane ve emreder gibi söylemeye devam etti:

-Bütün inançların temeli sevgidir. Her kim bir şey veya kimseyi severse ona inanmış, boyun eğmiş, kulluk etmiş olur. Kulluk, sevginin yedi derecesinden biridir ki ilk adımda dostluğu başlatır. Bu dereceler ezeli ilgiden doğar, ilgiyi sevgi takip eder. Sonra tutku, aşk, şevk ve kulluk diye devam edip ebedî dostlukta nihayet bulur. İyi veya kötü, yararlı veya zararlı her tür sevginin bir etkisi, sonucu, meyvesi ve hükmü vardır. Coşku, zevk, özlem, yakınlaşma, ayrılma, uzaklaşma, terk etme, sevinme, üzülme, ağlama, gülme... Hepsi sevginin etkileri ve halleridir. Kişi sevgi basamaklarında sürekli bir kazanç ve güç kazanarak ilerlemelidir. Belli bir yol aldıktan sonra sevgi yüzünden ağlasa da, gülse de; sevinse de, üzülse de; hatta sıkılsa yahut coşsa da bundan yarar görür. Nitekim sevgiden uzaklaştığı zaman bunun tersi olacak, her halden üzülecektir.

Babam sözlerine ara verip başımı okşadığında, artık sonraki cümlelerde edanın değişeceğini, sohbetin bir vasiyete dönüşeceğini bilememiştim:

-Hakikati sevmek, babacım, sevgilerin en güzeli. Çünkü hakikat Mutlak Güzellik'ten doğar ve bütün güzeller O'nun güzelliğinden bir ilham taşıdıkları için sevilirler. Hakikati ayırt etmeyi bilersen sevgiliye şirk koşmamış, sevgide ortak edinmemiş olursun. Sevgiliyi sevmek, sevgilinin sevdiklerini sevmek, sevgili için ve sevgili yolunda sevmek, sevgiliyle birlikte sevmek, bunların hepsi insanın tabiatına uygundur. Çünkü sevgiye ulaşmak zevk, ayrı kalmak acı verir insana. Sevgiyi bilen için zevk ile acı arasında fazla da fark yoktur. Sevgilinin hicranını çekerek duyulan acı ile vuslatından alınan lezzet arasında fark olmadığı gibi. Bu yüzden bütün işler sevgi ile başlar. Hak olsun, batıl olsun her eylemin esasını sevgi teşkil eder. Her olayın ve her gayenin temelinde sevgi vardır. Tabiatınca yürüyen her hareketin özü sevgidir.

Babamın sözlerini anlamakta zorlanmaya başladığımı hatırlıyordum. Bilmediğim bir dilden sırlar aktarıyor gibiydi. Onun hiç bu kadar ciddi ve anlaşılmaz konuştuğuna şahit olmamıştım. Ne kadar çok şey bildiğini görmeyi belki beni hayretlere düşüren. Cümlelerini bir ayinde neşideler okur gibi ağırlaştırarak kuruyor, karşımda heybetle oturuyor, -belki de söylediklerinden dolayı ben her saniye onu daha heybetli görüyordum- ve yüzüme bakan gözleri sanki kalbime iniyordu. Her cümlesine kulak kesilmiş ezberlemeye çalışıyordum. Bazılarını yorumlayacak ve anlayacak kadar düşünemiyordum ama yine de hafızama yerleştirmek istiyordum. Dedim ya, babamı hiç böyle görmemişim. Görevini yapmak üzere bütün benliğiyle işine kilitlenmiş insanların saygınlığını taşıyordu üzerinde. Devam etti:

-Bir madde tabii olan merkezinden ayrıldığında sevgiyle ayrılır ve oraya yine sevgiyle dönmeye çalışır. Ezelde harekete geçen eşya ebediyete sevgiyle yürüyecektir. Göklerde, yerlerde ve ikisi arasında ne varsa sevgiyle vardır. Hatta içinde sevgisi yeşermeyince günah bile işlenemez. Bunun içindir ki gerçek sevgiliye ulaşmaya engel olan her sevgi sahtedir. Dış yerine içi, suret yerine ruhu sevmek gerekir. Sevgi çoğalınca korkak kalp cesaret bulur çünkü, aptal zihin cilalanır, cimri el cömertleşir, kötü ahlak güzelleşir. Sevgi asillerin gönüllerine devadır. Hayat ancak sevgiyle tatlıdır ve sevgisiz dünyada hayat sürmek beyhudedir. Sen hayatını sevgiyle doldurmaya, her dakikanı sevgiyle yaşamaya bak babacım!. Ve nefes aldığın her saniyede bir adım daha sevgiye yürü!

Babama söz verdim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sevgiye dair

İskender Pala 2010.07.27

Mumun yanına oturmuş, kıpırdanan alevlere içini dökerken yanaklarından yaşlar süzülüyor ve mırıldanıyordu:

-Ey sevgili! Hayalin gözümde, ismin dilimde, sarayın kalbimde... Peki ama nereye kayboldun?!. Gözlerim her yerde seni arıyor, hâlbuki işte gözbebeğimdesin; kalbim durmadan seni özlüyor, hâlbuki işte bağrımın içindesin. Kaybolup gittin desem kalbim beni doğrulamıyor. Çünkü sen onun içinde bir sır gibi kaldın, hiçbir yere ayrılmadın. Yok, gitmedin, hep yanımdasın desem, gözüm beni yalanlayacak, hani nerede sevgili, diyecek. Ne yapacağımı bilemiyorum. Kaybolan ile bulunan, doğru ile yalan arasında şaşkın kalakaldım. Gönümdeki yangına şahitlik ederek şu alevlerin içinde gülümseyen, şu gözyaşıma yansıyan hayalin ne vakit hakikat olacak? Ateş ile su arasında kalan hasretim ne vakit denecek? Neredesin, kiminlesin, neylersin bilsem!..

Baştan sona hasreti anlatan bu sözleri işitince içimin burkulduğunu, derin bir keder hissettiğimi itiraf etmeliyim. "- Galiba kurt ile kuzu, aslan ile ceylan rollerini değiştiler" dedim içimden. Çünkü bir sevgili, ancak böyle bir durumda içini dökerken yukarıdaki cümleleri söylerdi. Seven ile sevilen arasında olup bitenler değiştikçe kimlikler de değişir, seven ile sevilen rol dönüşümüne uğrarlardı. Bu durumda seven işin başlangıcında sevgiliyle ilişkilendirilen, ona benzeyen her şeye ilgi duyuyor, benzemeyenleri bile ona benzetiyor, bundan haz alıyordur. Mecnun dağda tuzağa ayağını kaptırmış bir ceylan görünce onun gözlerini Leyla'nın gözlerine benzetmiş, sırf bu yüzden avcıyı bekleyip diyetini ödeyerek onu serbest bırakmıştı. "Niçin böyle yaptın?" dediklerinde ise "Leyla'ya benzeyen birine zulüm yaraşık değildir!" cevabını vermişti. Mecnun o vakit Leyla'nın aşkının henüz başlangıcında olduğu için böyle davranmıştı. Çünkü sevgi kemale erince seven, mükemmelliğin yalnızca sevgilide olduğunu fark eder ve artık ona benzer bir şey bulamaz. Tıpkı bunun gibi sevginin başlangıcında seven feryat figan eder, ağlayıp inler, yanar yakılır, kalbindeki ateşin dumanı ağzından ah olarak çıkar. Ama sevgi kemale erip de sevenin varlığını ele geçirince artık inlemeler ve ağlamalar son bulur, seven latif bir cisme dönüşür; kusurluluk biter, paklık başlar. Yani ateşin alevi büyüdüğü vakit dumanı azalır, hatta kaybolur gider. Bu durumda sevilen seven için kesif bir dumana dönüşür. Hem de bütün alevi örten bir duman.

Hayal ile gerçek arasındaki sevgilinin hikâyesine dalınca birden şehrimi özlediğimi hissettim. Sevgi bana şehri hatırlatmıştı. Belki de sevgi şehri özlemektir. Çünkü şehirler sevgililer gibi sevgileri de saklar, perverde eder. Birden fark ettim ki düşündüklerim yüzünden gönlüm hassaslaşmış, yüreğimin titremesi iki katına çıkmıştı.

Sevgi hatıraları yenilemek, eski dostları yeniden görmeyi arzulamaktı herhalde. Çünkü bunu hayal ederken bile sevgi insanın içini ısıtıyor, huzur veriyordu. Hayat sevgiyle yaşanmalıydı.

Bir ara "-Acaba aslan da ceylanın yurduna varırken seviniyor mudur?" diye içimden geçirdim. Acaba onun dışında sevgisini yitirdiğini, ona varınca da sevgiyi bulmayı umduğunu söyleyebilir miydim?!.. Hani herkes için matem olan yurt, seven için bayram, herkese Muharrem olan günler sevene Zilhicce olur gibi... Zeliha'nın, bütün adların içine Yusuf'un adını gizlemesi gibi... Sevgili adını diğer adları söylediğinden daha sıcak bir içtenlikle söylemek, sevgi kelimesini başka kelimelerden farklı telaffuz etmek, sevgi derken sanki yüreğinin bir parçası da ağzından birlikte dökülmek, sevgilinin kalbiyle sevenin kalbi arasında bir ilmeğe bağlanmak gibi...

O zaman düşündüm. Sevenin özünde taşıdığı cevher neydi de sevgili o cevhere yansiyordu? Seven, sevgiliyle olmaktan menfaat uman değil, menfaatini sevgiliyle olmaktan umandı çünkü. Sevdiğini söyleyenlerin çoğu ancak sevgilinin bezirgânları, hakiki seven ise onun satışa çıkarılmış metayıdı. Sevgili ona "- Gel kendini ben eyle!" dese derhal feda olur; çünkü ona muhtaçtır. Eğer seven kendini hakikaten o eylese belki o da kendini seven eylemeye yönelir. Eğer sevilen kendini seven eylese, bilinsin ki sevgide ihtiyaç içinde kalmış demektir. Eğer seven kendini sevgili eylese tamamlanma sevilende gerçekleşmiş; böylece her şey sevilen olmuş sayılır. O vakit niyaz aradan kalkar her şey naz olur. İhtiyaç aradan gider sevgide kendine yeterlilik başlar. Fakirlik kaybolur, zenginlik gelir. Velhasıl her şey bir çare olur, çaresizliğin adı yeryüzünden silinir!..

Bütün bunları düşündükten sonra bir karara vardım. Seven sevdiğini bir sevgili, bir canan sanırsa yanılır; oysa bilmelidir ki sevilen sevenin cananı değil bizzat canıdır.

Ey büyük üstad, ey Fuzulî!.. Sen Leyla ile Mecnun'u yazmasan, cihanda sevgi adı eksik kalırdı!.. Değil mi ki söyledin:

Cânı kim cânânı için sevse cânânın sever

Canı için kim ki cânânın sever cânın sever. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evet!.. Ne diyorduk?!..

İskender Pala 2010.08.10

Zamanın öncesinde... Dünyada hiçbir şey yok iken... Daha dünya yok iken... Allah sormuştu:

- Ben sizin Rabbiniz değil miyim?

Allah'ın güzelliğine hayran bakakalmış olan canlar, canlarımız, hep bir ağızdan ve coşku ile atıldılar:

- Evet!..

Hattap oğlu Ömer öfkesiyle şehri sarsıyordu. Mekkeliler Muhammed'in dinine giriyorlar diyeydi bu öfke. Eline kılıcını aldı, "Muhammed'i öldürmeye gidiyorum!" diyerek sokaklardan pervasızca ilerlemeye başladı. O sırada biri, "Muhammed'den önce kızkardeşin Fatma ile enişteni öldür sen; çünkü onlar da Müslüman oldu!" deyiverdi. Ömer'in öfkesi taşıtı, kız kardeşinin kapısını tekme ile açıp Fatma'nın yüzüne tokadı yapıştırdı. Çaresiz kadın kanayan yüzüne rağmen elindeki Kur'an ayetlerini mırıldanmayı sürdürdü. O sırada Ömer durdu. Dinledi. Duyduklarıyla ürperdi ve sonra yoluna devam etti. Safa tepesinde Erkam'ın evinin kapısına vardı. Hz. Peygamber'in ashabı bir ona, bir elindeki kılıca baktılar. Yüreklarına korku düştü. Ömer yiğit adamdı, hasmını

bir hamlede biçiverirdi. Hamza ondan daha az kahraman değildi; "Açın kapıyı!" dedi. Kapı açıldı. Ömer içeriye girdi. Hamza'nın eli kılıcındaydı. Hz. Peygamber gelenin Ömer olduğunu gördü. Ayağa kalktı. Üzerine doğru yürüdü. Karşısında korkusuzca durdu ve iki eliyle yakasından tutarak sordu:

- Müslüman olmaya mı geldin Ömer?!..

- Evet!.. Evet ya Rasulallah!..

*

Asr-ı saadette fetihler devam ediyor, civardan ganimetler toplanıp Kutlu Elçi'nin huzuruna getiriliyordu. O da ganimetin çoğunu, sırf gönülleri İslam'a ısınsın diye yeni Müslüman olmuş kişilere dağıtıyordu. Bunların çoğu da Mekke'de Hz. Peygamber'e muhalefet edenlerden idi. Bu sırada Ensar'dan bazıları güceniklik gösterdiler; "Rasulullah kendi kavmine kavuştu, bize dönüp bakmaz artık!" dediler. Kutlu Nebi bunu duyunca üzüldü ve Ensar'ı etrafına toplayıp sordu:

- Ey Ensar! Ben sizi dalalet üzere bulup Allah'ın hidayetine erdirmedim mi? (Allah seni şaşırmış halde bulup doğru yolu göstermedi mi? [Duha, 7])

- Evet ya Rasulallah!..

- Sizi fakir ve yoksul bulup Allah'ın lutuf ve keremiyle refaha kavuşturmadım mı? (Ve seni yoksul buldu da zengin kılmadı mı? [Duha, 8])

- Evet ya Rasulallah!..

O halde ey arkadaşlarım; başkaları deve ve koyun alıp gidiyorken sizin beni alıp yurdunuza götürmeniz yetmez mi?

Ensâr ağladılar ve haykırdılar:

- Evet ya Rasulallah!.. Yeter!..

*

İmdi!. Ne efsunkâr bir kelimedir şu "Evet!". Sanki kâinatın gülümsemesidir o ve bir "Evet!" ile şerler hayra döner, hayat yeniden evrilir. Nasıl ki insanlığın soyut can boyutu bir "Evet!" sayesinde somut madde boyutuyla bütünleşti, yaratılış görünür kılındı, kâinat var edildi?!.. Nasıl ki kul ile Rabbi'nin sözleşmesi bir "Evet!" ile mühürlendi ve zaman, ezelden ebede akmaya başladı.. Nasıl ki "Evet!" Ömer'de bir hidayetin adı oldu; Ensar ile bir dostluğu perçinledi. Şimdi hâlâ insaniyet bir "Evet!"in sırrını taşımakta ve bir "Evet!" ile binlerce güzellikler, lütuflar, iyilikler, özgürlükler, eşitlikler gelecek ülkemizin mazlum evlerine. Adalet, bereket, hürriyet, mürüvvet yeryüzünden silinmedi denilecek!

Madem ki insan bir "Evet!" ile ayrıcalıklı kılındı; diğer varlıklardan üstün oldu...

Not: NT mağazalarının açılışını yaptığı şubelerin hayırlı uğurlu olması temennisiyle...

Hoş geldin Sultanım!

Kadı hazretleri! Bu adama geçen yıl bir mercan tesbih sattım. "Yüz kuruştan ibaret olan ücretini önümüzdeki Ramazan'da ödeyeceğim." diye taahhütte bulunmuş idi. Ama şimdi sözünde durmuyor.

Kadı davalıya sorar:

- Öyle mi söyledin Efendi?

- Evet, kadı hazretleri. Sözümde de sadıkım. İllâ bu adam ücreti henüz Ramazan gelmeden istiyor.

Davacı itiraz eder:

- Asla kadı efendi! Hilâl görünmüş, binaenaleyh Ramazan gelmiştir?

- İspat edebilir misin?

- Evet! Dışarıda iki tane şahidim vardır. Müsaade olunursa içeri alıp dinleyiniz.

Bu konuşmalar fi tarihinin bir arefe gününde, İslâm şehirlerinin Babı Meşihat denilen makamında, dinî otorite sayılan kişiler (Şeyhülislâm, müftü, imam vb.) ile kadı efendinin huzurunda cereyan eder.

Kadı efendi iki şahidi içeriye aldırır. Bunlar o bölgede hilâli gözleyen pek çok kişiden, hilâli ilk gören ikisidir ve şahitlik ücreti olan hediye alarak için soluk soluğa koşup gelmişlerdir. Kadı sorar:

- Siz hilali görmüşsünüz, öyle mi?

- Evet!

Kadı, hilâlin nasıl olduğunu, tam olarak nerede görüldüğünü, inceliğini ve kalınlığını vs. iyice tetkik edecek suallerden sonra huzurda bulunan heyete döner:

- Sizler bu şahitlerin sözlerini inanılır buluyor musunuz?

- Evet!

- O halde Ramazan sabit oldu. Müddeinin iddia eylediği, senin de inkâr etmediğin mercan tesbih ücreti olan yüz kuruşu müddeiye eda eyle!

İstanbul'da her yıl tekrarlanan bu mahkemenin "Evet!"i karar defterine kaydedilir ve şehirde Ramazan başlar ve bu "Evet!"in sonu bayram olur.

Ramazanınız mübarek olsun, Allah bayrama eriştirsin!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evet!.. Ne diyorduk?!..

İskender Pala 2010.08.17

Evet adlı küheylanın süvarisine!..Ergenekon dar geliyor, milleti boğuyordu. Buradan çıkmak, bu sıkıntıdan kurtulmak gerekti.

Kağan demir dağı eritmek için yetmiş kat odun ve kömürü, büyük alevlerle yandırdı, körükler çalıştı, alevler yükseldi, ortalık cehennem sıcaklığına büründü. Dağın bir bölümü önce kızardı; sonra nar çiçeği rengini aldı, eridikçe aşağılara aktı. Kağan ve maiyetindekiler heyecanlandılar. Ergenekon'un sıkıntılı girdaplarında yaşayan halk, Gökta'nrı'ya şükürler ettiler. Günler ve geceler boyunca dağ erimeye devam etti. Atların ve arabaların rahatça geçebilecekleri bir geçit açılmıştı. Dağ soğusun da içine girip bakalım derken bir er çılgılık attı:

-Geçeğimiz yerde bir kurdun ayak izleri var!

Birkaç yiğit, bu kurdun ayak izini takip ettiler ve kendilerini dağın öte yanında buldular. Geri gelip anlattılar:

-Gün avarırken o bozkurdun geçitten koşarak geçtiğini ve sonra kaybolduğunu gördük. Ayak izlerini görüyor, lakin kurdu göremiyorduk. Geçitten çıktığımızda uzaktaki bir tepenin sırtında durmuş, bizi gözetlemekte olduğuna şahit olduk.

Bu haberden büyük memnuluk duyan kağan Göktürkleri topladı, tarkanları ve beğleri bölük bölük eğleştirdi, soy soyladı, boy boyladı, hepsiyle göz göze geldi ve sordu:

-Türk milleti!.. Çok zahmet çektik, çok bunaldık. Tanrı Ülgen sıkışıp kaldığımız bu Ergenekon'dan çıkmak için bize bir geçit açtı. Bu dar vadiden gitmek ister misiniz?

Dağlar, Göktürklerin coşkulu sesiyle inledi:

-Eveet!..

-Asena bize atalarımızın yurdunu gösterecek; Göktanrı bu işle onu görevlendirmiştir. Onu takip edelim mi?

-Eveet!..

Kurt önde, Göktürkler arkasında günlerce yol aldılar. Sonunda Ötüken'e ulaştılar. Orada kağan şu konuşmayı yaptı:

-Ben Göktürklerin kağanı Börteçine, size şunları söylüyorum ki bulunduğunuz yurt, atalarımızın yurdudur. Uzun zamandır bakımsız ve sahipsiz kalan ülkemizi imar ve ihya etmeye azmettik. Bu uğurda benim istediğim, sizin de istediğiniz midir?

-Eveet!..

-O halde Göktanrı bize yardımcı olsun ve bizi dost yanılğısından, düşman yenilgisinden korusun!..

*

Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarıyordu. Karanlık bastı, gökten bir ışık düştü; aydan ve güneşten parlak bir ışık... Oğuz Kağan korkarak ışığa yaklaştı, ortasında bir kızın oturduğunu gördü. Altın saçları, ışıktan yüzü vardı. Kutup yıldızı yanağındaki bir ben idi. Gülse gök gülüyor, ağlamak isterse yerine gök ağlıyordu. Oğuz'un akli başından gitti, kıza vuruldu, sevdi. Yakınına vardı, elini uzattı ve sordu:

-Seni sevdim ey güzel, benimle evlenir misin?

Kız, Oğuz'un yüzüne baktı. Yüzünde geleceği gördü, yaşanacak güzel günleri ve güzelleşmiş bir hayatı... Böyle bir mutluluğa hayır denilemezdi. Kalbinin bütün sıcaklığı ve duygularının bütün samimiyetiyle cevapladı:

-Evet!..

Oğuz, bu sözü beğendi ve ona adını sordu. "Hürriyet!" dedi kız, adım Hürriyet!.. Oğuz onu kendisine eş tuttu, eşit tuttu. "Ülkemin geleceğini sana adadım!" dedi ve dirliğini bu eşitlik üzerine kurdu. Üç oğulları Gün, Ay ve Yıldız, herkesin özgür olduğu adil bir dünyaya doğdular.

*

Malazgirt'te zorlu bir günün tam ortasında binlerce ayak bir ayak olmuş, binlerce ağız bir ağza bakmıştı. Cuma namazından önce Sultan Alparslan beyaz atının sırtında ordusuna şöyle hitap ediyordu:

-Kumandanlarım, askerlerim! Artık bekleyemeyiz. Şu giydiğim beyaz elbise şehitlik kefenimdir; illa ki arzum zaferdir, büyük bir zafer!.. Bütün Müslümanların minberlerde bizim için dua ettiği şu saatlerde kendimi rakiplerimin üzerine atmak istiyorum. İnşallah muzaffer olur gayeme ulaşırım. Sizler ki bu güne kadar ben nereye gitsem oraya geldiniz, ben nasıl dersem öyle yaptınız. Böylece bir ulus olduk, böylece güç bulduk, dirlik bulup devlet olduk. İmdi bu kutsal gayemde de benimle beraber gelir, bu yolu benimle beraber yürür müsünüz?

Büyük bir inançla söylenen bu heyecanlı sözler atlarının üzerinde bekleyen askerlerin sabırsızlıklarını kamçıladi. Malazgirt ovası gür ve uzun bir ahenkle sarsıldı:

-Eveeeeet!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evet!.. Ne diyorduk?!..

İskender Pala 2010.08.24

Osmanlı ile Safevi'nin yolları kesişip de iki aslan birbirine kükrediğinde, Sultan Selim ile Şah İsmail birbirlerinin üzerine atıldığında, bugünkü Anadolu'nun güneydoğusundaki sarp dağlarda yaşayan Kürtler arada kalmış, ne yapacaklarını şaşırılmışlardı.

Yaklaşık otuz kadar farklı aşiret ve farklı idare, burada birbirinden kopuk yaşıyor, aralarında sık sık münazaalar çıkıyordu. Şimdi bölge karışmıştı. Kimden yana olacaktı? Şah mı, Sultan mı tercih edilmeliydi? Hangisi Kürtlerin hayrına olacaktı? Tedirginlik had safhada iken Bitlisli İdris sahneye çıktı. Akkoyunlu ve Osmanlı saraylarında önemli görevlerde bulunmuş, Safevi Şahı İsmail'in babasıyla dost olmuş, otuza yakın kitap yazmış bir alim ve devlet adamı olan İdris çok ince bir siyaset güderek Sultan'a geldi. Yanında 25 Kürt aşiretinin reisi vardı. Aralarında bir konuşma geçti. İki yıl gibi kısa bir sürede otuz kadar Kürt beylik ve hanedanını bir araya getirip Kürt birliğini sağlayan bir konuşmaydı o. Yüce hükümdar Selim ile Kutlu Müderris İdris'i samimi dost yapan bir konuşma. Bu konuşmadan sonra o kadar iyi geçimlik oldu ki İdris, hükümdara çok hoşuna gidecek bir lakap (Yavuz) verdi; hükümdar da ona Diyarbakır ve havalisine hükmedecek bir kazaskerlik rütbesi. İşte o ahitleşmenin cümlelerinden bazıları:

- Hocam ve ağalar! Devr-i saltanatımın bidayetinden bu yana mîr-i aşiret tesmiye olunan Ekrad sancaklarını devletim sancaklarıyla eşit tutmuşluğum hatırlarda mıdır?

- Evet, hünkarım, cümle bilad-ı Ekrâd bunu hatırlar.

- Baba ve dedelerinizden miras aldığınız örf ve adetleri onurlu şekilde sürdürmek üzere paşa sancaklarında yurtluk ve ocaklık yoluyla size şimdi de dirlikler vermektir maksadım, ister misiniz?

- Evet isteriz, yüce Sultan, örfümüze sadığız, isteriz.

- Dağlarda mekan tutmak yerine düzde çift sürseniz, bereketli toprakları ekip biçseniz ve ben de bunun için size ahitnameler düzenletsem, buna karşılık fermanıma râm olup askerim yedeğinde cengaverlik eder misiniz?

- Evet ey hükümdar, yanınca kılıç sallar, can alır, can verimiz!..

- Devletimin sefer ve gaza vaktinde, beyleriniz, ordularını yine kendi serdarları ve yine kendi teçhizatlarıyla birlikte orduma katarsa, hazar ve barış vaktinde ben dahi sizi düşman ellerden ve yabancı müdahalelerden korurum. Rız olur musunuz?

- Evet, rız olunuz adaletli hükmar!

- Südde-i saadetim ve devletim nezdinde sözümü söz, işimi iş bilir misiniz?

- Evet!.. Biliriz.

- O halde bu ahitten sonra emirlikleriniz, örf ve aşiret hususiyetleri üzere rahat olsunlar. Ve dahi ahdimiz haleflerimiz nezdinde korunup uygulansın, rız mısınız?

- Evet!..

- Reyiniz sorulduğunda sizi reyimle mutabık bulacak mıyım?

- Evet!...

- Varın, ta-be-kıyamet huzur ve emniyette olun!..

Evet!.. Ne diyorduk?!..

Hz. Ali Efendimiz bir gün oğlu Hasan'a tane tane şöyle buyurmuştu:

" - Oğul!..

Her şeyden evvel Allah'tan hakkıyla kork. Ciddi olarak ölümü an ve ölümü anmakla kalbini yaşat.

- Evet babacığım!..

- Kendi nefesine ve kalbine daha evvel geçmiş insanların hikâyelerini söyle. Mazide insanların başına gelen felaket ve musibetleri düşün. Aynı şeylerin tekrarlanmaması için dikkat et. Atalarının topraklarında ve yaşadıkları yerlerde gez; onların eserlerini dikkatle tetkik et, istikbaldeki yerini şimdiden hazırla ve temizle.

- Oğul!.. Bilmediğin şey hakkında konuşma. Her işi ehline bırak. İyiliği emret ki iyilik ehlinden olasın. Bir işi yapmadan önce onun üzerinde iyice düşün. En iyi şekilde karar verebilmek için güvenilir kimselerle istişare et. Anlıyor musun?

- Evet ya Ebû Türâb olan babacığım!..

- Oğul!..Tavsiyelerimi dinle ve anla. Bil ki her canlının ölümünü elinde tutan, yaşamasını da elinde tutmuştur. Zenginleri fakir, fakirleri zengin yapan O'dur. Her türlü belayı ve hastalığı veren de; her belaya bir deva bulan da O'dur.

- Evet ey Haydar-ı Kerrâr olan babacığım!..

- Oğul!.. İşte sana dünyayı ve onun türlü hallerini, içinde bulunan bütün şeylerin zamanı gelince başka bir yere göç edeceğini, varlığın akıbetinde yok olacağını tebliğ ettim. Bunlar hakkında ibret alman için de sana yol gösterdim. Bununla senin kurtuluşunu ümit ettim. Duydun ve kabul ettin mi?

- Evet ey mü'minlerin emiri babacığım, Evet!.. Duydum ve kabul ettim!..

- Oğul, inşallah kurtuluşunu ümit ederim.

Bin dört yüz yıl evveldi...

İskender Pala 2010.08.31

Taala'nın adıyla...

"İşte size Allah katından bir nur ve hakikatleri açıklayan bir kitap geldi. (Maide,15)"

Bin dört yüz yıl evveldi, tam bin dört yüz yıl evveldi... Bir Kitap indirildi göklerden, ezelde yazılmış bir kitap... "Oku!" diye başlayan ve bütün insanlığı sayfa sayfa, cümle cümle, harf harf okuyan bir kitap. Okumak istendiğinde ferahlık, anlamak istendiğinde sırların anahtarını verir insana.

Bir Kadir gecesiydi... Yaradan katından aldılar melekler Kitab'ı ve yer semasına getirdiler. Ezel günündeki gül Cemal'in kokusu hâlâ üstündeydi ve efendiler efendisi Muhammed'e gül kokuları getirdi. Sonra tam yirmi üç yıl boyunca görünmeyen âlemden görünen âleme aktı ve ezeli ebede, gökleri yere, Arş'ı ferşe bağladı rahmet, rahmet...

Kur'an, insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak üzere gönderildi ve 114 sûrede tamamladı sözünü. İçinde salt vahiy ve halis hidayet vardı. Fikir ve hikmet kitabıydı, düşünenler için; ahlak ve ibadet kitabıydı, inananlar için; hüküm ve buyruk kitabıydı sınananlar için, ve sonraki zamanlarda bütün kitaplar yalnızca o kitabı açıklamak için yazılır oldu.

Bin dört yüz yıl evveldi, tam bin dört yüz yıl evveldi... Bir Kitap indirildi göklerden... Bütün kitapların anası ve Allah'ın insanlığa vahyi idi. Kendi ifadesiyle çok yüksek ve mühim bir mesaj içeren İlahî Kelam idi. "Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'an'ın Allah sözü olduğundan şüpheniz varsa, haydi onun sûrelerinden birine benzer bir sûre meydana getirin ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, eğer iddianızda haklı iseniz! (Bakara 23)" "Yemin ederim, eğer insanlar ve cinler bu Kur'an'ın benzerini yapmak için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine destek olup güçlerini birleştirseler, yine de onun gibi bir Kitap meydana getiremezler. (İsra,88)" İşte bu yüzden Kur'an, güzeller güzeli ve sevgililer sevgilisi Muhammed'in peygamberliğine ilk delildir ve sözü i'caz vasfı taşır. Ta ki her ayetinin, her harfinin mucize olduğu görülsün, anlaşılsın; buna inanmayanlara meydan okusun...

Bin dört yüz yıl evveldi, tam bin dört yüz yıl evveldi... Bir ramazan ayında, bir Kadir gecesinde inmişti Kitap, bir Kadir gecesinde akmıştı dünyamıza ışıklı ibrişimler misali nur imbiklerinden... Onun indirilmesi şerefine, onun indirildiği günde, onun indirildiği ayda Allah bize oruç emrediyor. Kur'an'ın şanını tebci için ve o nimete erişmenin şükranesi olarak... Çünkü buyuruyor: "O ramazan ayı ki, insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran, en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'an, o ayda indirildi. Artık sizden kim ramazan ayının hilalini görürse o gün oruç tutsun. (Bakara, 185)" Çünkü "Sana Kitab'ı gerçeğin ta kendisi olarak indiren O'dur. (Âl-İ İmran, 3)" O gerçek ki aklın, adaletin ve doğruluğun gösterdiği yerde doğan bir şafaktır ve insanlığın dertleri yalnızca bu gerçeğe çözüme kavuşacaktır.

Bin dört yüz yıldır "Gerçekten bu Kur'an, insanları en doğru yola, en isabetli tutuma yöneltir. Güzel ve makbul işler yapan müminlere, nail olacakları büyük mükâfatları müjdeler." (İsra,9) Çünkü bin dört yüz yıldır Kur'an-ı Hakîm idi bu Kitap -ki hâlâ öyledir- ve her şey köhnemekteyken o tazelenir durmadan... Her şey eskir, o yeni yeni mânâlarıyla huzurunu yayar, barışını, güzelliğini serper üstümüze. Her saniye, her dakika, her saat, her gün, her ay, her yıl yeniden okunur, her defasında yeniden anlam kazanır, her yeni günde yeni bir müminin kalbine doğar. Ve ben bildiğimi derim; ancak bu Kitap'tır ki insanlığın sancısını dindirecek ve müminlere güzel

ahlak edindirecektir. Bu Kitab'a uymadıkça insanoğlu bahtiyar olamayacak ve huzur bulamayacaktır. Bin dört yüz yıllık kurtuluş halkasına girmeyen ve insanlığa rahmet getiren bu kitabın sırrına ermeyenlerin vay hallerine!..

Seni bize bağışlayanın yüce adıyla ey Kitap, dünyada kıraatinden, mahşerde şefaatinde ayrı düşürme bizi!..

KUR'AN İÇİN NE YAPABİLİRİZ?

Önümüzdeki Kadir gecesinde Kur'an'ın 1400. yılı başlamış olacak. Kur'an'a "Kitabım" diyen herkes bu yılda ona karşı bir sorumluluğu yerine getirmelidir. Keşke bu yılda hepimiz onu okuyup anlamaya çalışsak. Herkes kendi mesleği ve işi gereği elinden ne geliyorsa onu yapsa mesela... Bu yılı ihya etmiş olmak için bilim adamları Kur'an konulu konferanslar verse, yayıncılar kitaplar hazırlatsa, din adamları vaazlar ve etkinlikler düzenlese, ev hanımları hatimleri çoğaltsa, ev reisleri aile fertlerine her gün bir ayet öğretse, aileler topluca bir tefsiri baştan sona okusalar, hali vakti yerinde olanlar, çocuklarının her biri için 1400 Kur'an dağıtsalar, (Afrika'da, Türkî cumhuriyetlerde Kur'an'ı hiç görmemiş, hiç ona dokunmamış Müslümanlar olduğunu hatırlayalım), kurumlar Kur'an meclisleri düzenlese, her yerde Kur'anî ilhamların konuşulduğu toplantılar yapılsa. Her yüz yıl için seçeceğimiz bir ayetin (toplam ondört ayet) emrini yerine getirsek, her on yıl için bir fakire (toplam yüz kırk fakir) sadaka versek, her bir yıl için... i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Karagöz ile hacivat falcıda!

İskender Pala 2010.09.07

- Yâar bana bir eğlence medet!.. İki gözüm, Hacivatım, Hele diyorum, "hayır"lısıyla şu bayramı da bir atlatsaydık!?!..

- Evet Karagö...

- Evet deme!.. Hacı Cavcav, "Evet deme.. Bak sana itibar ettik, devletlüsün, ağasın, beysin dedik, ama sen böyle yaptıkça helecanım hafakana varıyor, asabıma halel geliyor...

- Aman Karagözüm, sinirlenme, sen kemâl-i sıhhat u afiyette ol, ben hayır derim, hatta her şeye hayır derim, üstüne hayırlar yağar!..

- Bak işte böyle, hayır de... Hatta şimdi başla, kırk kere hayır de...

- Hayır, hayır, hayı...

- Oooy, offf; Haayy, Hak! Hacivat'ım, aha şuramda bir korku var; ya "hayır" çıkmazsa!..

- O zaman "evet" çıka...

- Evet deme dedim, Hacı Cavcav, bak kötü oluyorum... Hem orada oturma bakayım, kalk ayağa... Hatta al çantanı eline, hemen gidiyoruz.

- Nereye hayırlısıyla Karagözüm!?

- Er-remmal Kaygılı Baba'ya. Adama evliya diyorlar, olmuşu olacağı, gelmiş geleceği biliyormuş.

- Falcıya gideceksek Karagözüm, bari Çıplak Hoca'ya varsaydık, on parmağında on marifet, hele türbedarı keramet ki keramet... Bakla attırırız, "evet" çıkarsa remil döktürü...

- Hele bak Hacı Cavcav, aha bu son olsun!.. Sıkmayayım sonra boğazını... Bir daha hayırsızlık eder de o kelimeyi ağzına alırsan...

- Hayır, hayır... Tövbeler olsun, bir daha "evet" demem...

Kahramanlarımız, korumalarını atlatıp ray-ban gözlüklerin arkasında kimseye görünmeden gittikleri gecekondu mahallesinde aradıkları kapıyı bulurlar. Kapının bir yanında tavuk kümesi, diğer yanında koyun ağılı vardır. Kırık bir mezar taşının çevresine yatır havası verilmek üzere çekilip türbe yeşiline boyanmış parmaklıkları geçerken orada yakmakta olan evliyadan Tokmaklı Hacı Kazık Efendi'nin ruhuna bir şeyler okuyup üfleyerek fallarının "hayır"lı olması için okurlar. Hacı Kazık Türbesinin kafası dumanlı türbedarı Tuzsuz Deli Bekir bir adak kurbanı parasını peşin alarak önlerine düşüp ikisini de loş, rutubetli, küf kokulu bir odaya götürür. İçerisi kalabalık; kabadayılar, tiryakiler ve elbette zenneler: Ayşanım kocasıyla arasını düzeltmek istiyor, İlknur kızımız sevda ateşiyle yanıyor, İclal'i cin çarpmış, Neriman kaybolan gerdanlığının peşinde, Ümit Hanım yeni AVM'sine tılsım yaptıracak...

Beberuhi, yeni gelenlere plastik kupalarda birer bardak soğuk su ikram edip bahşişini aldıktan sonra tozlu bir pöstekinin üzerinde yer gösterir. Sessiz olmalarını tembih edip çekilir. Kaygılı Baba tam karşılarında oturmuş fal sırası gelen zenneye nasırlı ellerini öptürmekte, karşısında diz çökerek derdini anlatmasını söylemektedir. Yanında kirli çanaklarda acayip tütsüler ve kokular durur, elini ıslattığı su çanağından önünde bekleyen müşterinin üstüne bir ayın mehabetiyle su serperek "Püf, püf, püf!.. Tüh, tüh, tüh!.." lye diye üstüne başına tükürür Karagöz ile Hacivat duvarlara göz gezdirdiler: Kargacık burgacık hatlar, ne olduğu belli olmayan çizgi ve ilkel resimler, tılsım havası verilmiş cahilane şekil ve rakamlar... Hacivat fısıldar:

- Aman Karagözüm, burada hayırlısıyla bize sıra gelmez, çok bekleriz, acaba diyorum...

- Hişt!.. Sana sessiz ol denilmedi mi?

- Eve.., Hayır, hayır...

O sırada yanlarına yalpalayarak Matiz gelir. İzbandut gibi bir adamdır, emredercesine sorar:

- Sebeb-i ziyaret ağalar? Sandık sonuçları, hı?

- Eve.. Hayır! Hayır!..

- O halde niçin geldiniz?

- Sandık sonuçları.

- Bin kere elemtere fiş!.. Efendiler, doğru cevap verecek misiniz?

- Hayır, ebediyyen hayır!..

- Sus Hacı Cavcav, bi sus!.. (Matiz'e döner) Siz ona bakmayınız, ne dediğini bilmez. Sandık sonuçları için geldik, inşallah hayırdır.

- Anlaşıldı!.. Bunun için hiç lekesiz bir kara tavuk getirmeniz gerekiyordu!

- Nasıl yani?

- Yanisi Kaygılı Baba hazretleri siyaset işlerini Hacı Kazık Efendi'nin ruh-ı azizine sorar. Eh, Rahmetli de sağlığında kara tavuk etini pek severdi!

- Hımm!... Bilemedik. Şimdi tavuğu nerden bulalım; acaba parasını versek?!..

- Bin kere Kefeştetayyuş!.. Kaygılı Baba Hazretlerinin parayla işi yoktur. Kara tavuk size lazım. Hani hayır çıkması için... Bi koşu, şurda, türbenin yanında tavukçumuz var.

Matiz çekilip gider. Hacivat sorar:

- Karagözüm efendim! Burada tezgaha geliyoruz galiba, isterseniz...

- İstemem Hacivatım, istemem!.. Şimdi gidip birimizin tavuk alması gerekiyor, aramızda yazı tura atalım mı?!..

- Oluuur (Oh!.. Çok şükür bu sefer "evet" demedim).

*

Üç saat sonra Kaygılı Baba, mendile yaydığı baklalara bakarak karşısında diz çöken iki kafadarın üzerlerine "Tüf, tüf, tüf!" diye salyalarını serpiştirirken fallarını okur:

- Yaşayan ölür, giden gelmez, yağmur yağar, otlar biter. Irmak tersine akmaz. Millet boş lafa bakmaz. Baklalar saçılır, fallar açılır, umutlar yürek yakar, sandıktan evet çıkar... Ben bile çeviremem bunu "hayır"a; sizi artık yüce Mevla kayıra. İlla falınızda görürüm ki bayram ertesi birbirinize düşeceksiniz. Eğer şu tılsımı üç vakit okursanız her günde ve her dilde; belki muhabbetiniz daim olur her seçimde, her ilde. Ömür biter yol bitmez, hayır diyen ileri gitmez. Rahat bulmak için, huzur duymak için tekrar edin her nefes "Mernunes, tefernunes, debernunes!.." Buna diliniz dönmezse şu da mücerreptir: "Sellem düşman, merden pişman!.."

İki kafadar bahçe kapısından çıkarken tekrarlamaktadırlar:

-Mernunes, tefernunes, debernunes!..

-Sellem düşman, merden pişman!.."

O sırada önlerinden lekesiz bir beyaz tavuk geçer. Yıktın perdeyi eyledin viran, varalım sahibine... Sürç-i lisan ettiysek, affola!..

Bayram tebriki:

Bülbülüm şâd, güllerin ikramı ikram üstüne

Haneniz görsün yine bayramı bayram üstüne

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hürriyet Kasidesi

İskender Pala 2010.09.14

Namık Kemal'in ünlü Hürriyet Kasidesi'ni hepimiz biliriz. Türk edebiyatının en güçlü şiirlerinden biridir. Osmanlı devletinin Kanun-ı Esasi hazırlıkları içinde olduğu günlerde yazılmıştır.

O zamanki adı 'Besâlet-i Osmaniyye ve Hamiyyet-i İnsaniyye'dir. Biraz serbest davranarak "İnsanlık Onuru ve Milli Kahramanlık' biçiminde tercüme edebileceğimiz bu başlık günümüze taşındığında demokratikleşme mücadelesinin tercümanı oluverir. Nitekim şiirin tamamını okuyanlar, geçtiğimiz günlerin yoğun siyasi tartışmaları ve evet-hayır sürecini tanımlayacak pek çok dizeye rastlayacaklardır.

Namık Kemal bu şiirini Vakit gazetesinin 2 Haziran 1876 tarihli nüshasında yayınlar. Ve elbette büyük ses getirir, bir anda bütün yurt sathında ezberlenir. Şiir bu derece beğenilip şöhrat bulunca halk arasında adı önce "Vatan Kasidesi" sonra da "Hürriyet Kasidesi" olarak anılmaya başlar. Eski kuşaktan pek çok insanın hafızasında önemli yer tutan, yüz yılı aşkın bir süredir de ders kitaplarına giren veya vatan çocuklarına ezberletilen bu kasidenin günümüz siyasi ortamını aydınlatacak bazı ilhamlarına baktıkça yaklaşık 135 senedir hâlâ "Hürriyet" meselesini çözmeye çalıştığımıza hayıflanmamak elde değildir. Şiire o günlerde Hürriyet Kasidesi diyenler, Sırbistan ve Karadağ ile savaş halinde bulunuşumuza atıf yapıyorlardı. Bu yüzden biz o Hürriyet kelimesini "Özgürlük" olarak alıp demokratikleş(eme)me süreciyle ölçmek gerektiğini düşünüyor ve inşallah bu referandum sonucunun bir başlangıç olmasını temenni ediyoruz. Daha demokratik bir anayasa ve daha güzel bir dünya için bir başlangıç... 12 Eylül 1980'de çiğnenen "Besâlet-i Milliyye ve Hamiyyet-i İnsaniyye"mizin yeniden şahlanması için bir başlangıç...

Namık Kemal'in o günlerde yaktığı meşalenin aydınlığını bu kadar yıl sonra ülkemizin ufuklarına getirmek için çaba sarf eden herkese en az Namık Kemal'e olan şükran duygumuz kadar şükran duyduğumuzu belirtmek istiyor ve o kasideden birkaç beytini demokrasi mücadelesinde emeği geçenlere teşekkür sadedinde buraya kaydediyoruz: (..)

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten

Mürüvvetmend olan mazluma el çekmez îânetten

Hakir olduysa millet şanına noksan gelir sanma

Yere düşmekle cevher sakıt olmaz kadr ü kıymetten

Durup ahkâm-ı nusret ittihad-ı kalb-i millette

Çıkar asar-ı rahmet ihtilaf-ı rey-i ümmetten

Eder tedvir-i alem bir mekînin kuvve-i azmi

Cihan titrer sebat-ı pâ-yı erbâb-ı metanetten

Kaza her feyzini her lûtfunu bir vakt için saklar

Fûtûr etme sakın milletteki za'f u betâetten

Biz ol âl-i himem erbâb-ı cidd ü içtihad kim

Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten

Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyyet

Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten

Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyyet

Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten

Ne yâr-ı cân imişsin ah ey ümmid-i istikbâl

Cihanı sensin âzâd eyleyen bin ye's ü mihnetten

Senindir devr-i devlet hükmünü dünyaya infaz et

Hudâ ikbâlini hıfz eylesin her türlü âfetten

Kendini insan bilenler halka hizmetten usanmaz. Mürüvvet sahibi olanlar da düşkünlere yardım etmekten el çekmezler.

Bunca yıldır millet hor görülmüşse, sakın şanına noksan geldiğini zannetme. Cevher yere düşmekle kıymetinden bir şey eksilmez.

Başarı ve üstünlük milletin gönül ve oy birliğindedir. Halkın farklı görüşlerde olmasından (korkma ki, bu vesileyle) ortaya çıkan sonuç milletin hayrına olur.

Hedefine gitmekte ayak direyen güçlü bir kahramanın azminin kuvveti, (tıpkı bir eksen gibi) dünyayı çevresinde döndürür. Çünkü metanet sahibi insanların ayaklarını sağlam basmalarından cihan titrer.

Biz o yüce yaratılışlı, çalışkan ve güçlü kişileriz ki küçük bir aşiretten cihana hükmeden bir devlet yarattık.

Şimdi özgürleşme kavgasının her yanı korkunç bir ateş olsa ne gam!.. Yiğit olanlar, bir can için gayret meydanından kaçır mı hiç?!..

Ey özgürlüğün gülümseyen yüzü!.. Meğer sen ne efsunkâr imişsin ki, sana gönül vererek gerçi esaretten kurtulduk, ama şimdi de senin esirin olduk...

Ey "istikbal" adlı umut!.. Meğer sen nasıl bir can dostuymuşsun ki cihanı bütün üzüntü ve sıkıntılardan sen kurtarıyorsun...

Ey istikbal!.. Şimdi hükmetme çağı senindir, iktidarını dünyaya yürüt... Allah, bu yolda senin ikbalini her türlü belalardan korusun!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Doğu-Batı

İskender Pala 2010.09.21

Leonardo da Vinci (1452-1519), hiç şüphesiz tarihin çok yönlü ve muhteşem dehalarından birisi. Beş yüz yıldır mucit, anatomi bilgini, ressam, müzisyen, astronom, mimar, teorisyen ve felsefeci yanlarıyla dünyayı şaşırtmaya devam ediyor.

Divan şiiri anlatırken bir gün ondan da örnekler vereceğim hiç aklıma gelmezdi. İşte buyurun:

Klasik şiire birazcık âşına olanların veya bu alanda eğitim alacak kişilerin ilk öğrendikleri konular arasında mum ile pervane arasındaki efsanevi aşk rivayeti yer alır. Doğu, sevenin sevilene koşmasını pervanenin ışığa koşmasıyla ölçer ve pervanenin o ışık uğruna yanıp kül olmasını, âşıkın aşk ateşi ile yanıp yok olmasına benzetir. "Leonardo'nun Defterleri"nde (hızl. H. Anna Suh, trc. Alev Serin, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2010) okuduklarım bana işin farklı bir boyutunu gösterdi. Da Vinci'nin anlattığına göre aylak pervane oradan oraya

uçarken uzakta bir ışık görmüş. Yaklaşınca onun bir mumdan geldiğini fark etmiş. Baştan çıkarıcı aleviyle büyülenmiş ve ona dokunmak, belki kucaklamak istemiş. Lakin onun için bu lezzet birdenbire azaba dönmüş ve narin kanatları tutuşmuş. Kanatları yanınca da mumun dibine düşüp kalakalmış. Ne yapsın, pişmanlık içinde ağlamaya başlamış. Seher vaktine kadar ağlamış. Sabah gözlerinden akan yaşları silerken şöyle diyor:

- Yazık bana!.. Tek isteğim ışığı görmek iken güneşi bıraktım da, kirli iç yağının sahte ışıltısına kapıldım. Güneşi, bir mumdan ayırt etmem gerekmez miydi?!..

Bana göre bu efsane iki farklı medeniyeti birbiriyle ölçmek adına güzel bir örnek. Gönül ile görüp lisan ile anlattığınızda Doğu'nun pervanesi size sevimli, akıl ile düşünüp gönül ile anlattığınızda ise Batı'nın pervanesi size cazip gelir. Sevgili uğruna feda olan, belki sevgiliye feda olan ve bunun için kendinden vazgeçmeyi cana minnet bilen bir âşık ile, henüz neye âşık olacağını kestiremeyen ve aklıyla bunu ölçüp biçme çabasında bir âşık arasındaki fark Doğu ile Batı arasındaki farkın ta kendisidir. Bunlardan birincide soyut (mânâ), ikincide somut (madde) dünyanın yansıması görülür. İlkinde iç yolculuklar ve derinlik, ikincisinde masiva ve egemenlik duygusu hâkim. İlkinde hüsn-i ta'lil (yorumlamayı istediğimiz biçimde görme), ikincisinde bir kinaye kendini gösterir.

Divan şiirinin en ünlü metaforları arasında bir ıstiridye-inci anlatımı yer alır. Buna göre ıstiridye baharda kumsala çıkar ve orada bahar yağmurlarının damlalarından nasibini almak üzere ağzını açıp sabırla bekler. Uzun bir bekleyişin sonunda yuttuğu bu damla, başlangıçta onu rahatsız eder ve sancılandırır. ıstiridye o sancıdan kurtulmak için bir salgı üretilip damlanın çevresini kaplar. Böylece geçici bir süre için acısını dindirmiş olur. Sonra yeniden sancı başlar ve ıstiridye yeniden salgı üretir. İnci, işte bu salgının katmanlar halinde birbirini kuşatıp donmuş halidir. Yani inci tanesinin iriliği ile ıstiridyenin ıstırapı doğru orantılıdır. Bazen bu ıstırap daha yağmur damlasını yutmadan ıstiridyeyi de helak edebilir. Yani ıstiridye o kadar uzun süre bir yağmur damlasını bekler ki sonunda güçsüz düşüp sahilten denize dönemez, orada can verir. Kumsaldaki ıstiridyeler işte bu sebatkâr ve sabırlı ıstiridyelerin hatıralarıdır.

Da Vinci, defterlerinde bu ıstiridyelerin ölümünü başka bir sebebe bağlar. Ona göre ıstiridye dolunayda sahile çıkar ve yumuşak kumların üstünde tamamen açılır. Yengeç bunu görünce hemen onun kabuğu içine bir dal parçası veya çakıl taşı atar. Böylece ıstiridye bir daha kapanamaz ve yengeç de onu acımasızca didikleme didikleme yer, bitirir.

Bu iki hikâyeden Doğu'ya ait olanı, bize bir mesaj verir ve şu gerçeği hatırlatır: "Nasıl ki en iri ve parlak inciler, en ziyade ıstırapların sonunda üretilirse, bazen en yararlı işler için de sancılı bir sürece ihtiyaç duyulabilir. Bu sancıyı çekemeyecek olanlar sonunda inci üretemezler." Bu bakış açısı gönlü önemseyen bir anlayışın ürünüdür. Hikâyenin Batı'ya ait olanını Da Vinci ağızımıza teşbih ediyor ve demek istiyor ki: "Ağzımız açık durduğu, sır tutmadığı müddetçe boşboğaz yengeçlerin insafına kalırız." Bu bakış da akılcı bir tavrın sonucudur.

Mehmet Akif üstadımız buyurur ki;

Dolaş da yırtıcı aslan kesil behey miskin

Niçin yatıp kötürüm tilki olmak istersin

Yani ki Doğu düşüncesinde, sırf hilebazlıkta başarılı olayım diyen kötürüm bir tilkiye iyi gözle bakılmaz, onun bu tavrı asla tasvip görmez. Oysa Batı'yı temsilen Da Vinci tilkinin bu tavrını neredeyse takdirle karşılamaktadır. Yazdığı defterinin satırlarına göre, bir tilkinin kuş avlamak için sayısız hilesi vardır. Mesela saksağan veya karga türünden bir kuş avlamak istediğinde onların sürülerine yaklaşır ve kendini yere atıp ağzını sonuna kadar

açarak ölü taklidi yapmaya başlar. Çok beklemeden bir kuş gelir ve ölü görünümüne aldanıp onun dilini gagalamak için başını uzatır. Bilmez ki tilki ağzını kapatarak onun başını gövdesinden koparverecektir.

Doğu ile Batı birbirinden farklıdır!.. Ne yapılsa bu fark kapanmaz ve çatışma alanı oluşturur. Çünkü ikisinin yürekleri farklıdır... i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Derdimiz ömrümüzden efzundur

İskender Pala 2010.09.28

Sen canından geçmeden canan arzu kılarırsın

Belden zünnâr kesmeden iman arzu kılarırsın

Derviş Yunus

Bilmem farkında mısınız; son birkaç yılda ülke ekonomisinin düze çıktığı konuşuluyor, yatırımların arttığından bahsediliyor. Benim bildiğim konular değil bunlar; lakin gözlemleyebildiğim bir şey var. İnsanlar tüketiyor, durmadan tüketiyor, bıkmadan tüketiyor. Bu yeni tarz-ı hayatın (yaşam biçimi) ülke ekonomisinin iyi veya kötü olmasının sonucu olduğunu hesap ederek ortaya çıktığını da zannetmiyorum. Kaldı ki insanlar, tüketici tavırlara göre şekillendirilmiş bir toplumsal yapının sıradan insanı her şeyden kopardığının, onların ruhunu sakatladığının, kendisiyle ilgili soruları sormasını engellediğinin, ruhsal bir varlık olduğunu unutturduğunun farkında değiller. Maddeler çağının insana dayattığı mekanik hayat insanîyetin dengesini bozuyor ve bireyi derunî dünyasından koparmakla kalmıyor, "aşkın olan"a yükselmesini de engelliyor. İnsan tabiatını yalnızca bir örümcek ağı gibi kuşatmış olan bu 'madde' hissi, tüketici modern dünyanın reklamları tarafından çelik ağlara, demir örgülere dönüştürülüyor ve neredeyse hiç kimse onun parmaklıkları içinden çıkamaz hale getiriliyor. Tüketimi teşvik edenler bize pırl pırl tabaklar ve giysiler sunuyorlar, ama pırl pırl suların ve nehirlerin elden çıktığını, pırl pırl duygularımızın kirlendiğini, beyaz hayallerimizin lekелendiğini saklıyorlar. Hâlbuki bizi "aşkın olan"a götürmek üzere yıkayıp arındıracak gerçek nehirlerimiz bunlardır ve ancak bu duygularla ötelere ait olduğumuzu hissedebiliriz. Kirli tüketim ağları ise sanal bir dünyanın dayatmasıdır.

Dünyayı global bir pazar haline getiren anlayış, insana her şeyi satmayı öneriyor ve elbette her şeyi satın alabilme duygusuna yönlendiriyor. Zannedirim bu pazarın hiçbir hukuku da yok. Daha doğrusu bu alışverişte hukuk işlemiyor. Kural koyucu yalnızca güç ve para. Parayla elde edilebilen her şey tüketilebilen bir eşyaya dönüşüyor ve eşyanın saldırısı altında çaresiz bekleyen insan, yazık ki kaderine boyun eğmiş ve maddenin hükümlerine altında köleleşmiş bir varlık oluveriyor. Artık metropollerin, AVM'lerin toplama kamplarında, travmaları ve sendromlarıyla koşuşturup duran ve buna mutluluk adı veren bir toplum ile karşı karşıyayız. Uğursuzluğun mucize kılığında pazarlandığı, satılmayacak metanın bırakılmadığı, billboardlar ve reklamlar dünyasının girdabına takılıp kaldığı, "satarım canımı alan bulunmaz" ekseninde mânânın maddeye irca olunduğu bu pazarı kontrol edebilmek yazık ki imkânsız. Spartaküs'ün ruhu çoktan yeryüzünden çekilip gitmiş ve bu arenada bize esareti özgürlük diye sunmaktalar. Öyle bir özgürlük ki tarihin hiçbir döneminde insanlık bu derece özgür olmaya yeltenmemiş, özgürlüğün bu derecesine iltifat etmemiştir. Çünkü bu özgürlük bizi etiketler, markalar ve isimlere hapsedmektedir. Onları tükettikçe azgınlaşan ihtiraslarımız da ruhlarımızı zindanlara kilitleyip anahtarını denize fırlatmakla meşguller. Biz hâlâ bunun adına özgürlük diyoruz ve gerçekte neye sahip olarak özgürleşeceğimizi unutmaya devam ediyoruz. Görünen varlığımız semirirken görünmeyen varlığımız (ruhumuz, canımız, zihnimiz, gönlümüz) harap olmaya devam ediyor. İnsan, öylesine "Biçare, harab olmadan abad olayım der" gezer halde. Bilmiyor ki harab etmesi gereken şey mânâsı değil, madde

düşüncesidir, ihtiraslarıdır, masivasıdır. Sonuçta madde tutkusu özgürlüklerini elinden alıyor ve insanı harap ediyor!.. Geriye de, eskitilmiş harabelerimizin bile harap edildiği bir dünya kalıyor... Bu harabeler arasında kimliklerimiz eriyor ve adımız başka adlar ve markalara nispetle birer kimliğe kavuşmaya başlıyor; "falancanın feşmekanı" veya "filanca mağazadan" olmak birer statü belirliyor. Sanki insanlık, farkına dahi varmadan beşerî tipten beşeraltı tipe indirilmiş durumda da bölünüp parçalanarak kendi kaderine uygun davranmaya çalışıyor. Biz de buna, 'sınırsız özgürlük' diyoruz.

Çevremizdeki teknolojiye, internet ağlarına, iletişim aletlerine, günlük hayatımızı tuşlarına dokunarak yaşamaya çalıştığımız enstrümanlara bir bakalım. Bütün bunlar arasında ne kadar özgürüz veya bütün bunlara ne kadar esir durumdayız? Bunlar eylemlerimizde ve ilgilerimizde bize ne kadar hükmediyor da biz onlara ne kadar hükmedebiliyoruz? Bir kaosta mıyız veya bir özgürlük mü yaşıyoruz? Sakın içinde çırpındığımız çelik örgülerin adını özgürlük koymuş olmayalım? Sakın Eflatun'un mağarasında yaşıyor olmayalım?!.. Hani mağaranın ağzında sırtı kapıya dönük oturup da hayatı, oradan içeri sızan ışığın mağara duvarına yansıttığı gölgelerden ibaret sanan mağara adamı gibi... Sahi, bizim gerçekliğimiz de o adamınki gibi yalnızca gölgelerden mi ibaret? Başımızı çevirebilirsek bunu anlayabilir miyiz? Asılların, "ide"lerin, mağaraya giren ışık yönünde olduğunu, başımızı çevirince anlayabilir miyiz gerçekten? Başımızı mağaranın duvarına sabitleyen çelik kuşakların aslında cılız birer örümcek ağı olduğunun farkına ne zaman varacağız?!.. Başımızı çevirme iradesini ne vakit göstereceğiz?!.. Fizik gerçekliğimizden sıyrılıp ne vakit hakikate ereceğiz? O hakikat ki, biz onun yollarına düştüğümüzde tutsaklığımızdan kurtulacak, isimler ve markalar denizinden sahil-i selamete çıkacak, özgür olacağız.

Bir kez denemeye değmez mi sizce? Sonuçta ruhlarımızı bağlayan zincirlerimizden başka ne kaybederiz!. "Gardiyanını seçebilirsiniz!" diyenler bizi özgürlüğe kavuşturabilecekler mi dersiniz?.. i.pala@zaman.com.tr

Not: Sizlerden, son romanım "Şah&Sultan" hakkında pek çok meraklı soru alıyorum. İnşallah 1 Ekim itibariyle kitapçı raflarında yerini alacak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seher âşıkları

İskender Pala 2010.10.05

Bir beyit var hatırımda. Kim, ne vakit söylemiş bilemiyorum, hafızam kaydetmemiş, lakin mefhumu her daim kalbimin içinde durur:

Seherde bâğa geldi seyre cânân

Neler seyr eyledi bîdâr olanlar

Ne kadar yalın, ne kadar ihtisamlı bir ifade!?!.. Üstelik yalınlığı ölçüsünde samimi, ihtisamı ölçüsünde derin. Yürek yakan bir üslup, zihinleri mest eden, dimağları ser-hoş eden bir mânâ... Şöyle demeye gelir:

Sevgili bir seher vaktinde gül bahçesinde gezintiye çıktı. O vakitte uyanık olanlar neler seyrettiler, ah neler...

*

Aşk çilehanesinde yumak yumak dertlerle uykuya varan veya uykusuz kalanlardan biriyseniz, seher vaktinde Sevgili'nin iltifatına mazhar olmak üzere onun seyrana çıktığı (tecelli ettiği) bahçeye koşmanız elbette zümre-i

hâssu'l-havâssa (özge kullar zümresine) girdiğinizin bir delilidir ki o bahçede seyredilecek güzelliklerin haddi hesabı yoktur. O seyranda bîdâr (uyanık) olanların kavuşacakları nimetleri sıralayalım isterseniz:

Evvelen; bir seher yelinin ruhnüvâz (cana can katan, tabiata hayat veren) ıtırılarını Sevgili'yi anarak teneffüs etmek; aydınlığını Sevgili'den ilham diye seyretmek...

Sâniyen; kâinatın yenilenişindeki ibretle Sevgili'ye itaat ve iltica etmek, kulluğunu talep edip bahtiyar olmak...

Sâlisen, yenilenen bahçenin her bir çiçeğine ayrı ayrı hayran olmak; her birerinin kokusunu, rengini, dizaynını birbirinden ayırt ederek ilahî tasarımın kudretinde Sevgili'yi görmek...

Âhiren; aynı renkte bir kara topraktan binbir renk ve desenin dal dal, yaprak yaprak, çiçek çiçek var oluşundan ibret almak...

İlaveten... Bakın ruhunuza, neler neler göreceksiniz...

*

Şimdi bu seher seyrindeki etken ile edilgenin yerlerini değiştirelim ve Sevgili'nin çiçeklere tecellisinden öte, çiçeklerin Sevgili'de tecellisine bakalım isterseniz!.. Sevgili bir bahçeye girdiğinde sevgili mi çiçeklere benzetilir; yoksa çiçekler mi sevgiliye?!.. Siz hangisini diğerine üstün tutarsınız? Çiçekler mi sevgiliye benzemekle, yoksa sevgili mi çiçeklere benzemekle şerefe erer?!.. Hangisi diğerine teşbih olursa layıktır? Sünbül saçlı, gül yanaklı, gonca dudaklı, nergis gözlü, selvi boylu sevgiliyi bir bahçenin güzellikleriyle yaratan en yüce Sevgili, acaba tasarımını yaparken çiçeklerden sevgiliye mi bir örnek biçmiş, yoksa sevgiliden çiçeklere mi güzellik paylaştırmıştır?!..

Bize göre Sevgili'yi çiçeğe benzetmek avamî, ama çiçeği sevgiliye benzetmek şairanedir. Elbise, kişiyi güzel gösterirse aleladedir ama kişi elbiseyi güzel gösteriyorsa müstesnadır. Gül'ü ele alalım; sıradan bir çiçek iken kokusunu Efendiler Efendisi'nin yanağında çiğ gibi beliren ter tanelerinden aldığı için güzel kokar, rengini o yanağın pembeliğinden devşirdiği için güzel görünür; öyle değil mi?!.. "Gül" kelimesi bir cins isimdir ama "Muhammed" özel ve özge bir addır. Birinden her çağda ve her coğrafyada sayısız örnek bulunabilir ama diğeri zamanlar ve mekanlar ötesinde bir ruh-ı kâinattır. Bu durumda benzeme nimetiyle bahtiyar olan kimdir; benzeyen mi, kendisine benzetilen mi? Benzeyen, zamanla benzetilenin özelliklerini içselleştirmeye başladığı içindir ki biz gülü her çiçekten çok sever, pek çok sanat ve estetik alanında bir gül medeniyetinin zenginliğini yaşarız.

*

Seher seyrine yeniden dönelim ve soralım; seherlerde bîdâr olup da nimete erenler kimlerdir?

Sevgili mi? Asla!..

Sevgili'yi seyre çıkan âşıklar mı? Belki..

Bahçede seher vaktinde uyanık duran çiçekler mi? Elbette!..

İşte size eşyanın ruhu!.. Sevgili'nin seyrana çıkacağı bahçede âşıkların (ki onlar birer birer başlarını topraktan kaldıran tomurcuklar, ağaçlarda düğmelenmiş goncalar, dallarda açılmış çiçeklerdir) seyrana çıkan Sevgili'den, Sevgili'ye, Sevgili'nin veya Sevgili'yle olma arzularının yegane sebebi Sevgili'nin eşyaya tecellisini müşahadededen gayrı nedir ki?!.. Bu bakış açısında katmanlanan yüce nimetin şu materyalist dünyada kaç kula nasip olacağını bir düşünün isterseniz!..

Sevgili'nin hakikatini seyretmek için seher vaktinde uyanık olmak mı? İşte ruha fırtına gibi gelen ihtişamın ta kendisi!... Her seherde bir Sevgili'nin ilhamı, her seherde bir güzelin aşkı, heyecanı vardır. Mesele gelip geçen seherler değildir; seherler gelip geçerken uyanık olabilmektir... Gün gelir, ne seher kalır ne âşık; ama Sevgili hep oradadır... Hani ne demişti şair:

Seherde bâğa geldi seyre cânân

Neler seyr eyledi bîdâr olanlar

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kızılbaşlık ve mum söndü

İskender Pala 2010.10.12

Anadolu Aleviliğinin tarihsel süreçteki adı Kızılbaşlık'tır. Bu kelimenin içini dolduran anlam yüzyıllar içinde değişmiş, bir zamanlar "Kızılbaşlık gibi unvanımız var" diye övünülen bir isim iken bugün saklanan bir kimlik haline dönüşmüştür.

Alevilere neden Kızılbaş denildiğine dair pek çok rivayet vardır. İsmin kökenini Uhud harbinde Kâinatın Efendisi Muhammed Mustafa'yı savunurken on altı yerinden yaralanıp başlığı al kanlara bulanana Hz. Ali hakkında kullanılmış bir tabir gibi gösterenler yanında, Şamanların kızıl bir başlığa bürünerek ayinlerini yönetmelerinden dolayı işi İslam öncesi dönemlere götürenler vardır. Bu iki uç görüş arasında Kızılbaş adına yorum getiren daha pek çok rivayet mevcuttur. Bu rivayetler günümüz Aleviliğinin çeşitliliğini ve makasın uçları arasındaki geniş yelpazeyi de işaret etmektedir. Yani Kızılbaşlığı Sünni İslam dairesine yaklaştırarak namaz kılıp oruç tutan bir Alevilik ile "Ali'siz Alevilik"i savunarak İslam öncesi Şamanlıkla bağlantı kurmayı tercih eden bir Alevilik arasında gidip gelen kültürel bağ. Başına kırmızı serpuş dolayan bir Alevi dedesinin "Kızıl-baş"lığı her iki uca da hükmetme iddiasında; heyhat!..

Kızılbaş adı Şah İsmail döneminde yaygınlaşıp resmileşmiş ve tarihsel süreçte bir övünç vesilesi olmuştur. İsmail'in babası Şeyh Haydar, Erdebil tekkesi müritlerine on iki dilimli kızıl bir taç giydirip kızıl sarık sarmaya başladığında müritlerini manevi derecelerine göre tasnif edip aynı kızıl başlığı sarıklı veya sarıksız olarak giydirmiştir. İsmail bu uygulamayı devam ettirmiş, şeyhliğini şahlığa tahvil edince de askerlerine, halifelerine, dai ve nökerlerine aynı kızıl başlığı giyindirmiştir. Güçlü bir devlet olup da II. Bayezid ile yaptığı andlaşma gereği askerlerini Anadolu'dan Suriye'ye geçirdiği vakit Anadolu'daki mürit ve muhipleri de kızıl başlık kullanmaya başlamışlar, Yavuz Sultan Selim döneminde de bunu bir kimlik göstergesi saymışlardı. Anadolu Aleviliğinin "Kızılbaş" adını kullanması ve diğerlerinin de onları bu adla anması o yıllarda başlamış, kızıl başlıklar ile beyaz başlıkların savaşı olan Çaldıran'dan sonra da yaygınlaşmıştır. Zaten Türkler arasında başa takılan başlıklara izafeten boy ve oymak isimleri eskiden beri kullanılmaktaydı. Siyah başlık (papak, kalpak) giydikleri için "Karakalpak" veya "Karapapak" diye anılan Türk boyu veya Anadolu'da "Karabörk", "Karabörklü", "Kızılörklü", "Akbaşlı" ve "Akbaşlar" diye adlandırılmış eski köyler bunun örneğiydi. Keza XVI. yüzyılda Özbek askerleri yeşil başlık kullandıkları için "Yeşilbaşlar", Karakoyunlular kara başlık kullandıkları için "Karabaşlar", Osmanlı askeri de beyaz başlık kullandığı için "Akbaşlar" olarak anılabiliyordu.

Şah İsmail'den sonra ne oldu?

Kızılbaş adı bir hakaretin adına dönüştü. Birisine Kızılbaş denildiğinde onu aşağılama ve hamiyetsizlik iması öne çıkar oldu. Osmanlılar döneminde bu adı hakaret için kullananlar daha ziyade resmi ideolojinin temsilcileri idiler ve Kızılbaşlık düşüncesiyle mücadele için bunu yapıyorlardı. Onlara göre, durmadan isyanlara kalkışan,

durmadan devletin başına çorap ören bu gruba karşı yaptırım ve cezaları haklı gösterecek bir zemin gerekiyordu. Gel gelelim, ötekileştirme çabası bilhassa Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda daha da arttı ve Kızılbaşlık gayr-i ahlakî bir tavır ile tanımlanır oldu. Bunun en belirgin göstergesi de "mum söndü" safsatasıyla örtüştürülerek halkın dimağlarına kazındı. Oysa "mum söndü" ifadesi, Kur'an'ın dışlandığı, imanının içinin boşaltıldığı, tekkelerin kapatıldığı, ibadetlerle birlikte dinî zikir ve tasavvuf adabının yasaklandığı, ibadet esnasında jandarma korkusuyla kapılara nöbetçilerin, sokak başlarına erketelerin konulduğu dönemin anılarını taşıyordu ve anî baskınlara maruz kalmamak için gizli kapaklı semah yapan Kızılbaş grupların bunu ancak mum ışığında yapabilmeleri ve yakalanacakları haberi gelir gelmez, yahut her dinî grup gibi kapıları dipçikle dövülmeye başladığında mumları söndürüp ortamı gizleme gayretlerine yakıştırılan suçlamanın adıydı. Tarihsel süreçte ise böyle bir suç bulunmamaktadır. Nitekim Osmanlı'nın hukuk sisteminde kriminal olayların kafa kâğıdı sayılan kadı sicillerinde buna örnek teşkil edecek dava ve hükümler yer almaz.

Kızılbaşlık geleneğinde mum ile semah ilk kez Şah İsmail ile Kalender Çelebi'nin mülakatlarında gündeme gelmiş, ikisi bir mum yakarak semaha kalkmışlar, mum sönesiye kadar (o zamanki mumların patates misali yamru yumru olduğu ve yaklaşık iki saat kadar yandığı bilinmektedir) vecd halinde dönmüşler ve sonra bitap düşmüşler. Bilahare bazı Kızılbaş gruplar arasında mumlu semah uygulaması kısa bir süre Şah İsmail sünneti olarak tatbik olunmuş, sonra terk edilmiş (Yeni çıkan Şah&Sultan romanımda bu konunun teferruatı anlatılmıştır).

Bana göre Türkiye'mizde barış ve huzur içinde yaşamanın yolu dayatmaları ortadan kaldırmaktan geçiyor. Ermeni, Kürt veya Alevi, başörtülü veya ateist, herkes kendi kimliğine uygun hayatı yaşayasıya kadar karşılıklı anlayış, saygı ve özgürlük ortamını desteklemek zorundayız. Ta ki bir Alevi kendisini "Kızılbaş" olarak tanıtmaktan utanmasın, hatta gurur duyabilsin. Bir "Alevi Açılımı"ndan söz edilecekse bunu başarmak durumundayız.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sevgilin vefası var mı?

İskender Pala 2010.10.19

Halep'te derisi yüzülerek öldürtülen (1417) ünlü sufi Nesimi "Gerçek hadîs imiş bu ki hûbun vefası yoh" der. Büyük söz!.. Çok büyük söz!..

Burada geçen "hadîs" kelimesinin lügattaki anlamı "doğru, gerçek" demektir. Bu doğruluk sebebiyle Hz. Peygamber Muhammed Mustafa'nın ümmetine bir tavır biçen söz ve hareketlerine hadis denmiştir. Yani hadis, kişideki insaniyetin gereğini ortaya çıkarmak, o cevheri görünür kılmak bakımından doğruluk ve hakikatin aynası kabul edilir[1]. "Hûb" kelimesi edebiyat ve tasavvuf terminolojisinde "iyiliğe de sahip olan güzel (sevgili)"yi karşılar. Buna göre dizeyi günümüz diline aşağı yukarı şöyle çevirebiliriz: "Hûbun (iyi ve güzel sevgilin) vefası yoktur. İşte size en gerçek (yani dünya yaratıldığından bu yana değişmeyen, her daim doğruluğu ispat edile gelen) haber." Şair burada sanki iyi ile vefalılığı birbiriyle çelişiyormuş gibi gösteriyorsa da gerçek öyle değildir. Çünkü vefalı olmak iyilerin kândır. Kaldı ki vefa kelimesinin sufi yansımalarına baktığımızda şairin burada bir çelişkiden ziyade seven ile sevilen arasındaki bir ilişkinin gereğine vurgu yaptığını görürüz. Vefa, her ne kadar sözlükte "bağlılık, sadakat" demek ise de sufilere göre "Ruhu gaflet uykusundan uyandırarak hakikatli Sevgili'ye yönlendirmek; zihni dünya dağdağası (masiva) ile meşgul etmemek" şeklinde tanımlanır. Çünkü ancak ruh gafletten uyanır, akıl da dünya ilgisinden sıyrılırsa gönül Sevgili'ye yönelir, her şey Sevgili'ye göre düzenlenmeye, hayat Sevgili merkezli yaşanmaya başlar. Bu

bakımdan vefa, ruhun dürüstlük içinde bulunması, ezelde verilen söze sadakatle bağlı kalmak, "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" sorusuna karşı "Evet!" dediğimizi hiç unutmamak demektir. Verdiği sözde durmayan insana vefalı denemeyeceğine göre Sevgili karşısında sözünü tutmayan bir âşık hiç denemez. O halde "vefa", seven için yaratılmış bir kavramdır. Ahde vefa, misaka bağlılık elbette sevenin boynuna borçtur. Bunun mefhum-ı muhalifinden anlaşılan odur ki iyi ve güzel olan sevgilinin vefa gibi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Yani sevgiliden, âşıklarına iyilikte bulunmak, yardım etmek, hallerini denetlemek gibi tavırlar beklenemeyeceği gibi hatta onlara gülümsemek, yüzlerine bir kerecik olsun bakmak (bir anlık tecelli) gibi haller de asla beklenemez. Çünkü sevgili nazda, seven niyazda daim olmalıdır. Bunun içindir ki sevgilinin ayrılık, hicran, hasret gibi cefaları âşıklar için birer vefa sayılmalıdır. Çünkü sevgili, sevenini muhatap alıp cefa ettiğine göre ona bir kimlik vermiş, onu âşıkları arasında saymış demektir. Gerisi âşıkın kendini aşk yolunda ne kadar yetiştirebileceği, ne derece kemal kesp edeceği, bu ayrılık ve elemeler ile ne kadar pişebileceğiyle alakalı bir yolculuktan ibarettir. Yani sevgili âşıkına hasret çekterek gerçekte onun hamlıktan kurtulmasına, kemale ermesine zemin hazırlamaktadır. Âşık bunun farkında olmaz da ayrılıktan, hicrandan şikâyetle başlarsa hamlık galebe çalmış demektir ki sufiler arasında böylelerinin aşka yeteneği yok sayılır. Çünkü sevgilinin âşıkını (velev ki hicran ve firkate salmak biçiminde olsun) muhatap almasından daha büyük vefa olabilir mi? Öte yandan her sevgili aynı değildir ve sevgilinin vefadâr olanı elbette tercih edilir. Arada sırada da olsa âşıkına merhaba diyen, bir göz ucuyla da olsa ona bakıvererek gönlünü şad eden bir sevgili hakikat adına vefa gösteren himmet, lütuf ve kerem sahibi yüce bir sevgili demektir. Bir sultanın, kullarına arada sırada yüzünü göstermesi gibi. O kullar ki her biri sultana yakın olmak, ona karşı vefalarını göstermek için yarış halindedirler. Nitekim Mutlak Sevgili olan Allah Taala, Kur'an-ı Kerim'de "Bana verdiğiniz ahde vefa edin ki size verdiğim ahde vefa edeyim (Bakara, 40)" buyurur. Bu durumda âşık düşen şey, tıpkı Fuzulî gibi düşünüp "Yâr kılmazsa bana cevri ü cefadan gayrı / Ben ona eylemezem sevgi vefadan gayrı" demekten gayrı ne olabilir ki?!... Mademki insanın Kâlû-Belâ'da verdiği söz âşıkı Sevgili'ye, kulu da Sultan'a bağlayan bir misaktır, o halde âşıklık ile kulluk aynı kategoride değerlendirilmek gerekir. Bu durumda âşıkın Sevgili'sine verdiği söz ile kulun Rabb'e verdiği söz arasında fark yoktur. İkisi de ahittir ve ikisinde de ahde vefa gerekir. Yalnızca vefanın yolları farklıdır. Mesela avam için vefanın adı "ibadet"tir. Aydınlar için vefadan kasıt "ubudiyet"tir (hakiki kulluk, aşırı bağlılık). Havas için ise vefanın adı "ubûdet" (Sevgili için kendinden vazgeçmek) olmuştur. Bu kelimelerin hepsi abd (kul) kelimesinden türemiştir. Bu da bize, hangi derecede olursa olsun, kulluğun (âşıklık) vefadan ibaret olduğunu anlatır. Vefa gösterilecek Sevgili ister Mutlak Güzel (Hüsn-i Mutlak) olan Allah, ister O'nun güzelliğinden zerre miktarını ödünç taşıdığı için güzelleşen beşer olsun, fark etmez. Ahde vefa esastır!..

[1] Bir sözün hadis olabilmesi için insana bir doğru yol göstermesi, doğrulukta örnek olması, doğru olana yönlendirmesi gerekir. Söz gelimi Efendimiz bir gün "Bana bir tas su verin!" demiş olsun. Bu söz, içinde bir doğruluk ve insanın yaratılışındaki insaniyete yönelik bir yaptırım içermediği için hadis kitaplarında yer almaz. Ama eğer Efendimiz "Bana bir bardak suyu şöyle verin (msl. Besmeleyle, nazikçe vb.)" demiş olsaydı bu söz hadis olarak kayda girerdi. Çünkü ümmetine su verişte bir tavır biçmektedir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cumhuriyet

İskender Pala 2010.10.26

Devletin varlık sebebini, milletin ortak ihtiyaçlarının giderilmesi ve insanlığa yararlı işlerin yapılması olarak düşünürsek hükümet denilen şeyin insanlığa hizmetle de yükümlü olduğu sonucuna ulaşırız.

Bu hizmetin çeşitleri arasında insanların inanç konularında onlara imkân sağlanması, yani Allah ile münasebetlerini serbestçe yürütebilecekleri ortamın oluşturulması ilk sırada yer alır. İnsanlığın ve milletin hayrına ise inanmayan için dahi aynı imkânın hazırlanması bu bakımdan önemlidir. Devlet, halkının ortak ihtiyaçlarını gidermek adına siyasi ve hukuki zeminde yazılı bir ahit (anayasa) sahibi olmak durumundadır. Ancak o zaman devlet denilen mefhum bir müesseseye (organizasyon) dönüşür. Tabii ki işin içine ekonomik ve toplumsal, politik ve tarihsel ilkeler de girecektir. Ancak devletin işlerlik kazanması için insanların ortak ihtiyaç ve iradeleri üzerine kurulacak sosyal sözleşme kuralları, yazılı (toplumsal mutabakat metinleri) veya sözlü (genel kabul ve ahlak) olarak bir anayasa çatısında toplanmak zorundadır. Anayasası hazır bir devletin varlığını yürütmek ve tedvirini sağlamak için bu defa da bir devlet başkanına (ulü'l-emr, önder, imam) ihtiyaç duyulur. Devletin yaşaması için baştaki bu insanın önemi fevkalade yüksektir. Bir devlete baş olacak insanın/insanların beşere inhisar eden kuvvet dengelerine veya üstünlüklere göre seçilmesi halinde yöneten ile yönetilen arasında uçurumlar ortaya çıkar. Kul, tebaa ve reaya ile bir hükümdar arasındaki münasebette her şey hükümdarın (kral veya sultan) iki dudağı arasında düğümlenir. Üstelik de kul taifesinin bir gün hükümdar olma ihtimali asla yoktur. Oysa insanların eşitlik ve ortak yetki/sorumluluk esasına dayalı bir yönetim biçiminde (cumhuriyet) işleyiş daha farklıdır. Veraset yöntemini dışlayan bu iradede halk, yönetimini beğenmediği yöneticileri, belli aralıklarla yinelenen seçimlerde değiştirir. Bu nedenle yönetici/ler, toplumu keyfi biçimde yönetemezler; halkın isteklerini ve beğenilerini göz önünde tutmak zorunda kalırlar. Bir başka deyişle, yöneticilerin iradesi mutlak değil, halk iradesi ile sınırlıdır. Ama yine de halk iradesini bir yönetim erki olarak kullanan kişinin yetkin olması gerekir. Nitekim eskiden sultanlar ve krallarda bilgelik aranırdı. Çünkü yetkinlik, halkın (seçmen) ortak iradesiyle bütünleştğinde devletin yükselmesi mukadder olur. Namık Kemal üstadımızın dediği gibi:

Eder tedvir-i âlem bir mekânın kuvve-i azmi

Cihan titrer sebât-ı pâ-yı erbâb-ı metânetten

Yani ki şöyle demeye gelir: "İktidar sahibi bir kişinin azim gücü, dünyaya nizam getirir; metanet sahibi kişilerin ayaklarını sağlam basmalarının sonucunda ise cihan titrer."

Bir yönetim biçimi olarak Cumhuriyet, İslam diniyle elbette mutabakat içindedir. Çünkü Cumhuriyet de tıpkı din gibi insanların sosyal hayat, ortak irade, halkın ihtiyaç ve hukuku vs. alanlarda sosyal bir sözleşmeyi esas alır. Ayet hükümleri ile anayasa hükümleri arasındaki tek çatışma alanı olan hâkimiyetin millete mi; Allah'a mı ait olması tartışması ise bir rejim ve yönetim konusu olmaktan çok bir iman konusu olup dünyanın her yerindeki Cumhuriyet yönetimlerinde aynı şekilde algılanır. Cumhuriyet bir hükümet şekli olmaktan çıkarılıp bir hâkimiyet tezi ve ideoloji gibi algılanırsa Allah ile cumhurun (bir kavmin üst cemaati, halkın ileri gelenleri, seçilmişler heyeti) hakimiyetini tokuşturmuş olma tehlikesi vardır. Buna mukabil cumhur, imanî konuda Allah'ın hakimiyetini kabul ile siyasi hususlarda kendi egemen gücünü ortaya koyarsa "Hakimiyet kayıtsız şartsız milletin" olur. Bu durumda cumhur, halkın ihtiyaçlarını bilen ve ona göre davranan kişilerden teşekkül edecek, seçilmişler halkın içinden çıkıp gelecektir. Latincedeki respublica (res= şey, olgu; publica= kamu, halk) karşılığı olarak geçen asırda icat ettiğimiz Cumhuriyet kelimesi ancak o zaman halka ait bir rejimin adı olabilir. Müslüman ülkelerin cumhuru, İslam'ın daha ilk dönemlerinden itibaren bu sorumluluğun bilinciyle hareket etmiştir. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali, demokratik bir yönetimin temellendirilmesine çalışmışlar, Hz. Peygamber'in sohbetlerinden kaptıkları bağımsızlık ve hürriyet fikrini yaymaya, istişare, toplu akla uygunluk, insan hak ve hürriyetlerinin savunulması gibi konuları öne çıkarmaya gayret sarf etmişlerdir. Üstelik bunu yaparken kendilerini diğer halktan üstün de görmemişlerdir. Halk da onlara biat ederek destek vermişler, bir nevi seçim ile onları başa geçirmişlerdir. Onlar biliyorlardı ki Hz. Peygamber, "Kuvvet ve zorbalıkla insanların başlarına geçenlere lanet olsun." buyurmuş, hatta "Benim ümmetim dalalet üzerinde ittifak etmez." demiştir. Bugün dahi ülkemizdeki dinî duyarlık sahibi insanların seçim algısı bu sünnete uygundur. Çünkü

"Müminlerin güzel gördüğü şey Allah katında da güzeldir". Kaldı ki devletin varlık sebebi -başta söylediğimiz gibi- milletin ortak ihtiyaçlarını gidermek olduğu gibi insanlığın hayrına da bir şey yapabilmektir.

Cumhuriyetimiz hepimize hayırlar getsin!.. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ahdolsun!..

İskender Pala 2010.11.02

Yaşadığı dünyanın haritasındaki bütün tanımları, bütün çizimleri, bütün görünüşleri sevgiliye göre düzenleyen âşık haritacıyı bilirsiniz. Hani haritasını çizerken onun doğduğu şehir, onun evine giden yol, onun gezindiği çimenlik, onun altında oturduğu ağaç, onun su içtiği ırmak, onun... diye diye tanımlamış bütün mekanları ve yönleri.

Hakiki âşık imiş o. Çünkü gönülden bir ahdin sahibi olduğunuzda, ömür haritasının başka türlü çizilmesine imkân ve ihtimal yoktur. Hakiki aşk (hakikatli aşk), bir ahdin izini sürmekten başka bir şey değildir ve ömür haritasında bütün işaretler aşk ahdi üzerine olmadıkça kişi yaşadığını hissedemez. Böyle birisi belki ömür sürer, ama yaşayamadan ömrünü tamamlamış olur. Çünkü yaşamak, ahde vefa ile anlam kazanır. Ahdimiz ister ezelden kopup gelsin, ister gönülden... İster dil ile söylensin, ister göz ile...

Ahit (ahd) dediğimizde "yemin derecesinde kesin söz verme"yi anlarız ve bu kelimenin içine hem dinî bir kutsallık, hem de ahlakî bir erdem katarız. Nitekim karşılıklı ittifak hükümlerini ihtiva ettiği için Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitaplarına Ahd-i Atik (evvelki ahit) ve Ahd-i Cedid (sonraki ahit) denilmiştir. Çünkü Allah değişik zamanlarda insanoğlu ile ahitler yapmış, peygamberlerini de bu ahde aracı kılmıştır. Nuh aleyhisselamın gemisindekilerle yapılan ahitte tufanın bir daha vuku bulmaması için buluta konan yay (gökkuşağı) bir alamet sayılmıştı. Hz. İbrahim'in hanif ümmetiyle yapılan ahitte ise sünnet olma bir alâmet olarak belirlenmişti. Tûr-ı Sina'da İsrailoğulları ile yapılan ahitte Hz. Musa aracılık etmiş, sonra bu eskiyince (Ahd-i Atik), Rab Taala Hz. İsa'nın şahsında insanlıkla yeni bir ahde girmiş (Ahd-i Cedid) ve Sina'nın hükmünü ortadan kaldırmıştı. Nitekim Hz. İsa son akşam yemeğinde kendi etini ve kanını bu ahdin alameti olarak feda etmiştir. İslam'a göre bu ahdin içini dolduran şey "kul olmak"tan ibarettir, sevenin sevilene kul olması... Dini terminoloji bu kulluğun içini namaz, zekat, peygamberlere itaat, Allah'a (Mutlak Sevgili) güzel takdimelerde bulunmak gibi davranış şakileriyle doldurur. Beşeri duygularla seven âşık ile maşuk arasında ise ayrılık, hicran, hasret, iştiaak (özlem), itaat, rıza (boyun eğme) gibi davranış biçimleri vardır. Her iki ahdin içinde de emir, yasak ve tavsiyeler olduğu gibi af ve mükâfatlar da yer alır.

Sevgili, lütfen ve keremen, âşık ile arasında bir ahitname oluştururken ona bir emanet (aşk) teslim etmekte, o emanete sadakat beklemektedir. Nitekim "Kalu-Bela"da olup biten şey de yalnızca bundan ibaret idi. Ta ki insanoğlu o emaneti hakkıyla korusun ve yarın Sevgili huzuruna çıkınca emanete halel getirmemiş olsun. Çünkü Sevgili, "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bu emaneti yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan(a) gelince, o tuttu) bunu sırtına yükledi (Ahzab, 72)." buyuruyor. Yani ki bu emaneti taşımak öyle her babayığidin harcı değildir; asalet ister, mertlik ister. Hani o halk manisi ne kadar da güzeldir: "Ayrılık büyük derttir / Sabreden ona merttir / Ahdini unutanlar / İnsan değil namerttir". Keza beşeri aşk taşıyan âşık da maşukunun emanetini taşıdığının farkında olmak zorundadır. O kadar ki, aşk emanetini korumak için gerektiğinde aklını bile feda edebilmelidir. Bunun için sevgili arada sırada vefasızmış gibi görünerek âşıkına hasret çektirir, cevri ü cefa eder. Ta ki âşık kemale erebilsin. Yozgatlı Hüzni'nin "Ben recadan sen de cefadan el çek / Ver aklımı, al aşkını ey melek / Beyhudedir senden ihsan beklemek / Nerde kaldı ahd u

peymanelerin" mısralarında bunu görmek mümkündür. Bu emanetin ehline teslimi adına "Aşıklar mâşuka boyun eğler / Ahline sadakat gösterir erler (Sümmanî)." İlla ki sevgili, âşıkı bir gömlek daha kemale ersin, aşkın hakikatini daha derinden idrak edebilsin diye onu hep yarınlara salar, vuslatını geciktirir. Hani Gevheri'nin dediği gibi: "Derd-i derûnumu bilirim deyü / Tabip olup derman bulurum deyü / Ahd ü amân etti gelirim deyü / Beni ferdalara saldı da gitti."

Ahd kelimesine sözlükler "Bir şeyi korumak, halden hale onu muhafaza etmek" anlamını verirler. Hani o haritacı âşık gibi bütün ruh haritasını sevgiliyle, sevgilinin, sevgiliye, sevgilide, sevgiliden diye çizmek, her şeyi yalnızca sevgili olarak görmek, idrak etmek, anlamak ve yorumlamak... Ancak o vakit seven ile sevilenin vuslatı gerçekleşir. Nitekim Sevgili buyurur "Siz bana verdiğiniz ahde sadık kalın ki ben de size verdiğim ahdi ifa edeyim (Bakara, 40)". Öyleyse Sevgili'ye kul olanın, "A benim al çiçeğim / Nasıl senden geçeyim / Ahd ettim yemin ettim / Yoluna öleceğim" demesi gerekir. Gel gelelim Karacaoğlan şöyle diyor: "El-aman ne fena vakte yetiştik / Ahde vefa eder yârân kalmadı."

Gönül haritalarınızı kontrol ediniz; oradan çıkan yollar nereye gidiyor?!...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şimdi orada olmak vardı amma!..

İskender Pala 2010.11.16

-Karı koca arasında:Bizi burada bir başımıza bırakıp gidiyor musun; bir bebek, bir ben?Evet ey sevgisi kalbimde olan!.. Rabb'im böyle istiyor!..Bu kum... Bu kızgın tepelerin arası?!.. Çok sevdiğini söylediğin İsmail'i bu kuş uçmaz kervan geçmez yerde azıksız ve susuz bırakıp gidiyor musun gerçekten?!..Evet ey şimdiden özlemeye başladığım!.. Rabb'im öyle istiyor!..

Çocuk ile baba arasında:

Elçi seneler sonra aynı yere döndü. İsmâîl ile kucaklaşıp hasret giderdiler.

Oğul!.. Rabb'imin emri var, bir ev inşâ edeceğiz. Sen de bana yardım edeceksin.

Oğul taş taşıyordu. Oğul ile birlikte Cebrail taş taşıyordu. Baba evin duvarlarını yükseltiyordu ve şöyle diyorlardı:

"Ey Rabb'imiz! Bizden bunu kabûl buyur; şüphesiz Sen işitensin, bilensin. (Bakara, 127)"

Allah ile elçisi arasında:

"İbrahim'e Ev'in (Kâbe'nin) kurulacağı yeri gösterdiğimizde (ona söylemiştik ki): Bana kimseyi ortak koşma ve benim evimi onu tavaf edecek olanlar için, onun önünde (Rablerini ta'zim ve tefekkürle) dikilip duranlar, saygıyla eğilenler ve secdeye kapananlar için temiz tut. İnsanları hacca çağır. Yaya olarak ve hızlı yol alan her türlü binek üzerinde (dünyanın) en uzak köşelerinden sana gelsinler. (Hacc, 26-27)"

Ey Rabb'im, ben sesimi nasıl ulaştırayım?

Çağrı senden; ulaştırmak bizden!..

Sonra elçi Kâbe'yi yapıp bitirdiğinde Safa tepesine, Ebu Kubeys dağına ve Makam-ı İbrahim'e çıkıp ıssız çöllere, güneş yanığı tepelere haykırdı. Oğlu İsmail'den gayrı kimsecikler yoktu, sesini hiçbir kimse duymadı. Lakin otlar

titredi, ağaclar sallandı, rüzgâr şahlandı ve bu sesi yüzyıllar boyunca kâinatın can kulaklarına ulaştırdılar; doğmayan nesillerin ruhlarına duyurdular. Allah, baba ile oğulun dualarına icabet etti. Bu beytin etrafı mamur kılındı, uğrak yeri oldu, şehir oldu, Mekke oldu. Allah, oraya hacca gelen herkesi işitti. Bugün de işitiyor. Hâlâ işitiyor!.. Sizin bu yazıyı okuduğunuz şu anda işitmeye devam ediyor. O halde katılın büyük seslenişe, Lebbeyklere, tekbirlere, telbiyelere!... Çünkü her Hac mevsimi geldiğinde İbrahim'in o kadim çağrısına en yeni sesler katılır ve böylece seslenişler kıyamete kadar sürer, "Lebbeyk!.." okunur. Üstelik bu çağrı yalnız insanlara değil, bütün bir hilkatedir ve telbiyelerin uzayıp giden yankıları kurdun ve kuşun, ağacın ve taşın kalbini titretir; sese ses katar. Nitekim son elçi buyurur: "Telbiyede bulunan hiçbir Müslüman yoktur ki onun sağında ve solunda bulunan taş, ağaç, sert toprak onunla birlikte telbiyede bulunmasın. Bu katılma (sağını ve solunu göstererek) şu ve şu istikamette arzın son hududuna kadar devam eder (Tirmizi, Hac, 14)." O halde katılın o seslenişe, telbiye ve tekbirlere!.. Katılın ki duyulsun sesiniz. Duyurun sesinizi!.. "Ben o sesi nasıl duyurayım?" demeyin; nida sizden olsun, duyurmak duyurmayı vaat edenden. Onu can evinize duyuran rüzgârlar esiyor bakın...

İbrâhîm her yıl Mekke'ye gelip haccederdi. Sonraki peygamberler ve mü'min olan ümmetleri de Mekke'ye gelip haccetmişlerdi. Ümmetleri helâk olan peygamberler Mekke'ye gelirler, ömürlerinin sonuna kadar orada ibâdet ve tâatle meşgul olurlardı. Şimdi mü'minler Mekke'ye gidip hacc ediyorlar. Suud hükümeti serbest bıraksa bütün müminler Mekke'ye gidip haccederler. Uçarak, koşarak, yürüyerek ve hatta sürünerek... Karınca olup yolunda ölme pahasına olsa haccederler... İbrahim'in bereketli duasına uymak ve yine onun duasıyla gelen kutlu nebinin ayak izlerine basabilmek için tek ayak üzerine sekme pahasına olsa haccederler. Sizi oradan alıkoyan şey yalnızca mesafeler, vizeler, kurallar... Ama gönüllerin mesafeleri aradan kalkınca... Aşk gelince... Allah'ın evi kalbinizde tecelli edince... Artık katılın seslenişlere, Lebbeyklere, tekbirlere, telbiyelere!.. Korkmayın, size o çağrıyı duyuran rüzgârlar, otlar, ağaçlar sizin sesinizi de katacaktır o büyük sese.

Şair (Nabî) der ki: "Gel gönül azm-i reh-i beyt-i Hudâ eyleyelim/ Sa'y edip Merve'ye tahsîl-i safa eyleyelim/ İşimiz eylesin altın dü cihanda Mevla/ Nâvedân-ı zerin altında dua eyleyelim."

Aşağı yukarı şöyle bir yakarının dizelere yansımış halidir bu: "Gel ey gönlüm, varalım gidelim, Allah'ın evinin yoluna koyulalım. Merve'ye doğru sa'y edip (can atarak koşalım da) bir Safa'mız olsun (esenlik bulup ferahlayalım, arınıp kurtulalım). Sonra varıp Altın Oluk'un altında dua edelim de Allah iki cihanda işimizi altına döndürsün." Şimdi bu şairin sözüne uymak, Merve'de Safa'da olmak, Altın Oluk altında altınlaşmak geçer ya insanın içinden!.. Aaah!.. Rüzgâr!.. Sen kat sesimi o büyük sese!.. Hani o çobanın sesini kattığın gibi. Hani dağ başında bir çoban, kavalını çalıyor ve içli içli ağlıyordu ya. Hani koyunları meleşiyor, seherin sesine ses katıyordu ya... Gün doğdu, doğacaktı hani... Çoban bir hasretle yanıyordu; büyük bir hasretti!.. Öyle ki hıçkırıkları ta yüreğinde düğümleniyor, kalbini daraltıyordu... Sen vardın sonra yanına. Serin ve selamet bir tül gibi... Seni hissedince çoban coşmuş, ağlamıştı. Sonra kavalından çıkan nağmeler mısralara dönüşmüş, terennüm şiir oluvermişti. Ve oradan geçmekte olan bir güvercin nağmeyi kendi dilince tercüme etmişti: "İn nilte yâ rîha's-sabâ yevmen ile'l-arzı'l-harem/ Belliğ selamî fihâ'n-nebiyyi'l-muhterem."

Güvercinin sesini ırmaklar ve ağaçlar, çöller ve denizler şöyle tercüme ettiler Türk yurtlarında: "Uğrarsa yolun bad-ı saba ger harameyne/

Ta'zîmimi arz eyle rasûlu's-sakaleyne."

Ben de öyle diyorum işte ey rüzgâr, eğer bir gün yolun Harameyn'e düşerse, o nebiler nebisi, insanların ve cinlerin efendisi Muhammed Mustafa'ya benim de selamımı ilet ve onu çok sevdiğimi söyle!.. Rüzgâr!.. Cılız sesimi kat o büyük sese ve lebbeyk okuyan dudakları yak o kıvılcım ile... Şimdi orda olmak vardı amma!.. Bari gideyim, hacı leyleklerin yuva yaptığı bir evi tavaf edeyim.[1] Bayramınız mübarek, kurbanınız makbul olsun..

[1] Savaş yıllarında Hacca gidilemediği vakit Anadolu'nun bağı yanık âşıkları leyleklerin yuva yaptığı evleri tavaf etmişler, Kâbe'yi gören gözlerin hatırına o evi Kâbe kutsallığında saymışlardı. Aaah, mine'l-aşk!...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat üzerine düşünmek

İskender Pala 2010.11.30

Edebiyatın içeriğinde yazı kavramı mevcuttur. Bu yüzden edebiyatın ilk bakışta yazılı metinleri çağrıştırdığı muhakkaktır.

Buna sözün görünür hali de diyebiliriz. Güzel sanatlarla ilgili teorik konular geliştikçe edebiyat da bu sanatlardan biri olarak görünürleşir ve diğer güzel sanatlarla ortak estetik prensipleri paylaşmaya başlar. Sonunda edebî eser aynı zamanda bir sanat eseri olur. Sanatın ortaçağ boyunca rahmanî ve içsel gayeleri önemsemiş olması bizi, bugünkü edebiyatın bir eksen kayması yaşayıp yaşamadığı sorusuyla karşı karşıya bırakır. Soru şudur: "-Gerçekten edebiyatın içeriği değişiyor mu? Edebiyat, kendisinden beklenen edep misyonunu yitiriyor mu?"

Daha sanatın tarif ve etki alanından başlayarak kaynağı, gayesi, din, ahlâk, felsefe, toplum vb. alanlarla ilgili problemler edebiyatın da problemleri arasındadır. Hegel'in disiplinli bir program haline getirdiği güzel sanatlar, plastik, fonetik ve söz sanatı olmak üzere üç grupta toplanır. Bu üç grubun altında beş sanat dalı (plastik = mimari, heykel ve resim; fonetik = mûsiki ve söz = edebiyat sanatı) yer alır. Buna göre edebiyat hiçbir maddî malzemeye, alete, mekâna bağlı olmayan, tamamıyla zihnî bir sanat olarak karşımıza çıkar. Yani malzemesi de göstergesi de soyuttur; soyut alanlarda (zihin, ruh, gönül vb.) karşılık bulur. Duygu, düşünce ve hayalleri diğer sanatların ancak yoruma bağlı sembollerle ifade etmesine karşılık edebiyat, maddî dünya intibalarından şuur, şuur altı, mistik ve metafizik boyutlara kadar insanî olan her şeyi apaçık veya alegorik-sembolik şekilde ifadeye muktedir. Bunu da "söz" denilen malzeme ile yapar. Bugünden farklı olarak klasik edebiyatlar ve ortaçağ edebiyatlarının çoğu söz malzemesiyle duygu ve fikir dünyamızı anlatırdı. Daha açık bir ifadeyle edebiyat soyut olanla ilgilenir, insanın maddesinden ziyade manasını konu alır, somut yanından ziyade soyut yanına hitap ederdi. Bu tavır, yüzyıllar içerisinde edebiyata, hayatı güzelleştiren, form veren, insan ilişkilerini düzenlemekte etkin bir sanat olma özelliğini kazandırdı. İnsanlar uzun yüzyıllar boyunca edebiyat ürünlerinden nezaket, zarafet ve incelik öğrendiler, hayatlarını düzenlediler, edebî sınırlarını belirlediler. Geçtiğimiz yüzyılın eserlerine baktığımızda edebiyatın toplumu iyiye, güzele ve faydalıya yönlendiren bir misyonla hareket ettiğini görebiliriz. O halde ikinci soru şudur: "-Edebiyat bugün üzerine düşen o görevi hâlâ yapmakta mıdır; yapmalı mıdır?"

Bunun cevabını vermeden evvel sanırım genç kuşakların edebiyattan ne anladığına da bakmamız gerekir. Harry Potter okuyan, Yüzüklerin Efendisi'ni seyreden, vampir hikâyelerinden hoşlanan, klasik bir eseri okumak yerine onun televizyon veya sinemaya aktarılmış şeklini seyretmeyi tercih eden genç kuşakların edebiyattan beklentisi nedir? Yahut biz onlara edebiyat adına neleri sunmalıyız? Materyalizmin insan ruhunu ezdiği, eğlenme fikrinin öğrenme çabasına galip geldiği, insanların somut olanı soyut olana tercih ettiği bu çağda, eğer istersek edebiyat insanlara bir tarz-ı hayat, bir yaşam biçimi de sunabilir. Ayrıca edebiyat eğlendirirken öğretebilir de. Somut-soyut ilişkisini irdelemeye başladığımızda edebiyatın soyuttan yana bir görevi olduğunu fark ederiz. Bugün bir edebiyat eseri, medeniyetler çatışması gibi gösterilen farklı kimliklerin bir zenginlik sayılması halinde bir tarafıyla onu meydana getiren sanatkarın kimliğini ve dilini korurken diğer tarafıyla insanlığın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtarak beşerî bir misyon yüklenebilir. Üstelik hangi millet veya dile ait olursa olsun

edebiyat eseri, herhangi bir aracıya gerek olmaksızın orijinal yapısıyla her seviyeden okuyucusuna doğrudan doğruya ulaşabiliyor. İnsanlığın biraz daha duygu, biraz daha sevgi, biraz daha gülümseme, biraz daha olumlu düşünce ve biraz daha soyut kimliğe ihtiyacı olduğu şu çağda -çünkü bunları bir yerlerde unutup bıraktık- belki de üzerinde durulması gereken bir edebiyat problemimizin var olduğunu hatırlamalıyız. Şiddetin gölgesinde yaşayan ve mekanik ilişkilerin kısılcığında kıvranan insanlığın sancılarından kurtuluş reçeteleri arasına birkaç draje eser katmayı ve edebiyatın çılgınlık boyutuna varan şiddet ve fantezi tutkusunu normale indirmeyi yeniden düşünmeliyiz belki de. Ben kendi adıma, vampir hikâyeleriyle büyüyen genç kuşağın sancılı bir geleceğe doğru koştuğundan endişe duyuyorum. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ölümü hatırlayış!..

İskender Pala 2010.12.07

- Yunus Emre lisanından-Ölüm fikri, insanın, hiç şüphesiz en temel düşünceleri arasında yer alır. Hasret, korku, pişmanlık, keder, ıstırap gibi menfî ruh hâlleri çok zaman ölüm endişesiyle birlikte anlam kazanır.

Ölümün hakikatini bilen kullara göre ise ölüm bir sevincin, bir bahtiyarlığın, bir vuslat ve visalin başlangıcı; Cemal'e ve Didar'a açılan bir kapıdır... Bu kapının eşğine varmayı arzulayan kullar, hani şu Bizim Yunus gibi erenler için duygular bir medd ü cezir halidir ki, hayat ile ölüm arasında şimşek hızıyla gelir, gider, telvine bulaşır, ha demeden hayran olur...

Yunus bir yiğit adamdır ki herkes gibi ona da ölüm ezelde takdir olunmuştur ve mahlûkatın küllisi gibi o dahi fani olduğunu bilir. Dizeleri arasında sık sık söylediği gibi ölüm, sürekli hayatın başlangıcı, fanilikten ebediliğe açılan bir kapıdır. Yaşanmaması mümkün olmayan bir serüvendir ve hayat başladığı anda ilerlemeye, tik-tak demeye başlar. "Her nefis ölümü tadacaktır" kuralına ittibaen dünya bir ulu şar, ömür de bir tez pazardan ibaret olmak zorundadır. Müminin bilmesi gerekir ki hayır-şer yazılacak, ömür ipi üzülecek ve suretler hep bozulacaktır. O halde canı verip-alanı tanımak gerekir. "Bu cân sana bâkî kalmaz, anda varan geri gelmez / Yunus, kim öldürür seni, veren alır yine canı."

Efendiler Efendisi'nin sözüyle "Ölüm insana vaiz olarak yeter." Yunus diliyle de mal, mülk ne kadar çok olsa yine elden çıkar. Çünkü ölümlü dünya bir pazardır ki orada canlar satılmaktadır. Diyelim ki, "Berk yapıştın şol dünyaya, koyup gitmeyesin gibi / Karanı yalnız sinde, varıp yatmayasın gibi"; ne çare, "Günde birin gide durur, komşun sefer ede durur / Ecel bir bir yuda durur, bu dünyaya mağrur nedir". Kişi diyebiliyorsa ki, "Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeye geldim / Bezirgânım metâim çok, alana satmaya geldim" o halde şu prensipleri akılda tutmak zorundadır: "Ey dostunu düşman tutan, gıybet yalan söz söyleme / Bunda gammazlık eyleyen, anda yeri dar olusar". Daha da güzeli şöyledir: "Namazı kıl zikreyle, elin götür şükreyle / Öleceğin fikreyle, tur erte namazına (sabah namazına kalk)".

Ölümün ilk durağı kabre çıkar. Kabir, zahirde bir tükeniş ve bir son; bâtında ise bir diriliş ve bir başlangıçtır. Bedenler, kabirde bir taş yastığa baş koyup yatmaktadır, kemikler ve etler sızlamaya başlamıştır. Sorular ve cevaplar ile bir imtihandır başlar: Rabbin kim? Kitabın hangisi? Zamanını nasıl harcadın? Evlâtların, malların vs. vs... "Soru hesap olmayısa, dünya âhiret koyana / Münker Nekir ne sorar, tek olucak cümle murâd". Artık kişi gerçekten ameli ile baş başadır; dostları, akrabaları, evlâtları onu kara toprağa koymuşlar ve âdeta kaçarcasına da başından uzaklaşmışlardır. Hoca talkını verip gitmiştir. Ölen, başını mezar tahtasına vurmuş, dünyadan göçtüğünü anlamıştır. Çok geçmeden sorular başlar. Bu sorulara samimî verilmiş cevaplar yoksa, zorlu bir fırtına koptu demektir. Yok eğer kişi sözünde doğrulardan ise bu başlangıç bir esenlik, bir huzurdur. Bu hâl

kıyamete dek sürer ve "Bu şardan üç yol çıkar, biri cennet biri nâr / Birisinin arzusu maksûd didâra benzer". O günde, iyi amellere şiddetle ihtiyaç olduğu da kesindir: "Bir hastaya vardın ise, bir içim su verdin ise / Yarın anda karşı gele, Hakk şarabın içmiş gibi".

Ahret yolculuğu iki ayrı kapıya açılır. İyiler ve kötüler, amellerinin verilış biçimine göre Sırat köprüsünden itibaren ayrılırlar. İyiler için cennet, zalimler için de cehennem yolun sonudur. Yunus değiliz ki "Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri / İsteyene ver onları bana Seni gerek Seni" diyebilelim de cennetten geçelim; ah keşke!.. Ne yazık ki biz cennete muhtacız. Bunun için namazımız, niyazımızın yetmeyeceğini de biliyoruz; çok çalışmak, çok çok çalışmak ve ölmeden evvel yine çok çalışmak zorundayız. Ve Allah'a yarayıslı güzel şeyler yapmak... Bu dahi aşk ile olur. Aşk var ise gerisi kolaydır. Çünkü "Mânâ eri bu yolda melûl olası değil / Mânâ duyan gönüller, hergiz ölesi değil"dir. Bunun adına hem dünya, hem de ahiret tasarrufu diyorlar; yoksa bedenin öleceğinden hiç endişe duyulmasın: "Âşık öldü deyu salâ verirler / Ölen hayvan imiş âşıklar ölmez."

İnanıyoruz ki ölüm bir güzellik, bir başlangıçtır. Dirilmek için ölmeye muhtacız. O halde mezar taşlarındaki "ah mine'l-mevt (Ah ölümden!)" ibarelerini belki "ah ile'l-mevt (Ah ölüme!)" diye değıştirtecek bir hayat gerekiyor bize. Ölümden sonrası için umudumuz, korkumuzdan öndedir elhamdülillah!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hâtır-ı uşşâka düşdü macerâ-yı Kerbelâ

İskender Pala 2010.12.14

"Bism-i Şah, Allah Allah!..Salavatullah ya Hüseyin... Selamullah ya Hüseyin... Şehidullah ya Hüseyin... Cennetullah ya Hüseyin.... Erenler himmetine, er Hak Muhammed Ali'nin aşkına... İmam Hüseyin Efendimiz'in savm-ı atşanına (susuzluk orucuna) ve Kerbela'da şehid olanların ervah-ı tayyibelerine ve niyet-i matem Hz. Fatıma Zehra'nın şefaatine..."

Aşure ayındayız. Adem'in tevbesinin kabulünü, Tufan'ın son bulup Nuh Nebi'nin gemisinin karaya çıkışını, Musa'nın Firavun zulmünden ve İbrahim'in Nemrut ateşinden kurtuluşunu, Süleyman'ın tevbesi ve Eyyüb'ün şifa buluşunu harmanlayan günde... Ne ki bunca sevince karşılık ciğer yakan bir gün de... Bayramdan ziyade matem gününde... Süslenmeyi, gülmeyi, sevinmeyi bertaraf edip oruç tuttuğumuz günlerde... Ve içine on hububat katarak pişirdiğimiz aşure ile orucumuzu açtığımız onuncu günde...

Aşure deyince akla Kerbela gelir, susuzluk gelir. Altı aylık bebek dahil 73 canın, güröl güröl akmakta olan Fırat'a baka baka meleyen kuzular misali susuz bırakılması gelir. Zulüm ve acımasızlık gelir, ondört asırdır onların haline ağlamak ve yas tutmak gelir.

Ehl-i Beyt'ten beşinci, Oniki İmam'dan üçüncü ve iki kutlu güzelden biriydi o. Sadefinde bir inci, kozasında bir kelebeği. Efendiler Efendisi'nin dizinde büyüttüğü, üstüne titrediği "dünyada benim güzel kokulu fesleğenlerimdir" dediği iki ciğerparesinin küçüğü idi. Çocuklukları Hz. Peygamber'e neşe ve sevinç kaynağı olmuştu.

"Kenzü'l-Garaib" adlı kitapta yazar ki ashaptan biri, avda bir ceylan yavrusu yakalamış Hz. Peygamber'e hediye etmişti. O da ahuyu Hasan'a verdi. Hüseyin bunu duyunca çocukluk heyecanıyla, "Dedeciğim! Bana da bir ahı ver!" diye ağlamaya başladı. Hz. Peygamber ne cevap vereceğini düşünürken çölden bir ceylanın, yavrusunu önüne katmış hızla gelmekte olduğunu gördü. Huzura varınca da ceylan dile gelmişti: "- Ya Rasulallah!. Allah bana kereminden iki yavru bağışladı. Lakin birisini avcı yakaladı ve benden ayırdı. Ciğerimin yangınıyla elimde kalanı emzirirken kulağıma bir ses erişti ki; 'A ceylan, diyordu, üzölme ki bir yavrun Hasan'a hediye edildi,

diğerini de sen Hüseyin'e ver ki gönlündeki kederin tamamen silinsin!" İşte yavrum ya Rasulallah, bununla Hüseyin'i sevindir ki ben de sevineyim!"

"Mesâhibü'l-Kulûb" adlı kitap da der ki; Hz. Hüseyin, Kerbela sahrasında susuzluğunu gidermek için yarım bir elmayı ısırdı. O elma, bir nar ve bir ayva ile birlikte Cebrail tarafından getirilip Kâinatın Efendisi Muhammed Mustafa'ya sunulmuş, o da Hüseyin ile Hasan'a " - "Yavrularım, bu meyveleri anne ve babanıza götürün ve birlikte yiyin. Fakat her birerinden birer parça ayırın!" buyurmuştu. Onlar denileni yaptılar ve birazını yedikçe meyveler hiç eksilmedi. Ta ki Fatıma dünyadan göçtü, nar kayboldu. Hz. Ali'nin vefatında ise ayva kayboldu. Hasan'dan sonra da elma Hüseyin'de kalmıştı. Şehid edildiği gün o da kayboldu. Bugün Hz. Hüseyin'in mezarını ziyaret edenlerin oradan bir elma kokusu duymaları bundanmış.

Yıllar çabuk aktı. Çocuklar büyüdü. İslamiyet bir devlete döndü, dünya medeniyetle tanıştı. Ne ki yıllar gerçekten çabuk akıyordu, halifeler ardı ardına göçtüler. Muaviye ile Hüseyin arasında hilafet bir dünyevi meseleye döndü. Sonunda Hüseyin, Kerbela'nın kızgın kumlarına belenerek yanında bulunan kadın ihtiyar, çocuk bebek herkesle birlikte acımasızca şehit edildi. Orada bir trajedi yaşandı, Ehl-i Beyt'e kast edildi. Oklar uçuştı, hançerler fırlatıldı, kılıçlar sallandı ve yürekler yakan, tahammülleri aşan bir acı yaşandı. Sanki sonsuz bir tufan içinde son hayat gemisi paramparça ediliyordu. Güneş o gün utancından kıpkırmızı kesildi, susuzluğa yandı ha yandı. Masumların bedenleri bir bir yıkıldı yere ve en son Hz. Hüseyin kaldı. Yetmiş iki yerinden yaralanmış, nihayet müminlere yetmiş üçüncü gönül yarası olarak can vermişti. Cebrail, dedesine haberi "Hüseyin, Kerbela sahrasında atından düşürüldü!" diye anlattı.

Kerbela'da şehit olanlar gerçekten şehit oldular, şahit oldular. Onlar o gün Kerbela'da, hakikat adına, hak adına, mevki ve makama dair esirlik bağlarını kopardılar, dünya ve masivaya ait zincirlerini kırdılar. Seher-i hilafete uyanmak yerine tam da bu günlere mümasil şeb-i arusa girdiler.

İmdi ey kardeşler, bizim, onlara kuru göz yaşı akıtmaktansa yiğitliklerine gıpta ederek kendimize çeki düzen vermemiz; susuzluklarına yanmak yerine devlet sarayına uçup gittiklerini düşünüp ibret almamız da gerekmez mi? Onların şu anda Sultanlar Sultanı'nın huzurunda, saraylar sarayında güzelliklerden güzellikler içinde olduklarından şüphemiz mi var yoksa!?

Ve ey kardeşler! Gelin bu gün Hüseyin'e yas turalım. İlla ki gelin kendimize de yas turalım. Gaflet uykusundan açalım gözlerimizi ve akıtacak damlalarımız varsa, kendi halimize ağlayalım. Viraneye çevirdiğimiz gönlümüze, harap ettiğimiz gönüllere, duruluğunu bulandırdığımız sulara, güzelliğini bozduğumuz tabiatlara, masumiyetinden çıkardığımız ruhlara, yaktığımız canlara, zindana çevirdiğimiz dünyaya, bozduğumuz barışa ağlayalım!.. Sünni'den ve Alevi'den, kim bu gün kendine eziyet etmek, elbise yırtmak istiyorsa artık nefesine eziyet etsin, kendi nefis elbisesini yırtsın!.. Sekâhum ya Hüseyin!..

*

737 yıl evvel vuslata yürüyen Mevlânâ'dan:

"Aziz dost!.. Kulak tut sözüme! Dinle beni.. aklın tutsağıdır duygu, akıl da ruhun...

Duru bir ırmağı andırır ruh, tertemiz bir ırmağı... Maddî düşünceler ve nefse ilişkin arzular da ırmağın üzerini kaplamış bir avuç çerçöp...

Eğer bir yana itiverirse aklın eli o çerçöpü, ırmak kendini gösterir, berrak ve duru...

Dünya arzuları kaplarsa suyun yüzünü eğer... Eğer hayvanî arzular baskın olursa tende... Nefis gülmeye başlar o vakit, ve akıl ağlamaya...

Aklı hakim ve duyguları mahkum olan kişidir uyanık iken de rüya gören ve kendisine göklerin kapıları açılan...
(Mesnevi III, b.1824 -1829)"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şeyh Galib ve Avatar

İskender Pala 2010.12.21

Şeb-i Arus vesilesiyle birkaç Mevlevi şairin divanı elimizin altındaydı geçtiğimiz günlerde. Galata Mevlevihanesi şeyhi Galib Dede'nin bir gazelinde bizi hayrete düşüren bir beyte rastladık.

Buyuruyordu ki;

Rüstemiz, şeh-nâme-i i'câza verdik sûreti

Hâme-i câdû meğher esb-i mutalsamdır bize

Aşağı yukarı şöyle demeye getiriyor: "Zaloğlu Rüstem dedikleri kahraman şimdi biziz ve herkesi aciz bırakan, herkese parmak ısırtan şah eseri şimdi biz ortaya koyduk. Çünkü (cadı misali) büyüler yapan kalem bizim elimize geçince tılsımlı bir ata dönüştü ve sayfalar üzerinde dört nala koşmaya başlayıp mucizevi kahramanlık sahneleri yazdı."

Belki hatırlayacaksınız, 2010 yılının en çok konuşulan ve hayranlıkla izlenen filmi, üç boyut teknolojisinin şahikası sayılan Avatar idi. Ben yukarıdaki beyti okurken Avatar'ın lâ-teşbih Sidretü'l-Münteha'yı ve Tûbâ ağacını çağrıştıran Pandora'sını yeniden seyreder gibi oldum. Çünkü canların aynileşmesi (binek ile binicinin birbirleriyle bütünleşmesi; tamamlanması) sonucunda binicinin zihni bineğin iradesine hükmetmeye başlıyordu. Tıpkı Şeyh Galib'in elindeki kalem ile bütünleşip onun belagat dolu kalbine hükmetmesi gibi. Yani bundan ikiyüz küsur sene evvel, "cadıların büyülü kalemini ele geçirdik, onu tılsımlı bir at gibi koşturuyoruz" diyen şair Sebki Hindî ustalığını göstermekten öte eşyanın ruhuna inerek ona hükmedebildiğini bize anlatmaktadır. Bugünün fantastik romanlar ve filmler çağında onun söylediklerine fazla da yabancı sayılmayız aslında. Mamafih bir yandan eski velilerin kerametlerine yoz bakarken öte yandan olağanüstü halleri yalnızca Hollywood yapımı filmler ve Harry Potter sayfalarındaki ucubelerden tanıyan genç kuşaklar belki de bu beytin derin dünyasına girseler, Şeyh Galib'in kerametlerle yoğrulmuş zihnindeki fantastik unsurların çözümlemesini yapabileceklerdir. Çünkü o, Firdevsi'nin ünlü eseri Şehname'de geçen Rüstem-i Zal hikâyesinden yola çıkarak söz söylemedeki yiğitliğinin ne derece yüksek olduğunu, söylediği şiirlerin birer şahesere dönüşüverdiğini, kendisine kulak verildiği takdirde okuyucuyu kemale erdirip yükseltecek manalar saçtığını övünerek anlatıyor. İlla ki onun övünmesi kuru bir fahriye veya nefsi böbürlenme değil, ait olduğu medeniyetin, içinde kimlik bulduğu kültürün, imanını ortaya koyduğu tarihin büyüklüğü adına bir övünmedir. Zaten bunun için tekil (benim) değil çoğul (biziz) kişi zamiri kullanıyor. Kendisini bir misyonun sözcüsü olarak gördüğü içindir ki, "biziz" diyor. Bu "biz"in içinde İran şairlerine karşı bir duruş da mevcuttur ve onlara "yazdığımız şiirler ile "i'caz" şehnamesini bizim öykülerimiz doldurdu, onu biz görünür ve bilinir kıldık; bizim sayemizde şimdi bu Şehname oluşuyor." mesajıyla sesleniyor. Bunun için tılsımlı kalemi ele geçirdiğini (Türk şiirinin İran şiirini geride bıraktığını), bu tılsımlı kalemi at gibi şahlandırdığını da ilave ediveriyor: "Gerçi biz Rüstemiz, illa ki suretimizi mucizeler Şehnamesi'ne verdik, onunla bütünleştik. Madde iken mânâ olduk, sayfalara dökülmeye başladık. Elimizdeki kalem tılsımlı bir ata dönüştü, şimdi mucize koşular yaparak mucizeler söylüyorum."

Hatırlayın, Avatar filminin kahramanı olan askerin sakat bir madde (Pandora'ya saldıran acımasız bir asker) latif bir de mânâ (Pandora'da yaşayan latif canlar arasına karışmış ruh) hali var. Mânâ (latif) boyuta geçtiğinde

orada kendisine efsanevi bir binek (Anka veya Burak) ediniyor ve saçlarıyla bineğin yelelerini birbirine bend edip soyut alemde bineği ile bütünleşiyor, o andan itibaren bineğine zihniyle hükmedebiliyor, binek onun düşünceleriyle hareket edip (aynîleşerek) hedef birliği sağlıyor. Galip Dede'nin yukarıda söylediği şey, işte tam da budur. Söz kahramanlığına soyununca kalem elimizle bütünleşti, parmağımızdan biri oldu ve tılsımlı bir at gibi düşüncemizin gitmek istediği her yere koştukça koştu...

Avatar'ın binicisiyle bütünleşen Anka'sı, binicisinin düşüncesine tabi oluyor, onun zihninden geçen yerlere gidiyordu. Burada can alıcı nokta, kalemin mucizeye suret veriyor olmasıdır. Bu ifadeden "Biz kalemimizle mucizeler gösteren bir söz peygamberiyiz!" işmarı anlaşılabilir gibi, "Biz soyut olanı (mucize) surete (madde) büründürüyoruz, onu elle tutulur, gözle görülür kılıyoruz!" ifadesi de çıkartılabilir.

Çocukluğumdan hatırlarım, eskiden kalem (divit) olarak kullanılan kamışlar, çocuklar için bir oyuncak sayılırdı ve hemen her çocuk su kenarlarından kesilmiş bir ney kamışını at gibi iki bacağının arasından sürüyerek "dı-gı-dık; dı-gı-dık..." ağaç ata binerdi. Şair bu beyitte kalem ile at kelimelerini bir arada bulundurarak söylediklerini bir kat daha pekiştiriyor ve "bizim için mucizeye suret vermek, mânâyı söz ile görünür kılmak (maddeye büründürmek) çocukların ağaç ata binmeleri kadar basittir, çocuk oyuncağıdır" demeye getiriyor. Ve unutmayalım ki Şeyh Efendi bunu kibirle övünmek ve şairliğinin derecesini iyi anlayalım diye değil, bilakis söylediklerindeki incelikleri anlayalım ve ona göre kulağımıza küpe yapalım diye söylüyor; yoksa bir şeyh efendiye kibir isnadı ne mümkün!?!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

2010'da Edebiyat

İskender Pala 2010.12.28

Bir yıl geride kaldı. Yerlisi ve yabancıyla pek çok eserin yazıldığı, yayımlandığı, okunduğu bir yıl. Ama kitapçı vitrinlerini daha ziyade vampir hikâyeleri doldurdu.

Üstelik bu kan emicilerin hepsi çok karizmatik, çok sevecen, çok yakışıklı ve iyi kalpli gösterilmekten memnunar. O kadar ki Tolstoy'un Anna Karenina'sı veya Tanpınar'ın Mümtaz'ı onların yanında uzaylı gibi duran karakterler. Edebi eserden ziyade eğlencelik okuma malzemesi gibi.

Yayıncı kuruluş ve meslek birliklerinden edindiğim verilere göre bu yıl da yine en fazla klasıklere rağbet edilmiş. Batı klasikleri kadar doğu klasikleri de yayınlananlar arasında üstelik. Hüseyin Rahmi, Refik Halit, Orhan Kemal isimleri ise bu serinin yerli uzantıları. Ahmet Günbay Yıldız yine liste başında bir satış grafiği çizmiş. 2010'da daha önce çevrilmemiş bazı kitaplar, bir ihtiyaç gibi alıcı bulmuş. Cervantes'ten "Çingene Kızı", Aku Tagava'nın, "Rashomon'u bunlardanmış. Unutmadan söyleyelim, Nobel'li yazarların yeni kitapları da dilimize hızla çevrilenler arasında. Doris Lessing'in "Hayatta Kalma Güncesi", Mario Vargas Llosa'nın "Elebaşlar, Hergeleler", Jose Saramago'nun "Kopyalanmış Adam" eserleri bu serinin ürünleri. Ve elbette Necip Mahfuz'un adını anmalıyız: "Cebeleri Sokağı'nın Çocukları, Miramar, Başkanın Öldürüldüğü Gün, Serap, Düğün Evi..." Hepsisi de bestseller olmadan okuyucuyu doyuran romanlar. İsmail Kadare'nin "Ölü Ordunun Generali" ile Sadık Çubek'in "Sabır Taşı" adlı görkemli eserleri ise bu yılın en rağbet görenleri olmuş. Okumanızı tavsiye ederim. "Ye, Dua et, Sev" herhalde yılın en iyi çeviri kitabıydı. Filmi de onu destekledi üstelik.

Sevindirici bir durum; 2010'da yerli romanların sayısında büyük bir yükseliş görülmüş. Aralık bitmeden 570'i aşkın roman ile bütün zamanların rekoruna ulaşılmış mesela. Tatil günlerini hesaptan düşersek neredeyse her güne iki roman düşüyor. Bunlar içinde en ziyade tarihî romanlar okundu, tarihe dokunanlar ilgi gördü diyebiliriz. Ahmet Ümit'in İstanbul Hatırası ile benim Şah Sultan bunun göstergesiydi. Ötüken'den çıkan Peyami Safa'nın Attila'sı, Bekir Büyükarkın'ın Kervansaray'ı, Geceyarısı ve Bozkırda Sabah'ı ve Yılmaz Gürbüz'ün Balkan Acısı, Timaş Yayınları'ndan Okay Tiryakioğlu'nun IV. Murat, Kanuni, Kumandan, Kuşatma, Yavuz gibi kitapları, İsmail Bilgin'in 57. Alay: Çanakkale ve Galiçya'sı da bunlardan. Ve bir de damakta mistik tad bırakan romanlar var. Elif Şafak'ın "Aşk"ı ile Sinan Yağmur'un "Aşkın Gözyaşları" gibi. Adında aşk olan kitaplar bu yıl daha çok sattı nedense. Galiba toplum hakiki aşkı aramaya çıktı da bir türlü ona ulaşamıyor.

Ülke genelinde okuyucu polisiye roman okumanın tadını çıkardı diyebiliriz. Elbette Dan Brown çevirileri yine göz önündeydi. Celil Oker'in komiserine de bir hayli iş düştü. Osman Aysu yine okuyucusunu çok meraklandırırdı. Murat Somer ve Hikmet Hükümenoğlu ile Nurdan Başergil de polisiyede önemli çalışmalara imza attılar.

Bütün zamanların ölümsüz yazarları da okunmaya devam etti elbette. Cemil Meriç, Tanpınar, Peyami Safa ve diğerleri... Tanpınar adına bir hafta süren bir etkinlik bile düzenlendi ve eserleri yabancı dillere çevrildi.

Edebiyat dışı eserler arasında Hanefi Avcı'nın "Haliçte Yaşayan Simonlar" ve Mehmet Baransu'nun kaleminden çıkan eleştirel karakterli "Mösyö" çok satanlar arasındaydı. "İki Darbe Arasında" ile Şamil Tayyar'ın "Çelik Çekirdek"i Türkiye'nin derin ilişkilerine dair 2010 kitapları oldu.

Ve elbette 2010 yılında da Safahat en çok okunan kitap idi. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir yeni yıl rüyası

İskender Pala 2011.01.04

İstedim ki yeni yılı kitapla açalım ve önümüzdeki bir yıl içinde hayatımızın akışını değiştirecek bir karar için kitapla olan ünsiyetimizi geliştirelim.Önce bir rüya görelim ve düşünelim ki bir kitap dostuyuz!..

Olamaz mıyız? Yok, hemen olumsuz düşünmeyin. Belki o dostluktan kazancımız olur. O halde gelin ilk adımı biz atalım. Bir kitap, bir kitap daha, bir kitap daha... Alarak, okuyarak, hediye ederek... Israrcı ve kararlı olmamız için sebeplerimiz var. Bizi daha bilgili, daha kültürlü görmek isteyen çocuklarımız, çevremiz, dostlarımız var.

İkinci aşamada bir yakınımızı, bir tanıdığı kitap dostu yapmak için niyet taşıyabiliriz. Söz gelimi bir yıl boyunca topluca kitaplar okuyabilir, dostlarımıza kitaplar hediye edebiliriz. En azından ellerimiz kitap alıp vermeye alışır. Okumasak bile okuyacak birilerine kitap takdim etmek, onları kitaplarla dost kılmak az şey midir?!.. Bunun çok da masraflı bir yol olduğunu düşünmüyorum. Hayırlarımızı kitap cinsinden yapsak bile kitaba bir bütçe ayırabiliriz zannederim.

Kahvehanelerin adını bu yıla mahsus olarak eskisine döndürüp kıraathane (okuma evi) yapsak!.. Bunun için kampanyalar düzenleyip mahallemizin en az bir kahvehanesinde iki raf da olsa bir kitaplık oluştursak. Bunu işyerlerimize, hapishanelere, hastanelere yaysak ve bizimle çalışan insanlar bize baktıklarında kitabı

hatırlasalar!.. Ne olur yani bir banka, bütün şubelerinde mudilerinin beklediği bölümlere hediye olmak üzere birkaç çeşit koysa. İşyerleri özel günlerinde çalışanlarına kitap setleri (ebeveyn için, çocuklar için, misafirler için) hediye etse. Ünlü restoranlar müşterilerine hesap pusulasıyla birlikte ücretsiz kitap sunsa (ve kitabın ücretini isterse gizlice faturaya ilave etse). Bütün çiçekçiler çiçek alanlara bir de kitap verse; bütün çiçek verenler çiçekle birlikte birer kitap da verseler. Şehirlerarası toplu taşıma araçlarında yolculara kitaplar sunulsa. İlaç şirketleri duvar saatlerinden, işe yaramaz döküntü hediyelerden vazgeçip bir yıl boyunca promosyon olarak kitap dağıtsa. Oteller ve hastaneler yatakların baş ucuna kitaplar koysalar. Kreşler çocuklar için kitap şeklinde oyuncaklar üretseler, oyuncaktan kitaba geçiş yapsalar. Sahi ne ziyarı olur, bayram şekerleri yerlerini kitaplara bıraksa; hediye götürülür veya gönderilirken paketlere birer kitap da konsa!.. Hükümet üyeleri ve parlamentoda herkes bir kitap okuma/okutma, alıp/verme geleneği başlatsa!.. Sayın Cumhurbaşkanımızın ve Başbakanımızın eşleri hanımefendilerden birinin öncülüğünde bir kitap açılımı başlatılsa da kızlarımız, anne adaylarımız, annelerimiz geleceğimizi bilgiyle şekillendirsel. Ve nihayet ortaöğretimde okullar ve öğretmenler okuma saatlerinin içeriğini dolu tutsalar, ÖSS okunacak Yüz Temel Eser'den sorular sorsa, üniversiteler senato kararları alıp öğrencilerine kültürel kitap okuma dersleri (seçmeli ve kredili) koysa... Velhasıl sa... sa... sa.

Bir kitap hayatımıza ne katar, kendinize sorun lütfen!.. O zaman bütün bu söylediklerim yalnızca bir rüya olmaktan çıkacak, biz kitap okuyan birinci sınıf bir toplum olacağız. Belki de kişisel ve toplumsal pek çok sancımız son bulacak, kazancımız artacak.

Bence sizin hiçbir mazeretiniz bu rüyayı gerçekleştirmenize mani değildir; yanılıyor muyum? Herkes kendi miktarınca günde bir kitap, haftada bir kitap, ayda bir kitap, hiç olmazsa her mevsimde bir kitap, o da olmazsa 2011 yılında bir kitap okuyabilir veya hediye edebilir. Hem okuyup hem hediye edebilir olmak da mümkün elbette. Gelin 2011 yılını rüyada geçirelim.

Yeni yılınız bereketli ve hayırlı gelsin; günleriniz kitap, yılınız kütüphane olsun!..

Ne okuyalım?

2011 yılının kitapla dostluklarını başlatmak için işte benim seçimim olan birkaç kitap: Nazan Bekiroğlu'ndan "Yol Hali", Sibel Eraslan'dan "Çöl/Deniz: Hz. Hatice", Perihan Mağden'den "Ali ile Ramazan", Ahmet Ümit'ten "İstanbul Hatırası", Selim İleri'den "Bu Yalan Tango" ve Ece Temelkuran'dan Beyrut hüznleri taşıyan içli "Muz Sesleri"... Şiir okumayı sevenler Ömer Erdem'in "Kireç"ini bir kenara kaydetsinler. Aktüel hadiselerle bakış açısını değiştirmek isteyenler de Şamil Tayyar ile Mehmet Baransu'nun heyecanlı kitapları arasında mutlaka dolaşmalı. Güzel bir hatırat için de Sargon Erdem'in "Tövbenin Tadı" adlı eseri fevkalade yararlı.

Bu kitapların herhangi birini okuyarak 2011 kitap rüyasına dalabilirsiniz. Ama rüya yerine gözleriniz açık olsun istiyorsanız "Bir Liderin Doğuşu: Recep Tayyip Erdoğan" kitabını mutlaka okumalısınız. Geçtiğimiz bir yıl içinde beni en fazla etkileyen birkaç kitaptan biriydi bu. Hüseyin Besli ve Ömer Özbay'ın hazırladıkları lezzetli, heyecanlı bir kitap. Nefes kesici bir öyküyle başlayıp bir liderin hangi şartlarda lider olduğunu zarif, kavrayıcı, kuşatıcı bir üslupla anlatıyor. Kitabı okuyunca Sayın Başbakanımızın "delikanlı"lığına da, liderlik yeteneğine de hayran kalıyorsunuz ama daha da önemlisi Sayın Emine Erdoğan'ın inandığı davaya katkılarındaki kararlılık ve gayretini görüyorsunuz. Bu kitapta eskilerin ifadesiyle "müstakîmü'l-hâl (dosdoğru bir istikamet üzre, vizyoner, çalışkan ve elbette dürüst)" bir Tayyip Erdoğan ve Emine Erdoğan portresi var. İbret için ve örnek alınmak üzere...(Meydan Yayınları, 0212524 7 524). i.pala@zaman.com.tr

İnsan bir kere sevmeye görsün

İskender Pala 2011.01.11

Her ne vakit gurbete gitsem ve özlemle yeniden İstanbul'a dönsem, içimden hep Hacı Bayram dilinden şu mısralar geçer. "Nâgehân bir şâra vardum / Ol şârı yapıldır gördüm / Ben dahi bile yapıldım / Taş u toprak âresinde". Bu şehir insanı tam da kalbinden yakalıyor galiba, mekân ruhumuza şekil veriyor.

Şu İstanbul'da benimle aynı duyguyu paylaşan kaç milyon insan yaşadığı kim bilir. Söz gelimi Busbecq daha XVI. yüzyılda "İstanbul Allah'ın özenerek yarattığı bir şehir. Öyle bir mevkide kurulmuş ki, bundan daha güzel, daha uygun bir yer düşünülemez." derken acaba bu şehirden nasıl ayrılıp gitti?!.. Çünkü zannederim bu şehre bakarken bir imparatorluk görmüş, o heybetle seyretmiş olmalı. Tıpkı şimdi bizim bakarken gördüğümüz gibi.

Boğaziçi Köprüsü'nden her geçişte iki yana bakar ve iç geçirerek "Allah'ım inşallah bu şehre hiç nazar değmesin!" diye yakarırım. Geçen yüzyılda Alphonse de Lamartine bir dostuna yazdığı mektubunda "Dünyaya yalnız bir kere bakmak zorundaysan sadece İstanbul'a bak!" diyor. Onu anlayabiliyorum. Avrupa ile Asya arasında bir sınır gibi çizilen lacivert yolda birkaç dakikalık seyir bile bu şehrin ruhunu anlamanıza yeter çünkü. Şehir olma ruhu buradan hiç kaybolmasın diye İstanbul'dan "kent" diye bahsedene hep muğber olmam da bu yüzden.

İstanbul'un fethini takip eden günlerde Aynî mahlaslı bir şair "Şehr-i a'zam kim binası gerçi mâ u tîndedir / Ya onun üstündedir cennet yahut altındadır / Bu haber kim söylenir hem zahir ü batındadır / Revnakı bu kâinatın şehr-i Kostantin'dedir (Bu ulu şehrin temeli -tıpkı insan gibi- su ile çamurdan yoğrulmuş. Cennet olsa olsa onun ya altındadır, ya üstünde... Herkesin gizli, açık, dilden dile söylediği bir gerçektir ki bu cihanın en güzel yeri İstanbul şehridir)" buyurmuş. Aynı duyguyu bu sefer bir yabancı, Napolyon, tam dört yüz yıl sonra "Dünya eğer tek bir devlet olsaydı, başşehri İstanbul olurdu." şeklinde dillendirmiştir. Öte yandan XVIII. yüzyılın şen şakrak şairi Nedim "Bu şehr-i Sitanbul ki bî-misl ü bahâdır / Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır (Bu İstanbul şehri eşi benzeri olmayan bir şehirdir; öyle ki, bütün yabancı ülkeleri toplasanız onun bir tek taşı etmez.)" dedikten sonra "Kâlâ-yı maarif satılır sûklarında / Bâzâr-ı hüner ma'den-i ilm ü ulemâdır (Çarşılarında bilgelik kumaşı satılır, hüner pazarı kurulur... Toprağı ilim ve ulema ocağıdır)" buyurur. Sonra dayanamaz, "Bir gevher-i yekpâre iki bahr arasında / Hurşid-i cihântâb ile tartılsa sezâdır (İki denizin arasında bir inci ki, terazinin bir kefesine bu inciyi, diğerine güneşi koysanız layıktır)" diye haykırır. Bugün elimizde ne Nedim kadar bu şehri seven İstanbullular kaldı, ne de marifet çarşılarında bilgelik kumaşının satıldığı o İstanbul. Peki ama Nedim eğer İstanbul'un bu halini görseydi hangi teşbihleri yapar, neler söylerdi? Hâlâ eski fikrinde olur muydu? Zannetmiyorum. Ama yine de övecek ve sevecek çok yerini bulurdu. Söz gelimi eğer Boğaziçi Köprüsü'nü ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nü akşam kızıllığında görseydi, bir yanda beyaz, diğer yanda kırmızı ışıklar ile inci ve yakutu yan yana dizdiği gerdanlıklardan başlayıp herhalde yüzük kaşına, iki kıtanın kulağındaki küpeye ve daha kim bilir hangi mücevherlere benzetirdi. Işıl ışıl bir fanusa alınmış gibi duran Boğaziçi'nin gece manzaralarını nasıl yıldız yıldız tanımlardı kim bilir?!..

Bugün artık Nedim devrindeki gibi bir İstanbul'umuzun olmayacağı aşikâr; ama hiç olmazsa bu İstanbul'un güzelliklerini dile getirecek bir Nedim'imiz olsaydı. Çünkü o bizim her çağda "Aziz İstanbul"umuzdur. Ne yapsak, ne etsek onsuz olamayız. Hatta gittiğimiz her yere onu içimizde götürürüz. Ümit Yaşar'ın dediği gibi: "İnsan bir kere sevmeye görsün, anladım / Nereye gidersen git, orada İstanbul"

ŞEHİR VE KÜLTÜR: İSTANBUL

Keşke her şehrin bu isimde bir kitabı olsa: Şehir ve Kültür: Ankara, Şehir ve Kültür: Erzurum, Şehir ve Kültür: Uşak... O şehir hakkında eli kalem tutanlar yazılar yazsalar. Bu yazılar o şehre ilişkin tarih olsa, estetik olsa, edebiyat olsa, mimari olsa, sanat olsa, sosyoloji olsa, turizm olsa, yemek olsa, ticaret olsa, olsa... olsa... Sonra da bu kitaplar o şehrin okullarındaki öğrencilere ücretsiz dağıtılsa, okutulsa, üniversitelerinde ders olarak işlense. Kuşaklar da böylece yaşadıkları mekânların farkına varsalar. Farkına varsalar da kimliklerindeki hamurun tuzunu keşfetseler. İstanbul'daki kırkı aşkın üniversitede ders kitabı olarak okutulmak üzere hazırlanan "Şehir ve Kültür: İstanbul", bütün bunları iki kapak arasında toplayan seçkin bir çalışma. Emeği geçen herkese teşekkür gerekiyor. Bilhassa Ahmet Emre Bilgili'ye...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fakirliğin ihtişamı

İskender Pala 2011.01.18

Vaktiyle Fuzuli üstad, bütün beşeri hayatını imbikten geçirip yüreğinin olanca duyarlılığıyla bir şiir ipine bir dize inci dizmiş.

Kimden incinerek söylediği, hangi tavra başkaldırı için terennüm ettiği, nasıl bir halet-i ruhiye içinde bu dizeyi diline doladığını bilmiyoruz; ama bütün zamanlarda onun bu söylediklerini tekrarlayacak nice nice kaderdaşları olduğunu, söylediği dizinin bütün zamanlar içinde yeniden anlam kazanarak birileriyle kendisini dert akrabalığına sevk ettiğini kestirebiliyoruz. Dize hem çok veciz, hem de bir belagat numunesi:

Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem

Demek olur ki, "Fakirim ben, ama padişah gibi bir fakir; bir dilenciyim; ama muhteşem bir dilenci..."

Üstad bu dizeyi nasıl bir ortamda ve hangi şartlarda söyledi bilemiyoruz; ama ihtimaldir ki birileri kendisini hor ve hakir görmüştür de onlara isyan babında söylemiştir. Bu durumda dizinin yorumunda bir başkaldırı havası sezilir. Hani birileri tarafından hakir görülen veya dayatmalara uğratılan kişinin, özgürlük ruhunu ortaya çıkarıp isyanını bir tokat gibi muhatabının yüzüne çarpması gibi... Kim bilir, zalimin yüzüne bu dizeyi haykırmak ne derece büyük bir ferahlık verir insana!.. Şöyle dese mesela; "Ey beni hor gören, ey beni kendinden aşağılara atıp kişiliğimi çiğneyen; ben her ne kadar bir dilenci gibi yaşıyorsam, dilenci misali güçsüz ve korumasız durumdaysam, kaderin beni dilenci konumuna düşürmesinden dolayı acınası haldeysem de, sakın aldanma ki bu benim dış görüntüm, suretim, madde olan yanımdır; oysa içim, ruhum ve mana olan yanımdan senden daha zengin, daha ihtişamlı!.. Evet ben bir gedayım, ama mazlum bir geda!.."

Üstad, ihtimaldir ki bu dizeyi içindeki hüznü bir sitem için dillendirip felekten şikâyet eylemiştir. Bu durumda dizinin yorumunda (bir önceki isyanın aksine) bir merhamet hissi öne çıkacaktır. Hani insan fakir olabilir, mümkündür; ama padişahçasına bir fakir olmak, çok daha kahredici olmalıdır. Çünkü padişahın fakirliği para pul hesabıyla değil, sevgi ve ilgi azlığıyla ölçülür. Kişinin hem padişah, hem fakir olması elbette tenakuzdur. O halde şair fakrın yönünü değiştirmiş olmalı ki onu somuttan soyuta yükseltebilsin. Böyle bir fakirliği de Allah kimseye vermesin!..

Belki de üstad bu dizide, insanlara şairaneliğinin gücünü hatırlatmakta ve şiir vadisindeki müstesna duruşuyla kendini bir sultan hissettiğini, böylece maddi fakirliğinin verdiği burukluğu kapatacak bir teselli yolu bulduğunu söylemektedir. Belki de "Ey bana tepeden bakan nadan! Ben gerçi maldan mülkten zengin değilim; ama sözden ve manadan yana öyle bir sultanım ki ihtişamıma değme padişah erişemez!" demeye çalışmaktadır.

Bütün bunlar bir yana, ben zannediyorum ki üstadın "Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem" demekten asıl maksadı, padişahlığa tercih edilebilecek bir fakirlik övgüsünü bize tanıtmaya gayretidir. Çünkü "fakir" kelimesini Efendimiz'in "el-Fakru fahrî! (Fakirliğim övüncümdür / Fakirliğimle övünürüm)" hadisinden ödünç aldığını (iktibas ettiğini) düşünüyorum. Bu durumda dizenin anlamı aşağı yukarı "Ben fakirlikte padişahlık bulmuşum, maddeye karşı fakirleştikçe manada sultanlık yaşarım; dünyayı tıpkı dilenciler gibi bir lokma kabul ettiğim içindir ki manevi hayatım muhteşem bir zenginliğe sahip!.." mealine bürünecektir. Böyle bir fakir için malın mülkün, dünya nimeti ve imkânlarının ne önemi olabilir ki!?. Sayısız hanları olsa sevinmez, sayısız hamamları elden çıksa üzülmeyiz... Ruhunda sultan gibi yaşayanın elinde dilenci kâsesi olmuş, ne gam!.. Gönülünde sultan olanın hanesi tamtakır olsa ne keder!.. Sultan ki gönül evindeyse başka zenginlik ne hacet!..

Gönül sultanı dilencisine (Gani olan, fakir olana) dese ki, "Ben olmasam ve her şey senin olsa, sen hiçbir şeye sahip değilsin!.. Ben olsam ve hiçbir şeyin olmasa, sen her şeye sahip değil misin?" Dilenci gönül sultanına (fakir olan, Gani olana) dese ki: "Sen olsan da isterse hiçbir şeyim olmasa!.. Her şeyim olmasa da, yeter ki sen olsan!.." Rabiâtü'l-Adeviye ne diyordu: "İlahî!.. Sen dost ol da isterse bütün âlem düşman olsun bana!.."

Fakirliğe tahammül, zenginliğin nimetine şükürden daha kolaydır. En azından fakirlik insanı yoldan çıkarmaz, ama zengin olup da nefsinin azgınlıklarına hâkim olabilen babayiğit az görülür. Atalar, "Allah az verip bezdirmesin; çok verip azdırmasın!" sözünü boşa dememişlerdir. Cennetin yolları hep bedavadır da, cehennemi nedense parayla satın alırız. Önemli olan zengin olup fakir gibi yaşayabilmektir.

Allah size saraylar, kaşaneler versin de o saraylarda bir fakir kul gibi yaşayın! Çünkü insanoğlu dünyada fakirden de fakirdir ve fakirlik idrakiyle kulluğunu devam ettirdikçe eşref-i mahlukattır. Oysa fakirliğini terk edip zenginliği elde ettiği ve içselleştirdiği zaman Karun veya Nemrut olma tehlikesi vardır.

Canına rahmet Fuzulî, ne güzel söylemişsin: Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Boyun bağıımız

İskender Pala 2011.01.25

Günahı boynuna olmak, boynuna borç olmak, boynu burulu, (bir işi) boynuna almak/atmak, boynu kıldan ince olmak, boynu armut sapına dönmek, boyun eğmek, boyun uzatmak, boynu altında kalmak vs. vs...

Boyun kelimesinden mecaz yoluyla türetilmiş pek çok deyimden birkaçı. Bir de "boyun bağı" var elbette. Sevgilinin kolu âşıkın boynuna bağ olmak gerek. Bu boyun, nigâr bir güzelliğin tasviri yapılırken daha ziyade uzun ve ince, kuğu misali, başı omuzlar arasında ihtişamına uygun şekilde gösteren boyun şeklinde methedilir. Şairlerin billur veya gümüş sürâhi olarak tanımladıkları bu teşbihlerden yola çıkarak eskilerin kullandıkları boyun bağları çok mânâlar ifade ede gelmiştir.

Boyun bağı deyince bugün gözümüzün önünde bir aksesuar canlanıyor. Bunu ilk kullananlar XVIII. yüzyıl sonunda İstanbul'un tozlu yollarında koşuşturarak ekmeklerini kazanan ameleler, ırgatlar, kayıkçı veya gemi ateşçileri olmuştur. Yaz aylarında yüzlerinden şakır şakır ter akarken tiril mintanın yakasını korumak, temiz tutabilmek arzusundan doğan bu alışkanlık zamanla şehrin delikanlılarınca moda haline getirilmiş, Hollywood yapımı Amerikan filmlerindeki kovboylardan evvel İstanbul delikanlılarınca kullanılmıştır. Bunlar daha ziyade külhanilik ve bıçkınlik olsun diye boyunlarına bir mendil veya çevre bağlar, bunların renklerini de özel olarak seçerler, böylece belli kişilere çeşitli mânâlar ifade eden mesajlar yollamış olurlardı. Hayal edin bir kez, şöyle Beyoğlu'nu boy boy, yaş yaş, kırçıl kıranta, genç mürahik, fiyakalar ve cakalar arasında sırf bir nişan ve alamet-i

farika olsun diye kıyafetlerine aksesuar yapan adamlar doldurmuş. Boyun bağı bu adamlar için alelade bir şey değil, bilhassa afili yürüyüşleri, fes altından sarkan yağlı perçemler ve zülüfleri, bir topuk vuruşta diğer sesleri bastıran ökçe seslerini tamamlayan bir renk, bir desen, bir kimlik gibidir. Zaten bu yüzden en iyi boyun bağı göze derhal çarpan renkte olmalı, şöyle ateş kırmızısı veya çiğ yeşil bir mendil elbette moda olacaktır. Biraz daha beyefendiler beyazı tercih ederler. Elbette bu tüketim modasının bir de arzını sağlayan ticari yönü vardır. Bundan da Köprü üstündeki işportacılar yararlanır. Çuvalla getirdikleri yemenileri, çevreleri, mendilleri aseslerden ve zabıtanın kaçıra kaçıra satıp bitirmeden evlerine gidecek değiller ya!.. 1940'lı yıllara kadar bu moda hiç sönmeden sürmüş ve İstanbul'un beyzadeleri dahil bütün gençleri ve hatta genç kızları bu modaya takılıp gitmiştir. Altmışlı yıllarda ise kırmızı mendiller bir komünizm göstergesi olarak algılanmıştır.

Türk giyim kuşamına kravat diye bir aksesuar girince halk buna "boyun bağı" dediler. Keşke böyle kalsaydı ve kravat yerine boyun bağı demeye devam etseydik. Kravat ilk defa Tanzimat yıllarında yurdumuza girdi ve elde baston dilde pardon şık beyefendilerin alafrangalık göstergesi oldu. Nitekim daha sonra, tıpkı şapka gibi bir Frenk âdetidir diye uzun yıllar kravata karşı çıkan, kullanmayan, bunu kullanmayı Frenklik olarak gören bir kitle hep var ola geldi. Üstelik esnaf tabakası arasında hiç yaygınlaşmadı ve babayanî esnaf efendileri bayramlarda, özel günlerde, hatta düğünlerde bile kravat bağlamayı içlerinden geçirmedi. Esnafın bu tavrında bir taassup yoktu. Bilakis onlar kravatı ilk takan Jön Türk takımından şımarık ve hafif bir beyzade görüntüsü vermemek için kravatı reddettiler. İşin ilginç yanı, daha önce boyunbağı modasını harfiyen takip eden haneberduş, külhanbeyi ve kabadayı sınıfı da kravata ilgi göstermediler. Onların red sebebi ise hanım evladı, muhallebi çocuğu görüntüsü vermemek idi. Daha sonra ortaöğretimde kravat mecburi tutuldu ve sonrasında hayatımızın bir parçası oldu. O kadar ki kravat ile kendini asanların haberleri gazetelere yansdı.

O vakitler bir de kravatı bağlama meselesi vardır. Modaya göre bazen tavşan kuyruğu kadar kısa, bazen göbek altına sarkacak kadar uzun olmuştur. Keza kravatın kalın veya incelik modasına göre kalın veya ince bağlamanın da ne olduğunu erbabı bilir. Erbabı olmayanlara gelince, onlar kravatı aldıkları gün bir dostlarına rica, minnet bağlatırlar ve bağı çözülmesin diye gevşetip başlarından çıkarıp takarak kullanırlar. Benim öğrenciliğimde bu türden hiç çözülmeyen bir kravatı, düğüm kısmının üzerindeki kir ve yağırından anlayabilirdiniz. Üstelik bunun altta kalan ince ucu da gömlek altından koyuna sokulurdu. Yokluk zamanında veya yoksulluk icabı böyle bir kravatın yıllarca kullanılmaktan dolayı sünmüş, incelmış, solmuş bir numunesini pantolon kemeri olarak görmek de mümkündü. İç donlara uçkur yapanlar da var mıydı bilmiyorum.

Bizim gençliğimizde boyunbağının iyisi İtalya'dan getirilirdi; şimdi ben yurtdışına giderken kravat hediye götürüyorum. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşk pazarında gamlar satılır

İskender Pala 2011.02.01

Tarihimizde Rami Mehmet Paşa isminde bir devlet adamı vardır. Valiliklerde bulunmuş, üç kez reisülküttaplık, bir defa da sadrazamlık yapmıştır.

Yaklaşık on beş yıl süren Osmanlı-Avusturya savaşını sona erdirmek için Avusturya, Lehistan ve Venediklilerle yaptığımız Karlofça barışının (1699) baş delegesi olarak tarihe geçmiştir. Görüşmeleri iki buçuk ay süren bu anlaşma, malum olduğu gibi Osmanlı coğrafyasının yırtılması demek olup duraklama devrinden gerileme devrine geçişimizi de başlatmıştır. Rami Mehmet Paşa bu yırtılmanın en az hasarla gerçekleşmesine çaba sarf

eden vicdan sahibi bir devlet adamı idi. Mısır valisi iken halkın şikâyeti ile Rodos'a sürülmüş ve burada vefat etmiştir. Halen Rodos Adası'nın Kumburnu'ndaki Türk şehitliğinde ebedi istirahatı sürmektedir.

Paşanın adını tarih kitaplarından başka şüara tezkireleri de sıkı sıkıya kaydederler. Çünkü devrinin ünlü şairlerinden biridir. Osmanlı devletinin en karışık ve entrikalı bir döneminde, İstanbul'da şair Urfalı Nabi tarafından yetiştirilmiş, onun himayesinde şiiri hazmetmiş ve yine onun açtığı hikmet yolunda güzel şiirler söylemiştir. İşte buyurun:

Bâzâr-ı beladır bu, gamdır satılan her gün

Alır anı bî-haddir, ammâ ki satar yoktur

Hemen hemen şöyle demek: "Bu (dünya) bir bela pazarıdır. Bu pazarda her gün satılıp duran ise yalnızca gamdır. Ne var ki bunun alıcısı sayısızdır ama bir satanı (onu başından atabilen) yoktur."

Bu beyti üç katmanda yorumlamak mümkündür.

Öncelikle pazarda alıcı çok olduğu halde satıcının görünmeyişi, evliyanın bela dolayısıyla Rabb'i tanıma silkine bir işarettir. Allah her zaman ve mekânda, her şey ve eşyada hazır ve nazırdır, varlığını bize kudretiyle ve madde aleminin suretleriyle gösterir, illa ki kulundan kendini (vuslat zamanına kadar) gizler. O halde, pazar kurulup işlemeye başladıktan sonra pazarcının kendini gizlemesinden müşteriye ne ziyan!?!..

Beytin şöyle bir yorumu da akıllara gelmektedir: "Kalu: Bela" mükâlemesinden (Soru: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Cevap: Elbette Rabbimizsin!) sonra insanoğlunun kaderi bela üzerine kurulmuş, belayı kendi istemiştir. Dolayısıyla herkes bu belanın alıcısı, yani Allah'ın takdiri dahilinde ve O'nun Rab oluşunu tasdik ile mükellefidir. Dünyada her belanın insana bir yaptırımı ve yansıması vardır. İş ki beladan rahmet devşirilebilsin, bela sayesinde yanıltan dönölüp doğru yol bulunsun. Çünkü öyle belalar vardır ki bizim için sonunda nimete dönüşür, şerden hayır neş'et eder. Bu pazarda her gün gam satılsa ne gam!..

Beyit hakkında şöyle bir yorum da mümkündür: Yalnızca gamın satıldığı aşk pazarında müşteriler (âşıklar) daima gam satın alırlar da içlerinden hiç kimse sahip olduğu o gamı satmak istemez. Çünkü aşk, bir âşıkın en kadim ve vefalı dostudur. Kim sadık bir dosttan vazgeçmek ister ki?!.. Yüreğinde bir gam taşıyan âşık (ister sufiyane, ister beşeri âşkın gamı olsun), o gamdan güç alır, bir gün bitivermesinden korkar. Çünkü kalpteki gam devamlı sevgiliyi düşünmek demektir. Oysa bir âşık, sevgiliyi düşünmediği vakit nefessiz kalacaktır. Üstelik bu gamın sonunda mükafat da vardır: Vuslat!..

Sonunda vuslat olan bir gam ile içli dışlı yaşamak zevkten gayrı nedir ki?!..Üstelik gam, yabancı birinden değil, sevgilidendir. Sevgiliye ait olan her şey gibi değerlidir. Sevgiliden geldikten sonra gam üstüne gam, ancak nimet üstüne nimet, ihsan üstüne ihsan sayılır. Öyleyse aşk gamına çare bulmaya kalkışmak abestir. Böyle bir gamın çaresi, belki yine gam çekmek olabilir. Bu derde ilaç aranmaz, aransa bulunmaz, bulunursa âşık sevgiliden ayrı ölür, sevgiliden ayrı ölene ise âşık denilmez. Âşık, gönlü bir harabeye dönesiye kadar bu gama aşinalık gösterir. Çünkü aşk ile viran olmayınca abat olmak mümkün değildir. İşte buyurun, yine Rami Mehmet Paşa söylemiş:

Dil harâb-âbâd-ı âlemde aceb virânedir

Eksik olmaz derd ü gam gûyâ ki mihman-hânedir

Bu dahi neredeyse şöyle demeye gelir: "Gönlüm, dünya denen şu köhne şehirde bir viraneye döndü. Sanki bir misafirhanedir de, içinden hiç dert ve gam eksik olmuyor."

Gönlünü dert ile gam arasında her an nöbetleşe kiraya veren bir âşıkın gönül evi nasıl imar edilsin ki?!... İçinden hiç kiracısı çıkmayan evin tamiri elbette mümkün değildir. Üstelik bu dert ve gam, sanki birer külhanbeyidir de misafir oldukları eve avanelerini (keder, gözyaşı, bela, sıkıntı, hüzn, acı vb.) de toplayıp getirirler. Hane sahibinin gelene git demeye mecali de, niyeti de yoktur nasıl olsa!.. Dert ve gam katmerlenince âşık bundan şikâyet edecek değildir. Çünkü o, bir mümindir, "Belanın en şiddetlisi peygamberlere, sonra velilere isabet eder" hadis-i şerifini iyi bilir, geceleri uykusuz geçirerek kendi aşk belasının şiddetini arttırmaya çalışır. Yoksa neden "Elhamdülillah alâ külli hâl (Her hal için Allah'a şükürler olsun)!" denilmiş olsun ki!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tatlı dil, acı dil

İskender Pala 2011.02.08

Araplarda "selâmetü'l-insan fi'l-hıfzı'l-lisân (insanın selameti dilini tutmaktır)" şeklinde bir mesel vardır. Türkçe'de "Dilini tutan, başını tutar" derler. Kanuni'nin (Muhibbi) "İster isen kim perîşân olmayasın âkıbet / Dil uzatma kimsenin hakkında sen sûsen gibi" buyurarak sümbül gibi çevresine dil uzatanların sonunda perişan olacağını söylemesi bu ecildendir.

Bir de tersinden düşünelim: Sözlüklerimiz "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır!" diye bir atalar sözü kaydeder. O halde dilimiz hem tatlılık, hem de zehirle doludur. Eski kalemlerin (divit) ucu ikiye yarıldığı için "çift dilli" tabir olunması bu yüzdendir. Çünkü aynı kalem ile hem iyiyi, hem de kötüyü, hem yararlıyı, hem de zararlıyı yazabilmek mümkündür.

Dil (lisan), dostlukların da, düşmanlıkların da başlangıcıdır. İyi de, kötü de olabilir yani. Çocukluğumda babam (Allah rahmetinden uzak düşürmesin) anlatmıştı:

Varlıklı, bilgili ve zarif efendilerden biri birkaç günlüğüne dostlarını konağına çağırır. Zengin sofralar kurup engin sohbetler etmektir niyeti. Kahyasına tembih eder:

- Haydi göreyim seni, koştur pazara, dünyanın en tatlı şeylerinden misafirlerime şöyle mükellef bir sofraya kurdurt.

Kahya gider. Ama pazara uğramak yerine kasaba uğrar. Bütün misafirlere yetecek miktarda dil alıp aşçılara emirler yağdırır. Akşam misafirler iştahla otururlar sofranın başına. Evvela bir dil çorbası gelir. Nefis!.. Ardından bir dil haşlaması. Âlâ!.. Bir dil söğüş. Eh!.. Ara sıcak niyetine dil ızgara... Derken misafirlerde homurdanmalar başlar. Beklerler ki şöyle yağlılardan, pilavlardan, baklava ve revanilerden tepsiler gelsin. Ne mümkün!.. Ardından bir dil kızartma konulur önlerine. Konak sahibi artık tahammül edemez ve kahyasını çağırıp öfkesini tokat edip yüzüne vurur:

- Bre ben sana pazardan en tatlı şeyleri al demedim mi?

- Evet efendimiz ben de aynen sizin emrinizi yerine getirdim. Dünyada dilden daha âlâ ve tatlı ne tasavvur olunabilir? Marifet ve ilmin anahtarı, mutluluğun ve saadetin başlangıcı o değil midir? Gönüller onunla şen, bilgiler onunla ruşen olmazlar mı? Anlaşmazlıkları çözen de o, adaleti bildiren de!.. O kadar kutsal ki, ibadetler onunla yapılıyor...

Ağa, duyduklarına cevap veremez ama yine de konuklarına mahcup olmamak için haykırır:

- Pekala madem dediğin gibidir, o halde yarın pazara gidip bu sefer en fena yiyeceklerden bir sofrayı hazırlat bize. Bakalım görelim.

Kahya ertesi gün yine kasaba uğrar, yine aynı yemekleri hazırlatır. Sofraya oturanlar aynı sıra ile başlarlar: Dil çorbası, dil haşlama, dil söğüş... Ve elbette yine aynı soru. Kahyanın cevabı ibretliktir:

- Efendimiz, emin olunuz emrinizi aynıyle yerine getirmek için bu yemekleri hazırlattım. En fena yiyeceklerden istemiştiniz; Allah aşkına dünyada dilden daha fenasını kim tasavvur edebilir?!.. Bütün kötülüklerin, bütün belaların, bütün kavgaların sebebi bu değil mi? Kim yalanın ve iftiranın güzel olduğunu söyleyebilir; kim, riya ve dalkavukluğun yararından bahsedebilir?!.. Bütün bu fenalıkları dil yaptıktan sonra hangi azık dilden daha kötü olabilir ki?!..

Misafirlerin hepsi o gün sofradan bir dimağ lezzetiyle kalkmışlar ve kahyayı sohbet halkasına dahil etmişler.

Bu hikayeyi üniversite yıllarımda Ahmet Mithat Efendi'nin Küssadan Hisse adlı kitabında okudum. Küssadan Hisse, Ezop (Aisopos) masallarının tercümesi idi ve hikaye Ezop ile efendisi Xanthos arasında geçiyordu. Milattan 500 sene evvel Kütahya civarında yaşayan Ezop aslında bir köle imiş. Işıklı bir zeka ve zarif bir fikir güzelliğine sahip olan kafası maalesef iri ve çirkin, dili de kekeme imiş. Xanthos onu zekası için almış ama yüzüne bakan herkes ürkütüğü -en başta da karısı o çehreden korktuğu- için çiftliğinde toprak işlerinde çalıştırır, arada sırada konukları gelince onun zeka ve fikirlerinden istifade etmek üzere konağına çağırırmış. Rahmetli babam, fabiller üreterek Anadolu'daki medeniyet davranışlarının devamlılığını sağlayan Ezop'un adını bilmezdi. Ancak bu topraklarda dile ve söze verilen değerdir ki yüzyıllarca harmanlanıp kültürden kültüre aktarılmış, insanlar, nesiller, dinler ve diller değişmiş ama anlam hiç değişmemiş, Ezop'un hikayesini babalar dinî hikaye niyetine çocuklarına anlatabilmişlerdir. Hatta tatlı dil ile olduktan sonra övünmeler, övmeler ve sövmeler bile insana masum görünmeye başlamıştır. Ünlü heccavımız Şair Eşref'in vakitsiz gelen bir misafirine söylediği şu kıt'a gibi:

Nâbehengâm ey bana mihman olan

Tablakârımla döğüş ister misin

Matbah-ı tab'ımda yoktur başka şey

Tatlı dilden bir söğüş ister misin

"Ey vakitsiz gelen (aç) misafir, (sana yemek hazırlamak konusunda) açıcımla beni kavgaya mı ettireceksin? Yaratılışımın mutfağında sana ikram etmek üzere dilden başka bir yiyecek kalmamış, tatlı dilden bir söğüş ister misin?!.."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Beşiktaş'ta sığırcıklar

İskender Pala 2011.02.15

Şair İzzet Molla, iki yüz sene kadar evvel dua niyetine bir beyit söylemiş:Nice avarelerin kumri-i cânın saklarNerde bir serv-i sehî varsa ser-efrâz olsun"Nerde bir selvi var ise başı göklere ersin. Çünkü nice can kumrularına yuva olur..." Şairin selvi diye andığı elbette selvi boylular, kumru diye andığı da o selvi boylulara tutulan âşıkların gönülleri. Güzel bir teşbih.XVI. yüzyıl Rumeli şairlerinden Mesihî'nin de buna benzer bir ifadesini hatırlıyorum:

Fâhte çünkü elinde büyümüşdür servün

Üstüne medh okuyup olsa hevadarı nola

"Üveyik, selvinin kollarında büyüdüğü için şimdi onun üzerine konup hakkında medhiyeler okusa layıktır." Üveyikler selvilerin sık dalları arasında yuva kurduğu için şair onları selviye âşık gösterip neşidelerini de selvi için söylenmiş medhiyeler olarak anlatmaya çalışıyor. Elbette selvinin Bir'lik anlamında Vahdet'e uzanan mecazını da hariçte bırakmadan.

Kumru (üveyik, fahte), gündelik hayatın neredeyse içinde yer alan, pek çok coğrafyada yaşayan bir kuştur. Genelde eşli dolaşırlar. Eti yenebilir ise de halk arasında avlanmaları hoş karşılanmaz. Bunun arkasında yatan inanç, kumrunun boynunda taşıdığı halkadır. Bu halka -tıpkı güvercinde olduğu gibi- kumrunun eşine verdiği sadakat sözünün işareti olup zamanla koyulaşır. Bilindiği gibi kumrular tek eşli kuşlardandır ve erkek olsun, dişi olsun, eşleri öldüğü vakit başka hiçbir kuş ile yakınlaşmaları olmaz. Geleneğin halk arasına yaydığı efsanelere göre bir dalın üstünde, bir saçağın ucunda, bir telgraf telinde "Hu-Huuu-Hu!" nidasıyla şakiyip duran her kumru, mutlaka ölen eşinin adını anıyor, ona yas tutuyor demektir. Nitekim bir dalda çiftte kumrular görürseniz seslerini duymaz, bilakis birbirleriyle ilgilendiklerine şahit olursunuz. Ömrü feryatla geçen bu kuşların yavrularına karşı gösterdikleri merhamet ve şefkat de dillere destandır. Onlar, eşleri için ağlamakla kalmaz, yavruları için de can feda ederler. Bir kumru eğer yavrusunu avcının elinde göreceksa, kendini onun tuzağına veya tüfeğine hedef tutarak hayatına son verir. Ta ki avcı onu elde ederek yavrusunu bıraksın. (Bu kuralı avcılar da biliyordur inşallah!)

Kumrunun feryadı, yalnızlıktandır dedik ya, "Huu!" ifadesi de zaten "o, eş, sevgili" olarak anlaşılmaya müsaittir. Kumruların kuşluk zikirlerinin de, seher tesbihlerinin de bu "Hu!" ile devam etmesi, aşka sadakati ve maddi aşktan İlahi aşka yükselişi sembolize eder. Hani bir derviş Hu zikri çeker gibi, hani Leyla'dan Mevla'ya bir geçiş gibi... Burada selvinin çok önemli bir rolü vardır. İğne yapraklı sık dalları arasında her kuşu barındıran selvi aynı zamanda onları kem gözlerden gizler de. Tıpkı bunun gibi, bizim kuşça gönüllerimiz için de sığınılacak bir kapı, asude bir yuva ve huzurlu bir ömür adına vahdet selvisinden öte bir mekân bulunamaz. Bütün kuşlar belki de bize bir ilham anlatabilmek için selvilere doğru kanatlanıyorlar ve onun dalları arasında geceliyorlar.

Yazının başından beri kuşların selvilerle olan macerasını anlatmamızın elbette bir sebebi var. Eğer İstanbul'da iseniz, akşam ezanına doğru Beşiktaş'a yol uğrattın, anlayacaksınız. Çünkü her akşam vakti, ezana yarım saat kala, Beşiktaş meydanının üzerinde binlerce sığırcık kuşu beliriyor. Kumruların kuşluk zikirlerine nispet bunların da akşam zikirleri olmalı. Burada her akşam bu zikri bir resitale çeviriyor, seyredenlere ibretlik bir görsel şölen sunuyor, göklerde her akşam başka bir ebruyu desenliyor, her saniye bir başka cilve gösteriyorlar. Siyah tüylü, beyaz benekli, yeşil parıltılı ve erguvanî hareketli bu kuşlar, içlerine karışan bir martı veya kargayı hemen aralarından çıkarıyorlar. Nitekim bilim adamları da bilhassa kışın onların sürüler halinde uçmalarını güvenlik içgüdüleriyle izah ediyorlar. Ama ben gün batımında onları seyrederken bunca ihtişamlı bir görsele yalnızca güvenlik içgüdüünün yetmeyeceğini, çünkü hareketlerinin ve seslerinin bir toplu ibadet hazzıyla senkron oluşturduğunu düşünüyorum. Öyle ki bazen küme, bazen saf halinde, bazen açılan, bazen kapanan bir nilüfer misali birbirleriyle bütünleşiyorlar. Akşam ezanından birkaç dakika sonra hepsi yere daha yakın geliyor ve tıpkı kumrular gibi selvilere konuyorlar. Barbaros Hayreddin Dede'nin türbesindeki kara selvilere. Dikkat ediyorum,

selvi dallarının arasına en son sığınanlar, yavrular. Hani gözü açılmamış minikler. Anneleri ve babaları onlara sesleriyle yol gösteriyor, onları kanatları altına alıyorlar. Ve ertesi sabah, güneş doğarken, bütün selvi dalları kuşlarını uçuruyor, aynı heyecan yeniden başlıyor. Selvi ve sığırcık, gün doğarken ve gün batarken, bir vuslat ve bir hicran, bir içgüdü veya bir tespih...

Bence fotoğraf makinelerinizi omzunuza asıp gün batımında Beşiktaş yollarına düşme zamanı...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evliya Çelebi yılı

İskender Pala 2011.02.22

2011, UNESCO tarafından Evliya Çelebi yılı ilan edildi. Her ülke kendi tarihinde ön plana çıkmış ve insanlığa fayda sağlamış veya insanlık adına kültürel miras bırakmış kişileri belirleyip UNESCO'ya bildiriyor, oradaki kurullar da uygun gördükleri takdirde o kişilerin anısına saygı olsun diye o yılı anma yılı olarak ilan ediyor.

Son yıllarda Türkiye'nin UNESCO heyetindeki arkadaşlar çok iyi çalışıyor olmalı ki yıllardır ülkemizin adı anılmazken arka arkaya Mevlânâ, Yunus Emre, Kâtip Çelebi, Osman Hamdi Bey gibi isimler dünya mirası arasına kaydedilir oldu. Bu sıralamadan olmak üzere Evliya Çelebi de doğumunun 400. yılı münasebetiyle 2011 yılı boyunca çeşitli etkinliklerle dünyanın pek çok yerinde ve bilhassa UNESCO'nun Paris'teki merkezinde anılacak.

Evliya Çelebi, on ciltlik dev bir eser bırakıp da kendi hayatı hakkında fazla malumat bırakmayan, kendini fanî, eserini bakî gören bir adam. Biyografisini yazanlar, "Tarih-i Seyyah-ı Evliya Efendi" isimli ünlü seyahatnamesindeki gezi notlarından yola çıkarak ona bir hayat biçmişler, lakin ana hatlarıyla da olsa kesin bir hayat hikâyesini ortaya çıkaramamışlardır. Zannedilir ki o yaşamamıştır, adı da hayalî bir addır. On ciltlik koca eseri ortada olmasa neredeyse onu atalarımızdan biri olarak anmakta zorlanacak ve kimliğini tartışmaya açacağız. Sadece Çelebi'miz mi; işte Yunus Emre de, Hacı Bektaş Veli de, Gül Baba ve diğerleri de... Hangisinin hayatı hakkında bir A4 sayfasını dolduracak gerçek bilgi var ki elimizde?!.. Çoğu efsaneler, rivayetler, menkıbeler, hikâyeler...

Sözü edilen anma programlarının iyi tarafı, bu kişiler hakkında daha fazla bilgiye ulaşılabilecek araştırmalar yapılması, bu vesile onun mirasından yararlanma yollarının açılmasıdır. Buradaki amaç, sempozyumlar, toplantılar, konserler, konferanslar vs. yoluyla da olsa belli bir kesimin ilgisini çekmektir. Ne var ki bu tür durumların uygulamasında ülkemiz aydınları ile bürokratları arasında bir kopukluk yaşanır ve pek çok iyi niyetli gayretler ortaya konur da usul hatalarından dolayı yeterli sonuç elde edilemeyebilir. İşte bu yüzden korkarım ki daha önceki yıllarda Yunus'un, Mevlânâ'nın başına gelenler bu yıl da Evliya Çelebi'nin başına gelecek. Hükümet (Başbakanlık, Kültür Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Türk Tanıtma Fonu vb.), il ve ilçe belediyeleri (İstanbul, Bursa, Kütahya vb.), üniversiteler (İstanbul ve Dumlupınar başta olmak üzere hemen her üniversite), ortaöğretim kuruluşları ve kobiler (mesela adı Evliya Çelebi olan okullar, dernekler, işyerleri) sivil toplum kuruluşları, holdingler, sermaye sahipleri ve daha bir yığın özel ve tüzel kişiler kendi mikdarlarıncaya Evliya Çelebi'yi anmak için kolları sıvayacaklar. Allah sayılarını arttırsın, buraya kadar çok problem yok. Problem asıl bu noktada başlıyor ve bütün etkinlikler Evliya Çelebi üzerine araştırma yapan birkaç kişiyle Evliya Çelebi'yi şu veya bu nedenle sahiplenilen birkaç kişi ve kurumun üzerinde dönmeye başlıyor. Adam kıtlığı sebebiyle aynı bilim insanı

sekiz yerde bildiri okumaya, aynı sanatçı beş yerde icra-yı san'at etmeye, aynı araştırmacı onbeş yerin çalışmasını birden yönlendirmeye kalkınca çıta düşüyor, iş ucuzluyor. Öte yandan, her kurum bu iş için ayrı bir ödenek ve bütçe ayırıyor. Ve elbette, yapılan çalışmaların boyutu da bu bütçeyle sınırlı kalıyor. Oysa bir üst kurum tarafından (mesela hükümet veya belediyeler) her kurumun ayrı ayrı özgülediği bütçeler bir tek havuzda toplansa; ilgili bütün kurumlar ve kişiler de bir araya getirilse, belki de birbirinin tekrarı küçük işler yapmak yerine topyekün bir büyük anma gerçekleştirilir ve dünyaya şöyle gümbür gümbür bir Evliya Çelebi avazı yayılır. Bu vesileyle ele avuca gelen değerli yayınlar yapılır, özgün etkinlikler ve sanat faaliyetleri ortaya çıkarılır. Hemen aklıma geldi, mesela onun seyahatlerinden biri, belki bir gemi yolculuğu, bugünün imkânlarıyla gerçekleştirilebilir. Şöyle İstanbul'dan yola çıkıp Tuna'nın iki yakasındaki sahillerde Türk kültürünü tanıtacak özel bir gemi yolculuğu güzel olmaz mı? İçinde sergiler taşınsa bu geminin, konserler, konferanslar olsa, sanatçılar performanslarını sunsalar, devletlular ve yerel yöneticiler resmî ilişkiler ile kültür alışverişinde bulunsalar, iki ülke ilişkileri daha sıcak hale dönüştürülse yarardan hâlî midir?!.. Her varılan şehre Çelebi merhumun o şehirle ilgili satırları özel baskı kitapçıklar halinde birkaç dilde dağıtılsa, bir kopya da original baskı usulüyle şehrin valisine/belediye başkanına sunulsa yararlı olmaz mı?

Evliya Çelebi, Türk medeniyetinin dünyaya açılan pencerelerinden biridir. İngiltere'nin Şekspir üzerinden yaptığı tanıtım ve propagandayı biz bu sene Evliya Çelebi üzerinden yapabilir, hatta daha da iyi sonuç alabiliriz. Çünkü Çelebi'mizin satırları yalnızca bizi değil, bütün bir doğu ve batı dünyasını ilgilendiriyor. Kaldı ki Türkiye'nin kendini kültür ile tanıtmaya zamanı gelmiş de geçmektedir. Bizi yeni dönemde dünya liginin üst sıralarına, ekonomimiz ve dış siyasetimiz kadar kültür politikaları da taşıyacaktır. Artık Dışişleri ile Kültür Bakanlıkları dirsek temasında hareket etmek zorunda, yerel yönetimler, üniversite, kültür kuruluşları ve kültür adamları da onları destekleyici çalışmalar yapmak durumundadır. Aksi takdirde, korkarım 2011 yılı da gelip geçecek ve biz eli böğründe Evliya'nın ardından bir Fatiha daha okuyacağız. (Onun sık sık tekrarladığı bir mısradır):Görelim âyine-i devrân ne suret gösterir. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sultan Süleyman

İskender Pala 2011.03.01

Osmanlı çağlarının en ihtişamlı hükümdarıdır o. 46 yıl boyunca (1520-1566) dünyanın en büyük devletini yönetmiş, bunun on yılı aşkın bölümünü, sarayının ve tahtının olduğu İstanbul'dan uzakta, seferlerde geçirmiş ve nihayet yine bir sefer esnasında (Zigetvar muhasarası) vefat etmiş, hatta kuşatma yarıda kalmasın diye ölümü ordudan gizlenmiş ve ancak kale düşünce herkes öğrenmiştir.

Tarihî kaynaklar onu "Ölüsü bile bir kale fetheden Muhteşem Süleyman" olarak anarlar. Ömrünü ekseriya at sırtında, karargâh otağında, yolda, muhasarada ve savaşta geçiren bu büyük devlet adamının hayatında garip bir tesadüfler zinciri vardır. Onuncu hicret asrının başında dünyaya gelmiş, Osmanlı Devleti'nin onuncu hükümdarı olarak tahta çıkmıştır. Aynı çağda bulunan 10 hükümdarın en büyüğü ve güçlüsü olmuş, 10 evlada sahip olmuş, saltanatı müddetince 10 şeyhülislam, 10 veziriazam, 10 reisül-küttap, 10 ünlü şair yaşamış ve bizzat başında bulunduğu ordusuyla 10 büyük zafer kazanmıştır.

Çağında ülkenin imarı fevkalade ileri gitmiş, camiler, medreseler, imaretler, su yolları, köprüler, hastaneler, dergâhlar vs. ülke sınırlarının hemen her yanında yıldız yıldız kubbeleriyle yükselmiştir. Mimari, hat, şiir, musiki,

nakiş, tezyinat, el sanatları gibi pek çok alanda müstesna sanatçılar yetişmiş ve mutena eserler verilmiştir. Toplumun bütün müesseseleri birbiriyle muvazeneli olarak yükseliş göstermiş, ekonomik, siyasî, fikrî ve ilmî çalışmalar ile Türk devleti ilk defa yüksek medeniyet kıvamına ermiş, bütün dünyanın ibret ve hayretle izlediği yüksek bir anlayışa ulaşmıştır. Onun zamanı, Baki ve Fuzulî gibi söz sultanlarının, Karahisarî gibi bir deha hattatın, Sinan gibi taşa lisan veren bir usta mimarın, Zembilli Ali Efendi, Ebussuud Efendi, Kemalpaşazade gibi bilginlerin, Gelibolulu Âlî, Celalzade Mustafa, Selanikî ve Nişancı Mehmed gibi tarihçilerin, Piri Reis ve Seydi Ali Reis misali coğrafyacıların ve onunla paralel Barbaros Hızır Hayreddin Reis, Turgut Reis ve Piyale Paşa gibi denizcilerin ve daha pek çok alanda marifet erbabının yetiştiği ve elbette iltifat gördüğü bir çağ olmuştur.

Osmanlı ülkesine yolu düşen seyyahların tamamı onun devletinin büyüklüğünden, halkının medeni hayat şartlarından, şehrinin güzelliğinden, kurum ve kuruluşlarının düzen ve intizamından söz ederler. Bu sistemli hayattır ki toplamı 15 milyon km2 tutan bir devleti yaşıyor, içinde idari bakımdan 12 eyalet ve 250 civarında sancak barındırıyordu. Asya ve Avrupa ülkelerinin pek çoğundan ve o zamanın güçlü devleti Venedik'ten vergi alıyor, Rusya ile Lehistan ise Osmanlı Devleti adına onun bağlısı konumundaki Kırım'a vergi ödüyorlardı. Fransa'nın siyasi istiklali Kanuni'nin iki dudağının arasında muhafaza ediliyor, Osmanlı nüfuzunun erişmediği ülke ve iklim kalmıyordu. Ordunun yapısı o çağdaki en güçlü ordu, askerî sistem ve harekâtlar da başka bir devlette bulunmayacak disiplin ile yürütülen bir manevra konumundaydı. Hiçbir meydan muharebesinde yenilmemiş bir orduydı o. Elbette disipliniyle nizam ve intizamı had safhadaydı. Teknik silah gücü ve manevra kabiliyeti fevkalade yüksek idi. Velhasıl o hükümdar, doğu batı mücadelesinde doğuyu hakkaniyet, adalet ve faziletle temsil eden kumandan, onun askeri de sahibine göre kişneyen asil atlar gibiydi. Hilafet dolayısıyla İslam ülkelerinin lideri konumunda duran devleti, bir cihan devleti; yöneticileri de halifelik makamından halka yayılan ahlakî faziletlerin ve dinî hassasiyetlerin bilge ve adil yöneticileriydi. Hükümdarın siyasî kabiliyeti ve teşkilatçılığı fevkalade başarılı olup yüksek bir devlet, asil bir millet şuurunu bir kaftan gibi her daim üzerinde taşımış. Adlî, malî ve idarî esaslar üzerine hazırlattığı kanunlar ve kanunnameler ise elbette ülkesini cihan devleti yapan bir yenilik hareketinin sonucudur. Bu yüzden ona verilen Kanunî (kanun yapan, yasalar koyan) lakabı diğer sıfatlarından kendisine daha çok yakışır. Çünkü bu kanunlar, suçu işleyenin mevki ve makamına değil, yasalar önündeki eşitlik ilkesine dayanıyor, adaleti esas alıyordu. İslam hukukunun sağlam umdeleri üzerine hazırlattığı bu kanunlardır ki onu dünya hukuk ve insan haklarının en büyük savunucularından yapmış, büstünün Washington Kongre Galerisi'ne konulmasına imkân sağlamıştır. Ona isnat edilen en yaygın yakıştırmaya, bilindiği gibi kadın etkisinde kaldığıdır. Bu söylenti, hakikati ifadeden uzak olup sonradan abartılmış birtakım gazezkârâne sözlerin kalıntısıdır.

Nihayet o, şair adamdır. Şu mısralar da ona hükümdarlık şuuru veren ilkelerin kendi dilinden ifadesidir:

1. Şâh olup ey dil eger kılmayasın adl ile dâd

İki âlemde mukarrer olusarsın nâ-murâd

2. Mûr gibi pâyimâl etdirme gel miskinleri

Saltanat geçer Süleyman dahi olsan hemçü bâd

3. Gözi yaşın her fakîrin zulm ile bahr eyleme

Pâdişâh-ı dehr olmakdansa yeğdür yahşi ad

(...)

4. Ey Muhibbî etme dünyâ fikrini an âhirün

Kande gitdi Hüsrev ü Cemşid ü Dârâ Keykubâd

1. A gönül! Şah olduğun halde eğer doğruluk ve adalet ile hükmetmeyecek olursan iki dünyada da muradına eremeyeceğinden şüphen olmasın.
2. Madem ki sultansın, gel miskinleri karınca gibi ayak altında ezdirme. Süleyman bile olsa, saltanat denilen şey bir rüzgâr gibi gelip geçerir.
3. Hiçbir fakire (güçsüzlüğünden dolayı) zulm ederek gözü yaşını denizlere döndürme. Çünkü dünyaya sultan olmaktansa dünyada iyi ad bırakmak daha güzeldir.
4. Ey Muhibbi!.. Dünyayı aklından sil ve ahiretine bak. Hüsrev, Cemşid, Dara ve Keykubat sonunda nereye gittiler bir düşün!.. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhteşem âşık ve tutkun

İskender Pala 2011.03.08

Osmanlı padişahlarından 26 adedi şairdir. Sultan Süleyman da onlardan biri. Onlar şair olurlardı, çünkü sözü şiir biçiminde söylemek nesir söylemekten evla idi. Onlar şair olurlardı, çünkü Doğu medeniyetinin hükümdarları kılıç kadar söz ile de birbirlerine üstün gelmek isterlerdi.

Onlar şair olurlardı, çünkü çevrelerindeki insanların çoğu şair idiler ve onların kaç kırat söz söylediklerini böylece anlamış olurlardı. Onlar şair olurlardı, çünkü şehzadeliklerinde şiir eğitimi alırlardı. Onlar şair olurlardı, çünkü meclislerinin ser-hoş eden, mest eden içkisi şiir idi. Onlar şair olurlardı, çünkü şairleri himaye etmek onlara Hz. Peygamber sünneti olarak kalmıştı. Ve nihayet onlar şair olurlardı, çünkü onlar âşık olur , üzülür, sever veya ağlarken şiire sığınmayı severlerdi. Yani onlar şair olurlardı, çünkü herkes gibi insan idiler... Sultan Süleyman mı? O, söz ustalığında şair sultanların en ihtişamlısı idi.

Sultan Süleyman, "Muhibbî (seven, âşık, sevgi düşkünü, sevgiye yönelik)", "Muhib (seven)" ve "Meftûnî (tutkun)" mahlaslarıyla şiirler yazmıştı. Devrinde şiirin ve şairlerin itibarı artmış, söz ustaları her yana yayılmıştı. Bu konuda hassas idi ve nerede iyi bir şair duysa tanımak ister, miktarınca onu himaye eder, iltifatını esirgemezmiş. Kaynaklar kendisinin şiirden iyi anladığını, âlim ve şairleri daima himaye ettiğini tekrar tekrar yazarlar. Çağdaş tarihçi Selanikî'nin anlattığına göre şair Baki hakkında "Ömrümün üç yerinden çok hazzetmişimdir; bunlardan biri de Bakî gibi bir şairi bulup, çıkarıp iltifat etmekliğimdir!" buyurmuştur (Diğer ikisi Süleymaniye külliyesi ile Hürrem olsa gerek. İ.P.). Gençlik dönemini atlattıktan sonra şiiri kıvama ermiş, coşkun bir lirizm yakalamış, dili fevkalade güzel kullanmış, âşıkane şiirlerinde kendine has bir üslup kazanmıştır. Saltanat makamına oturmasının ardından çevresine şairler toplamış, onlarla şiir sohbetleri yapmış, bilhassa nazirecilik (bir şiire benzer şiir yazma) geleneğine revaç vererek şiirde bir yarışmayı başlatmış, kendisi de bu yarışa sık sık katılmıştır. Ruhundaki sanatkâr hamur, üç bin civarında şiir içeren bir divan ortaya koymaktan ziyade çağında sanatın zarafet bulmasına yol açmıştır. Onun zarafetle işlenmiş duygu ve düşüncelerini görebildiğimiz bu hacimli divan yer yer lirik, yer yer hamasi duygular atlası gibidir. Çünkü sevdiği kadına hasret mektubunu da, zafer kazandığı zaman ordusunu tebrik duygularını da şiire dökmesini iyi bilmiştir. Bazen hikemî, bazen didaktik, bazen de fikrî ağırlıklı şiirleriyle kâh gerçek hayatı, kâh tasavvuf dünyasını çok güzel

anlatmıştır. Kendisini Allah'ın kulu ve sevgilinin kölesi olarak görür, ona göre mısralar oluşturur. Sevgili karşısında boyun eğen yumuşak mizacıyla onun gönlüne girmek isterken bir sultan olduğunun farkındadır. Yani dünyaya baş eğdiren o muhteşem sultan, sevgili karşısında çaresiz, ama muhteşem bir âşık ve tutkundur. Sevgiliye ulaşmak isterken tasavvufun mecaz dünyasından sıklıkla yararlanması da bu özelliğine renk katar. Bir hükümdar olmakla birlikte hükümdarlığın gelip geçiciliğinin de farkındadır. Divanında en sık tekrar ettiği fikirlerden biri budur. Temiz kalpli ve edepli olmanın gereğine inanır.

Kanuni Sultan Süleyman "Muhteşem" lakabını kolay almamıştır. Onun zamanında kurumlarla birlikte kültür, insanla birlikte medeniyet çıta yükseltmişti. Nitekim şu gazeldeki fikirler ancak öyle bir sultandan sadır olabilir:

Hây hûdan fârig ol âlemde sultanlık budur

Pendini gûş eyle gel mûrun Süleymânlık budur

Her kim ki kılsan nazar sen anı senden yeg bilüp

Görme kendü kendüzün zîrâ ki şeytânlık budur

Her ne kim sana sanursun san anı kardaşuna

Fi'l-hakîka sözümü gûş et müselmânlık budur

Âkil isen istedüğün iste ahır sendedür

Gayr yerden ister isen belki hayvânlık budur

Nefs hazzın ey Muhibbî verme gel hayvân-sıfat

Zabt-ı nefis et ârif ol 'âlemde insanlık budur

Dünyanın hay huyundan yakanı kurtar; âlemde sultanlık işte budur. Gel karınca bile olsa öğüdüne kulak ver ki Süleymanlık da budur.

Her kiminle karşılaşırsan onu kendinden yeğ bil. Sakın kendi kendini görme (kibirlenme, kendini öne sürme) ki bu huy şeytana hastır.

Kendine her ne istiyorsan, (din) kardeşin için de onu iste. Bu sözüme kulak tut ki hakiki Müslümanlık işte budur.

Akıllı isen her ne isteyeceksen kendinden iste, istediğin her şey yalnızca sendedir. Bunu başka birinden istersen bu yalnızca nefsinin işidir, bu da hayvanlara has bir özelliktir.

Ey Muhibbi!.. Hayvan gibi davranıp nefsinin hoşuna gidecek hazzı ona verme; bilakis arif olup nefsini zapt eyle ki dünyada insanlık işte budur. i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sevgili ile âşık arasında

-Mevlânâ'dan ilham ile...-İstanbul'da bir âşık yaşırdı. Günlerden birinde bir töhmete uğradı, kasdî olmayan bir davranışı suç sayıldı, başına kastedildi ve kaçmağa mecbur oldu. On yıl boyunca yedi iklim dört bucağı dolaştı. Kah çöllere düştü, kah sahralar gezdi.

Zaman akarken ayrılık takatini kesmiş, özlemi arttıkça artmıştı. Kendi kendisine dedi ki, "Sevgilinin hasretine artık tahammülüm kalmadı! Varayım İstanbul'a döneyim, kafir bile olmuşsam yine imana geleyim de sevgilinin ayaklarına kapanayım şöyle yalvarayım: "A gönüller sultanı! İşte canımı senin önüne attım; ister beni bağışlayarak dirilt, isten boynumu vurdur, işte koyun misali boynum. Ey ay yüzlü! Senin önünde kesilip ölmek, başka yerde dirilip sultan olmaktan yeğdir. Ey gönlümün istediği! Sur'a üfürür gibi seslen bana ki yeniden hayat bulayım."

Biçare âşık hazırlandı, İstanbul yollarını tutmak istedi. "Kalbim," diyordu, "kalbim ona aktı, onun kalbi bana mermer olsa da." "İstanbul," diyordu, "benim vatanım orasıdır, çünkü sevgili oradadır." "Sakin gitme! Başından kork!" diyenlere, "Hubbû'l-vatan, mine'l-iman (Vatan sevgisi imandandır)" hadisini okuyordu. "Zincire vurulmaya, zindana atılmaya mı heveslisin?" diyenlere aldırış etmedi. Kendi ayağıyla zindana gider gibi yollara düştü. Önden bir çeken, arkadan bir iten vardı sanki.

Yol... Yol... Çöllerin kumları ipek halılar gibi, çimenlerin yeşilleri kadife döşenmiş yollar gibi geliyor, âşık ilerliyordu. Üsküdar sırtlarına gelip de İstanbul'u görünce heyecanından düşüp bayıldı. Akı, aşkın sır bahçelerine doğru aşip gitmişti. Bir kayık tedarik edip İstanbul'a ayak bastığında herkes ona hayret etti. Kimisi "Durma kaç!" diyordu, kimisi "Allah rızası için kendi kanına girmel!" diye yalvarıyordu. "Sevgilinin öfkesi dinmedi!" diyenler, "Akıl edip kaçmıştın, ahmak mı oldun?" diyenler... Âşık cevap veriyordu: "Ben susuzluk hastalığına tutulmuş bir hastayım; su beni çekti getirdi, suyun beni öldüreceğini bilsem de şimdi sudan kaçamam. Su içmekten başım ve bedenim şişse de susuzluğum azalmıyor. Geceleri tencere gibi kaynasam, gündüzleri çağlayanlar gibi aksam yine su isterim. Şimdi suya kavuşmaya gelmişim. Su benim sevgilim. Üstelik bir zamanlar onun öfkesinden kaçtığım için de çok pişmanım. Şimdi varın, deyin ona; "Ne kadar öfkeliyse benden çıkarsın öfkesini, benim aşk sarhoşu olan canıma ne istiyorsa yapsın! Şimdi kurban bayramıdır, ben de onun kurbanlığı. Bir kurban ancak bayramda kesilmek için beslenir. Ben bu canımı öyle besledim. Ruhumun haşrı, canımın dirilmesi için nefsimin kurban olması gerek. Hallac, "Öldürün beni, benim ölümümde hayat vardır!" demedi mi? Allah'tan gayrı hey şey ölüp yok olacaktır madem, öleyim ben de, kurban olayım. Kurban olayım ki ölüm, karanlıkta gizli bir bengisudur. Şimdi nilüfer gibi ölümümü suda arayayım ki sevgiliye doğru yürümüş olayım. Susuzluk hastasının ölümü sudan olacak madem, bir can korkusu ile sevgiliden kaçır mıyım artık? Suyun nehirden kaçtığı nerede duyulmuş. Ben o nehirde kendimi yok etmeye gelmişim. Kâsedeki su nehre akınca sıfattan ve addan kurtulup zatı baki kalır. İşte bu yüzden bir zamanlar Sevgili'den kaçtığım için pişmanım. Şimdi kendimi onun güzellik fidanına asmak için gelmişim.

Âşıkın sevgilisine haber verdiler. Herkes merakla bekliyordu; acaba asacak mı, kesecek mi, parçalatacak mı?!.. Sevgilinin kalbine bir merhamet gelmişti oysa. Seher vaktinde şöyle yakardı: "Ey yüce Allah! Ey tek olan, ehad olan Allah!.. O bir suç işlemişti, biz de onu gördük. O merhametimizi bilmeden korkarak kaçtı. Bir korkunun içinde binlerce umut gizlidir. Ben korkmayan bir edepsizi korkuturum ama korkan birini ne diye korkutayım. Soğuk tencere için ateş lazımdır, ama ateşten, kaynayan coşan bir tencereye ne?!.. Korkusuz olanları kabahatleri ile korkutmak nasıl evla ise, korkanları da o korkudan halas etmek öyle evladır. Ben yamacıyım, yamanması gereken yeri yamarım."

Sonunda o âşıkı sevgilinin huzuruna getirdiler. Getirdiler getirmesine de bedeni öyle mecalsiz düşüp bayıldı ki can kuşu kafesinde yoktu sanki. Nedimler nedimeler koştular, yüzüne gül suyu serptiler, buhurlarla tütsülediler.

Sevgilisi başucuna vardı, dedi ki: "Ne garip!.. Âşık gönül ateşi ile sevgiliyi arar, fakat sevgiliyi görünce kendini kaybeder!" Sonra o âşıkın kulağına fısıldadı: "Ey âşık! Bak ben geldim. Aç eteğini, doldurmaya altın getirdim. Nefesin kesildiyse ben sana nefes vereyim, gönlün öldüyse ben onu dirilteyim. Ey can, vuslat kapısını açtık, dön geriye, gel bize!.. Bak dilsiz, dudaksız sana o eski sırları söylemekteyim, aç gözünü. Ey Zümrüdüanka Kaf dağından dön aramıza!..

O zavallı âşık sevgilinin elini alnında hissedince yavaş yavaş kendine geldi. Gözlerini açtı, yerinden fırlayıp birkaç kez secdeye kapandı. Sevgili kendisini kabul etti diye şükürler eyledi. Sonra ona yalvarır gibi şöyle dedi: "Ey aşk kıyametinin İsrail'i!.. Bana ilk şeref armağanı olarak kulağınızı dudağıma yaklaştır; ta ki sırları başkaları duymasın. Nice zamandır yakarışlarımı duymanı istedim. Her gece senin özleminle uykuya vardım, her sabah seni özleyerek uyandım. Bazı geceler gözüme hiç uyku girmedi. Senden ayrıldığım andan itibaren benim için ne evvel kaldı, ne âhir. Ön de gözümünden düştü, son da. Çok aradımsa da sana benzer bir sevgili bulamadım. Varlık sermayem ayrılık ateşiyle yandıktan sonra varlıktan sıyrıldım, senden gayrı bir nesne bilmez oldum. Şimdi hangi diyarda, ne toprakta bir kan lekesi görürsen bil ki o bizim gözümüzden akmıştır. Şimdi söylemekle ağlamak arasında şaşırıp kaldım. Ağlasam söyleyemiyorum, söylesem ağlayamıyorum. Şimdi sen dile ne dilerse, söyleyip şükür mü edeyim, ağlayıp eşiğine inci ve mercanları şükrane mi sunayım?

Âşık bunları söyleyip ağlamaya başlayınca, aşağıdakilerden ve yukarıdakilerden kim varsa bütün İstanbul ağladı, kadın erkek, çocuk ihtiyar birbirine karıştı. O sırada âşık, yeryüzünün gökyüzüne şöyle dediğini duydu: "Eğer kıyameti görmedinse işte gör!.."

Ey Yüce Sevgili!.. Âşıkını Sen'in ayrılığından yine Sen kurtar! Amin!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edep bir tac imiş

İskender Pala 2011.03.22

Edep kelimesi "zarafet, usluluk, söz ve hareketlerde güzel hal üzere bulunma" gibi anlamlar taşıyor.

Bir tür kişilik ve karakter özelliğini anlatan bu kelimenin muhtevası insanı ar ve utanç verici hallerden muhafaza eden hasletleri içerir. Tabiri caizse o bir gen dizilimidir ki var olduğu bünyeyi maddî ve manevî huzura erdirir. İnsan bu gene sahip ise bütün hareket ve söz türevleri içinde kaçınılması gereken şeyi derhal bilir ve hatta refleks olarak ondan kaçınır. Böylece kişi maddi ve manevi (iş hayatında, sosyal hayatta veya iç dünyasında) her türlü yanlışlığa düşmekten kurtulur, utanacağı şeylerden uzak kalır. Sonuçta edepli insan güzel huy, zarif muamele ve hassas bir kişilik sahibi olur.

İslamiyet'in gelişinden sonra bilim, gramer ve şiir gibi konular -sırf insanı edebe yönelttiği, ona zarafet kattığı için- ilm-i edep, bununla ilgilenen kişiler de edîp olarak anılmaya başlanmıştır. Bu isimlendirme bize, doğu toplumlarındaki edep anlayışının din kaynaklı olduğunu gösterir ki zaten Cahiliye devrine ait bir edepten bahsedilemez. Hz. Mevlânâ "Kur'an'ın manası ayet ayet edepten ibarettir" mısraını bu bağlamda söylemiştir.

Edebin iki kısmı mevcuttur: Nefsî ve dersî... Nefsî olan edep, yukarıda söz ettiğimiz kişilik özelliğini teşkil eden gen yapısıdır ki bunun görünür biçimine ahlak ve terbiye diyebiliriz (Edeptir tâc-ı Rabbanî / Komazlar her başa anı - Sunullah Gaybî). Dersî olan edep ise insanın amellerini düzenler ki eskiler bunu âdâb-ı muaşeret olarak bilirler ve gerek davranışların gerekse konuşmanın hatasız ve güzel olmasını sağladığını düşünürler (Edep hoştur, edep hoştur İlahî / Edepsizlik hor eder pâdişahi - Laedrî). İnsanın tavırlarındaki nezaket, zarafet ve zevk-i selim nasıl görünür bir şey ise, sözlerindeki güzellik ve incelik de aynı şekilde edep sayesinde bilinebilen, hissedilebilen hale gelir. Nazik davranışlar nasıl hareketlerimizde bizi ayıplanmaktan, küçük düşmekten, hata yapmaktan koruyorsa (Örtermiş ayıbını insanın hep / Ne güzel elbise esvâb-ı edeb - Laedrî); binaenaleyh söz söyleyeni de küçük düşmekten ve yanlışlıktan koruyacak edep konuları mevcuttur. Gramer, etimoloji, sözlük, imla, kafiye, şiir, retorik, söz ve manaya ilişkin sanatlar olarak sayabileceğimiz bu fenlerin "edebiyat" genel başlığı altında anılmasının sebebi, söz edebini sağladıkları, ifadeyi mübtezel ve bayağı olmaktan korudukları, nezih bir üsluba büründürdükleri içindir.

Eski toplumları derinden etkileyen tasavvuf, baştan sona edep üzerine bina olunmuş gibidir. Âdâb (edepler), âdâb u erkân, âdâb u usûl... Hep güzel şeylerle birlikte olma ve kendini tanımanın her tarikata göre çeşit çeşit yolları... Edebe dair pek çok batınî ve zahirî tasnif, kural, risale ve tanım... Sufilerin her birine göre önem sırası kazanan edep yolları... Semboller ve ritüeller... Eline, Diline, Beline (EDeB) sahip olma şuuru... Ve herkesin ortak söylediği bir söz: "Edeb yahû!.." Sonra da bir beyit:

Edep bir tâc imiş nûr-ı Hudâ'dan

Giy ol tacı emîn ol her belâdan

Günümüzde edep için "karakter disiplini" diyebiliriz. Bu disiplin, toplum içinde kişilerin birbirlerine karşı takınmaları gereken takdir edilesi tavırları düzenler. Şimdiki edebiyat her ne kadar dilin edeplendirilmesine yarıyorsa da nefsin edepli olması (güzel ahlak) dilin edebinden önemlidir. Yani dili şiirle, sanatla mecazla güzelleştirmeden evvel ahlakı güzelleştirmek gerekir. Bunun yolu iffet, vakar, sabır, merhamet gibi şahsî meziyetlere sahip olmak yanında gerçeğe saygı, adalet ve özgürlük gibi evrensel değerleri de benimsemekten geçer. Bu açıdan bakıldığında çağımız, edebini kaybetmiş bir çağdır. Herkes nefsinin hevasına uymuş; para, mal, mülk, makam sarhoşluğundan başı dönmüş gibidir. Haddini bilmek, zarafet, nezaket, terbiye, hicap, utanma... Hepsini kaybolup gitmiş edep bahisleri. "İnsanın edebi altınından hayırlıdır" veya "Edep insanın ziynetidir" sözleri unutulalı çok oldu. Belki de artık eskilerin tekke ve mektep duvarlarına astıkları şu beyti yeniden yazdırtıp sosyal mekânlara ve resmî kurumlara dağıtmanın zamanı geldi:

Ehl-i diller arasında aradım kıldım talep

Her hüner makbul imiş, illa edep, illa edep

Unutmayalım; edebini yitirmiş bir insan, toplum bünyesinde tehlikeli bir virüstür.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dağlar ile, taşlar ile...

Kim bilir hangi yürek, nasıl bir derde düşmüş de bir maniye içindeki dertleri yükleyip fısıldamıştır: "Ağlarım çağlar gibi / Derdim var dağlar gibi / Ciğerden yaralıyım / Gülerim sağlar gibi." Yunus'u bilirsiniz, hani şu Bizim Yunus, "Ben toprak oldum yoluna, sen aşırı gözetirsin / Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın / Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut / Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın?" diye yakarırken acaba nasıl bir derdin içinde kıvranıyordu? Maddî, yahut manevî; kalbî yahut nefsi?!.. Sonra sayısız türküler yakılmış Anadolu'nun bağrında, sayısız âşıkın ahı nağmelere karışmış: "Dağlar Seni Delik Delik Delerim, Yüce Dağ Başında Bir Koyun Meler, Başı Pare Pare Dumanlı Dağlar, Bir Of Çeksem Karşiki Dağlar Yıkılır, Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez". Bazen kahramanlar sıra dağlar gibi vatan bekler (Bu vatan toprağın kara bağrında / Sıra dağlar gibi duranlarındır) de âşıklar bazen içli nağmelerle dağları deler (Olsaydı bende gam Ferhâd-ı mübtelada / Bir âh ile verirdi bin Bisütunu bâda - Fuzulî)"...

Dağ...

Ne efsunlu bir kelime!..

Ne derece hüznün ve heybet yüklü!.. Nasıl da gurbet, nasıl da hasret!.. Pek çok dinde kutsal... Tanrı'ya en yakın yer olmak dolayısıyla hep tazime layık ve ihtişamlı... Yüce Yaratıcı'nın aşkınlığının sembolü olarak daima yüce... Belki de bu yüzden, dağların olmadığı yerlerde insanlar Tanrı'ya yakınlaşmak üzere kuleler inşa etmişler. Babil Kulesi, Mezopotamya'da Zigguratlar, Meksika'da Teocalli piramitleri... Firavun bile Musa'nın Tanrısına çıkabilmek için veziri Haman'dan bir kule istememiş miydi?!..

Dağ...

Çok gizemli bir kelime!..

Kudret ve azametini ulaşılmaz mekânı... Ve tepelerinde tanrılar oturduğu için ölümlülere çok şey ifade eden dağlar. Grek'in Olimpos'u, Kalde'nin Aralu'su, Altayların Ural'ı ve Kazan'ın Hocalar Tavı... Ulaşılmaz, uzak, yüksek olmaları dolayısıyla yalnızca tanrıların mekânları değil tanrıyla irtibata geçmek isteyenlerin de varacakları yer. Çin imparatorları ve Cengiz Han dağların tepesinde tanrılara kurbanlar kesmeyi töre haline getirmişler. Tanrı Dağları (Tien-Şan, Tengri tağ) hâlâ Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Çin Türkistanı arasında kutsal kimlikle yaşıyor. Japonlar Fuji-yama'yı dünyanın eksenini kabul ediyorlar ve orada hacı oluyorlar. Taoistler ve Çin'de Tai-Chan kutsallık ifade ediyor. Tibet onlara göre semanın yeryüzündeki direkleri, ve elbette ülkenin ilahları olarak görülüyorlar.

Dağ...

Elbette ilahî bir kelime!..

Museviler Ahd-i Atik'in emri gereği Gerizim'i yeryüzünün merkezi sayıyorlar ve Tevrat'ta Ararat, Seir, Sina (Horeb) ve Sion dağlarından sıklıkla bahsediliyor. Sina'da Hz. Musa Allah ile konuşuyor, kendisine on emir veriliyor ve Kur'an'ın ifadesi ile "Rabbi erinî (Rabbim bana kendini göster)!" ilticasına karşılık "Len-teranî (Sen beni göremezsin) cevabıyla dağın sağ yanı tecelliye mazhar oluyor. Sonrasında bilindiği gibi Hz. Musa'ya on emir geliyor. Hristiyanlar, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği Golgota'yı dünyanın merkezi, Hz. Adem'in yaratıldığı ve defnedildiği yer olarak görüyor, Zeytindağı'nda kutsal kimlik buluyorlar. Kur'an-ı Kerim dağ için "Cebel, Cibâl, Tûr" isimlerini kullanıyor ve onları "Yeryüzünün kazıkları" diye tanımlıyor. Sonra "sapasağlam çakılıp dikildikleri"nden, "Semud kavminin dağlarda evler yonttuğu"ndan, "İlahi emanetin dağlara verildiği ve dağların bunu kabul etmediği"nden dem vuruyor. En dehşetli biçimiyle de "Kıyamet gününde dağların yürütüleceği"ni tam on defa zihnimize çakıyor. Sonra Cudi'yi fısıldıyor; Hz. Nuh'un gemisi için. Sina'ya yemin ediyor ve Arafat'ı anıyor. Hira ile Uhut ise Kainatın Efendisi'nin konuştuğu dağlar.

Türk töresine göre Ötüken, kutsal dağlar arasındaki yüksek yayladır ve oradaki dağların yücesinde Göktanrı bulunur. Nitekim sonra Ötüken'den çıkan Türkler, gittikleri yerlerde yüksek dağlara hürmet gösterecek ve onlarla adeta bütünleşeceklerdir. Yerleşecekleri zaman da sırtlarını dağa dayayarak şehirleşecekler, dağın ruhuna itaat göstereceklerdir. Dahası, İslamiyet'ten sonra bile bu görenek devam edecek ve yalnızca Türk töresine göre yüksek dağların tepelerine atalar kültüne uyarak türbe ve mezarlar yapılmaya başlanacaktır. Bunların pek çoğu dağı takdis etmekten ibaret olup içlerinde bir ermişin cesedi bile yoktur. Nadiren içinde bir veli var ise elbette "Yüce Dağ Başında Yanar Bir Işık". Yine de atalarımız, dağ ve tepelerin üstüne kimliği meçhul bir evliya mezarı (yatır) koyarak aslında dağ ve tepelerde mevcut olduğuna inandığı üstün güç veya ruhu evliya şeklinde görmüş de denilebilir.

Dağ...

Hakikaten, ne güzel bir kelime!..

Zirvesiyle ve eteğiyle, tepesiyle ve yaylasıyla, kırık kırık dağlar, kıvrım kıvrım dağlar, sıra sıra dağlar, duran ve yanan dağlar... Bazen yıldız gibi, bazen kuş tüyüne benzer, bazen serpme ben gibi... Başı pare pare dumanlı olanlar, alçak olanlar, yüksek olanlar... Genç olanlar, yaşlı olanlar... Görülmek için çok büyük, ama görünce çok küçük olanlar...

"Şu Dağlarda Kar Olsaydım, Olsaydım..."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sordum sarı çiçeğe...

İskender Pala 2011.04.05

Her yılki şetaret ve taravetiyle geldi yine bahar... Sümbül kokuları bahçelerden, parklardan, saksılardan sokaklara taşıyor.

Gül "çiçek" demek ya, gül medeniyetinin renkleri ve ıtrıları her yanı kaplamış durumda. Kalemler çiçek çiçek mısralar dizmeye; fırçalar, dudağı gül, saç sümbül güzeller nakşetmeye, gönüller titrek serzenişlerle çarpmaya teşne. Eskiden olsaydı şükufenâmelerin renkleri ve desenleri hayatı doldurur, çiçeklerin dilinden de (lisânü'l-ezhâr) şarkılar söylenir, kitapların arasında kurutulmuş çiğdemler, sümbüller, güller ve menekşeler tazelenirdi. Bu mevsimde en çok duyulan kelimeler buketlerden, demetlerden, destelerden ilham alır, eller buketleri, desteleri, demetleri alıp verirdi. Bu öyle bir mevsim ki, eskiden olsaydı camilerde safların arasına sümbüller, fesleğenler konulur; çarşılarda dükkân ve mağazaların kapılarına güller ve karanfillerden çelenkler bağlanırdı. At nalı şeklinde ve nazar boncuğu gibi...

Baki merhum henüz bir medrese öğrencisi iken o ünlü şiirini böyle bir mevsimde yazmış ve içindeki coşkuyu bir sümbülün hayat dolu neşesiyle örtüştürerek şöyle demişti: "Yine gömgök dere batmış çıka geldi çemene / Nevbahâr erdi deyü verdi haberler sünbül // Beden-i pâki neden böyle olurdu hoş-bû / Olmasa müşg ü gülâb ile muhammer sünbül (Sümbül, yine gömgök tere batmış olarak kırlara çıkageldi de çığlık çığlığa insanlara şu haberi ulaştırdı: 'Gözünüzü açın, ilkbahar geldi!'. Eğer şu sümbülün hamuru misk ve gülsuyu ile yoğrulmuş olmasaydı berrak bedeni nasıl böyle temiz kokabilirdi ki?!..)". Hani bir türkü vardı, "Çiğdem der ki ben âlâyım" diye başlardı da sonra devam ederdi; "Sümbül der ki boyum uzun / Yapraklarım düzüm düzüm / Beni ak

gerdana dizin / Benden âlâ çiçek var mı?" Gerçekten de hangi çiçeğin diğerinden âlâ olduğuna karar verilemeyecek bir mevsimdir bu. İlla ki vaktiyle (1736 yılında) Sümbülname mecmuasını hazırlayan ehl-i dil âşık, tercihini sümbülden yana kullanmış ve bize elli civarında sümbül adı sayıp her birerinin resimlerini yapmış, yetinmeyip her biri hakkında bir de kıta bırakmıştır. Şimdi Topkapı Sarayı'nda korunan bu kitaba göre bağları bahçeleri dolduran sümbüller, Laciverdî taş, necm-i muallak (asılmış yıldız kümesi), sümbül-i ham-der-ham (büklüm büklüm), humâr-ı mestân (ayıkmaq üzere olan sarhoş), şâh-ı bahar (bahar sultanı), âvize-i Gülşen (çiçek bahçesinin avizesi), müşk-i perişan (darmadağın olmuş misk), nûrun alâ nur (nur üstüne nur), bûy-ı safa (esenlik ıtır), dürr-i şehvâr (sultanlara yaraşır inci), ebr-i bahar (bahar bulutu), gök yakut, turre-i nâz (naz perçemi), şems-i ikbâl (talih güneşi) gibi isimlerle pazara çıkarmış.

En son ne vakit bir sümbül yetiştirdiniz diye sormayacağım, hayır, bunu yapmayacağım, çünkü yığınla mazeret bulacaksınız, biliyorum, ama en son ne vakit bir sümbül alıp kokladınız diye sormaktan da kendimi alamayacağım. Bir sümbülü, hani şöyle çocuğunuzun başını okşar gibi avcunuzun ortası ile okşayıp hissetmediyseniz, bahar başkaları için gelmiş demektir. Hele de o sümbülü koklarken yüreğinize Sümbül Sinan'ın ilhamları dokunmadıysa... Yahut Sümbülzade Vehbi Efendi'den birkaç mısra zihninize sökün edip gelmiyorsa... Bence bir sümbülü koklamayı deneyin, belki saraylı Sümbül Ağa size, Sultan İbrahim'in güzel cariyesi Zafire'yi nasıl sevdiğini ve uğruna neler yaptığını anlatır; belki derinlikli şair Nailî Mustafa Efendi, kabrinden başını kaldırıp size Fındıklı Sümbül Dede Dergâhı'nın nasıl yok edildiğini ve na'sının nereye taşındığını fısıldar. Daha da olmadıysa Selim İleri'den bir "Lale ile Sümbül", Beşir Ayvazoğlu'dan bir "Güller Kitabı", Haluk Dursun'dan bir "İstanbul'da Yaşama Sanatı" okuyun; yahut Safiye Erol'un Selimiye mimber çinilerindeki sümbülleri anlatışındaki ihtişamı görün.

Mevsim bahara evriliyor!.. Bence fırsatı kaçırmayın...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bağa gel bostana gel!..

İskender Pala 2011.04.12

Bahar geldi, bağ, bahçe zamanı... Bahçe düzenlemesinin kaynağında dinî inanışlar yatar. Eski insanlar kutsal ruhların yaşadığına inandıkları yerler ile tapınakların yakınlarına bahçeler yapmışlar. Çin, Mısır, Mezopotamya, Japonya, İran (Pers), daha sonra Grekler ve Romalılar ve İslam bahçeleri...

Bir bahçeniz var mı, bilmiyorum. Ama varsa bahtiyar sayılırsınız. Çünkü modern çağın en büyük beşeri ihtiyaçları arasında toprakla yakınlık bulunuyor. Tabiatın kucağında olmak, bir bahçede zaman geçirmek, toprakla ilgilenmek, aradaki bağı koparmamak... Maalesef şehirlerin emniyet maksadıyla surlarla çevrilmiş dar mekânlara sıkıştırıldığı ortaçağ toplumlarından bu yana bahçeden vazgeçmiş durumdayız. Tüccar sınıfın gelişip de şehirlerde asayişin sağlanmaya başladığı Rönesans sonrasında Batı dünyası bahçe mimarisine önem vermeseydi bugün şehirler bahçelerden, parklardan mahrum kalabilirdi. Üstelik de bu işte yalnızca bahçıvanlar değil, mimarlar da yüzyıllarca alın teri döktüler. O kadar ki zenginler kendileri için büyücek bahçeler yaptırmakla kalmadılar, bahçeye bitişik geniş av alanları bile düzenlediler. Yalnızca çöl şartları ve kavurucu sıcakların hüküm sürdüğü doğu coğrafyası ile Afrika'da ise bahçe hayat demektir ve küçük de olsa her ailenin bir bahçeye ihtiyacı bulunuyordu.

Türklerin uzun çağlar boyunca göçebe bir toplum olarak yaşamaları, mevsimden mevsime coğrafyanın geniş bölgelerini kendi ihtiyaçları için kullanmaları Türk bahçesinin gelişmesini olumsuz etkilemiştir. Çocuğunun kulağına ninni diye "Ev yapma evlenirsin / Bağ dikme bağlanırsın / Çek davarı, sür koyunu / Günden güne beğlenirsin" mısralarını okuyan bir göçebe anlayış, her yıl Allah'ın kudret eliyle yeniden hazırlanan uçsuz bucaksız tabiat bahçelerinde mutlu yaşayacaktır. Hiçbir maddi karşılık olmadan, her yıl yenilenen tabii nimetleri özgürce kullanan Yörük sisteminin ayrıca bir bahçe düzenlemesine ihtiyacı da yoktu. Üstelik gelir geçer bir yürüyüş esnasında bahçe yapmaya zaman da kâfi değildi. Buna karşılık göçebe toplum yerleşik hayata geçtiğinde tabiat ile bütünleşmek, yani bahçe yapmak bir ihtiyaca dönüşmüştür. Keza göçebe toplumda bir estetik ve sanat duygusu gelişmezken (çünkü tabiatın sanat estetiği yeterince hizmetindedir) yerleşik hayat sizi içgüdüsel olarak çevre düzenlemesine yöneltecek ve sanat dalları gelişmeye başlayacaktır: Mimari, tezyini sanatlar, ahşap ve metal işleme, tasarım, iç mimari, bahçe düzenlemesi, şehirleşme, ortak yaşam alanları vb.

Unutulmasın, biz her ne kadar şehirlerde yaşıyorsak da tabiatın nimetlerinden istifade etmek bakımından hâlâ göçebe genler taşıyoruz, hâlâ iç kimliğimiz, derin şuurlatımız toprak ile bütünleşmek, yeşile dokunmak, bir çiçeği koklamak, bir ağaçtan meyve koparmak gibi eski alışkanlıklarımızı sürdürmek istiyor. Eski Osmanlı kadirgaları ve kalyonlarında, "bahçelik" adı altında, kaptan köşkünü çepeçevre kuşatan, yarım metre eninde bir sundurma inşa olunur, burası topraklanır, toprak bulunur ve içinde elvan elvan çiçekler yetiştirilmiş. Hatta 18. yüzyılda kadirga bahçeliğinde domates yetiştiren bir kaptan bile yaşamış. Velhasıl denizin ortasında bile topraktan ve bahardan ayrılamayan bu milletin modern hayat adına şehirlerde çektiği bunca topraksızlığı ve baharsızlığı şahsen ben çok hazin buluyorum. Onun için de diyorum ki, gelin, içinizin sesini dinleyin ve bahar geçip gitmeden tabiatı kıyısından köşesinden de olsa biraz hissedin. Emin olunuz, tabiatı hissetmek, sağlıklı bedenler ve zihinler için bir ihtiyaçtır. Şimdi dediklerimi yapmamak için aklınızdan yığınla mazeret geçirdiğinizi de biliyorum. Tamam, Elhamra Sarayı'nın bahçeleri iki adım ötenizde değildir, Taç Mahal'in serin suları ve mermerlerine düşen selvi gölgelerinden de uzak düşmüş olabilirsiniz, Versailles bahçeleri sizden vize istiyordur, İsfahan'ın Çihil Sütun'u da bir hayli yol sayılabilir, Babil'in asma bahçeleri veya İrem bağı da efsanelerde kalmıştır, hepsi kabulüm, ama İstanbullular için Yıldız Saray bahçesi ile Emirgan Korusu ne güne duruyor? Üstelik de laleler açmışken!..

Anadolu için çözüm üretmiyorum, çünkü oralarda bahar zaten kendini hissettirir. Eğer orada da baharı hissetmeyenler varsa, gelin bir hayal bari kuralım: Kuşluk vakti... Cıvı cıvı sesler... Evinizin bahçesine indiriz, birkaç lale soğanının yerini değiştirmek gerekiyor, havuzun yanındaki sarmaşık dallarıyla sarmaşık güllerini sarmaştırmak lazımdır, filbahrilerin de dibi temizlenmeli... Hele sümbüllerin kokusu ne güzel!.. Acaba birkaçını saksıya alıp oturma odasına mı götürmeli?!.. Yalancı manolyanın neşeyle açan çiçeklerini yeniden fotoğraflamak lazım, oğlana söyleyeyim... Erguvan fidanımız bu baharda ilk defa pembeleşecek, biraz sevmeye muhtaç, varayım azıcık konuşayım onunla... Uff!.. Şu şirret kedileri de bahçeden uzak tutmak lazım canım!.. Eyvah, eyvah... Hafta sonundaki fasılı nasıl da unutuyordum... Ahibba Hacı Arif Bey bestelerini icra edeceklerdi, derhal havuzu temizlemeli, gülleri budamalı... "Hanım huu!.. Bak senin yasemenler tomurcuk düğmelenmiş..."

Uyanın! Yahya Kemal Bey sesleniyor:

Kalbim yine üzgün, seni andım da derinden

Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden.

AK Parti'nin altıncı atılım hamlesi

İskender Pala 2011.04.19

Başbakanımız Recep Tayip Erdoğan, AK Parti'nin seçim beyannamesini açıkladı. 12 Haziran 2011 tarihinden itibaren Türkiye yeni bir sürece girecek ve 2023'e kadar beş ana başlık altında atılımlar yapacak. İşte o başlıklar: İleri demokrasi, büyük ekonomi, güçlü toplum, marka şehirler ve lider ülke.

Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında Türkiye bütün bu hedefleri hak ediyor. Üstelik de halkımızın kahir ekseriyeti bu hedeflere ulaşacağıma inanıyor, bu yolda çaba sarf ediyor, kendince sürece katkıda bulunuyor. Öyle ya, demokrasi problemi olmayan, marka şehirlerde ekonomisi büyüyüp sosyal refah düzeyi yükselmiş güçlü bir toplum olmayı kim istemez?!.. Peki böyle bir toplum "lider ülke" konumuna yükselebilir mi?

Sayın Başbakan'ın sıraladığı ilk dört özelliği taşıyan ama lider olamamış pek çok Avrupa ülkesi sayabilirsiniz. Lider ülke olmak için bu özellikler yeterli olmayabilir çünkü. Bu çağın lider ülkesi, vatandaşı bahtiyar yaşayan ülkedir. Zenginlik, güç, teknoloji veya güçlü sanayi lider olmaya yetmiyor artık. Lider ülke toplumda vicdanın otoritesini sağlamış, genel güvenliğe inanmış, refahı toplumsal tabana yaymış ve şehri imar etmiş ülke de değildir artık. Lider ülke, bütün bunlara ilaveten şehrin deruni ve zahiri duvarlarını kültürle örebilen ülkedir, güçlü toplumu kendi öz kültürü ile yoğuran ve büyük ekonomiye kültürel kimlikle yön verebilen, kendi kültürünü bir yabancı kültür karşısında ayakta tutabilen, onunla mücadelede başarılı olabilen ülkedir.

Bugünün lider ülkeler yarışında kültürel eksenlerin ne derece güçlü yaptırımlara kapı araladığını, kültürün ticaretten de, siyasetten de önde geldiğini görüyoruz. Kültürel çatışmaların ağır gölgeleri artık milletlere savaşımlardan daha şiddetli hasarlar veriyor. Tersinden bakıldığında da kültürel zenginlikler uluslar arası arenada devletlerin gücüne güç katabiliyor. Kültür artık ekonomiye, turizme, üretime, hatta sanayiye yön verir konuma yükseldi. Dünyanın, evrensel estetik değerlere, sanata, sinemaya, tiyatroya, iletişime, haberleşmeye bakış açıları gitgide değişiyor. Kültür, bir yandan global ekonomide belli bir piyasa değerine sahip konuma yükselirken diğer yandan maddeye aşırı yüklenen insanoğlunun ruhundaki daralmayı ve gönlündeki sancıyı dindirecek merhemlerden biri olma yolunda. Hem somut değer ifade ediyor, hem soyut. Milletlere kimlik veren de o, dimağlara katkı sağlayan da... İşte bunun için, Sayın Başbakan'ın açıkladığı AK Parti seçim beyannamesinde altıncı madde olarak "kültürel atılım" hamlesine, 2023 Türkiye'sinin de bir kültürel vizyona ihtiyacı var. AK Parti kurmayları bu altıncı maddeyi göz ardı ettikleri sürece 2023 Türkiye'sinde yaşayan insanlar hâlâ bugünkü kadar kaba, hâlâ bugünkü kadar mutsuz, hâlâ bugünkü kadar kimliksiz ve sığ olacaklardır. Ben, zengin, güçlü, muktedir ama kültürel nezaketten yoksun bir kişinin dünyaya hangi kimlik zenginliği ve değerini katabileceğini, kendisine ait kültür, sanat ve tarihsel zenginlikleri dahi bilmeden hangi kimlikle nasıl lider ülke olabileceğini doğrusu merak ediyorum.

AK Parti kurmaylarının Türkiye'yi 2023'e taşıyacak bir vizyonu ve misyonu mutlaka olmalı. Ama Türkiye'nin daha 2023'ü beklemeden bir kültür reformuna ihtiyacı vardır. Bu kültür reformu öngörülen atılım hamlelerine yön verebilmeli, kendi zengin tarih ve medeniyet birikiminden güç alarak geleceğin dünyasında Türkiye'mizin lider ülke konumuna yükselmesinin payandası olabilmelidir. Bu ülkenin sinemasında, tiyatrosunda, operasında, dizilerinde, müziğinde, resminde, mimarisinde vs. ithal kültürden ziyade kendi öz kültürüyle zenginleşmeye, geleceğin lider ülkesi olabilmek için geçmişindeki zenginlikten ilham alan modern sanat ve kültür ürünleri ortaya koymaya, dünya kültürel mirasına güçlü katkılar sağlamaya ihtiyacı vardır. AK Parti iktidarları bugüne kadar oyalanmış, kültüre eğilememiş olabilir, ama şahsen ben, -eğer ömrüm varsa- 2023'te de kültürsüz bir Türkiye görmek istemiyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hurafelerimiz

İskender Pala 2011.04.26

Geçen gün Eyüp Sultan'daydım. Şadırvanın musluklarının boşa aktığına şahit oldum. İyi niyetimle varıp kapatayım derken yaşlıca bir hanım beni men etti. Sonra da muslukları sırayla açan ve açık bırakanın bir genç kız olduğunu gördüm.

Su israfı değilmiş efendim, Eyüp Sultan şadırvanının bütün musluklarını bir kerede hiç eksiksiz açabilen bir genç kız, tez vakitte evlenirmiş. Gelin de gülmeyin!..

Efendim, herkesin söylediğini bir de biz söyleyelim; İslam dini tamamen akla ve hikmete dayanır. Kur'an, hurafelerin hepsine birden karşı çıkar ve hepsini yasaklar. Buna rağmen saçmasapan işlere ne kadar meraklıyızdır. Kültürümüze, folklorumuza, örf ve âdetlerimize girmiş öyle anlamsız, öyle gülünç ve esassız hurafeler vardır ki neredeyse insanlar onlara "Aman ihmal etmeyin, mutlaka lazımdır!" diyecekler. Aktar dükkânlarına bir uğrayın, insanlar onlardan neler istiyor, neler satın alıyor, şifa veya ilaç diye, derde deva diye ne muhal, işe yaramaz, hatta iğrenç ve necis malzemeler istiyor, bir öğrenin. Gerçek hayatla ilişkisi olmayan ve mantıkî bir tabanı bulunmayan neler var ki, insanlar onlardan iyilik ve kötülük geleceğine inanıyorlar, şaşırırsınız.

Dinler tarihi incelendiği zaman bidat, hurafe ve batıl inanışların her devirde toplumların ortak problemi olduğu görülür ama hiç bu çağdaki kadar gündem işgal etmemiş, şu akıl ve bilgi çağındaki kadar hiç revaçta olmamıştır. Dünün ayıpladığımız ilkeliklerini bugün neredeyse bilim, sanat ve medeniyet adına yapıyoruz.

Sosyologlar batıl inanç ve hurafelerin ortak karakterinin aşırı tutuculuk olduğunu söylüyorlar. Bu hastalığa müptela olmuş toplumların, her türlü değişim ve gelişme karşısında tavır almalarının sonucu olarak batıl inanışlara ve hurafelere bağlanıp kaldıklarını anlatıyorlar.

Hurafeler eskiden kırsal tabana dayalı eğitimsizlerin bir inanış biçimi imiş, Şimdi ise eğitilmiş, eğitimsiz ayrımı yapılmaksızın pek çok insan şehir efsaneleri gibi dolaşan hurafelere inanıyor. Hurafeler neredeyse dinin yerine alacak şekilde çoğaltılıyor, yanlış ve hatalı olduğu bilinmekle birlikte bir iman biçimiymiş gibi peşine takılıp hayatın akışı değiştiriliyor. İman esasları rayından çıkarılıp hurafelerle dolduruluyor.

Hurafe hemen bütün dinlerde mevcuttur. Çünkü otantik dinî metinler zamanla kaybolup da toplumların eski dinlerinden getirdikleri bazı batıl inanış biçimleri dinin içine yavaş yavaş girmeye başlayınca hurafe de kendiliğinden şekillenmiş oluyor. İslam dininin esaslarını saklayan Kur'an-ı Kerim'in bizzat Hz. Peygamber tarafından bir metin olarak toplanmış olması, hatta pek çok Müslüman tarafından ezberlenmesi, bu dinin içine girecek hurafeleri en aza indirmiştir. İslamiyet'i kabul eden insanların eski dinlerinde yer alan bazı iman esasları doğrultusunda hareket etmeleri, bazı telakkileri korumaları da bir tür hurafe biçimidir. Ülkemizde bu tür hurafeler içinde Şamanizm kaynaklı su kültünü, Musevilikten getirilmiş tılsım ve sihirleri, Hristiyanlık yadigârı olarak da türbeleri kutsallaştırıp oradaki yatırlara adak kurbanları keserek imdat dilemeleri yaygın görürüz.

Unutulmasın, hurafelerin başlıca sebebi cahilliktir. İslam'ı ana kaynaklarından öğrenemeyen, halkı aydınlatacak yeterli sayıda alim yetiştiremeyen, zaman zaman dini yasaklayan bir toplumun hurafelerini çoğaltması tabiidir.

Tatmin edici bir din eğitimi aldırmadığımız her çocuk zihni, isterse kırk yaşına girsin, birtakım hurafeler taşıyor olacaktır. Buna bir de uydurma hadisler ilave edilir, cahil din adamlarının tahkik etmeden yaptıkları açıklamalar ve verdikleri fetvalar da hurafelerin yayılmasına sebep olur. Bugün artık, Allah'ın varlığına dair birtakım Batınî uluhiyet iddialarından gaybı bilmeye yönelik akıl ve mantığı devre dışı bırakan hurafelere, uğur ve uğursuzluk üzerine teorilerden ölümlerden medet umarcasına mum yakıp bez bağlamaya, cinlerle iyisinden kötüsünden irtibatlanıp çarpılmalardan günleri ve hatta renkleri bile kendimize uydurup değerlendirmeye kadar bir yığın hurafe etrafımızı sarmış durumdadır. Oysa İslam dini hurafe üreten değil, bilakis hurafelerle mücadele eden bir temele sahiptir ve meşru arzulara ulaşmak için muska yazdırıp tılsım okutan bir Müslüman tipi bizi anlatıyor olamaz.

Çevrenize bir bakınız. Aynadan makasa eşyalar, baykuştan leyleğe kuşlar, tavşandan kediye hayvanlar, selviden üzerliğe bitkiler hep birer hurafe kaynağı. Daha doğrusu biz onlara sayısız hurafeler yükleyerek hayatımızı rayından çıkarıyoruz, berraklığını gideriyoruz.

Bir de iyi niyetle uydurulmuş hurafeler var elbette. Çoğu insanlara bilmeleri gereken şeyleri öğretme amaçlı ihdas olunmuştur. Gece tırnak kesmek gibi mesela... Elektriğin yaygın olmadığı, henüz tırnak çakılarının icad edilmediği dönemlerde geceleri makas veya falçata vasıtasıyla yapılan tırnak bakımı elbette hoş olmayan sonuçlar doğurabilir, yoksa beden temizliğinin gecesi, gündüzü olamaz. Ev içerisinde şemsiye açmak gibi mesela... Evler dar, şemsiyeler de geniş ise evin içinde şemsiye açmanın tehlikesini kim inkâr edebilir?!..

Bu yazıyı okuduktan sonra lütfen hurafelerinizi sırayla zihninizden geçirin ve ne kadarından kurtulabilirsiniz o kadarından kurtulun!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Onbeş çılgın proje

İskender Pala 2011.05.03

Benimkisi çılgınlık!..Bu çağda, bu toz duman arasında, kim benim gibi uğraşıp böyle bir proje yapar ki!?..

Yazdıklarımı okuyunca siz bile biraz sonra bana "Çıldırılmış bu adam!" diyeceksiniz, olsun!.. Başbakanımızın çılgın projesi hepimizin hoşuna gittiğine göre, kim bilir, belki benim bu projeye ilave edebileceğim çılgınlıklar da hoşunuza gider. Ne de olsa kendileri kadar ben de İstanbul'u seviyorum.

Sözü uzatmayayım; işte Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın çılgın projesine dair çılgın İskender Pala projeleri:

Karadeniz'i Marmara'ya bağlayacak kanalın yapımına başlamadan evvel;

1. Medeniyet tarihçilerinden bir heyet, Boğaziçi'nde yitirdiğimiz tabiat, kültür, yerleşim, sanat ve kavramlardan yola çıkarak yeni bir Boğaziçi tasarımı yapacak, mimar ve mühendisler projelerini buna göre çezeceklerdir. (Hayır, hayır, bir Çakma Boğaziçi yahut halihazır sefil beton yığınlarıyla dolu Boğaziçi'nin bir benzeri değil hayalim; şöyle hakiki Boğaziçi'nden söz ediyorum.)

2. Şehir planlamacılarından bir heyet, öncelikle Abdülhak Şinasi'nin Boğaziçi Mehtapları veya Boğaziçi Yalıları, Salah Birsell'in Boğaziçi Şingir Mingir, Samiha Ayverdi'nin Boğaziçi'nde Tarih veya Haluk Dursun'un İstanbul'da

Yaşama Sanatı adlı kitaplarını okuyacaklardır.

3. Dilcilerden bir heyet, yapılacak kanala, oluşacak adaya, kanalın iki yanındaki semtlere, bu semtlerdeki yalılara, köşklere, kültür merkezlerine, meydanlara, park ve bahçelere ya büyülu isimler bulacaklar yahut o güzelim Boğaziçi'nin ruhunu burada ihya edeceklerdir.

4. Botanikçilerden bir heyet, kanalın iki yakasındaki semtlere verilen isimlerden yola çıkarak (Mesela yeni Fındıklı'da bir fındık bahçesi, yeni Beykoz'da bir cevizlik, yeni Paşabahçesinde bir Türk bahçesi vb.) flora düzenlemesi yapacaklardır.

5. Şairlerden bir heyet, daha planlama aşamasındayken, kurulması muhtemel semt ve mahalleler üzerine hayallerini sahilnâme adı altında şiirlerine dökeceklerdir.

6. Yazarlardan bir heyet, kanal planlanırken okunsun diye İstanbul kimliğiyle örtüşen (mesela Boğaz'da mehtap seyri, İstanbul'da mahalle kültürü, sosyal hayatı harmanlayan gelenekler, şehirdeki zarif hayat vs. hakkında) hikâyeler, denemeler, romanlar yazacaklardır.

7. Kültür adamlarından bir heyet, mühendislerimiz kanalın duvarlarını kültürle örebilsinler, iki yakada kültür adaları oluşturabilsinler diye modern algıları zenginleştirecek klasik zaman güzelliklerine dair ardı arkası kesilmeyen seminerler verecek, kanaldan geçecek her geminin ve yolcunun kültürel kimliğimize hayranlığını uyandıracak güzellikleri yamaçlara yansıtacaktır.

8. Sanatçılardan bir heyet, kanalın iki yakasında sanat mekânları, sanat eserleri, sanat merkezleri oluşturabilmek için sayısız rapor hazırlayacaklar, en az iki yerde 20.000 kişilik sanat gösterileri ve konserlerin gerçekleştirilebileceği adalar oluşması için Anıtkabir'e yürüyecekler, olmazsa bu işe mani olabilmek için (AKM'de olduğu gibi) mahkemeden yürütmeyi durdurma kararı aldıracaklardır.

9. Mimarlardan bir heyet, kanal yamaçlarında geleneksel Türk sanatıyla modern çizgileri örtüştürdükleri binalar tasarlayacaklar, en az bir sahil şeridinde Türk evlerinden (içinde sanat ve kültür faaliyetlerinin yürütüldüğü yalılar, köşkler, kasırlar vb.) ve klasik mimarinin sosyal hayat mekânlarından (iskeleler, fevvereleler, kameriyeler, çeşmeler, sebiller vb.) bir gezi parkı oluşturacaklar, TOKİ veya KIPTAŞ'ın şantiyelerini daha geri mekânlarda kurmalarını sağlayacaklardır.

10. İçmimarlardan bir heyet, kanal havzasındaki iskele, yalı, ev, bahçe, park, meydan vb. düzenlemeleri için Ekrem Hakkı Ayverdi, Turgut Cansever, Semavi Eyice, Oktay Aslanapa, Hilmi Şenalp gibi sanat tarihçisi ve mimarların kitap ve yazılarını okumadan çizim yapmayacaklardır.

11. Gemi tasarımcılarından bir heyet, kanalda sivil taşımacılık ve ulaşım maksatlı nakil vasıtalarının estetik çizgilerini oluşturmaya çalışacak, bir yalı yahut iskeleye aborda olan gemilerin absürd durmaması, bilakis kompozisyonu tenasüp içinde bütünleyebilmesi için çalışma başlatacaktır.

12. Dizi ve film yapımcılarından bir heyet, kanalda denize müteallik tarihî filmlerin çekilebileceği bir plato oluşturulması için proje teklifleri hazırlayacaklardır.

13. Reklamcılardan bir grup, kanalın dünya lansmanı için şimdiden hazırlıklarına başlayacak ve mesela olay örgüsü kanal inşaatı esnasında geçen bir roman (aşk veya casusluk) yazdırtacak, çevirtecek ve dünya best seller listelerine alınmasına çalışacaktır.

14. Mesam'dan bir heyet, kanalın tanıtımı için beste yarışması açacak ve birinci gelen eserin klibinin MTV listelerinde dönmesini sağlayacaktır. 15. Kültür Bakanlığı'ndan bir heyet, çlgın projenin yalnızca bir ulaşım,

yerleşim, deprem, finans ve ekonomi projesi olmadığını ulaştırma, çalışma, maliye, orman ve iskân bakanlarına ısrarla anlatacaklardır.

İmdi, bencileyin üyeleri henüz bir araya gelemeyen bir kültür heyeti, Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında bambaşka bir Türkiye ve bambaşka bir İstanbul için çırpınacak, üzerine düşen görevleri -bila ücret ve bila menfaat- salt vatan aşkıyla yapacaktır.

Sizcileyin üyeleri henüz bir araya gelemeyen bir okuyucu heyeti, bu yazıyı kesip saklayacak ve ömrü olanlar yıllar sonra benim çılgın projemi yeniden okuyup "Bu adam o vakitler gerçekten çıldırmış imiş; anlayamamışız!" diyerek yazılarımı okumaya ayırdıkları zamanları boşa harcadıkları için ağlayacaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nedimler, şairler, mutrıplar

İskender Pala 2011.05.10

Ona "Tarihçilerin Kutbu" deniliyor. Zihinlerimiz "tarih" kelimesini onun adıyla çağrıştırıyor, şöhreti dünyayı dolaşiyor. Osmanlı söz konusu olunca dünya tarihçiliği ona müracaat ediyor.

Çünkü kendisi pek çok yanlış düzeltilmiş, pek çok kitap yazmış bir bilim adamı. Neredeyse üç çeyrek asırdır tarih koridorlarının en bilindik siması. Halil İnalıcık.

Ülkemizdeki tarih eğitimi her ne kadar tersini gösterse de tarih, yalnızca bir kronoloji bilgisi değildir; yalnızca zaferler ve yenilgiler, doğumlar ve ölümler sıralaması değildir. Tarihin ana başlıklarını oluşturan olayların gerisinde bir "insan" vardır ve o insanın sosyolojik, psikolojik, ekonomik veya politik bir duruşu, hayata yönelik arzuları, sevinçleri, hüznü veya inkisarları olur. Tıpkı şimdiki gibi... Tarih aktıkça değişenler yalnızca kıyafetlerdir; insan her daim aynı insandır. Yani ki tarih, insan figürüyle birlikte, insanın üretilen bıraktıklarıyla (medeniyet, kültür, sanat, edebiyat, mimari, musiki vb.) birlikte ele alınmak ve artık öyle değerlendirilmek durumundadır.

Halil İnalıcık Hoca'nın tarihe şiir ve şair cephesinden bakan ilk çalışmasını 2003 yılında okumuştuk: Adı "Şair ve Patron" idi. Bu yılın başında ise "Has-bağçede 'Ays u Tarab" yayınlandı. Adından anlaşılacağı gibi bu kitap tarihin satır aralarında dolaşılıyor ve hükümdarların eğlence meclislerine şahitlik ediyor. Kitabın alt başlığını okuduğunuzda ise tarihin tam da merkezindeki insanı buluyorsunuz: "Nedimler, Şairler, Mutribler." Bir sultan meclisinin olmazsa olmazı bunlar... Nedimler, bezmin işretini hazır edecek ama orada dimağları şairler ve mutrıplar (müzisyenler) mest edecektir.

Bizde tarih algısı nedense ifrat ile tefrit arasında gider, gelir. Bazıları atalarımıza "Orta Asya'dan gelmiş kara bıyıklı (göbeğini kaşıyan) savaşçılar" gözüyle bakarken diğerleri "Dünyaya hükmeden büyük bir medeniyetin asil temsilcileri" der. Her ikisi de diğerine inat bunu söyler. Biri göklere çıkarmak isterken diğeri yerin dibine batırır. Birinciler bunun için harem havuzunda(!) kadınlarla eğlenen bir padişah portresi çizerken ikinciler ordularının önünde keramet gösteren bir sultanı anlatırlar. Oysa üzüm bağından geçerken kopardığı salkımın karşılığını bir kese içinde asma dalına bağlayıp giden adam da, İstanbul'da isyan çıkınca paşa konaklarını basıp ırz ve namusa el uzatan da aynı yeniçeriydi. "Has-bağçede 'Ays u Tarab" kitabında Osmanlı'nın işret meclisleri anlatılıyor. Hocamız bu tür meclislerin tarihsel gelişimi, buralardaki eğlence şekilleri, şiirin ve musikînin durduğu yer, hangi dönemlerde ve hangi padişahlar tarafından meclislere revaç verildiği gibi konuları

detaylarıyla ele almış. Bir kısmını Türk Edebiyatı Tarihi'nde (KTB İstanbul 2006) okuduğumuz bu bilgilerin genişletilip görsel malzemeye de desteklenmesi fevkalade yararlı olmuştur. Başlangıçta İran saraylarına (daha evvel Pers geleneği) benzetilerek kurumlaşan bu tür meclislerde ne zaman şiir ve musikî şaraba meze yapılmış, ne zaman şarap şiire veya musikîye meze olmuş, din adamlarının bu konulardaki cevaz veya yasakları ile o yasaklara itibar etmeyenlerin kurdukları meclisler, bu meclislerde anlatılan hikâyeler, latifeler ve fıkralar, sosyal tarihin genel görüntüsü ve mercek altına alınmış biçimi vs. Halil Hoca'nın güçlü kalemıyla yegan yegan incelenmiş. Bir işret adabının ne olduğu, sakilerde bulunması gereken özellikler, mecliste kaçınılacak davranışlar, çalgıcı ve hanendeler, nedimler ve şairler... Sultanın resmiyet dışındaki hususi hayatı ve bürokratlar dışında kalan dostlarıyla eğlencesi. Çok defa bir çiçek bahçesinde, havuzlar ve fevwarelerin kenarında, saz çalıp şarkı söyleyen usta sanatçıların seslerinin bülbül seslerine karıştığı bir ortamda, şaka ve sitemlerin bile şiir formatında dile geldiği bir yüksek mecliste birkaç saatlik meserret ve tenezzüh. Doğrusu bütün günlerini devlet meseleleriyle dolduran eski sultanların bir ihtiyacı, bir tür levazım-ı saltanat (hükümdarlık gereği). Osmanlı sarayından evvel Timurî, İran, Emevi ve Abbasi saraylarına uzanan bir gelenek. Allah'a dua ve Hz. Peygamber'e salat u selam ile başlanıp tövbe ile son bulan bir süreç. Çünkü insan zayıftır, günah işler; ama Allah Gaffârü'z-zünûb'dur (Günahları çok bağışlayan). İşte o meclislerdeki şarap da tam bu iki tavır arasında durur: Dua ile af arasında... Bazı sultanlar emre riayet gösterip ıyş u işretten uzak durmuş, bazıları içip af dilemiş. Velhasıl bezm-i işret Osmanlı sosyo-kültürel tarihinin bir parçası olmuş. Halil İnalıcık Hoca da son kitabında bu bezmin adisyonunu çıkarmış Osmanlı'dan bu yana, fatura kime yazılmıştır, onu Allah bilir...

(Has-bağçede 'Ayş u Tarab: Nedimler, Şairler, Mutribler, İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2011, 328 s. Fiatı: 140 TL)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Emine Erdoğan Valide Sultan

İskender Pala 2011.05.17

Lale Devri'nin başladığı yıllarda iki yılını İstanbul'da geçiren Lady Montagu'nun yazdığı Turkish Embassy Letters (Türkiye Mektupları) adlı yazılar, 1763 yılından bu yana hem Türkiye'de, hem Avrupa'da ilgiyle okunmuş, her iki ülkede birçok kez kitap halinde yayınlanmıştır.

Kitabın bilhassa Osmanlı kadınlarını anlatan kısımları çok dikkat çekici olup bugünün kadın problemlerinin çözümünde atalarımızın uygulamalarından ilham almamız gerektiğini bize telkin eder. Mesela mektuplardan birinde "Türk kadınlarının en büyük süsü Türk oluşlarıdır. Her Türk kadını canlı bir inci ve paha biçilmez bir pırlantadır. Her kadın para sahibi olabilir, birçok elmas edinebilir; lakin elmasa revnak veren Türk kadını, Allah ancak Türkiye'de yaratır" der. Burada bahsettiği elmas değerindeki kadın, elmasının ışıltısını değer olarak ülkesine yansıtan kadındır. Elmasa sahip olmaktan daha güzeli, elmasın ışıltısıyla gönülleri ferahlatmaktır çünkü.

Osmanlı tarih sayfalarının bölüm başlarında nice kadın isimleri vardır ki onların zenginlik ışıltıları bugün hâlâ tarihî şehirlerimizde parlayıp durur. Onlardan bizlere miras kalmış sayısız eser ile adları yaşayan bu kadınlar genellikle saltanatın sonsuz nimetlerini sonlu dünyanın gelecek nesilleri için kullanmışlar, devletin parasıyla değil, tamamen şahsi servetleriyle ülkenin her yanına yıldız yıldız eserler saçmışlardır.

Bir Hürrem Sultan'ı düşününüz. Gerçi bugün, Ayasofya Camii civarında yardıma muhtaç ve fakirlerin karnını doyurmak için yaptırdığı mutfak artık yoktur, ama Mimar Sinan'a yaptırdığı Haseki Külliyesi hâlâ hizmet vermeye devam eder. Türbesinin bir cennet bahçesini tasvir eden İznik çinileriyle kaplı duvarlarına yansıyan güzellikler bile bugün için bir zevk-i selimin göstergesi olmak bakımından önemlidir. Peki ya kızı Mihrimah? Yirmi yıl arayla Üsküdar ve Edirnekapısı'nda yaptırdığı iki külliye'nin bugün İstanbullulara anlattığı zarafet hissi az şey midir? Babasıyla birlikte savaş meydanlarında ayak izleri bırakmış bu nazenin hanımın bu iki külliyesi birer mücevher salkımı gibidir ve bize göre onun zarif boynunu, gerdanını yahut bileklerini süsleyen elmaslarından daha güzeldir.

Üsküdar'da ve Bahçekapı'da kendi adını taşıyan cami ve imaretler başta olmak üzere İstanbul vakıflarının odun ihtiyacını karşılamak için kurduğu odun vakfı ile bir orman bölgesi olan Çekmeköy ve civarını geliştiren (Alemdağı'ndaki Sultan Çiftliği adı buradan gelir) şu bizim Atik Valide'nin hizmetlerini bugün hangi zengin hanımımız acaba üstüne almayı aklından geçirir? Yahut hangi hanım, Safiye Sultan'ın başlattığı camiyi tamamlatan Turhan Hatice Sultan'ın zarafetini örnek alarak hangi yarım kalmış kamu binasının tamamlanması için himmet eder?

Üsküdar meydanındaki Valide Camii'ni yaptıran Emetullah Râbia Gülnuş Valide'yi, yahut iki yüz yıldır Eyüp Sultan'da hâlâ faaliyette olan devasa külliye'ye bize armağan eden Mihrişah Valide'yi kendisine örnek edinip de herhangi bir şehrimizin herhangi bir meydanına, ihtiyaç sahipleri için imaret kurduracak kadın hangi kadındır? Şehri çeşmelerle, kasırlarla, mekteplerle donatmakla yetinmeyip bir de yoksullar ve garipler için hastane vakfeden (Vakıf Gureba Hastanesi) ve Haliç üzerine ilk kez ahşap köprü yaptırıp şehir sakinlerine hediye eden Bezmialem Valide Sultan'ın asaletine bugün artık hangi hanım ulaşmak isteyecektir? Cevri Kalfalar, Daye Hatunlar, Şebsefa Kadınlar'ın tarih sayfalarında çıktıkları zirvelere hangi kadınımız yükselmek isteyecektir?

Evet, sayın başbakanımız açıkladı. İstanbul'a bir kanal yapılıp iki yeni şehir kurulacak. Bence bu süreç, pırlanta ve mücevherlerinin ışıltısını tarihe bırakmak isteyen hanımlar için büyük bir fırsat da olabilir. Mesela Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi acaba bir bezmialem valide olmak istemez mi? Onunla birlikte bu yeni kurulacak şehirlerde imaretler (okul, hastane, kütüphane, aşevi, sebil, çeşme vb. kamu binaları) yaptırarak adlarını tarihe bırakmak isteyecek Ayşe hanımlar, Hatice kadınlar, Fatma hasekiler, Hülya sultanlar kendini göstermez mi? Bence başbakanımız bu şehirleri kurar veya kanalı açarken ülkenin zengin işadamlarına değil, gönülleri zengin hanımlarına münhasır bir kampanya başlatmalıdır. Çünkü onlar yukarıda bahsettiğimiz asil hanımların torunlarıdır ve hâlâ genlerinde o zarafetin kodlarını taşımaktadırlar. O kadınlar ki kocalarının sevgisi ile hicapları ve dahi nikaplarını hakiki servet bilip maddi servetlere aldanmazlar; o kadınlar ki kendilerine en güzel elbiseden daha güzel yakışan zenginliğin gönül zenginliği olduğunu bilirler. Ve o kadınlar, maddi servetlerinin kollarında ve gerdanlarında durmasından ziyade gelecek nesillerin gönüllerinde ışıldamasına değer verirler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kaya üzerindeki toprak

İskender Pala 2011.05.24

Doğu medeniyeti insana fevkalade önem verir. Bir doğulu için insan, et ve kemikten ibaret değildir; belki bir sevgi ve saygı odağıdır. Bir doğulu için insan maddeden ziyade mânâ, dıştan ziyade içtir (Bir ben vardır bende benden içerü).

Bu yüzdendir ki Doğu, yüzyıllarca biriktirdiği anlayıştan insan merkezli bir kültür ve yine insan merkezli bir tefekkür oluşturmuş, insana yatırımı amaç edinen vakıf sistemleri, sosyal kurum ve kuruluşlar, beşeri münasebetler ortaya koymuştur. Cami, çeşme, han, hamam, şifahane, imarethane, darüşşafaka, darulaceze... Hepsi devlet ve millet dayanışmasının neticesi olarak yüzyıllarca yaşamış kurumlar. Öte yandan binek taşları, mola taşları, sadaka taşları, yitik taşları, kuş evleri, hayvan barınakları, sulaklar, yalaklar... Sosyal devlet anlayışının millet eliyle hayata geçirilen biçimi...

Bir düşünün; bu millet daha iki nesil evvel başka bir millet idi sanki. Büyük dedelerimizden biri, bir pazar veya sokak başında, bir kahve veya cami köşesinde, bir topluluk veya cemaat içinde yüzündeki hüznün ve çaresizlik ile kendini gizlemeye çalışan, bir derdi var iken bunu söyleyemediği her halinden belli olan, utancından ve iffetinden dolayı başı yere düşmüş bir kişiyi görse, hiç tanımadığı biri dahi olsa, yanına yaklaşır, belki elini omzuna koyar, sıcak ve sevgi dolu bir sesle, "Arkadaş, galiba bir derdin var, belki sana yardımcı olamayabilirim de, ama hiç olmazsa paylaşırım, biraz ferahlarsın, o her ne ise, anlatmak ister misin?!" kabilinden cümleler sıralar, ona madden veya manen yardım edebilmenin bir yolunu arar, buna mukabil o kişi yine de içini dökemez, derdini söylemeye çekinirdi. Şimdiki zamanda ise işler tamamen tersine dönmüş durumda. Bırakınız tanımadığımız birisini, en yakınlarımızdan bir dost veya akraba, çaresizlikten kıvranarak bize gelecek; gizlice, utanarak ve sıkılarak da olsa bizden bir şey isteyecek veya bir derdini açacak olsa, biz hemen tavır alıyor ve derdinin bizi ilgilendirmediğini yüzüne karşı hem de ithal bir medeniyet kavramıyla "That is your problem!" diyerek anlatıyor, o dostumuzu geri çevirebiliyor, ondan küçük bir yardımı bile kskanıyoruz. Şimdi düşünelim; nerede iki kuşak önceki zarif adamlar, nerede bizim kabalığımız? Biz nasıl bir millet iken ne hallere düştük? Hayatımızda, örfümüzde, kültürümüzde olması gereken yardımlaşma gibi, sadaka gibi gelenekleri nasıl ortadan kaldırdık ve gerçek ihtiyaç sahiplerini tanımakta, bulmakta, tespit etmekte nasıl sıkıntı çekmeye başladık? Kapımıza gelen, yolumuzu kesen, peşimizden yürüyen bir dilencinin o pervasız isteğine karşılık hiç sesini çıkaramayan, sesini çıkardığı vakit sesine karşılık bulamayan, karşılık bulursa da daha sonradan başına kakılıp mahcup edilen insanlar nasıl oldu da aramızdan ayrılıp gittiler? Oysa biz onları buldukça, onları yaşattıkça bir millet olacak değil miydik? Biz içimizdeki kimsesizlere, yoksullara, ihtiyaç sahiplerine el uzattıkça bir medeniyetin parçası olacak değil miydik? Herkesin tek başına yaşadığı devasa bir kalabalık olmaktan böyle kurtulup kendi kimliğimizi böyle kazanmayacak mıydık?

Çevrenize bir bakınız, toplum hayrına, insan merkezli, yardımlaşma amaçlı tarihi eser bakımından dünyada hiçbir ülke Türkiye'miz kadar zengin olamaz. Ama hedefimiz, tarihi gururla seyredebilmek mi, yoksa o tarihin güzelliklerini devam ettirebilmek midir? Bunlar bizim anlayışımızın, tarihimizin, sanatımızın, felsefemizin, kimliğimizin, topyekun geleneğimizin temelleridir. Geleneğini (gelene-ek) yitiren bir toplum, millet olmaktan çıkar. Biz gelenekten pek çok şeyi yitirdik, ama çok şükür ki hâlâ o eski medeniyeti yaşatacak, maddeden ziyade mânâya yönelik düşünebilecek, ve mesela fakirin ve yoksulun elinden tutacak bir parça asaletimiz vardır. Bize bu asaleti veren ruh ise Kur'an'dan gelir:

"Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir tane gibidir ki her başakta yüz tane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lutfu geniştir, O her şeyi bilir.

Mallarını Allah yolunda harcıyıp da arkasından başa karmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir.

Bir tatlı dil, güler yüzle bir karşılık ve kusurları bağışlamak, sonradan gönül inciten, insandaki sadakatin ve kemâlin ifadesi olan sadakadan daha hayırlıdır. Allah zengindir, yarattıklarına muhtaç değildir, kudretli, âdil ve müsamahakârdır, fırsatlar ve imkânlar tanır.

Ey iman edenler başa kakarak, yüze vurarak, gönül inciterek imanda sadakatinizin, hayırlarınızın boşa gitmesine sebep olmayın. Allah'a, Allah'a imanın gerektirdiği esaslara ve âhiret gününe inanmayıp da insanlara gösteriş için malını harcayana benzemeyin. Böylelerinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz bir kayaya benzer. Sağanak halinde bir yağmur isabet edince onu çıplak bir kaya haline getirir. Böyle kimseler, yaptıkları iyiliklerden dolayı hiçbir menfaat elde edemezler. (Bakara, 261-264)"

Şimdi soralım:

Yedi başak taşıyan bir dal ve her başağın içine gizlenmiş yüz tane... Yani bire yedi yüz mükâfat, bire yedi yüz bereket! Kim istemez?

Sadaka veren ve başa kakmayan bir mümin!.. Hangimiz?

Bir komşuya hiç tanımadığı halde günaydın demek, bir arkadaş veya akrabaya onu sevdiğini söylemek, insan münasebetlerinde olumlu ve yapıcı davranmak, kısacası tatlı dilli ve güler yüzlü olmak... İşte size sadaka!.. Hem de parayla pulla olmayacak kadar yüksek bir sadaka!.. Kim buna gönüllü?

İnsanlar bizden uzak duracak kadar nobran ve olumsuz bir hayat yaşıyorsak, değil fukaraya yardım, bütün servetimizi de dağıtsak; işte ayet, nihayet kaya üzerinde bir toprak gibi savrulup gideceğiz...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kur'an

İskender Pala 2011.05.31

Arab'ın putperest şâirlerinden Velid bin Mugire, Nahl Sûresi'nin 90. âyetini Peygamberimizden dinlediğinde duygularını şöyle dile getirmişti:

"Vallahi onun okuduğu sözden daha üstün söz olamaz! O, bir nurdur. O'nun öyle bir tatlılığı var ki, sanki kökü çok verimli toprakta, bol sulu bahçelerde, yükselen dalları etrafa gür salkımlı bir hurma ağacı O. Çünkü O, öyle büyüleyici bir sözle gelmiştir ki..."

Vaktiyle bir Arap şairi de, bir sayfa yazıda bütün edebî sanat inceliklerini göstermiş ve konu bütünlüğünü bozmayacak şekilde metnin arasına bir hadîs-i şerif ve bir de ayet-i kerime yerleştirmiş. İslâm'dan ve Kur'an'dan haberi bulunmayan, ama Arabî bilgisi kuvvetli olan birkaç kişiye "Bunlar bir şairin sözleridir." diyerek okutmuş. Okuyan kişilerin hepsi hadis-i şerife gelince durup "Bu bölüm yukarısına benzemiyor, burada sanat daha yüksek." demişler. Sıra ayete gelince ise hepsi hayretler içinde "Burası hiçbir söze benzemiyor; mana içinde mana yüklü, hepsini anlamaya imkân yok." demek zorunda kalmışlar.

Üç ayların başladığı şu günler aslında Kur'an-ı Kerim'in 1400. yılının da geçip gitmekte olduğunu bize gösteriyor. Ne devlet olarak, ne üniversite, ne STK, ne de kişisel gayretlerle hemen hiçbir şey yapamadığımız 1400. yıl. Birkaç gönüllü mü'minin büyük gayretleriyle başaran küçük organizasyonlar da olmasa herhalde Kur'an bize küserdi. O Kur'an ki edebî inceliklerini lâyıkıyla anlayabilmek için pek çok ilim dalında vukuf kesp etmek gerekiyor. O Kur'an ki kelamını anlamaya yalnızca lügat, sarf, nahiv, mantık ve tefsir ilmi değil, çok çok da bedî, beyan, maanî ve belâgat anlamak gerekiyor. Bütün bunlar bilinince belki bir ayetin edebiyat sanatı ve dil açısından künhüne vâkıf olunup mucizevî manası ile yüz yüze gelinebilir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in

mucizelerinden biri ve başlıcası lisanında gizlidir. Kur'ân lisanının dış musikisi yumuşak seciler, yarım kâfiyeler, iç kâfiyeler ve aliterasyonlarla sağlanmış görünür. Birçok âyetlerin ortasında yumuşak bir kolaylıkla sıralanmış seciler, Kur'ân-ı Kerim'in sesini musiki sanatındaki ses tekrarlarıyla birleştirir. Kevser, İhlâs ve Nâs sûreleri gibi kısa sûrelerdeki aliterasyon ve kâfiyeler kadar Rahman Sûresi'ndeki türden bir nakarat saltanatı içinde indirilmiş sûreler, bu musikî hamlelerinin açık örnekleridirler. Bütün bu özellikleriyle Kur'an bir mucize, bir kelam, bir nazm-ı İlahî'dir ki ona bu sebeplerden dolayı biz yalnızca Kitap deriz. Başka kitaplar için cins ad olan kelime burada özel ad olur ve bütün kitapları temsil eder. Çünkü o kitap adının içinde kutsal bir anlam mevcuttur ve kitapla ilgili diğer bütün kelimeler bu kutsallık içinde anlam kazanırlar. Nitekim kitap ehli (semavi dinlere inanan), kitaba el basmak (Kur'an üzerine yemin etmek), kitapta yeri olmak (bir meselenin Kur'an hükümlerine uygun bulunması), kitap açmak (bir fal-i hayr için Kur'an'dan tefe'ül etmek), kitapsız (küfür üzere bulunup Kur'an'a inanmayan kişi), kitab(ın)a uydurmak (bir meseleyi hile-i şer'iyye ile Kur'an hükümlerine yatkın hale getirmek) gibi bütün deyimlerde kitap adı Kur'an için kullanılmıştır.

Kur'an, 1400 yıl evvel insanlığın edebini yitirdiği bir zamanda gelmiş, insanlığa hem edep, hem medeniyet getirmişti. Nitekim sonraki zamanlarda ortaya konulan bütün sanatlar Kur'an'dan ilham aldığı ölçüde sanata dönüşmüş, bütün güzellik ve estetik değerler Rahmanî bir açıdan görülmüştür. Mimarîden musiğiye, resimden plastik sanatlara, şiirden edebiyata hemen her ortaçağ sanatı (tıpkı Hristiyan dünyada bütün sanatların İncil'e [Bibl = Kitap] yaslanması, sanat ve bilimin adresinin kilise olması gibi) ilhamını Kur'an'dan almış, böylece Kur'an merkezli bir hayat akmıştır. Öyle bir hayatın içinde elbette her şey kitaba göndermede bulunacak ve edebiyatın içindeki edep de o kitabın rengine boyanacaktır. O halde bir kütüphane, gerçek kitabı anlamak için yazılmış diğer kitapların bulunduğu evden; bir kitabe, Kur'an'a adanmış bir ömrün son cümlesinden; bir kâtip, hakiki kitap uğruna yazı yazan bir kişiden; bir mektep, kitabın öğretildiği bir mekândan gayrı nedir ki?!

Kur'an, bundan 1400 yıl evvel hayatımızı, bütün insanlığın hayatını güzelleştirmek için gelmişti. Ve Cemil Meriç soruyordu:

- Her kavim bir kitaba dayanır; senin kitabın hangisi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaşarken değersiz; ölünce kıymetli

İskender Pala 2011.06.21

Ünlü Arşidük Leopold Wilhelm tablosunun ressamı Flaman kökenli David Teniers (1610-1690) kendi çağında pek çok sanatçı tarafından kışkırtılacak bir şöhretle yaşamış, Kral Lui'nin bile iltifatını görmüş.

Fakat "İzzet ü ikbali her dem mi sanırsın!" fehvasınca sonradan gözden düşmüş. Hani "Âbâd olası hânede evlâd u ıyâl var" buyrulmuştur, Teniers'nin de ailesi oldukça kalabalık olup bu dönemde bir hayli geçim sıkıntısı çeker olmuş. Aile efradı ve çocukları için bıçak kemiğe dayanıp da günden güne "Şu babamız yine mi bir tablo satamadı!" demeye başladıklarında Teniers büyük bir karamsarlığa düşmüş. Elde avuçta tabloların başka sermaye, zihinde gönülde de yağlıboyadan gayrı maharet yok madem, deyip bütün tablolarını toptan satışa çıkarmış sonunda. Ucuz pahalı demeyip hepsini verecek, hiç olmazsa birkaç günlük kazanç elde edecekmiş. Tablolar şehir meydanına yığılmış, ilgililer meydana birikmiş, ucuza kapatmak isteyen galeri sahipleri, birkaç

kuruş ile büyük servet edinme emelindeki açgözlüler, hepsi orada. Fiyatı düşürmek için başlamışlar resimlere kusur bulmaya. Birisi nabız yoklamış:

- Bize göstereceğin tabloların tamamı bu mu? Böylesine değersiz bir temaşa için halkı buraya toplamak ayıp doğrusu.

Onu diğerleri desteklemiş:

- Gerçekten de biz seni ressam bilirdik. Böyle manasız karalamalar için kim para öder?

- Kim böylesine suratsız adamların resmini duvarında her gün görmek ister canım; bari şu kadınları azıcık güzel gösterseydin...

- Hepsi birbirine benziyor, aynı eskiz yeniden karalanmış gibi.

- Yahu Teniers, sen hiç şiir yazmayı denedin mi? Acaba diyorum meslek mi değiştirdin!..

Ressam bu tuzağa düşmüş yazık ki ve tablolarını orada bırakıp kaçıp gitmeyi bile aklından geçirmeye başlamış. "Ölsem daha iyiydi?" diyormuş.

Bir erkek için anlayışlı bir eş saadettir ya, Teniers'nin hanımı Anna da hem kocasını, hem de ailesini sefaletten kurtarmak için bir çare aramış. Kocasını teselli ediyormuş:

- Keder etme kocacığım, Kral Lui senden yüz çevirmiş olabilir, Parisli züppeler de senin resimlerine değer biçmemiş olabilirler. Dünyada tek memleket Paris değil ya!.. Almanya var, İngiltere var, daha olmadı kendi yurdumuza gideriz...

- Yak yok, bende resim istidadı yok anlaşılan Anna. Ben en iyisi gidip öleyim!..

Bu "öleyim" lakırdısını duyunca kadının aklında bir fikir canlanmış. Kocasını razı edip uygulamaya koymuşlar. Anna daha sonra uygulanan planı şöyle anlatır:

"Teniers bir gece şehirden kaybolup gitti. Ben de o ölmüş gibi davrandım ve çocuklar ile hizmetkarlar sorunca cesedini nehrin sürükleyip götürdüğünü söyledim. Bütün aile matem elbiselerine büründük. Cenaze merasimi yapılmayacaktı. Bir hafta sonra müteveffa eşimin tablolarının satılacağını şaşaalı bir ilanla şehre duyurdum. Tabii önceki kalabalıktan daha büyük bir kalabalık şehir meydanına akın etti. Herkes tabloların ihtişamından, Teniers'nin ne büyük sanatkar olduğundan, boyayı ezerken bile bir üslup sahibi bulunduğundan, tuvallerdeki yüzlerin ne kadar gerçekçi ve insan ruhuna dokunur cinsten görüldüğünden falan konuşup durdular... Önceki müzayedede resimleri küçültmek için çırpınanlar şimdi birbirleriyle yarışıyorlardı:

- Mucize gibi... Ne derece tabii, ne derece gönül okşayıcı. Şu insanların tavırlarına bir bakınız; hele tablodan çıkıp aramıza karışiverecekler gibi...

- Hepsinde ayrı bir zevk, hepsinde ayrı lezzet!.. Olur şey değil... Dünyaya bir daha böyle fırça tutan adam mı gelir?!..

- Şu çarşı kalabalığını nasıl da resmetmiş, sanki seslerini iştir gibiyim. Sanat dedikleri, olsa olsa bu kadar olur!..

- Ah koca Teniers!.. Senden sonra böyle büyük bir sanatçı daha yetişmez...

Böyle böyle resimler satılmaya başlandı. Bir sonraki resmin fiatı daima daha yüksek oluyordu. Büyük bir kazanç elde etmişim ve elimde hâlâ en değerli on tablo duruyordu. Ortalığı kızıştırmaya devam ettim.

- Bunları satmayacağım, burada değerini bilecek kişi olduğunu sanmıyorum çünkü. Bunları İngiltere'ye, Belçika'ya götürsem gerek!..

Elbette onların alıcıları daha çok para ödedi. Hatta Teniers'nin yarım eskizleri, karakalem tasarımları bile yüksek fiyatlar ediyordu. Son parça da satıldığında pelerinli bir adam ağır adımlarla kürsüye çıktı. Herkes onu bir sanat eleştirmeni, Teniers hakkında konuşma yapacak bir meslektaşını sanıyordu. Ama pelerinini çıkaran bu adam Teniers'den başkası değildi. Meydanda büyük bir uğultu koptu. Az evvel ölümüne üzülen insanların hepsi öfkelerini dile getiriyorlardı. Bütün meydan neredeyse Teniers yaşıyor diye üzülenler adamlarla doldu. Kimisi onu mahkemeye vereceğinden, kimisi krala şikayet edip idam ettireceğinden bahsediyordu. Neyse ki kral için de tablo satın almak üzere meydana gelen mabeynci araya girip Teniers'nin resimlerinin satılan değeri hakkettiğini ve onun yüksek ahlaklı bir ressam olduğunu kral adına söyleyip meydanı yatıştırdı. Ve elbette Teniers, o günden sonra çocuklarımızın kendisine "Yine başaramamış!" gözüyle baktıkları bir tek nazarı bile görmedi."

Ne diyelim; tarih, kıymeti bilinmeden dünyadan geçmiş insanlarla doludur. Ve gariptir, öldükten sonra hepsinin kıymeti bilinmiş, hepsi değerine layık şekilde anılmışlardır. Şair Vassaf diyor ya hani:

"Bilinmez ârifin asrında asla kadr-i âsân" Ben kendi adıma şükürdeyim ve bahtıyırım!.. Sen ki varsın ey okuyucu; ben öyle varım...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Refref'in kutlu süvarisi

İskender Pala 2011.06.28

Dudakları şeker ezenlerden biri diyor ki, bir zamanlar, adaletli sokakların kenti olan Bağdat'ta, siyaha bürünmüş bir dilenci, Abbasi halifelerinin iftiharını olan Harun Reşit'in yolunu kesti ve "Harun!" dedi

"Sana bir hediye getirdim. Bir hediye ki senden önceki hiçbir hükümdar böylesine değerli bir cevhere sahip olmadı." Halife kederli bir günündeydi ve adamları dilenciye yanından uzaklaştırmak istediler. O bıçare ise hiç telaşlanmadan, yırtık giysisinin yakasına elini uzattı, eskimiş, kirlenmiş, yazıları dağılmak üzere olan bir kâğıt parçası çıkardı, halifeye sundu. Dilenci sözlerine başlarken "kıymetli bir cevher" demişti, herkes halifeye sunduğu şeyin, en azından bir yakut veya elmas olmasını bekliyordu. Bu yüzden, kirli bir kâğıt parçası elbette muhafızları öfkelenlendirdi. Oysa kâğıdı eline alan öfkelenmemiş; bilakis yüzü aydınlanıvermişti. Sevindiği, çok sevindiği belli oluyordu. Öyle ki kâğıda baktıkça şad oldu, dudakları kırırdadıkça abad oldu. Üzüntüsü dağıldı, kederi gitti. Dünyalar onun olmuş gibi bir hale yetti. Fakire o derece çok bahşişler verdi, o kadar hazineler sundu ki, daha evvel bir hükümdarın, bir dilenciye hiç bu kadar yüksek bir ihanda bulunduğunu tarih yazmamıştı. Bununla yetinmedi, sırtındaki mücevher işlemeli kaftanını zavallının omuzlarına giydirdi, parmağındaki mücevher yüzüğü avucuna sıkıştırdı. Durmadı, sarayına koştu, altın ve gümüşten ne varsa fakir fukaraya dağıtılmasını buyurdu.

Geceydi... Harun sevincinden uyuyamıyordu. Bir ara dalar gibi oldu. O sırada rüyasına iki cihanın serveri, evvelkilerin ve sonrakilerin efendisi, kâinatın övücü Muhammed Mustafa girdi. Lütfen ve keremen buyuruyordu ki;

"Ey Harun!.. Mademki benim hilyemi görünce böylesine memnun ve şâd oldun, mademki beni yakından tanımakla hürmetini çoğaltıp salavat okudun; o fakir ki senin ihsanlarınla zengin oldu; şimdi ben de sana öyle zengin bir müjde vereyim ki beni sevenlere ibret olsun. Çünkü Allah Teala 'Ey Habibim!' buyurdu, "Senin hilyeni görenler şâd olsun, onu muhafaza edeni belalardan muhafaza edeyim, onu (zihninde veya üzerinde) taşıyanı kıyamete dek koruyayım, cehennem ateşi o kişiye haram olsun, bir azaba uğramasın, didarımı görsün!".

O günden sonra, zarif insanlar, kendilerine Hilye nüshasıyla gelen bir dilenciye geri çevirmediler; devletlular, hilyeyi vasıta ederek talepte bulunan hiç kimseyi kapılarından boş döndürmediler... Hilye hürmetine suçluları affetmek, hilye yüzü suyuna küs ile barışmak bir gelenek oldu...

Hakanî Mehmet Bey (ö.1605) anlattı bu hikâyeyi bize. Hilye-i Saadet adlı o muhteşem eserinde. Hilye, Türk'e özgü bir edebi tür oldu sonra. Türk ruhunda uyanmış bir sevginin çiçekleri oldu, hasbahçelerde gül gül açtı. Kâh şiire döküldü, kâh nakşa yansıdı... Ama illa ki hat olup çizildi, münhanilerde birikip keşidelerde uzayarak yazıldı, yazıldı, durmadan yazıldı...

Peki hilyeler neyi anlatırdı; Harun'u o derece sevindiren neydi?!..

Hilyeler, kâinatın incisini ve Refref'in süvarisini anlatıyordu. Onun vücut yapısını, güzel ahlâkını, hâl ve hareket tarzını, tavır ve davranışlarını, mahzâ O'nu anlatıyordu. O ki eşref-i mahlukat idi, güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmişti. O ki bütün şahsî ve hususî hayatı ümmetine örnek idi, o ki bakışıyla ve duruşuyla, durması ve kımıldamasıyla ümmetine rehber idi. O'nu tanımak, O'nu bilmek bunun için önemliydi ve Hilyeler aslında bir özleme cevap veren yüzyılları kuşatmış bir hasret hayalinin cevabıydı. Hilyeler, O'nu tanımak, bilmek isteyen hasret gönüllerin özlemiydi. Hilyeler rehberini görmek isteyen uzak yolcuların asırlar süren en ihtişamlı emeli, belki O'nu görmeyenlerin yüzyıllarca biriken özleminin adıydı. Hilye, binlerce yıl kaç binlerce Ebubekir'lerin, Ömer'lerin, Osman'ların; sonra Amine'lerin, Hatice'lerin, Ayşe'lerin hasretiydi ama Fatıma'nın ağzından gözyaşı olup dökülmüştü:

"Babacığım! Senin yüzünü bundan sonra göremeyeceğim!.."

İşte o vakit Efendim Muhammed, çağırdı Ali'yi yanına, o yiğitler yiğidi Ali'yi ve buyurdu:

"Hilyemi yaz ki vasıflarımı görmek beni görmek gibidir." İlmin hazinesi ile kapısı arasında geçen bu konuşma bize hilyeleri verdi. Ve Ali yazdı, O'nun "Beni rüyâsında gören kimse, beni sağlığımda görmüş gibi olur; çünkü şeytan benim sûretime giremez." buyurduğunu bilerek yazdı. Yazdı ki O'nu cihan tanısın, yazdı ki O'nu can tanısın. Hayatta göremeyenler rüyâsında görerek tanısın, rüyada doymayanlar hayal edebilsin tanısın... Hele ezberlesin okusun, okusun ezberlesin...

O'nu en ziyade şairler ve hattatlar tanıdı. Şairler O'nu tanımak için mısra mısra damıttılar ince fikirlerini, hattatlar harf harf yürüttüler zarif sanatlarını. Hz. Ali'nin yazdıklarını yeniden yazdılar; bıkmadan usanmadan, usanmadan, bıkmadan... Ve "Hz. Ali, Hz. Peygamber'i vafettiği zaman şöyle buyurdu: Hz. Peygamber'in boyu ne çok kısa, ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrıcık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saç, kıvrıcıkla düz arası idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri ve siyah gözlü, uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğsü, ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avucu ve tabanları dolgundu. Yürüdüğü zaman, sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla ilerlerdi. Sağına ve soluna baktığında, bütün vücuduyla dönerdi. İki omuzu arasında 'nübüvvet mührü' vardı. Bu, O'nun sonuncu peygamber oluşunun nişanesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, O'nun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler; fakat üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise, O'nu her şeyden çok severlerdi. O'nun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: 'Ben, gerek O'ndan ve gerekse

O'ndan sonra, Rasûlullah gibi birisini görmedim' demek suretiyle O'nu tanıtmak hususundaki aczini ve yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salat ve selamı O'nun üzerine olsun."

Mi'rac kandiliniz mübarek olsun. Ve yarından tezi yok, evinize bir Hilve kitabı veya levhası götürün...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kâbe'nin yolları

İskender Pala 2011.07.05

Geçtiğimiz hafta Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı ile Samanyolu-Mehtap TV'nin müşterek umre organizasyonu vesilesiyle özlediğimiz topraklara kısa bir seyahat gerçekleştirdik. Harem'de olmak hakkında ne diyebilirim?!.. Olun da görün...

* * *

Konumuz Medine'nin ve Mekke'nin hızla değişiyor olması. Özellikle Mekke'de şantiyeler durmadan çalışıyor, şehir başka bir çehreye bürünüyor. Bence geç kalınmış bir dönüşüm. Dünyanın Müslüman olan her yanında, neredeyse her dakika bir hac veya umre başvurusunun yapıldığı şu zamanda Harem'deki tavaf mekanlarının genişletilmesi kaçınılmaz olmuş durumda. Tabii mekansal her iyileştirmenin bir bedeli var. Kâbe çevresindeki bütün iyileştirmeler de tarihen bizi ilgilendirir. Daha önce Ecyad Kalesi'nin göz göre göre buharlaşıp gittiğini hatırlayınız. Şimdiki genişlemede ise Kâbe'yi ilk halkada kuşatan Osmanlı revakları yerinden sökülecek.

Söz konusu revaklar Mimar Sinan'ın planlarına göre yapılmış. Büyük usta, her zamanki zarif mimari anlayışıyla buradaki revakları Kâbe yüksekliğini geçmeyecek şekilde tasarlamış. Planların uygulanması daha sonra (1590) Mimar Mehmet Ağa'ya nasip olmuş. İki usta mimardan, toplam 500 küçük kubbe ile tam bir Osmanlı estetiği.

Şimdi soru şu: Bu yıkıma ne diyeceğiz?

Kâbe'nin çevresindeki ilk yıkımlar Efendiler Efendisi'nden hemen sonra, hicretin on yedinci, ikinci dalga yıkım ise yirmi altıncı yılında yapılmış. Ashab-ı Güzin'den pek çok kişinin evleri Kâbe tavaf alanı olarak ortadan kaldırılmış. Yani ki ihtiyaç olunca Ashab-ı Güzin bu tür yıkımlara hiç itiraz etmemiş. Buna kıyasla denilebilir ki, eğer Kâbe'de tavaf alanı genişleyecek ve hacıların daha kolay ibadet etmeleri sağlanacaksa Osmanlı revaklarının yıkılmasına asla karşı çıkılmaz, çıkılmamalıdır. Her geçen gün hac ve umre talebinin arttığı bir dünyada insanları eziyetten kurtaracak böyle bir girişim ancak şükranla karşılanır. İlla ki bu yıkımda karşı çıkılması gereken bir husus vardır: Hoyratça bir tahrip veya yoz bir anlayış... Suud hükümetinin yapacağı yıkımın henüz nasıl ve ne yöntemle yapılacağı açıklanmadı. Şimdilik ne olacağını bilemiyoruz. Revaklar yıkılıp moloz mu olacaktır? Mermer sütunlar buldozerlerle sökülüp bir kenara mı atılacaktır? Mekke'deki Kâbe Müzesi'nde olduğu gibi birkaçı saklanıp diğerleri kayıp mı olacaktır? Belki de tarihi eser niteliğinde farz edilip usulüne uygun bir yıkım gerçekleşir; bilemiyoruz.

Bana kalırsa, sonunda hayıflanmamak için, Türkiye'nin şu sıralarda devreye girmesi gerekiyor?

Mesela Kültür Bakanlığı uygun bir diplomasi hamlesi yapıp revakların söküm işine maddi-manevi ortak olabilir; her bir parçanın hasarsız sökümünü gerçekleştirebilir. Suud hükümetinin böyle bir teklife menfi yaklaşacağını zannetmiyoruz.

Mesela finans kurumları, holdingler, İTO gibi kurumların sponsorluğunda bu tarih yadigarı hasarsız söktürölüp Türkiye'ye nakliyesi yapılabilir.

Peki Türkiye'ye nakledilip ne olacak dersiniz?

Neler olmaz ki!..

Bence bu revaklar söküldüğü biçimde yeniden kurulmalı, kültür mirası olarak saklanmalı, milli park tarzında kültürel maksatlı kullanıma açılmalı veya kültür merkezi yapılmalıdır. İçinde konferans salonu, müze, mabet, gösteri merkezi vb. ruhuna uygun yapıların bulunduğu bir kültür havzası. Hatta içinde kurallara uygun bir düğün salonu bile olabilir. Böyle bir kültür mirasını her nereye kursanız tam bir merkeze dönüşeceğiinden şüphemiz olmasın.

Üsküdar'a "Kâbe toprağı" denildiğini ve orada zaten bir Harem (semti, iskelesi, ruhu) olduğunu hepimiz biliriz. Sayın Başkanımız Mustafa Kara'ya duyurulur, belki de bu Harem revakları en ziyade yine Harem semtine ve Üsküdar'a yakışır. Ama mesela ben olsam bu tarih mirasını bir Anadolu şehrine götürür, oradaki hayatın canlanmasına imkan tanırdım. Hani mesela bu vesileyle hemşerilerime de duyurmuş olayım. Uşak Valimiz Özdemir Çakacak ile Uşak Belediye Başkanımız Ali Erdoğan ortak irade beyan etse, Hazim Sesli de sponsor olsa... i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kaşıkçı elması

İskender Pala 2011.07.12

Kanuni ölüp de İkinci Selim tahta geçince ünlü şair Baki ona bir kaside yazar ve şiirin bir beytinde onun işrete düşkünlüğünü ima ile şöyle der:Müselles gösterir dâim temâşâ eylesen eldeMeğer kim pâre-i elmâsdır câm-ı dırahşânı

Demek olur ki, "Elindeki parlak kadehi herhalde elmastan yontulmuş olmalı ki bakılınca elde daima müselles gösteriyor."

Bu müselles (üçgen, üç köşeli) kelimesi elmasların ekseriya üç köşeli traşlandığını anlattığı gibi sultan Selim'in kadehi üç parmağıyla tuttuğunu da anlatır. Şair bu ya, kelimeye bir anlam daha yükler ve üç kere damıtılarak yapılan özel bir şarabı anlatır. Hepsine göre beytin anlamı farklılaşır. Doğrusu şimdilik bunların hiç biri bizi ilgilendirmiyor. Çünkü biz elmasın peşindeyiz. İstiyoruz ki şu fani dünyada bizim de bir Kaşıkçı elmasımız olsun, sultanlar gibi yaşayalım. Hani Fıtnat Hanım'ın,

Muteberdir sâf gevher dehrde nâkâm iken

Her güherden kadri elmasın füzûn bî-nâm iken[1]

dediği türden bir elmas istesek çok mudur!?..

Efendim, Kaşıkçı elması bilindiği gibi Topkapı Sarayı hazine dairesinde sergilenir. Kaşık biçiminde olduğunu yahut 86 kratlık kıymetiyle dünyanın sayılı elmaslarından bulunduğunu bilmeyen yoktur. Çevresinde iki sıradan

49 pare pırlanta mevcuttur. Osmanlı döneminde Kaşıkçı elmasından daha değerli iki elmastan biri Derya-yı Nûr (Nur denizi), diğeri Kûh-ı Nûr (Nur tepesi) adlarıyla İran hazinesinde bulunmakta imiş. Şimdi biri İngiltere kraliyet ailesindedir.

Dünya elmasları içinde iriliği ve temiz işçiliğiyle dikkat çeken Kaşıkçı elması 1774 yılında önce Hindistan'ın Madras mihracesi tarafından Pigot adlı bir Fransız subaya satılır. Pigot onu Napolyon'un annesine satar. Bu kadın yıllarca elması göğsünde taşır. Napolyon sürgüne gönderildiği zaman, oğlunu kurtarmak isteyen anne elması pazara çıkarır. O yıllarda Paris'te bulunan Tepedelenli Ali Paşa'nın bir adamı, paşa adına elmasa tamı tamına 150 bin altın öder. Bilahare Ali Paşa isyan edip de Sultan II. Mahmud tarafından öldürülünce (1822) elmas Osmanlı hazinesine intikal eder.

Kaşıkçı elması hakkında tarihî gerçeklerin bu şekilde olduğu kabul edilir ve hemen her yerde böyle yazılır. Ama gelin görün ki vakanüvis Raşid'in (ö.1735) ünlü Osmanlı Tarihi'nde "Zuhûr-ı Elmas-ı zî-kıymet" başlığı altında aşağı yukarı şöyle bir hikâye yer alır:

İstanbul'da Eğrikapı çöplüğünde 1699 yılında yuvarlak bir taş bulunur. Taşı bulan talihsiz ahmak, bunu üç kaşık karşılığında bir kaşıkçıya verir. Sonra bir sarraf, taşı on akçeye kaşıkçıdan satın alır ve hemen meslektaşları olan başka bir kuyumcuya gösterir. Bunun kıymetli bir elmas olduğu sarraflarca hemen anlaşılır. Hisse konusunda iki kuyumcu arasında anlaşmazlık çıkınca durum kuyumcubaşıya intikal eder. Kuyumcubaşı, her iki kuyumcuya da birer kese akçe vererek elması onlardan alır. Durumdan haberdar olan veziriazam da bu hazineye sahip olmak ister. Sonunda olay devrin padişahı IV Mehmet (Avcı Mehmet) tarafından da duyulunca emir verilir, elmas, sadrazamdan alınıp saray kuyumcubaşısına verilir. O da elmastraş efendiyi çağırıp bu taşı traşlamasını ister. Bir süre sonra, ortaya 86 kıratlık eşi benzeri görülmemiş paha biçilmez bir elmas çıkar. Bu arada hükümdar elmas ustasına bir kese altın bahşisi ile becerikli kuyumcubaşısını kapıcıbaşıyla terfi ettirmeyi ihmal etmez.

İmdi bu iki hikâye arasında garip bir tenakuz vardır. 1774 yılında satın alınan bir elmas, 1699 yılında çöplükte nasıl bulunur? Tarih işte böyle bir şeydir ve yalnızca eldeki belgeye göre anlam kazanır. Ama öte yandan insan için en önemli elmas, sevgi dolu bir kalptir. O halde hepimizin birer Kaşıkçı elması var sayılmaz mı? Bakın bakalım, kalbiniz Kaşıkçı elmasına, Kaşıkçı elması da kalbinize benzemiyor mu? Ben söyleyeyim; şekli bile tıpatıp aynı!..

[1] Aslı temiz olan kişi zamanında murada ermese de yine itibar görür. Elmas da isimsiz olduğu (üzerine mühür gibi isim yazılamadığı) halde değeri sair mücevherlerden üstündür.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yedi cılız başak

İskender Pala 2011.08.16

Yedi cılız başağın yedi semiz başak ile olan hikâyesidir bu. Yirmibirinci yüzyılda tecelli eden bir ayet mealidir. Kıtlığın Yusuflar eliyle bolluğa döndürülmesinin tekrarlanacak hikâyesidir. Ve bu hikâyede hepimiz birer karakter, birer figürüz.

Hikâyemiz, semiz başaklara tutunan nefsimizin cılız başakla imtihanını anlatır ve obezlikle açlık arasında bir insan olma sınavını dile getirir. Hakikati mecazlara dönüştürüp güçlü ile zayıfın haklarını murafta eder.

Kaderlerine tutunmuş cılız başakların ufalanıp gittiğini görür gözlerimiz, ama hakikatte onların tarlasında olmak bile istemeyen semiz başakları mahvolmaktadır. Bu hikâyeye, kudret eliyle yazılmış bir sınavın ta kendisidir.

Bütün hikâyeler gibi bu hikâyenin de serim, düğüm ve çözüm bölümleri vardır. Girişe ayrılan serim bölümü, aslında aç olanı doyurmak üzerine bir anekdot içerir. Bir sokak kedisi, yahut penceremize konmuş bir serçe mesela. Hiç fark etmez. İsterseniz siz bir senaryo yazıp oynayabilirsiniz de... Yeter ki kurguladığınız hikâyede bir bünyenin açlığını giderme bilinci olsun. Hikâyenin gerçekçi olması için bir günlüğüne açlığı tatsanız da olur elbette.

Hikâyenin gelişme bölümü düğüm düğüm olunca heyecan verir. Somali'de düğümlenen sancıları, Afrika kıtasını saran yoksullukları birbirine eklediğinizde vicdanlarda kaç düğüm atılmış olur, bu bölümde hesap etmemiz gerekir. İsterseniz yalnızca îmâ ile geçiniz. Çünkü her bir ölümün, her bir çılgının tek tek anlatılmasına tahammülü yoktur hikâyenin; özetlemek gerekir. Sonra toplumumuzun iktisadi ve siyasi gücünün göstergesine dair bir cümle de yazmalı insan. Hani bir gecede milyonlarca dolar, bir Cuma vaktinde küçük devletlerin bütçesini aşan bir meblağı toplamak gibi sevindirici bir hesap.

Madem ki hikâyenin gelişme bölümündeyiz, açlık çeken bir varlığa nasıl davranmamız gerektiği de vurgulanmalıdır. Cılız başakları halsiz bırakan, başlarını yere eğdiren çerisizliklere atıfta bulunmalıdır. Yeri gelmişse bir hayvanı bile aç bırakarak öldürmenin zulüm olduğuna dair hadisler, vecizeler söylenmelidir. Hayvanların açlığından bile insanı sorumlu tutan İslam, acaba eşref-i mahlukat olan insan için, acaba zübde-i alem olan insan için, acaba güzel ahlak temsilcisi insan için, İlahi hitaba mazhar insan için kime ve hangi görevi yüklemiştir, yine bu bölümde incelenmeli değil midir? Zenginin sorumluluğu ne kadar, fakirin sorumluluğu ne kadardır ve oruç tutanın sorumluluğuyla, oruçsuzun sorumluluğu nasıl ölçülmelidir? Oruç tuttuğu halde bütün gün tok kalabilmek için çareler arayan, formüller üreten, yiyeceklerini özel olarak seçen, sırf acıkmamak için diyetisyenlere başvuran, hekimlere görünen zamane Müslümanlarının sorumluluğu ne kadardır, elbette yine bu gelişme bölümünde anlatılmalıdır. Acıkmış olan bir hayvan dahi olsa vicdanları titreyenlerin bir insanı aç gördüklerinde yüreklerinin yerinden oynaması ve sıtma nöbetleri gibi helecenlanmaları anlatılmazsa hikâyemizin eksik kalacağı muhakkaktır. Aç olanı doyurmanın Müslüman topluma yüklenmiş bir vazife olduğunun farkında olanlara teşekkür bahsi de burada bir cümle ile yazılabilir elbette. Fazla kilolarımızdan kurtulmak için harcadığımız paranın yarısını olsun açlıktan ölenlere ulaştırabilecek bir girişimde bulunmuyorsak hikâyemizin gelişme bölümünü unutun gitsin. Gündüz acıkmamak için sahurda tıkmayı marifet sayıp zorla yiyerek mecalsiz kalma raddelerine gelirken bir tek günün açlığına çare bulduğumuzu zanneden bizler, bütün günlerini aç geçiren insanlar için ne yapabiliriz, kendimize sormuyorsak, zinhâr bu hikâyeyi tamamlamış olmayız. Çünkü burada cılız başakların değil semiz başakların yok oluşundan söz ediyor, her bir cılız başağın binlerce semiz başağı sürükleyip götürdüğü hezimetten bahsediyoruz.

Gelelim hikâyenin çözümüne. Unutmayın, bu bölüm çok hazin bitebilir. Açlıktan dolayı yumulan gözlerin her biri bir hüznün haykırışıdır çünkü. Çözüm bölümüdür bu, çözümler üretilecek bölümdür. Bütün düğümlerin çözüleceği bölümdür. İşte içimizdeki bütün düğümleri çözecek keskin kılıç:

"Bir yerde açlıktan ölmek üzere olan bir canlı varsa ve orada onu ölümden kurtaracak kadar yanında yiyecek olan bir kimse de bulunuyorsa, o canlıyı doyurmak o kimseye FARZ olur." Ve bu hikâyede sonuç bölümünün konusu sıradan bir canlı değil, bizatihi insandır, insanlıktır. "Biz de onun yerinde olabilirdik" dememiz gereken insan ve mürüvvet yeryüzünden kalktı mı dediyecek insanlık... O insan ki ölüm noktasına varmış!.. Hani faziletli bir iyilik yapabileceğimiz bir insan!.. Kimliğine bakmadan, derisinin rengine bakmadan, inanış biçimine bakmadan ihsanda bulunabileceğimiz bir insan!..

Anlattığımız hikâyede zaman ve mekan öğeleri yerli yerinde. Yani hikâyenin nerede ve ne zaman geçtiğini hepimiz biliyoruz. Gel gelelim bu hikâyenin kahramanları eksik!..

O halde, içinizdeki Yusuf'u zindandan çıkarın artık!.. Hikâye kahramanını bekliyor!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gelen birdir giden birdir kalan bir

İskender Pala 2011.08.23

Bir medeniyetin ne derece kuvvetli payandalar üzerinde durduğunu, ne kadar sağlam zeminlerde yükseldiğini anlayabilmek için o medeniyeti besleyen kültür ve sanat eserlerinin işaret ettikleri tavır ve davranış biçimlerini incelemek yeterlidir.

Çünkü tavır ve davranışlar; bilginler, sanatçılar ve kültür adamları tarafından benimsenip eserlere konu olmaya başladığında millete ait bir yaşam biçimine (tarz-ı hayat) evrilip bütün insanlığa ait bir medeniyet göstergesine, bir anlayış biçimi ve kimliğe dönüşür. Nesillerin devamlılığı ve milletin aynı millet olarak payidar olması bu anlayışın sürekliliğiyle doğru orantılıdır. Çünkü bu anlayışlar yapıyı ayakta tutan temel taşları gibidir ve daha ziyade inançtan güç alarak yaşarlar. Böylece dinin belli başlı emirleri aydınlar tarafından sanat ve kültür malzemesi haline getirildiğinde, toplumun kimlik tekamülü de inancıyla çalışmamış olur. Ortaçağ batı sanatlarının (resim, heykel vb.) ve doğu ilhamının (şiir) temelini ekseriya dinde bulması buna örnek gösterilebilir.

Doğu medeniyeti sözü güzelleştirerek söylemeyi önemser. Bu yüzden sözü şiir formatında saklamayı yeğler. Böylece unutulmayı engellemiş olur ve medeniyetini oluşturan temel değerleri ve toplumu nesilden nesle harmanlayan kuralları şiir kalıbına dökerek devamlılık sağlar. Aşağıdaki beyitleri bu söylediklerimize ilişkin bir örnek olsun diye derledik.

Önce dinin ne söylediğine bakalım:

"Her nefis ölümü tadacaktır (Aliimran 185, Ankebut 57, Enbiya 35)"; "O'nun (Allah'ın) zatından başka her şey yok olacaktır (Kasas, 88)"; "Yeryüzündeki her şey yok olacaktır. (Rahman, 26)"

Aşağıdaki mısralar da o bu ayetlere muhatap olan Müslüman şairlerin, kendi medeniyetlerine ilişkin sanat eserlerinden bazıları. Siz siz olun, en az birkaçını ezberleyin ve arada sırada kendinize tekrar edin:

Onlar ki bu dünyaya geldi geçti / Bir kervan idi kondu göçtü (Dede Korkut'tan); Bildik gelenler geçtiler / Gördük konanlar göçtüler // Aşk şarabın içen canlar / Uymaz geçmeğe konmağa (Yunus); Bellidir bunlar, gelen cümle gider / Dinle imdi ol hikâyet kim nider (Âşık Paşa); Cihan bir kararda durmaz geçer / Bu yurda gece konan ırte göçer (Hoca Mesud); Buna gönül bağlayıp mağrur olup kalmak neden / Çünkü ol bir köprüdür gelen geçer kılmaz karar (Eşrefoğlu Rumi); Bir köhne köprüdür bu cihan kim gelen geçer (Kemalpaşazade); Dünya bir köprü, ya kervansaray / Muttasıl konan göçer yoksul u bay (Yazıcıoğlu Selahaddin); Devrân üzerindedir zamane / Elbette gelen gider cihane (Fuzuli); Bu yurt senin değil konar göçersin / Ali'nin dolusun bir gün içersin (Pir Sultan Abdal); Hani kardeşler oğullar şol atalar aneler / Gitti biz de gideriz bunda gelenler hep gider (Edirneli Nazmi); Gelen bunda gider durmaz huzur etmez safa sürmez / Acep bilsem acep bilsem

nesine şâd u hurremdir (Nihanî); Bir gün gelir can alıcı bülbül diller lâl olur / Dünya dedikleri handır konanlar handan çıkar (Kul Nesimi); Baki sanman çerh-i gerdûnun sarayın fanidür / Her vücuda gelenin şahâ ademdir menzili (Figanî- Feleğin şu dönüp duran dünya sarayını kalıcı zannetmeyin sakın, geçicidir; çünkü her varlık bulanın sonu yok olmaktır); Gelen gider konan göçer bu ilden / Budur kanun budur adet bu ilden (Ahmed-i Mürşid); Bu köprüden bu dar-ı fenadan konan göçer / Biten solar, gelen geçer, nitekim bostan oldu (Kemal Ümmi-Bu köprüden, bu yok olacak mekandan her konan bir gün göçer. Sanki bir bostan oldu da yeşeren solar, gelen geçer); Sahn-ı gülzâr-ı cihân bir ulu dergah ancak / Her konan göçmede bir özge güzergâh ancak (Nigarî); Durmaz bu fırsat tez geçer / Handır cihan konan göçer / Bu can kuşu bir gün uçar / Gel fırsatı fevt eyleme (Kuddusî), Eğer derviş, eğer şah-ı zamâne / Gelen hasret gider elbet cihâne (Hâkî- Cihan sultanı da olsa derviş de olsa; zengin de olsa fakir de olsa, şu dünyaya gelen herkes ölürken dünyaya hasret gider); Şol fenâ mülkünün vefası yoktur / Konan göçtü, nebet bizim, yol bizim (Geda Muslu); Bir kaidedir bu câvidâne / Elbette gider gelen cihane (Ziya Paşa - Hiç ölmeyecek kural, dünyaya gelen her şeyin sonunda öldüğüdür); Gelenler âleme cânân elinden / Karar etmez gider viran elinden (Kemterî); Can kafeste durmaz uçar / Dünya bir han konan göçer / Ay dolanır yıllar geçer / Dostlar beni hatırlasın (Âşık Veysel); Çok şey bilen diyor, gidecek her gelen nesil (Yahya Kemal); Her ki dünyaya gelir, âhir ecel câmin içer / Ne acep menzil olur, kimi konar, kimi göçer (Laedrî - Her kim ki dünyaya gelir, sonunda ecel kadehini yudumlar. Şu dünya kimilerinin konuştuğu, kimilerinin göçtüğü, kimi zaman doğumların, kimi zaman ölümlerin yaşandığı ne acayip bir yer?!..)

İmdi, elbette bu listeyi uzatmak mümkün. Halk şiiri, tekke şiiri, divan şiiri... Kimi genç, kimi yaşlı... Ölüm gerçeğinin idrakinde olan bir toplumun üyeleri... Hepsini yalın dille ve akılda kalacak biçimde söylemişler... Bir medeniyet inşası gibi... Bu beyitlerden herhangi birini alıp üzerine sayısız yorumlar yapabilirsiniz elbette. Ama biz son sözü Laedrî üstadına söyletelim:

Mefâilün mefâilün feûlün: "Gelir bir bir, gider bir bir, kalır Bir."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şehre bayram gelir...

İskender Pala 2011.08.30

Mehmet Akif merhumun bayram dizelerinden okuyalım ilkin. Der ki; "Âfâk bütün hande, cihan başka cihandır / Bayram ne kadar hoş, ne şetâretli zamandır! / Adım başında kurulmuş beşik salıncaklar / İçinde darbuka, teflerle zilli şakşaklar / Biraz gidin; Kocaman bir çadır..."

Önünde bütün / Çoluk çocuk birer onluk verip de girmek için / Nöbetle bekliyorlar. Acep içinde ne var? / 'Caponya'dan gelen insan suratlı bir canavar! ' / Alettirikçilerin keyfi pek yolunda hele / Gelen yapışmada bir mutlaka o saplı tele / Terazilerden adam eksik olmuyor; birisi / İnince binmede artık onun da hemşerisi:

- Muhallebim ne de kaymak!
- Şifalıdır macun! /
- Simit mi istedin ağa?
- Yokmuş onluğun, dursun. /

O başta, kuşkunu kopmuş eğerli düldüller / Bu başta, paldımı düşmüş semerli bülbüller! / Baloncular,
hacıyatmazlar, fırıldaklar / Horoz şekerleri, civ civ öten oyuncaklar / Sağında atlıkarınca, solunda tahtirevan /
Önünde bir sürü çekçek, tepende çifte kolan / Öbek öbek yere çökmüş kömür çeken develer... / Ferâğ-ı bâl ile
birden geviş getirmedeler / Koşan, gezen, oturan, mâniler düzüp çağırın / Davullu zurnalı 'dans' eyliyen, coşup
bağırın / Onar parayla biraz sallandırdılar... Derken / Dururdu 'Yandı! ' sadâsıyla türküler birden,

- Ayol, demin daha yanmıştı a! Herif sen de /

- Peki kızım, azıcık fazla sallarım ben de.

'Deniz dalgasız olmaz / Gönül sevdasız olmaz / Yâri güzel olanın / Başı belâsız olmaz!'

Fakat bu levha-i handâna karşı, pek yaşlı / Bir ihtiyar kadının koltuğunda gür kaşlı / Uzunca saçlı güzel bir kız
ağlayıp duruyor / Gelen geçen 'Bu niçin ağlıyor? ' deyip soruyor /

- Yetim ayol... Bana evlâd belâsıdır bu acı / Çocuk değil mi? 'Salıncak' diyor...

- Salıncakçı! /

Kuzum, biraz da bu binsin... Ne var sevâbına say... / Yetim sevindirenin ömrü çok olur...

- Hay hay! /

Hemen o kız da salıncakçının mürüvvetine / Katıldı ağlamayan kızların şetâretine."

Gelelim şimdiye... Hatırlayın, ağlamayan kızların şetaretine katılamayan bir Afrikalı çocuk yaşıyor kaç zamandır. Afrika'da anneler, yavrularının yarı cansız bedenlerini kucaklarında sallayarak bayram ediyor. Oysa bir mahya ile başlar ve bir bayram selâmı ile dökülür hayat sokaklara. Afrika'da feri sönen gözler mahya gibi yanıyor, kavruluyor. Bayram orada tenhalaşmamış sokakların cıvıltısız atlı karıncalarına düğümlemiş, yetimin, kimsesizin, düşkünün bile bir tıklatan yok kapısını gece yarılarında, kuşluk zamanlarında. Kendilerinin olmayan sancıları yüreklerinde eriten âlicenap mahremlikler eksiltiyor orada acıları ve vaat edilmiş umutlar da çözemiyor gecelerin hüznünü. Bayram esenliğiyle kapılarını açık tutan dostların kahve telvelerinde koyulaştırılan yârenlikler alıp başını gittiler. Afrika'da bir şehre varanlar o şehri yapılır görmüyorlar artık. Ve açlığın eli yıkıveriyor salıncaklarını çocukların?

Gelin dostlar, bayram edelim, bayramlaşalım... Gelin bütün koşturmacaları bırakalım, bayram edelim, bayramlaşalım. Sevgilerimizi paylaşalım, sevgiyi çoğaltalım... Acılarımızı paylaşalım, acıyı azaltalım. İnciyi görmek dalgıcı sevindirir ve sevgide cimrilik bayramı mateme döndürür... Afrika'da derinden derine batmış inci inci dişlere dalgıçlar gerekiyor. Gelin bayram edelim. Çünkü bayramda sevgiler ırmak ırmak akar gönüllere... Irmak başında otururken aman ha, kimseden suyu esirgemeyin. Şimdi bayramdır; sevgi sahilde her çakıl taşında; sevgi her evde her sokak başındadır... Ağlayan kızımız ağlamayanların şetaretine katılsın artık...

Bayramınız mübarek olsun!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aşk olmayınca meşk olmaz

Kim ki aşkı ister, aşık olursa, er veya geç, elbette aşık olduğuna kavuşur. Çünkü aşk, insan için muharrik güçtür, onu harekete geçirip hedefine yönlendirir.

Ta ezelde içine yerleştirilmiş bir cevherdir ve o cevher işletildiği ölçüde insan kimlik bulur, kemale erer, insan olur. Hüdayi diliyle "Aşk iledir şevk ü sürur / Aşk iledir zevk ü huzur." Bu yüzden insan aşka meyyal yaratılmıştır. Nitekim eskiler aşkı, "İnsan tabiatının bir şeye kemal derecesinde meyletmesi" diye tarif ederler. Kim neye karşı kemal derecesinde meyil gösterirse Allah onun emeğini boşa çıkarmaz, onu istediğine vasil eder. Allah'a aşık olan (kemal derecesinde meyleden) elbette cennette rü'yete vasil olur ama dünyada da bir gün ene'l-hak mertebesine ulaşır; Rasulüne aşık olan ötelere vardığında elbette onun meclisinde konuklanır ama dünyada da onu görür, onunla yaşar; cennete aşık olan bir gün cennete girer ama dünyada da cennet gibi bir hayat sürer. İmdi, dünya açısından dahi bir kimse her neye aşık olsa elbette o şeye vuslat bulur. Yeter ki aşık olduğu şeye karşı kemal derecesinde istek gösterecek ve o yolda sıdk ile yürüsun. Mal ve mülk de olsa, ilim ve irfan da olsa, şan ve şöhrat de olsa... Burada önemli olan, aşık olunan hedefe uygun davranabilmek, o yolun gereklerini yerine getirebilmektir. Bir yandan aşktan bahsedip diğer yandan aşk yolunun kurallarına uyulmuyorsa ömür telef oldu demektir. Kim gecekondu istiyorsa ona göre, kim kaşane istiyorsa ona göre çalışmalı, yolunu ona göre çizmelidir. Çünkü aşk yolu meşakkat ister, sıkıntılara katlanmak ister, zorluklara göğüs germek ister. Hem sıkıntı çekmeyeyim hem de sevgili ele girsin diyen kişi, ahmaklığını ibraz ediyor demektir. Bu yolda önemli olan, aşıklığın hangi derecede benimsendiğidir. O yolun gereklerini ve kurallarını az mı yerine getiriyoruz, gerektiği kadar fedakar mıyız, gereğinden ziyade mi çabalıyoruz?!.. Kays, Leyla'ya aşık olduğu vakit onu kolayca ele geçirebileceğini sanmıştı. Çünkü yolun kurallarını bilmiyordu ve her istediği hemen oluverecek sanıyordu. Sonra aşkın gerektirdiği kadar kendini aşka bağladı ve Leyla'nın aşk lezzetini tatmaya hak kazandı. İlerleyen zamanda bununla da yetinmedi, ona gereğinden fazla itibar etti, kendinden vazgeçip Leyla için var oldu ve adı aşk ile aynileşti. Bunlardan birinci kademede her yerde Leyla'yı araması gerektiğine karar vermişti ama aradığı yollar Leyla'ya çıkmıyordu. İkinci kademede yolları doğrultunca Leyla'nın suretine vuslat buldu. Madde planında vuslatla yetinmeyip suretten geçerek hakikate ermek istediğinde, Leyla artık onun ayağına geldi.

Buraya kadar hep iradî (isteğe bağlı) aşktan bahsettik. Yani talip olanın matlubuna (istenilene) yürümesi... Bir de bunun tersi vardır. Yani seven ile sevilenin rolleri değişir ve sevgili sevenini kendine çeker, onu kendisi için ister. Yine Hüdayi dilince "Koymaz kişide ihtiyar / Varlığını eyler nisar". Burada aşk yolunun sıkıntısını yine aşık çeker. Bunun sebebi, aşka layık olabilecek bir kemale ermesi, aşkı ihata edebilecek bir kaba dönüşmesidir. Yoksa her ham ervahın aşk zarafetiyle buluşması elbette imkânsızdır. Kaldı ki aşkın iltifatı maşuktan ziyade aşıkadır. Aşk gelince maşuku değil aşıkı kemale erdirir. Bu kemal, aşk yolunun çilesini çekmekle mümkündür. Yani önce eziyet ve çile çekilmelidir ki sonunda mükafat olarak vuslat gerçekleşebilsin. Ne denilmiştir?

Aşk olmayınca meşk de olmaz...

İmdi; Hakk'a aşık olan Hak'tan gayrının muhabbetini terk eylemelidir. Rasulullah'a aşık olduğunu söyleyen, sünnet ile amel eylemelidir. Cenneti seven salih amel işlemelidir. Dünyaya aşık olan kâr ve kazanç yolunu tutmalıdır. İlme aşık olan üniversiteden ayrı vakit geçirmemelidir. Sanata aşık olan, üstadının hizmetinden ayrılmamalıdır. Bilgelik isteyen bir mürşid-i kamil eteğine yapışmalıdır. Her kim ki âşık-ı sadıktır, elbette sevdiğine kavuşur, vuslata erer.

O halde soru şu:

-İnsan aşk yolunda nasıl yürümelidir?

El-cevab:

-Sevgili görüyormuş gibi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir aşk hikâyesi

İskender Pala 2011.09.13

Klasik doğu edebiyatlarının romantik hikâyelerinden birinin adı Veyse vü Ramin'dir. Ünlü şair Fahreddin Esad Cürcanî tarafından XI. yüzyılda ilk defa kaleme alınan hikâyeyi Türk diliyle yazan tek şair Lamii Çelebi (ö.1532) olmuştur. Bu kitabın yazılış hikâyesi kitap kadar ilginçtir.

Feridüddin Attar'dan naklen (bk. Aşkname, r's, 85 vd.) anlatalım:

Vaktiyle Gürgen'da, Behram Şah adlı iyi huylu, cömert ve sanatçıyı himaye eden bir hükümdar yaşardı. Kadir kıymet bilir biriydi ve ünlü şair Fahreddin Es'ad Cürcanî'ye itibar ederdi. Fahreddin ona medhiyeler yazar, o da şairi nimetlere boğardı.

Behram Şah'ın hizmetinde bulunan, güzelliği Zeliha'dan aşkın bir nedimesi vardı. Yanaklarına sarkıttığı misk ve sümbülden saçlarıyla herkesin gönlünü çelen bu dilberin yüzü ay gibi parlar, kaşını gören kaş gibi eğrilir, dudakları ikiz nar tanesine, gözleri nergise benzerdi. Behram Şah sarayının geniş salonunda eğlenmeyi severdi. Bir bahar akşamında, şiirlerin okunduğu, hanendelerin söylediği, sazandelerin makamlar dolaştığı bir meclis kurmuş, oraya Fahreddin'i de davet etmiş, o da coştukça coşmuş, medhiyelerin mübalağalarını ayyuka çıkarmıştı. İşte o sırada olanlar oldu. O ay yüzlü güzel, elinde meyve tepsisiyle meclise giriverdi. Tatlılığı bütün aleme şeker saçıyordu. Gamzesinden fırlayan kirpik oklarıyla meclisteki hemen herkesi vurmuş, avlamıştı. Ama en ziyade kanattığı yürek, en ziyade yaktığı can Fahreddin'in canı olmuştu. Meclistekiler bunu Fahreddin'in söylemeye devam ettiği şiirlerin yakıcı kelimelerinden anladılar. Elbette bunu Behram Şah da anladı, lakin belli etmedi. Sultanlar elbette herkes gibi davranmamalıydılar, o da kendine düşeni yaptı, göz yumarak olacakları bekledi. Meclistekiler şarapla sarhoş olur mestlik gösterirken Fahreddin aşk ile serhoş oluyor, kendinden geçiyor, canı ateş deryasında dalgalanıyordu. Şah içkiyi artırdıkça artırdı, ikram çoğaldıkça çoğaldı, kendisi de kâfi miktarda içip mestlik gösterdi. Yine de gözleri yanmış, mum gibi eriyen Fahreddin'deydi. Sevdiği şairin gönlünü aşk ile ateş arasında görünce dayanamadı, merhameti coştı ve nedimesini ona bağışlayıverdi. Fahreddin sultana teşekkür ederken olanlara inanamıyordu. Sultan yine "İşte sana bağışladım, cariyen oldu say, elinden tut götür!" dedi. O da içkiden başı dönen kızın elinden tutup salondan çıktı. Fahreddin aşk ile sarhoştı ama akli henüz başındaydı. Olup bitenin akıbetini düşünüp bir plan kurdu. Padişahın meclisinden çıkan birkaç yüksek rütbeli zatı durdurdu. Hepsi iyi kötü bilir, doğruyu yanlış ayırır vezirlerden idiler. Onlara dedi ki:

"Behram Şah bu gece sarhoş. Bu nedime de haylice içti, neredeyse yıkıldı yıkılacak. Şimdi bunu evime götürüp orada sabahlarsak, padişah yarın ayıldığında belki yaptığına pişman olur, belki kıskançlıktan kanı kaynar, onu geri isteyiverir. Eğer bu kızcağız benim evimde sabahlamış olursa ne kadar özür dileysem de beni bağışlamayabilir. Gerçi ben bu güzel için can korkusu çekmem, onun için feda olurum, illa ki benim yüzümden ona bir zarar erişir diye korkarım. Bu yüzden şimdi bana onu gizleyebileceğim bir yer söyleyin!"

Vezirlerin hepsi bu tedbiri uygun buldular ve onunla kızı salonun arka duvarına doğru götürdüler. Meğer padişahın tahtının altında taştan yapılma karanlık bir mahzen varmış. Fahreddin gizli kapıdan girince, mahzenin ortasında on kat ipek kumaşla örtülü, ceviz ağacından yekpare ve murassa bir taht gördü. Kendinden geçmek üzere olan kızı herkesin gözü önünde o tahta yatırdı. Yanına da birkaç mum yakıp herkesle birlikte dışarı çıkarken kendisi de bu mumlar gibi yanıyordu. Kapının anahtarını baş vezire teslim edip eşikte sabahladı.

Ertesi gün sultan olup biteni öğrenince pek sevindi, "Edebe riayet etmişsin, yine de nedimem senindir!" diyerek kızı ona yeniden bağısladı. O da gönlü yalımlanarak mahzene koştı. Canı vuslat arzusundaydı, ama gönlü sultanı, oturduğu taht ile birlikte baştan ayağa kömür olmuştu. Meğer mumdan bir ateş sıçramış, ipek kumaşları tutuşturup güzel nedimeyi taht ile birlikte yakmıştı.

Sevgilisi ateşe yanan Fahreddin de o günden sonra ateşlere düştü ve aşk hadden aşkın olunca gezip tozduğu yerlerde, dolanıp düştüğü çöllerde Veyse vü Ramin öyküsünü yazdı. Zahirde anlattığı Veyse ile Ramin'in hikâyesi idiye de hakikatte kalbindeki aşk ateşini dile getirmişti.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şikayetname

İskender Pala 2011.09.20

Divanlar arasında gezinirken bazı beyitler çıkar karşıma, şairin felekten şikayet ettiği, toplumun aksayan yönlerini dile getirdiği zamanların ürünü beyitlerdir ve içimden o şair adına hayıflanır, sonra da "Yalnızca sen misin?" diye sorarım.

Çünkü dünyada hiçbir keder yoktur ki yalnızca bir kişinin başına gelmiş olsun. Ya başka bir zamanda, ya başka bir coğrafyada kaderdaş olmuş onca kul vardır ki!.. Hangi çağda okusanız, hangi mekana uyarlasanız edebiyat dünyasının ağızlara yakışacak ölümsüz metinleridir bu kaderdaşları birbirine bağlayan; ve o metinlerdir ki büyük şairlerin, büyük ediplerin kalemlelerinden çıkarlar ama bir millet vicdanının sözcülüğünü yaparlar. Söz gelimi üstad Fuzulî'nin "Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge / Ne açar kimse kapım bâd-ı sabadan gayrı" bercestesini okuyup da içinde yalnızlık kederi belirmeyen kaç insana rastlanılabilir? Yahut aynı duyguyla Yunus hazretlerinin "Bir garip öldü diyeler, üç günden sonra duyalar / Soğuk su ile yuyalar, şöyle garip bencileyin" mısralarını okuyup da gözü yaşarmayan kaç kişi bulunabilir?

Bu kabilden olmak üzere üstad Fuzulî'nin Şikayetname adıyla meşhur olmuş bir mektubu vardır. Hani herkes bilir; Kanuni Bağdat'ı aldığı anda (1534) Fuzulî ile tanışmış, ona, yörenin vakıf gelirlerinin ihtiyaç fazlasından ödenmek üzere günlük 9 akçe tutarında bir maaş bağlamıştır. Ne ki padişah İstanbul'a döndükten sonra 'Vakıf gelirleri ihtiyacı anca karşılıyor' diye bu maaş kendisine ödenmez. Fuzulî de bu durumu bildiren bir mektup yazıp vaktin maliye işlerine bakan Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi'ye gönderir. Bu uzun mektubun halk diline pelesenk olmuş kısmı aşağıdaki gibidir. Bu mektuptaki duygular, hemen her çağda, hak ettiği iltifatı görmeyen, hak ettiğini elde edemeyen insanların ortak duygularıdır. Galiba mesele, ta o gün bu gündür, devlet kapılarında vatandaşın mağdur edilmesi değil, bilakis hak ettiği şeye ulaşamaması, ulaştırılmamasıdır. Üzüntü verici bir durum!.. Başka bir üzüntü verici durum da üstadın bu secili mektubunu size takdim ederken, Türkçe'nin şaheserlerinden biri olmasına rağmen, kısmen yalınlaştırarak vermek zorunda kalışımızdır. Okuyalım ve her iki manada üzülelim:

"Selam verdim, rüşvet değildir deyü almadılar. Hüküm gösterdim, faidesizdür deyü mültefit bolmadılar. Gerçi görünürde itaat eder gibi davrandılar ama bütün sorduklarıma hal diliyle karşılık verdiler.

Dedim: Ey arkadaşlar, bu ne fi'l-i hata ve çin-ebrudur (bu ne yanlış iştir, bu ne buruşuk surattır)?

Dedim: - Benim maaş almamı uygun görmüşler ve bunun için elime bir tekaüt beratı vermişler ki vakıf gelirlerinden her zaman pay alam ve padişaha gönül rahatlığı ile dua kılam.

Dediler: - A miskin! Sana zulüm etmişler ve tereddüt sermayesi vermişler ki, daima faydasız mücadeleler edesin ve gide gele uğursuz yüzler görüp uygunsuz sözler işitesin.

Dedim: - Beratımın gereği niçin yerine getirilmez?

Dediler: - Zevaidir (vakıftan artan paraya bağlıdır), husulü mümkün olmaz (masraf o kadar çok ki para artmaz).

Dedim: - Böyle vakıf hiç artansız olur mu?

Dediler: - (Aslında artanı vardır, lakin) yönetim kademesinin masraflarından geriye bir şey kalmaz. (Daha açık söyleyelim;) onlardan kalsa bizden kalmaz ki sana verelim.

Dedim: Vakıf malını böyle tasarruf (şahsi işlerde harcamak) vebaldır.

Dediler: - Akçamız ile satın almışız (bu işi bulabilmek için hava parası ve rüşvet vermişiz), bize helaldir.

Dedim: - Kanun uygulayıp teftiş etseler bu tuttuğunuz yolun fesadı bulunur.

Dediler: - Bu hesap, kıyamette alınır.

Dedim: - Dünyada dahi hesap olur, haberin işitmişiz.

Dediler: - Ondan dahi korkumuz yoktur, müfettişleri razı etmişiz.

Gördüm ki sualime cevaptan başka nesne vermezler ve bu berat ile hacetim kılmağın reva görmezler, çaresiz mücadeleyi terk ettim; karamsar ve kırgın, yalnızlık köşeme çekildim."

Fuzuli üstad bu hadiseden dolayı bütün kırgınlığını, bütün üzüntüsünü kendisine bu muameleyi reva gören vakıf görevlisinin şahsında mektubunun devamındaki şu mısralara sıkıştırıyor.

"Ben ona fitne ol bana âfet / Müteneffir ben ondan ol benden / Ben ona gussa ol bana mihnet / Mütenekkir ben ondan ol benden (Ben onun için oyun bozan, o benim için felaket. Ben ondan nefretli, o benden... Ben ona keder, o bana eziyet. Ben onu anlamadım, o beni...)"

Şimdi soralım: Bu satırları okuduktan sonra acaba kaç kişi "Yalnızca sen misin?" diye sormayacaktır?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'un silüeti

Medeni yahut şehirli bir toplumun, pratik ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra kendini ifade etmek üzere gerçekleştirdiği yapım teknik ve sanatına "mimari" diyoruz. Yani inşa edilen bir yapı, yalnızca barınma ihtiyacına cevap vermekle kalmaz, anlayışların da hangi yönde geliştiğine vurgu yapar.

Dolayısıyla mimari bir toplumun, bir milletin, hatta bir dinin medeniyet algısıyla alakalı sembolik göstergeler ortaya koyar ve kimliğin bir parçası olur. Hiçbir din evlerinizi yahut mabetlerinizi şu şekilde yapın diye bir nas içermez. Yine de her dinin kendi mabedini inşa ettiği bir mimari üslubu vardır ve bu üslup, ait olduğu dinin uhrevi anlayış ve uluhiyet tasavvurunu üzerinde taşır. Mabetler böyle kutsallık taşır. Tıpkı bunun gibi sosyal alanların mimarisi de millet ve şehir kimliğine vurgu yapar ve her şehir, sahip olduğu estetik mimarinin avantajıyla yaşar.

Lale Devri'nde Batı'dan İstanbul'a gelen bir gemi Marmara'yı geceleyin kat eder ve gün doğumuna yakın gemi kaptanı bütün yolcuların uyanıp güvertede toplanmasını sağlar sonra da onlara; "Işıklar ve kubbeler şehrine geliyoruz!" dermiş. Sözüne ettiği ışıklar, Ayasofya, Sultanahmet, Süleymaniye, Bayezit, Fatih, Edirnekapi Mihrimah gibi Marmara'dan görülebilen camilerin kurşun kubbelerinde kırılan güneş ışıklarıdır. Hep merak etmişimdir; minarelerin altın, gümüş veya pirinçten mamul alemlerinde de huzmeler oluşturan bu ışıklar, geminin puntellerine dayanmış rüya gibi bir şehrin büyüüne kapılan yolcularda acaba nasıl bir etki uyandırır? Bu yolcular bir saat kadar sonra Karaköy limanından rıhtıma ayak bastıklarında acaba o şehrin kimliğiyle alakalı neler hissederdiler? Şehre vazifeli gelenlerin (balyos, elçi, kâtip vb.) bu ilk intibalarıdır ki geldikleri şehir ile İstanbul'u kıyaslamalarını ve buradan yola çıkarak devletin gücüne zihinsel göndermeler yapmalarını kaçınılmaz kılacaktır. Tacir veya gezgin iseniz, ihtişam ve ayrıcalığını görerek girdiğiniz şehrin güzelliğine göre bir tavır belirlemeye herhalde kendinizi mecbur hissedersiniz. Çünkü mekânlar insanların kimliklerini etkiler. Yaşanılan yerin temizliği sizin yere çöp atmanızı engeller, doğup büyüdüğünüz mahalledeki tarihî doku size tarih bilinci kazandırır. Sonuçta bir şehir ne derece karmaşa içerirse insanlar da o şehri karmaşa içinde sahiplenir, öyle kullanır; şehir ne derece kimliksizleşirse şehirli de o derece yozlaşırlar.

Yerleşim bakımından estetik değerlere sahip bulunan, şehircilik ve mimari açıdan kimlik sahibi olan şehirler tarihin her döneminde cazibe merkezi olmuşlardır. Kaos ve karmaşa şehrin ruhunu olumsuz etkiler ve insanları kendinden uzaklaştırır. Atalarımız Hassa Mimarları Ocağı'ndaki mimarlardan bir kurul oluşturup, mimarbaşı marifetiyle şehrin planlamasını yapar, nereye hangi tür binaların hangi üslup ile yapılmasına karar alır, bunları uygular, kontrol eder ve dokuya uymayanları yıktırır imiş. Bu kurula seçilen kişilerin mimarlıktan öte başka meziyetleri olduğunu (nakkaş, alim, hattat, müellif vb) düşünmekte bir beis yok zannedirim. Bu ocaktaki yüzelli kadar mimar arasından seçildiklerine göre.

Mimar Sinan, Tezkiretü'l-Bünyan'ında anlatır. Kanuni Sultan Süleyman eski bir su yolunun tamir edilmesiyle alakalı olarak kendisine arz edilen projeyi, "Her san'atın üstadı ve her Bisütun'un bir Ferhad'ı vardır. Bu kârî mimar ile müşavere lazımdır." şeklinde Mimarbaşıya havale eder. Bugün Hassa Mimarları Ocağı yerine şehirlerimizin birer Kültür Sanat Üst Kurulu'na ihtiyacı vardır. Şehirde yapılacak sanatsal etkinliklerden kültürel mekân üretimine, yeni kurulacak mahallelerden şehirde yapılacak festivallere kadar bir şehre kimlik kazandıracak her tür konunun görüşülüp karara bağlandığı bir kuruldaki bahsediyoruz. En yetkin isimlerden ve adı öne çıkmış uzmanlardan oluşacak bu kurul belli bir ağırlığa sahip olursa aldığı kararlar da yaptırım gücü kazanır. Galiba Zeytinburnu'nda İstanbul'un tarihî dokusunu bozan gökdelenler böyle bir kurulun eksikliği yüzünden hâlâ yükselmeye devam ediyor. Bundan böyle Marmara'dan İstanbul'a gelecek gemilerin yolcuları o eski İstanbul silüetini çoktan kaybettiler. Artık Sarayburnu açıklarından bakanlar Sultanahmet ve Ayasofya minarelerini değil, arkadaki Şişli ve Maslak gökdelenlerini görüyorlar. Işıklar ve kubbeler şehri kaybolup gitti.

Ve unutmayalım, mimari kelimesi omr kökünden türer ama aynı zamanda umran (uygarlık) ve mamur kelimelerini de oluşturur. Umran ile mamur kelimelerinin şehircilik anlamından öte ruha ve gönle atıfta

bulunan anlamları ön plandadır ve insanın mamur olması fani ömründe tadabileceği en büyük lezzet, umran içinde yaşaması ise en tabii hakkıdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kader kâtipleri

İskender Pala 2011.10.04

"Bir zamanlar Horasan'da zengin bir bey yaşamış. Tiflis'teki bir tacir dostunu ziyarete giderken dağ eteğinde düz bir yerde konak vermiş. O sırada kulağına bazı sesler çalınmış.

Araştırdı, sırtını verdiği kayanın arkasında bir mağara olduğunu fark etmiş. Herhalde bu mağarada birileri konuşuyor diye içeri girmiş. İçerde ellerinde kitaplar olan bir grup adamın hem gezindiklerini, hem okuyup hem konuştuklarını, diğer bir grup adamın da bunları yazdıklarını görmüş:

'Bre siz kimlersiniz ve burada böyle ne yapıyorsunuz?

'Ey yolcu, şu gördüklerin ellerindeki kitaptan evlilerin hayatlarını okur, şu gördüklerin de doğacak çocukların kimlerle evleneceklerini yazarlar.'

'Hımmm?!. Acaba sorabilir miyim, benim de birkaç güne kalmaz bir çocuğum doğacak, o kiminle evlenecek?'

'Hay hay, işte burada, ve böylece yazıyoruz, sizin bir kızınız olacak. Evleneceği erkek yedi gün sonra doğacak. Tiflis'te sizin ziyaretine gitmekte olduğunuz tacirin hizmetçisinin karnındadır.'

Bey yalvarmış:

'Bunu değiştirmeniz için size bütün servetimi vereyim, kızımı bir hizmetçi ile evlendirmeyin.'

'Sevgili misafirimiz, biz burada kader icad etmeyiz, yalnızca takdir edilenleri yazarız!'

Bey çılgına dönmüş. Oradan hızla koşup 'siz yazdıysanız ben de bozarım' diyerek atına binmiş ve doğruca Tiflis'e varmış. Orada dostuyla üç gün gülüp eğlenmişler, yiyip içmişler. Bu arada bey o hizmetçiyi gözetler imiş. Üçüncü günün akşamında tacir dostuna:

'Aziz dostum," demiş, eşim bir hizmetkâr istedi benden. Tam sizin evdeki gibi birini tarif etti. Onu bana hediye eder misin?'

'İyi ama bizim kadıncağız gördüğünüz gibi hamiledir, size pek yararı olmaz.'

'İyi ya işte, bizim de yakında bir çocuğumuz olacak, hem süt annelik, hem hizmetçilik eder.'

'Peki! Madem istiyorsun!..'

Bey hizmetçiyi alıp yola düşmüş. Bir köprüden geçerken, zavallının kalbine bir hançer sokup ırmağa atıvermiş. Gel gelelim kadıncağız son nefesini vermeden can havliyle bebeğini doğurup kıydan sarkan otların üstüne bırakmış. Çok geçmeden bir ayı, iki yavrusuyla ırmağa su içmeye gelmiş. Anne ayı bebeğin ağlayışını duymuş. Kendi yavrularıyla birlikte onu da inine götürmüş, beslemiş, büyütmüş. Çocuk üç yaşına geldiğinde, tacir o

bölgelerde ava çıkmış. Ayı ininin yanından geçerken çocuğu görmüş ve yakalayıp evine götürmüş. Çocuk zamanla ehlileşmiş, terbiyelenmiş.

Aradan yıllar geçmiş. Horasanlı bey eski dostunu hatırlayıp tekrar ziyaretine gitmiş. Tacir dostunun evinde bir delikanlı ile karşılaşınca şaşırılmış. Birkaç gün delikanlıyı izlemiş, hareketlerini, oturup kalkmasını ve konuşmasını çok beğenmiş, hatta aklından kızına kısmet diye de geçirmiş. Sonra tacir dostuna sormuş:

'Aziz dostum, bunca yıldır muhabbetimiz var, lakin bir çocuğunuz olduğunu hatırlamıyorum; maşallah pek iyi yetişmiş, kimdir bu delikanlı?'

Tacir, çocuğun hikâyesini anlatınca Horasanlı bey yıllar öncesini hatırlamış. Çocuğun yaşını hesap etmiş, öldürdüğü hizmetçinin oğlu olduğunu anlamış. Mağaradaki kâtiplerle olan konuşmasını da hatırlamış. O gece bir plan kurmuş. Sabah kahvaltı sırasında tacir dostuna demiş ki:

'Azizim, aileme bir haber göndermem lazım, bir mektup yazayım da bu delikanlı onu götürüversin!'

Ev sahibi kabul etmiş. Delikanlı üç gün üç gece at koşturmuş, gece yarısı Horasan'da beyin konağına varmış, avlusundan girmiş ama o saatte kimseyi uyandırmamak için atını bir kütüğe bağlayıp başında uyuyakalmış. Tesadüf bu ya, ertesi sabah evden ilk evvel beyin kızı çıkmış. Delikanlıyı görmüş. Görür görmez de vurulmuş. Ona yakından bakayım diye yaklaşınca destarının tülbendi arasında düşmek üzere bir mektup görmüş. Mektubu almış, üzerinde babasının yazısını tanımış. Acil bir haber vardır diye de merak edip açmış ve okumuş. Tek cümle:

"Bu mektubu getiren delikanlıyı derhal yakalayıp öldürünüz ve gizlice gömünüz. On gün sonra görüşürüz."

Kız bu güzel yüzde ne gibi bir kötülük olabilir ki, diye düşünürken ona gitgide hayran kalmış ve hemen eve koşup eline diviti ve kâğıdı almış.

"Bu mektubu getiren delikanlıyla kızımın nikâhını kıyın, on gün sonra geldiğimde beni bir düğünle karşılayın."

Sonra... Sonrası kolay ey okuyucu; unutma, kader diye bir şey vardır ve kimse kader kâtiplerinin yazdığını bozamıyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ölüm ve saltanat

İskender Pala 2011.10.11

-Başbakanımız ve bütün Erdoğan ailesinin başı sağ olsun-Kimdir hatırlayan dünyaya geldiğinde kulağına okunan ezanı ve giderken kılınacak namazı? Ömür ki bir ezan bitip de bir namaza başlar kadar kısa iken kimdir o bir namazlık saltanatı hatırlayan?

Zinhâr unutulmaya!.. Dünya tamahkâr bir bezirgan; ölümler alır, ölümler satar durmadan. Güzel ölümler, korkunç ölümler, yürek yakan ölümler, kurtuluş olarak görünen ölümler. Ve ardından sagular, yuğlar, mersiyeler, ağıtlar... Sonra gidip varılacak bir büyük duruşma; "O günde birtakım yüzler parıldar; gülen ve sevinen (Abese,38-39)". Kimdir şimdi hatırlayan o günü, ve kimdir o günün devamlı yaklaşmakta olduğunu?!

Kimdir ölümden bir ibret alır; ve kimdir ölümü bir vuslat bilir? Ölüm mü bir rüya, rüya mı bir dünya?!.. Gelimli gidimli dünya; son ucu ölümlü dünya... İkiz aynanın arka yüzü ve arka yüzünde salt gerçek görünür aynanın. Bunda kırıkan yüzler, onda ay parçası olur. Çünkü göğsümüze iliklenen imanların aşk olduğudur ölüm, bir tek aşk, yalnızca aşk... "Bu dünyaya gelen kişi, ahir yine gitse gerek / Misafirdir, vatanına bir gün sefer etse gerek. (Yunus)"

Ölüm, herkese aynı yakınlıkta, herkesten aynı derecede uzak... İstisnası olmayan tek gerçek ve ayrıcalığı olmayan yegâne yolculuk. Acı olduğu kadar mecbur, ürkütücü olduğu kadar alışılmış, aykırı görüldüğü denli doğal ve kovulmak istendiğinde kucaklanmış. Hayatla birlikte var, insanla birlikte yok. Zaman... Orada bir mihenk taşı... Zaman... Ölümler ve ölenler kronolojisi...

Zannımca hiç yazılamayacaktır hikâyesi ölümün. Belki de o bizim okuyamadığımız tek ve en gerçek hikâyemizdir de bize bunu bildirmeyen, bir hikmetle bildirmemiştir... Çok şükür ki yaşarken bilmeyiz biz o hikâyeyi ve çok şükür ki inananlar için serim bölümünden elbette daha güzeldir hikâyenin çözüm bölümü.

Ölümün göz yaşı olup yanaklardan süzülüşü bir an vardır. Renksizdir, ama kalplerde görülür, kokusuzdur ama taze toprakta hissedilir. Evlat, annesinin tabutu başındadır ve yumdukça gözünden mercan dökülür. Kederin cana dokunduğu andır o, ve artık ölümün adı annedir. Ya elini tutmuş veya elinden tutmuşluğunuzu hatırlarsınız o anda. O olmasa olmazdık biz dersiniz; ve var olmamız için o hep var olsun istersiniz.

Anne ki yaşarken hissettiklerimizden ziyadesini hissederiz ölünce. Adı geçtikçe yüreğimizden, kurşun geçti sanırsınız artık. Gülüşü katı mermerleri yumuşatır, bakışı gönül ülkelerini kuşatır durmadan. Evladına yanarken sevgiyi gergef gergef dokutan da, hayatı sayfa sayfa okutan da onun şefkatli bakışları olmuştur çünkü.

Kitap'ta ayet ayet çoğalan adı Nisâ ve Nûr'dur onun. Hacer'dir; Asiye'dir ve Meryem'dir. Âmine'de Kutlu Nebî'ye süt olmuştur. Somali'de adı açlık, Irak'ta zulüm, Mısır'da çılgıktır, televizyon ekranlarına gözde nem, bakışta acı olarak yansımaya alışmışsınızdır. Bir anadan doğduğunu unutunca medeniyet, elbette medeniyetsiz kalmaya mahkûm olur. Ve medeniyet, anne olmayı şu dünyanın en zor zenaatı haline getirmiştir maalesef.

Çocuğunu yitirmek bir anne için, annesizliği gibidir çocuğun. Vatan sayılır bir ana ve elbette ana, vatan. Kendileri için yaşamaz analar hiç; hiç ağlamazlar kendi acılarına. Başında ağırlı bin bir hasretle her saniye bin canı bir bedende feda ederek ihyaya çalışırlar çocuklarının umutlarını. Yaşı kaç olsa, mevki ve makamı ne olsa!.. Ve çocuk annesini yitirdiğinde çocuksuz kalmış bir anne gibi olur. "Bir evlat pir olsa da / Anaya muhtaç imiş".

Ana ki, lirik bir şiirdir. Şiir okumayı sevenler için bir tabut başında gözyaşı olur adı. Ve huzurda el bağlayanlara bir makamdan değil bir musalladan gülümseyerek bakmaktır saltanat.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kültür sanat ve belediyeler

İskender Pala 2011.10.18

Eskiden muhafazakârların kültür-sanat sıralamaları hayli gerilerde durur, hayata dair planlar içinde fazla yer almazdı.

Çok şükür bu algı yavaş yavaş değişiyor. Son yıllarda yerel yönetimlerin kültür-sanata yönelik etkin çalışmaları ve imkânları ölçüsünde şehrin sakinlerine kültür-sanat faaliyetleri sunmaya başlamaları bunun en önemli sebeplerinden biridir. Eski belediyeçilik anlayışlarının hilafına, hemşerileri arasında hiçbir ayırım yapmadan, ilgilenen herkes için birtakım kültürel ve sanatsal çalışmalara destek vermek, onları üretip sunmak, artık AK Parti belediyeçiliğinde neredeyse tabiileşti. O kadar ki, büyük şehirlerin hemen hepsinde insanlar eğitim yılının açılışıyla birlikte buna paralel ilerleyecek bir kültür-sanat sezonunun da başlayacağını artık biliyor, bu beklenti ile hayatlarında yeni planlamalar yapabiliyorlar. Anadolu'daki çelimsiz belediyeleri bir yana bırakırsak yurdun hemen her yanında yıl boyu takip edilecek kurslar, seminerler, eğitim atölyeleri, sanat faaliyetleri ajandalara işleniyor ve dolu dolu bir yıl geçirmenin yolları aranıyor.

Şehrin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak bu imkânlar daima artıyor ve yerel yönetimler bilhassa öğrenciler için vazgeçilmez fırsatlar sunuyor. Her zaman söylemişimdir, büyük şehirlerde üniversite okumak, ikinci bir diplomaya sahip olabilme imkânı demektir. Düşünün, bir üniversite öğrencisi, tabii eğer isterse, büyük şehirde, tesadüfen kazandığı ve sırf okumuş olmak için devam ettiği bir bölümün dışında asıl mesleğini yapabileceği, hayatına anlam katabileceği bir alana dair kurslara, seminerlere, atölye çalışmalarına katılabilir, bir yabancı dil öğrenebilir, velhasıl sevdiği alanın insanı olmak gibi bir şans yakalayabilir. Elbette buna üniversite sınavına hazırlanan gençler, iş arayan yetenekler, ev hanımları, velhasıl şehirde nefes alıp veren her yaştan ve her katmandan insan da dahildir. Artık büyük şehirlerdeki belediye faaliyetleri insanları ataletten kurtaracak fırsatlar sağlıyor. Söz gelimi İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kültür-sanat çalışmaları ile İsmek programlarına bakalım. Bir yandan Milano'da, Madrid'de 150-200 Euro bedelle izlenebilen sanatkârları 15-20 lira gibi küçük rakamlarla izleyebilme imkânı sunarken diğer yandan insanları evinde bir meslek sahibi yapabilmektedir. İlçe belediyeleri için de keza durum aynıdır. Mesela Küçükçekmece, Üsküdar, Pendik, Fatih, Zeytinburnu gibi kültür-sanata verdiği değerle adı anılan ve göz doldurucu faaliyetleriyle öne çıkan belediyeler. Her biri, entelektüel hafızamıza sağladıkları katkı ve medeniyet birikimimizle bizi yeniden karşılaştırdıkları için tebriki yüz kere hak ediyorlar.

Beyoğlu Belediyesi'nin semt konakları ise apayrı bir takdire layıktır. Eski mahalle sistemindeki bütün değerleri koruyarak insanlar arasındaki insicamı sağlayan, mahalleyi bütünleştirici bir patronaj ile sakinlerine sahipsiz olmadıklarını hissettiren bir tavır sergiler. Eskiden mahallelerimiz vardı, hayat orada bütünleşir, duygular paylaşıldı; şimdi ise küresel dünyanın kapitolleri var ve insanlar artık mekânları paylaşmakta bile zorlanıyorlar. Hakikatte büyük şehir demek, muazzam bir birlikteliğin içindeki dayanışma fikri demektir. Beyoğlu Belediyesi'nin bu yolda çalışmalar yapmak ve şehre katkı sağlamak için kurduğu Kültür Kenti Vakfı bu bakımdan manidardır. Yönetilmesi gereken sorunlar kadar içinde yaşanılan şehrin ruhunu da kavramak adına önemli bir girişimdir bu. Yalnızca Beyoğlu ile Pera arasındaki geçişkenlikleri, tarihsel düzlemdeki farkı ve baskın algıyı ortaya çıkarsa[1] bile bu vakfın çalışmaları yine de büyük anlam kazanacaktır.

Sözü uzatmayayım; bilhassa İstanbul'daki öğrenciler için bir tavsiyem var: Hangi semtte oturuyorsanız oturun, hangi fikre sahip olursanız olun, önce oturduğunuz semt belediyesinin yolunu kendinize yol edinin. Orada sizi kimse horlamayacak, yadsımayacak. Bilakis orada sizi ilgilendiren en az bir kültür-sanat alanının varlığını göreceksiniz. Bütün ilçe belediyelerinde bu tür imkânları bulabilirsiniz; daha da yetinmezseniz Büyükşehir Belediyesi'nin bültenlerine, ilanlarına, internet sayfalarına yönelin. Sizi bekleyen kurslar, seminerler, anma günleri, konserler, tiyatrolar, gösterimler, sempozyumlar, yayınlar, yarışmalar vb. mutlaka vardır.

"Peki hocam, biz Ankara'dakiler ne yapacağız?" diyorsanız; siz de Sayın Melik Gökçek'in makamına yürüyüp "Bizim de kültür-sanata ihtiyacımız var!" deyin; kim bilir, belki de...

[1] İsimler kimliklerin omurgasıdır. Pera dediğinizde zihnimize üşüşen algılarla, Beyoğlu dediğinizde gözünüzde canlanan şehir apayrı iki şehirdir. Ege adı kullanılmadan evvel orası Akdeniz (Atatürk'ün "Ordular! İlk hedefiniz,

Akdeniz'dir, ileri!" komutu bunu gösterir); oradaki adalar da Akdeniz Adaları (Cezâyir-i Bahr-i Sefid) idi. Ama biz oranın adını Ege olarak değiştirdiğimizde içindeki adaların da tapuları kendiliğinden Egesos kültürüne ait görüldü ve hiçbir bedel karşılığı olmaksızın, bir tek kurşun bile atılmadan elimizden çıkıp gitti. İşte bu yüzden, güzelim Beyoğlu'muzu bilerek veya gafilane Pera'laştırmak isteyenlerin farkında olunması lazımdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yirmi dört saniye

İskender Pala 2011.10.25

Şehir: Ben yitirilmiş masumiyete ağılıyor ve ülkem adına şehit olmuş evladımın yasını tutuyordum. Bir zeval vaktiydi. İyi bir kalbe güzellikler yazılırken başladı her şey. Yer sarsılıyordu. Saydım, yirmi dört saniye...

Ruhumuzdaki o en çıplak yere dokunan an ötesi bir an gibiydi. Bir uğultudur kapladı damarlarımı ve kulaklardan zihinlere uzanarak savruldu çığlıklar. Uzak yakına geldi, yakınlıklar kaçtı avuçlardan...

Kasaba: Kurulmaya başladığımdan itibaren bu anı beklemeye de başladığımı bilmiyordum. Her çoğalan birbirinden, her eksiliş birden oluverirmiş meğer. An'ın farkına vardım. Bir çeşmenin lülesinden suyu ve bir annenin memesinden sütü kopartıveren o anın. An, pamuk ipliğini koparmaya başlamıştı. Sonsuz bir susuzlukla atıldım canları zapt etmeye. Lakin heyhaaa!... Yalnızca bir toz bulutunun yükseldiğini gördü gözler... Yalnızca yirmi dört kısacık an geçmişti... Her biri göz yumup açınca süren...

Panik: Gün bu gündür... Savulun ey insanlar!.. Dalga dalga isyan, yığın yığın ölüm adına savulun!.. Her caddeye, her sokağa, her eve varasıya kadar savulun. Her kalbe girmeli, her zihni istila etmeliyim. Yalnızca yirmi dört saniyem var... Dehşetin ne olduğunu anlayın diye şimdi her akli baştan almalıyım. Koşarken, çırpınırken, çığlık çığlığa ve hıçkıra hıçkıra... Savulun insanlar; gün bu gündür.

Bina: Hep bu andan korktum. Üstelik er veya geç bu anın geleceğini biliyordum. Daha temelim atıldığında başladı bu korkum. Eksik yapıldım çünkü, kısıncı yapıldım. Elbette sorumluluk alacak, can taşıyacaktım, canlar taşıyacaktım. Kaç yıl geçti, dayandım, özveriyle dayandım... Bana emanet canlara ziyan erişmesin istiyordum. Tam yirmi dört yıl geçti de, şu yirmi dört saniye geçmek bilmedi. Ey bana aşına canlar; bilin ki beni ne 7.2'lik sarsıntı, ne temelimin ihaneti, ne ustanın eksik harcı yıktı; hayır beni sizi kaybetmek yıktı. Şimdi siz öldünüz diye ben ölüyorum...

Ana: Yavrummm!.. Bana yavrumu bulun!... Şimdilik odada oynuyordu. Odayı bulun bana. Kapının zili çalmıştı, arkadaşı gelecekti, ona bakmak için ayrılmıştım yanından, kapıyı bulun bana!.. Ablası!.. Ablası okuldan dönecekti. Ablasını bulun... Babası son kez evden çıkarken bana emanet etmişti onları... Mayınlara dikkat et, demiştim, mayınlara basma sakın, akşama eve tek parça olarak dön. Sonra bana kanlı üniforması ile şehitlik künyesini getirmişlerdi. Bana künyeyi bulun!.. Bana...

Öğrenci: Katman katman beton yığınlarının arasında arkadaşım Osman kaldı. Aynı odada gurbetlik kaderimizi paylaşıyorduk. Okulumuzu bitirecek meslek sahibi olacaktık. Annesi babası onu aramaya geldiklerinde yüzlerine nasıl bakacak, ne diyeceğim şimdi!.. Onu enkazın altından çıkarmalıyım, beton kütleleri almalıyım üzerinden... Ah be Osman, ah be kirvem, keşke ölen ben olsaydım da sen kalsaydın be!..

Osman: Allah'ım!.. Gücümü ve aklımı koruyayım Allah'ım. Bacağıma saplanan şu demirden kurtulmalıyım. Ama nasıl olacak, kıpırdamıyorum ki? Şu göğsüme dayanan şey bir kiriş olmalı!.. Bacağıma hareket ettirmesem iyi olacak galiba. Eğer elime bulaşan ıslaklık kendi kanım ise bunu durdurmalıyım. Azıcık ışık olsaydı?!.. Tekrar bağırısam acaba? Gitgide gücüm de tükeniyor. Heeey!.. Burdayıım!.. Kimse yok muuu?!.. La ilahe illallaaaah!..

Çıgılık: Orda kimse var mı?!.. Aşağıda kimse var mı? Kimse varsa ses versin!.. Hişttt!.. Susun, dinleyin!.. - Tak... tak... tak... Burda bir canlı vaaar!.. Ses aha şurdan geliyor!.. Çabuk olun!..

Muhabir: Evet, değerli izleyiciler!.. Gördüğünüz gibi gece olmasına rağmen arama kurtarma çalışmaları son hızla devam ediyor. Türkiye'nin her yerinden yardım için gelen ekipler ve yardım malzemesi gönderen yurttaşlarımız var. Son açıklamalara göre 264 can kaybı, binin üzerinde yaralı. Halen göçük altında üç yüzden fazla insan olduğu tahmin ediliyor. Allah herkesin yardımcısı olsun! Şimdi yanımızda bir depremzede var, mikrofonu ona uzatıyoruz. Evet hanımefendi, neler diyeceksiniz? Ama siz titriyorsunuz, üşüdünüz mü? Ama siz ağlıyorsunuz!..

Gözyaşı: Uçuruma düşerken neler hissedeceğimi merak ederdim hep; yanaklardan süzülerek inmek yerine gözden çıkıp doğrucu toprağa karışmanın nasıl olacağını merak ederdim. Aynalarda kendi boşluğumu görmek isterdim. Hep yürekten kopup geldiğimi düşünür ve bir gün ciğerden çıkıp gelme ihtimalimi düşünürdüm. Bana bugün gözyaşı demeyin; bende benden içeri bir ben var artık... Bu gece benim kendimi tanıdığım, gerçeğimle yüzleştiğim gece çünkü. Bugün hamurum kandır benim...

Gece: Gelinler kadar hüzünlü, umutlar gibi tedirgin, zulüm misali katıksız... Sokakla tüten bir alev in ucunda ah edip duruyorum. Küller ve toprak. Bütün yıkımlar benim bağrımda. Konuşmayı yeniden öğrenmem gerekiyor, sesleri ve harfleri kaybettim. Bu acıyı içime bırakanlar bende sır olarak kalacak. Dünya yeniden kurulduğunda, şehir eskisi gibi olduğunda ben o sırları hâlâ saklıyor olacağım.

Mahkûm: Bir gün şu duvarlar yarılsa da sevdiklerimi bir kez olsun görsem diye her gece dua ederdim. Sonunda duvar yarıldı, lakin sevdiklerimi görmek beni sevindirmedi. Hangi baba, annelerinin naşı başında ağlayan üç çocuğun üstüne uğramak ister? Şimdi hapishaneye geri dönmeli ve bir gün üç yavruma hem anne, hem baba olmak üzere duvarların yerinde durmasına yakarmalıyım.

Yürek: Her şeyin bir ve tek olduğunu hissediyorum. Kötülükten şefkat ve merhameti, çirkinden iyilik ve güzelliği, yıkıntılardan insanı çıkaran sevdanın mekânıyım diye... Masumiyete vurgun lekesiz sevdalar adına sizi yanıma çağırıyorum. Harabelerde, karanlıklarda çarpan yüreklere dokunmak için...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir şiir ve bir tarih kitabı

İskender Pala 2011.11.01

Kanuni Sultan Süleyman'ın hani o dillere destan gazelini hatırlarsınız. Birkaç beytini okuyalım:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

Saltanat dedikleri ancak cihan kavgasıdır

Olmaya baht u saadet dünyada vahdet gibi

Olsa kumlar sayısınca ömrüne hadd ü aded

Gelmeye bu şişe-i çerh içre bir saat gibi

Aşağı yukarı şöyle anlatmaktadır: Şu dünyada her kime sorsanız devlet etmek, hükmünü yürütmek, halkı yönetmek ister. Bunca yıldır halkı yöneten biri olarak bana sorarsanız şu dünyada ağız tadıyla geçirilmiş bir an, bir nefesçik zaman, bütün dünyaya hükmetmekten daha üstündür. Dünya ve dünyalıklar için kavga edip durmanın adına saltanat demişler; oysa şu dünyada köşesine çekilip iç dünyasıyla barışık yaşamak kadar büyük bir saadet ve talih olamaz. Ömür dediğin şey yıl ile hesap ediliyor; farzet ki senin ömrünü meydana getiren yıllar denizlerdeki kumlar sayısınca çok olsun... Şu feleğin fanusuna doldurduğu o kumlar birden akıverir de sonuçta ömrün bir saat kadar bile gelmez; göz yumup açincaya kadar kum saatinden kumların boşaldığını görürsün.

Ben ne zaman bu şiiri okusam, gözümün önünde artık yaşlanmış, yorulmuş, dünyadan el etek çekmiş, içine kapanmış bir Kanuni portresi belirir. Pişmanlıkları olan, ömrünün muhasebesini yapan, bir hükümdar olmaktan öte bir kul olmayı hatırlamış bir ihtiyardır artık o. Ama bütün bunlar benim zihnimdeki tasvirlerdir. Hakikat öyle mi acaba, sorusuyla kaç kez tarih kitaplarına bakmışlığım vardır. Birkaç kırık dökük cümle dışında eski müverrihlerimiz bir hükümdarı, hele de Kanuni gibi ihtişamlı bir sultanı sultanlık kimliği ötesinde bir kul olarak göstermekten nedense çekinirler. Son günlerde yayınlanan bir tarih kitabını[1] karıştırırken şiirin bana ilham ettiği düşüncelerin doğruluğunu gördüm. Böylece bir şiirin de tarih belgesi olabilmek adına incelenmesi gerektiği fikrini bir kez daha kendime telkin ettim. Adı geçen tarihçi Zinkeisen, Kanuni'nin son yıllarını belgelere dayanarak, elçilerin ülkelerine yazdığı raporlardan süzerek bakın nasıl anlatıyor:

"Zaman zaman cesaretini kaybettiği, melankoliye düştüğü anlar olmuştur; fakat bunların sebebi salt bedensel ıstırapları değildi, daha ziyade ruhunu içten içe kemiren büyük endişelerin sonucuydu. (...) Gücü karşısında bütün dünyanın titrediği bu muhteşem hükümdar bile bu gibi manevî pişmanlık anlarında, dünyevî büyüklüğün hiçliğini hissettiği bu anlarda, kendinin de aslında bir hiçlik olduğu gerçeğini görmüştü. Hayatının son yıllarında kendini iyice dine vermişti; birçok din meselesi ile uğraşıyordu ve dinî vecibelerini hassas bir biçimde yerine getirmeye özen gösteriyor (..) Allah'ı överek Allah'ın mutlak gücü karşısında kendi hiçliğini anlatan şiirler yazarak rahatlıyordu."

Şiirin son iki beytini bu açıklamalar eşliğinde okuyalım isterseniz:

Ko bu ıyş u işreti çünkim fenadır âkıbet / Yâr-i bâkî ister isen olmaya tâat gibi

Ger huzur etmek dilersen Muhibbî fâriğ ol / Olmaya vahdet makamı kûşe-i uzlet gibi

Bu dahi aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Ey Muhibbi! Kendine kalıcı dost ve ölümsüz sevgili istiyorsan, seni kötü sonlara sürükleyen ıyş u işretten geçip Allah yoluna ve itaate yönel. Eğer aradığın huzur ise, dünya dağdağasından el etek çek; çünkü uzlet köşesi kadar seni huzura kavuşturacak bir başka makam olamaz."

[1] Johann Wilhelm Zinkeisen, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, c. II, s. 650 vd. Johann Wilhelm Zinkeisen bilimsel çalışmaları olmasına rağmen üniversite kürsülerinde yer bulamamış, bunun verdiği hirs ile olsa gerek altmış yıllık ömrüne (1803-1863) üniversitelerde üretilmeyecek kadar fazla eser sığdırmış bir bilim adamı. Çeşitli tarih kitapları hazırlamış, en ünlü eseri olan Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki Tarihi'ni tam yirmi üç yıl uğraşarak hazırlamıştır.

Gazetecilik yaparak ekmeğini kazanmasına rağmen bilimsel disiplini fevkalade sağlam bir araştırmacı olan Zinkeisen, Türk tarihçilerinin ulaşmakta zorlanacakları kaynakları kullanarak Türk araştırmacıların haberdar olmadıkları belgeleri kullanmıştır. Bu husus tarihin objektifliği adına çok önemlidir. Nitekim eseri Almanca yazmış, lakin içinde Yunanca, İtalyanca, Latince, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca geniş alıntılar, belgeler, arşiv kayıtlarına da yer vermiştir. Buna karşın Doğu dillerini bilmemesi, hatta Türkçe'yi bilmiyor oluşu eserinde Türkçe kaynaklar, arşiv vesikaları ve vekayinameler gibi tarihin önemli kaynaklarını kullanmasında eksik kalmıştır. Yine de kitabı Osmanlı Devleti'nin Avrupa bölgesindeki tarihi için ziyadesiyle değer ifade eder. Zinkeisen'in eseri değerli tarihçiler Erhan Afyoncu'nun editörlüğü ve Kemal Beydilli'nin bilimsel kontrolleri neticesinde, uzun bir çalışmanın ürünü olarak Türkçe'ye kazandırıldı. Her kim, tarihî olayları öğrenirken çağdaş batı kaynaklarının neler kaydettiğini de öğrenmek isterse bu kitaba bakmalıdır. Çünkü Zinkeisen'in eseri belge zengini ve tarihin objektifliği adına önemli bir çalışmadır. Emeği geçenlere teşekkür ve tebriklerimizi iletiyoruz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sultan Sencer ile Hanende Mehistî

İskender Pala 2011.11.08

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın oğlu Sencer (Saltanatı: 1119-1157) tarihin ender kahramanlarından biridir. Bilim adamlarına sahip çıkması ve zevk-i selim sahibi olmakla ünlüdür.

Sanattan anlar, zarif meclisler tertip edermiş. Tarihler bu meclislerde onun hizmetinde bulunup hanende ve sazandeliğini yapan Mehistî isimli mayası temiz bir kadından bahsederler. Mehistî çengini dizine koyup da sesini nağmelere kattığı vakit bülbüller bile meclise gelir onu dinlermiş. Yüzüne bakanlar onun için bir ay parçası demeseler de ruhunun güzelliğinden mutlaka etkilenirler, konuşurken yahut şarkı söylerken can kulağını açık tutmaya özen gösterirlermiş.

Feridüddin Attar'ın anlattığına göre Sultan Sencer bir gün ava çıkmış maiyetinde altı çadır kadar has dostlar ve musahipleri, bir de hizmetkârlarıyla eğleniyordu. Bir akşam Radegan çadırına çekilmiş, Mehisti'yi çağırıp biraz çeng çalmasını, güzel şarkılar söylemesini istemişti. Sultanın boylu poslu, şiirden ve sözden anlayan bir kölesi vardı. Otağında bekler, her hizmetine koşar, sultana sırdaş olur, onu hem korur, hem kollardı. O gece Sultan ile Mehisti'ye yine o hizmet etti, sultan emrettikçe şiir okudu, arada sırada şarkıya eşlik etti. Bu revnaklı meclis ta gece yarısına kadar sürdü. Sonra sultan uyumak üzere yatağının bulunduğu perdeli kısma geçti. Mehisti de huzurdan çıkıp kendi çadırına yöneldi.

Teheccüd vaktine doğru sultan uyandı. Adeti olduğu üzere kölesine seslendi. Fakat hiçbir cevap alamadı. Otağının her yanına baktıysa da köleden bir işaret, iz bulamadı. İçinden ona öfkeleni. Çadırını bekleyen muhafızlara sordu. Mehisti'nin ardından gittiğini söylediler. Sultan daha da öfkeleni ve geri Hint kılıcını kuşanıp yağmurluğunu sırtına aldı. Artık adımlarını kin ve hiddet ile atıyordu. Belli ki kölesi Mehisti'ye tutulmuş, kendisini otağında tek başına bırakarak görevini ihmal etme pahasına sevgilisinin yanına gitmişti. Çadırın deliğinden bakınca da düşüncelerinde yanılmadığını gördü. Mehistî çengini bir dizine koymuş içli içli çalışıyor, köle de diğer dizine başını yaslamış gözünden damlalar akarken söylüyordu:

- "İplik eğirenlerin iğlerindeki ipliğe ihtiyacım olursa, seni çayır çimenlerde bir kirman gibi kucaklar, aşk ipliğimi sana sararak eğirim!"

Sultan Sencer beyti duyunca pek hoşuna gitti. Sonra içine bir merhamet geldi. "Bu gece belimdeki Hint kılıcı ile bu çadıra girersem ya ben ikisinin de canına kıyarım; ya onların ödü kopar, can verirler; en iyisi bu niyetten vazgeçmektir" deyip geri döndü. Ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi davrandı, ama beyti tekrarladı durdu. Akşam bir meclis kurulacağını bütün dostlarına ilan etti. Her şey hazır olmuş, eğlence başlamıştı. Mehîstî yine çeng çalmada, güzel sesiyle şarkılar okumadaydı. Köle de yine sakîlik yapmakta, elindeki ibrik ile ayakta hizmete devam etmekteydi. Meclis biraz germiyet bulup da teklif tekellûf aradan kalkınca sultan, dostlarına hitaben Mehîstî'yi öven sözler söyledi, onun musıkî ve şiir bilgisinden sitayişle bahsetti.

-Hatta Mehîstî arada sırada kendisi de şarkılar tertip eder, besteleyip okur. Bunlardan birini bu akşam bizimle paylaşırsa hepimizi mesrur edecektir!" dedi ve sonra Mehîstî'ye döndü:

-Canım Mehîstî! "İplik eğirenlerin iğlerindeki ipliğe ihtiyacım olursa" diye başlayan şarkıyı bize lütfedersin değil mi?

Mehîstî padişah'tan o beyti duyunca çeng bir yana, kendisi bir yana düştü. O kadar ki yüzüne gülsuyu serpererek ayılttılar. Üç defa bu şekilde bayılıp ayıldı. Ama yine de yaprak gibi titriyordu. Akli başında yoktu. Tuzağa düşmüş bir kuş sanılırdı. Sultan Sencer her ayıldığında onun gönlünü almak istedi:

-Benden korkuyorsan ey nazeninler şahı, sakın korkma. Emin ol ki canın emniyettedir.

Mehîstî üçüncü defa kendine geldiğinde cevap verdi.

-Hayır artık sizden korkmuyorum efendimiz. Lakin, isteğiniz dün geceye dair bir belirti gösterince anladım ki siz sultanım dün gece gizlice beni gözetliyordunuz. Şimdi izniniz hilafına iş yaptım diye ister beni bağışlayın, ister öldürün; kederim bundan değil. Siz beni yalnızca birkaç dakika gözetlediniz bunca mahcup oldum, oysa ki her saniye beni görüp duran kainatın sultanı, Allah, hep beni gözetleyip durmada. Siz dün gecenin sırrını söylediniz diye bunca tedirgin oldum ve ölümü göze aldım da, Allah bütün bir ömrün sırlarını ortaya döktüğünde ve yüzüme vurduğunda ona ne cevap vereceğim ve o vakit ne yapacağım; işte asıl korkum bu! Allah her konakta benimle iken ben nasıl olur da onun kapısından gayrı bir eşığe adım atarım?!.. Not: Bütün okuyucularımın bayramını tebrik ederim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Söz ola...

İskender Pala 2011.11.15

Yunus, "Kelecî bilen kişinin, yüzünü ağ ede bir söz / Sözü pişirip diyenin, işini sağ ede bir söz" diyor. Atalar da demişler ki, kişi sözünden bilinir ve güzel söz yüz ağartır.

Onlara göre sırf söylemiş olmak için söz söylemek hamakattan sayılırmış. İşte çağımızın salgın hastalıklarından biri bu söz hamakatıdır. Oysa ki "Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı"dır. "Söz ola ağulu aş, bal ile yağ ede bir söz"dür. Ağı katılmış aş bal eden sözler elbette öncelikle kanaat önderlerinden, devletlulardan, mürşitlerden, tebliğ sahiplerinden, değerli ve büyük insanlardan sadır olur; illa ki istenirse herkes ağuyu bal eyleyebilir. Meşhur hikâyedir; sultanın biri düşünde dişlerinin döküldüğünü görmüş. Önden arkaya doğru ağzında hiç diş kalmamış. Dehşetle uyanmış ve derhal ülkesinin en iyi rüya yorumcusunu huzuruna getirtmiş.

Adam rüyayı dinledikten sonra telaşlanıp "Eyvah hünkarım, eyvah!.." demiş, "Gördüğünüz rüya bir felaketi gösteriyor. Çocuklarınızın her bireri ölecek!.. Allah size sabır versin!.." Hükümdar duyduklarından dolayı çok üzülmüş. Bu yoruma göre evlat acısına dayanmak bir yana ülkesi de başsız kalacaktı. Öfkesi başından aşmış ve bu üzüntülü haberi kendisine veren adama gazap edip attırmış zindana. Çeksin cezasını!..

Günler geçtikçe padişahın içine bir umut düşmüş. Nihayet bu bir rüyadır ve belki başka türlü de yorumu vardır. Bu sefer başka bir yorumcu çağırtmış. Bu gelen de rüyayı sonuna kadar dinlemiş. O da önce üzülmüş, ama sonra şöyle anlatmış:

-Hünkarım rüyanız mübarek olsun. Allah size öyle uzun bir ömür bağışlamış ki, evlatlarınızın hepsinden uzun yaşayacak, onların mutluluklarına şahit olacaksınız.

Padişah duyduklarından dolayı gayetle mutlu, tabirciye ihsanlarda bulunmuş.

İşte buyurun; ağulu aşı bal ile yağ eden bir söz. Şüphesiz ilk yorumcunun sözleri doğrudur, lakin hem incelikten yoksun, hem de mahalle ve devrana uygun değildir. Eskilerin "Küllü makamun makal (Her makamın uygun bir sözü ve üslubu vardır)" buyurmalarındaki hikmet burada kendini gösterir[1]. Çünkü "Kişi bile söz demini, demeye sözün kemini"dir. Ancak o vakit "Bu cihan cehennemini, sekiz uçmağ ede(n) bir söz" söylenmiş olur. Eğer sözün demi (zamanlaması) bilinmezse ne kadar güzel de söylense söz kem (kötü) sonuç doğurur. Buna mukabil yerinde ve uygun söylenen bir söz cehennemi cennet gösterebilir, hatta belki orayı cennete çevirir. Sözü üsluba uygun ve sanatlı söylemek bu bakımdan önemlidir. Sözün inceliklerine vakıf olunduktan sonra her söz savaş kestirir, her söz baş bitirip can katar. Acıların tesellisi de, zehrin şekere dönmesi de bu sayede mümkündür. Keza anlatırlar, hani başka bir padişahın da çok sevdiği bir atı varmış. Yalnızca bu atın bakımı için birkaç seyis görevlendirmiş. Atı o kadar severmiş ki "Kim bu atın öldüğünü bana söylerse başını cellada veririm" der, böylece herkesin o ata ihtimam göstermesini sağlarmış. Ne var ki at da bir canın sahibi, üç yıl, beş yıl derken vadesi yetince günün birinde ölüvermiş. Seyislerin her biri padişahın gözüne çarpmamak için köşe bucak saklanır olmuşlar. Öyle ya, kim şimdi huzura çıkıp "Sultanım, atınız maalesef öldü!" diyebilir ki? Bunu hükümdara söyleyecek bir adam aramaya başlamışlar. Bilgelerden, söz bilen bir zat çıkıp "Hiç korkmayın, ben bu haberi sultana veririm, siz de rahat eder, başınızı kurtarılırsınız" demiş. Dediğini de yapmış, huzura çıkıp padişaha arz etmiş:

-Haşmetli hünkarım! Atınız her zamanki haşmetiyle bir yattı ki yerinden kaldırabilmek kabil değil.

-İşte benim asil atım!..

-Gözlerini bir yumdu ki açsa da o nergis gözleri bir kez daha görebilsem diye hasretle bekleyenler neredeyse kuruyup soldular.

-Gözlerini açmadı demek, Allah Allah!.. Böyle yapmazdı hiç!..

-Ceylanları andıran ayaklarını şöyle bir uzattı ki, görenler, toplamasını beklemek beyhude emek diyorlar.

-Ayaklarını uzattı ha!?!.. Hımm!..

-Üstelik hünkarım nalları da güneşe karşı bir parlıyor, bir parlıyor...

-Desene ki atım öldü...

-Hünkarım, and olsun bunu siz söylediniz!.. Ben öyle bir şey demedim.

Padişah üzülmüş üzülmesine ama adamın sözdeki kurnazlığına da hayran kalmış, onu sevindirmiş, seyislere de atın hesabını sormamış.

Bize gelince, "Aferin o bilgeye!"den başka ne denir!. Ve bir de makama uygun sözünü hatırlamaktan başka: "Yunus şimdi söz yatından, söyle sözünü gayetinden / Pek sakın o şah katından, seni ırağ ede bir söz".

Hamiş: İnsanoğlu şahlar katından sürüleceğı sözleri ölçüp biçiyor da yarın huzur-ı mahşerde gerçek Şah'ın huzurunda utanacağı sözlerden hiç sakınmıyor.

[1] Bu Arapça darbimesele Türkçe kafiyeli bir başka söz daha ilave edilmiştir ki bazı uyanık ve açıkgoz söz erbabını anlatmak bakımından ibretliktir: "Küllü makamun makal; küllü ormanın çakal (Her makama uygun bir söz, her ormanda bir çakal mutlaka vardır)."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Derviş

İskender Pala 2011.11.22

- Derviş, nereye gidersin?- Oraya giderim; bir hizmet var ise görelim diye...- Orası neresi derviş?- Bir hizmetin olduğu yer elbette!- İşin, aşın, eşin yok mudur senin?- Vardır, lakin biraz bekleyebilirler...

*

On üçüncü yüzyılda yaşamıştı o; Yunus dediler adına... Maddeyi ve manayı kavramıştı. On beşinci asırda Seyyid Nesimi suretine büründü, Hacı Bayram hırkasına girdi, öyle göründü... Sırada Kul Himmet ve Yahya Efendi olmak vardı, ardından Sünbül Sinan ile Hüdayi donunda görünmek düştü yazısına... Pek çok surette aynı kimlikle yaşadı. Zaman geldi adı sanı hiç bilinmedi, surete kimliğe hiç bürünmedi. İyiliğı elbise diye giyinip, mürüvveti börk diye başında taşıdı. Mesleğı vardı, ilgileri vardı, heyecanları vardı ama hepsinden iyisi vicdanı vardı. Benliğı yoktu; benlikten çooook zaman önce kurtulmuştu.

Geldiğı zamanı ve geldiğı yeri ihya eden işler yapardı. Sahipsiz kalan tarlaları sürerek, boşa akan ırmakları mecralarına katarak, nineciğın toplayamadığını toplayarak, bebeçiğın erişemediğini eriştirerek... İlla ki irfana muhtaç olanı bilgilendirerek, nesilleri nesillere bağlayacak eğitimi vererek. Sayıları gitgide çoğaldı. Benzer kıyafetler giymeye başladılar ve kişisel dertlerini o kıyafetlerde gizlediler. Benlikten kurtulup halk içine kimliksiz karışmayı öğrendiler sonra. Bir vicdan, bir de iyilik kelimelerini tanımuşlar, lugatlardaki diğer kelimeleri unutmuşlardı artık. Yağmur, kar, çamur demediler; yorgunluk, uykusuzluk, bitkinlik demediler; elleriyle, tırnaklarıyla eşleyip can buldular, enkazlar altında canlar buldular; maddeye mana kattılar, varlık dengesini sağladılar. Yılmadılar, yılgınlık göstermediler. Azimleri zafer olasıya kadar çırpındılar. Bazen gülümsediler ama çok çok ağladılar... Gerçekten çok ağladılar... Gözyaşları yanaklarını yaktı. Hak için, kurtuluş için sebat ettiler; ısrarla ayak dirediler. En son umudu coğrafyanın en son sınırına bir abide gibi dikebilmek adına en son ana kadar gayret gösterdiler, direndiler... Felaketin yurdundan en son onlar ayrıldılar; herkesi kurtardıktan sonra ancak kendilerini kurtarmanın adını andılar...

Asker oldular, gök göyneklerle doru atlara binip göklerden savaş meydanlarına atıldılar; ırgat oldular çatlayan topraklara damla damla yağmur taşıdılar; hekim oldular, çaresize tablet tablet derman yetiştirdiler, muallim

oldular zihinlere ışık ışık bilgi yüklediler... Renk oldular, desen oldular, ses oldular, çizgi çizgi, satır satır, nağme nağme sanat getirdiler... Ama hepsinden iyisi, ilim dediler, mana dediler, can dediler, can verdiler... Her birerinin ellerinde bin marifet var idi. İnsan için çalıştılar, insanıyeti böyle kurtardılar.

Bir karanlık gecede, bir sarsılışla sarsıldığında toprak, koştular katman katman tabakalanan betonlara, yığın yığın biriken ıstırapla yüklü hastanelere ve sıraları kitaplarla dertop olmuş sınıflara. Geçen ay adı yine Yunus idi; bu hafta Hasan, Mert, Tuğçe, Alperen, Ahmet, İlayda, Burak, Cenk, Selim, Ayşe ve Mehmet oluverdiler. D n yine televizyonda gördüm; bazıları ağırdan ağır enkaz ile cedelleşiyor, bazıları bir serum ile koşuyor, diğerleri masumiyetin sefaletini bir sınıfa toplamış öğretiyorlardı. Bana sırtları dönüktü, enkaz arasındaki ile sıraların arasındakini birbirine çok benzettim nedense. Biri Gül Baba,  b r  Sarı Saltuk, şurdaki Nene Hatun, diğerleri Battal Gazi idi sanki. Sanki değil tam da öyleydi işte!...

Çok surette tek beden olarak yardıma koşmuş, bazen azmiyle yeri sarsıyor, bazen özverisiyle zihinlere sarsılmaz bilgiler katıyordu. Sarsıntıya dayanmayan binaların arasında sarsılmayan bir abide idi ve depremin yürekleri sarsamadığını gösteriyordu bize. Ne objektifin, ne kameramanın farkındaydı; ayaz betonları tutuyor, ıslak toprakla konuşuyor, soğuk sıralarda titreyen çocuklara ders anlatıyordu. Belki sarsıntı da, sarsılan toprak da onunla konuşuyordu da objektifler onu görmüyor, kameraman o sesi duymuyordu. Çünkü o bu toprakların has evladı,  zge çocuğu idi. Biz onu görmezden geldiğimizde, öldürmeye çalıştığımızda toprak ona ruhundan kimlik biçiyor, nesilden nesile onu tekrar yaşatıyordu. Onu her çağda gördüğümüz şu sebepleydi ki, o bizim ruhumuz idi. şehirler yıkıldığında onun ayakta kalması; şehirler yapılırken taş ile toprak arasında onun da harca karılmasıandı. İnsanı bedenlen ve zihnen kurtardığı içindi ki şehirler yeniden imar edilebiliyordu. İşte ben, bu coğrafyanın bu çocuğunu gördükçe ağlayasım gelir... Sevindiğim içindir bu... Onlar hep var olsun da; gerisi keder değildir...

*

- Dervış, nereye gidersin?
- Oraya giderim; bir hizmet var ise görelim diye...
- Orası neresi dervış?
- Van, yahut ki Erciş!...
- İşin, aşın, eşin yok mudur senin?
- Vardır, lakin biraz bekleyebilirler...

*

- Alnından öpeyim senin dervış!...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kuş dili

Dillerin bünyesinde mesleklere yahut ortak ilgi alanına yönelik bazı kelimeler yer alır.

Gemicilerin, marangozların, medya mensuplarının kendi aralarında konuştukları özel bir jargonları olduğu gibi felsefenin, tıbbın yahut hukukun da kendine özgü terimleri vardır. Klasik şiirin ve bilhassa tasavvufun kendine özgü terimleri de bu kabilden bir zaruret sayılır. Sufiler, manevi yollarda ilerlerken gönüllerinde doğan sırları kendi aralarında belli bir terminoloji ile paylaşırlar. Semboller ve mecazlarla dolu bir dildir bu. O dili anlamayan yahut oradaki mecazın farkına varmayan birisi için sufilerin söyledikleri anlamsız veya saçmalık olarak algılanabilir. Sırrı layık olandan başkasına söylememek kuralı işte burada devreye girer. Hakk'ın sırlarını kabul edecek derinlikte olmayan birine o ağır yükü vermek, elbette fikri de, kişiyi de helaka götürür, topluma fitne yayar. Çünkü sırlar ve hakikatler her kaba sığmaz. Ham olan, pişmişin halinden anlamaz. İlahi hakikatlerin üzerinden örtü kaldırılırsa kargaşa çıkar. Mesela Hallac'ın başına gelenleri, mecazı anlamayanların nasıl bir kargaşa ile cihanı fitneye verdiklerini düşününüz. Bu yüzdendir ki tasavvufun meyhane (=tekke veya kâmil mürşidin gönlü) meyhaneci (=mürşid), şarap (=marifetullah), kadeh (=derişin kalbi) veya yanak (=tecelli nuru), ben (=gayb âlemi), dudak (=Allah'ın birliğı, vahdet) gibi bir mecaz dili vardır. Fuzuli üstadın, "Hûb sûretlerden ey nâsıh beni men etme kim / Pertev-i envâr-ı hurşîd-i hakîkattir mecaz (A nasihatçi vaiz; beni güzel yüzlülerden men eyleme ki ilahi hakikat güneşinin nurlarının ışığı o mecazda görünür.)" dediğı nokta tam da budur.

Tasavvuftaki mecaz dilinin dışarıya yönelik bu "sır" maksadının dışında ikinci bir amacı daha vardır ki dervişler bu dili konuşarak kendi aralarında anlaşıp, söyleşip, hakikatleri öğrenir ve kalden hale yükselirler. Yunus'un "Süleyman kuş dilin bilir dediler / Süleyman var Süleyman'dan içeru" mısralarındaki kuş dili, hayvanların dilini anlayan Süleyman peygamberin kıssası yanında, hatta ondan içeru, sufilerin konuştukları bu terminolojiyi anlatır. Nitekim tekke şiirinin bu mecazlar dünyasında geniş bir ifade alanı oluşmuş, hatta tarikat ve meşrebe göre bu mecazi dilde küçük anlam farklılıkları bile ortaya çıkmıştır. Bunun en keskin örneklerini şâhiyelerde görebiliriz. Dıştan bakıldığında küfür gibi görünen bazı mısraların mecazları açıldığında nasıl derin anlamlar ifade ettiklerine hayret eder, görülen âleme ait varlıklardan ve eşyadan bahsedip enfûsi âlemin gerçeküstü tablolarını çizen bu gönül adamlarının ilahi sırlar ve hakikat manasını terennümde nasıl başarılı olduklarına parmak ısırırız. İdris-i Muhtefi'nin "Bir mektebe uğradım kuş dilini okurlar / Sivrisinek halife, hocası pervaneden" dediğı gibi.

Sufilerin "işaret dili", "mânâ dil"i, "ağrebü'l-garâib" veya "dilsiz kulaksız sözü" dedikleri kuş dili, tekkelerde bir terbiye usulü olarak dervişin seyr ü süluk merhalelerinde kademe kademe öğretilir. Dervişin buna hazırlanabilmesi için de daha işin başlangıcında, belki de intisap ettiğı günden itibaren konuşma dili yavaş yavaş halk Türkçesi'nden ayırtılarak, giderek tekkenin dilini kullanması ve bir dil terbiyesinden geçmesi sağlanır. Böylece ileride vâkıf olacağı sırları bu farklı dil ile ifade etsin, halka anlatmakta zorlansın veya o anlatsa bile halk onu anlamasın... Sırf bu sebeple, sufilerin adab kitaplarında dervişin kullanacağı kelimeler sıralanır, tarikatlara göre de bu sıralamada farklı mecaz veya kavramlar görülebilir. Mustafa Tatçı'nın kayıtlarına göre Hurde-i Tarikat adlı kitapta şöyle yazılıdır[1]:

"Ulular demişlerdir ki her tayifenin bir dili vardır. Tarîkte olan kimselerin dili takva üzerine ola ve fiili takvaya muvafık ola. Söylenecek sözler bunlardır: Kurda yırtıcı diyeler ve tavşana kaçgan diyeler, yılanı sürügen ve domuza hınzır diyeler. Karpuz yeşil yuvalak, hıyara göğün yemişi diyeler, kazığa çöp, ayakkabına izlik diyeler. Bindim demeyeler, süvar oldum diyeler, indikte ayrıldım diyeler, akçaya mangır ve altına pul diyeler; aş demeyeler taam veya çorba diyeler. Buna göre sair âdâbı ehlinden öğrene. Sen demeye siz diye, ben demeye, biz diye; bunları ziyade hıfz eyleye."

Sufinin böyle bir dil dikkati içinde seyr ü süluka girmesi birkaç bakımdan ona yarar sağlar. Öncelikle vücut birliğı içinde konuşur. Eşyanın ruhunu kabul eder ve mahluka edeple hitap eder. Hayret zamanlarında ve cezbe

halinde iken halkın diliyle konuşmamış olur. Kendine emanet edilen sırra sahip çıkar, uluorta dillendirmez ve nihayet kontrollü yaşar. Böyle bir süreçte yetişip kemale erdiği vakit de mana yüzünü örter, mecaz konuşarak hakikati ham gönüllerden gizler. "Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez / Münafıklar elinden örter mana yüzünü". Böylece sufi sükut ile konuşmayı, konuşuyormuş gibi yaparak da hakikati örtüp sükuta varmayı başarır. Tasavvufun sembolik dili de, halktan ayrı terminolojisi de işte bu yüzden önemlidir. "Bu sözleri sanma her insan anlar / Kuş dilidir bunu Süleyman anlar - Edip Harabi"

[1] Yunus Emre Şerhleri, s H Yayınları, İstanbul 2008, s.32

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şehitler serdarını gördün mü turnam?

İskender Pala 2011.12.06

Bism-i şah, Allah Allah... Salavatullah ya Hüseyin, selamullah ya Hüseyin, şehidullah ya Hüseyin, cennetullah ya Hüseyin...

*

Kerpiç evde bir küçük odacık... Gece karanlığında yorgun uyuyan bir beden... Pencereye gölge gibi sokulup, yatağın baş ucundaki su kâsesine küçücük şişe içinde getirdiği elmas tozunu boşaltan bir el... Uyanıyor. Akşam kendisine yedirilen tuzlulardan dolayı müthiş bir susuzluk hissediyor ve su kâsesini başına dikiveriyor. Boğazından aşağıya doğru ciğerler parçalayan bir acı iniyor. Yüzü yemyeşil kesiliyor ve kardeşini çağırıyor:

- Gözüm nuru, benim gitme vaktimdir, çocuklarım artık sana emanet!..
- Ağabeyciğim! Kim seni bu hale getirdi, önce bunu de bana!
- Kardeşim... Bana açık olan sana gizli değil!..
- Olsun sen yine de söyle!
- Hayır.
- Neden?
- Çünkü bize düşen sabır ve rızadır.

Evet!.. Bu sabrın sahibi ile kardeşi Hz. Peygamber'in kıymetlileri, nur neslinin ikinci halkaları Hasan ile Hüseyin'dir. Hasan'ın suyunu zehirleyen de öz hanımı, alçalan insanlığın yüz karası Câde.

*

Yolculuktaydı... Muharrem ayının ikinci perşembesi... Onu bir uyku bastırdı, içi geçti. Az sonra belinleyip, "Hepimiz Allah'tanız yine O'na döneceğiz" ayetini üç defa vurgu ile okudu. Yiğitler yiğidi oğlu, bu ayetin ölüm söz konusu edilecekse okunduğunu biliyordu, sordu:

- Aziz babacığım, niçin böyle dediniz?

- Oğul, rüyamda bir atlı ansızın önüme çıkıp "Şu topluluk gidiyor, ölümler de kendilerine doğru geliyor!" diyordu. O topluluk biz idik, ölüm haberi bize veriliyordu.
- Babacığım! Allah sana kötü göstermez; biz hak ve gerçek dava üzerineyiz değil mi?
- Kulların yöneldiği yegane Allah'a yemin ederim ki, evet, biz hak ve gerçek dava üzerindeyiz.
- O halde biz ölümümüze üzülmeyiz.
- Oğulcuğum, dilerim Rabb'im seni hayırlı bir oğul olarak mükâfatlandırsın.

Evet!.. Bu baba Hz. Peygamber'in incisi Hüseyin; oğlu da güzeller güzeli Ali idi.

*

Tam altı bin mızrak, kılıç ve ok arasında susuz bir aslan... Kendisini kuşatan yetmiş kişilik et ve kemikten kaleler taş taş, tuğla tuğla, kerpiç kerpiç yıkılmış. Altı bin çift göz onun çatlayan dudaklarına bakıyor. O sırada bir yiğit kadının, Zeyneb'in sesi çınlatır semayı:

- İnsanlar!.. Gözlerinizin önünde Fatıma'nın göz bebeği öldürülecek mi? Bunu mu istiyorsunuz? Eğer öyle ise Allah'ın huzuruna nasıl çıkacaksınız?

Altı bin kişinin yarısının gözlerinden yaşlar yanaklarına akıyor ama yine de çıt çıkmıyordu, diller düğüm düğümdü... Kâinat dönmeyi durdurmuş gibiydi. Zaman akıyordu. Sonra süvari haykırdı:

- Beni öldürmek için mi toplandınız? Eğer öyle ise biliniz ki Allah sizden felah ve kurtuluşu kaldırmıştır. Aklınıza ve hayalinize sığmayacak felaketlere uğrayacaksınız da benim intikamım olduğunu bilmeyeceksiniz. Allah'ın kudret eli sizi yakaladığında sığınacak merci bulamayacaksınız da benim intikamım olduğunu bilmeyeceksiniz...

O sırada uğursuz bir ağızdan, Şemir'in ağızından onun sözlerini kesercesine şu emir çıktı:

- Askerler!.. Daha ne bekliyorsunuz, niçin öldürmüyorsunuz bu adamı?

Hüseyin... Kumların gördüğü son süvari... Kerbela'da suya hasretin son yanışı... Kıyılan yiğitlerin serdarı... Bakındı... Dedesini gözünün önüne getirdi. Onun elinin kokusunu özlediğini hissetti. Başlığını atıp saçlarını açtı. Sanki o nur eller yine başını okşasın diye uzattı azıcık öne doğru... Sonra şehadet getirip sürdü atını. Suya koşar gibi koştu. Ağız kim ve ne olduğunu anlatan şiirler okuyordu. Olan oldu... Üzerine oklar, mızraklar, topuzlar yağdı... Ve "Düştü Hüseyin atından sahra-yı Kerbela'ya". Okşanası saçları toprağa bulandı. Sahra dondu. Gökler çınladı. Nasıl çınlamasındı ki; Kâinatın Efendisi'nin omzunda taşıdığını insanlar ayakları altına almışlardı. 72 kılıcın kestiği, 33 mızrağın girdiği, sayısız darbenin çürüttüğü o mübarek bedene doğru neden sonra uğursuz bir el kılıcını salladı ve Efendim'in okşayıp öpmeye kıyamadığı o mübarek başı, sümbül saçlarından tutarak bedeninden ayırdı. Dağlar ve taşlar, kurtlar ve kuşlar, ayaklar ve başlar hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ancak taşlardan daha hissiz altı bin yürek, putlardan daha donuk altı bin beden susuyordu.

*

Bism-i şah, Allah Allah... Barekallah... Şehitler şahı Hz. Hüseyin Efendimizin ve Kerbela şehitlerinin ruhlarının şadlığı için barekallah... Muhammet Mustafa, Fatımatü'z-Zehra, Aliyyü'l-Murtaza, Hasan ile Hüseyin efendilerimiz, Kerbela'da şehit düşen erlerimiz ve cümle erenlerimiz, atalarımız dedelerimiz geçmişimiz ve geleceğimiz için gökten hayırlı rahmet ve yerden hayırlı bereket için barekallah...

Kerbela bir hüznü sancak... Dalgalandıkça yürekler yakar. Bundan böyle o sancak bizim insanlıktan alacağımız öğüt olsun, bileceğimiz erdemlere dönüşsün, gözlerimiz ağlarken rahmetimiz çağlasın... Hasan ile Hüseyin oğlumuz, kardeşimiz olsun. Fatma anamız, Ali atamız olsun. Buyurun aşure taamına...

Hangisidir bugün günlerden oğlum / İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yort savul!..

İskender Pala 2011.12.13

Âşık Veysel, sevdiği kadına "Güzelliğin on par'etmez / Şu bendeki aşk olmasa" der. Yunus dahi "Kul padişahsız olmaz padişah kulsuz değil" buyurur ve arkasından, gözümüzün önünde bir sahne canlandırır: "Padişahı kim bileydi kul etmese yort savul!" Yani ki, "Eğer kullar yort savul (Yoldan savulun sultan geliyor!) demeseydi, gelenin sultan olduğunu kim bilirdi?!.." demek olur.

Kulun padişahsız olamayacağını bildiği içindir ki, padişah olanlar kendine kul edinirler. O kullar ki yaptıkları, söyledikleri ve tavırlarıyla kulları padişaha yönlendirir, onun sevilip sayılmasına zemin hazırlarlar. Yunus'un ifadesindeki padişahı kasıt Allah, kul ise insandır. Çünkü Allah'ın bilinmesi insan iledir. İnsan olmasaydı Allah'ı kemaliyle hangi varlık bilebilir, idrak edebilirdi ki?!.. Zaten Allah da insanı Kendini bildirmek için yarattı ve ona bilme idraki verdi. Nitekim Allah bir kulunu sevmeyince o kul Allah'ı sevemez. Sevgi Allah'tan gelince kul ne cennet umudu, ne cehennem korkusu taşır; bilakis hiçbir karşılık beklemeden Allah'ı sever. O yüzden insan eşref-i mahlukat olma potansiyeliyle yaratılmıştır. Ledün sırlarına eriştikçe kemal derecesi artırılmak üzere programlanmıştır. Bu programda bazı mânâ erleri diğerlerini Sultan'a yöneltmek üzere kulluğa talip olurlar. Yani halka "Yort savul! (Savulun sultan geliyor!)" diyerek onların Allah'ı idrak noktasında dikkatlerini çeker. Hani askerlikteki "Dikkaaat, komutan!" ikazı gibi. Bu dikkati çeken kişi sultan ile kullar arasında bir rütbede durur. Yunus'un söylediğine göre o bir dervîştir, o bir âşıktır. Mevlânâ'ya göre de "Kul, köle canla başla azad olmayı dilerken âşık ebedi olarak kullukta kalmayı, hiç azad olmamayı ister. (Mesnevi, V/2729)"

Malum olduğu üzere Cenâb-ı Hak sıfatlarıyla bilinir, zâtıyla bilinmez. Âşık o sıfatlara tekabül eden her tecellide aşk ile "Yort savul (Çekilin sultanım geliyor!)" diyerek O'nun zatına dikkat çeker. Bunun için âşıkın belli bir kemale ermesi sultan katında rütbe ilerleyerek yakîn kesp etmesi gerekir. Böylece onlara bakanlar o kemal içinde Allah'ın sıfatlarını müşahade edebilirler. Nitekim kâmiller kendilerini tanıtmazaydı, Allah'ın kemâli bilinmez, kulluk sırrına erilmezdi. Bu yolda dervişlerin de mürşid-i kamillerin de tavırları ve sözleri sorumluluk ister. Mademki onlara bakanlar Allah için "Yort savul!" nidasını işitmektedirler, o halde müridin de mürşidin de hayatları ona göre düzenlenmiş olmalıdır. Nitekim alâmet-i farika kabilinden giyindikleri hırka ve destarlar, hem onların tarikattaki makâmalarını gösterir, hem de halkın onları rahatça tanıyabilmelerini sağlar. Ta ki halk, kula müracaat ederek Sultan'a ulaşabilsin. Gel gelelim kâmil mürşitlerin hırka ve destardan ayrı giyindikleri asıl bir elbise vardır ki onu giyindiklerinde sırtlarında hırka, başlarında destar olmasa da hal diliyle halka "Yort savul!" diyebilirler. O elbise A'raf Sûresi'nde (ayet 26) tanımlanan "libâsü't-takvâ"dır ki Allah "Ey Adem'in evlatları, bakın size edep yerlerinizi örteceğiniz giysi, süsleneceğiniz elbise indirdik. Fakat unutmayın ki en güzel (hayırlı ve yüce) elbise takva elbisesidir." buyurmuştur. Takvayı giyinip onunla süslenen her kimi görsek onun, Mutlak Sultan'ın kulu olduğuna hükmeder, eteğine yapışma arzusu duyarız.

Mülkün sultanları halka "Yort savul!" desinler diye kendilerine kullar edinir, onlara maaş öderler. Zaman zaman da halk arasına karışıp bu nidayı duymak, ödedikleri maaşın karşılığını görmek arzu ederler. Lakin cihanda öyle kullar da vardır ki hal diliyle Cihanın Sultanı adına durmadan "Yort savul!" mesajı yayarlar. Bunun için maddî bir ücret almazlar. Çünkü bunun ücreti Sultan katındaki itibarın yükselmesiyle ödenir. Belki karşılığında Sultan'a yakınlık derecesini artırmak ve terfi umulur. Üstelik onlar, Sultan'a teşekkür için, belki verdiği nimetlerin şükrü için durmadan "Yort savul!" demeye can atarlar.

Çevrenize bir bakın, ağaçlardan kuşlara, denizlerden dağlara her bir kıpırdanış, her bir hareket, her bir düzen, her bir ses, her bir beden, ta kelebeğin kanadından okyanuslardaki fırtınalara, göklerin dönüşünden damarlardaki kan dolaşımına kadar her şey, her saniyede Cihanın Sultanı için "Yort savul!" nidasıyla çılgınlık koparmakta. Gel gelelim zavallı insanın sağır olan kulakları bunu duymuyor. Duyan, elbette Cihanın Sultanı. Tam da duymak istediği şekilde duyuyor.

O halde Allah'ı idrak içinde olan insanın kulluğudur ki Allah'ın sultanlığına değer katar. Eğer kulaklarımızdaki pası giderebilirsek her saniye bir "Yort savul!" nidasına muhatap olacağımızdan şüphe duymayız. Bu nidayı duyunca da kişiye elbette "kul" olmak düşer. Şeb-i arus ile ruhu şad olası hazret-i pir Mevlânâ, bir rubaisinde der ki: "Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum!.. Ben kul, utanarak başımı önüme eğiyorum. Her kul azad edilince, kulluktan kurtulunca sevinir; halbuki ben Sen'in kulun olduğum için seviniyorum!"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eşyanın hakikati

İskender Pala 2011.12.20

Üstad Fuzuli buyurur ki:Hayâliyle tesellîdir gönül meyl-i visâl etmezGönülden taşra bir yâr olduğun âşık hayâl etmez

Gönlüm, sevgiliye kavuşmak için can atmıyor; bilakis hayaliyle teselli bulmayı yeğliyor. Çünkü âşık olan, sevgilisini gönlünden dışarıda bir yerde hayal etmez (dolayısıyla, zaten gönlünde olan sevgili için vuslat kaygısı çekmek beyhude emektir).

Vuslat, bilindiği gibi sevenin sevdiğine kavuşması demektir. Avam için kavuşma fizikî şartlar içinde gerçekleşir; ama ârifler için kavuşma bir mânâ yolculuğu, mücerret bir lezzettir. Nitekim tasavvufta sâlikin hakikate ulaşması haline "vuslat" veya "visal" denilmiştir. Bir tür fenafillaha ererek eşyanın hakikatini hakkalyakin bilme halidir. Bunun için dervişin öncelikle vehimlerinden kurtulması, yani hakikati ve sevgiliyi arayacağı yeri iyi bilmesi gerekir. Bu bilinmeden yol yürünmez; yürünse de hak ve hakikat bulunmaz; bulunduğu zannedilse de geri dönüldüğünde emekler boşa çıkar. O halde hakiki âşıkın sevgiliye visalinden maksat fiziki olmayıp ruhîdir. Bir derviş için aranacak, bulunacak veya kavuşulacak bir Tanrı yoktur; tam tersine bilinecek bir Tanrı vardır. Hz. Mûsâ'nın "Rabb'im! Bana kendini göster." (A'raf/143) demesinden kasıt, yarattığından ayrı, uzaklarda bir Mutlak varlık değil, eşyayı varlığıyla kuşatmış bir Allah bilgisi, yani eşyanın hakikatidir. Çünkü eşyanın hakikati görüldüğünde perde aradan kalkmış, yaratılan Yaratıcı'ya (seven sevilene) kendini terk etmiş, kendinden geçip o olmuş, visal bulmuş olur. Bu durumda vuslat derdine düşüp de sevenin sevgiliyi kendi gönlünden dışarıda araması abes, beyhude ve mantıksızdır.

Madem sevilen sevenin bütün varlığını kuşatmıştır, o halde sevenin sevgiliyi bulacağı yer kendi en değerli parçası olan kalbidir. Zaten kalpte olan bir sevgili için vuslat arzusunda bulunmak, sevgiliden gafil olmak, belki kalbin ölmesi demektir. Oysa visal, bırakınız kalbin ölmesini, mühürlenmesini, bilakis ölümsüzlüğü istemenin bir neticesidir. Ancak o vakit eşyanın hakikatine erişilebilir. Yunus "Âb-ı Hayât'ın çeşmesi âşıkların visâlidir / Kadehi dolu yürütür susamışları yakmağa (Âşıkların vuslatı, âbıhayat çeşmesi sayılır; bu yüzdendir ki sevgili, âşıklarını yakmak için kadehi devamlı dolu sunar)" derken bunu anlatır.

Dervişin ölümsüzlük arzusuna düşmesi eşyanın hakikatini tanınmasıyla mümkündür. Bunun için uzun yıllar zikir, sohbet, tefekkür ve nefis mücadelesi ile kemal ehlinin sohbetlerinde bulunup hakikatin dilini öğrenmek gerekir. İnsanlara dinin zahirini öğretecek Kur'an'ın lafzının 23 senede indirilmesi gibi kâmil insanın onun batınını, yani eşyanın hakikatini öğrenmesi de (şeraitten hakikate geçiş) ancak kademe kademe (belki de yine 23 senede) mümkün olacaktır.

Mürşitlerin, içinde ölümsüz hakikati barındıran sözleri tıpkı âbıhayat gibi müridin ölü gönüllerini diriltir ve derin tefekkürler ile onu eşyanın hakikatini düşünmeye yönlendirir. Böylece mürit, hakiki mürşidin dudağında Hakk'ı idrak sırlarını bulur. Bu sırlar dervîşi aşk ile sarhoş eden şarabın ta kendisidir. Dervîş sarhoş olunca daha çok şarap içmek için mürşidin dudağını âbıhayat gibi görmeye başlar. Çünkü oradan kendi kadehine (gönlüne) dolacak şarap (hakikat sırrı taşıyan sözler) onu ölümsüzlüğe (eşyanın hakikatini bilmeye) götürecektir. Bu sarhoşluk halidir ki sarhoşun vuslat için cezbelenmesine ve visali arzulamasına yol açar. Yaz sıcaklığında çöllerde kalmış bir yolcu için buzlu su ne ifade ediyorsa, nur âlemindeyken ete kemiğe bürünüp de aslını (eşyanın hakikatini) aramaya çalışan insan için de bir mürşidin sözleri odur. Çöl âşıkları dimağlarında hissedecekleri bir damla suyun peşindedirler; o damla yerine ulaştığında uyanırlar. Gel gelelim mürşitler susuzlara su yerine yakıcı şarap vererek onların susuzluğunu artırmaktadırlar. Aşk şarabıyla boğazları yanan âşıklar, bu yangını teskin için arka arkaya dolu talebinde bulunurlar. Bu da onların aşk yangınını artırmakta, sarhoşluklarını doruğa çıkarmaktadır. Mürşit, Hak sohbetini artırdıkça artırır, dolu üstüne dolu sunar ki âşık da içtikçe içsin ve susuzluğun ne olduğunu unutup sonunda eşyanın hakikatine erebilsin.

Dirilebilmek için nasıl ölmek zorundaysak, ayılabilmek için de sarhoş olmaya muhtacız. Visal için kemal ehli zatların dudaklarından dökülen ledünni hakikat badelerine muhtacız; ancak o feyiz dolu çeşmelerin bardaklarındaki âbıhayattır ki bize eşyanın hakikatini, kendi hakikatimizi gösterecek. Onu gördüğümüzde sevgilinin visali kaygısından geçecek O'nu içimizde bulacağız. Sokak başındaki çeşmelerden avuç avuç da içsek hakikate yürüyemeyiz. Gönlümüzden başka yerde bir sevgili bulamayacak âşıklar olmak için galiba kadehlerimizi aşk şarabı, bardaklarımızı iksir ile dolduracak rehberlere ihtiyacımız var. Hani Bizim Yunus diyor ya: "Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen / Bin yıl anda durursa kendi dolası değil."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşin zarafeti

İskender Pala 2011.12.27

Şairin, çocuğuna nasihatidir; hani "Senin teg nâzenîne nâzenîn işler münasıptır" der. Bu söz, "Zarif insanlardan zarif işler beklenir" demenin şiircesidir.

Çevrenizde görürsünüz, bazı kişiler vardır, nazenin ve zarif işler yaparak toplumda bir yer edinir, adını belli eder. Ondandır beklenen her vazifeyi bu çerçevenin içinde görür, ona göre düzen ve tertip alır, ona göre tavır geliştirir. Ruhunda zarafet olan insanlar kavga gürültü ile uğraşmaz, küfür yahut kişisel haklara saldırı olmadıktan sonra kimin ne dediğini hesap etmez, işine bakar, enerjisini iyi şeyler yapmaya harcar. Yaptığı iş için kimseyle cebelleşmez, didişmeye harcayacağı zamanı yoktur, işinin her safhasında iyiyi ve güzeli hedefler. Çünkü bu minvalde yapılan işler kendiliğinden zarafet kazanır, insanlığın hayrına olur ve iş sahibi ayrıca zarafet kaygısı taşımaz. Ulaşılmak istenen güzel işler, biraz da kişiye mahsus seciye ile, ahlak ile, tabiat ile bütünleşir ve onun kimliğini yansıtır. Eskiler "Zarafet zekânın tellalıdır" derler ki doğrudur. Çünkü zarif insan mesaisini neye harcayacağını bilen, her işinde zarif davranan insandır. Zarafet ile dikilen fidanın meyvesi lezzetli olur; insanlar ondan menfaatlenir. Bedii sanatlar nasıl güzelliği hedeflerse zarafetle yapılan işin de hedefi kendiliğinden güzel olur. Zarif insanlar için hakikat de, büyüklük de, yücelik de görece kavramlardır, elbette işin sonucuna göre değerlendirilir. Bu yüzden herhangi bir görevi yahut işi yapmaya başlamadan evvel birileri tarafından o işin eleştirilmesi de, övülmesi de koca beyhudedir, insanın mesaisini tüketir. Oysa eleştirenler beklemeli ve kişinin neyi başardığına bakarak sonunda eleştirmelidirler, hakkaniyet bundadır. İnsan, ancak kendisine tevdi edilen bir görevin gereğini hakkıyla yapıp yapmamakla sınanabilir, değerlendirilebilir çünkü. İş bilmek, uygun işi yapmak, yapılabilecek işe talip olmak gibi hasletler herkese nasip olmaz. Hani bir mirasa konarsınız da, onu kısar yahut israf edersiniz. Oysa kâr, ne kısmakta, ne israftadır; kâr, uygun biçimde ve yerine, zamanına göre harcamaktadır. İnsanların mirası nasıl harcadığına bakmadan onları itham etmek ise bir tür ihanettir. Çünkü insanlığın hayrına olacak her işte mesaisini uygun harcayan biri zaten her adımını belli bir adalet içinde ve sorumluluk hissederek atacaktır. Emin olabilirsiniz, tarih göstermiştir ki işlerini bu minval üzere yapan biri için başarısızlık asla söz konusu olmamıştır, onun çalışması, -başkaları beğenmese de- güzel sonuçlar doğurur, -birileri apırsa köpürse de- zarafet çerçevesinde vücut bulur. Tıpkı sanat eseri gibi; sen bir sanat eseri üret de, varsın birinin beğendiğini öteki hiç beğenmeyiversin.

Bir de şu; işini güzel yapanların veya güzel iş yapanların en sevdiğim özelliği her şeyi sırasında yapmalarıdır. Vakit, işteki başarının yarısı, belki tamamı tamamına zarafetidir. Gecikmiş veya öncelenmiş bir işin peşinde koştuktansa zamanı gelmiş bir işi kıvama erdirmeyi hedef edinenler bütün insanlığın hayrına kişilerdir. Çünkü kıvama ermiş bir işin yansımaları toplumda zarafete kapı aralar. Zannımcı "vaktin nakit olması" bu demektir. Öyle bir nakit ki, altın mı, gümüş mü, bakır mı, kalp veya çalıntı mı, ta sonuçta belli olur. İşini altın eden kişi, önyargılara aldırılmaz, geri dönüp intikam da almaz. Çünkü böyle insan, toplum için güzel şeyler üretmeyi şiar edinmiş olur ve kendisine emanet edilen görevi yaparken kendini sevdirebilir. Sevmeyi peşinen reddedenler ise asla huzur bulamayacak tiplerdir, uzak olsunlar!.. Çünkü bu tipler, -tecrübeyle sabittir ki- ne iyidir, ne de güzel!.. İyilik ve güzelliğe dair fikirleri kaba ve hoyrattır. Oysa iyi fikirler için doğru dimağlara; güzel fikirler için ince dimağlara ihtiyaç vardır. Mini minnacık bir zekâdan doğru ve güzel olanı beklemek ise beyhudedir. Gel ey nâzenin, ebkem ol ve güzel işler yap!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rab katında sabah, akşam yoktur

İskender Pala 2012.01.03

Zaman, soyut bir kavram... Olaylar birbirine zincirlendikçe farkına varıyoruz onun. Kesintisiz, akışkan, belirsiz ve bağımsız. Hiç kimse hükmedemiyor, hiç kimse tutamıyor perçeminden. Zaman'a ilişkin mebd'e' (öncesizlik)

nedir, maâd (sonrasızlık) ne, kimse anlamıyor. "Şimdi"yi yaşarken "geçmiş" veya "gelecek" diyoruz, ama bunu dediğimiz anda sözümüzle birlikte biz de "geçmiş" oluyoruz.

İlk insanlar gökteki cisimlerin hareketiyle ölçmüşler zamanı; gece, gündüz, ay, yıl diye ad vermişler. Kimisi daha o zamanlarda düşünmeye başlamış, acaba zaman yaratılmış bir şey mi, yoksa hep var olan bir şey mi diye. Kimisi ruhtan hemen sonra yaratıldığını söylemiş, kimisi ruhun varlığını, zamanın varlığına işaret saymış.

Yaratılan her şey zamanın içine atılır, bütün yaratıklar zaman ile mukayyet olur ve zamandan kurtulan veya dışlanan varlık için başka bir zaman kavramı düşünülür. Mekândan kurtulmuş bir zaman belki. Çünkü yaratıklar ancak bir mekân ile zamana yansiyabilir. Yaratıklar ve mekânlar bozalsa bile zamanın kendisi bozulmaz, akışına devam eder, asla durmaz... Bazen içinde bulunduğumuz acılar sebebiyle onun durduğunu zannetsek, hatta şairler "Durmuş saat gibiydi, durup geçmeyen zaman (Yahya Kemal)" deseler de o durmadan akar. Ağaçtan düşen bir yaprak, yanağımıza çarpan bir yağmur tanesi, bir gülümseyiş veya öfke, bize hep zamanı anlatır durur. Hayatın adını zaman koyarız bu yüzden, yaşadığımız her saniyenin çetelesini zamana yükleriz. "Geh gubâr-ı gam verir, gâhi sunar câm-ı safa / Âdemi gâh ağlatır geh güldürür devr-i zaman (Faizî)" Yani ki, akarken bazen keder tozlarını üzerimize serper, bazen esenlik kadehini avucumuza tutuşturur; bazen ağlatır, bazen güldürür. Biz bu halleri iyi kavrayabilmek için takvimlere, yıllara, mevsimlere, aylara, günlere hatta saatlere bölüp dururuz zamanı.

Oysa Allah onu anlara bölerek vermiş bize. Kıymetini bilelim, boşa harcamayalım diye. Biz arkadaşımıza randevu verirken yarın öğlen sularında, ikinci vaktinde gibi ifadelerle randevu veririz de Allah "Kulum, öğlen saat onikiyi onbir geçtiği anda buluşalım, akşam on yedi sıfır sekize geldiğinde tekrar buluşalım" diyerek randevu veriyor bize. Böylece günde beş kez bize zamanın kıymetini an cinsinden hatırlatıyor; ta ki zamanı iyi kullanalım, asla fırsatı kaçırmayalım. Efendiler Efendisi Hz. Muhammed de kıymeti bilinmesi gereken beş şeyi sayarken bunlardan üçünü zamanla ilişkilendirerek ihtiyarlardan evvel gençliğin, meşguliyetten evvel boş zamanın ve ölümden evvel de hayatın (diğer ikisi fakirlikten evvel zenginliğin, hastalıktan evvel sıhhatin) değerini bilmeye vurgu yapıyor. Yani zaman o derece önemli ve kıymetli ki gafil olunmaya. Hani bir şair (Ezheri) ta XVI. yüzyıldan şöyle sesleniyor ya: "Fırsat el vermiş iken vakti ganimet bilelim / Ömrümüz hâsılını mihr ü muhabbet bilelim".

Modern çağ, artık vakti ganimet bilmekle alakalı hassasiyetlere ihtiyaç duyulan bir çağ haline geldi. Vakit nakittir sözü bunun materyalist ifadesine dönüştü ve eskiden nakit, maddi ve manevi kazancın tamamını anlatırken, artık yalnızca cüzdanlara girebilen kısmını ifade eder oldu.

Sözü uzatmaya gerek yok zannederim. Hepimiz biliriz ki zaman kıymetlidir. O halde akıllı kimse, ölmeden evvel zamana ilişkin hesabını gören, öldükten sonra işe yarayacak işlere devam edip diğerlerini terk eden kimsedir. Eskiler yine bir hadis-i şerife uygun olarak dört davranış biçimi ve meşgale için günü dört zaman dilimine ayırırlarmış: Birinci katmanda yaptıklarını ve yapacaklarını hesap, ikincide dünya kazancı için çalışıp çabalama, üçüncü çeyrek Allah'ı anmak ve kulluğa dair işler, dördüncüsü meşru olan dinlence ve eğlence. Eskiden bu dört tavır, zaman zaman günün eşit dört çeyreğe (altışar saat) bölünmesi şeklinde anlaşılmış, zaman zaman da şartların değişmesi ile biri diğerinin lehine feragat ve fedakârlık ederek (mesela çalışmaya on saat, tefekküre 2 saat gibi) uygulanmıştır. Müslüman toplumlarda her günün bu dört tavır ile geçirilmesi daima özendirilmiş, az veya çok, bu dört hal üzere insanlığımızı ve kulluğumuzu hatırlamamız önerilmiştir. Modern dünya bu dört tavrı üçe, dört zaman katmanını da üç dilime bölüp değerlendirmeyi yeğliyor ve çalışma süresi ile istirahat süresini sekizer saat olarak düzenliyor. Gel gelelim geriye kalan sekiz saatin nasıl harcanması gerektiğine dair bir kural koymuyor. Başiboş bırakılan bu üçüncü zaman dilimi ne yazık ki hem insanın, hem de insanlığın hastalanmasına, sancıların artmasına, savrulmalara ve zaman hesabını unutmalarına sebep olmaktadır. İşte bu yüzden her yeni yıl insana yeni bir başlangıç sorumluluğu getirmelidir. O halde soru şu: Zamanı unutanlardan

mıyız; yoksa hatırlayanlardan mı? Onu tüketiyor muyuz, yoksa üretiyor mu? Hesabı sorulduğunda cevabımız olumlu mu, yoksa olumsuz mu olacak?

Unutulmasın; zaman vebaldir ve Rab katında gece yahut gündüz yoktur!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Olur ay ile avrat bir yapıdan

İskender Pala 2012.01.10

Bir Kerkük manisi "Ay cemala" der ve devam eder, "Vurulup ay cemala / Bakanın aklın alır / Bakılmaz ay cemala". Tıpkı bunun gibi, sevgilinin cemalini aya benzeterek onun uğruna akıllarını fedaya hazır olduklarını söyleyen âşıklar her çağda var olagelmıştır.

Yani ki pek çok toplumda sevilen kadının yüzü aya benzetilmiş ve kadın ile ay arasında bir bağıntı kurulmuştur. Kanuni çağı şairlerinden Üsküdarlı Aşki'nin "Sun'-ı Hakk'ı görmek istersen dilâ dünyaya bak/Yerde her meh-pareyi gözle felekte aya bak (Ey gönül Allah'ın yaratıştaki kudretini görmek istiyorsan dünyaya bak; yerde her gördüğün ay parçasını izah için gökte aya bak)" dizelerinde bu anlayış zirveye çıkmış ve şair adeta kadın ile ay arasında eşitlik kurup bunlardan biri yerde, diğeri gökte aynı şeydir, ikisi birbirine eşittir, ikisi birbirini aratmaz, demeye getirmiştir. Mehmet Akif merhumun ifadesiyle eskiden bu topraklarda "Ay parçası kızlar ki koşar oynardı/Dağ parçası milyonla bahadır vardı". Bunu ispatlamak için Türkçemizdeki ay ile yakınlığı olan kadın isimlerine bir bakınız: Ay-bala, ay-ça, ay-bike, ay-fer, ay-nur, ay-tül, ay-banu, ay-begüm, ay-bibi, ay-can, ay-ceren, ay-ten, ay-gül, ay-han (eskiden kadın adı idi) veya mah-ru, meh-pare, meh-veş, meh-likâ... Böyle uzayıp gider. Ay kelimesiyle yapılan erkek isimleri ise geleneğin kopuş zamanlarına rastlar: ay-kut, ay-berk, ay-demir, ay-doğan, ay-doğdu, ay-kan, ay-tuğ, ay-taç vb. Dilbilimin hilafına eskiden beri Ay'ın dişillikten çıkarılıp erkek kabul edildiği tek kelimemiz "aydede"dir. Malum bunu da çocukları avutmak için söyleriz.

Gökyüzünde ayı gören insanoğlu onunla ilgili pek çok fikir, inanış ve efsane üretmiş, bazen ona tanrı diye tapmış, bazen evrelerini inceleyip ilhamlar çıkarmış, tutulunca uğursuzluğa, hilal biçiminde görününce yeni bir başlangıca veya bayrama yormuş, zamanı onunla ölçmüş, takvimleri ona göre düzenlemiş. O tıpkı insan gibi doğan, büyüyen, olgun halini süren, sonra eksilen ve ölüp giden (bu devrelere göre parlayan, parıltısı göz alan, solan, ışığı azalan ve biten) bir hayata örnektir. Ne var ki ay hakkında eskilerden bize kalan pek çok mitolojik unsurda, masal ve efsanelerde onu kadınlarla ilişkilendirilmiş olarak görürüz. Antik Yunan mitolojisinde ayın simgesi Selena, gümüş tekerlekli arabasıyla gökleri dolaşan güzel bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Artemis ve Diana ellerinin ve saçlarının arasında hilal ile dolaşan kadınlardır. Leto bir ay tanrıçadır ve kuğu şekline girerek Artemis ile Apollon'u doğurmuştur.

Pagan dönem düşüncesi ayın kadınların hayatını denetlediğine inanır. Öyle ki kadınların doğurma sürecinde ay onları yönetip yönlendirmektedir. Bunun sebebi üretken ve verimli bir kadının 28 (nadiren 29) günde yenilenmesi ile ayın gökyüzünde 28 günde bir devir yapması arasındaki bağlantı olsa gerektir. Nitekim kadının bu hali pek çok dilde "ay-başı" anlamına gelen kelimelerle anlatılır. Kadınlık takvimi ile ayın takvimi birbirine uyunca gitgide aya tapınmaya kadar varacak hurafelerin gerisini yakıştırmak kolaydır: Kadının aya benzediği yahut ayın denetiminde olduğu için aybaşı gördüğü, en azından aybaşı halinde ayın etkili olduğu veya ay tarafından yönetildiği gibi söylentiler bunlardandır. Hatta eski toplumlar aya "kadınların efendisi" demişlerdir.

Onlara göre aybaşı halinin olması, erken veya geç olması gibi durumlar ayın güdümünde olmakta, tıpkı dolunayda med ve cezir yaşanır gibi kadın da ayın etkisiyle kadınlık halini tamamlamaktadır. Bugün aynı görüşü savunanlar, ileride doğum kontrol yöntemleri arasına bir de ay perhizi konulabilmesinden söz ediyorlar. Çünkü ay, tabiattaki döllenmeyi etkilediği, her 28 günde bir çiğlenmenin zirveye çıktığı, ay büyürken bitkilerde öz'lenme görüldüğü gibi tabiat olayları bunu gösterirmiş. Pek çok eski medeniyette gökyüzündeki ayın yeryüzünde tohumun taşıyıcısı olarak bilinmesinin de sebebi bu imiş. Çiçero'nun ayın canlıların büyümesini sağlayıp topraktan çıkanları olgunlaştıran bir sıvı salgıladığını söylemesi de cabası. Galiba saçları ay doğarken kestirirsen çabuk uzayacağını ummak yalnızca bize ait bir inanış değil.

Ayın aşk ile olan alakasına, romantizmine veya kadınlarda duyguları harekete geçiren kısmına hiç değinmeyeceğim. Kadın ile ay arasında bunca benzerlikten sonra XV. yüzyılın ünlü şairi, Harname yazarı hekim Şeyhi'nin bir beytini hatırlamadan edemeyeceğim. Çünkü onun bu söylediği, bizimkilerin de aya dair aynı fikirleri taşıdıklarını göstermek bakımından önemli. Üstelik de bunu söyleyen adam bir hekim ise. İşte buyurun: "Olur ay ile avrat bir yapıdan / Ki iner bacadan, kovsan kapıdan."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İyilik yapmak yetmez, iyi olmak gerekir

İskender Pala 2012.01.17

Baki, İstanbul zarafetiyle sesleniyor: "İnsan-ı kâmil olmağa sa'y eyle âdem ol (Olgun insan olmaya çalış, ta ki sana adam desinler)!"

Çağdaşı ve medreseden sınıf arkadaşı Nev'i ise "Nev'iyâ lazım değil olmak fûlan ibn-i fûlan / Marifet kesb eyle ta bir âdem ol âdem gibi (Ey Nev'î! Sana "Falancanın oğlu filanca" denilmesine itibar etme. Öyle bir bilgelik ile yaşa ki adam gibi adam ol)!" buyurur.

Eskilerin bu "adam" tanımının içine hiç şüphesiz pek çok haslet sığdırabiliriz. Mürüvvet, mertlik, doğruluk, çalışkanlık, yardımseverlik vs. Bütün bu erdemlerin temelinde yatan kişilik özelliği ise "iyi"liktir. Kişide mürüvvet hissini de, mertlik duygusunu da, dürüstlük yahut çalışkanlık huyunu da harekete geçiren şey kişiliğinde yer edinmiş olan "iyi"lik cevheridir. Bu cevher, akıldan sonra insana verilmiş en değerli hazinedir. Kıymeti bilinsin diye herkesin içine konulmuştur. Lakin kimisi bu cevher ile kendini parlatır, kimisi onu görmediği için kararır.

İyi olmaktan kasıt, iyilik yapmak değildir. Çünkü kişi iyilik yaparken bile iyi olmayabilir. Nefislerin devreye girdiği ve etrafa "bakın ben ne kadar iyiyim" sinyalleri gönderen iyilikler yalnızca bir kibir ve gösterişten ibaret tavırlardır; kişiyi iyi yapmaz. Bu yüzden iyilik yapmakla iyi olmak aynı şeyler değildir. Belki ahlaklı olmakla dindar olmak kadar birbirlerine benzeyebilirler ama aynı şey olamazlar. Nasıl dindar olmanın içinde ahlaklı olmak kendiliğinden var ise iyi olmanın içinde de iyilik yapmak kendiliğinden mevcuttur. Bu yüzden iyilik yapmak yetmez, iyi olmak gerekir.

İyilik yapmak, dışa dönük, kişiden başkalarına yansıyan bir haldir. İyi olmak ise içe dönüktür ve başkalarından kişiye yansıyan hallerin sonucunda olgunlaşır. Fuzuli üstadımızın, "Rakîb kılsa cefâ, ben vefâ, veli şâdem / (Rakip cefalar etse, buna karşı ben yine sevgiliye vefa göstersem, bundan şad olurum" deyişi tam bir "iyi"lik halidir. Nitekim beytin diğer dizesinde "İyi iyiyle, kötü kötüyle" darbimeselini hatırlatarak "Ki yahşi yahşiye uğrar, yaman yamana yeter" der ve aşk içinde cefaya sabredip vefa gösterdiği için kendisini sevgiliye rakipten

daha fazla yakın hisseder. Sevgili ki "iyi"dir, elbette âşıkını da "iyi"lerden isteyecektir. Tıpkı bunun gibi Mutlak Sevgili ile kulları (âşıkları) arasında da aynı "iyi"lik kuralı geçerlidir. Arada sırada iyilik yaparak iyi âşıklar/kullar arasına katılmak imkânsızdır. Ancak özünde iyi olan bir kulun veya âşıkın iyilik yapmasıdır ki riyadan uzak, hasbî ve kıymetdardır. "Bugün dünden daha çok iyilik yaptım" demek yetmez, "Bugün (âşıklıkta/kullukta) dünden daha iyiyim!" diyebilmek gerekir. İnsan, her gün, özündeki "iyi"lik cevherini harekete geçirmeyen sayısız iyilik yapsa, hayır işlerinde herkesin önüne geçse, hatta parmakla gösterilse, özünde iyi olmadıktan sonra, yazık ki boşa emek çekmektedir. İyi bir insanın istemeyerek yaptığı bir kötülük ile iyi olmayan bir insanın isteyerek yaptığı iyilik tartılsa acaba hangisi ağır basar? Özünde iyilik olan kişinin başkasına zarar vermesi elbette iradî olamaz ama kötülüklerini başkalarına iyilik yaparak kapatmaya kalkışmak rüşvetçi bir sahtekarlık değil midir?

İnsan özünde iyi olursa onun dış dünyaya yansıması iyilikler ortaya çıkarır. İşinde, aşında, davranışında, düşüncesinde hep iyilik olur. Unutulmasın ki medeniyet, iyi insanların ortaya koydukları yaşam biçimidir (tarz-ı hayat). Ve insanlığın modern sancıları ancak yeni bir medeniyet sayesinde reçetelendirilebilecektir. Bu noktada herkesin kendisine sorması gerekir: Ben o iyi insanlardan mıyım? Ve hiç unutulmasın ki iyi insanı ortaya çıkaran yegane şey ölümdür. Hani insanlıktan, insaniyetimizden, adam oluşumuzdan, adem oluşumuzdan geriye kalan tek soru var ya!?! Hani kurtuluş için musalla taşındaki şu tek soru!.. İşte o sorunun cevabı yalnızca şu iki kelimeyle bir kurtuluş olur:

"-İyi bilirdik!.."

Bursalı Belîğ, "Âlem el üzre gezdirir anı nigîn-veş / Her kim ki iyilik ile cihanda çıkarsa ad" demiş. Aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Her kim adını cihanda "iyi"ye çıkarmış ise insanlar onu yüzük kaşı gibi el üstünde gezdirirler (Hayattayken el üstünde tutarlar veya ölünce onu elleri üzerinde taşıyıp mezara koyarlar.)"

Allah herkesi el üstünde tutulan iyilerden eylesin!.. "

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

El işte gönül oynaşta

İskender Pala 2012.01.24

Hız. Adem'in çocukları yeryüzünde kaç milyon yıldır doğuyor, hayat sürüyor ve ölüyorlar.

Onlarla birlikte hayvanlar da doğuyor, hayat sürüyor ve ölüyorlar. Görünüşte basit bir cinsin, ırkın, tasarımın zincir halkalarınca akıp giden dizisi gibi... Aralarındaki fark, birinin kalıcı bir kimliğe (insaniyet/toplu akıl), yahut ölümler ile canlılar arasında sürüp giden bir geçişkenliğe (kültür/medeniyet) yönelik yaşıyor olması, diğerinin sürdüğü ömürde ise ölümler ile canlılar arasında bir bellek bağı bulunmamasıdır. Her ikisinde de zincirin halkaları birbirini takip eden diziler halinde akıp gelmekte, ama birincilerde halkalar birbirine ekli iken ikincinin halkaları yalnızca art arda dizilmiş durumda görünmektedir. Birincilerin mesaisi ortak kimliği sürdürmek adına bir şeyler üretmeye, ikincilerin mesaisi ise tüketmek için üretmeye hizmet ediyor. Bu durumda bir soru akla gelir: Acaba tüketmek için üretmenin geçerli olduğu bir dünyada daha fazla çalışmak için çalışıp durmak bir ilerleme sayılmalı mıdır? Halkaları birbirine ekleme gereği duymadan çalışmak acaba modern dünyanın yeni hastalığı mıdır? Çevrenize bakın; ortak kimliği (insaniyet/medeniyet) geliştirmeye yönelik olmadığı için bir

dolap beygirinin işinden farkı olmayan ne kadar çok iş kolu var dünyada. Ve böyle bir işi yapıyor olduğunun bile farkında olmayan kaç milyon kişi!..

Bence modern çağın en büyük yanlışlarından biri insanlara önce bir iş gösterip sonra o işi sevmeleri için çaba sarf etmektir. Oysa işi sevdirmek yerine onlara sevdikleri işi yaptırmak gerekir. Sevdiği işi yapanlar insaniyet adına üretmeye, ortak kimliğe katkı sağlamaya daha yatkındırlar çünkü. Yaptığı işi sevmeden yapan kişi, sırf tüketmek için üretiyor demektir.

Günümüz dünyasında zihinleri istila etmiş ne kadar lüzumsuz bilgi var. İnternet ağlarından bilgi zannedilerek öğrenilen yahut ekranlardan size malumatfuruşluk taslayan lüzumsuz sitelere bir bakın. Bilgi üretir gibi görülen bu mesailerin koca tembellikler olduğu ortada değil midir? Yalnızca merak giderici ne kadar lüzumsuz bilgiye sahipsiniz, bir düşünün. İnsanlığın ortak hafızasına bir miskal katkı sağlamayan şeyleri bilgi diye zihnimize boca etmek isteyen beyhude gayretlerle karşı karşıyayız. Bunca lüzumsuz bilgiyi üretmek için günlerce incelemelerde bulunan, masalarının başında uyuyup kalacak kadar yorulan, üstelik de yaptığı işi modernlik ve ilerleme adına yapan bunca insanın mesaisine yazık değil mi? Eğer tüketmek için üretiyorsa, ha kahvehanede pişpirik oynamaktan yorulmayan aylak adam, ha bunca lüzumsuz çalışma peşinde dolap beygiri gibi terleyen pür-meşgul adam. İkisinin de mesaisinden insanlığa bir şey yansımayacaksa...

Kişioğlu hangi işi yaparsa yapsın, ama yaptığı iş insanlığın hayrına olsun. Bu da kişinin işini severek yapmasına, yaptığı işin hayrına inanmasına yol açar.. Zaten "İnsanların en hayırlısı, insanlara yararlı olan!" değil midir? O halde insanlığın hayrına çalışan kişi, kendi hayrına da çalışıyor demektir. Akıl sahibi kişiler, insanlığın ortak hafızasına katkı sağlamayan işlerden uzak dururlar. Din bu tür işlere, "malayani" demiş. "Lüzumsuz, boş, faydasız iş" demek. Ben buradaki "faydasız" kelimesinin "kazançsız, boşa giden" anlamında olduğunu sanmıyorum. Çünkü nice işler vardır, bir kazanç elde edilir ama insanlığa bir katkısı yoktur. Yani tüketmek için üretilen işlerdendir. Oysa inanan kişi, tüketilirken bile kalıcılığı olan, ruhlar arasında geçişkenliğe fırsat tanıyan, zincirin halkalarını birbirine ekleyen işleri tercih etmek durumundadır. Gök kubbede yaratılan en güzel işler, bu kabilden olan işlerdir.

Eğer insanlar kurtuluşlarını düşünüyor olsalardı, dünya güzel işlerle dolup taşar, insanlık ve insanlar birbirleriyle hayırdan yarışarlardı. Fani bir varlık olduğunu bile bile, insanın kendi kurtuluşunu düşünmemesi ya hakikate körlüğünden, ya nefsinde ahmaklığındandır.

Yaptığıyla başkalarının hayatını kolaylaştıran veya güzelleştiren insan... İşte çalışmanın özü. Eğer teknoloji hayatı gittikçe kolaylaştırıyor, bilim ve sanat insan ruhuna daha verimli sonuçlarla yansıyor, kültür ve medeniyet daha güzel bir hayatı kapımıza getiriyorsa bu, insanlığın hayrına çalışan ve çalışarak insanlığa katkı sağlayan güzel ve zarif insanların eseridir. Üstelik de, herkesin üzerine düşeni yaptığı, gerektiği gibi çalıştığı bir dünyada, kişi kendini kurtararak diğerlerini kurtarmış; yahut diğerlerini kurtararak kendini kurtarmış olacaktır. Bu da ancak inanan insanın yaptığı iştir. O vakit fena fi'l-i-ışten (İşte kaybolmak) fena fi'l-hayra (Hayırdan kendini kaybetme) yükselmiş olacağız. Eskiler ne güzel söylemiş: "Dest be-kâr, dil be-yâr (El üretimde, gönül Sevgili'de)!" Dilimizdeki karşılığı, "El işte, gönül (Hak ile) oynaşta!.." i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Arayan ve bulan

Yunus Emre'nin "İster idim Allah'ı / buldum ise ne oldu // Ağlar idim dün ü gün / güldüm ise ne oldu" diye başlayan ve ilk bakışta insanı şaşırtan bir şiiri vardır.

Her nefeste Allah'ı isteyen bir dervişin, bunca özleme, bunca hicrana rağmen O'nu bulduğu vakit "buldum ise ne oldu?" diye sorması, gece gündüz (dün ü gün) hasretle gözyaşı dökerken nihayet vuslat bulunca "güldüm ise ne oldu?" demesi gerçekten de okuyucuyu şaşırtabilir. Öncelikle söyleyelim ki burada "ne oldu?" sorusu "bulduysam ne oldu, buldum da ne oldu" gibi şaşkınlık ve hayret bildiren bir söylem değil, bilakis "bunda bir gariplik yok, elbette böyle olacaktı, arayan bulur" anlamı içermektedir. Öte yandan, Yunus sanki gizliden gizliye bir yakarış içinde ve sanki bir sır paylaşır gibi "(Aradığım Allah'ı buldum ise) bundan kime ne? Bu bir aşk idi, seven ile Sevilen arasında olup bitti!" fısıltısı da sezilir. Bu iki farklı anlam, "ne oldu?" sorusuna arifane bir mahiyet biçiyor ve Yunus'un bütün o isteyen ve istediğini bulan kişiliğinin maceralarını bize anlatıyor. O ki, istemekle bulmak arasında cilt cilt kitabı dolduracak kadar uzun maceralar; o ki, bir nur iken maddeye tenezzülün (kavs-i nüzul) vatan iştiyakıyla çekilen çilelere ve adım adım yükselmeye (kavs-i uruc) uzanan yollar barındırır. O ki, isteyenin Allah'a seyr, Allah'ta seyr ve Allah'tan seyr mertebelerinin adım adım güzelliklerini anlatır. Çünkü Yüce Rabb'in "Ben insanları ve cinleri ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım." (51/56) âyetindeki "bana kulluk etsinler" ibaresi, ledünnî mânâsıyla "beni tanısinlar" biçiminde izah olunur. Bunun diğer tercümesi de eşyânın insan için, insânın da Allah'a kulluk için yaratılmış olmasıdır. Kulluk, tanımak ve bilmekle gerçekleşir. Nitekim Allah bir kudsî hadisinde "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi sevdim" diyerek kul tarafından bilinmek istediğini açıklar. Bu bilme, ancak aşk ile olabilir. Çünkü Allah'ın bilinmesi demek, O'nun insanda zâhir olması, muhabbetinin kulda tecellî etmesi demektir. İşte Yûnus'un "ağlar idim dün ü gün" (gece gündüz ağlardım) ifadesi bu muhabbetin gönüldeki tecellisinin sonucudur. Âşıkın ağlayışı ya bulamadığı için üzülmekten, ya bulduğu için sevinmektendir. Gece gündüz ağlamak ise gözden değil, özden olabilir. Özü ağlayan ise hakikatli âşıktır.

İnsan, "bilme ve sevme eğilimli"dir. Bu da zatî bilgi ve İlahî aşk arzusu uyandırır. Biz farkında olalım yahut olmayalım, içimizdeki aşk bu bilginin peşindeki bir yönelişin sonucudur. Çünkü aşk perdeleri açmaya, bilgi (irfan) ise onu anlamaya meyleder. Aşksızlıkta perdeler kapalı kalır, keşif yapılamaz ve irfan ortaya çıkmaz. Fuzuli üstadımızın, "İlm kesbiyle pâye-i rif'at / Bir hayal-i muhal imiş ancak // Aşk imiş her ne var âlemde / İlm bir kıyl u kâl imiş ancak" mısraları tam da bunu anlatır. Yunus'un "buldum ise ne oldu?" sorusu da işte burada anlam kazanır. Çünkü ledün sahipleri, Cenâb-ı Hakk'ı isterken aslında "Hakk'ı bilme ve kulluk makâmına geri dönme"yi istemektedirler. Yani Allah'tan gayrı aranacak bir varlık zaten yoktur. Çünkü Allah göklerin ve yerin nuru olup zâtı bütün eşyayı ihata eder. Kişi bir şeyin içindeyken onu arayabilemez. Çünkü "O mâhîler ki derya içredir deryayı bilmezler". Onu bilmek için seyr ü sülûk, tevhîde inmek, mânâda ve içte derinleşmek gerekir. Bunu yapan kişi Allah'ı bulmuş değil, bilmiş olur. Yani Yunus'un "Allah'ı buldum" demesi, hakikatte "Allah'ı bildim" demesi, gönlünde Allah'ın nûrunun tecelli etmesi olarak anlaşılmalıdır. Çünkü fenaya (yokluğa) ulaşan kişide yön duygusu kalmaz (arama ortadan kalkar) ve Hakk'ı perdesiz görerek tecellisine mazhar olur. Velhasıl bulunacak bir Allah yok, bilinecek bir Allah vardır. Âşıkın O'nu bilmesi ise Simurg efsanesindeki kuşların "Meğer aradığımız kendimizden ibaretmiş!" demeleri gibi olacaktır. O halde, aradığı ile bulduğu, gördüğüyle de bildiği aynı olan kişinin "buldum ise ne oldu?" demesi, elbette muhataptan varesten bir ikrarı, yani ki "bunda bir gariplik aramayın!" ihtarını ortaya çıkarır. Nitekim bu soru bir muhataba yöneltilirse cevabı verilemez. Birinin bir başkasına "Allah'ı buldun mu?" diye sorması, Allah'ın zatından söz edilemeyeceği ve söz kesrete döküleceği için abes ve cevapsız bir soru olur."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Günlük müstehcen sırlar

İskender Pala 2012.02.14

Kenan Işık iyi bir dosttur. Sohbetinden her zaman lezzet almış, entelektüel kimliğinden haz duymuşumdur.

Şimdi yazacaklarımı bir dostluğun gereği; samimi bir eleştiri kabul edeceğinden şüphem yok.

Sayın Başbakan'ın İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde Şehir Tiyatroları Sanat Yönetmeni olarak iyi bir rol oynadı ve sahnelerden sıçrama yaparak siyasi aktörler arasına da girdi. İdeolojik kimliğinden hiç taviz vermedi, Sayın Başbakan'ın güven ve iltiması sayesinde AK Parti'li kadrolar tarafından daima itibar gördü, toplantılara çağrıldı, akıl danışıldı veya sunuculuk yaptı. Sayın Başbakan'ın himayesi ile halen ATV'nin icra kurulu üyesi ve Büyükşehir Belediyesi'nin Kültür Sanat danışmanı.

Belki hatırlayacaksınız, bundan iki yıl kadar evvel Şehir Tiyatroları'nın özelleştirilmesi gerektiğine dair yazdığım bir yazı üzerine özel tiyatro mensupları bana hak verirken, bütün ödenekli tiyatro "emekçi"lerinin sinir uçları harekete geçmiş, beni sanat düşmanı ilan etmişlerdi. Muhtemelen şimdi de öyle bir kampanya yapacaklardır (Şimdiden gülmeye hazır olun yani!). O vakit ve halen Kenan Işık dostumuzun Kültür Sanat danışmanı olduğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Şehir Tiyatroları bu günlerde yeni bir oyun üretti. Günlük Müstehcen Sırlar... Afişinde çembere alınmış bir 16+ işareti var. Bir lise önünde yolları kesişen iki teşhirci sapığın sözüm ona müstehcen sırlarını anlatıyor. Elbette müstehcenlik diz boyu, ama içinde seyirciyi ilgilendirecek ne bir hayat dersi, ne bir erdem, ne de tiyatronun genel amacına yönelik bir toplum eleştirisi var. Eğer bu oyunun amacı seyirciye teşhircilik hakkında hayat dersi vermek ise buna devlet parasıyla bayağılıktan başka ne denir? Seyirciye hakaret de cabası. Peki repertuarın diğer oyunlarındaki % 80 cinsel sululuk ve müstehcenliklere ne demeli?

İmdi, dünyanın hiçbir yerinde, bir tiyatro afişinde 16+ şeklinde bir ikaz görülmemiştir. Çünkü ödenekli tiyatroların sahnelediği bir oyun, mor/pembe neonlu gece kulüplerindeki show değildir. Elbette bu tür kabareler üretebilir (nitekim özel tiyatrolar Günlük Müstehcen Sırlar'dan daha kalitelisini üretmektedirler) veya bunu show biçiminde sunabilirsiniz, ama bunu sanat adıyla değil eğlence veya erotik show diye insanlara duyurur, yine de üzerine 16+ yazdırmazsınız. Bu dediğimin sanatın özgürlüğü (ki ben böyle inanır ve savunurum) ilkesiyle bir alakası yok. Bu dediğim, düpedüz, vergilerimizle üretilen oyunların sanat olmadığı veya bize sanat diye bayağılıkların yutturulmaya çalışıldığıyla alakalı. Çünkü dünyanın her yerinde ödenekli tiyatroların görevi klasik eserlere ve ulusal kültüre yönelik repertuar oluşturarak insanlığın yararına özgürce sanat üreterek toplumsal eleştiri yapabilmektir. Devlete ait tiyatrolar, hemen her ülkede bu amaçla kurulup desteklenir ve hatta büyük yatırımlar yapar. Böylece hayatın aynası olacak, toplumu bilinçlendirecek ve sanat yoluyla eğitecek, 16+ gibi bir laubalilik ile uçuk fanteziler ise o kapıdan içeri giremeyecektir. Yoksa sanattan uzak ve sığ konuları topluma cinsellik ve erotik soslarla yutturmaya çalışan işletmeler açmak devlet veya belediyelerin görevleri arasında değildir. Dünyanın her yerinde özel teşebbüs bu maksatla -adı tiyatro olsun veya olmasın- faaliyet gösterir. Böylece isteyen seyirci parasını pahalı pahalı ödeyip bu gösteri ve oyunlara gider.

O halde soru şudur: Kenan Işık, Kültür Sanat Danışmanı sıfatıyla, acaba Günlük Müstehcen Sırlar'ın neresinde durmaktadır? İBB Şehir Tiyatroları, halkın vergileriyle bu tür oyunlar üretiyorsa tiyatro mu amacından sapmıştır, tiyatrocular mı kaliteli üretimden düşmüştür? Yahut bir ay tek, bir ay çift maaş alan tiyatrocularımız, kaliteli oyunlar üretmek için dizi setlerinden vakit mi bulamaz olmuşlardır? Peki ama sponsorlarla ayakta durmaya çalışan özel tiyatrolarda çalışanların suçu nedir? Onlar, sırtlarını bir yere dayamadıkları için hayatta kalabilmek adına tabanları terleyesiye kadar gece gündüz çalışırken ödeneklilerin bunca lüks içinde olması, üstüne üstlük bir de böyle bayağı oyunlarla amaçlarından sapıp halkı kandırmaları reva mı? Diyeceksiniz ki Belediye bunun çaresine baksın. Haklısınız!.. Lakin Belediye canibinde "Bu tiyatrocularla uğraşmayın, ne bulaşın, ne üzerinize sıçratın, istediklerini verip şerlerinden emin olun!" fısıltıları yaygınmış. Elbette tiyatrocular da işin farkında ve elbette Belediye'nin böyle düşünmesinden çok memnun. Çünkü bu sayede kendilerine ödenek ayıran kurumun yetkililerine sahneden üstü kapalı küfredebilir, onların inanış, düşünüş ve fikirleriyle dalga geçebilir, sonra da eski tüfek arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde kaleyi nasıl elde tuttuklarıyla ilgili sohbetlerde bol küfürlü kahkahalar atabilirler.

Şimdi merak ediyorum; Kenan Işık dostumuz kimlerden yana acaba?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fatih projesi

İskender Pala 2012.02.21

Okullar bahar yarıyılına Fatih projesinin geniş imkânlarıyla başladılar. İlgilileri tebrik ediyoruz.

Bu sayede Türkiye'de öğretim problemlerinin büyük bir kısmı aşılabilecek gibi görünüyor. Ancak yalnız başına öğretimin yeterli olmadığı, buna paralel olarak bir de eğitimin sürdürülmesi gerektiği gerçeği hâlâ ortada duruyor. Maalesef son yıllarda öğrenciler arasında çeteleşmelerden, okullarda şiddetten, kötü alışkanlıklar ve bağımlılıklardan sık bahsedilir oldu. Sınıf yönetiminin yetersiz kaldığı durumlarda, yani öğretmen-öğrenci münasebetlerinin bozulduğu hallerde gençlerimizin kötü emelli kişilerin tuzaklarına düşmeleri kolaylaşmaktadır. Oysa okullar, aynı zamanda bizim toplumsallaşmamızı sağlayan kurumlardır. Cumhuriyeti kuran kadro, isabetli bir kararla üç kurumun başına "millî" sıfatını koymuştur. Milli Eğitim, Milli Kültür ve Milli Savunma. Bu üç bakanlık bizim toplum olma bilincimizi sağlayan üç alan olarak görev yapmak zorundadır. Bu üçünde bozulma başlarsa millet olma özelliklerimizi yitiririz çünkü. Nitekim bu üç kurum bilerek veya bilmeyerek yıpratıldığında, ülke bireyleri arasında millet olma bilinci kaybolur, toplumumuz bireysel hayatlar yaşayan devasa bir kalabalığa dönüşür. Bugünkü fotoğraflarımız tam da budur. Pek az kişinin ortak bilinci, ortak değerleri, ortak kutsalları bulunmaktadır artık. Oysa millet olabilmemizin ortak bilinci, bireylere aileden ziyade sınıfta ve okulda kazandırılmak zorundadır. Yani bugün adı ne olursa olsun öğrencilerimize musallat olan her türlü sorunun çözüm yeri sınıftır ve sınıf, öğretmenin yönettiği bir orkestra, liderliğini yaptığı bir takımdır. Öğrenciler arasındaki iletişim ve ilişkileri kurup bunların düzenlenmesi ve geliştirilmesi öğretmenin görevidir. Bunun için önce öğrencileriyle kendi arasındaki iletişimi gerçekleştirmek zorundadır. Veriler onu gösteriyor ki, öğrencilerin birçoğu kendisinin veya görüşlerinin önemsenmediğinden şikâyetle kötü yollara sapıyor, belki görüşlerinin önemsendiği çetelere katılıyor. Bu noktada toplumun ahlak anlayışı yahut kültürel değerlere bağlılığı önemli rol oynamaktadır. Çünkü toplum ahlakının belli bir yaptırımı vardır ve doğrudan doğruya bireylerin vicdanında karşılık bulur. Kulun Rabb'e, evladın ebeveyne, öğrencinin öğretmene, memurun amire

vs. uzayıp giden ilişkiler zincirinde ahlak kuralları bütün yasalardan ve yaptırımlardan öndedir. Modern eğitim sistemleri öğretmenlere ve öğrencilere sayısız hak ve sorumluluklar tanıyabilir, davranış biçimleri önerebilir, tavsiyeler sunup yaptırımlar önerebilir; ancak bunların hiçbirisi geleneksel ahlak kuralları kadar önemli ve etkili olmayacaktır. Yasalara dayalı davranış biçimi ile vicdana dayalı davranış biçimi arasında her zaman vicdan lehine haksız rekabet olagelmıştır. Bunun için aşağıda size öğretmen ile öğrenci arasında geleneksel kültürün bize sunduğu ahlakî değerlere dayalı kuralları sıralayacağım. Bunların bazılarını modern eğitim metotları arasında bulmak da mümkündür. Aralarındaki fark, birincisinin vicdanda, ikincisinin yönetmelik maddelerinde yer alıyor oluşudur. Eski kitaplara göre öğretmen ahlakını oluşturan kurallar şöyle sıralanır: Öğretmen, mutlaka (1) yumuşak huylu olmalı, (2) ağırbaşlı olmalı, (3) salim ve dinlenmiş kafaya sahip bulunmalı, (4) mesleğinin zorluklarına katlanmalı, (5) talebesine örneklik etmeli, (6) malayaniden uzak durmalı (öğrencisiyle şakalaşmalı ama alay etmemeli), (7) sınıfta sessizliği temin etmeli, (8) zayıf ve aciz talebeye sabırlı davranmalı, (9) soruyu dikkatle dinlemeli ve anladıktan sonra cevaplamalı, (10) doğruyu kabul etmeli, (11) mazereti kabul etmeli, (12) talebesini zararlı bilgilerden korumalı ve (13) talebelerine eşit davranmalıdır. Bu kuralları modern pedagojinin önerdiği birkaç davranış biçimiyle desteklemek gerekirse, öğretmen, ders dışında da öğrencisiyle iletişimde olmalı, gerekirse onun sorunlarını dinlemeli, güler yüzlü olmalı, gerektiğinde şakalaşmalı, sınıf içinde ve dışında öğrencinin etkinliklerini desteklemeli, sınıfın kurallarını öğrencileriyle birlikte belirlemeli, notu baskı aracı olarak kullanmamalı, ödüllendirme ve cezalandırmada aşırılıktan kaçınmalı, okul-aile-öğretmen sacayağını oluşturmalıdır.

Yine eski kitaplara göre öğrenci ahlakını oluşturan kurallar da şöyle sıralanabilir: Öğrenci mutlaka (1) öğretmenine selam vermeli ve o oturmasını söyleyesiyse kadar huzurunda ayakta beklemeli, (2) daima edepli ve saygılı olmalı, (3) öğretmenine karşı az konuşmalı, sorulmadıkça söylememeli, (4) itiraz etmemeli, (5) soru sorarken bilgiçlik taslamamalı, hele başkalarının fikirlerini öne sürerek öğretmenini cahil gösterecek davranışlardan kaçınmalı (gerçi bu tür bilgili öğrenciler artık kalmadı ya), (6) ders esnasında fısıldaşmamalı, (7) öğretmenin yorulduğunu veya sıkıldığını görünce susmalıdır.

Gerek Milli Eğitim Bakanımız Sayın Ömer Dinçer, gerekse bakanlık yetkilileri, şüphesiz bu söylediklerimizi biliyorlardır. Acaba diyorum Fatih tabletlerin içine bu türden ahlak kuralları da yerleştirilse miydi? Kim bilir, belki de öğrencilerimiz aynı kuralları evlerine de taşır, çocuk ile ebeveyn, işçi ile patron, memur ile amir arasında da toplumsal ahlakın inşasına katkıda bulunurlardı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İçimizdeki o ses

İskender Pala 2012.02.28

İçinizden bir ses fısıldıyor; "Adaletli olmalısın, ahlakın güzel olmalı, alçakgönüllü davranmalısın, dürüstlükten ayrılmamalısın, davranışlarında samimi olmalısın, haddi aşmamalısın, erdemlerin olmalı vs... vs."

Kulak verseniz de vermeseniz de, dediklerini yapsanız veya yapmasanız da sizi asla terk etmeyen, her nereye gitseniz sizinle gelen bu ses de kimin sesi?!.. Niçin size fısıldayıp duruyor: "Kırmızı ışıktaki geçme, yere çöp atma,

yalan söyleme, hile yapma, kimseyi aldatma, sokak hayvanlarını koruyup kolla, insanlara iyi davran, muhtaçların imdadına yetiş vs... vs."? Üff!... Ne çok şey istiyor bu ses sizden? Ne kadar da otoriter üstelik!..

Şüpheye düşebilirsiniz: "Bu sesi yalnızca ben mi duyuyorum?" Öyle ya, herkes istediği biçimde davranırken bir ses sizi devamlı neden kontrol edip dursun? Başkalarının zihninde böyle kısıtlamalar yokken sizi böyle kısıvrak yakalayan da kim? Ama bir dakika!.. Ya herkesin içinde böyle bir ses varsa!.. Hiç kimse diğerine bildirmese de az veya çok böyle bir sesi ya herkes duyuyorsa!.. Belki de şu imrendiğiniz kişi o sesi içinden söküp atan kişidir. Yahut tam tersine, belki de siz içindeki o sese kulak veren kişiye imreniyorsunuzdur? Hangisi önemli; içindeki sesin size iyilik adına yahut kötülük adına seslendiği mi, iç sesinizin sizi iyiliğe yahut kötülüğe yönlendirdiği mi? Hatırlayın o süvarinin başından geçen hikâyeyi. Hani atıyla ıssız çöllerde ilerlemekte iken, kavurucu güneşin altında susuzluktan dudakları çatlamış bir yolcuya rastlamış ya. Sonra da atından inmiş, ona matarasından su vermiş. Ama o da ne; yolcu suyu içince canlanır canlanmaz süvariye kuvvetle ittirerek atına atlayıp dört nala uzaklaşmaya başlamasın mı? Çölün uzayıp giden düzlüğünde gözden kaybolmak üzereyken süvari arkasından seslenmiş. "-Tamam, atımı aldın, yolun açık olsun; lakin senden bir ricam var, lütfen bu hadiseyi kimseciklere anlatma!" Hırsız, süvarinin bu isteğini pek tuhaf bulmuş ve durup nedenini sormuş. Aldığı cevap şaşırtıcı: "-Eğer anlatırsan, bu hadise her yere yayılır da insanlar bir daha çölde çaresiz birini görünce yardım etmez olurlar!"

İmdi düşünün, içinde bir süvari mi var, bir hırsız mı? O ses menfaatlerinize mi sesleniyor, insanlığınıza mı? Gücünü nefsinizden mi, ruhunuzdan mı alıyor? Bu sorularınızın cevabını bilmek istediğinizden hiç şüphem yok. Çünkü bunlar, sizin nasıl düşündüğünüze, nasıl yaşadığınıza dair kendinizi anlamanızı sağlayacak ipuçlarına sahip sorulardır. Ben size şu kadarını söyleyeyim; siz o sesi doğuştan getirmediğiniz; hayır, içinde yetiştirdiğiniz toplumun genel kabulleri ve medeniyet birikimi o sesi yavaş yavaş, sindire sindire, yıldan yıla sizin içinize koydu. Yaşınız kemale ererken onun kelimeleri veya cümleleri inandığınız dinden, yaşadığınız kültürden, sahip olduğunuz töreden, uyduğunuz evrensel ahlaktan süzüle süzüle oluştu ve sizi diğer bütün yaratılmışlar arasında yüksek bir basamağa tertipleddi. Böylece insanîyetin gereklerini harekete geçirmek, kimliğinizi güçlendirmek ve yaşanacak zamanları güzelleştirmek adına size fısıldamaya başladı. O ses size iyi, güzel ve yararlı olan tavırları söylüyor, o ses size sağlıklı muhakeme yeteneği bahşediyor, o ses sayesinde doğruyu ve yanlış ayırt edebiliyorsunuz. Manevî bir yanı var bu sesin, biliyorsunuz; size güven veren bir yanı var. Herkesin içinde aynı sesin aynı biçimde fısıldadığına inanmak istiyorsunuz. Başkalarının içindeki ses ile sizin sesinizin çatışmadığını, bilakis bir orkestranın parçası gibi olduğunu düşünüyorsunuz. Çünkü o sesin manevî bir ilham olarak size verildiğini hissediyor, size bağışlanmış bir nimet olduğuna inanıyorsunuz. O sesin ilahi olduğunu biliyorsunuz: "Nefse ve ona bir düzen içinde biçim verene ant olsun!. Sonra ona fücürünü (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene ant olsun!. (Şems,7-8)." Düşünün hele, o ses sizin için nezakettir, doğruluktur, gülümsemedir, iyi niyettir. O ses sizin mutluluğunuzdur. O sese uyduğunuzda hayat güzelleşir, insanlık kurtulur.

Bugün o sese kulak verin; bakalım diğer günlerden farklı bir gün olacak mı? Bugün o sesi dinleyin; bakalım diğer insanlardan farklı bir insan olacak mısınız? O ses, bugün sizin kendi kendinize doğruyu bulmanıza yardımcı olsun. O ses bugün sizin hümanist rehberiniz, insanîyete açılan kapınız olsun. Hani Hz. İbrahim'e yıldızları, ayı, güneşi ve ardından Allah'ı bulduran ses gibi.

Bildiniz, bu ses sizin öz vicdanınızın sesi. Bu sese kulak verin, çünkü akıl ve şuur sahibi her birey, Yaratıcı tarafından kendisine ilham edilen vicdanının söylediklerinden sorumludur.

Varak-ı mihr ü vefa

İskender Pala 2012.03.06

Şiirle bağlarımız örselendi ya; eski şairlerin dimağa lezzet veren mısralarıyla gündelik konuşma diline yansıyan hikmetler de aramızdan sessizce çekilip gittiler.

Oysa bir hali, bir tecrübeyi, bir vakiayı kolayca anlatıverdikleri için ata sözü gibi ağızdan ağıza dolaşan nice mısralarımız vardı... Yeri geldikçe mırıldanır, sonra da susardınız. O sizin yerinize her şeyi anlatır, taşı gediğine yerleştirirdi. Meğer o vakitler dilimiz pek bir zengin, sohbetler pek bir derinlikli imiş.

Son günlerde gönlüme takılıp kalan bir berceste var. Kami Mehmet Efendi'ye ait, çoğunuz bilirsiniz: "Güle gûş ettiremez yok yere bülbül inler / Varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler." Ne hoş bir ifade, ne zarif bir nükte!.. Yalnızca bir düzine kelimeye yaslanmış tam bir şaheser!.. Hezar aferin üstâd, ne zarif düşürmüşsün!.. Tercümanı olduğun bütün haksızlıklar, zulümler, kadirbilmezlikler adına gıpta sana!.. Kuş dilinden söylediğin ne güzel bir ifade bu: "Bülbül, içindekileri güle duyurabilmek için çırpınarak şakıyor!.. Ama boşuna! Çünkü şimdiki zamanda artık dostluk ve vefa sayfasını okuyan da yok, dinleyen de!.."

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Galata kadısı Mehmet Efendi'ye bunları söyleten şartlar ne idi bilmiyorum, ama beytin ikinci dizesi pek çok insanın yüreğine dokunmuş, pek çok kalbe hüznle yansımış olmalı ki yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren bir ata sözü olarak Türk kültürüne miras kalmış, dilden dile dolanarak yaşamıştır. Elbette "dostluk ve vefa" kelimeleri insanlığın her zamanki imtihanını anlatır ve insanlar bu iki kelime etrafında ya savrulur, ya kenetlenirler, ama çağların kırılma zamanlarında bu iki kavram daha ziyade öne çıkar ve insanlık bu iki kavram etrafında sınavdan geçer. Yazıktır ki bu sınav, zaman koridorunda çok kere kaybedilen bir sınav olmuştur. Son üç yüz yılda acaba gök kubbenin altından bu mısrai tekrarlayarak yanan, yakınan, hayıflanan kaç kul gelip geçmiştir dersiniz?!.. Şair Nabi efendinin "Arz-ı mihr eylemeğe başladı amma devran / Varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler (Zamane insanları güzellik ve sevgiyi ortaya dökmeye başladılar ama sevgi ve vefa sayfasını ne okuyan, ne dinleyen olmadıktan sonra!..)" dediği günden bu yana acaba kaç kişi aynı türden feryat etmiş, şöyle elini "heyhat" manasına havada boşa salladıktan sonra "Mihr ü vefa (dostluk ve vefa) sayfasını kim okuuu, kim dinler!" diye hayıflanmıştır? İşte onlardan biri olan Lebib'in feryadı: "Varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler / Yırtılıp kâğıdımız etse eğer istimdâd" Yani ki şöyle demektir: "Kâğıdımız yırtılıp (çığlık çığlığa, yırtına yırtına) imdat çağrısında bulunacak bile olsa dostlardan hiç kimse ona kulak verip de mihr ü vefa sayfasını (eski dostlukların hatırını) okumaz, okunsa da kulak asmaz." Allah o şairin yırtılan kâğıdını inşallah ömür defterinin sayfasından yırttırmamıştır. Zira ki onunla aynı güneşin altında nefes alıp vermiş olan Neyli Ahmet Efendi'nin dizeleri gözlerimizde daha hazin bir manzara çizer: "Varak-ı mihr ü vefayı kim okur deyu heman / Balsa mecmûa-i alemde ol âfet koparır" Bu dahi şu demeye gelir: "(Dost zannettiğimiz o) sevgili, eğer kâinat kitabında bir yerde mihr ü vefaya rastlasa, 'dünyada mihr ü vefa sayfasını okuyan mı kaldı' diye o sayfayı koparıp atar." Ne diyelim, Allah kimseye böyle yar bağışlamasın!.. Belki de bunları tecrübe edindiği için Sultan III. Selim, "Kıyas etme ki ol şûh-ı cefâ-cû merhamet eyler / Ki evrak-ı vefa vü mihri kim okur ya kim dinler" diyor. Şikâyeti, vefa göremediği dosttan, bir de üstüne üstlük cefa görmekten: "Sakin o cefakâr dost, sana merhamet gösterir zannetme; şu dünyada mihr ü vefa sayfasını okuyan veya dinleyen mi kaldı ki?!" Yar zannedilenlerin ağyar çıkması ne elim ve ne hazindir!..

Kendileri dünyadan geçtikleri halde hissettikleri duygularıyla hâlâ bizleri yönlendirip duran şu şairlere gıpta ediyorum. Bin bir türlü derde de, sevince de; hüznü de, neşeye de rengarenk elbiseler giydirip bize estetik

dünyalar veriyorlar. Kendi çağlarından taşıp bizim zamanlarımıza tanımlar düşürüyorlar. Tamı tamına günümüzü anlatan şu iki dizeye bakın mesela: "Dilrubalar sebak-ı cevri ederler ezber / Varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler". "Vaktiyle gönül çelen dostlar, şimdi eziyet dersini ezberlemekle meşguller... Artık mihr ü vefa sayfasını kim okur, kim dinler!.."

Keşke yine dilimizde dolanıp duran mısralarımız, beyitlerimiz olsa!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bilgeler arasında

İskender Pala 2012.03.13

Milattan önce 402 yılıydı... İleride dünya düşünce tarihini yönlendirecek olan Platon (Eflatun), her yaz gününde olduğu gibi o sabah da yaşlı hocasının denize bakan eyvanına yaklaştı.

İçinde kıpır kıpır hisler vardı ve yanına girince ona heyecanla sordu: "Üstat Sokrates!.. Şu Protagoras'ın sizin hakkınızda söylediklerini duymak ister misiniz?" Platon henüz 25 yaşındaydı ve hem zeki, hem çalışkan bir öğrenciydi. Yaşlı Sokrates ona bir ders vermek gerektiğini düşündü ve "Dur Platon, söyleme!. Onu duymak istemem için önce senin sözlerini üçlü filtreden geçirelim!" dedi. Platon şaşırılmıştı, "Üçlü filtre mi üstat!.. O da nedir?" Sokrates hiç istifini bozmadı, sesine daha da şefkat katarak anlattı: "Üçlü filtre evlat, söylenmesi yahut kulak verilmesi gereken sözün geçirildiği üç süzgeç. Şimdi sorayım sana, "Senin bana nakledeceğin söz doğru mu?" Platon biraz tereddüt etti, düşündü; "Şey, üstat, bilmiyorum, ben sadece duydum; doğru olmayabilir!" "Yani sen bana şimdi doğru olduğundan emin olmadığın bir sözü mü söyleyeceksin Platon!?... " Platon biraz mahcup olmuştu. Sokrates devam etti: "Peki!.. Bana söyleyeceğin şu söz iyi mi?" Platon yine başını eğip mırıldandı: "Galiba değil üstat, yok yok, iyi değil, hatta belki kötü bile!.." "Evladım, şimdi sen bana hem iyi olmadığını bildiğin, hem de doğru olduğunu bilmediğin bir sözü mü söyleyeceksin!?... " Platon utanmıştı; "Bağışla beni üstat, hata ettim!" "Hayır, hayır Platon!.. Söylemek istediğin söz belki üçüncü filtreden geçer, o vakit söylersin. "Peki üçüncü filtre nedir üstat?" "Şu söyleyeceğin söz yararlı bir söz mü?" Platon o günden sonra iki ay utancından hocasının derslerine katılamadı. Hocasının doğum gününde, eline bir hediye alıp derse gitti. Sonra hiç bu bahis olmamış gibi devam ettiler. Sonraki yıllarda Platon hocasının her doğum gününde ona bir hediye alarak kendini affettirmeye çalıştı.

Yıllardan 399 idi. Sokrates artık evine kapanmış, ders veremez olmuştu. Platon hocasının doğum gününde ona yine kıymetli bir hediye göndermek istedi. Devrinin en ünlü heykeltıraşını çağırıp tembih etti: Bana iki hafta içinde, üç altın heykel yap. Her biri birer karış boyundaki bu heykeller benim anlam ve söz üzerine yürüttüğüm fikirlerimi sembolize etsin ve aralarındaki farkı yalnızca sen ve ben bilelim. Adam siparişi zamanında teslim etti. Platon da hediyeleri paketletip yaşlı hocasına gönderdi. Sokrates hediye alınca şaşırıldı. Önce hane halkını, sonra dostlarını çağırıp sordu: "Eğer üçü de aynı ise Platon neden üç heykel birden göndersin ki?!" Merak herkesi sarmıştı. Önce heykelleri tartmak geldi akıllarını. Hayret, gramı gramına aynı idi. Sonra heykeltıraşları davet ettiler: Onlar da "Bu heykeltıraşa gıptalar olsun, birbirinin aynısı üç heykeli nasıl yapabilmiş!" demekten öte geçmediler. Sonra estetisyenleri, filozofları, din adamlarını çağırıp durdular. Hiç kimse bir cevap veremiyordu. Atina bu heykellerin haberiyle çalkanıyor, herkes farkı merak ediyordu. Nihayet İyonya'dan zeki bir gencin şehre geldiğini haber verdiler. Sokrates onu da çağırttırıp heykelleri gösterdi. On beşindeki bu delikanlı baktı, baktı ve "Bana ince, çok ince bir tel getirebilir misiniz?" diye sordu. Hemen getirdiler. Teli aldı,

heykellerden birinin kulağına soktu. Herkes meraktaydı. Nefesler kesildi. Sonra bir uğultu... Tel, heykelin ağzından çıkmıştı. Genç teli çıkarıp ikinci heykelin kulağına soktu. Hayret!.. Bu sefer tel heykelin diğer kulağından çıkmıştı. Sıra üçüncü heykele gelince meraklar arttı, nefesler tutuldu ve delikanlı ağır ağır işini yaptı. Ama nafile!.. Belli bir mesafeden sonra tel ilerlemiyordu. Zorlasa da tel aynı yerde duruyordu. Delikanlı teli çıkardı ve heykelin içine uzanan mesafeyi dışından ölçtü. Tel heykelin kalbine kadar gidiyor, orada kalıyordu. Sonra şöyle dedi:

"Bu heykelleri her kim tasarladıysa size bir şeyler söylemek istemiş. Çünkü birinci heykel her duyduğunu dillendiren boşboğazları yiyor. İkinci heykel öğüt dinlemeyen, bir kulağından girip diğerinden çıkan insanları anlatıyor. Bilge üstat Sokrates!.. Bu iki hediye sizin için değil. Ama üçüncüsü size layıktır. Çünkü 'Kulağından gireni kalbinde saklayan makbul adamdır!' demek istiyor."

Herkes gibi Sokrates de bu gencin ferasetine ve bilgeliğine hayran kalmıştı. Onu ödüllendirmek istedi ve mükâfat olarak kendisinden ne istediğini sordu. Gencin cevabı net: "Bana ödül olarak bu heykelleri yapan adamın adresini verin kâfidir!" Sokrates onu Eflatun'a göndermek üzere bir tavsiye mektubu yazmak için mürekkep istediği sırada sordu:

"Senin adın ne evladım?"

"Aristoteles efendim, benim adım Aristoteles!.."

O gün, Sokrates, öğrencisi Platon'u affettiği gibi onu yetiştirmiş olmaktan da gurur duydu?!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nevruz

İskender Pala 2012.03.20

Yeni gün!.. Yarın sabah evinizden çıkmadan bir an gözlerinizi yumun, birkaç saniye bekledikten sonra bu iki kelimeyi içinizden tekrar edin, adeta kalbinize fısıldayın.

Hissedin, yeni bir günün başladığını hissedin. Her şeyi arkada bırakan yeni bir günün, yepyeni bir günün... Hani müjdelere dolu bir başlangıç gibi, hani sıkıntılardan kurtulmuş bir zindelik gibi. Kıştan sonra bahar gibi mesela, yahut ki geceden sonra gündüz gibi... Hissedin ki kasırgalardan sonra güneş açmak, dalgalanmalardan sonra durulmak gibi olsun. Varsayın ki şiddetten sonra sükunet, korkudan sonra ferahlamak gibi olsun. Hissedin yeni günü. O ki yeni bir gün işte; yepyeni bir gün...

Yeni gün!... Nev-ruz, now-ruz, new-ruz, no-roz... Bütün Ortadoğu ve Balkanlar coğrafyasında her yıl tazelenen umudun adı. Türkler, Farslar, Kürtler, Zazalar, Azeriler, Afganlar, Arnavutlar, Gürcüler, Türkmenler, Tacikler, Özbekler, Kırgızlar, Karakalpaklar, Kazaklar ile beraber neredeyse tüm kuzey yarımkürenin bahar sevinci, bahar bayramı. Kışların örttüğü hayatın ve hareketin tabiatı yeniden kıpırdanışı. Bahar ile gelen yeşermenin, canlanmanın, şetaletin bahtıyarlığı. Hani şöyle pırıl pırıl bir sabahın gündoğumuna karşı uyanıp ellerini açarak

derin bir nefes alır gibi. Toprağın nefesini hisseder yahut rüzgârın fısıltısını ruhunuzda anlamlandırır gibi... Kırılarda koşar, koşarken kucağını açıp baharı kucaklar gibi... Toprağa bir fidan diker gibi...

Yeni gün!.. Bir yılın yeniden başladığı gün. Yılbaşı sevinci yani. Bahar ile başlayan bir yılın ilk sevinci belki de... Sevinç ile başlayan bir yılın sevinçli geçme temennisi. Zira ki bu yeni gün, baharın da ilk günü... Güneşin kuzey yarımküreye ışığını daha fazla yansıttığı günlerin başlangıcı. Uyanışın ve yaradılışın sembolü... Sevinç günü. Var olma bilincinin olumluya evrildiği gün. Mutluluğun günü... Bolluk ve bereketin, tarım toplumunda üretim sevincinin başladığı gün. Anadolu'da adı Nevruz Sultan... Yüzyıllarca sultan gibi baş üze yer verilmiş bu yüzden, el üstünde tutulmuş. Sultanın gelişiyse sevinmiş, sultanın varlığıyla gönenmiş atalarımız. Sultan olarak anılmış nevruz bu yüzden. O geldi diye sarayda şenlik olmuş, şairler mısralarında ağaçların yeşermesi, çiçeklerin açması, havanın ısınması gibi konulara yer vererek sevince ortak olmuşlar, aşçılar macunlar yaparak şehirdeki bayramın ağızını tatlandırmışlar.

Yeni gün!.. İnanişâ göre bütün yaratıkların Tanrı'ya secde ettiği, dileklerin yerine getirildiği bayram günü. Elbette dergâhlarda dualar, zikirler eşliğinde kutlanacak, Alevi-Bektaşî tekkelerinde şükür mevlitleri okutulup sevinçler paylaşılacaktır. Yeni günde yeni dostlar edinmek gerekir ayrıca, yeni evlere misafir gidilir, bereket ve bolluk için ayağı uğurlu dostlar aranır... Yeni günde kimin ayağının uğurlu olacağını kim bilebilir!.. Kapınıza uğrayan bir sokak kedisi bile olsa ona bayram sevincini yansıtmak gerekmez mi?!..

Yeni gün!.. Bayram günü... Elbette ziyaretlere gidilmek gelenektir... Bayramdır, çeşitli yemekler hazırlanır, ikram edilir, yenilir, içilir... Yeni günde yeni sofralar kurulur, yalnızca midelere değil, zihinlere ve gönüllere doygunluk getiren bereketli sofralar... Sevinç yalnızca bedenle değil zihinle ve ruhla da hissedilir, yeni günde insanlar bir toplum olduğunu hatırlar. Gönülleri ısıtan ateşler etrafında yeni gün, sevinçleri harmanlayan bir eğlencedir; oyunlar, eğlenceler, ateşten atlayıp yumurta tokuşturmalar... Yeni günün sevinci, yeni bir günün bayram sevincidir... Birbirimizi sevmeleri çoğaltacağımız yeni bir bayram sevinci...

Gelin, yarın evinizden çıkmadan bu yeni günün farkına varın!.. Nevruz deyin; yeni gün deyin!.. Bu iki kelimeyi gözleriniz yumuk, birkaç saniye bekledikten sonra içinizden tekrar edin, adeta kalbinize fısıldayın. Hissedin, yeni bir günün başladığını hissedin. Bayram gibi, mutluluk gibi, saadet gibi... Eşinize sarılın, çocuğunuzu okşayın, annenizi öpün, fidanlarınızı koklayın. Yeni bir günün getirdiği umutlarla hayata yeniden sarılmak gibi... Kirlenen gözleri yıkayıp hayata yeniden bakmak... Fidanlarımız meyve versin diye savaşı durdurup barışmak gibi...

Nevruz, bizim ortak bayramımız... Bayramlıklarımızı kızıla boyamak isteyenlere, fidanlarımızı biçmek isteyenlere fırsat verme Rabbim!.. Bayramı savaşa çevirenlere savaştan gayri bayram gösterme Rabbim!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gözyaşından asa

İskender Pala 2012.03.27

Adımları ağırdan da ağır... İlerliyor, ama mesafe kat ettiği fark edilemiyor.

Boyu iki büklüm; uzaktan bakan eğrilmiş bir yay zanneder. Bir yay, ama kprtısız... İlk anda gözlerinden dökülen yaşları göremeyebilirsiniz, ama ağlıyor, yaşlar sicim gibi dökülüyor. Bir dklş ki yayın iki ucunu bağlayan ince ibrişimden yapılmış kiriş dense yeridir... Gözyaşından, gerilmeye arzulu ama muktedir olmayan bir yay kirişi. İki büklüm hantal bir yayın, eğrilmiş bir kemanın, gevşemiş bir enstrümanın düğüm düğüm, ilmik ilmik bağlanmış son teli... Koptu kopacak... Ve yay zarif bir adımla gerilmeye başlar...

Görüntüsüyle bu manzara bize ihtiya bir insanı hatırlatıyor; lakin acaba bu hal yalnızca ihtiyaılıktan mı kaynaklanabilir? Civanların, ter  taze bedenlerin de böyle kemana dönüp kirişe bağlandıkları olmaz mı? Kanuni çağının ünlü şairi Hayal Bey şu dizesinde bunun olabileceğini söylüyor: "Hamde kadlerine rişte-i eşki takip... (İkibklm boylarının ayaklarıyla başlarını gzyaşi ipliğiyle irtibatlayıp...)"

İster pir olsun ister civan, ister aktif olsun ister pasif, herkesin dünyalık heves ve emelleri vardır. Bu emel, eli ayağı olan bir kişinin hareket etme arzusu kadar tabiidir. Beden yaşlansa dahi nefis ve gönül yaşlanmaz ve daima bir hedefe yönelik yaşar. Yani iki büklüm olmuş yayın kirişinde her daim bir amaç oku, kurulu kemanda her vakit bir arzu temreni bulunur. Mesele bu okun meşru hedefe nişan alıp almadığı, meşru ise hedefi vurup vurmadığıdır.

Ahmet Turan Alkan, kitaplarından birinde bir Çin hikâyesi anlatır. Okçu olmak isteyen Çi Ç'ang, uzun eğitimlerden, bin bir meşakkatli öğrencilik zamanlarından, yıllar süren olgunlaşma vetirelerinden sonra ustası Ying'in karşısına gezer, yayına bir ok koyup uzaklarda uçmakta olan akbaba sürüsüne doğru fırlatır ve beş tanesini düşürür. Ying Usta hiç şaşırmaz, yalnızca ona "Demek sen hâlâ oksuz ve yaysız isabet ettirmesini öğrenemedin ha!.." diye ıkışır ve görünmeyen bir yaya, görünmeyen bir ok yerleştirir gibi hareketler yaparak çok uzaklarda uçan akbabaya nişan alır ve okunu fırlatır. Hayret, akbaba o anda taş gibi yere düşer (Yatağına Kırgın İrmaklar, Ötüken Yayınları, s.15). Attığı maksat oku tam isabet kaydetmiştir. Siz adını ister nazar koyun, ister biyoenerji, görünmeyen yayın görünmeyen oku hedefi bulmuş, maksat hasıl olmuştur. şimdi merak edebilirsiniz, Ying Usta'nın elinde gerçekten bir yay var mıydı var idiyse görünmeyen hangi ağaçtan yapılmıştı? Daha da soralım; acaba Usta o yayın gerçekliğinin farkında mıydı, farkında idiyse ne kadarının farkındaydı vs. vs. Asıl can alıcı soru ise; Ying Usta'nın hedefini bulduran okunu gerçekte hangi el yahut hangi irade fırlatmıştı? Gkkubbenin altında acaba kader ve kaza okları arasında kaç usta ıracıklarına okçuluk öğretmektedir?

Hayal Bey sözünü şöyle tamamlıyor: "Hamide kadlerine rişte-i eşki takip bunlar / Atarlar tr-i maksdu nedendir yayı bilmezler (Bunlar, yay misali iki büklüm olmuş boylarına gzyaşi ibrişimini takip maksat okunu atarlar da, yayın neden yapıldığını bilmezler.. /veya/ Bunlar, yayın neden yapıldığını bilmedikleri, yay konusunda o kadar cahil oldukları halde iki büklüm olmuş boylarına yay gibi gzyaşi ibrişimini takip maksat okunu isabet edecek biçimde ustalıkla atarlar)."

Pes doğrusu stad!.. Bu ne zengin bir hayal!.. O hayalin peşine düşmek isteyenler için okçunun hikâyesini tamamlayalım: Kendinde neyin eksik kaldığını anlayan ve dokuz yıl daha eğitimini devam ettirerek evine dönen Ç'ang'ı o günden sonra hiç kimse elinde bir yay ve ok ile görmez. Bir gün eski bir dostunu ziyarete gider ve ona, duvarda asılı olan şeyin ne olduğunu sorar. Dostu önce işi şakaya vurur cevap vermez, ama sual üçüncü kez tekrarlanınca durumu anlayıp şöyle der: "Ah usta!.. Gerçekten de bütün çağların en byğsn sen, muhakkak; bir yayın ne olduğunu, ne işe yaradığını unutmuşsun çünkü!.."

Niyazi-i Mısri hazretleri "Bir eline gözyaşından kıl as / Bir eline derd odundan yak erğ" buyuruyor. Yani ki "Ey yolcu!.. Genç yahut ihtiya olan da, dünya denen şu vadide hakikati aramaksa maksadın, bir eline gözyaşından bir asa, diğer eline de dert ateşinden bir ıra alarak yola ık! Çünkü bu vadide yollar tehlikeli ve karanlıktır." Aynı beytin suficesi de şöyle yorumlanabilir: Ey yolcu! Dervişlik yolunda ilerlemek için tehlikeleri bertaraf edecek bir değneğe, etrafı aydınlatacak da bir ıraya ihtiyaın var. Dert ateşi içinde yandıkça ıran,

yaşlar da gözünden aktıkça değneğin elinde demektir. Gözyaşı ve dert olmadan bu yolda menzil alınmaz çünkü!.. "

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hariçten gazel

İskender Pala 2012.04.03

Ne vakit bir Türk sanat müziği konserine gitsem, nefis musiki terennümleri arasında kulaklarıma bazı güfte hataları da gelir.

Zihnim musikiden kopar ve güftenin doğru şeklinin ne olduğuna takılıp kalır. Bazı bazı bu tür küçük ama anlamı değiştiren hatalar için solist arkadaşlarımı ikaz ettiğim bile olur. Ama bir konserde yahut rayda/televizyon programında elbette bu imkân olamaz, üzülrüm.

Eski şarkıların güfteleri genellikle aruz vezniyle tertiplenmiş olup söz ile musiki arasında belli bir ahenk uyumu bulunur. Aruz bilen biri için, hele de Osmanlı Türkçesi'ne aşina iseniz, bu güfteler ne çok şey ifade ederler. Gel gelelim genç neslin o güftelerden aynı dimağ lezzetini aldığını zannetmiyorum. Zaten yanlışlık da buradan kaynaklanıyor ve bilinmeyen kelime, icra yahut kayıt esnasında hatalı biçimde telaffuz edilip yazılabiliyor. Bunun için öncelikle TRT repertuarının baştan sona taranıp hatalarından ayıklanması gerekir. Oysa bugüne kadar hiçbir TRT yetkilisi böyle bir çaba içine girmemişlerdir.

Güftesi doğru okunmayan bir şarkı, terennüm arasından sözleri seçmeye çalışan dinleyici için daha da fazla anlaşılabilir hale gelmez mi? Hele de solist, şarkının sözlerini anlamadan icra ediyorsa!.. Ben sırf bunun için korolarda görevli solist veya koristlere belli aşamada güfte inceleme, anlama eğitimi verilmesinden yanayım. Özellikle TRT hanendelerinin bir eseri doğru icra etmeleri asli vazife olmalı değil midir? Şöyle derin anlamları olan bir şarkıyı oynayarak okumaktan, oynar gibi okunması gereken şıkır şıkır bir şarkıyı da matem ezgisi misali hüznü boğmaktan daha kurtulamayacak mıyız? Konseri takdim eden sunucuların "Değerli dinleyiciler!" yerine "Sevgili seyirciler!" demesine daha ne kadar tahammül edeceğiz? Ne zaman, konserlerin bir seyirlik değil bir dinleti olduğuna inanacağız? Dinleyicilerin el çırparak eşlik etmeleri gereken bir şarkıyı Ramazan iftarlarında ilahi dinler gibi huşu ile izlemelerinden ne zaman kurtulacak, bir hüznü anlatan şarkı sözüne de tempo tutarak sevinmelerinin önüne ne zaman geçebileceğiz?

Gerçi musikinin cahili sayılırım ama bana göre iyi bir hanende, okuduğu şarkının güftesinde neyin anlatıldığını bilen ve eserin ruhuna vâkıf olan hanendedir. Böyle okuyan birini hemen tanırırsınız; şarkıların güftelerini anladığı için kendine has bir tavır ve edaya sahiptir, yine anladığı için sesi tatlı ve ölçülüdür. Çünkü onda derin bir sanatkârlığın haz ve zevki oluşmuştur ve onun dudaklarından çıkan sesler dinleyicilerin kulaklarından ta kalplerine kadar bir fısıltı gibi iner. Bu tür bir sanatçı, her şarkıyı da icra etmez, sesin tizlik veya pestlik durumuna göre kendini harcamaz. Oysa bugün pek çok hanende bu kurallara uymadığı için -bana gücenmesinler lütfen- sanki şakaklarındaki damarlardan kan fışkıracakmış gibi yüksek sesle bağırarak konser vermekte ve elbette konser sonunda sesleri kısılmaktadır. Hüner ve marifet çığırarak izleyicileri etkilemek değil, sahip olduğu güzel ses ile dinleyenlerin gönüllerini etkilemektir. Esas olan, güfteyi bilmek, yani şarkının ruhuna

vâkıf olmak ve doğru ses ile doğru edayı birleştirip gerçek bir "icra" ortaya koymak; yoksa bir taraftan bağırırken diğer yandan el çırpıp oynamak değildir. Unutmamak gerekir ki bir hanende sahneye kulak için çıkar, gözlere hitap ikinci plandadır. Hem kulaklara, hem gözlere hitap etmek elbette önemlidir, ama bir şarkıcının ilk tercihi göz olmamalıdır. Ama şimdiki şarkıcıların sesi muhteşem, sahne terbiyesi iyi, kendisi güzel veya yakışıklı, edası ve tavırları ölçülü olsun isteniyor. Bana göre bunların her biri bir sahne sanatçısı için elbette büyük avantajdır, lakin bir şarkıcıya bundan ötesi lazımdır. Yani okuduğu güftenin ne anlattığını bilmek, şarkının ruhunu kavramak ve ona göre icra-yı sanat eylemek lazımdır. Ben işte bu yüzden, hanendelerin şan eğitimi alır gibi güfteyi anlama konusunda da eğitilmesinden, gerekirse seminerlere ve kurslara tabi tutulmasından, en azından repertuarına aldığı şarkıyı anlayabilecek kıvama gelmesinden yanayım.

Konser kitapçıklarının arkasına şarkıda geçen kelimelerin günümüz karşılıklarını vererek de kimsenin sorumluluktan kurtulabileceğini sanmıyorum. Yani işin vebali hanendelerimizde değil, onlara bu imkanı sunmayan ilgili ve yetkililerdedir. Söz gelimi TRT bir üniversite yahut bir kurum ile işbirliği yapsa, en az yüksek lisans eğitimi alan birkaç divan edebiyatı uzmanı arşivlerindeki kayıtların tamamını elden geçirip güfteleri düzeltse, sonra da hanende mecmuaları ile güfte antolojilerini yeniden oluştursa....

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

O

İskender Pala 2012.04.17

Şu anda nelerle meşgulsünüz, neleri dert ediniyor yahut nelere teşne duruyorsunuz, bilmiyorum.

Belki sanat, belki siyaset, belki davalar, yargılamalar, ekonomik meseleler. Kavgalar, gürültüler, hastalar, hastalıklar... Bugünlük çıkın hepsinin dışına ve bir sevinç hissedin. Bu sevinç üzerimize bir kutlu bahardan yayılsın. Derin bir nefes alın, içinize ferahlık dolsun. Bir ay boyunca tekrarlayın bunu, günün belli bölümlerinde, ve O'nu hatırlayın. Bu ayda doğduğunu, dünyaya getirdiği müjdeyi ve güzelliği hatırlayın. Hatırlarken O'nu anın ve eşiğine günde hiç olmazsa belli miktar salat ve selam arz edin. Şiirler okuyun, O'nu anlatan; kitaplar karıştırın, O'ndan bahsedene... Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı zengin etkinliklere yol ugratın; Ayasofya'da açılan Hilye sergisine gidin mesela. İnsanlara O'nu andıracak hediyeler verin, O'na giden yollarda yürüyün. Bir ay olsun hayatınıza O'nunla anlam katın, O'na yönelip ilhamlar devşirin. O'nu bilin, tanıyın... Aşağıdaki satırları, O'nu tanımak adına, sizinle daha önce de paylaştım ve şimdi yeniden hatırlayalım diye Hakani'nin Hilyesi'nden derliyorum:

O benim efendim;

"Saçı fazla uzun olmazdı ve tam kıvrıkcık denilmeyecek derecede dalgalı idi. Saçını ortadan ayırır ve dört bölük halinde; ikisini omuzlarına, ikisini de kulaklarına doğru bırakırdı. Bu saçlar, misk gibi siyah renkli ve güzel kokulu idi.

Her iki mânâda alnı açıktı. Bu alın genişçe ve buğday renkli idi. Ortasında daima bir nur parlardı.

Yüzü değirmi idi. Ona dikkatle bakılamazdı. Çehresi ayın on dördü gibi parlardı. Dolgun veya şişman olmadığı gibi kuru ve zayıf bir yüz de değildi. Yanakları ne etli ne de çöküktü.. Öfkesi ve memnûniyeti, yüzünden anlaşılabilirdi.

Uzun, ince ve hilal kaşlı idi. Kaşlarının ucunda kıvrım vardı. İki kaşı arasında tüy yok idi ve bembeyaz görünürdü.

Kirpikleri siyah ve uzun idi.

Gözünde ezelden bir sürme mevcuttu. Beyazı katı beyaz; karası kapkara idi. Baktığı zaman karşısındaki kişi nazarına dayanamaz ve gözlerine dikkatle bakamazdı.

Burnu mütenasip idi. İki kaşına yakın olan kısmı bir parça yüksekçe idi. Koku almakta çok hassastı.

Ağız ne çok büyük; ne de çok küçük idi.

Dişleri aralıklı olup üst üste değildi. İnci gibi bembeyazdı. Konuşurken ön dişleri arasından bir nur çıkar gibi görünürdü.

Gülüştü tebessümden ibaretti. Kahkaha ile gülmekten hayâ ederdı. Ömrü boyunca hiç kahkaha ile gülmedi.

Çenesi yuvarlak idi.

Sakalı sık ve siyah idi. Ömrü boyunca sakalında yalnızca 17 kılı ağarmıştı. Her yeri aynı uzunlukta kesilirdi.

Boynu ve gerdanı bembeyaz idi. Boynu ne uzun; ne kısaydı.

Pazuları etli ve beyaz idi.

Omuzları genişti. Yassı yağrınlı olup yağrının ortası etli idi. Nübüvvet mührü iki kürek kemiği arasında ve sağ omzuna yakın bir yerde bulunuyordu. Bu mühür, siyaha çalan sarı renkte olup çeyrek altın büyüklüğünde bir ben idi.

Beden olarak ince yapılydı. Göğsü ve karnı birbirine uygun ve aynı düzgünlükte idi.

Orta boylu sayılırdı. Göze çarpacak kadar kısa; dikkat çekecek kadar da uzun değildi. Orta boylu olmasına rağmen kendisinden uzun birinin yanında el ayası kadar uzun görünürdü. O kişi yanından ayrılınca yine orta boylu gösterirdi. Teni gül gibi kokardı ve yaşı ilerledikçe âdetâ tazelenirdi.

Yürürken hızlı yürürdü. O kadar ki ayakları altında yeryüzü dürölüyormuş gibi olurdu. Hayasından yokuş iner gibi önüne eğik olarak yürür ve etrafına bakılmazdı. Bir yere yöneldiği zaman bedeniyle birlikte döner, asla başını çevirerek bakmazdı. Başını çevirip bakmak insanı hayasız eylediği için onun bu tavrı ümmetine sünnet olmuştur.

Yolda birdenbire karşısına çıkıveren kişi ondan heybet duyar ve aciz kalırdı.

Konuştığı kişiye güzel kokusu siner ve birkaç gün çıkmazdı. Bir çocuğun başını okşasa birçok günler çocuğun kokusundan, ona dokunduğu bilinirdi.

Etkili konuşması ile müşrikler Müslümanlığı seçerdi. Sözlerinde ruha ferahlık veren bir edâ var idi. Asla dedikodu ve malayâni konuşmazdı.

Giyecek olarak en çok beyaz; sonra yeşil rengi tercih ederdi. Yazın ince atlas kumaş; kışın yün giyerdi. Elbisesi asla gösterişli olmazdı. Ömrü boyunca aynı anda iki elbiseye birden sahip olmadı.

Kısacası yaratılış ve huyca ne o tam olarak kimseye benzer; ne de kimse ona benzeyebilirdi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kardeşlik üzerine

İskender Pala 2012.04.24

Sen, değerli okuyucu; biliyorsun, muhafazakârın sanat görüşünü yazmıştım.

Üç tür yankı yaptı: 1. Görüşlerime katılanlar oldu, teşekkür ediyorum. 2. Karşı çıkanlar oldu, saygı duyuyorum. 3. Daha önceki bir yazımla ilişkilendirip çemkirenler oldu, umursamıyorum. Bu sonuncular, benim herkesle barışık ruhumun hiç alışık olmadığı şekilde asılsız ve kasıtlı ithamlarda bulundular, taraf olmadığım bir konuda beni tartışmaya çekmek ve kendileriyle söz düellosunda cebelleştirmek istediler. Belki yalanlarını, yanlışlarını ve iftiralarını burada uzun uzun anlatabilirdim; ama düşündüm ki bunları muhatap almaya değmez. Çünkü sen de bilirsin ki ey okuyucu, ben, boşa kavga etmek ve birilerine laf yetiştirmek yerine gündemimi belirleyerek güzel sonuçlar verecek güzel şeyler yapmak isterim. Doğru söylenmiş bir sözüm varsa isteyen herkes tartışabilir, görüş bildirebilir. Benim sözüm üzerinden kimsenin kavga etmesini istemem, kavga isteyen kavgasına katılmam, onların seviyesine inmem. Menguşî iki yüz sene evvel şöyle demiş çünkü: "Doğrudan ayrılma, hak doğrunundur / Kalp akçayla kem söz sahibinindir". Yani ki ey okuyucu, bu bahiste son sözüm şudur: Tiyatrolar, tiyatrocuların kuracakları bir dernek veya STK'ya, beş veya on yıl içinde kademeli olarak -sahnelerin, binaların anahtarları ve tapuları da dahil olmak üzere- ücretsiz devredilmeli, böylece memur sanatçılıktan kurtarılan tiyatrocular özgür olmalı ve bilet gelirleriyle geçinen özel tiyatrolarda istedikleri gibi sanat üretmelidirler.

Değerli okuyucu!.. Gelelim muhafazakâr sanat bahsine. Ben bu tartışmanın devamını hahişle istiyor, "Çala çala bir havaya benzer" diye umuyorum ve sanatçılarımız ile aydınlarımızın akl-ı selim ile konuya bir kıvam getireceklerine inanıyorum. Namık Kemal'in söylediği gibi "Müsademe-i efkârdan barika-i hakikat doğar (Fikirlerin çatışmasından hakikatin şimşeği doğar)". Aydınlanamayanlarımızın ise tarafgirlik, art niyet ve meseleyi kişiselleştirip zırvalamalarına hiç takılmıyorum.

Şimdi sevgili okuyucu, gelelim benden yazmamı istediğin asıl konuya!.. Evet, haklısın, bunca itiş, tepiş arasında "kardeşlik" bahsini unuttuyorduk. Bırakalım birileri seninle beni kıskanıp çekiştiredursun, gel biz seninle kardeşlik akdimizi tazeleyelim ve Kutlu Doğum vesilesiyle yurt sathında yapılmakta olan etkinliklerden birinde buluşalım. Çünkü kardeşlik, seninle aramızda bir ortak mefkûreye, doğru bir fikre, sıcak bir duyguya açılan kapıdır. Gönülden gönle giden yolun başında bir duraktır. Bazen şen ve bahtiyar, bazen hüznü ve keder dolu bir yürüyüş... Kardeş, bu yolda bir yoldaş; kardeş bu yoldaşa bir yoldur.

Ağaca göre sarmaşıktır kardeş ey okuyucu!.. Bir çınara yaslandığında ondan menfaat beklemes, onu süsleyip güzelleştirir. Bir serviye el uzattığında yüzünde güller açtırır, boylu boyunca aheste hular çektirir. Sarmaşıktır ki kuru bir dal dahi olsa, tutunduğunda onu sarar, sarmalar, ölü benliğine can taşır.

Sarmaşığa göre ağaçtır... Yaslananı tutar, himaye gösterip ayağa kaldırır. Bir ağaç olmasa sarmaşık eylemsiz kalır, bir dalı olmayanın meyvesi önemsiz kalır.

Kardeş, güneşe göre mehtaptır ki ondan aldığı ışık ile göz olur, göz alır, göze gelir, ay olur. Güneşten aldığını yıldız yıldız paylaştırır; yıldızlarca çoğaltır. Yıldızlara uyanlar yollarını bulurlar...

Mehtaba göre güneştir ki yüzüne cömertçe bakar; âlicenap tavrıyla ışın ışın, huzme huzme ısıtır, ısıtır... Mürüvvet adına kuşattığında ise bütün ay varlığını zerre zerre yoklar, santim santim kollar, tozu toprağa, karayı ağa döndürür.

Kardeş, denize akan ırmaktır... Denize yöneldi mi bir kez, kıvrım kıvrım kıvrılır, salkım saçak çırpınır, başını taştan taşa vurur, hatta düşer, durur, yürür, yorulur ve tekrar koşar... Durmadan dinlenmeden, dinlenmeden durmadan... Ve her ırmak bir denizi özler, nerde bir damla varsa denize koşar...

İrmağı bekleyen denizdir... Onu bağrına basar, benliğini açıp kimliğini paylaşır. Irmaklar sığınsın, dinlensin, başını yaslasın ve sonra yeniden yolculuklara başlasın diyedir denizler. Her ırmak denizin bin bir kolundan biridir ki uzakları yakın eder, en uzağa kadar gider.

Kardeş, süte göre şekerdir... Dimağa lezzet verir, ağızlara tat verir. Yakışır birbirine ve tamamlar ağız tadını. Bir süte şeker katılsa süt bir kez, şeker iki kez güzelleşir ve güzellik çehrelerden gözlere, gözlerden gönüllere düşer.

Şekere göre süttür... Mi'rac vaktini andırır; ve şekerdeki süt, cümle susuzlar kandırır. Sütte eriyen şeker sonunda süt olur, ama şekere duran süt elbette şeker keser.

Kardeş Tufana Nuh, Musa'ya Nil'dir. Belki Nuh'a Tufan, Nil'e de Musa'dır. Kardeş sürüye çoban, tarlaya saban; kardeş közü tutan mangaldaki kül, gönül açan demet içindeki güldür.

Kardeşlik gönülde olmalı yani, gönle dolmalı... Gönülden kardeş olacaklar, gönül kardeşi olmalı. Yoldaştan evvel yol olmalı; ay değil, bilhassa güneş olmalı; sarmaşık için çınar, şeker için süt, ırmak için deniz... Kardeş, kandan öte candan olmalı, kardeş kul için değil Allah için olmalı... Hatta kardeş Muhacir olmalı, ama mutlaka Ensar olmalı...

Kardeş olmak varken sevgili okuyucu!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Birader Kasım

İskender Pala 2012.05.01

Hep merak etmişimdir; acaba Saavedra Cervantes ünlü romanını yazarken Doğu hikâyelerinden ne kadar etkilenmiştir? Onun önceleri kardinalin yanında mabeynci olarak çalışırken İnebahtı deniz savaşına katıldığını (1571), daha sonra da İspanya'ya dönerken Türk korsanların eline geçerek Cezayir'e götürüldüğünü (1575) ve

beş yıl kadar Cezayir garp ocaklarında Türkler ve Mağripliler arasında kalıp sonra memleketine döndüğünü biliyoruz.

Hiç şüphesiz ileride Don Quijote gibi bir şaheseri yazacak olan adamın bu dönemde Doğu'nun edebiyatı ve hiç olmazsa sözlü gelenek birikimiyle ilgilendiği düşünülebilir. İşte bu yüzden ben de Don Quijote ve Sancho Panza'yı biraz Harun Reşid ile Behlül Dâna'ya, biraz Süruri ile Sümbülzade'ye, biraz Zünnun-ı Mısri ile Sa'dun'a, belki Haccac b. Yusuf ile Bedevi'ye benzetirim. Hani biri diğeri üzerinden meram anlatan, biri anıldığında diğeri hatırlanan ünlü ikililer. Aralarında dostluk, himaye, merhamet veya nükte bağı bulunan bu adamlardan Doğu'da bol miktarda bulunmaktadır. Fatih devrinin ünlü şairi Ahmet Paşa ile Birader Kasım da bunlardan biri sayılır. O Ahmet Paşa ki sözün ustası, Türkçenin ve Divan şiirinin temel taşını koyanlardandır. Hani şu ünlü

Canıma bir merhaba sundu ezelde çeşm-i yâr

Şöyle mest oldum ki gayrın merhabasın bilmedim

diyen bülbül.

Rivayetlere ve tezkirelere göre Sultan Fatih bir aralık onu idam edilmek üzere hapsedmiş, Paşa "kerem" redifli ünlü kasidesini yazdıktan sonra da böyle güzel şiir söyleyen birine kıymaya yüreği el vermeyip suçunu bağışlamış ve otuz akçe yevmiye ile Bursa'da Orhaniye, Muradiye ve Emir Sultan medrese vakıflarının mütevelliliği ile bir nevi sürgüne mahkûm etmiştir. Letaif kitapları Paşa'nın Bursa'da güzel işler yaptığını, bilim adına hizmetleri bulunduğunu yazarlar. Ve bir de Birader Kasım ile olan maceralarını. Ahmet Paşa gibi saygın bir ismin yanında Birader Kasım adının anılmasının yegane sebebi, ikisinin de söz vadisinde birbirlerine nükteli ayaklar vermiş olmalarıdır. Hani biri çanak tutar, diğeri doldurur gibi. Sonrası mı? Elbette ikisi arasında geçen veya geçmiş gibi anlatılan pek çok hikâye ortaya çıkar.

Sözün nükteli söylenmesinin cazibesidir ki Ahmet Paşa'nın eğitilmiş, bilgili, yüksek bürokrat ve şair şahsiyetiyle yarı meczub bir taşra arifinin, nüktedan bir kalenteri Seyyid Gazi dervişinin, belki keramet ve veliliği kendinden menkul zarif bir adam olan Birader Kasım'ın adını bir arada andırır. Birader Kasım, halk arasında nükteleriyle itibar gören, zamanında Bursa'nın medar-ı iftihar gibi telakki olunan saf bir Türkmen'dir. Zaman zaman Oğuz geleneğinden Dedem Korkut misali hikâyeler ve efsaneler anlatırmış. Ve galiba bir aralık bizim Paşa'nın da hizmetinde bulunmuş. İşte o devirden kalma nüktelerden ikisi:

Ahmet Paşa bir gün sohbet meclisinde felekten şikayetle dünyanın huzur ve sükûn yeri olmadığını, insanın bir an bile rahat etmeye imkân bulamadığını anlatırken, "Şu gamhanede hiç kimse yoktur ki istirahat ile rahat yaşamış olsun!" der. O sırada Birader Kasım atılır:

- Olur mu efendimiz, ben bir gamhanede bir taife biliyorum ki huzur ve rahat içinde, bir eli yağda bir eli balda, mesut bahtiyar. Ne kazanma derdi, ne iş kaygısı... Başiboş yiyip içip yatarlar, güler oynar, uyanır uyurlar.

- Be Birader, kimdir ki sen bilirsin ben bilmezem!

- Konağınızın aşçıları ve sofracılarıdır efendimiz.

Ahmet Paşa gayet sert mizaçlı imiş. Aynı zamanda çok disiplinli ve fevkalade edepli olup şımarmasınlar diye yanında çalışanlara hiç yüz vermemiş. Bir gün kapısına satılık birkaç köle getirmişler. İçlerinden birini beğenir gibi olmuş. O sırada Birader Kasım çıkagelmiş:

- Birader, şu köleye sen de bak, satın alalım derim, ne dersin?

Birader Kasım bakmış, alımlı çalımlı birisi.

- Sultanıma layık ve hizmete yarar birisi. Zaten beğenmişsiniz, neden tereddüt ediyorsunuz ki, aliverin gitsin!..
- Ben de senin gibi düşünürüm illa bir kusuru var gibi. Baksana güldüğü vakit dişleri fazla açılıp gözleri yumuluyor.

Birader taşı gedğine koymuş:

- Aman efendimiz, bunu hiç keder etmeyiniz; zira sizin kapınıza geldikten sonra bir kez bile gülme ihtimali yoktur!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tiyatrolar özelleşirken

İskender Pala 2012.05.08

Sayın Başbakan özelleştirme talimatını verdiğine göre süreci yönetecek bir ekip kurulmuş ve çalışmalara başlamış demektir.

Bu ekibin içinde elbette tiyatronun işleyişini bilen birileri vardır. Buna rağmen sürecin sağlıklı yürütülmesi adına ilgili kişi ve kurumlar (STK, vakıf, dernek vb.) kültürel, malî ve yapısal düzenlemeler konusunda bu ekibin dikkate alması gereken hususları şimdilerde açıklamalı ve sonunda tiyatronun tiyatroculara teslimi sağlanmalıdır. Bu bağlamda benim, Şehir Tiyatroları'nın bana bağlı olduğu Kültür Daire Başkanlığı dönemimde gördüğüm aksaklıklar üzerine kurgulayıp yıllardan beri dillendirdiğim yedi maddelik bir önerim var. Belki dikkate alınır diye teberrüken kaydediyorum:

1. Tiyatrocular kuracakları vakıf, dernek, birlik vs. adı altında bir oluşumu hemen başlatabilir veya halihazır tiyatro derneklerinden birinin çatısı altında irade beyan etmek suretiyle özelleştirmeye talip olabilirler.
2. Tiyatrolara ait salon ve yönetim binaları, devlet tarafından özelleştirme sürecinde satışa sunulmayabilir ve ihaleyi tiyatrocuların alması halinde en az 29 yıllığına kendilerine bedelsiz tahsis edilebilir.
3. Bina ve salonlar tek kalemde ihale edilebileceği gibi münferiden de özelleştirilebilir. Böylece daha farklı sanat görüş ve icrasına imkân sağlanır. Bu bağlamda devlet cömertçe davranıp (başka amaçla kullanmamak şartıyla) salonların tapu ve anahtarlarını ihaleyi alan tiyatro vakıf veya derneğe verebilir.
4. Hükümet/Belediye tiyatro bütçesini beş yıllığına özgüleyebilir ve her yıl yüzde 20 oranında azaltarak ödemeye devam edip geçiş sürecinde tiyatroya desteğini sürdürebilir. (Beş yıl sonunda tiyatrolar kendi ayakları üzerinde durup özgürleştiklerinde zaten bilet gelirleriyle geçinir hale gelmiş olacaklardır.)
5. Devlet, tiyatroyu vergiden muaf tutabilir (böylece diğer sanat alanlarına da vergi muafiyeti getirilmiş olur ki bu uygulama Kültür Bakanlığı'nın icracı bakanlık olmaktan kurtulmasına zemin hazırlar).
6. Devlet, sanatı desteklemek adına satılan her bilet için belli bir miktar teşvik ödeneği ayırabilir (bu uygulama özel tiyatrolara ve benzer sanat dallarına da teşmil olunabilir).

7. İhale şartnamesi tiyatronun genel kabulleri göz önünde bulundurularak hazırlanabilir ve katılımcıların sanat alanına yönelik iş ve yatırımları tercih veya indirim sebebi olabilir, salonlara amacı dışında kullanım yasağı konulabilir, yahut alakasız sermaye gruplarının (inşaat veya gıda müteahhitlerinin) ihaleye girmesi engellenebilir. (Not: İKSV'nin bu süreçte dışarıda kalması "tekelleşmeyi önlemek" ve "rekabeti teşvik" adına memleketin hayrına olacak, ülkemize ikinci bir İKSV kazandıracaktır.)

Ben inanıyorum ki bu özelleştirme süreci tamamlandığında tiyatroların tiyatrocular tarafından yönetilir hale gelmesi özgür tiyatroyu ortaya çıkaracak ve Kültür Bakanlığı'nın yapısının değişmesine bir kapı aralayacaktır. Tiyatroyla ilgili yeni düzenlemeler sayesinde özel tiyatrolarda bin bir zorluk içinde sahne alan ve bilet geliriyle geçinen sanatçılar da bu vesileyle gerekli desteği almış ve sıkıntısız tiyatro üretmeye başlamış olacaklardır. Öte yandan tiyatronun yeni sahipleri yüzde 40 doluluk oranıyla yetinmeyecekleri için bazı arayışlara girecek ve yeni üretimlere kapı açacaklardır. Bu vesileyle halkın da ilgisini çekecek yerli oyunlar daha çok sahne alacak ve yerli oyun yazılması bereketlenecektir. Yıllardır süren ithal oyunlara mukabil belki ihraç edebileceğimiz kalitede oyunlar ortaya çıkma hayali bile gerçek olabilecektir. Hatta belki şimdilik tiyatrodan uzak duran muhafazakar kesimi salonlara çekmek isteyen tiyatrocular onların da seyredebileceği, onları aşağılamayan, kutsallarına küfretmeyen oyunlar üretmeye de başlayabileceklerdir. Bu tutum aynı tiyatro salonunda klasiklerin yahut dünyada ses getiren yabancı çağdaşların yer alması yanında, meraklısı için ideolojik yahut "müstehcen" oyunların oynanmasına da mani değildir. Bence bu süreç, gelişmekte olan ülkemizin sanat alanında normalleşmesini sağlayacak, özgür sanat ortamı, farklılıklarımızı zenginliğe dönüştürüp kavga etmemize gerek olmadığını gösterecektir.

Hamiş: Başkalarının dolduruşuna gelerek hakkımda naseza tiyatro iddiaları dillendiren "zavallı despot aydın"ımız (kendisine yakıştırdığı bu ifade için bk. Sabah 2 Mayıs 2012, s.19), buyur bakalım!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eski Şiraz bahçelerinin bülbülü

İskender Pala 2012.05.15

Önce Yahya Kemal'in dizelerini okuyalım:

Hafız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış;

Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle.

Gece bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış

Eski Şiraz'ı hayal ettiren ahengiyle

Bir vesile olmuş, THY'nin Şiraz'a başlattığı seferlerin birincisinde Hafız'ın başucunda açan kan rengi gülleri görmeye gitmiş, eski Şiraz bahçelerinde dolaşırken de şiirlerinden beyitler okuyup durmuştuk. Bülbüllerin ağaran vakte kadar ağladığını görmedik ama doğu medeniyetinin Hafız gibi bir hazinesi var iken ondan yeterince istifade edilmediğine ağlayıp durduk. Sadece Hafız mı, Mevlânâ, Fuzuli, Yunus, Hayyam, Nizami ve

daha nice cevherlerin kıymeti bilinmediği için taş niyetine kenara itilmesine hayıflandık. Batı medeniyetinde bu saydığımız isimler çapında bir şair olduğunda (Dante, Shakespeare, Goethe vb.), onun adına enstitüler kurup ciltler dolusu kitaplar yayımlanır. Bizde ise o dağ gibi adamların hayatları hakkında bilgi bulmak bile zordur. İşte Hafız; fikirlerindeki kudret, vizyonundaki özgünlük ve üslubundaki rintlik dolayısıyla bütün Şark'ın bana göre en lirik üç klasik şairinden biri (diğerleri İmreülkays ile Fuzuli'dir), belki birincisidir. Der ki "Hadîs-i hevl-i kıyamet ki goft vaiz-i şehîr / Kinâyetist ki ez ruzigâr-ı hicrân goft (Ey sevgili! Yine o ünlü vaiz kıyamet korkusu hakkında bir şeyler anlatıp durdu. Sanki söyledikleri senin ayrılığını çektiğim günlerin acısından kinayeydi)." Fuzuli'nin lirizmine göre aynı ifade "Vaiz bize dün dūzahı vasf etti Fuzulî / Ol vasf senin külbe-i ahzanın içindir" şekline dönüşür. Ama maalesef Şark'ın bütün büyük adamları gibi onun hayatı etrafında da büyük sis perdeleri vardır. Öldüğü yıldan (1390) sonra bir dostu onun şiirlerini bir araya getirip divanını tertiplemiş ve hayatı hakkında da birkaç cümlelik önsöz yazmıştır. Zahir ve batın ehli herkesin takdirini kazanan, halktan ve büyüklerden her daim itibar ve hürmet gören, gazelleriyle sultan meclisleri yahut tasavvuf ayinlerinin baş tacı olan, şiirleriyle her katmandan halk kitlesinin beğenisini kazanıp onları etkileyen böyle bir adam hakkında bilinebilenler işte o birkaç satırdan ibarettir. Gerisi efsane ve rivayetler...

Hafız, Kur'an âşığı bir insandır. Adı Şemseddin Muhammed olduğu halde Hafız mahlasını kullanması bundandır. İran'daki lakabı ya Hoda-yı şi'r (Şiirin efendisi, şiirin tanrısı) veya Lisanu'l-gaybdır (gaybın dili). Bu ikinci adlandırma dolayısıyladır ki İran'ın her köşe başında bir falcı veya talih bezirganı, bir güvercin, papağan veya tavşana talih çektirip müşterisine falını okur. Çekilen talihlerin tamamı Hafız divanından beyitler, rubailer veya gazellerdir. Ve işin garibi fal okutanlar ekseriyetle niyete muvafık bir şiirle karşılaşır. Çünkü Hafız divanının ilhamını Kur'an'dan aldığına inanırlar. Eğer elinizde bir hafız divanı var ise aynı niyeti (tefe'ül etmek) siz de okuyabilirsiniz. Bunun için önce Hafız'ın ruhuna bir Fatiha okumanız, sonra "Ey Hafız-ı Şirazî / Bermen nîgeh endâzî / Men tâlib-i yek-fâlem / Tâ kâşif-i her râzî (Ey Şirazlı Hafız, sen bana yardım edersin... Senden bir niyettir isteğim, çünkü sen her sırrı bilirsin)" tekerlemesini söylemeniz, ardından da gözünüzü kapatıp Hafız divanından rastgele bir sayfa açmanız gerekir. Açtığınız sayfanın şiirlerini okumaya başlarsınız. Ta ki tuttuğunuz niyete uygun, sizin halinize uygun beyit gelesiye kadar. Eğer inanırsanız, fazla değil, üç-beş beyit sonra, Hafız, içinizdeki niyeti size söyleyecektir...

Hafız divanını atalarımız İstanbul'da ve Bulak'ta birkaç kez bastırmışlar, Kalküta, Bombay, Delhi, Tahran ve Şiraz baskılarını da kullanmışlar. Divan, XVII. yüzyıldan itibaren İngilizce, Fransızca, Almanca, Latince gibi Batı dillerine tercüme edilip durmuş. Türkçe tercümesi ise Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Şark İslam Klasikleri serisi içinde ancak 1954'te yapılabilmiş. Yazık ki Hafız Divanı, Latin harfleriyle yayımlandıktan sonra bile ona yeterince ilgi göstermemişiz ve yayımdan iki yıl sonra Hasibe Mazioğlu'nun Fuzuli ile Hafız Arasında Bir Karşılaştırma adlı çalışması haricinde önemli bir eser ortaya çıkmamış. Ta ki geçtiğimiz günlerde Mehmet Kanar'ın iki cilt halinde yayımladığı manzum Hafız Divanı tercümesine kadar (Ayrıntı Yayınları). Bu yayın bize yukarıda başladığımız şiirin devamı gibi geldi:

Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde;

Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter.

Ve serin serviler altında kalan kabrinde

Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

Mayıs bayramları

İskender Pala 2012.05.22

Mayıs günleri gelince pek çok kişi benim gibi, "Ömür olmalı da yaşamalı!" diyordur herhalde!..

Baharın cazibesi, iklimin güzelliği, gönüllerin şetaretle dolması hep Mayıs'tadır çünkü. Mayıs ki bir başladı mı sevinçler ve hüznlerini sürükleyip getirir evlerimize. Kutlayacak pek çok hafta ve gün vardır. Mesela Vakıflar Haftası (ikinci hafta), Engelliler Haftası (10-16 Mayıs), Müzeler Haftası (18-24 Mayıs). Mayıs'a ait özel günleri ise haftalardan daha vakur görünür nedense!.. Ay başlar başlamaz şehirlerde işçilerin barış ve demokrasi taleplerini dinleriz mesela, gelecek için mücadeleleri vardır, bütün dünya emekçileriyle ortak bir dayanışma için bayram yapıldığı söylenir. Bayram mıdır, doğrusu son çeyrek yüzyılın 1 Mayıs'larına bakarak bu soruya zor cevap verilir.

Ardından Hıdırellez gelir. Mayıs bereketi gibidir... Her ne kadar köylere, kırlara, tarım insanlarına yönelik olsa da bir coşku ve sevinci sembolize eder. Gelenekler yaşatılacak, kırlarda, harman yerlerinde veya Hıdırlıklarda neşe demlendirilecek, umutlardan fal tutulacaktır. Hıdırellez, adı üstünde Hızır ile İlyas'ın hayatı yıldan yıla yeniledikleri gündönümüdür ve bereketli zamanların başlaması için bütün Anadolu, geleneksel olarak bu günde baharın bayram şeklini teneffüs eder.

Mayıs'ın ikinci pazarı anneler içindir. Her gün hatırlanması gerekenleri bir gün doya doya mesrur etmeye kapı araladığı için yine sevinçli zamanlardan yadigar kabul edelim. Anneler gününde annelerimizle birlikte annesizleri de hatırlamakta yarar var bence. Belki de bu günün adını "Anneler ve Yetimler Günü" olarak değiştirmeli bu yüzden!..

Mayıs yarından evrilince bu sefer 19 Mayıs "Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı" karşılar bizi. Adı neden böyledir, hangi mantık ile konulmuştur, bugünkü gençliğe ne ifade eder, doğrusu üzerinde ayrı ayrı durulması gereken hususlar. Biliyoruz ki o günde Atatürk Samsun'a çıktı ve ülke için milli mücadeleyi başlattı. Yani 19 Mayıs, Cumhuriyetimizin kilometre taşlarından biri. Bütün millet bunu kabul etmiş ve benimsemiştir. Ama yine de birileri bu günün toplumca kutlanması gereken ruhunu stadyumlara kapatarak diğerleri için bayram olmaktan çıkarmaya meyillidir. Adında Atatürk olduğundan mı nedir, sık suiistimal edilir.

Çok şükür 27 Mayıs'ta kutladığımız Hürriyet ve Anayasa Bayramı tarih oldu da 19'dan 29'a hızla eriştik. Yoksa bir askeri darbenin anısına bayram yapan zavallı ülkeler liginde bekliyor olacaktık (Çocukluğumun 27 Mayıs'larında bizi okulun önünde sıraya dizip nutuklar çektiklerini hatırlıyorum. O vakitler bütün ortaöğretim öğrencileri asker gibi, polis gibi şapka giyerdi ve hepimiz toplu selam vererek bayramı sona erdirir, sonra kendi bayramımıza dönerdik; çocukluk bayramına).

Ayın sonuna gelinir. 29 Mayıs... Fatih'in Bizans'ı fethettiği, Ortaçağ'ın tarih olduğu gündönümü... Bugün hâlâ bayram olarak kutlamalı mıyız, doğrusu emin değilim. Ama 19 Mayıs'ı suistimal edenlerin karşısına koymalı, ikisini tokuşturmalı mıyız, bundan eminim ki hayır!.. Bu iki günün ikisinde de toplum olarak bayram yapabilir, fetih yahut milli mücadele ruhuna uygun kimliğimizi hatırlayabiliriz. Buna karşılık biriniz de pekala bu iki günün de bayram olmaktan çıkarılmasını isteyebilir. Bence mahzuru yoktur. Böylece bayram kutlamaları için harcanacak paralarla insanların bu iki gün hakkındaki tarih algılarını pekiştirecek işlere yatırım yapılabilir, yalan yanlış ve hamasi nutuklar yerine bilimsel makaleler, edebi eserler meydana getirilmesine destek verilebilir, ödenekler bu uğurda harcanabilir!.. Şu ülkede zorla veya eğlene güle 19 Mayıs törenlerine katılan kaç genç

acaba 19 Mayıs'ın bir vatan duygusuna vurgu yapan tarih bilincine sahiptir? Aynı soruyu yeniden soralım; şu ülkede Fetih şölenlerine koşarak veya eğlence olsun diye giden kaç kişi fethin bir cihan devleti olma ruhunu içselleştirebilmiştir? Oysa hamasi nutuklardan ibaret kuru bayramlar için harcanacak ödeneğin yarısı bile bu amaçlar için kullanılsa, bayramlar zihinlerimizde bilimsel ve kültürel karşılıklar bulur, kimlik bilincimiz zenginleşir. 19 ve 29 Mayıs'ların artık buluşması, gülümsemesi, barışması, Mayıs'ta doğan güneşin insanların düşünce dünyalarına her gün yeni bir bayram hediye etmesi fena mıdır?

Sahi bizim ne çok bayramımız ve ne çok bayram sancımız var!...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul

İskender Pala 2012.05.29

Ne güzel şehirsin sen İstanbul!.. Hüner bağında senin kadar tatlı meyve veren, sencileyin güzel çiçekler açtıran bir şehir daha var mıdır acaba?

Biliriz ki eskiden beri bütün güzel üretimler senin bağrında hayat bulur, bütün yüce işler seninle planlanır. Her işin kemal derecesi sende tamamlanır, her izzet ve şeref sende anlam kazanır. İyiden ve kötünden her şey sende yapar seyranını, güzelden ve çirkinden her şey seninle sürer devranını. Sen ne güzel şehirsin İstanbul!..

Ne güzel şehirsin sen İstanbul!.. Kudret haritasında şiirlerin ve şarkıların birer hatıra durduğu, hayatın ve sanatın birer hatıra olduğu sencileyin bir şehir daha var mıdır acaba!.. Boğaziçi'nde ve Haliç'te, Emirgan'da ve Üsküdar'da bin yıl yaşamış gibiyken bir hayat... Sen yeryüzünün kudret kalemiyle çizilmiş en güzel yapısı, sen ömürlerdir bitmeyen masalların kırkinci kapısı... Hani Urfalı söz ustasının Hayriye'de dediği gibi, "Ne kadar âlemi devr etse sipihr / Bulmaz İstanbul'a benzer bir şehir (Felek dünyayı ne kadar dolaşırsa dolaşsın, yine de İstanbul'a benzer bir şehir bulamaz)". Yani ki sen ne güzel şehirsin İstanbul!..

Ne güzel şehirsin sen İstanbul!.. Koylarda asude uykulara varan dolunay, arasa, tarasa, acaba yeni bir güne uyandıkça hayatı yenileyebileceği bir başka şehir bulabilir mi?!.. Lale bahçelerinde Sadabad'ın uzak hatıralarını arayan yıldızlar acaba Nedim'in "Ey şûh Nedîmâ ile bir seyrin işittik / Tenhâca varup Göksu'ya işret var içinde" haykırışını hâlâ dinliyorlar mıdır? Yahut Dellalzade İsmail Dede Efendi'nin "Al yanına bir dilnüvâz / Gönlünce gez zevk et bu yaz / Başdan başa işte Boğaz / Gönlünce gez zevk et bu yaz." bestesini duyuyorlar mıdır. Sahi sen ne güzel şehirsin İstanbul!..

Ne güzel şehirsin sen İstanbul!.. Ziya Paşa devrindeki halinle "İki cânibde zengin kâhlar, kâşâneler yer yer / İki sâhil serâpâ bağ u bostân u gülistandır (İki yakada tepeler, tepelerde kaşaneler, konaklar... İki sahilde baştan başa bağlar, bahçeler, gülistanlar)..." "Ay ve güneşin ezelden iki İstanbullu" olduğu zamanların ötesinde öyle bir şehir ki, "Denizle toprak, yalnız onda ermiş visale / Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misale..." Yahya Kemal dilinden söylersem eğer, "Nice revnaklı şehirler görünür dünyada / Lakin efsunlu güzellikleri sensin yaratan / Yaşamıştır derim en hoş ve uzun rüyada / Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan..." Doğrusu sen ne güzel şehirsin İstanbul!..

Ne güzel şehirsin sen İstanbul!.. Rüyada gibiyim, ama gözlerim açık... Güzelliklerini görüyorum ve "Kalbinin vuruşundan anlıyorum; İstanbul'u dinliyorum..." Sonra ellerim duaya açılıyor, seni bize kazandıran müjdeli kumandana ve talihli askerlerine dualar ediyorum.

Sonra onun bir duasını anıyorum. Hani müjdeli kumandanın fetih günü Ayasofya'yı dolaşp da dışarı çıkacağı sırada narteksin altında derinden derine bir inleme sesi duymasıyla başlayan hikâyenin duası. Kulak kesildi sultan duyduğu iniltiye, kilidin kırılarak mermerin kaldırılmasını emretti sonra. Saçı sakalına karışmış, pislik içinde yüzen bir mahkûmdu içeriden çıkan. Konstantin huzurunda fala bakıp zindana atılmış bir keşiş... Sordu ona:

- İhtiyar! Nedir suçun?

- Kralım için fala bakmıştım. Şehri Türklerin alacağı çıkmıştı. Sizi gördüğüme göre falım doğru çıkmış.

- Evet ihtiyar, doğru çıktı. Şimdi de benim için bak bakalım, bu şehri benden de alacak biri var mı?

İhtiyar keşiş istavroz çıkarttı. Tedirgindi. O sırada bir asker narteksin küpünde bulunan kumdan iki avuç getirdi. İhtiyar yaydı kumları, işaretler, noktalar... Sonunda başını kaldırıp cevap verdi:

- Görüyorum ki bu şehir senin ve soyunun elinden savaş ile çıkmayacak. Lakin öyle bir zaman gelecek ki İstanbul Türk şehri olmaktan çıkacak.

O müjdeli kumandan ihtiyarı bahşişiyle sevindirdikten sonra ellerini göğse açtı:

- Bu güzel şehri elden çıkaranlar Tanrı'nın gazabına uğrasınlar!..

Hatırlayalım, bugün fetih günü...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eşik

İskender Pala 2012.06.05

Hayretler ettim; üniversiteye girmeye hazırlanan bir delikanlı "eşik" kelimesinin ne anlama geldiğini bilmiyordu. Hayır, yurt dışında büyümüş de değildi; İstanbul'da yaşıyordu.

AVM'ler, markalar, bilgisayarlar, sosyal medya hakkında bilmediği yoktu, ama eşik kelimesini "eşek" ile karıştırmıştı. Nasıl bir evde oturduğunu sordum. Tahmin ettiğim gibi, modern bir evde oturuyormuş. Çünkü eşiği tarif ettiğim zaman zihninde canlandıramadı. O eski evlerin sofadan odaya geçilirken kapının dışarıdan muhafazası, soğuşun yahut haşeratın odaya girmemesi, evi dış etkilerden koruması için yapılan taş veya tahta çıkıntılarının, yani eşiğin hayatımızdan çıktığını, hatta kaybolup gittiğini o vakit anladım. Hafızamı yokladım, son zamanlarda misafir olduğum evleri gözümün önünden geçirdim, gerçekten de modern müteahhitlerin, site esasına dayalı apartman veya gökdelenlerinde, TOKİ veya KIPTAŞ'ın geliştirdiği yeni kentleşme mekanlarında artık eşik kullanılmadığını fark ettim. Kapı boşluğunun altları artık düz yapılıyor, taş veya

tahtadan bir çıkıntı zaid addediliyor. Belki de bu bir gelişme biçimi, çünkü modern kentlerin evlerinde ısınma, haşerat önlemleri, güvenlik vb. hep eşiğe gerek duymadan tasarlanıyor, kapılar neredeyse ısınlama sistemiyle açılıp kapanıyor, kanatların bir eşiğe yaslanmasına gerek kalmıyor. Bir an düşündüm, eşiğin kendisi gibi eşik kelimesi de kullanımımızdan çıkarsa medeniyet birikiminden neler eksilecek diye. İlk aklıma geliveren birkaç deyim oldu tabii: "Eşiğine yüz sürmek, eşiğini öpmek, eşiğine çıkmak, eşiğini aşındırmak, eşiğine baş koymak, eşik (size) haram olsun, eşik kalkmayınca komşuluk kalkmaz vb..." Birkaç gün zihnimde bu soruyla dolaştım, okumalarımı bu dikkatle yaptım. Hafıza tazelemeye vesile olacak o kadar şeyle karşılaştım ki...

Yusuf Has Hacib, o ünlü eseri Kutadgu Bilig'de "Eğer bir alime eşikte bir yer isabet ederse, o eşik baş köşeden daha iyi ve yüksek olur" diyor. Bugün, bir alimin bastığı eşik, baş köşeden daha değerli hale geliyor mu, şüpheliyim. Zannımca zihnimizdeki bu sıralamayı güç sahipleri lehine değiştirelim, artık bir muktedirin bastığı oda, bir alimin bastığı sofadan değerli olsun diye eşiği evimizden şu materyalist anlayışlar söküp atmıştır. Öyle olmasaydı, ne Ubeydî nam şair "Aşınıptır yüzümüz eşiğine sürmekten / A beyim kalmadı yanında dirîğâ yüzümüz" diye şikayette bulunur, ne de ona eşiğinde bu derece eziyet gösteren efendiler bulunurdu. Şairimiz yine zarif imiş ki, "A efendi, yüzümüzü sürmekten eşiğin aşındı" diyemiyor da, "yüzümüz aşındı" diyor. Kim bilir eşiğin aşındı derse bir de hesap sorulur, eşiği aşındırma cezasına çarptırılıverirdi.

Eskilere göre eşik kavramı iç ile dışın, zahir ile batının sınırıdır. Eskiden bahçeli evlerin avlu kapısı bilhassa eşikli yapılı ve harem ile namahrem, içerden olanla dışarıklı olan orada seçilirmiş. Malum, dışarıdan gelen birisi eve avludaki eşiği aşarak girer, odaya girmek içinse ikinci eşikten, sofa eşiğinden geçmek gerekir. Bir hanenin haremlik ve selamlık bölümlerindeki eşikleri geçmek gibi. Keza tasavvuf da eşiği aynı maksatla kullanır ve zâhirden bâtına yahut dıştan içe yönelişleri bu eşiklerde derecelendirir. Bir tekkenin birinci eşiği herkese açıktır, ama ikinci eşik, mürşidin huzuruna açılır ve yalnızca has kullara, özge dervişlere, halifelere açıktır. Pek çok tarikat, şeyh eşiğini, işte bu yüzden mübarek ve mukaddes görür. Hanedeki olgun erlere ulaşmak ancak o kutsal eşiği geçmekle mümkündür çünkü. Üstelik o kutsallık yüzünden eşiğe basılmaz, ancak yüz sürülür (eşiğine yüz sürmek), öpülür (eşiğini öpmek), mertebeye yüksek kabul edilir (eşiğine çıkmak) veya baş konulur (eşiğine baş koymak). Bu sonuncusu aşkın da son mertebesidir ki eşiğe konan baş, kurbana gelmiş âşıkın/dervişin başı demektir. Divan şiiri, sevgilinin eşiğine baş koyan, orada ölmeye gelen, oradan geri dönmeyi asla düşünmeyen âşıkların hikayeleriyle doludur (Eşiğinde can veren merdin sevabın bulmadı / Hazret-i Eyyûb-ı Ensârî'de kurbân eyleyen [Aşki]). Bu yüzden eşik bir gönül alçaklığı, bir tevazu, bir fedakarlık, bir yokluk yahut ayaklar altına döşenmişlik sembolüdür. Eşik gibi ayaklar altında olmak, yüce bir erdemdir ki her kula nasip olmaz. Eşik gibi tevazu içinde olansa elbette büyür.

Bir aşık, yahut bir derviş düşünün, eşiğe baş koymuş veya eşikte boynunu bükmüş, ellerini kavuşturmuş, dünyadan kopmuş, kulağı kapıda, kımıldamadan, vecd halinde bekliyor...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mi'rac

İskender Pala 2012.06.12

Mi'rac kandili!... Hani nebiler nebisinin insanlığın önderlerine önder olduğu gecenin hatırası. Hani kainatın efendisinin, Burak'ın ve Refref'in süvarisi olarak Mekke'den Kudüs'e vücuduyla ve varlığıyla israyı gerçekleştirip ruhuyla göklere uruc edişinin yıldönümü.

Hani geri gelirken müminlerine beş vakit namazı hediye getirdiği gece. O sebeptendir ki namaz müminin miracı, yükselişi diye bilinir. O sebeptendir ki kutlu nebinin yedi kat göğün ötesine yaptığı yükselişe mukabil kişinin kendi semasına yükselişi, içerilere doğru, kalbinden yol bularak derinlere doğru, daha derinlere doğru yolculuğa çıkması önem kazanır. Galiba kulluk, biraz da miraca imanımız, miracımızı eksiksiz yapmamızla bağlantılıdır.

Ayetin beyanıyla Efendiler Efendisi, mirac gecesinde Allah'a iki yay aralığı kadar yakın varmış. Bazıları bu iki yay aralığını bir yayın iki kiriş bağlanan iki ucu olarak yorumlar ki yaklaşık bir kulaç kadardır. Ama bazı müfessirler, iki yay aralığının üst üste çakışmış iki yayın arasındaki boşluk kadar olduğunu zikrederler ki ancak birkaç milimden ibarettir. Rivayet odur ki eskiler söz verecekleri veya ahitleşecekleri vakit yaylarını üst üste çakıştırır ve iki yay ile hedefe tek ok atarlarmış. Böylece o iki kişinin ahdi ve peymanı tek hedefe yönelik olur ve ahdinden dönenin yayı kırılmış. Buna göre ayetteki iki yay aralığı, bir okun kalınlığı kadar (uzunluğu değil) olur ki neredeyse bir santimden daha azdır. Demek ki Mirac gecesinde Allah ile Rasulü, birbirlerine bir santim kadar yakındı. O halde soru şudur: Seven sevilene bir santimden daha yakınlaşmış iken neden ondan ayrılırsın ki?

Bu soru bana, Allah Elçisi'nin Mirac'a giderken yaşadığı şetaret ve heyecandan çok, ayrılıp da geri dönerken yaşadığı ruh halini düşündürür daima. Hangi âşık ne uğruna ve kim uğruna sevgiliden ayrılmaya razı olur? Nasıl bir ideal, bir âşıkın, aşk işinde böylesine bir aykırı tavra rıza göstermesine kapı aralayabilir?

Bahis konusu beşeri bir aşk olsaydı bunun cevabı kolay olur ve "Sevgili öyle istemiş, âşık da onu gücendirmemek için geri dönmüştür, ta ki yeniden vuslata giden heyecanlı yolu yaşasınlar" derdik, olur biterdi. Ama Allah Elçisi'nin Mi'rac'dan geri dönme fedakârlığı yalnızca bu sebebe bağlanıp bırakılmamalı. Bilakis o, canı olan her şeyin ve herkesin, Sevgili'ye âşık olması için dönmüş olsa gerektir. Ta ki aşk çoğalsın, cümle sözler aşk üzerine, cümle hareketler aşk ile, cümle varlık aşkın içinde olsun. O halde diyebiliriz ki Muhammed Mustafa, Mi'rac'dan bizim için dönmüştür, ümmeti için... Ta ki kendi sevgilisini ümmeti de sevsin, yalnızca bir türlü olan aşkın binlerce türlü görüntüsü çoğalsın, her yol aşka gitsin...

Şikarizade Ahmed Efendi'nin Tayyibetü'l-Ezhâr adlı eserinde bu hakiki aşkın görüntülerinden biri şöyle anlatılır (özetliyor ve sadeleştiriyoruz): Biline ki Receb ayının 12'nci gecesinden 26'sı Mirac gecesine kadar Medineliler Hz. Hamza'nın Uhut eteklerindeki kabri başında çadırlar kurar, şenlikler ederler. Civar kabile ve kasabalardan guruh guruh insanlar gelip öyle kalabalık olur ki gören, hac zamanı zanneder. Mirac'a üç gün kala Yemen'den, Taif'ten, Yenbu'dan ve elbette Mekke'den hecinlerle çoluk çocuk gelenler o üç gün ve gecede öyle şenlikler ederler ki Medine, gürül gürül çağlar. Her gelen kabilelerin gözlerinde yağmur gibi yaşlar ile kasideler okunur, na'tlar söylenir, "Selat ve selam sana olsun ey günahkâr ümmetin şefaathâsi!" diye feryat ve figanlar ederek ta Ravza-i Mutahhara'ya dek yerleri ve gökleri dolduran selat ve selam ile yürüyüp Efendimiz'in huzuruna vardıklarında gözlerden yaşlar ırmak olup çağlamaya, söylenen yakarışlar ateş olup yürekleri dağlamaya başlar. Kabrine sarılıp ağlayanlar öyle feryad ederler ki, yürekler dayanmaz... Orada bir insanın kalbi taş olsa yağ olup erir, orada bir günahkâr bulunsa tövbeye gelir... Burada üç gün üç gece huzura karşı halka olup otururlar, ağlaya ağlaya dua ve münacatta bulunurlar. Kah birisi bir kaside çığırır, kah diğeri bir medhiye ile haykırır. Biri dinlenirken diğeri söyler, biri söylerken öteki dinler... "Merhaba!.. Merhaba!.. Ya Muhammed!" nidaları birbirine eklenirken bedeni söğüt yaprağı misali titreyenler mi dersiniz, kalpleri yerinden fırlayacak gibi heyecanla sıçrayanlar mı?!.. Gözlerden akan yaşları anlatmaya takat yetmez, bayılıp düşenleri, can verip gidenleri diller tasvir etmez. Üç gün üç gece böyle devam eder... Dördüncü gün akşamı Mi'rac gecesidir; ikinci vaktinde

Ravza'ya bir minber konur, âşıklar Mi'rac'ı anlatan manzumeler okur, vaazlar irad ederler. Ravza öyle bir dolar ki, iğne atılsa yere düşmez. Ta güneş doğasıya kadar salat ve selam, medih ve kelam, rüku ve kıyam devam eder, devam eder, devam eder..."

Zannederiz Mi'rac'ın has âşığı, o gece sevgilinin yanından işte bu manzaralar çoğalsın diye ayrılıp gelmiştir. Çünkü "Bu şeb tulû-ı safâ-bahş-ı âfitâba kadar / Zemîne nûr yağar âsumân-ı bâlâdan / Gelir sımâhına her cezbedâr-ı îmânın / Nidâ-yı rahmet-i Hallâk Arş-ı A'lâ'dan (Bu gece, ta güneşin parlayarak doğduğu vakte kadar, yüksek semalardan yeryüzüne nur yağar. İman dairesinde yer alan inanmış herkesin kulağına bu gece Arş-ı Âlâ'dan Allah'ın [Yok mu bana yönelen ki onu sahipleneyim, yok mu tevbe eden ki onu affedeyim] çağrısı gelir."

Yaklaşan kandiliniz mübarek olsun!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eşik (2)

İskender Pala 2012.06.19

Bir âşık, yahut bir derviş düşünün, kapının hemen önünde boynunu bükmüş, ellerini kavuşturmuş, dünyadan kopmuş, kulağı kapıda, kımıldamadan, vecd halinde bekliyor... Bekliyor ki sevgiliden, yârden bir haber, bir ses, bir tebessüm, belki bir "Huuu!" çağrısı... Bir eşiğin anlamı işte budur!..

Eşikte olmak, içeri ile dışarı arasındaki heyecanı duymak, arafın umudunu ve korkusunu birlikte yaşamak... Eşik insanın akıp giden zamanı, heyecanları ve hüznüleri, eşik insanın hayallerinden hayat devşirmesi, belki de insanın kendisidir. Mademki her şey bir şeyin önünde durur ve mademki her şey bir şeyden sonra olur, o halde bir eşiktedir gönüllerimizin yerinde duruşu, bekleyişi ve sonra yürüyüşü... "Ey sabah, ey yeni günün eşiği / Ey ışık, zamanın, günün beşiği" diyor şair (A.Kudsi Tecer) ve eşik ile beşik arasında süren "hayat"a göndermelerde bulunuyor.

Anadolu'da eskiden beri "eşiğe oturulmaz, eşiğe basılmaz"mış. Çünkü eşikler ulu erlere ulaşılan mekânlar sayılır. Bir yatıra, bir türbeye, bir şeyhin huzuruna girerken öpülen eşik onlardan biridir. Şair Fennî'ye göre: "Şehr-i ulûm Mustafa'dır, babı Haydar din eri / Öp eşiğin dâre dur meydanına merdane gel (İlmin şehri Muhammed Mustafa, kapısı ise dinin yigidi Ali'dir. O halde onun eşiğini öperek kapıya [darağacına] yönel, meydana merdane gel.)" çağrısında eşiğin en derin anlamı gizlidir.

Yaşlı olanlarımız hatırlayacaklardır; "Eşik ile beşik" yakın aralıklı doğumları, yakın duran işleri, yakın oluşumları anlatır. "Biri eşikte, biri beşikte" demişsek kucağı bebekli bir hamile kadından söz ederiz. Ama eğer "beşikten eşiğe kadar" denilmişse bebeklikten ta ömrün sonuna kadar (belki doğumdan ölüme) süren uzun bir hayatı anlatırız. Eşik kabrin kapısı, eşik ecelin önüdür. O halde eşikte hazırlık gerektir, nezaketli tavır gerektir. Hani bir sevgilinin huzurunda kabul edilmeyi bekleyen âşık gibi... Belki bir mürşidin önünde hakikate ermeye teşne bir derviş gibi. Bektaşilikte huzura eşik öpülerek girilmesi ve girilirken tercüman okunması bu yüzdendir: "Eşiğine koymuşam ben cân u ser / Ta vücudum ola sâfi hem-çü zer / Eşiğinde hacetim hem budurur / Ta fakîre eyle bir hüsn-i nazar (Canımı da başımı da eşiğine koydum; ta ki varlığım altın gibi arılaşsın; eşiğinde dileğim odur ki,

şu fakire iyi niyet ve güzellekle bak!)" Bu temenni ile girilen huzur, elbette huzurdur, huzur verir, huzura erdirir. O halde eşik, huzurun başlangıcı, huzura eriştiren mübarek bir mekândır. Oraya gelince tövbeler edilmiş, kötü huylar bırakılmış, karanlıkla bağlar koparılıp kalp temizlenmiş, sevgiliyi görme arzu ve coşkusu benliği kaplamış olmalıdır. Sevgili'ye gidende belki idrak vardır, ama ulaşanda irade ve idrak kalmaz. Yine de eşik dönme değil, ilerleme arzusu yaratır. Benliğinden geçiren, kendini kaybettiren (aşk kendinden vazgeçmektir) ve elbette sonra hakikatiyle bulduran, benliği boşaltan, senliği dolduran duraktır. Oradan geçenler şad u hurrem olasıdır. Aşk elçisi Yunus, "Aldım himmetimi geçtim zulmeti / Kestim zünnarı şeyh eşiğinde / Yunus elhak dîdâra müştâk / Eriştim aşka şeyh eşiğinde" der. Bu mertebeye erenler "eşikte-beşikte" olurlar. Yani ki ölüm yaşına geldikleri halde kalben ve ruhen saf ve berrak, arınmış ve temizlenmiş olunca tıpkı beşikteki bir sabi kadar masum ve temiz, o kadar sorgusuz ve sualsizdirler. Hani çevremizde görürüz, ihtiyaçladıkça çocuklaşan büyüklerimiz vardır da yapıp ettikleri bize masum görünür, onları bebek gibi tutmaya başlarız. Hakikate eren müridin veya sevgiliye vuslat bulan âşıkın hali de zaten bir çocuk gibi sevinçli, kendinden geçmiş, yaptıklarını heyecan ve coşkuyla yapan bir sevecenlik taşımaz mı? Oyun evinin eşiğinde bir çocuk ne hisseder acaba?

Sahi şimdiki oyun evlerinin eşiği var mı? Bizim çocuklarımıza ileride eşiği nasıl anlatacağız? Türkmen kocası Yunus'un Tapduk eşiğine kırk yıl düzgün odun taşıdığı kendilerine anlatıldığında acaba nasıl bir mekân hayal edecekler?!.. Eşiklerimiz yok edilince, galiba gönül coğrafyalarımızın menzil taşları yere çalınmış oldu. Nerede duracağımızı, nerede bekleyeceğimizi, nereye gideceğimizi artık kestiremiyoruz. Eşikten atlatılan bir kalfanın artık "usta"laştığını veya eşikte durdurulup kuşak bağlanan bir genç kızın koca evine gidimkâr olduğunu nasıl bileceğiz? Ya şu "Ayağı eşikten dışarıda gelin!.." diye çığırın türkü ileride bize ne ifade edecek?!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sıddık

İskender Pala 2012.06.26

Miraç'tan hayata yansımış bir kavramdan bahsetmek niyetim; belki herkesin kendine mihenk edineceği, ayna diye her dakika yüzüne ve kalbine tutacağı bir kavramdan...

Hız. Ebubekir'i diğer ashab arasında ön sıraya çeken, yükseğe çıkaran ve kutlu nebiden sonra halifelik vazifesini nasip ettiren sıfat. Sıdk (doğruluk, samimiyet) kelimesinden türemiş bir hazine kelime: Sıddık...

Lugatlar sıddık sıfatının karşıladığı anlamlar hususunda zengin yorumlar veriyorlar. "Dosdoğru, hiç yalan söylemeyen, yerine getiremeyeceği söz konuşmayan, dürüst ve güvenilir olan, gerçek olduğuna inandığı şeyi onaylamakta tereddüt göstermeyen" bunlardan bazıları. Sıfatın İslam literatüründe daha ziyade Hız. Ebubekir için kullanılıyor olması, kelimenin anlamını bu yolda törpülemiş, belki özelleştirmiş ve "Hız. Peygamber'in söz ve fiilleriyle ortaya koyduğu her şeyi tasdik eden" şekline büründürmüştür. Halk arasında yaygınlaşan ve çocuklara ad olan (Sıddık veya Sıddıka) anlamı ise "Allah'a ve Rasulüne bağlı olan" şekline bürünmüştür. Bu durumda birinin sıddık veya sıddıka (sıddıka) olmasının ilk şartı imanın kuvvetiyle tartılıyor demektir.

Eskiler insan için sıddıklık halini çok övmüşler ve herkesin bu vasfa sahip olması tavsiyesinde bulunmuşlardır. O kadar ki İslam alimleri tarafından sıddıklık, nebilik halinden önceki basamak ve mertebe olarak anılmıştır.

Nitekim konuyla ilgili din kitaplarında her nebinin öncelikle sıddık olduğu vurgulanır. Sıddıklar nebi olmayabilir ama nebilerin tamamı sıddıklardan seçilmiştir. Hatta Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf için Kur'an'da sıddık sıfatı kullanılır. Hz. İbrahim, putlara tapan adamlar karşısında tevhide kararlılıkla bağlı kaldığı, onu doğrulukla savunduğu ve doğru olduğuna inandığı şeyde ısrarcı davrandığı, bu uğurda tehditlere rağmen tereddüt göstermediği için bu sıfatla anılmış, Hz. Yusuf da Allah'ın varlığına ve birliğine inanmış olarak kendisine Zeliha tarafından teklif edilen suça iştirak etmediği, bu konuda dosdoğru olduğu, efendisinin emanetine hıyanet etmeden sadakat gösterdiği, yani Allah'ın kuluna yakışır şekilde davrandığı ve inandığı şeyi uygulamakta tereddüt etmediği için bu sıfatı hak etmiştir. Aynı asil tavrı Meryem de bebeği İsa'nın doğumu öncesinde kendisine görünen Cebrail'in Allah katından gönderildiğine hiç tereddüt göstermeden inanmakla göstermiş ve "sıddıka" olarak anılmıştır.

Hz. Ebubekir'in Sıddık lakabı ise, malum, Mi'rac hadisesi başta olmak üzere Hz. Peygamber'e atfedilen gayb olaylarını duyunca "Bu olayı o anlatıyorsa doğrudur!" diye hiç tereddütsüz tasdik etmesi ve inandığı peygambere samimiyetle sadakat göstermesi üzerine kullanılmaya başlanmıştır. Bu tereddütsüzlük ve dosdoğru sadakattir ki onu daha sonra Kur'an diliyle "ikinin ikincisi" mertebesine yükseltecek ve İsrailoğullarının peygamberleri derecesinde itibar görmesini sağlayacak, hayattayken peygamberin veziri mertebesine, vefatından sonra da halifesi olma şerefine nail edecektir.

Sıddık olma hali doğuştan bir mayanın eseri olmaktan çok sonradan kazanılan bir haslettir. Bu hasleti kazananlar öncelikle güzel ahlaka sahip olur, çevresinde doğruluğu ve dürüstlüğüyle tanınır, güvenilirliği dolayısıyla itibar görür, emanete hıyaneti olmayacağı için iş çevresinde başarılı olur vs. vs. Çevrenize bir bakınız, bugünün dünyasında en ziyade ihtiyaç duyulan insan tipi sıddıklardır. Tersinden söyleyecek olursak, modern çağın kaybettiği en belirgin insan tipi, sıddık olanlardır. Dünyamızın yeniden İbrahim'lere, Yusuf'lara, Meryem veya Ebubekir'lere ihtiyacı vardır. Üstelik bunların gençler arasında olmasına daha çok muhtacız.

Şimdi gelelim işin tatsız(!) kısmına: Eğer bir kişi sıdkını test etmek isterse formül şöyleymiş: "Kişi kendi kötülüklerini başkalarının bilmesinden rahatsızlık duyuyorsa sıddıklardan değildir." Bunu okuyunca hayatım gözümün önünden geçti, kalbimi yokladım ve yazık ki ben bu testten geçemedim. Ama geçebilmek için geç de olsa niyet ettim. Bence siz de böyle yapmalısınız. İletişim, ve yozlaşma çağında başkalarından kötülük gizlemekten daha kolayı kötülük yapmamaktır. Unutmayın, kasetler ve bantlardan kurtulabilirsiniz, ama ilahi bir kayıt her daim akıyor...

Gençler! Sıddıklardan olmak adına Hz. Sıddık'ın öğütlerinden birkaçını sizin için yazıyorum "Sana yol göstermek isteyenlerden durumunu gizleme; kendini aldatırsın!", "Bir hayrı kaçırırsan onu yakalamaya çalış, ulaşınca da onu geç!", "Ölüme karşı can atmaya bak, sana hayat verilir!".

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kültigin'in huzurunda

İskender Pala 2012.07.10

İstanbul'da yaşayanların çoğu gibi ben de kalabalığın koşturmacasına bakınca artık yeryüzünde şehir kurulacak, yerleşilecek bir arazi kalmadığını düşünürdüm. Avrupa'da biraz seyahat ettiğinizde bu fikriniz adeta sizi korkutmaya başlar ve dünyanın bittiğine, yaşamak için tükendiğine inanırsınız.

Şehirlerin sınırlarının bile nerede bitip nerede başladığı belli olmayan bu yerleşim boyutu insana karamsar bir dünya algısı bile verebilir. Bencileyin bu bakış açısını üzerinden atmak isteyenlere ilk fırsatta Moğolistan'a gitmelerini şiddetle tavsiye ederim. Çünkü insan orayı görünce yukarıdakinin aksine, yeryüzünde hiç insan yok zannediyor. Ülkenin yüzölçümü Türkiye'nin üç katı kadar, ama nüfusun tamamı üç milyondan az. Coğrafya alabildiğine geniş ve bakir. Her şey tabii ve sade. Hayat onuncu yüzyıldaki gibi akıyor. Kültigin ve Bilge Kağan'ın at koşturdukları, Tonyukuk'un onlara hedef belirlediği zamanlara çok yakın yani...

Ulanbatur'dan bir araca binerek Orhun Abideleri'ne doğru yaklaşık 400 km.lik yolu -lateşbih Türklüğün haccı gibi- kat ederken milliyet adına kendini dinlemeyi, kimliğin kökenlerini tefekkür etmeyi ve o çağdan bugüne yaşananların muhasebesini yapmayı herkese hararetle tavsiye ederim. Yemyeşil bayırlardan, ovalardan, dağlardan ve berrak ırmaklardan geçerken rüzgârın beş halini (rüzgârı, rüzgâra, rüzgârın, rüzgârdan, rüzgâr ile) bilfiil yaşayıp hissetmek farklı bir tecrübe oluyor. Böyle bir yolculukta insan "göz alabildiğine" veya "uçsuz bucaksız" kelimelerinin ne anlama geldiğini, "sürü"nün rakam olarak (elli, altmış yerine, bin, bin beşyüz) veya tür olarak (koyun veya keçi yanında sığır veya at) neyi ifade ettiğini yeniden düşünüyor. Her yamaçta görülen at sürüleri (hayl), sizi kendinize döndürüyor; illa ki asil ve yaylıma salınmış küheylanlar... Hani Kur'an'ın ifadesiyle "sâfinâtü'l-ciyâd"... Türk ruhuna her millettten fazla yakın gelen at sürülerini görünce "Atsız Moğol, kanatsız kartala benzer" ata sözünün aslında bir zamanlar atalarımız tarafından kullanıldığını düşünüyorsunuz.

Her Türk, ömründe bir kez olsun Orhun Abideleri'ni görmeli. O abideler ki Türk adının geçtiği ilk yazılı metindir. Kültigin ve ağabeyi Bilge Kağan'ın yazdıkları ilk Türk tarihidir ve o günden bu yana devlet ile millet arasındaki töreyi ölümsüzleştirir. Köktürk alfabesiyle 732 yılında dikilen bu değerli eserler, yüzyıllar sonrasında ilk kez Türkiye tarafından bakımdan geçirilip kapalı mekânda koruma altına alınmış. Tarihi anlamak ve aydın kimliğine sahip olmak istiyorsanız, fırsat düşürüp "Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini töreni kim bozabilir?" sorusunun bir buçuk asırlık satırını bizzat o taşların üzerinden okuyun. Fırsat düşürün, "Zamanı tanrı yaşar, insanoğlu hep ölmek için türemiş" hikmetini de, "Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmam. Ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti giysili, fakir milleti bay kıldım" veya "Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırpı konduktan sonra kötü şeyleri o zaman düşünürmüş" ikazlarını da gözleriniz bizzat o taşlardaki binlerce yılın ruhuna dokunarak izlesin. "Yüz insanın yüzünü görmektense bir insanın adını bil" diyen Moğollar ve Cengiz Han ile tanışmanın yararını da kâr sayın.

*

Bazılarımız için imkân var artık. Çünkü Türk Hava Yolları geçtiğimiz hafta Moğolistan'ın başkenti Ulanbatur'a haftada üç gün sefer başlattı. Bişkek (Kırgızistan) bağlantılı seferler sekiz saat sürüyor. THY'nin bu kaçıncı hattı bilmiyorum, ama ta Ulanbatur'a bile gittiğine göre artık "Nazar değmesin!" demekten gayri sözümüz yok. Başta Yönetim Kurulu başkanı Hamdi Topçu olmak üzere bütün ilgililere şükran ile "Globally yours!" olan sloganlarını bundan böyle Kültigin diline tercümeyle söylemelerini tavsiye ediyoruz. Herhalde şöyle olurdu: "Üstte mavi gök, altta yağız yer kıldıkta, ikisi arasında THY kılınmış!..."

*

Ulanbatur'da sizi dünyanın her yerinde olduğu gibi güler yüzlü Türkler karşılayacaktır. Moğolistan'da bulunan üç Türk okulunun fedakâr öğretmen ve yöneticileridir onlar. Her yerdekiler gibi onları da iftihar edeceğimiz evlatlarımız olarak gördük. Allah yollarını açık, hizmetlerini mebrur eylesin.

*

Ben Orhun vadilerinde sükûnet uykusundayken İstanbul Deniz Müzesi'nde de bir sergi açılmış: "Resmen Dostluk Sergisi." Malum, Türk-Japon dostluğu hazin bir deniz kazasına dayanır. Ertuğrul Faciası olarak bilinen ve 150 yılı aşkın zamandır Türklerle Japonlar arasında iyi niyetleri harmanlayan bu kazadan sonra pek çok alanda ortak çalışma yapılmıştır, lakin bu sergi, üç idealist kardeşin iki ülke arasındaki sanat algılarını etkileyen şaşırtıcı bir başarı öyküsü gibi. Gelenekselin moderne açılan kapısında Türk ve Japon sanatlarından örneklerin yer aldığı sergi 11 Temmuz'a kadar açık. Eğer İstanbul'daysanız ve yarın mesai saatlerinde Beşiktaş'a yol uğratarsanız ilginizi çekecek güzel şeylerle karşılaşacağınızı söyleyebilirim..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayatınızın ağırlığı ne kadar?

İskender Pala 2012.07.17

Gelişen teknoloji, kalabalıklaşan şehirler, gündelik hayatın ağırlaşan yükü, trafik çilesi, ekonomik kaygılar, iç dünyamızdaki savaşlar ve çatışmalar, dış dünyanın kavga ve gürültüleri... Karamsar bir peyzajın içindeki kara deliğe düşmüş kadar ürkütücü.

Güzele, güzelliğe, gülümsemeye, sanata, estetiğe giriş kapısı bırakmayan bir kaos koşturmacası. Bir an durup nefes alamaz hale getirmiş planlar, ihtiraslar... Sanki çevremizi kuşatmış, çengellerini eteğimize takmış, bütün yürüyüşlerimizi yavaşlatan, bütün hedefleri öteleyen ve erteleyen bir karabasan. Adına hayat diyoruz.

Bir filminden bir replik hatırlıyorum; "Bir sırt çantası edinin ve sahip olduğunuz her şeyi onun içine koyup yaşayın!" diyordu. Doğrusu hiç fena fikir değil. Pazardan bir sırt çantası alıyorsunuz ve sahip olduğunuz her şeyi onun içine yerleştiriyorsunuz. Siz içini doldurdukça genişleyen bu çantaya neler koydunuz?

Sahip olduğumuz küçük şeylerden başlayarak koymayı deneyelim isterseniz. Kalemlerinizi, not defterinizi, anahtarlarınızı, cep telefonlarınızı kesinlikle taşımalısınız. Sonra küçük eşyaları toplamaya başladık herhalde. Madem sahibiyiz, onlara da çantada yer açmalıyız. Elbiseler, ayakkabılar, tabaklar, tencereler, sehpa, televizyon ve beyaz eşyalar. Durun daha bitmedi!.. Sırada asıl eşyalar var. Evlenirken sıkıntılara girip, borç edinerek mutlaka aldığımız, sonradan kullanmakta ihmal göstersek de olmazsa kendimizi yoksul ve hatta çıplak hissettiğimiz, dolayısıyla evde mutlaka bulunması gerektiğine inandığımız asıl eşyalar. Koltuk takımları, yatak odası mobilyaları, salon konsolları, süsler, çerçeveler... Yer kalmadı diyenler için hatırlatalım, çantanız her an genişleyebiliyor ve dolmak bilmiyor. Üstelik ne kadar dolsa da siz körükleri açar, yan cepleri kullanır, birkaç şey daha sığıştırırsınız. Unutmayın ki sahip olduğunuz şeyler bu kadarla bitmiyor. Arabanızı bırakacak değilsiniz mesela... Yazlık neyse de evinizin hiç olmazsa bir odasını (okuma odası / oturma odası / yatak odası vs.) tercih etmelisiniz. Koyun, çekinmeyin koyun, sıkıştırın!.. Ne de olsa edinmek için çaba sarf ettiniz, para harcadınız, bedel ödediniz. Helal malınız değil mi?

Artık yeter mi diyorsunuz? Öyle olsun. Ama bizden hatırlatması, hani sonra aklınız geride kalmasın. Son bir kez bakın; "Çantanıza sahip olduğunuz her şeyi koyduğunuza inanıyor musunuz? Bir şey unutmadınız değil mi?"

Pekala, rahat bir nefes alın. Çok yorulduunuz... Sirtınızı bu çantaya yaslayıp birazcık dinlenin. Çünkü az sonra onu taşımaya başlayacaksınız. Ve ne kadar ağırlık taşıdığınızın farkına varacaksınız. Hayatınızın ağırlığı ne kadar, göreceksiniz. Korkmayın canım, bunların hepsi size ait. Ama sorun kendinize bakalım; bu denli yük ile hangi mesafeyi kat edebileceğinizi, ne kadar ilerleyebileceğinizi, hangi hedefe varabileceğinizi sorun. Hayatınızın ağırlığını sorun. Bu ağırlığı taşıyan dizleriniz, gözleriniz, sözleriniz ve yüzlerinizin aslında sizden ne istediğini sorun. Bu yüklerden hangisini bırakırsanız sizden ayrıldığı için üzüleceğini veya arkanızdan gözyaşı dökceğini sorun. Sorun sorun, çekinmeyin, cevap verirler... Hiçbiri mi? O halde neden taşıyorsunuz? Neden yükleneyeceğim diye bunca çırpınıyor, kendinize eziyet ediyorsunuz? Bizim Yunus "Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı" demiyor muydu? Peki bunca ağırlığınız var iken huzuru yakalayabileceğinize inanıyor musunuz? Bunca yük sizin belinizi bükmüyor mu sahiden? Ve asıl soru şu: Birisi size, "Çantayı boşaltın ve hepsini yakın gitsin!.." diyecek olsa itaat eder misiniz? Şeyh Galib karşınıza dikilse ve "Tedbirini terk eyle takdîr Hudâ'nındır" dese mesela!..

Eğer Galib'e itaat edip kibriti çaldıysanız, yukarıdaki soruyu size tekrar sormamız gerekiyor. Bu sefer yanılmayın, iyi düşünerek cevap verin lütfen! Soru şuydu:

"Çantanıza sahip olduğunuz her şeyi koyduğunuza inanıyor musunuz? Bir şey unutmadınız değil mi?"

Düşünün bakalım!

Yoksa unutmuş musunuz?

İnanmıyorum, "Benim için çarpan kalpleri çantama koymayı unutmuşum!" diyen şu ses size ait olamaz!..

*

Bir gün eşi, terziye sokulmuş, "Taşınıyoruz bey, bavulunu hazırla!" diye fısıldamış. Hayır, hayır, terzi kumaşlar, dükkân, elbiseler, paket, hamal vs. kaygısına hiç düşmemiş. Yalnızca iğnesini yakasına takıp kadının koluna girerek gülümsemiş:

"Haydi gidelim sultanım!.."

Not: Ramazan'ınız mübarek olsun!..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zengin ile fakir

İskender Pala 2012.07.24

Şirazlı Sadi'den mülhem bir nefis muhasebesi: Fakir: Cömertlerin elinde para yok, parası olanlarda cömertlik yok. Fakirin kudret eli bağlanmış, zenginin irade ayağı kırık... Ah şu mürüvvetsiz zenginler!

Zengin: Saçmalıyorsun efendi!.. Zenginler miskinlerin geçimi, münzevilerin ambarı, dilencilerin başvuru makamı, yolcuların sığınağıdır... Mürüvvetleri öyledir ki, evvel elinin altındakiler yemek yer, kendileri sonra

sofraya oturur. İkrâmın fazlasını yetimlere, dul kadınlara, ihtiyarlara, akraba ve komşulara ulaştırırlar. Zekâtı, fitresi, hediyesi, sadakası, kurbanı, adağı ayrı ayrı... Fakirler onun devletine erişebilir mi sanırsın? Boş mideden ne kuvvet, boş elden ne lütuf, bağı ayaktan ne yolculuk?!.. Perişan eden fakirlikten Allah'a sığınırım!

- Bunu duymuşsun ama efendim Muhammed Mustafa'nın "Fakirlik iftiharımdır!" dediğini duymamışsın sen.

- Sus... Senin o dediğini Hz. Peygamber rıza yolunun yiğitleri, kader meydanının asil süvarileri için söylemiştir. Yoksa miskin miskin oturup fakirlikle iftihar edilmez. Kul Rabb'inden isterken bile zengin olmalı; kulûbe yerine kâşâne, Haliç yerine Boğaziçi istemeli.

- Eline geçmeyecek olduktan sonra...

- Sebeplere yapışmaz ve helalinden çalışmazsa elbette eline geçmez. Ama istediğine oranla çok çalışırsan Allah elbette verir. Hem bilmez misin ki marifetsiz fakir huzura eremez. Huzuru olmayanın küfre varma tehlikesi vardır. Oysa çalışır, sebeplere yapışır, tevekkül eder ve işini doğru yaparsa Allah fakirin gayretini bereketlendirir, kerem hazinesinden nimetler sunar.

- A zavallı aldanmış!.. Öyle abarttın ki seni duyan da zenginleri dertlerin panzehiri, rızık hazinesinin anahtarı sanacak. Oysa zengin dediklerin, mala ve nimete dalmış, itibar ve servete kapılmış, özel mahallelerde oturup halktan kaçan, lüks AVM'den başka yerde kendilerini anlamlandıramayan, kibirli, kendini beğenmiş, bencil ödleklenden gayri nedir ki? Kazara bir yoksul ile yoldaşlık etseler, birlikte bulunsalar sadece küçümseyerek konuşur, tiksiner bakarlardı. Kibirleri vardır ama ilimleri, kültürleri, sanatları, gülümsemeleri yoktur. Çok paraya sahiptir ama bir medeniyete sahip değildir. Sahip oldukları mal ve taşıdıklarını zannettikleri itibar(!) yüzünden kendilerini dev aynasında görürler, çalışanlarına hor bakar, işçilerini azarlar, kapılarına gelenden tiksindirirler. Hırsta cömert, vermede cimri... İbadetçe başkalarından geride olup da malca ileride olanlar sureta zengindir, ama hakikatte fakirin ta kendisidir. Bilgeye karşı mal ile övünen amber de olsa toprak hükmündedir.

- Çok ileri gittin! Zengin dediğin kerem sahibidir.

- Güleyim bari, hepsi paranın kölesidir. Mart bulutu gibi, gürler ama yağmazlar. Güneş olduklarını iddia ederler ama kimsenin yüzüne veya hanesine doğmazlar; ışıklarını göstermezler. Kudret onlara at vermiştir ama binmezler. Zavallılar, meşakkatle mal biriktirip cimrilikle saklarlar ve sonunda hasretle bırakıp giderler. Zengin hayatlarını fakirlerden gizlemek için de kendilerine siteler kurup güvenlik memurları tutarlar. Ta ki kendi ayarlarında olmayan biri gelirse içeri almasınlar, kapıya birisi gelirse ellerini göğsüne dayayıp "İçerde kimse yok!" desinler. Yalan değildir hani!

- Peki beklentisi olanlardan bıktıkları ve dilenci fakirlerden gına geldiği için böyle yapıyor olamazlar mı? Hani denizde kum, çevrede fakir... Her kılıkta, her rütbede, her kademedede üstelik... Hatem-i Taî çölde değil de şehirde yaşasaydı herhalde adı cömertlik defterinin başına yazılamazdı.

- Sen cimrilikle cömertlik, fakirlikle zenginlik arasında tamah sahibi birisin anlaşılan.

- Tamahı ben yalnızca zenginlerde görürüm ki zenginlikleri arttıkça haramı helali düşünmez olurlar. Fakiri ise haramdan, helalden Allah muhafaza eder. Fakir cefaya katlanır, sabreder, haline şükreder... Bunlar hep Allah'ın hoşuna giden şeylerdir...

- Anlaşıldı, biraz daha ileri gidersen alan eli veren elden üstün sayacaksın. Oysa çeşit çeşit suç işleyen, haksız işler yapan ve duvar delenler de fakirlerden değil midir? Yoksulun zindana düşmesi zenginden çoktur.

- Tabii ya; zengin hiç duvar delmez, güç gösterip duvarı ortadan kaldırır. Nefsinin arzularına cevap verirken imkânları kullanır ama fakir bununla sınılanır. Sen bilemezsin, fakirlik insana sınav olmak üzere neler yaptırır

neler. Umulur ki fakir bu sınavı kazansın!.. Senin gibi zenginlerin sınavı ise zindan ile değil, kibir ile... Saklamak ile değil, vermek ile... Nice iffetliler fakirlik sebebiyle fesadın ortasına düşerler ama nice iffetsizler de zenginlik sebebiyle bizzat fesat çıkarırlar. İşte bu yüzden ben şu zenginlerin haline acıyorum.

- Sen onların haline imreniyor olmayasın?

- Asla!.. Ben fakirim. Kabul... Ama bence fakirlerin en iyisi zengini ve zenginliği önemsemeyen; zenginin en büyüğü de zenginliğini arttırmak için meşru yolda ilerlerken fakir gibi yaşayandır.

- Bence de zenginin en büyüğü, fakirin derdini çeken; fakirin en iyisi de fakirlik yüzünden harama yaklaşmayandır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hem oruçlu hem sarhoş

İskender Pala 2012.07.31

Halil Cibran anlatıyor:"Gençliğimde, bir defasında, dağın öteki tarafında, sessiz koruda yaşayan yaşlı bir ermiş ziyaret ettim. Biz onunla oturmuş, erdemin doğası üzerinde konuşurken, bir haydut, yamacı tırmanarak yorgun argın yanımıza geldi. Ermişin önünde diz çöküp eğildi ve"Ey ermiş," dedi, "kurtulmak, rahatlamak istiyorum. Günahlarımın yükü taşınmaz ağırlıkta."

Ermiş, "Benim günahlarım da öyle," dedi, "Taşıyamayacağım kadar ağır benim sırtımda."

Haydut, "Fakat ben bir hırsızım, bir çapulcu..." dedi.

Ermiş, "Ben de öyleyim, hırsız ve vurguncu" diye cevap verdi.

Haydut, "Fakat ben aynı zamanda bir katilim," dedi, "kurbanlarımın feryatları gitmiyor kulağımdan..."

Ermiş, "Ben de öyleyim" diye cevap verdi, "ben de katilim ve kurbanlarımın feryatlarından kurtulamıyorum bir türlü..."

Haydut bu sefer, "Ama benim işlediğim, o-hoo, daha bir sürü suç türü var" dedi.

Ermiş, "Benim de öyle" diye cevapladı. "Benim de işlediğim sayısız suçlar var." Bunun üzerine haydut ayağa kalktı, ermiş süzdü, gözlerinde tuhaf bir ışık vardı ve giderken dağın yamacından hopyaya zıplaya aşağı indi.

Ermişe döndüm ve "Kendinizi niçin işlemediğiniz günahlarla suçlayıp durdunuz?" diye sordum. "Kendiniz de görmüyor musunuz ki bu giden adam artık sizin sözlerinize hiç inanmayacak?"

Ermiş, alçak sesle, "Onun artık bana inanmayacağı doğru" dedi, "Fakat yine de, buraya gelirken neyi bulmak istiyorsa onu buldu. Rahatlamak istiyordu ve rahatladı." diye cevap verdi bana. Aynı anda uzaktan, haydudun tutturduğu şarkıyı işittik. Onun şarkısının yankısıyla vadi o an şenlikle doluvermişti (Halil Cibran, Öncü, s. 30-32[1])."

Bu haydut ile ermişin sohbetini okurken sonucu nereye varacak diye aklınızdan pek çok ihtimal geçmiş olabilir. Benim de öyle oldu ve sonunun nereye varacağı hususunda bir hayli meraklandım. Konuşmaya, "kurtulmak ve rahatlamak istiyorum" diye başlayan bir haydut için ermiş göstereceği nasihat tavrı ve tövbe kapısına yönelmeyi bekleyip durdum ilkin. Ama hayret, ermiş böyle bir yol izlemiyor, kendinden kaçan, kendinden kurtulmak isteyen haydudun kaçışına ve kurtuluşuna geçici bir çare sunuyordu. Tabiri caizse ağrıyı dindiriyor ama tedavi etmiyordu. Bunu da kendisinin ondan daha suçlu, daha kötü biri olduğunu ısrarla vurgulayarak yapıyordu. Bu durumda ermişin sözlerinde mecazlar aramak gerekirdi. Öyle yaptım; günahlarının ağırlığından bahsederken ermiş olmadan evvelki hayatına dair işaretler bulmaya çalıştım, hırsız ve vurguncu olduğunu söylerken dervişlerin kötülük dolu gönüllerini çalarak iyilikle doldurduğunu, nice eşkıya tabiatlı insanları vurgunlar ile kapısına yığdığını falan düşündüm. Katil olduğunu ve kurbanlarının feryatlarını anlattığı sözlerini de nefis denen azgını öldürdüğüne ama öldüremediklerinin kötülükleri elinden feryat eden temiz ruhlara yordum. Gel gelelim yazının sonu, ermişin bütün bu vetirelerden geçmediğini söylüyordu. Evet, masumdu, işlemediği günahları, sırf haydudu rahatlatmak ve aradığını buldurmak için söylemişti. Peki ama ya ermiş doğru söylüyorsa, görünüşüyle yaptığı birbiriyle çelişiyorsa. Eskiden nice eşkıyanın hakikati bulduktan sonra erdiğini ve mürşit olduğunu biliyordum, ama günümüzde de nice mürşit geçinenin aslında haydut nefisini ermiş mertebesinde gösterdiğini göz ardı edemezdim. İşte o anda titredim, eski bir şairin o bercestesini düşündüm:

"Mey gibi her bir harâmın sekri olsaydı eğer / Ol zaman belli olurdu mest kim huşyâr kim"

Hani diyordu ya; "Haramlar tıpkı içki gibi insanı sarhoş ediyor olsaydı; kimin ayyaş, kimin ayık olduğu o vakit belli olurdu!"

Bilemiyorum, kendinden kurtulmayı samimiyetle isteyen bir haydut mu, yoksa haydutluğa devam eden bir ermiş mi üstündür. O halde herkesin kendisine sorması gereken soru şu: Oruç tutarak, namaz kılarak, Kur'an okuyarak haydut nefsimizden kurtulmak mı istiyoruz, yoksa onun haydutluklarını gizlemek için ermiş cübbesi mi giyiniyoruz? Hem oruçlu, hem sarhoş; öyle mi?!.. i.pala@zaman.com.tr

[1] Değerli şair dostumuz Cahit Koytak, 20. yüzyılın en parlak isimlerinden Halil Cibran'ın külliyyatını nefis bir Türkçeyle okuyucuya kazandırdı. Kapı Yayınları arasında çıkan Cibran kitapları modern çağa hitap eden bir hikmetler hazinesi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Azade

İskender Pala 2012.08.07

İslam medeniyetindeki derviş hikâyeleri gibi Hristiyan dünyanın da keşiş hikâyeleri vardır. Hemen hemen aynı dinî nasihatler için her iki kimlik de hikmetli tavırlar sergiler, insanların kalbine derinlik verecek davranışların kahramanı olurlar.

Hatta bunlardan çoğunun kültürel etkileşim dolayısıyla birbirine benzediği de görülür. İbrahim Ethem'in hükümdar iken derviş oluşunun hikâyesi veya dağdan mendilinde şehre süt getiren dervişin hikâyesi, hatta

Mecnun'un çöllerde hayvanlarla sohbeti, coğrafya ve medeniyet değiştirerek hep birer keşişin başından geçebilir. Halil Cibran'ın Gezgini'ni okurken bir hikâyeye rastladım (Kapı Yayınları, 2012, trc. Cahit Koytak, s.67):

"Bir zamanlar bir ermiş keşiş yaşırdı dağın birinde. Bu keşiş ayda birkaç kere şehre iner ve pazar yerinde halka vaaz verir, azığını da yoksullarla paylaşırdı. Vaazları çok etkileyiciydi, ünü dağların ardına ulaşmıştı. Bir akşam üç adam geldi keşişin dağdaki kulübesine. Ona selam verdikten sonra "Sen bunca zaman vaaz verdin" dediler, "azığını yoksullarla paylaştın ve çok şeyi olanlara cömert olmayı öğretmeye çalıştın; az şeyi olanlara da sabırlı ve onurlu olmalarını. Ve bizim şüphemiz yok ki bu yoldaki şöretin sana büyük zenginlik kazandırmıştır. Gel şimdi de o zenginliğinden birazını bizimle paylaş, çünkü biz ihtiyaç içindeyiz."

Keşiş, "Kardeşlerim, benim şu yorgandan, şu döşekten ve şu su testisinden başka şeyim yok" diye cevap verdi. "İşinize yararsa hemen alın onları, başka ne altınım, ne gümüşüm var benim."

Konuklar ona kötü baktılar ve sırtlarını dönüp çıktılar. Yalnız kapıdan çıkarken içlerinden biri dönüp "Seni sahtekâr, seni" diye payladı keşişi, "vaaz üstüne vaaz veriyor, başkalarına cömert olmayı öğütölüyorsun ama söylediklerini başta kendin yapmıyorsun."

Cibran'ın bu hikâyesi sanırım size de tanıdık gelmiştir. Hani Rabia Hatun'un başından geçenler gibi. Ama ben başka bir derviş hikâyesini hatırladım. Şirazlı Sadi'nin Gülistan'ında okumuştum:

"Bir hırsız, bir dervişin evine girdi. Ne kadar aradıysa da bir şey bulamadı. Üzüldü. Sufinin bundan haberi oldu; üzerinde yatmakta olduğu kilimi alıp mahrum kalmasın diye hırsızın yolu üzerine attı. (...) Safâ ehlinin dostluğu, yüz yüzeyken de aynıdır, arkadayken de... Yani şöyle değildirler: Yanındayken uğrunda ölürler de arkandan kusurunu söylerler!.. (Gülistan, Kapı Yayınları, 2012, trc. Hicabi Kırlangıç)"

Bu iki hikâyeyi karşılaştırdığımızda her ikisinde de Allah adamlarının mahviyetkârlığını ve azade oluşlarını görürüz. Gel gelelim keşişin sahip olduğu üç eşyaya (döşek, yorgan, su testisi) karşılık dervişin tek kilimi vardır. Keşiş sahip olduğu varlığı arkadaşlarına yalnızca teklif ederken derviş derhal feragat göstermekte ve kilimini zahmetsizce verivermektedir. Yani keşişin maddeye gösterdiği itibar dünya ile ahiret menfaatlerini dengelediği halde dervişin tek kilimini hırsıza verirken maddeye gösterdiği itibarsızlık onu mana eri yapmaktadır. Bu tür kişilere Doğu'da da, Batı'da da "azade" deniyor. Azade, yani "Menfaate yönelik hiçbir kayıt ve bağlantı içinde olmayan, dünya ilgisinden kurtulmuş, serbest, başına buyruk, kendi bildiğince, her bakımdan özgür."

Her iki hikâyede keşişin ve dervişin hali, ağaçlar arasında servinin hali gibidir. Allah pek çok ağaç yaratmış, pek çok meyve ile donatıp insanlığın hizmetine sunmuşken, insanlar, meyvesi bile olmayan serviye "azade" derler. Azade olması, yalnızca meyve taşımamasıyla sınırlı değil elbette. Doğrudur, Servi ağacı meyve vermez, ama yaz ve kış yeşildir, hiç solmaz, yaprakları kurumaz, dökülen iğne yaprakların yerine daima yeşil yapraklar gelir vs. Üstelik rüzgârda iki yana salınırken durmadan "Huu!" diye ses çıkarır. O "Hu" ki, azade dervişin zikridir, tıpkı azade servi gibi. Oysa diğer ağaçlar, meyveleri geldiği mevsimde itibardadır, yeşil ve güzeldir. Ama sonra solgun ve kurudur. Yani gelip geçicidirler. Servinin her mevsim güzel olmasıdır ki onu daimi ve azade kılar. Tıpkı dünya ilgisinden kurtulan, kendine yeterken daima yeşil görüntü veren, halkı gölgelendiren ve ferahlık yayan, her zaman taze ve güzel olan bu derviş gibi.

Kadr ü kıymet bilmek

İskender Pala 2012.08.14

Unuttuğumuz birkaç kelime ve terkip: Kadir bilmek, kadr ü kıymet, kadirân (değer bilen), kadr-âşına (değer bilir), kadirşinas (değer bilir), âlî-kadr (değeri büyük)... Kadir (kadr) kelimesi, "güç yetirmek, takdir, şeref ve azamet, itibar, derece" gibi anlamlar taşıdığı gibi "ölçü, miktar" anlamını da yüklenir (karınca kadrince).

Kadir bilmek, zor bir sınavı başarmaktır. Tarih boyunca pek çok kişi kadrinin bilinmediğinden şikâyet etmiş, insanların kadirbilmezliğini yermiştir. İşte Karacaoğlan, "Kadir kıymet bilmez olmuş her kişi / Kadir kıymet bilen yere gidelim"; işte Mazlumî, "Hayırsız komşudan yaman kardaştan / Kadir bilenlerin iti yahşıdır". İşte üstad Laedrî, "Âsaf'ın mikdarını bilmez Süleyman olmayan / Bilmez insan kadrini alemde insan olmayan". Ve Hayali Bey'in o yürekler yakan şikâyeti "Ko beni gussa vü hicr ile yanıp yakılaysın / Sen var ol kadrini bilmezler ile şâd yürü (Ey sevgili, ben keder ve ayrılık içinde yanıp yakılırken var git sen değerini bilmeyenlerin arasında gününü gün et [elimden ne gelir?]). İlla bu konuda en büyük çılgılığı Fatih döneminden bir kadın şair, Mihri Hatun göklere yükseltir. Ben onun beytini ilk okuduğumda, "A Mihri Hatun" dedim içimden, "başka hiçbir şiirin olmasaydı bile, şu iki dize, senin adını kıyamete kadar yaşatmaya kâfi gelirdi." Diyor ki "Kadri bilinmeyen âşıklar için haşre değin / Döğelim başımızı taşlara aksın yaşımız ([Gelin, koşun,] kadri bilinmeyen âşıklar için başımızı taşlara vurarak ta kıyamete kadar ağlayıp gözyaşı akıtalım!)"

Kadr kelimesinin bu "değerli olma" anlamı senemizin bir gecesini de diğerlerinden ayırıp kıymetlendirir. O kıymet, açık ve sakın bir geceye şavk olur, açıktır, mutedildir. Bin aydan hayırlı, milyon geceye bedeldir. Cebrail ve melekler yer semasında, bir bayrak Hz. Peygamber'in ravzasının kubbesine, bir bayrak Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın çatısına, bir bayrak da Tur dağının tepesine dikmişler, dalga dalga insanları melekliğe çağırıp dualara amin derler. Bu gece denizlerin suyunun bir an tatlılaşverdiği gecedir. Sabahında kızıl güneşin tepsi gibi doğduğu gece. Bu gece, Kur'ân'ın nazil olduğu ve belki de sabahında Bedir zaferinin vuku bulduğu gecedir. Bir defa olmuş, geçmiştir de biz her sene onun şeref ve hatırasına yeni bir geceyi kıymetlendiririz. Gülzar-ı Aşk şârihi Hüseyin Vassaf, bu gece için "Ey Kadr-i pür-şerâfet ey leyletü'l-mualla / Müstağrak-ı füyûzun oldukça böyle dünya // Ettikçe gark-ı envâr alemleri hulûlun / Kadr-i celîlin olsun daim senin mualla (Ey şereflerle dolu Kadir, ey yüksekten yüksek gece! Dünya her yıl yeniden senin feyiz ve bereketlerine boğuldukça ve senin gelişin âlemleri nura gark ettikçe, yüce şerefin daima çoğalsın, şanın artsın!)" temennisinde bulunur. Gecesi kadir olanın gündüzünü bayram sayan bizim Yunus ise, "Bize kadir gecesidir bu gece / Ko ırte olmasın, seher gerekmez" diyerek Kadir Gecesi'ne eren âşığın, güneşin doğuşunu daima öteleyeceğini dillendirir. Öyle ya, ruh terbiyesi altında yol yordam yürüyerek nefisle mücadele sürdüren Hak âşığı, her türlü afetlerden selamettedir ve hakikat güneşi doğuncaya kadar kazanç üstüne kazançtır. Böyle bir gece insanı zati tecelli ve ilahî vuslata götürdüğü için sabahın gelmesini istemez. Hakikat güneşi kalbine doğan için dünyayı aydınlatan güneşe ne hacet! Bin ay kılıcını üzerinden çıkarmadan gaza eyleyen, gündüzleri oruç tutup geceleri de sabaha kadar ibadetle geçiren erler adına... Bir yıldan bir yıla akşam ve yatsı namazlarını cemaatle kılan, nasip sahibi serverler adına... Her geleni Hızır bilen ve durmadan "Ey Allah! Gerçekten Sen çok affedicisin, affı seversin, öyleyse beni affet" diyenler adına... Bu gece kıymet ve değer gecesidir, kıymetli ve değerlilerin gecesidir. Her geceden bir gece değildir. Her gece kadr olsa kadrin kadri olmaz, her taş mücevher olsa mücevher para etmezdi. Kadirdanlık meziyettir ve kadir bilenler şükür de bilirler. Gelin o halde kadir kıymet bilelim, Kadir Gecesi'nde doğalım...

*

"Ah kadrini bilmediğim günler / Koklamadan attığım gül demeti" (CST)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kimi aramıştınız?

İskender Pala 2012.08.21

-Hah!.. Geldi çocuklar galiba?!..

-Dur hele bey, onlar daha bir saat sonra gelebilirler.

-Mahallenin çocuklarıysa ellerine şeker tutuştur...

-Olur, olur Salim Bey... Telaş etme.

*

-Buyur delikanlı, kimi aramıştınız?

-Sizi aradım hanım teyze, geçerken bir selam vereyim istedim.

-Buyur gir öyleyse evladım, indir sırtındaki heybeyi, geç şöyle...

-Yok yok, zahmet vermeyeyim, daha uğrayacak çok kapım var. Heybeye gelince... İşte onu açalım.

-Dürdane huuu!.. Kimmiş?

-Çerçi gelmiş Salim Bey, çerçi. İhtiyaçtan bir şey varsa diye...

-Salim Bey biraz heyecanlı galiba hanım teyze?!

- Can yoldaşı be evlatçığım... Evimin direği...

-Yalnız direk biraz bel vermiş galiba?

-Öyle işte... Üç evladın hasretiyle büküldü gitti... Hep böyle yollara bakar, sesi kapıdadır...

- Heybemde onu memnun edecek çok şey var, sen üzülme!..

-Neymiş onlar?

-Hele sen önce büyüceğinden bir tepsi getir, üstüne yıgalım.

-Dün alışveriş yapmıştık be evlatçığım, bir şeye ihtiyacımız yok aslında...

-Sen getir, getir... Bunlardan almamışsınızdır...

- "İhtiyaç da yok ama, kapımıza gelmiş artık, boş dördürmeyelim!"

- Hanım huuu!.. Ne satıyor?

*

- Önce biraz tebessüm velim, Dürdane Hanım, çocuklar gelince lazım olur hani... Belki konu komşuya da dağıtırsınız, hani geçen gün ihtiyaç olmuştu da sandıktan çıkarmaya üşenmişsiniz.

- "A... a... Bu delikanlı o komşuyla konuşmuş galiba?" Torunlar gelirse diye saklıyorduk evlatçığım.

*

- Şimdi bol bol veriyorum teyzem benim, malımız bereketlidir, hani ömrünüzün sonuna kadar size yeter elhamdülillah... Hımm... Şimdi yanında biraz da merhamet verelim...

- "Bu iyi oldu, son günlerde azalmıştı. Bu delikanlı biz yokken evimize girmiş galiba, tekin birine benzemiyor. Cinlere mi uğradık ne? Aman dikkatli olayım." Beeey!.. Azıcık sen de gelsene kapıya!

- Bunu kapalı yerde tutmayın ama, lezzetini kaçırrı; şöyle eşiğe yığıverseniz, hava alsa, her giriş çıkışta bir tutam iyi gelir. Ceplerinize doldursanız da olur.

-Hoş geldiniz Salim Bey!.. Bak şu ikram tozu sizin için... İksir gibidir evvelallah, evinizi misler gibi kokutur.

-Bol miktarda ikramımız var evde değil mi hanım? Ondan almasak, hani başkalarına verirsin diye...

- Siz alın, alın... Evde daha çok bulunsun, berekettir... Akmaz kokmaz, her zaman lazım...

- "Neyse, az sonra çocuklar gelirse önlerine yığarım!"

-Haa!.. Bu ikram tozunu sadece çocuklara saklamayın, evin içinden ziyade dışına serpin bence; daha tatlı olduğunu göreceksiniz.

- "Ne demek istedi şimdi bu delikanlı yani!.." Bu kadar alışveriş yeter mi hanım?

- Yetmez, Salim Bey, yetmez. Ona sorma sen, bana sor... Bak daha heybemin şu gözünde iyi niyet unları, anlayış nişastaları, paylaşma şekerleri ve tahammül tuzları, hoşgörü baharatları var. Her evin ihtiyacı... Bunlardan almazsanız olmaz.

- "Bütün bunları aldığımızı konu komşu görmese bari..."

- Komşularınıza ihtiyaç olursa sizde olduğunu bilsinler Salim Bey!..

- "Bu delikanlı zihnimi mi okuyor ne?

- Ve son olarak sizin için kin giderici ve nefret sökücü sabunlarım var. Bir kullanışta şöyle tertemiz olursunuz... Hele birkaç gün kullanın, misler gibi kokmaya başlarsınız, herkes sizin kokunuzu almak için yanınıza sokulur. Göreceksiniz bak... Üstelik biraz sonra çocuklar gelirse lazım olacaktır. Birkaç kalıp da bundan bırakıyorum...

*

-Parasını verseydim be evlatçığım!..

- Aşk olsun teyzem benim, bunlar parayla mı satılır zannedersin? Şimdi bana müsaade...

- Adın ne senin delikanlı?

-Bayram, Salim Bey, benim adım bayram... Haa!.. Verdiklerimi bütün yıl boyunca bol bol kullanın, hiç çekinmeyin, bir sonraki gelişimde daha çok getiririm... Haydi bana eyvallah... Unutmayın, bütün yıl boyunca...

*

- Dünyada ne iyiler var Hanım!..

- Evet bey, Allah eksikliklerini göstermesin. Hah!.. Çocuklar da geldi!..

-Gelin evlatlarım, gelin çocuklarım, sizin için neler aldık, neler... i.pala@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kibir ve merhamet

İskender Pala 2012.08.28

Hani bir müjdeli sabahın şetaresi gibi... Kedersiz ve acısız bir zamanın tam ortasında... Uzaktan bir beyit çalınıyor kulağıma... Osman Nevres Efendi konuşuyor:

Ayılmaz hîç derd-i kibr ile mahmûr olan âdem

Yakîn olmaz Hudâ'ya merhametten dûr olan âdem

Yani ki, "Kibir hastalığıyla sarhoş olan kişi, ne yapılsa ayılmaz. Merhametten uzak olan kişi ise Allah'a yakîn olmaz." Sarsıcı bir beyit. Sevinç anının ve müjdeli sabahın neşesini kaçırarak kadar sarsıcı. İnsanın içine yönelip kalbine sorması gereken sorular çıkıyor ortaya birden. Acaba ben kibirli biri miyim? Kibirli bir kalp mi taşıyorum? Kibrim dışarıya nasıl yansıyor. Kibrimden kimse zarar görüyor mu vs. vs. Herkesin bir odaya çekilip kendine böyle sorması gerekiyor galiba. Bir aynanın karşısına geçip aynadaki aksine sorması gerekiyor: Sen kibirli biri misin? Şöyle evdekilere, çocuklara veya anne babaya hissettirmeden, usulca bir odaya çekilip hemen kendine soracağı bir soru...

Yanılmadınız. Ben soruyorum... Ve maalesef cevabım beni üzüyor. Evet, kibirli insanlara karşı bilerek ve kasten kibir takınırım, bazen işini iyi yapmayanlara karşı da büyüklük taslarım ama galiba nefsim bundan hoşlanmış olmalı ki bu soruya cevap ararken içim çok da rahat değil. Acaba ben bilmeden birilerine kibirli görünmüş olabilir miyim? Acaba kastım olmayarak birilerini bu yolla üzmüş olabilir miyim? Mütevazı olmak yetmez, tevazuu riyasız uygulamam ve göstermem de gerekir. O halde benim de Osman Nevres Efendi gibi derd-i kibirten ayılmam, mest ve mahmur olmasam da kendimi kontrol etmem gerekir. Ve kibirten tövbe ne kadar mümkün ise o kadar tövbe ediyorum... Yüce Rabb'imın nefsimi zerre kadar bile kibir nasip etmemesi için yalvarıyorum. Ama iş bununla bitmiyor, her kayd u şartta kibre tövbeli durmam gerekiyor. Başarmaya azmediyorum...

Bu karardan sonra beyti yeniden okuyorum. İçim rahatlasın diye. Ama heyhât!.. Osman Nevres'in ikinci dizesi birincisinden daha dehşetli bir kural getirmiş: Merhamet göstermeyen kişi Allah'a yakın(lık) kesbetmez. Buradaki yakîn kelimesi "yakın olmak" yanında, "hissi yakınlık, gerçekte perdesiz yüz yüze ve iç içe olmak, bir

şeyin hakikatine ermek" gibi anlamlara da gelir. Bilginin üç derecesi de yakîn ile ölçülür: İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn...

Bir insanın Allah'tan uzak olmasından daha tehlikelisi, Allah'a yakîn olamamasıdır. Eğer bu yakîn haline erme vetiresinde merhamet bir giriş kapısı ise bu kapıdan geçebilmek hepimiz için büyük bir imtihan ve nimet sayılmaz mı? Efendimiz "İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez" buyurduktan sonra "Allah Teâlâ yeri ve gökleri yarattığı gün, yüz rahmet yarattı. Her bir rahmet yerle gök arasını dolduracak kadardır. Bu yüz rahmetten yeryüzüne bir tek rahmet indirdi ki bu sayede anne yavrusuna, yabani hayvanlar ve kuşlar da birbirlerine merhamet ederler. Kıyamette ise O, bu rahmetin tamamı ile kullarına merhamet eder. (Müslim, Tevbe, 21)" müjdesini vermişken rahmeti bunca bol olan Rabbim'den uzakta durmak ne mümkündür. O öyle merhametlidir ki rahmetinden uzakta olanlar, istedikleri vakit elbette yakınlaşabilirler. Yeter ki nasip kapısı kapanmış olmasın ve kişi yakınında olamayan, yakınına varamayan, yakînine eremeyenlerden olmasın. O halde insanın kendine yönelmesini sağlayacak soru burada ortaya çıkıyor. Bir aynanın karşısına geçip aynadaki aksine sorması gereken soru: Sen merhametli biri misin? Şöyle evdekilere, çoluk çocuğa veya anne babaya hissettirmeden, usulca bir odaya çekilip hemen kendine soracağı bir soru...

Yanılmadınız. Ben soruyorum... Ve bu sefer cevabım beni sevindiriyor. Yüreğimi yeniden yokluyorum... Evet Allah benim hamurumu merhametten yaratmış. Ve nefsim bundan da hoşlanmış olmalı ki bu soruya cevap ararken içim rahat. Ama yine de acaba ben bilmeden birilerine karşı merhametsizlik etmiş olabilir miyim, sorusu aklıma takılıyor. Merhametli olmak yetmez, diyorum rahmeti riyasız yaşamak ve yaşatmak da gerekir. Bunun için merhametsizliği kontrol etmem lazımdır. Merhametsizlikten tövbe ne kadar mümkün ise o kadar tövbe ediyorum. Ama iş bununla bitmiyor, her kayd u şartta merhametsizliğe tövbeli olmam gerekiyor. Yine başarmaya azmediyorum...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şehit

İskender Pala 2012.09.04

"Kefenler gelinliğin / Duvaklar sana doğru //Gökler, yıldızlar senin / Şafaklar sana doğru // Dallar senden yanadır / Yapraklar sana doğru // Fatihalar sanadır / Adaklar sana doğru // Gözler türbene çevrik / Dudaklar sana doğru // Başlar önünde eğik / Bayraklar sana doğru"

Bu dizelerin harfleri Ayhan İnal'ın kaleminden çıkmış bir yazı olarak görülebilir ama sesi ve manası bütün Türk milletinin yüreğinden coşar. Çünkü şehitten bahseder ve ucu kelime-i şahadete çıkar. Şehit ki adı anılınca diller faziletini sıralamakta lal kalır, şehit ki tebessüm ile gider de geriye bir melal kalır. Toprağın bağrında şerefle şanla durur şehit, onurlu bir insanlık sicili gibi; tarihin kalbine vurur şehit, tevhit nurunun yalımı gibi, dili gibi. Kuru çöllere düşen bir damla sudur şehit; göz gözü görmeyen yorgunluklarda yağmur uykusudur şehit. Maveradan esenlik düşürür ruh iklimine, sadakat için vatan uğruna ettiği yeminine... Şehit, Allah katında diri olandır, Şehit çokluktan kurtulup Bir'i bulandır. Her şeyi çürüten topraklar, şehidi can diye saklar. Her şeyi yok edecek olan Sûr, şehidi emanet gibi korur.

Harfsiz ve kelimesiz konuşur şehit, jestsiz ve mimiksizdir sözü; melekleri imrendirecek güzellikte masum ve nurludur yüzü. Sevenlerinin gözyaşlarıdır düşüren alınlarına nuru, kavrulan yüreklerin ateşidir geride kalanların gururu. Şehitler ki, kanlı gömlekleriyle semaların parlayan kızıl gülleridir; şehitler ki vatan aşkına can veren mavera bülbülleridir. Tertemiz alından vurulmuş yataarken çorak topraklarımıza rahmet damlaları düşürendir onlar; ruhları diriltten, toprağı bereketlendiren, ölümden hayat bulup yeşerendir onlar. Şehit, kutlu sevdaları yüreğiyle tartmış bir bahadır; şehit, can terazisinde meleklerle tartılır bî-bahadır. Yürekleri yüreklerden daha özel, gittiğı yer terk ettiğinden daha güzel... Her kelimesi tevhit nuruyla dolan, yiğitliğı kat kat semalarda yankı bulan... İtirazsız, tereddütsüz, bedelsiz bir teslimiyet; riyasız, kibirsiz, kedersiz bir samimiyet... Allah yolunda canıyla mücadele edendir o; Allah gel deyince koşarak gidenler o... Tercihi öteden yana yapıp dünyayı terk edenlerdendir, güzelden güzel atlara binip en önce gidenlerdendir... Kalbi İlahi sevgiden aydınlanıp itaatini korumuşlardan; dünyayı fani bilip ebedi aleme yürümüşlerden...

Ey şehid!.. Sen gülerken biz sana ağlayacağız elbette... Sen Rab ile şen, biz yürek dağlayacağız elbette... Sen bahtiyar, biz yasta; sen hayatsın biz hasta... Senin nişanın yüzündeki izdendir; seni şehit eden hata bizdendir... Sen ölmedin, bizleriz ölen; giden hayat bulur da ölür geride kalan... Ey şehit, ağlıyorsam sana hasretimden değil seni kışkandığımdandır; sen Hak katında bahtiyarsın diye sevinirken çaresizliğime yandığımdandır. Bil ki ey şehit, yurdum senden iyisini ne gördü ne görecek; bil ki ey şehit, vatan seni emanet diye ta kalbine gömecek. Işık oldun sen tarihe ve yiğitliğı bize miras bıraktın; nura döndü çehren de maveradan maveraya kahramanca aktın... Melekler Arş'tan inmekte tebrik için canını; ipek kanatlar okşamakta can verdiğin zamanı. Seni andıkça aşka gelir kainat ve yer sarsılır; zalimlerin rağmına gönüller coşar, diller zikre dalar baş secdeye varır.

Ey şehit!.. Güzel yurdumun ak sabahlarını karartan zalimlere karşı duruşundan; ve imanla dolu kalbinin her vuruşundan sonra, bir tarih, belki efsane oldun, yüceldin ve Arş'a yükseldin... Yücelerden yüce olan Arş'a... Sen ülkemin zorluklarında umutları yeşertip de gittin, insanlık tarlasına yiğitlik tohumları ekip de gittin... Sen olmasaydın kurulamazdı köprüler yüreklerimizde, sen olmasaydın bunca güç bulunmazdı bileklerimizde... Sen ey medeniyet bozkırlarında açan çiçek, sen ey hain pusulara düşürülmüş masum kelebek... "Kefenler gelinliğin / Duvaklar sana doğru // Gökler, yıldızlar senin / Şafaklar sana doğru // Dallar senden yanadır / Yapraklar sana doğru // Fatihalar sanadır / Adaklar sana doğru // Gözler türbene çevrik / Dudaklar sana doğru // Başlar önünde eğik / Bayraklar sana doğru"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türküler, ah türkülerimiz!..

İskender Pala 2012.09.11

Türküler canlılar gibi doğar, az veya çok yaşar, ama canlılar gibi ölmezler. Bazen bir huzurevinin odasında, bazen bir ıssız sahil evinde, bazen de sokaklarda kimsesiz ve yalnız yaşamaya çalışırlar.

Unutulmuş aile büyüklerimiz gibidir çoğu, bayramda seyranda uğradığımız. Hayata tutunmaları için ya toplumu çok derinden etkilemiş bir hikâyeleri, ya kulaklardan çıkmayan terennüm dolu sesleri, yahut sanat ve estetik bakımından fevkalade güzel olmaları gerekir. Tıpkı insan gibi, türkülerin de doğdukları ve genç

oldukları zamanlar hep aynı cazibe ve ihtişamla devam etmez. Üstelik zaman içinde onları değişime zorlayan, kendi istekleri dışında onları değiştiren, yöreden yöreye şekil ve desen biçen, söz ve terennüm giyindiren birileri çıkacaktır. Özünden ayrılma, elbette yok olmayı ve göz ardı edilmeyi hızlandırır.

Türküler tıpkı bizler gibi söyleyen ağızlara göre, yöreye göre, bölgelere göre özellikler barındırırlar. İçlerinde yaratılıştan gelen bir zeybek veya horon kimliği kadar ağıt, bozlak, hoyrat, divan, kerem, koşma, maya veya oturak tavırları da vardır. Türküler insanlar gibi çeşit çeşit ve hatta alacası içindedir. Belki insanlardan daha özgür ve özgündür, bu yüzden haykırışları gökkubbeyi çınlatır. Bir türkünün ezgileri arasında bir yiğidin aşkıyla insan sevgisini, tabiat tutkusuyla ağıt hüznünü, kahramanlığıyla eğlencesini birlikte görürüz. Onlar kırsalların berrak yüzlü çocuklarıdır da doğduklarında tıpkı köy çocukları gibi kafakâğıtları bulunmaz, hüviyetleri sonradan yazılır. Hani bir tarlada çalışır, bir dağın yamacında haykırır, bir zirvede çığlık koparır gibi şehre ve medeniyete uzak, belki biraz yalnız, biraz küskündür. Gel gelelim bir zirvede koparılan çığlığın yankısı kadar o çığlığı koparan yüreğin yangını da etkilidir. Bir sazın tellerine bağlanıp bir mızrap onu yurdun dört bucağında dolaştırırken yer yer özgürlüğünü kısmen kaybeder, kafeste bir aslan misali kükreyişlerinde azalma olur. Artık türkünün kendi yurdundaki hikâyesi değişmeye, sesi başkalaşmaya, hüznü veya sevinci şekilden şekle girmeye, bazen zenginleşmeye, bazen fakirleşmeye yüz tutar. Yemen türküsünü dinlediğiniz zamanı değiştirin isterseniz, yasta değil de düğünde okuyunuz, farkı ve duyarlılık derecesini göreceksiniz. Tıpkı bunun gibi, türkülerin okunduğu mekân ve coğrafya da önemlidir. Karadeniz sahiline gidince "gemiciler kalkalım" diye uşakları uyandırmak varken "Kalktı göç eyledi Avşar elleri" diye haykırdığınızda, Çanakkale içinde vurulanlara "Bitez yalısı"nı okuduğunuzda belki de türkü denen nazenin güzel, saçının tellerinin acımasızca çekildiğini hissediyor, yerine düşmeyen güzel misali yerine yerine geziniyor oluverir. Bu sözümüzden türküler yalnızca yakıldığı yerde okunsun demek istediğimiz sanılmasın, hayır, bir türkünün ruhuna ancak kendi yurdunda vâkıf olunabilir demeye çalışıyoruz. Yürekler yakan ve ciğerler kanatan hüznü bir ezgi, o sesin koptuğu mekânda ruh bulur çünkü, insanı hayran bırakan bir güzellik, ancak kendi tenasübü içinde canlanır. Türkülerin ruhuna varmak isteyenler, bana göre, Alaşehir ovasında "Tutam yar elinden tutam / Çıkam dağlara dağlara" diyerek, Bodrum kumsallarında Sarı Zeybek yerine Köroğlu türküsü okuyup Bolu Beyi'ne tehdit selamı göndererek veya Kızılırmak ile Meriç türkülerini birbiri yerine okuyarak, Altın hızma Kerkük ağızıyla Urfalıym ezelden diyerek, Edremit Van'a bakar derken Balıkesir Edremit'e gidip Kalenin bedenlerini sayarak, Bitlis'in beş minaresine Çanakkale'de Evreşe yollarından yürüyerek, İstanbul'da kadifeden kese içine Deryalar'ı sığdırmaya kalkarak, Denizli'nin Çil Horoz'unu Erzurum'da uzun hava ile tokuşturarak amaçlarına ulaşamazlar.

Türküler, anamızın ak sütü kadar temiz, hayatın kaynağı olan su kadar aziz ve öz kimliğimiz kadar asildir. Gel gelelim bazı türküler vardır ki maalesef eski oturak âlemlerinin veya cinsel sapkınlıkların sözcülüğünü yapar gibidir. Hazret-i Pir'in eşiğinde hiçbir Konyalının "Haniya da benim elli direm yoğurdum" diye gezip dolanacağı düşünülemez. Elbette türküler Anadolu insanının duygularını özgürce anlattıkları dizeler içerir ama bu, erotik denecek kadar müstehçen, ahlak değerlerini hiçe sayan, kadını aşağılayan söylemlerin propagandasını yapmalarını da mazur göstermez. TRT repertuarında bile kadını aşağılayan, onu alınıp satılır bir cinsel meta gibi gösteren pek çok türkü yer almaktadır. Ne dersiniz, kadını aşağılayan türkülerin ayıklanması bir ihtiyaç değil midir?!..

Tekerlemeler

İskender Pala 2012.09.18

Modern zamanlar, bize imkanlar sunuyor, hayatı kolaylaştırıyor, ama tabii olan, insanî olan pek çok şeyi de dönüştürüyor, mekanikleştiriyor, elimizden alıyor.

Bu istiladan en ziyade etkilenen ve örselenenler de büyümekte olan çocuklarımız. Kuşaklar arası farkların dünyada bu kadar derinleştiği bir dönem hiç olmamıştır zannederim. Bilgisayar çağı çocuklarımızı daha doğumlarından itibaren bizden alıyor ve kendi güdümünde birey olarak yetiştirmek üzere her türlü hücumu meşru sayıyor. Henüz bir, bilemediniz iki yaşından itibaren kumanda düğmeleri, klavye tuşları, ekranlar, dijital teknoloji çocuğun (belki bebeğin demeliyiz) ilgi alanına giriyor. Oysa eskiden, konuşmayı öğrenme yaşında, kelimeleri telaffuz etme döneminden beş-altı yaşına kadar çocukların ninniler, bilmeceler, tekerlemeler, çocuk türküleri vs. ile zihinleri bir medeniyet çemberinin içine kodlanır, düşünme ve bilinç dönemi bu zeminde inşa olunurdu. Şimdi modernite, ürettiği araçlar ile çocuklarımızdan medeniyetlerini alıyor da farkında olmuyoruz.

Teknolojiden şikâyet ettiğim veya çocukları bilgisayardan uzaklaştırmaya çalıştığımı sanabilirsiniz, öyle değil, ben, çocuklarımızın okumadıklarından, kelime hazinelerinin düşük oluşundan, sosyal hayata uyumsuzluklarından, düşünme ve yorum kabiliyetlerini yitirmelerinden, kompozisyon ve düzen fikrini geliştiremediklerinden falan şikâyet eden anne-babaları ikaza çalışıyorum; çünkü bütün bu hastalıkların virüsleri bu dönemde çocuklarının bedenlerine yerleşiyor ve çocuğun kelimelerle irtibatı ilk bu aşamada kesiliyor, ninnilerden tekerlemelerden, türkülerden uzakta bir gelişim başlıyor. Tabii ki "Dandini dandini dastana"lar, "yağ satarım, bal satarım"lar ilgi alanının dışına itiliveriyor. Hele "Aç kapıyı bezirgan başı" veya "Üşüdüm, a benim canım üşüdüm" gibi çocukları karşılıklı konuşturan, atıştıran, eğlendiren ve perde arkasından onlara hayatı öğreten oyunlar tamamen hayal oluyor. Bunların yerine falanca çizgi film, filanca reklam repliği, feşmekanca oyun sloganları veya YouTube komiklikleri, cep telefonu ayarları derken çocuk daha sonra kendisine öğretilecek olan "Daha dün annemizin / Kollarında yaşarken" veya "Ali babanın bir çiftliği var" gibi yapay şarkıları da zevksiz, heyecansız ve hatta gereksiz bulmaya başlıyor. Kapı kapı dolaşıp topluca tekerleme söyleyen ramazan veya kandil çocukları, çiğdem pilavı, hıdırellez veya nevrüz manilerini koro halinde ezberleyen ve söyleyen mahalle çocukları tabiattan ve sosyal hayattan kopup bilgisayar veya televizyon ekranının başında yalnızlaşmaya başlıyor. Sözü uzatmayayım, hepimiz bu derdin ne olduğunu biliyoruz. Şu anda bana, "Hocam hangi çağda yaşıyoruz!" diyenleriniz bile olduğunu biliyorum. Aşağıdaki metni yazmamın sebebi, hani belki ekranlardan bir akşam olsun çocuğunuzu kurtarabilme umududur. Kim bilir belki siz okurken hoşlanır da içindeki söz perisi uyanır.

"Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, pire berber iken, ben babamın beşiğini, tıngır mıngır salları iken, dalda bitmiş bir kabak, yemeye gelmez, demeye gelmez, kazana sığmaz, yer misin yemez misin, der misin demez misin, efendime söyleyeyim, bir katar deve gelmiş, deveci mola vermiş, develer dala ermiş, şuradan buradan, tepeden dereden, kenardan köşeden, harmandan meşeden, ısıırken develer, kabak delinmiş aşağıdan, deveci uykuya varmış, develer delikten dalmış, uzaklaşıp kaybolmuş, kaybolmaya yol bulmuş, oturur musun, yatar mısın, uyanık mısın, bakar mısın, perişan perişan, doğrulmuş deveci Alişan, çıkmış dala, bakmış yola, dalda iz yok, yolda toz yok, sağı aramış, solu aramış, develeri bulamamış, hırsını alamamış, yürümüş yekine yekine, kabağa bakmış dikine, çekine çekine, o da girmiş kabağın içine, az gitmiş, uz gitmiş, altı ay bir düz gitmiş, şuradaydı, buradaydı, denizdeydi karadaydı, arar mısın aramaz mısın, sorar mısın sormaz mısın, gezmiş dağ dere, varmış bir berbere, hancıdan hamamcıdan, oduncudan külhancıdan, deve demiş dolanmış, bir dert bine ulanmış, günlerce yorulmuş aramış, bir türlü bulamamış, o

araya dursun devesini, çırağı çıkarmış hevesini, bakmış tepeler dere olmuş, güttüğü develer pire olmuş, tutmuş
pirenin birisini, çadır kurmuş derisini, sen uydur gerisini..."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)